

ERDÉLYI EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

VESZELY KÁROLY

Károly-fejérvári gymn. igazgató és szentszéki jegyző.

I. KÖTET.

KOLOZSVÁRT.

A római kath. lyceum nyomdájának betűivel.

1860.

Nagyméltóságu és Főtisztelendő

HAYNALD LAJOS

urnak,

ERDÉLY PÜSPÖKÉNEK,

Csász. Királyi Valóságos Belső Titkos Tanácsosnak.

25193

Nagyméltóságu Püspök Úr, Kegyelmes Főpásztorom és Atyám!

Bár mennyire is érzem gyöngeségemet a jelen vállalatra, még is félelem nélkül, sőt némileg bizalommal járulok zsongéjével **Nagyméltóságod** kegyes színe eleibe; mert azon remény éltet, hogy **Nagyméltóságod** e gyűjteményt — már tárgyánál fogva — atyailag nézendő, és így az, **Nagyméltóságod** helyeslése által felbátorítva, biztosabban fog a nyilvánosság terére kiléphetni és illetően föllépése által több, a munka fáradságos, de Egyházunk érdekében szükséges folytathatására kellő erőt maga köré egyesíthetni.

Mi engem illet, én abban, ha **Nagyméltóságodnak** eddig velem éreztetett kegyét, mely fáradságom

tuláradó jutalmát képezi, megtakarított szünóráim
ime csekély gyümölcseivel továbbra is kiérdemelnem
sikerülend, munkásságom egyik legszebb célját
elértem. Ki a legmélyebb tisztelettel és fiúi enge-
delmességgel, kezeit csókolván, öröklök

Nagyméltóságodnak

engedelmes fia

a szerkesztő.

E L Ő S Z Ó.

Midőn kettős hazánk történelmi mezején oly vas-szorgalommal, mondhatni, hazafias lelkesedéssel fürkész és kutat a honfiak nagy száma, erdélyi egyházunk itt ott elszórt történelmi adatait egybegyűjteni és napfényre hozni egyházam és hazám iránti köteletségemnek tartom; mert egy részről az meggyőződéseim, hogy egyházunk történelmét az adatok ily egybegyűjtése nélkül meg nem írhatni, más részről pedig célszerűnek véltem tisztelt paptársaim és ügyrokonim számára oly tárt nyitni, hová a történelmi téren tett fürkészetek gyümölcseit lerakhassák.

Azon kedvező körülmény, hogy megyénkben eddig sem hiányoztak férfiak, kik nagynevű, halhatatlan emlékü püspökünk **Batthyány Ignác** szép, buzdító példáját követve, érdekes jegyzeteket hagytak hátra, miknek tökéletes egybeszedését, vagy éppen kinyomatását kedvezőtlen körülmények gátolák, azon szerencsés helyzetbe hoztak, hogy az „Egyháztörténelmi Adatok“ első kötetét, részben e jegyzetek nyomán, kegyes főpásztorunk ő nagyméltósága, tan- és nevelőintézeteink és a tudo-

mányos érdekek oly hő pártolójának engedelmével ez évben már sajtó alá adhattam.

Ha erdélyi egyházunk szinte ezer-éves életében több oly eseményre akadhatni is, melyeknek földerítésére nagyon is szükséges még az illető adatok és okmányok fürkészete és ítészeti egybevetése, még is elvitázhatlan, hogy alig van nevezetesebb korszak annál, mely a mohácsi veszedelmet követte és 1716-ig tartott, mely évben Erdély katolikusainak főpásztora hosszas távollét után, hiveinek kimondhatlan örömére, újból elfoglalá ősi székét. Ugyanazért egyháztörténelmünk csaknem hasonló érdekű szakaszainak, mint például a milkoviai püspökség- és az unionak tárgyalását továbbra halasztván, ama korszakra fordítám jelen kötetben főfigyelmemet. S mi e korszakban mindennek előtt a legérdekesebb, az ama kis nyáj ott a keleti kárpátok alján, mely a főpásztori gondoskodást nélkülözve is anyjához, az egyházhoz hívnek maradott, értem a nem minden tévedéstől ment ugyan, de hiteért halni kész székelyföldet éjszakkeleti részében.

E korszakra tehát és e korszakban ama kis nyájra szorítkoztam a jelen kötetben, nem csak azért, mivel e téren legtöbb újdonsággal reménylettem szíves olvasóimnak kedveskedhetni, hanem némi kegyeletnek érzetéből is, melyet a catholicismus e classicus földje irányában érzek. És ez vezetett az első kötet tartalmának következő rendezésére :

1.) Első helyen *Bors Mártonnak* „*Compilatae Constitutiones et Ordinationes in Dioecesi Transsilvana disciplinam Ecclesiae concernentes*“ című gyűjteményét

veszik szíves olvasóim, és vele a főpásztortól megfosztott, megfogyott nyáj nyilvános egyházéletének legfőbb mozzanatait.

2.) A gyergyó-szentmiklósi plébániának *Regestruma* a népesb községek egyikének belső életébe vezetendi a figyelmes olvasót. Itt mint ott lelki örömmel fogja látni, mily érdekeltséggel viseltettek a világiak is mindannak irányában, mi az egyházi élethez tartozik, mely — ellenkezőleg jelenkorunk hidegségével — mindent átható szellemével nem egyszer az anyaszentegháznak őskorára emlékeztet.

3.) Az országgyűlésileg hozott törvénycikkek minden pártszínezettől menten tanuskodnak arról, mily sorban részesült a kathol. vallás 1556-on innen hazánkban. Néma, de el nem hallgattatható tanui ezek annak, mennyi küzdelembe került, míg a négy bevett vallás anynyiszor említett jogegyenlőségének eszméje testté lön.

4.) Az okmánytár nem csak egyes események földerítésére szolgáland, hanem egyszersmind nyilvános bizonyóságot is teend arról, miként értelmezték, hol kedvezőleg, hol megszorítólag amaz országul hozott végzéseket, nem egy országnagyot tiszteletet érdemlő fényben tüntetvén föl, ki hitrokonai sorsán segíteni, egyháza javát előmozdítani lángolt. Vastag pár lepte ez okmányok némelyikét; de látása kedvesebb akármely tündérnek látásánál.

5.) Udvarhely plébániájának leírása mutatványul szolgálhat, mily érdekessé vállhatnék e vállalat, ha hasonló monographiák, de azonfölül még életírások ké-

szítésére is sikerülne t. c. paptársaimat és hitrokonimat megnyerni.

Mi a régi oklevelek lemásolását illeti, abban — tekintélyek példáján elindulván — úgy jártam el, hogy azokat egy részről könnyen olvashatókká tegyem, más részről pedig zamatuktól egészen meg ne foszszam.

S így nincs egyéb hátra, mint szivemből ohajtani, bár minél többen sietnének e gyöngé kezdeményt, azt becses közremunkálásukkal gyámolítván és ápolgatván, életteljes vállalattá érlelni és szilárdítani.

I.

C O M P I L A T A E

CONSTITUTIONES et ORDINATIONES

in

DIOECESI TRANSSILVANA

DISCIPLINAM ECCLESIAE

concernentes.

Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime Domine, Domine
Episcopo, Status et Gubernialis Consiliarie,
Domine et Praesul mihi Gratosissime!

Sparsim jacent in diversarum parochiarum scriniis saluberrimae constitutiones almam *Excellentiae Vestrae* dioecesim iniquissimis olim religioni catholicae temporibus suavi Christi jugo gubernantes. Harum famam, quia infausto mihi solum audire; sed nunquam oculis usurpare, aut legere, multo minus parochiarum illarum, quarum protocollis insertae dicebantur, adipiscendarum spem concipere licuit, moestus gemebam.

Latentem sub valetudinario pectore moerorem, et sollicitudinem amicissimo mihi cognato tunc episcopalis *Excellentiae Vestrae secretario* nunc venerabilis districtus Gyergyó dignissimo *Archidiacono Reverendissimo Danieli Fancscli* de eadem fiduciam a me reciprocam obtinenti communem feci. Nec abs consolatione, ille enim, etsi aliis curis distentus; attamen paucum post tempus plurimas earum non sine fatigio conquisitas, mihi exhibuit, quas ego, ut potui, in talem, qui sequitur ordinem chronologicum redegí, additis quibusdam pro juniorum lumine dialogismis asterisco subactis, quos partim a senioribus, partim experimento prudentioribus et doctioribus ipse didici.

E scriniis, in quibus nunc a tineis, nunc a mucedine vapulant, productas, et a pulveribus excussas illas *Excellentiae Vestrae* filiali cum fiducia exhibere praesumo, ut (si digna fuerit industria mea) sub auspicio *Excellentiae Vestrae* lucem videant publicam pro instructione eorum etiam, qui partes Transsylvaniae Siculas, earumque parochias, parochiarumque consuetudines nunquam viderunt, nec visuri sunt. Leganturque earum quaedam ab iis etiam, qui parochias in comitatibus Transsylvaniae a se ipsis longe dissitas solum de nomine novere.

Scio *Excellentissime Domine Praesul!* futuros, qui inutili operi succenseant; sed mihi sufficiet egisse id, quod eos paucioribus curis distentos, solidiori valetudine usos fecisse piguit. Plus semper gaudebam operi quamcumque exiguo manum admoveere, quam ignobili otio torpescere, mihiq[ue] ipsi ex tepore gravem esse. Senior, qui has legerit, gaudebit, si eas apud se in originalibus repererit, aut earum usibus edoctus experimentum habuerit. Junior certe laetabitur, cum observaverit per antiquas constitutiones pro regimine almae dioeceseos, cujus ipse membrum esse meruit, conditas ac in lucem productas, sibi fors ignota reserari. Zoilus dicet: quasdam constitutionum harum obsoletas, ac cum tempore sublatas esse: at vero ego opponam laudabilem industriam plurimorum, qui ab eruditis encomia promeriti sunt ideo, quod antiqua manuscripta (etsi lapsu temporum inutilia, ne dicam nociva, gravi tamen labore) a tineis et mucidine vindicaverint.

Sufficiet denique mihi descripsisse, et cum *Excellentiae Vestrae* praepotenti patrocinio publicasse ea, quae certe una mecum plurimis ignota fuerunt. Caeterum, etiamsi ex paterno *Excellentiae Vestrae* annutu silentii sipario tecta fuerit haec industria mea, animo tamen non cadam; sed sacram *Excellentiae Vestrae* dexteram tunc quoque pronus exosculabor, ac sub ipsis cineribus conquiescens esse non cessabo

Excellentiae Vestrae

humillimus servus et capellanus
constitutionum et ordinationum
in alma dioecesi Transsilvana
disciplinam ecclesiasticam con-
cernetium *compilator.* *)

*) E munka oly buzgó, mint szerény szerzője csikszentkirályi *Bors Márton*, ki Tordának 1798-tól 1808-ig plébánosa és torda-aranyosi esperes volt, ez ajánlási levél tehát Mártoni József püspökhöz volt intézve. K.

P R O L O G U S.

Post acceptam a Turcis anno 1526 die 29-a Augusti in campo *Mohács* nunquam satis deplorandam sub Ludovico II. rege Hungariae cladem, in qua ipse rex, praelati proceresque regni plurimi bona, regnum ipsamque vitam amisere, pedetentim in pejus ruere coeperunt negotia tam Hungariae, quam Transsilvaniae, quae insignis portio erat illius.

Auxêre malum dissidia et simultates inter *Ferdinandum* et *Joannem Zápolya*, quae cum historici tam externi, quam patrii prolixè satis (utinam non quidam cum jactura nominis sui) describant, deffere potius, quam recensere animus est. Illud innuisse sufficiat: cum regno ipsam quoque avitam religionem Hungarorum a *S. Stephano rege* post eliminatam idololatriam magna cum industria, infatigabili cum labore, et cum apostolico zelo implantatam, religionem catholicam magnas subivisse vicissitudines

Et imprimis ipsam Transsilvaniam rupto quasi agere libera de religione quidvis sentiendi, et loquendi inundavit libido. Nulla regum edicta, nullae leges patriae malo invalescenti remedium ferre poterant, iis in hac provincia maxime conspicuis, qui contumaces fraena avitae suae religionis excutientes in eam lascivire lingvâ et moribus gloriae sibi ducebant. Obnitebatur quidem discolis *Georgius Martinusius*; (nam episcopus Transsilvaniae Joannes Statilius obierat anno 1542 a) at furebat e contra *Petrus Petrovichius*, vel ut aliis placet *Petrus Vichius*.

Animarum curatores, caeterique sacrati Deo viri, post exactum anno 1556 b) sacrorum catholicorum antistitem *Paulum Abstemium*, si se, avitamque religionem

a) Anton. Szereday Series antiqu. et recentior. Episc. Transilv.

b) Ibidem.

apostolico zelo tueri nitebantur, bonorum spoliatione, fame, exilio, cruciatibus, morte etiam muletabantur. Alii (sed enim pauci) vitae licentiâ inescati, ad illicita matrimonia proruebant.

Submoto *Paulo Abstemio* Transsilvaniensis episcopatus ab incolis profanatus per legitimos Hungariae e celsissima Habsburgica familia ortos reges datur titulus. Interim adempta catholicis templa, eversae arae, fugati, aut interempti sacrorum curatores, zelosique avitae religionis defensores persecutioni obnoxii lugebant.

Egerunt quidem principes *Stephanus* et *Christophorus Bâthorei* ut squallorem religioni catholicae in Transsilvania detergerent; sed grandius jam erat vulnus, quam ut perfecta ferri posset medela. Ipse *Sigismundus Bâthori Demetrium Náprágyi* episcopum Transsilvaniae instituerat; sed nondum placata erat divina Nemesis, nam et hic Demetrius Náprágyi voto Generalium comitiorum Claudiopoli anno 1601 die 21-a Januarii celebratorum, artibus (puto) a religione catholica alienorum Transsilvania exturbatus fuit. c)

Ipsam antiquitate venerandum nomen *Orthodoxus* constitutionibus etiam patriis insertum novitiae religionis asseclis et cultoribus assertum est. d)

Celebrabantur innumera pene generalia regni comitia, in quibus procures tamquam totidem pontifices saluberrima de religione, quam semper in fronte comitiorum tractabant, consulturos arbitrarentur; in conclusione tamen cum rubore vapulabat avita, cum plausu triumphabat novitia religio. Namque agebatur etiam de lege condenda: ne unquam princeps catholicus Transsilvaniae praeficeretur. e)

Avitam certe religionem catholicam postremam inter receptas fuisse in Transsilvaniâ ipsae leges patriae clare innuunt, dum ceteris proprios in gremio provinciae episcopos habuisse licuit. Catholicis f) vicarius, isque solum talis qui principi (etiâmsi acatholico) probatus esset, admittebatur. Caeteris liberum ubique religionis exercitium erat. Catholici gratiae ducere debebant, si

c) Wolfgang. C. Bethlen. Histor. Transilv. ad hunc annum.

d) Approbatar. Constit. P. I. Tit. 1. art. 6. Ibidem Tit. 10. art. 2.

e) Franc. Kazy Hist. Hung. ad an. 1652.

f) Approb. Const. P. 1. Tit. art. 9.

Kolos-Monostorino, Udvarhelyino aut Csik-Somlyóviâ ad procurandos aegros aut sepeliendos defunctos vel sacramenta administranda sine illusione sacerdotis, hunc adsciscere poterant. g)

Atque sic tristissimum ultimae calamitatis theatrum subibat religio catholica in Transsilvania.

In tam lugubri avitae religionis statu quis non cum gentium doctore exclamet: *Numquid Deus repulit populum suum? absit — — — sed quis cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?* Rom. 11. v. 1. et 34. *Humilissimi igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.* 1. Petr. 5. v. 6.

Extremum hoc sacrae religionis excidium jam nulla humana ope sisti poterat; sed expectandum erat divinum adjutorium. Nam siquis audacius tuebatur, religionem catholicam, illum sub exquisitis titulis bonorum publicatio, imo et sui ipsius proscriptio manere consueverat. Interea vicarii tales, quales catholicae religionis deploratissimae circumstantiae admittebant, invigilabant dominico gregi, quem pugillus capere poterat et ad infima vis potentiosa depresserat.

Per hos ipsos vicarios, caeterosque paucissimos tam de statu ecclesiastico, quam seculari, qui athletarum Christi more contempta temporalium bonorum ne fors subsecutura jactura, spretis acatholicorum moliminibus, se muros pro domo Dei opponebant, dum et quando in illis Transsilvaniae partibus, ubi Erinnyes non tanto cum furore debacchari poterat, congregatos saluberrimas ad sarciendam ecclesiae disciplinam, et confirmandos pusillanimes, revocandosque a praecipitio ruentes, aut animandos nutantes editas esse constitutiones nemo ambigere potest. Quorsum eae pervenerint? quae vicariorum nomina? — Utinam ii, quibus e statu nostro tabulariorum claves concreditae sunt, temporis fallendi causa connotarent, et in lucem proderent. Nae illi cunctis bonis rem gratam exhiberent!

Rem in hoc objecto longe desideratissimam praestitit, operamque suam locavit mihi *Reverendissimus Dominus*

g) Ortus et progressus variarum in Dacia Gentium et Religionum.

Daniel Fancsali de eadem vener. districtus Gyerggő archidiaconus, antea episcopalis secretarius, qui etsi pluribus occuparetur, animum tamen adjecit ad conquirendas mihi undequaque ejusmodi constitutiones; sed adhibita omni possibili sua sollicitudine eruere nequivit antiquiores iis, quas hic primas descripsi Anni 1650.

Nullam ex industria hac mihi, sed omnem eidem *Reverendissimo Domino Archidiacono* laudem deberi lubens confiteor, illius enim sollicitudine collectae, per me solum in ordinem chronologicum digestae sunt cum quibusdam illustrationibus, quas ab antiquioribus hausi.

Neque plus intendo, quam antiquiores illas in partibus potissimum Siculicis hinc inde dispersas constitutiones in unum colligere, atque describere, memor verborum moratae politiae Romanae magistri: *Metire, quod audes. h)*

Caeterum, quod ex lectione subjectarum constitutionum observare licebit, est illud: quod catholici Transilvani quo duriore olim premebantur jugo, eo alacriore etiam zelo exarserint, ad conservandam ecclesiae disciplinam, moresque legibus evangelicis conformare plus studuerint. Nunc vero (proh dolor) quo liberior nobis aspirat aura, eo audacior nostra quoque ad recalcitrandum protervia, unde merito lamentatur pia mater ecclesia: *Ecce in pace amaritudo mea amarissima*. Is. 38. v. 17. Nunc certe tempus, illud, quod futurum deflebat gentium apostolus: Tempus, inquam, sanam doctrinam non sustinentium, a veritate auditum avertentium, et quidquid ad libertatem vitae facem praeferre potest, id ambabus (ut ajunt) ulnis amplectentium.

Tanta in metamorphosi id unice catholicam ecclesiam, eique sincere addictos solari potest, quod aeterna, et infallibilis veritas per dilectum suum discipulum appromisit. *Ecce venio cito et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua*. Et, qui legit habens fiduciam in authore salutis dicat: *Veni Domine Jesu. *)* Amen.

h) Seneca de Tranquillitate l. 5.

*) Apocalyps. 22. v. 12. et 20.

*Constitutio Nicolai Fejér de Csik-Sz.-Lélek Parochi
Ecclesiae Szilágy-Somlyó pro tempore Vicarii Generalis Epi-
scopatus Transsilvaniensis ex annuentia Serenissimi Prin-
cipis Transsilvaniae.*

1627.

Anno 1627. die 25-a Junii, mikor a kozmási Ecclesiát visitáltam, adák értésemre, hogy a Sanctuariumban való statusokból némely azon megyebeli emberek örökös álló helyet akarnának foglalni, a mi sehol meg nem engedtetik, itt is meg nem engedtetik, és ha valaki mégis azon igyekezik, és háborog felőle, az Esperest *mélto büntetéssel büntesse meg érette.*

Ha valaki testamentomot tévén valamit hagy a szent Egyházban, azt a megyebirái, és szentegyházfiak felszedjék, Registromba írják, és adjanak számot róla hit szerint.

Mikor valaki meghal, a Papnak és Mesternek mindjárt értékre adják, hogy ne menjenek el hazól, ha jó idején nem adják értékre és otthon nem lesznek, semmiben sem vethetnek bünt reájok.

Ha valaki templomba akar temettetni, öreg embertől 1 forint, ifjabbtól 50 pénz, tizenkét esztendősnél alább 25 pénz. Kereszteletlen gyermeket nem szabad semmiképen bétemetni sz. helyre, ugymint szentelt tzin-terembe, annál inkább templomba, vagy felszentelt kápolnába: hasonlóképen gyónatlan embert a ki soha meg nem gyónt és kívánt soha és husvétkor is elvesztegette a Communiót vakmerőképen; sem pedig olyat a kit részegségben agyon ütnek s gyónás nélkül meghal: olyant sem, a ki mást bajra hívott ki és megölettetett. Ezt tartja az anyaszentegyház Canonja is.

Ha comperiáltatik a megyében olyan ember, a ki vakmerősége vagy tunyasága által a templomot ünnepeken, vásárnapokon nem gyakorolná, absque rationabili causa, az olyan ember előbb intetessék meg, azután büntetessék meg 50 pénzig, harmadszor egy forintig.

Constitutiones Ecclesiarum pro diversitate temporum adcommodatae cum consensu superiorum Officialium Inclytæ Sedis Csik Gyergyó et Kászón, præcipue spectabilis ac Generosi Domini Stephani Petki de Királyhalma in Ecclesia S. Georgii Martyris observari solitæ, per modum statuti ab immemorabili tempore. Anno 1643 die 5-a Aprilis.

Eleitől fogva közönséges szokás, és törvény volt a teljes megyében a jó rendtartásnak megmaradására a megye közönséges javainak vagy in toto vagy in parte eligazítására, hogy bizonyos becsületes személyeket választottak az egész megye közönséges értelméből, és megegyezett akaratjából, ugymint: megye biráit, szentegyház fiait, kik a megyét és annak dolgát rendelnék igazgatnák és a megye közönséges igazságát megtartánák, kiknek plenipotencia is adatott az vakmerőknek, és szófogadatlanoknak megbüntetésére, hogy a közönséges jó megálljon.

Caput I.

A megyebiróságnak és szentegyházfiúságnak választása közönségesen Szent György nap tájban szokott lenni mennél hamarébb. A megye birái és szentegyház fiai hütösök legyenek, kiket a választásnak idején az Ordinarius Parochus eskessen meg a megyebiróságnak és egyházfiúságnak hivataljára, az Anyaszentegyháznak mindenütt elkövető hitnek formáiból.

A megye birái és szentegyház fiai hütösök a templom javainak, hozzátartozandó jószágoknak oltalmazására, megtartására, építésére, a törvénytételre. Az innepszegőknek, böjtszegőknek, tisztátalan személyeknek büntetésére, és azoknak is büntetésekre, a kik a szülés után avatás avagy áldás nélkül imitt amott járnak, ki-menvén életekről és a templomba bémennek hirnélkül. Az ecclesiasticus tisztekhez való engedelmességre; továbbá a Pap és Déák háza építésekre, és ahhoz tartozandókra gondviseléssel legyenek, béreket bészolgáltatassák mikor annak ideje, a kik meg nem adnák, birsággal is megvehessék, denár. 50.

Az innep- és böjtszegőknek büntetése flor. 1. azok-

nak büntetése, a kik a szülés után avatás, vagy is áldás nélkül imitt amott járnak flor. 1. A tisztátalan személyek büntetése első vétkiért megye követése, és egy font viasz: Második vétkiért megye követése, és három font viasz, avagy egy forint: Harmadik vétkiért kézi kaloda, és a megyéből való kicsapás.

A szentegyházfiainak gyértya gyujtogatásra, töményre gondjok légyen; köznapon is a szentegyházhoz misére, és vecsernyére jelenjenek meg. A szentegyház fiai azt is eszökbe tartsák, hogy mikor a pap, vagy diák változik, lássák meg, mit adnak kezekben mint papnak, mint deáknak és mikor elmennek onnét, vegyenek számot tőlök, mint külsőben, mint belsőben.

Ha a megye birái törvényt tesznek, és fegyveres kézzel áll elé valaki a székbén, három gira annak poenaja: a megye között feléni legyen, tudni illik hetvenöt pénz. A ki pedig böstelen szókat szól szitkozódván, annak büntetése egy forint. Ha valaki hatalmaskodik a megye birái ellen, vagy a szentegyház fiai ellen ellenek támadván zállagot kivévén kezekből, annak büntetése tizenkét forint.

A megye Birája mikor valakiket akar hivatni akár dologra, akár egyébre a szentegyház fiaival, és ahhoz választott emberekkel, ugymint tizedesekkel hivatja el; ha el nem jó, a birsága egy forint: ha csak kevés dologra hívják, s el nem jó, egy font viaszon marad, mégis el kelljen menni dolgozni; de ha derék dolog, kiért a megye-visitáláskor megkárosodnék, azért egy forintot vehet, ha valami jó okát nem adhatja. Ezekben és ehez hasonló dolgokban végeztetett, hogy ha a megye birái és szentegyház fiai gondviseletlenek, tehát ő rajtok a megye két annyi birságot vehessen, mint ő nékiek kellene venni másokon.

A megye birái, és szentegyház fiai minden esztendőben számot tegyenek egymás között, és az Egyházi emberek előtt a templom, s megye jövedelméről pénzeről és egyetmásról, az introitusokról és erogatiokról.

A szentegyház fiainak megye székeiben lévő dolgokra gondjok légyen, hogy rendkívül való dolgok ott ne történjenek.

Mivel hogy némü némü vásár is szokott lenni va-

sárnapokon; és innepeken a N. székek kiadott végzése szerint, mely lött az 1619 esztendőbeli ország articulussának continentiaja szerint, vigyázzanak, hogy senki vonó marháját, se lovát munkára bé ne fogja, vásárnapokon és nagy ünnepeken: *kivévén*, hogy ha ember-séges embereket megyében, vagy menyegzőben hinak, vagy templomhoz vagy sokadalomba megyen, szabados legyen lovát befogni és menni vásárnapon. Ha nemes ember dolgoznék, vagy dolgoztatna jobbgáyal, vagy szolgájával vásárnapon és ünnepen 6 forintig büntetessék meg, ha paraszt ember cselekszi, két forintig büntetessék meg: ha vonó marháját befogná, vagy fogatná valaki valami munkára, azt is a szerint büntetessék. Ha valakik bémennék a szentegyházban, s keresztet nem tudnak magokra vetni, azokat is büntetessék 12 pénzig. — A kik pedig a piacon hivalkodnak, isznak, részegeskednek, templom előtt, s kerítés mellett hiába töltik mise alatt idejeket, azok is büntetessenek egy forintig. A mészárosok is, ökrön, a hust a szentegyházhoz ne vigyék, hanem vagy hátakon, vagy lovakon, mise alatt pedig húst ne vágjanak, ne áruljanak. Az egyéb árusok, kalmárok, örmények, egyszóval valakik árut visznek a piacra, mise alatt ne merészeljenek árulni; míg a templomba beharangozzák, addig ugyan árulhat, a kitől lehet s veszik áruját, de mise alatt, mise utánig, míg a templomból jönnek, ne árulhasson senki. A mészárosoknak vas fontjuk legyen, jó hust áruljanak, a hust közönséges igaz áron árulják; a jóvát a mint közönségesen szokták a nemes székekben limitálni, meghatározni: hasonlóképen a több eladni való egyetmásokat is. A bocskor bőrt, a mely jó, 12 pénzen, az alábbvalót 10 pénzen, a fagygyunak ejtelit 20. pénzen, feljebb ne adhassa senki.

A kik *lélekkel* szitkozódnak, ha nemes ember fog szitkozódni, annak büntetése egy forint; ha paraszt ember szitkozódik lélekkel és egyéb Isten ellen való szitkokkal, kézi kalodába üttessék, és délig azon kalodába üljön vesztég, ha meg akarja magát váltani, husz pénzzel válthassa meg. Ezt pedig a bírák és polgárok hit szerint tartoznak megmondani a megyében lévő személyeknek mindeneknek, hadd tudják, mihez kell tartoz-

ni, mindenek. Aféle jövedelemnek két részit tartoznak tiszt- és egyházuraimék a templom épületére kiadni az artikulus szerint. A harmad része az efféle jövedelemnek maradjon a tiszteknek, ugymint megyebíró, és szentegyház fiai uraiméknak.

Eleitől fogva régi időben is mindenkor tilalma volt a sátoros innepeken való táncolásnak, királyné asszony ültetésnek mely pogányoktól maradt szokás ezután is tilalmas: hanem az ifiak aféle dologról az ordinarius parochust requiráljak és vegyenek engedelmet és szabadságot aféle dologra. Egyébaránt a büntetésse mindenektől külön külön egy forint, kik engedelem nélkül táncolnak, de az engedelem az ilyen dologról délelőtt semmiképen ne lehessen se pedig vecsernye alatt, hanem mise utántól fogva vecsernye első harangszóig csak.

Az első sátoros napot mindenkor tilalmazták, s ma is tilalmazták reggeltől fogva estig. Sz. János estin a virasztó tétel semmiképen nem engedtetik épen éjfélig, annálinkább hajnalig, vagy virattig, hanem csak késő vacsorakorig, mikor az ember leszokott nyugodni ágyában; a pedig tisztességesen, és becsületesen légyen; egyébaránt ha a végezést meghaladják, annak büntetésse egy forint.

Caput II.

A pap és diák bériről.

Közönséges régi bevett szokott bér egy házas embertől, a kinek vetése vagyon, három kalongya buza, megannyi zab, melynek harmadja a diáké. Mivel az egyházi ember minden rendbéli embernek egyaránt való szükséges lelkipásztora, szolgálja, mind szabad embernek, és jobbágyoknak egyaránt szolgál mindennek, egyaránt való bérrel tartozik minden az alább megírt mód szerint, a kiknek vetések vagyon. 1-o Mivel látjuk, mennyi sok gonoszságok vannak az egész megye között, némelyek vakmerőségre vetik magokat, a papnak, diáknak a bért meg nem akarják adni: végeztük azért, hogy afféléket elsőbben a megye végzése szerint büntessék meg a megyebírái, ha mégis vakmerőségre vetik magokat, és nem akarnak fizetni, vagy végezni, aféléket a megyebírái megfogják, és a kézi kalodába tegyék, a misét és praedicationot ott a kézi kalodába hallgassák

meg, ha pedig fizetni még sem akarna megint a kézi kalodába tegyék és megverjék mint háromszori vétségiért. 2-o A kiknek semmi vetések vagy pedig semmi marhájok nincsen, a papnak régi végezés szerint afélék adjanak 24 pénzt, a diáknak pedig 12. Az özvegy asszonyok pedig, a kik orsójokkal gusalyokkal keresik kenyerüket azok is régi végzés szerint a papnak adjanak két sing vásznat, a diáknak egyet. A mely háznál két házas ember vagyon két bérrel tartozik. Az özvegy ember ki csak magára vagyon, se fia, se szolgálja nincsen de egy jószágban lakik magára, magáén egyedül, fél bérrel, ha vetése vagyon, tartozik.

A kik pedig a záloglást magokra várván, a zálogot, melyet elzálogol a megyebirája addig míg kimennek zálagolni, ki nem váltanak a praefigált napig, az olyanok három girájával váltsák ki. — Vetekedvén némely özvegy asszonyok a bér felől, kiknek jó segéd fiok, vagy szolgálók vagyon, állítván oztán, hogy nem tartoznak egész bérrel, végeztetett és ítéltetett ez is a maga régen megtartott igazsága szerint.

1-o Az olyan özvegy kinek jó segéd-fia, vagy szolgálja, vetése, marhája vagyon egész bérrel tartozik. 2-o A mely özvegy asszonymnak sem fia, sem szolgálja, hanem csak magára vagyon, vetése, marhája is vagyon, fél bérrel az olyan is tartozik. 3-o Annak felette a kik fársángban, vagy Sz. György nap tájban házasodnak, kiknek vetések vagyon, és marhájok, abban az esztendőben fél bérrel tartoznak, (mivel az egyházi emberek is Sz. György nap tájban kezdik szolgálatjokat) annak utánna a következőkben tartoznak egész bérrel. 4-o Az ifiú, nőtelen erőss legények, kik honjokban, magok jószágokban laknak, magokra fél bérrel tartoznak. 5-o A mely özvegy asszony egy són, kenyéren vagyon házas fiával, vagy megholt ura apjával, nem tartozik külön bérrel, hanem olyannal mint az anya házas fiával; az olyan tartozik egész bérrel. 6-o Ha pedig özvegy ember talál maradni, az a része szerint való bérrel, külön magára tartozik egész bérrel, mivel a jószágban ő az első és disporitor; ha annyira erőtlenedik, hogy kész tartó lészen, semmivel nem tartozik a maga részéről, hanem maradványi adjanak 36 pénzt papnak és diáknak.

Caput III.

A törvények folyásáról.

Közönséges megye privilegioma, hogy akárki perelhet a megye székében, megyét nézendő dologból a megyebirái előtt 12 forintig. Megyebiráinak pecsétjével lévén a citatio. És ha kivántatik, s illendő onnan legelőször a közönséges teljes megye ülésre transmittáltatik. Annakutánna az Ésperest eleiben, úgy mindazonáltal, hogy 12 forintig való per ne mehessen appellációban a régi megtartott usus szerént.

2-o Végeztetett közönségesen, hogy valaki ezen megyében akár micsoda karban levő ember légyen, ünnepnapokon, vasárnapokon dolgoznék, comperta rei veritate a megyebirái ne törvénnyel prosequálják azon embereket, hanem régi boldog eleink constitutiojok szerént, megbüntethessék egy forintig, nullis remediis obstore valentibus. Ehez képest hasonlót kell érteni a tisztátalan személyek felől is: és a megye végezése ellen való táncolásokról, úgy hogy semmi törvényes remediummal ne obviálhassanak.

3-o Eleitől fogva plenipotentiajok volt a megyebiráinak és szentegyház fiainak a vakmerőknek és szófogatlanoknak megbüntetésekre, mely plenipotentia közönséges végezésből adatot nékik; declaraljuk mégis azért ujólag, hogy ő előttök sem jobbágyház, sem szabad ház nem tézen akadályt, hanem libere procedálhatnak, és executiót, büntetést tehetnek mind jobbágháznál, mind szabad háznál a végezés szerént, mind a berről való feligazításban, mind az ünnep, és böjt szegésben, mind a tisztátalan személyek büntetésében, mind egyéb fogyatkozások orvoslásában, mivel hogy sem jószágot nem keresnek, sem nem foglalnak.

4-o Végeztük azt is, hogy a megyebirái változásában, a mely causak indecise fenn maradnak, eo ipso az új megyebirákra szállhassanak, mivel hogy minden megyebiráját illető gondviselés, és terhviselés a juramentum depositiója után mindjárt rajtok szokott lenni.

5-o Az ünnepszegők büntetése fordíttassék az oltárra, viaszra, gyertyára, temjénre; de a tisztátalan személyek büntetése semmiképen ne fordíttassék az oltárra, hanem a megyeházának épületére.

6-o Az executiora való menetel szokott lenni nyolcad nappal a törvénybéli deliberatum után; de az executióra való menetelt a peresnek az előtt harmad nappal értésére kell adni.

7-o Arra is szorgalmatos vigyázással legyenek hittek szerént a megyebírái, hogy valakik a székek taxáját le nem tették, tegyék le, ha birni akarják a széket: ha le nem teszik, tegyék le azok, a kik széket akarnak birni, vagy adják annak, a ki leteszi a székeknek taxáját.

8-o Annak felette egy embernek két széket nem lehet birni, nem is engedtetik hasonlóképen sem megyebírósnak sem szentegyháziúsnak titulusára senkinek is foglalni, vagy venni valamit ezután nem engedtetik.

9-o Templombéli székekkel, és annak árával senkinek nem engedtetik kereskedni, hogy eladja árron, hanem ha nem akarja birni, annál inkább ha deficiált, a megyére maradjon, és a megye annak adja, a kinek akarja, szokott taxáját felvévén, melyről számodással tartoznak a megyebírái.

10-o Hogyha pedig a székeknek bomlása, vagy romlása ez után lészen, végeztetett, hogy azon egy rend székekben lévő emberek mindnyájon közönségesen együtt viseljenek gondot azon egy rendszékre, melyben állanak, és építsék azok; különben ha nem építenék, hanem veszni hagynák, a templomra és megyére maradjon.

11-o Hogyha valaki praedecessora székében deficiált, és posteritássa, kinek szaparodásra való pénzen vett széke külön vagyon, azt kívánja, hogy réá maradjon, mivel őt is illeti praedecessorának széke; végeztük az ilyen dologról azt: hogy senkinek két széket birni nem szabad, hanem az ilyen ember a két székekben válaszszon és a másik a megyére maradjon, és a megye illendő embernek annak adja, a kinek akarja, a melynek a taxája adassék néki ugyan egyszer, és nem többször, tudniillik, a ki a két szék között választott; de úgy; hogyha megbizonyíthatja hogy praedecessora, a ki deficiált, pénzzel vette volt és pénze után birta, egyébaránt a megye vegye fel annak taxáját

12-o Ha valaki széket tészén bé a templomba mód

nélkül, a megyebirái, és szentegyházfiai azt megbüntessék. Együtt legyenek mind a megyebirái és szentegyházfiai, és ha törvény nélkül nem lehet, hijják a megyebirái eleibe a szentegyházfiak, ott büntessék meg, büntetése 12 forint.

13-o Ha valaki hosszúságból és haragból mást megtaszit, büntetése 12 forint.

14-o A ki egyik székéből a másikba áttalhá, vagy férfiú, vagy asszonyállat annak büntetése egy forint.

15-o A nagy oltár előtt valló helyek (statusok) és apróbb székek senkinek nem örökösse a kőpárkányig, hanem rendeltetett a főrendeknek, és azon kívül a megyebéli becsületes embereknek, megyebiráinak, és vendégeknél, hogy ott álljanak; attamen salvo jure, et decreto conclusivae constitutionis ubique observari solito, a mint signanter Kozmásan 1627-ik esztend. die 5-a Junii a visitáláskor is deliberáltatott.

*Generosus Dominus Stephanus Petki de Királyhalma
Supremus Capitaneus Sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et
Kászon cum Assessoribus, nec non Nobilibus, Primipilis,
Prioribus, Potioribus et Pixidarüs contra prazos abusos ea-
rundem Sedium concluserunt sequentia.* 1650.

I.

A parázñaságban élőknek büntetése.

Mivel a parázñaság oly igen erősen eláradt az emberek között, noha ez előtt is concludált volt a szék azoknak büntetéséről: de mégis nem félnek semmit kiváltképpen az ifiak, végeztük azért, hogy akár szabados ember, akár valaki jobbágya, ha abban a vétekben találtatik, akár asszony, vagy leány, akár férjfiu első vétkiért adjon 3 forintokat, másodikért 6 forintokat, harmadikért a perengérbe megcsapattassék minden irgalmasság nélkül.

Fizetést semmiképpen el nem kell venni az harmadik vétkiért. Ha pedig nemes ember gyermeke tanáltatik is benne, hasonlóképpen büntetessék és váltassék.

Az hol pedig a nemes ember gyermekét, vagy jobbágyát meg nem akarná engedni a megye biráinak büntetni; a tiszt az olyan engedetlen nemes emberen

1650. minden remedium nélkül vehessen 12 forintokat. Ha pedig az ilyeneket a megyebirái és egyházfiai elmulatnák megbüntetni, ezeken is vehessen a tiszt 12 forintokat.

A paráznáknak pedig az ők kétszeri büntetéseknak taxája szolgáltatassék a megye szükségére, mert nem illet külső széket régi usus szerint.

A páráznákon pedig értetnek férfiak, leányok és szabados az az: uratlan vagy özvegy asszonyok.

Ha pedig eféle dolog házas személyeken történik s megtalálnak a tiszttól változni; mindazonáltal a megyétől is tartoznak megváltozni a szék constitutiója szerint. A megyebiráinak pedig akárki házára is szabad legyen menni és a paráznákat kivenni; sőt ha kívánnatik, tartozik a falúsbíró polgárokkal együtt segítségre elmenni.

II.

A templomok- és kápolnáknál részegeskedőkről.

Noha volt ennekelőtte is végzés arról: hogy a templom- és kápolnáknak dedicatiójok idején senki ne részegeskedjék; de sok értetlen emberek lévén, a szent szolgálatot nem tudják becsülni: hanem jó reggel elkezdvén az égett-boron nem Istennek, hanem az Isten ellenségének, az ördögnek szolgálnak; azért ezek ellen tőnk ilyen végzést: hogy a nedvességet kivervén fejekből megfogattassanak, és 12 forintokig megbüntessenek a megyebirái által. Annak felette semmi renden lévő árrús-emberek szent mise és prédikáció alatt ne áruljanak. Ha árúlnának pedig, a megyebirái azoknak árusportékáit vegyék el és a templom igasságát adják ki illendőképpen azokból.

III.

A megyebirákról.

1. Megyebíró uraim tartozzanak számot adni esztendőnként a magok szentegyházának jövedelméről a lelki pásztor előtt, mely annak a megyének vagy szentegyháznak feje. Ha valamit költeni akarnak az eklézsia

pénziből, vagy egyéb jövedelméből építeni, vagy valami szükségrevalót vásárolni, a parochus hire nélkül ne lehessen. Annál inkább templompénzét, vagy másféle jövedelmeit valakinek kiadni vagy maga elkölteni hire nélkül a parochusnak ne merészelje ahoz rendelt büntetés alatt, mely a parochus itiletére más jólelkű eklézsiát oltalmazó emberekkel együtt hagyattatott. 1650.

2. A megyebirái a bėjövetelt és kimenetelt felírják, s magoknál tartásák, hasonlóképpen a parochus is.

3. Az ünnepszegőket a megyebirái keservesen megbüntessék 3 forintokig, melyeknek két része a templomé, harmada a büntetőké. Hasonlóképpen a bójtszegőket is.

4. A tisztátalan személyeknek (ha comprobáltatik fertelmességek) ha a kurva fattyat nem vetett is, elsőben 3 forintokig, másodszor 6 forintokig büntetessék, harmadszor pedig a perengérbe okvetetlenül megcsapatassák. Ha három fattyat vet valamely kurva, a perengérbe való megbüntetés után perpetualiter a megyéből kicsapattassék.

IV.

A rút szitkok büntetése.

Első 3 forint, második 6 forint, harmadik nyelve váltságán maradjon. Ha 12 esztendősen alól szitkozódik, a templom előtt veretessék meg.

A kik apjokat, anyjokat, urokat, elöljárókat szidalmazsák, azok büntetése 3 forint vagy több. A kik pedig verik, rongálják, azok kerek váltságán maradjanak.

A kik megyebiráit, egyházfiat szidják, pecsétivel nem gondolnak, azoknak büntetése 3 forint.

Ha egyik megyebirája hivataljában el nem járna, tartozsék a többi a falúsbirákkal rea menni executióra sub poena flor. 6.

Tartozzanak a megyebirái és egyházfiak eklézsiabeli tiszteinek törvényével élni, ugymint püspökönek, vicariusinak és esperestinek.

Datum in *Csik-Szereda* occasione generalis congregationis celebratae die 24-a Octobris anni 1650.

1651. *Sub Patre Stephano de Salinis a) Vicario Generali.*

Processus Juris.

A mint feljebb in constitutione secunda b) végeztük, itt is elsőbben azont végezzük: hogy ha temetés, esketés, avagy keresztelés dolga abban az órában következne, a melyben *cursussal* törvéynapra convocálatnánk, ab omni poena immunisok lehessünk, mivel az Isten tisztelete és az emberek üdvessége a világi végzéseket felül haladja.

De poena inobedientiae sigilli et cursus.

Pecsétnek engedtlensége sine justa causa flor. 1. den. 10. Cursusnak engedtlensége, mivel commune quid extra aequam exequutionem c) flor. 3.

De modo citationis.

Akármikor esperestünk is, akár kiket in sua persona citálhatja, avagy ecclesiastica persona által citálhatja. Legitimus pap legitimust, concionator concionatort, mester mestert citálhatja, concionator is a legitimus papot, avagy licentiátust pro sua parte, sic et magister pro sua parte. Insuper akármelyikünk is citálhatja pro sua parte akár mikor esperestünket is.

Ha pedig secularis ember akar bennünket citálni, legitimus papokat pappal citáltassan sub poena florenor.

- a) Erat hic venerandus vir ex ordine observantium provinciae Bosnensis S Salvatoris moestissimis catholicae religionis in Transilvania temporibus per catholicos *Stephanum Kodácsoczi* cancellarium, *Christophorum Bálinthfi* (Bálinthitt) Thesaurarium et *Michaellem Toldalagi* *) supremum capitaneum sedis Maros anno in circa 1630 parochus primum Szováthaensis, dein etiam vicarius generalis in solamen jam fere prostratae religionis catholicae in hanc patriam accitus.

- b) Constitutionem hanc in archivo quodam latere aut simpliciter intercidisse dolendum.

- c) Excusationem.

*) Katona ugyan — Hist. Crit. Tom. 32. pag. 190 — 1641-re teszi Kazi után indulva e derék férfi bejövetelét; de Rákóczi Györgynek Gyulafejérvárt 1632-ki június 10-kén kelt okmánya, melyben Istvánunkot az országban való maradásra felhatalmazza, e constitutiók egybegyűjtőjének véleményét erősíti meg. Lásd az okmányt magát alább. K.

12, concionatort concionátorral sub poena florenor. 6, 1651.
mestert mesterrel sub poena flor. 3.

A citatiónak taxája den. 12, a melyet deponálván az actor a citatornak, juxta gradum officii neglecta citatione teste uno comprobata citator subeat poenam denar 24 et tamen teneatur pro prima taxa citare eandem personam, hoc addito: hogy ha a legitimus pap megszükülne székünkbe (kit az Isten ne engedjen) citálhatja a legitimus papot concionator is secularis ember personájában a megirt taxát felvévén.

De levanda causa.

Noha akármely törvénynek beállításakor eleitől fogva kicsiny ecclesiánk condescensionak poenájával nem szokott élni, mindazonáltal diligenti cura tartozzék az ecclesiáknak notarius a levata causában annum, diem, nomina, personas et statum litigantium, locumque citationis earundem simul cum procuratoribus suis megírni. Az is pedig tudva legyen a d. notariusnál, hogy akármely levata causát is elsőben maga papirosára minutáljon le. Ha mely finalis causának processusát a szék adjudicálja, hogy a protokollumba irattassék, írja oda.

Constitutio procuratoris den. 12, melyből hét pénz a notariust illeti.

Instantia prima den. 12, instantia finalis den. 24.

Törvény megírás den. 16, mely a notariust illeti.

Fassionak megírása egy személyért den. 4, az is a notariúsé.

Indebita másfél forint.

Revocatio sine onere. Nihil.

Revocatio cum onere, den. 10.

Depositio flor. 1.

Novum flor. 1.

Tisztaság közönséges dologba den. 24.

Tisztaság, tisztesség és divortium dologba flor. 1.

Sententia írás közönséges dologban, ugymint manustipulatióban és ahoz hasonlóknban. Den. 12.

Sententia divortiumban és tisztesség dologban Den. 24, mely két sententia kiadásának jutalma concernálja a notariust.

1651.

De tempore concesso in qualibet causa.

Mivel az *ecclesia* sancta, pia maternek hivattatik, ez okon minden causában egyszer tempus conceditur.

De appellatione.

Akármikori A. R. D. Archidiaconusunknak méltóságáért és az assessorok kicsiny tekéntetéért flor. 12-től appellatio nem engedtetik.

Notatio.

Ha valamely secularis ember valamelyikünket indbite comprobáltatnék citálni, poenam trium Marianorum subeat.

Disciplinaria**ünnepeknek és bőjtnek megszegése felől.**

Ha valaki akármikor is ünnepet vagy bőjtet violálna, egy font viaszat adjon a templomba.

Ha a visitálás ott éri ilyen módon: hogy az egyház hitesei eszekben vévén annak előtte a violatiót és az injuncta poenat parancsolták megfizetni a violatornak, testibus probatis a violator visitáláskor két font viaszra büntetődjék.

Az ecclesiastica personák béreknek bészolgáltatásáról.

Akármely egyházi embernek bért bé nem szolgáltatását ha az visitálás kiün tapasztalja, melynek illendő szokott beadása eltölt, az engedetlen embert egy forintra kell büntetni, a bért is megadja. Az egyház biráiban és fiaiban 10 pénzben, hogy tiszték lévén fel nem igazították a visitálásnak előtte.

Injuria minor ecclesiae nostrae flor. 12.

Injuria major 24.

Injuria maxima 200.

Ez a maxima injuria ecclesiae akkor adjudicáltatik, midőn valaki sok esztendőök alatt potentiose, tudva, ecclesiánk szántóföldét, szénafüvét, avagy erdejét birná.

De punitione ecclesiasticae personae.

Mivel amaz Istennek választott edénye Szent Pál apostol azt mondotta légyen ad Rom. 14. *Tu quis es,*

qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit. 1651.
Non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum, vel scandalum fratri, nam si nosmetipsos judicaremus, non utique judicemur. Ezek így lévén; értsétek az Űrban: hogy akárkinek is gyarlóságból esett vitiumát secularis ember elejébe ne terjeszszétek propter scandalum pusilorum, hanem tisztúntktól paterne et pie corrigáltassék.

Praefatas omnes constitutiones et ordinationes archidiaconorum, licentiatorum et scholae magistrorum, atque etiam processum juris concernentes seria consideratione relegimus, relectas diligenti ratione quoad omnes particulas ponderavimus, ponderatas judicavimus esse justissimas, optimas, et laudabiles, tamquam ecclesiastico nostro statui et sanctae Romano-catholicae ecclesiae religioni congruentissimas.

Quas proinde autoritate nostra ex vicarii generalis potestate ratificamus, confirmamus, proque talibus haberi, et ab omnibus inviolabiliter ad amussim observari praecipimus et demandamus et praesertim illud pro vicariatus nostri potestate serio jubemus sub poena absolute omissionis officii, ut quivis licentiatorum (spectato totius ecclesiae praecepto de annua confessione) conetur omni studio semel ad minus, si non pluries, parochianis suis prospicere de bono confessario, ac tandem etiam sanctissimo Christi corpore ex altari reficiantur, unaque licentiatu ipse et magister sub eadem poena paratusque esse debeat conatum hujusmodi suum legitimis testimoniis comprobare.

Id quod iterato, serioque confirmamus, statuimus, praecipimus et demandamus. Actum in arce *Fejéregyház* spectabilis ac magnifici Domini D. *Stephani Haller* de *Hallerkő* die 7-a Febr. 1651. d)

Frater Stephanus de Salinis, vicarius generalis m.p.
Paulus Olosz, archidiac. catholic. sedis *Udvarhely* m.p.
Joannes Demeter, clericus *licentiatu*, concionator *Szent Királyensis* m.p.

Benedictus Forró, *licentiatu* concionat. *Oroszhegy*. m.p.

d) Reverendissimus Dominus *Daniel Fancsali* Archidiaconus districtus *Gyergyó* ait, praefatam constitutionem existere

1653.

Approbatarum constitutionum

Parte I. Titulo V.

Articulo I.

A mely helyeken az egyházi tanítóknak dézmájok, quartájok vagy egyéb elejétől fogva rendszerint járni szokott jövedelmek volt, és vagyon, azt senki tőlök elvenni ne merészelje.

Approbat *Georgius Rákóczi II.* Albae Juliae die 15-a Martii 1653.

Nemes Maros-Székbén

1657.

összevgyűléén pápista renden való papok, licentiatások, skola-mesterek és minden ezen igaz hiten való megyéknek birái, egyházfiai és némely helyekről fogott e) plenipotentariusai ilyen végezéseket (melyek perpetuo az áltvaló catholica religion levő minden megyékben hogy observáltassanak) tettünk:

1. A megyéknek nagy-, vagy kicsinységére nézve annak birái vagy egyházfiai legyenek, úgy hogy a birák közül egyik fő legyen, ki a többtől választatik. *Hodos* megyéje 4 falubéli keresztényekből áll. Abban nyolcz megye birája, kik közül egy főbiró és nyolcz egyházfia legyen; mindazáltal *Köszvényes* a székeshely, mivel inkább közepen vagyon.

2. *Köszvényes* megyében 3 falu lévén, 7 megye birái, kik közül egy főbiró és 6 egyházfiai legyenek.

3. *Szováta* megyéje magán most egy faluból áll, azért végeztetett közönséges tetszésünkből, hogy ot-

etiam prae manibus Reverendissimi Domini Josephi Volykul signatam Fejéregyházae anno 1611, sed videtur in hac apud hunc Reverendissimum Dominum *Josephum Volykul Archidiaconum* districtus *Kézdí et Orbai* existente constitutione in anni signaturam mendum irrepsisse, nam juxta *Josephi Benkő* Milkoviam P. 2. pag. 494. Frater *Stephanus de Salinis* in Transsilvaniam venit anno 1630. Qui igitur potuit constitutiones edere Fejéregyházae anno 1611? Praeterea in archivo episcopali adest protocollum antiquum archidiaconatus *Udoarhely*, in cujus exordio hujus constitutionis fragmentum cum praeinsertis subscriptionibus et signatura anni 1651. habetur.

e) Fogadott.

tan 3 megyebirái legyenek, kik közül egy fő és 3 1657.
egyházfiái legyenek.

4. Séllye igaz religionkon lévő kevésse több fél talunál és mindazáltal mivel megyebéli törvényeknek kell szolgáltatni, három megyebirái, kik közül egy fő és három egyházfiái legyenek, minden megyékben, melyeket megnevezénk f) És ha többekkel szaparodnánk is (quod Deus largiatur) a főbiró legnagyobb, mely a többinek, egyházfiainak minden megyebéli dolgokban paranscsol, a többivel együtt igaz törvényt szolgáltatván executiot is tehessen és tehet.

Az egyházfiái pedig isteni szolgálat alatt szorgalmatoson forgolódván, gyertyákat gnyjtsanak, oltári ruhákat, eszközöket tisztán tartsanak és a megye biráival együtt szentegyházra s annak eszközeire és minden bonumira gondot viselvén, annak szükségére illendőképén költsenek. Viaszgyertya nélkül pedig soha a szentegyházat ne hagyják. A törvényben voxot mondjanak leülvén a birákkal együtt, ha kíváztatik, és az ő tisztek (kiváltképpen mivel nagyobbak a megye birái) az: hogy ezeknek szavokat fogadják s a mit tisztek szerint paranscolnak, abban eljárjanak, bérigazításban, citálásban, izenet- és levélvitelben, egyéb executiokban és kiváltképpen esperest, vicarius és egyéb lelki igaz superior paransolatjában. Ugyanazónt cselekedjék a megye birái is, mivel kezek, lábok hitek szerint esperest és vicariusnak etc. Minden megyékben kicsinytől fogva nagyig összevegyülvén, a kiket közülök választani akarnak biráknak és egyházfiaknak, szabadosok. Ha esztendő elmúlva megyebiráit, egyházfiait, avagy közülök valakit választani akarnak, szabadosok vele a megyebéliek, csak elsőben adjon számot az olyan. Ha ki pedig közülök meghal, mindjárt mást válaszszanak.

5. Vannak sátoros ünnepek, kik nem olyak, azok is. A sátoros ünnepek közé számláljuk *Nagy-karácson*t negyed napjával, *Kis-karácson*t, *Vízkeresztet*, *egyháznapját* a megyékben, *Nagy-Pénteket*, *Husvétet* 3 napjával, *Urnapját*, *Ur színeváltozását*, *Nagy-Boldogasszony* napját, *Kisasszony* és *Minden szentek* napját. Mely ünnepeken

f) Sensus videtur hiulcus mihi.

1657. semmi uémi munkálkodás (kivéven az igen nagy szükséget, mely szükség az egyházi-embernek hirrre tétessék) meg nem engedtetik. Esztendő által minden *Vasárnap* a megnevezett ünnepek közé számláltatik. Mely ünnepek szegésének büntetése comperta rei veritate toties, quoties flor. 1, id est egy forint. Az légyen a templomé.

6. Esztendők által egyéb ünnepszegők toties, quoties denar. 50. büntetessenek. vagy egy font viaszat adjanak citáltatván a megye eleibe és convincálván a megye birái s egyházfiai magok számokra. A bõjtszegőkkel is ezen formán procedáljanak minden megyékben; de az a büntetés a templom számára deputáltott. Ezeket negligálván a megye birái és egyházfiai a visitálásnak idején három forintig büntetessenek, az ünnepszegők is.

7. Fűrészek, döröczkölők, ványolók, kásatorók és ilyen akármi névvel nevezendők, melyek embernek véle való munkája nélkül hasznot nem hajthatnak, semminémi vasárnapokon és ünnepeken meg ne cresztessenek, kivéven a malmok kiváltképpen való szükséges mivoltát, melyek a sátoros ünnepeken kívül, közönséges vasárnapokon, és ünnepeken (melyek közünnepek, melyek nem sátorosok) kenyérből megfogyatkozott szegények számára, kik kevés örölni valót akkor szerezvén, visznek, szabadoson forogjanak. Limitáltatik itten az vidékieknek örlések, kik mennek malomba sátoros ünnepeken kívül.

Vedd eszedbe, hogy az ünnep, valamint a vasárnap is kezdetik napja előtt való éjféltkor, és tart más éjféltkorig. Azért ha a tisztok v.g. szombaton vasárnapra viradólag éjféltkortól fogva vasárnap után való éjféltkorig munkálódót deprehendálnak, a felyül megirt mód szerént aztat büntetessék. Ugyan így érts egyik éjféltkortól fogva a más éjféltkorig a bõjtről is.

Ha bizonyos időben a következő ünnepeken dispenzálás kívántatnék az ünnepen való munkára, mature provideálván az esperest, egyenlőképpen minden megyékben szabadittassanak. Mindazáltal mivelhogy a Séllyeiek közönséges mezőket birnak a kálvinista atyafiakkal, kik netalám valami ünnepeken azoknak kárt tehetnének, megtalálván az esperestet tempestive, pecu-

liarem habeant rationem in aliquibus festorum cum il- 1657.
lis dispensandi.

8. Halászás és egyéb fáradsággal kézi munka által léendő vadászás ünnepeken tilalmas; melyeknek szegői mint egyéb munkatevők büntetessenek.

9. A mely megyékben az ecclesiáknak árendában adandó szántóföldei, rétei, gyümölcsei, szőlői, vagy egyéb akármi névvel nevezendő jószága vagyon. Az egyházi ember ha le akarja tenni, primus, azután a megye bírája, egyházfia és akárki más letévén a szokott arendát, hasznához szabadosan nyúlhassan.

10. Minden megyékben, mikor kalangyában a búzát, zabot bészolgáltatják az egyházi embereknek, ugyanakkor a pénz és vékével tartozóknak bérek is eligazittassék. Avagy ha bizonyos okokra nézve valakik akkor mindjárt meg nem adhatnák; de legtovább Szent Márton napjára mindenek akárminémű bért beszolgáltatassanak, secus duplum.

Ultimo: Történhetik, hogy az ünnep és böjtszegéssel kiadatott tagadást tegyen; azért, mivel törvény nélkül senkit nem szabad büntetni, az olyan citáltassék esperest vagy megye eleibe és comperta rei veritate, a feljül megírt modalitas szerint, convincáltatván, büntetessék. Ugyan a tánczolás prohibeáltatott sátoros ünnepeken sub poena flor. 12.

Datum 18-a Decembris. Anno Domini 1657. confirmat *Joannes Sükösd* catholicorum in Transsilvania vicarius generalis m.p.

Stephanus Boldizsár catholicorum in Sede Maros Archidiaconus m.p.

Approbat *Joannes László* g.) catholicorum in Transsilvania vicarius generalis m.p.

g) *Josephus Benkő Milkoviae* Part. 2. pag. 497. ait: hunc *Joannem László* anno 1666. die 6-a augusti praeuisse commissioni cum executoribus spect. ac magnif. D. D. *Casparo Kornis* et *Stephano Lázár* dum conventus in *Mikháza* restitueretur Patribus strict. observ. custodiae Transsilvan. Imo Rmus D. *Daniel Fancsali* innuit ejusdem *Joannis László* vicarii generalis jam de anno 1663. mentionem fieri in actis visitationis anni 1717. pag. 113.

Constitutio Catholicorum Sedis Maros.

Pater et Frater *Thomas Philep*, ordin. minor. Sancti Francisci parochus *Hódosiensis*, nec non Archidiaconus R. Catholicorum in Sede *Maros*.

Mikor volnánk communis congregatióban in domo parochiali *Köszvényes* h.) cum meis assessoribus végeztünk egyenlő akarattól ilyen punctumokat, melyekkel jövődöben közönségesen és istenesen tudnánk élni.

I. Major injuria flor. 24.

Minor 13.

Minima 3.

II. Pecsét engedetlenség flor. 12. Prima vice si non comparebit citatus flor. 1. Secunda vice flor. 2. Tertia autem vice finaliter sententia scribatur. Pro prima instantia den. 12.

III. Si R. Archidiaconus curabit citari aliquam personam per magistrum, licentiatum, vel sacerdotem, ex communi pecunia sacrae sedis accipiat den. 12. Missus ab archidiacono ad alteram sedem den. 24 cum sumptibus itineris. Si autem privata persona miserit aliquem ex iis ad alteram sedem, praescripto modo teneatur solvere den. 12. praeterea sumptus pro itinere, et equum teneatur dare.

IV. Citandi autem sunt: 1) qui consvetam mercedem sacerdotibus, licentiatis et magistris solvere noluerint. 2.) qui festa ac jejunia ab ecclesia constituta celebrare neglexerint. 3) qui ecclesiasticas personas scilicet sacerdotem, licentiatum, vel magistrum convitiis afficerent, vel etiam flagellarent. 4.) qui decimas aut bona templi, parochiae restituere noluerint.

V. In rebus matrimonialibus pro puritate nobilis flor. 12, pixidarius flor. 6, colonus flor. 3 solvat. In communibus vero juris rebus den. 24.

VI. Transmissio ad forum vicarii flor. 6, ad forum seculare flor. 3.

VII. Nullus ullas causas ex nostra sede in aliam sedem transferre possit. Neque archidiaconum alterius

sedis pro dicendo jure cum suis assessoribus inferre; 1668.
sed coram archidiacono sedis hujus causa decidatur.

VIII. Novitius sacerdos, concionator, vel magister sine scitu Reverendissimi archidiaconi et communitatis nullo modo parochiam intrare audeat sub poena flor. 24.

IX. Siquis in judicio novum inducit aut appellabit, ad quindenam procedat.

X. Siquis diem Dominicum non celebraverit flor. 1. si festum den. 50. Si jejunium non observaverit den. 50 solvat.

XI. Siquis ecclesiasticorum aut aedilium praecepto archidiaconi in citando aliquem aut in non veniendo ad congregationem non obedierit in flor. 12 vincetur.

XII. Si in pago aliquo casus ad citandum emergerit, teneatur citare alterius pagi magister vel aedilis.

XIII. Nullibi locorum audeant indirecto modo pulsare i) sine scitu Reverendorum Patrum, vel magistrorum si domi erunt; si tamen non, tenentur familiae illorum significare sub poena flor. 12.

XIV. Qui lites movebunt in sacra sede, debent obsolescere dare ad finem litis, praesertim advenae flor. 200. Siquis *utrum* extraxerit, solvat den 6; pro levatis den. 3, notario S. sedis.

Deliberatum in generali visitatione a Reverendissimo vicario extrahatur.

Herbarum et fructuum in coemeteriis existentium tertia pars spectat ad scholae magistrum, reliquae duae partes ad parochum. j)

Datum in *Köszvényes* die 6-a Novembris an. 1668.

Compilatarum constitutionum

Parte I. Titulo I.

Articulo V.

Vannak oly emberek is, kik a prédikátori rendeknek szokott jövedelmeket, dézmájokat kiadni nem akar- 1669.

i) Harangat félre verni.

j) De hac constitutione Reverendissimus D. *Daniel Fancsali* ita disserit: *constitutio de anno 1668. etsi ex archivo guberniali descriptis constitutionibus non inveniatur inserta;*

1669. ják. Lévéen azért ennekelötte is erről való constitutiója az országnak, k) hogy senki az ecclesiái *proventust* maga *usudra* ne *convertálja* hanem minden rendek az országnak erről irt *constitutiói* szerént minden szokott jövedelmeket tartozzanak megadni, tőlök el ne tartsák.

Confirmat *Michael Apafi* Albae Juliae, die 4-a mensis Martii, anno 1669.

Casimirus Domokos I)

Vicarius per Transsilvaniam generalis apostolicus universo clero praesente sequentes sanxit constitutiones.

1-o Ad evitandos abusos, qui hactenus secuti sunt, deinceps D. D. Parochorum nemo suam parochiam sine scitu Reverendissimi patris vicarii et voluntate deserere, multo minus alteri parochiae se obligare praesumat, sed requisito Reverendissimo D. vicario ipsius voluntas hac in parte desideretur sub poena synodali Petri Pázmány tol. 38. ita tamen, ut absque maxima, et rationabili causa Reverendissimus vicarius parochum ad meliorem parochiam vocatum, et ire volentem non prohibeat. Similiter manere volentem, et a parochia retentum loco non amoveat.

invenitur tamen in protocollis Fel-Csik et Al-Csik a fortiori in archidiaconatu Marusiensi.

k) Ex art. an. 1656.

NB. Approbatarum et Compilatarum Constitutionum editionem allego Claudiopopolitanam typis reform. Collegii 1779 editam in form. 4.

l) *Casimirus Domokos*, antea Frater laicus ex familia observantium provinciae Salvatorianae in Hungaria communi eloquio teste in Transsilvaniam venit cum P. *Stephano de Salinis* invisurus parentes suos in *Szovátha*, consolaturusque eos, ne fors in tanta religionis catholicae strage ipsi vacillarent. Interim sic disponente numine Romam confugiit, ibique sacratoribus imbutus scientiis sacerdos factus, vicarius generalis et apostolicus designatur. Ut Patribus Ord. S. P. Franc. strict. obs. provinciae Stephaneae in Transsilvania; imo aliis etiam eruditis viris placet, fuit *Casimirus Domokos* consecratus *episcopus Coronensis* in Graecia. Confirmavit constitutiones congregationum in sede *Maros* die 18-a Decembr. 1657. item in *Köszvényes* die 6-a Novembr. 1668. celebratarum.

2-o De dominis magistris statutum, ut a parochia requisiti cum scitu, et consensu D. Parochi conducti remaneant, Domini vero Parochi magistros sine gravi, et rationabili causa in suis conditionibus non impendant. 1669.

3-o Illud etiam Dominis parochis rigide praecipitur, ut proventum stolae solitum nemini parochianorum ullo respectu condonent, ne inde successoribus difficultas oriatur. Parochianis potius alia via gratificentur; sed nullo modo stolam condonent.

4-o Domini parochi, ubi commode fieri potest, faciant cathechismos ad erudiendam juventutem in rebus fidei, alibi vero concionem habeant, et ita temperent, ut semper aliquem articulum fidei pro captu plebis explicent.

5-o Nemo parochorum in alterius parochia ulla prorsus sacramenta administrare, aut officia ecclesiastica exercere praesumat. Neque etiam alterius parochiae homines ad se concurrentes admittat.

6-o Juxta concil. Trident. sess. 24. c. 20. DD. archidiaconi causas matrimoniales divortium concernentes in jure tractare non praesumant; sed ad Reverendissimum D. vicarium recursum habeant.

7-o De criminalibus idem sentiendum. DD. magistri notarios m) non agant; sed suo officio ecclesiastico invigilent. Similiter inhibetur, ne in foro seculari causas agant.

DD. magistri in scholis parochialibus resideant, ne a scholis amoveantur. Si vero residere non possunt, campanarium, aut alium magistrum idoneum ibi servant, qui curam domorum parochialium bonam habeat absque fructu servitiorum adhibitorum.

8-o *Zetelaka* et *Oláhfalv* cum sit exemptus notarius, requirant Reverendissimum vicarium, ex cujus permissu magistri possunt esse notarii.

Datum in Csik-Somlyó in templo sanctorum Petri et Pauli apostolorum die 23-a Maji an. 1669.

m) Intelligendum est: notarios pagorum, oppidorum, civitatum, urbium, etc.

1670.

In Comitibus Regni generalibus.

A tordai quártáról s annak bészolgáltatásának módjáról végeztük kegyelmes urunk nagyságod kegyelmes consensusából, hogy fiscus a minémü gabonából dézmát szokott volt exequáltatni Tordán, annak quártáját rendelte volt a prédikátoroknak n) mely quárta akkor sem vétetett el, midőn a fiscus a maga jussát remittálta a tordaiaknak.

Azért mostan is mind azokból a leguminákból, valamelyekből a fiscusnak dézmát adtanak, a quártabéli jussa az ecclesiáknak fennmarad, és ha akkor béhorodták a quartát mikor a fiscus birta azon dézmának három részét, most is tartozzanak (per inquisitionem a Torda-vármegyebéli főtisztek végére menvén micsoda rendtartás volt ezen dologban ezelőtt) kit ha nem praestálnának azon tordaiak cum poena articulorum tartozzanak exequálni a Torda-vármegyebéli tisztek toties quoties rajtok. Mivel pedig Tordának bőven elég határa vagyon, ha kik fraudulenter más határon szántanának a quartának elkerülésiért, terjedjen azokra is ezen dolog, és tartozzanak a quártát szintén úgy megadni. A kik eddig is meg nem adták, a fennebb specificált poenát exequáltassák a főtisztek rajtok. Ide értvén mindekben az egyházfalviakat. o)

Datum Albae Juliae die 15-a Februarii anno 1670.

Casimirus Domokos,

*Vicarius generalis apostolicus cum suis assessoribus
Paulo Olosz p) et Stephano Lakatos in sede
Udvarhely commorantibus.*

Ugyanazon q) *Köszvényes* megyéjében a bér felől közönségesen a szentegyház birái minden faluból pro-

n) Videatur infra *amicabilis compositio* anni 1753.

o) Est ea pars oppidi, quam fluvius *Aranyas* alluit, nunc venit sub communi nomine *Ó-Torda*.

p) *Paulus Olosz* subscripserat ut archidiaconus sedis Udvarhely constitutionibus an. 1651. die 7-a Febr. per vicarium generalem Fr. Stephanum de Salinis in arce *Fejéregyháza* conditis.

q) Fragmentum esse constitutionum stylus ipse prodit; verum

ponálának olyan difficultást: hogy volnának a megyében oly béradók, a kik jó tehetőségek, elég buzájok lévén csak 30 pénzelt akarják megelégtetni az egyháziembert, mint a szegény renden levők, a kiknek buzájok nincsen. 1670.

Vannak megint olyanok, kik régen tehetetlenek voltak, most pedig jó tehetőségek, a régi bérrel akarják megelégtetni az egyházi embert, mintha tehetetlenek volnának. — Mely miatt sok fogyatkozás is az egyházi ember bérében. Kihezképest az egyházi ember is hamar idegenséget vesz a megyétől, a megye is nehezen talál egyházi embert.

Erről tőnk ilyen declaratiót: hogy olyan modalitas observáltassék mint a *hódosi, sellyei, és szoráthai* megyékben, tudniillik: a kinek buzája nincsen, vékájában minden kalongya buzáért egy egy véka buzát adjon. Zabért két két vékát. A ki zsellér, más ember házába lakik, félannyit tartozzék adni. A jószágos özvegyek, a kiknek ekéje vagyon, similiter egész bért adjon, ha ekéje nincsen, vékájában adjon. A ki orsójával, guzsolyával keresi élelmét, 3 sing vásznat vagy 15 pénzt adjon a papnak, mesternek.

Datum occasione visitationis generalis die 18-a Junii anno 1670,

Casimirus Domokos

Vicarius generalis apostolicus in congregatione generalitrium sedium siculicalium. r) 1672.

1. Festa et jejunia suo modo denuncientur, serveturque constitutio synodi Tridentinae sess. 13. cap. 1. de festis celebrata sub poena flor. 12. Invigilet quoque D. archidiaconus, ut qui festa violaverint, eos via juris puniat, ipseque festa non violet sub eadem poena. Unusquisque paterfamilias suam familiam ad articulos fidei, et praecepta decalogi instruat sub eadem poena.

enimvero hoc solum fragmentum abs Reverendissimo D. *Josepho Volykul* archidiacono districtus Kézdi et Orbai transmissum esse asserit Reverendissimus Dominus *Daniel Fancsali*, archidiaconus districtus Gyergyó, parochus *Gyergyó-Szent-Miklósensis*.

r) *Háromszék*.

1672. 2. Magistri antiquum usum de vespertino et matutino pulsu non negligant.

3. Archidiaconus et sacerdotes sine scitu vicarii populo diebus festivis opera servilia exercere non concedant sine manifesta necessitate, vel damno subsequuto sub poena flor. 12.

4. Sacerdotes quoties inebriantur in flor. 6. puniuntur, magistri vero in 3 toties quoties.

5. Sacerdotes pro blasphemia illa hungarica: *Lé-lek* etc. cum similia ad rabulas et lurcones pertineant; non ad decentiam clericalem flor. 3; magistri vero flor. 2 puniantur.

6. Archidiaconus non praesumat magistrum, vel secularem aliquem pro se in iudicio substituere, sed, si res postulaverit, substituat sacerdotem sub poena flor. 24.

7. Sacerdotes et magistri non deponant iuramentum, nisi coram iudice competente, et ibi ita, ut sacerdotes non recedant a sua regula, cum ipsi duntaxat ad conscientiam fateri teneantur, qui secus faceret, vel alium cogeret flor. 24 puniatur.

8. Archidiaconus sine assessoribus duobus, vel tribus de rebus gravioribus jus non celebret, faciatque iura in consveto. Partesque non puniantur, nisi adsint assessores.

9. Archidiaconus cum jus dicit, interroget per voces assessores. Ubi potior pars suffragata fuerit, pro rato hoc habeatur. Alias archidiaconus contra majorem partem assessorum contraire non audeat sub poena privationis officii. Notarius vero, qui non juxta plurimorum deliberationem sententiam scripserit, honore, et officio privetur.

10. Nullum archidiaconus suspendere, vel alicui interdictum intentare sine scitu, et consensu Reverendissimi vicarii sub poena flor. 24. (*subintellige* audeat.)

11. Siquis dominorum parochorum, vel magistrorum Reverendissimum D. vicarium adierit, illum nullo modo puniat archidiaconus, vel si intercesserit sinistra informatio, comperta rei veritate, jure prosequatur.

12. Archidiaconus causas transmissionales transmittat ad forum vicarii sub poena flor. 24, si secus fecerit, nec cautione hac utatur, ut causas, quae 24 finos excedunt

(ut possit litigantibus negari transmissio) trahat ad suum forum. Quod si dubium oriatur: utrum 24 flor. excedat, nec ne? iudicio vicarii decidatur. 1672.

13. Popinis, saltibus, tumultu, clamore, quae omnia cum scandalo secularium fiunt, sacerdotes abstineant sub poena flor. 12. Magistri pariter, excepto saltu honesto nuptialium.

14. Sacerdotes vel magistri, si officium ab aliis acceperint, non ad alios patronos recurrant; sed ad reverendiss. vicarium tamquam superiorem legitimum, sub poena decret. fol. 488. coll. 4.

15. Archidiaconus curet juxta concilium Tridentinum et synodum Strigoniensem in omnibus parochiis exequi ritus omnes in administratione sacramentorum sub poena flor. 24, de deserendo, de mutando, aut acceptando parochias.

16. Magistri tenentur diligenter docere pueros, maxime ad bonos mores, sacramentalem confessionem, rudimenta fidei, praecepta decalogi et ecclesiae. Si vero ad hoc illi sint inepti, vel ob distractiones seculares non possent, interteneant idoneos, qui in informanda juventute, ut supra, strenue laborent sub poena flor. 24.

17. Vesperas tum primas, tum secundas in dominicis et festis diebus nullo modo negligant; tam parochi, quam magistri sub poena flor. 12. Absente autem parochio magistri ista perficiant etiam soli, ne populus devotionis occasione privetur.

Datum in *Háromszék Sárofalva* occasione congregationis generalis die 4-a Maji Anno 1672 celebrata.

Casimirus Domokos,

Vicarius generalis apostolicus.

I. Statuta concilii Tridentini servantur.

II. Pariter praescripta synodalia Strigoniensia tempore Illmi ac Rdmi Domini Archi-Episcopi Petri Pázmány observentur diligenter. 1674.

III. Inductus abusus contra praecepta concilii Tridentini sess. 24. in domibus, vel areis quorumcunque missas celebrandi penitus tollatur.

IV. Quia vero aliqui parochiani a dd. parochis

1774. propter proventus datos praeter annum in ecclesia, et consuetum servitium, etiam funebria obsequia videntur exigere. Idcirco inhibetur omnibus parochis ne favore, gratia, aut alio praetextu similia praestent, nisi debita, ordinata pro similibus merces praestetur. Scilicet:

1. Pro concione flor. 1, plus aut minus secundum qualitatem aut facultatem personarum; estque solius concionatoris.

2-o Pro sacro cantato flor. 1, cujus tertia pars est cantoribus.

3-o Pro sacro lecto den. 15, cedunt tantum celebranti.

4-o Pro tertia parte seu uno nocturno officii defunctorum, den. 24, cujus tertia pars est cantoribus.

5-o Pro toto officii Defunctorum flor. 1, cujus tertia pars est cantoribus.

6-o Pro elevatione corporis s) defuncti modus consuetus.

7-o Valedictiones a D.D. Parochis ne fiant, nisi bene meritis in ecclesia personis.

8-o Idem D.D. magistri in versibus et cationibus valedictoriis faciendis observent.

V. Monentur serio omnes D.D. Archidiaconi, quod si aliquos e parochis sibi subjectis adverterint confessio-

s) Quae sit illa elevatio corporis? fateor sincere super hoc ritu nihil mihi suboluisse Interim in libro: *Beitrag zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau von Andreas Wolf* Cibinii anno 1805 edito 1-ae Partis fol. 160. et 161. describit libri author aliquem in Moldavia adhuc vigentem ritum, quo defunctorum corpora etiam post plures sepulturae annos exhumantur, ac certae preces super iis absolvuntur. — Homo caeteroquin Lutheranus Wolfius, Cibiniensis medicus, praementionati libri author facile apud schismaticos Moldavos notare poterat ceremonias superstitiosas, quibus certe dissimiles semper esse, fuisseque ritus ecclesiae catholicae, is solus negaverit, quem in scirpo nodum quaerere delectat. — Experimento didici non paucos huius seculi superciliosos physicos, multos eventus non divinae potentiae; sed physicis rationibus illico attribuere, quasi vero Potentissimus ille non posset physicis etiam mediis nostram superbiam retundere?

nes diu negligere, eosdem moneant, qui si moniti non obtemperarent, eosdem puniant, aut Rđmo Vicario deferant. Vide Conc. Trid. sess. 24. c. 7. 1674.

VI. Quam turpe et detestabile vitium sit ebrietas, et crapula in viris ecclesiasticis, et ludimagistris, notum est omnibus. Ideo praecipitur serio omnibus parochis, licentiatis et ludimagistris aliisque personis ecclesiasticis, ut a crapula et ebrietate se se abstineant sub poena minoris injuriae t) a D.D. Archidiaconi mox, et de facto, ubi per idoneas, et fide dignas personas constiterit. Quod si D.D. Archidiaconi hanc poenam a delinquentibus non exegerint, ipsi eandem incurrant a Rđmo D. vicario exigendam, expresse enim praecipit Decret. Pontif. fol. 275. Tit. 76. *cum ut*, ut admoniti tales, et non desistentes suspendantur sacerdotes.

VII. Et ludimagistri et ecclesiastici alii turpiter convitiantes, aut proprie blasphemantes supradictae poenae similiter exequandae subjaceant.

VIII. Quia populus noster advertitur valde rudis esse circa articulos fidei et rebus ad animarum salutem pertinentibus (de quibus non parva reddenda est ratio) identidem praecipitur omnibus parochis et licentiatis, ut sub tempus vesperarum incipiendo a festo Sss. Trinitatis, usque ad festum S. Michaelis diebus dominicis catechismos faciant juxta praescripta concilii Trid. sess. 24. c. 4 et Synodi Tyrnaviensis. Quod si secus facere D.D. Archidiaconi adverterent, puniant ad arbitrium Rđmi D. vicarii.

IX. Ludimagistri et cantores in sacrificio missae *introitum*, *Alleluja*, *Graduale*, etc. (sicut hactenus nonnulli) non omittant, nisi quando sit extensissimum frigus. Et unusquisque illorum habeat *Breviarium*, *Graduale*, *Antiphonale*. Haec omnia ab Ecclesia praescripta diligenter et debita reverentia, ac devote (et non sedendo) peragant, sub poena minoris injuriae.

X. Parochus invitatus ad aliam parochiam ad se-

t) Injuriarum gradus adnotati habentur in constitutione anni 1651. Tit. „*az ecclesiastica személyek béreknek bészolgáltatásáról*. Item in constitutione anni 1668. §. 1.

pelendum non facile se offerat, nisi competens solutio promittatur ipsi specialiter.

XI. Sacerdotes, quo ad fieri potest, parochianos non facile copulent nisi in templo. — *Haec satis sunt!*

Datum in *Csik-Somlyó*, occasione celebratae congregationis in templo SS. Petri et Pauli Apostolorum die 29-a Maji Anno 1674.

1780. Causa levata in possessione Köszvényes sedis Marus sub A. R. D. Bartholomaeo Szebelébi vicario generali Anno 1680. die 21 Januarii.

Deliberatum Köszvényes megyéjének bériről!

Mivel annak előtte is 1670 esztendőbéli visitációban deliberatumok volt, most is az ecela helyben hagyja és így declárálja, hogy minden házasság ember tartozzék három kalangya buzával és három kalangya zabbal: melynek ketteje a papé, harmadik a mesteré. Ezt pedig értjük a kettős emberekről is, hogy külön-külön tartozzának megadni, mintha külön laknának és külön kenyéren volnának.

Mivel pedig ennek a végezésnek minnyájan consentiáltak az egész megye, azért statuáljuk semel pro semper, hogy mindenkor megtartassék örökösön. Ha pedig valamelyik falu violálná in poena maxime injuriæ flor. 200. maradjon. Ha privatus ember, convinctassék in poena majoris injuriæ flor. 24. Ha pedig pap és mester ezen deliberatiót violálnák vel minuendo vel augendo similiter convinctassanak. A mi pedig buzátlan szegény embereket, zselléreket, özvegyeket illeti, intacte helybe hagyjuk az előbbeni deliberatumot, ahhoz tartassák magokat.

Barthol. Szebelébi
vicarius glis m.p.

E generalibus regni comitiis.

Punct. II.

1695. Supremis locorum officialibus demandabitur, ut omnes difformitates inter Sacerdotes et magistros componant et juste omnium parochianorum proventus in tres partes dividendo, duas partes parochio, unam vero magistro deputabunt. Ubi vero difficultas in contribuendis gelimis

reperiretur, uniformitatem ubique, sicut in aliis religionibus administrent, etiamsi aliquis rusticorum 12 tantum gelimas habuerit, integram solutionem parcho et magistro solvere tenebitur.

Claudiopoli die 5-a Martii An. 1695.

Joannes Haller mp. LS. Ladislaus Gyulaffi mp. LS.

Stephanus Apor mp. LS. Michael Mikes mp. LS.

Ladislaus Mikola mp. LS. Michael Száva mp. LS.

Cum consensu.

Reverendissimi Dom. Bartholomaei Zebelébi

u) vicarii generalis, in praesentia venerab. cleri districtus Háromszék et Illmi D. Michaelis Mikes de Zabola, trium sedium siculicalium Sepsi, Kézdi et Orbai, prout et Miklósvár supremi capitanei ac universorum magnatum, generosorum nobilium et agilium Catholicorum in dicta Háromszék existentium et commorantium.

1695.

1. Minden catholicus falukban levő parochusoknak sine discretionem personarum, minden házos két két kalangya ős buzát adjan, valakinek majorság buzája 21 kalangya lészen. Tavasz gabonát is hasonlóképpen két két kalongyát adjan. A mesternek pedig egy-egy kalangya ős buzát és egy egy kalangya tavasz gabonát adjan.

2. A kinek pedig 12 kalangya ős buzája lészen, a parochusnak adjan egy egy kalangya ős buzát, tavasz gabonát is hasonlóképpen egy kalangyát adjan. A

- u) *Bartholomaeus Zebelébi* jam anno 1683. erat vicarius generalis, approbavitque constitutiones congregationis in sede Muros, die 18-a Decembris 1657. celebratae his verbis: *Bartholomaeus Zebelébi, vicarius generalis approbo m.p. Iszlóiensium R. Catholicorum similis ratio habeatur in omnibus sicuti Selyeiensium. Bartholomaeus Zebelébi 1683. 8-a Febr. in visitatione scripsi, approbatas illas constitutiones vide supra pag. 34.*

Bartholomaeus Zebelébi vicarius fuit etiam Illustrissimi ac Reverendissimi Domini *Andreae Illyés* de Csik-Szent-György, Episcopi Transsilvaniae, uti in sequent.

1685. mesternek félkalangya ős buzát, és félkalangya tavasz gabonát adjan. Ha egy háznál egy kenyeren levő két házások közül valamelyik férj meghalna, annak özvegye félbérrel tartozzék.

3. Minden egész béradó ember papnak, deáknak egy-egy köből szaladat adjan; a fél béres pedig két vékát cum hac declaratione: ha szaladja nem léssen, valamint a piacon a közönséges szalad a mit ér, pénzül adja meg az árrát.

4. A szaladbéli proventust mint in natura, mint in pecunia, eldistribuíván a pater és oskolamester uramék a megyebiráival ő kegyelmekkel, két része a pater ő kegyelmének cedál, harmada pedig a mesternek.

5. A kiknek pedig 12 kalangya buzánál kevesebb leszen, azok tartoznak a paternek 24 pénzt, a mesternek pedig 12 adni. Ha pedig semmi vetések nincsen, csak 24 pénzesek legyenek.

6. Minden ember valaki magának erdől, tartozzék maga erejével egy jó szekér fát vinni, kit is ut supra a megyebirákkal repartíálván két rész cedál a parochusnak, ő atyaságának, az harmadik az mesternek.

7. A kik pedig jus patronatust praetendálnak, megadván a közönséges bért papnak, deáknak, hogy ne csak titularisok legyenek, méltó hogy bővebben mutassák devotiojokat, a közönséges béren kívül is adván.

8. Anno 1695. die 3-a Martii a mlgos catholicus statusnak tiszteletes vicarius ur által Kolozsvárt praesentált punctumaira tett resolútiók, hogy observáltassanak, és a mik az ecclesiasticum forumot illető processusok léznek, azoknak obtemperálói vagyunk és azok ellen refractariuskodók főtiszteink ő nagyságok s ő kegyelmek autoritásával cum brachio refrænantassanak, és juridice declárált poenák exequáltassanak, consentiálunk. És tiszteletes vicarius uram, vagy absente domino vicario esperest uram pecsétére is, hogy indifferenter minden nemesi szabadsággal élő rend ad fassiones deponendas compareáljanak sub obedientia méltónak ítéljük in rebus ecclesiasticis.

9. Ünnepe megszegésért, ünnepnapokon és vasárnapokon templomba nem menésért, istentelen szitkozódásért, pernek feligazításért a megye birái animadvertálhassanak

és *authoritate functionis sine misericordia* megbüntethessék; és a kik reájok támadnának akármely tiszteket illető dolognak végbenvitelén, és engedtlenségek miatt való megzabolázásért *sine discretionem personarum* megfoghassák vagy fogathassák, et cum *homagio cselekedetek* szerént megbüntethessék.

10. Minden megyében a megyében levő elsőbb két patronusok legyenek megyebirái és ő kegyelmek mellett két becsületes nemes ember rendeltessék és azon kívül a megyének quantitásához képest elegyes szentegyházfiai legyenek a szabad és jobbágy rendekből. A megyebirái ha fel nem akarják venni (*a bíróságot*) a főtiszt úr animadvertáljon ellenek. A szentegyházfiai a megye törvénye szerént fizessenek, ha fel nem akarják venni és válaszszanak mást.

Datum et actum in *Háromszék Sárfalva* die 14-a Augusti, Anno Domini 1695.

P. Stephanus Béli m.p.
p. t. notarius sacrae sedis.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Dominus

Andreas Illyés v)

de Csik-Szent-György, *Episcopus Transsilvaniae*, sacrae, Caesareo-regiae et apostolicae majestatis consiliarius.

1697.

I.

De Vicario generali.

1. Vicarius generalis ante omnia reverendissimus dominus Bartholomaeus Szebelébi confirmatus ab Illustrissimo Domino Episcopo.

v) *Andreas Illyés*, antea Lector cononicus Poseniensis, postquam Transsilvania se Leopoldo I. Imperatori et Regi Hungariae submisisset, per hunc Augustum Transsilvaniae Episcopus denominatus est. Venit tandem diu desideratus praesul in hunc principatum anno isthoc currenti 1697. et in *Csik-Somlyó* convocatis partium Siculicalium clero et ecclesiarum patronis has edidit constitutiones. Verum enim vero non diu licuit miseris oviculis frui gratiosa praesentia sui pastoris, qui ob defectum ad manutenendam episcopalem dignitatem necessariorum, reversus est in Hunga-

1697.

2. Mandatur omnibus et singulis, ut ei honor et obedientia ab omnibus tribuatur, sicut Illustrissimo Domino Episcopo, cui et facultas data est publice ad omnes functiones officii sui in spiritualibus, praeter ea, quae sunt propria episcopi.

3. Statutum est, ut a modo deinceps non teneatur vicarius ad causas matrimoniales dirimendas, vel alias decidendas propriis sumptibus gratis (sicut hactenus practicum est) excurrere; sed partes litigantes eundem, dum opus fuerit, suis commoditatibus deducant, et reducant, eique honorifice hospitentur. Sin minus in arbitrio ejusdem vicarii sit, ubi causam illam decidere velit.

II.

De parochis.

1. A modo deinceps, si DD. parochi parochias mutare velint, sine investitura id facere nullo modo praesumant.

2. De stola et aliis videatur constitutio reverendissimi *Casimiri Domokos* anno 1674 emanata §. IV.

3. In dispensatione festorum D. D. parochi valde cauti et prudentes sint, tamquam rationem reddituri de violatione festorum.

4 DD. parochi ad evitanda scandala parochianorum curent, ut valachi in festis celebrandis catholicis se se accomodent, sicut et nostri in Moldavia se accomodant valachis, et schismaticis, et violatores gravissime puniantur.

5. In denuntiationibus nobilium DD. parochi nullo modo dispensare audeant, uti, et in copulando; sed si no-

riam, regimen gregis Dominici primum *Bartholomaeo Zebelébi*, et hoc defuncto, *Joanni Antalfi*, vicariis suis generalibus concedens. Memor tamen integerrimus praesul, desolatae, devastatae et adhuc fumantis dioeceseos suae, vi testamenti sui egregium fundum legavit in rationem clericorum Olomucio ac Tyrnavia in patriam reductorum. Item summam 7 millium florenorum pro intertentione aliorum clericorum pro Transsilvana Dioecesi in Seminario Adalbertino Tyrnaviensi alendorum. Obiit anno 1712. *Ita Reverendissimus Anton. Szereday in serie antiquor. et recentior. Episc. Transsilo.*

tabiles sint personae committatur iudicio et arbitrio D. 1697.
archidiaconi loci, qui etiam valde caute et prudenter
agat, ne concilii tridentini canones violentur. Praeterea
DD. parochi diligenter ex cathedris contra publica vi-
tia, praecipue contra usuras, quae nimis irrepsisse vi-
dentur, detonare studeant

III.

De magistris.

1. DD. magistri antequam admittantur ad magiste-
rii officium juxta praescripta synodalia Petri Pázmány
professionem fidei emittant et alia statuta observent.

2. Nemo se ad id munus sine autoritate vicarii
intrudere audeat. In parochiis vero mutandis ipsi etiam
praescripta ecclesiae servent, sicut DD. parochi.

3. Scholas diligenter curent et pueros vel per se,
vel per alios ad id munus idoneos doceri faciant, sint-
que obediens dominis suis parochis, a quibus etiam
diligenter dependere studeant.

4. Ad servitium divinum ipsi in persona compa-
reant, non tantum per alios, et ipsi interea secularia
exerceant tempore sacrificii.

5. Qui tantum ecclesiasticum ignorant, non prae-
sumant fieri magistri, neque admittantur. De reliquo
observent constitutiones reverendissimi Casimiri Domokos.

IV.

De Licentiatis.

1. DD. Licentiati cum non sint presbyteri nullo
modo in aliena parochia munia parochialia exerceant.

2. Suas formatas singulis annis renovari curent
per dominum vicarium.

3. Praescripta synodalia Petri Pázmány diligenter
observent, quae etiam saepius in conventibus D. archi-
diaconus loci ipsis praelegi curet.

4. Teneantur DD. licentiati singulis annis, vel quan-
do videbitur Adm. Rdo. Dno. Archidiacono loci, coram
se rationem doctrinae suae producere.

5. Libros DD. Licentiati non nisi suae doctrinae
competentes legant, et bene intelligant, eosque solum
catholicos, et ex illis populum doceant.

1697.

6. Catechismos circa fidei articulos, et sacramenta ecclesiae faciant. Qui aliter fecerit, puniatur et ex licentia deponatur. Quod singulariter committitur Archidiacono loci.

V.

De iudicibus ecclesiarum, et aedituis.

1. DD. iudices ecclesiarum singulis annis teneantur rationem reddere de proventibus ecclesiae, si qui sint, coram parcho, qui est caput ecclesiae. Si quid expendendum est ex pecunia, vel alio redditu ecclesiae, communicabunt cum D. parcho.

2. Iudices ecclesiarum habeant librum, sive matriculam, ad quam inscribant omnes expensas, et proventus ecclesiae. Ita etiam parochi habeant in privato librum, qui etiam eosdem proventus et expensas adnotabunt.

3. Violatores festorum DD. iudices ecclesiarum severe puniant sine delectu personarum, cujus tertia pars cedit ipsis pro labore, duae autem partes ipsi ecclesiae. DD. magnates et nobiles tum per se, tum per suos festa observari eurent, regis enim ad exemplum totus componitur orbis. Item: a bove majore discit arare minor. Ne plebs objiciat et clamet: id sibi licere, quod majoribus licet, et scandalum publicum oriatur.

Datum in *Csik-Somlyó* occasione congregationis generalis in templo SS. Petri et Pauli Apostolorum celebratae die 4-a Julii 1697.

Reverendissimus Dominus Bartholomaeus Zebelébi,
vicarius generalis.

1698.

Midón volnánk generalis visitation, proponálván Deményházi becsületes emberek difficultást a malmok forgása felől, melyről tettünk olyan limitatíot: Non obstante superiore statuto An. 1657, hogy az három sátoros ünnepeken kívül, a szükség úgy hozván, isteni szolgálat után, az az: 10 órától fogva et deinceps Isten hírével, kíváltképpen a mostani szoros időben, járathassák a malmokat. Mindazonáltal: kinek-kinek az ő lelki üsmeretére hagyatik, hogy más dolgoktól, és vízi

eszközök munkájától megtartóztassák magokat az anyaszentegyház törvénye és a felyebb irt statutumok szerént.

1697.

Továbbra: Státuáltuk, hogy a templomok körül való czinterem kertnek építése tartassék olyan formán, mint Hódoson, az az, hogy minden falu az ő részét egy continuatióban, az az: egy végben építsék, ne fótónként és darabonként, mint eddig volt fogyatkozással. Ugy-mint: a *Mikháziak* az ő részeket, ugy *Köszvényes* és *Remete* is falustól sub poena flor. 24. A mint *Szovátán* is disponáltuk hasonlóképpen. Igy tartsák magokat a Sellyeiek is ezen végezésünknek rendihez minden *Maros-széken* levő ecclesia hivei sub poena superius imposita. Mivel hogy egy esperestség alatt is vannak. Mivel eddig sok fogyatkozások estek a gazdáknak elfogyása miatt.

Datum in *Deményháza* occasione visitationis generalis die 5-a Novembris, Anno Domini. 1698.

Bartholomaeus Zebelebi m.p.
vicarius generalis.

Reverendissimus Dominus Joannes Antalfi vicarius
generalis. x)

1710.

Mivel látjuk a felséges Istennek súlyos büntető ostarát és nem csak fegyver, hanem döghalál által való csapását is bűneinkért naponként öregbedni tapasztaljuk ő Szent Felségének; mely meg nem szűnik, ha mű is a vétkektől meg nem szűnünk. Hogy azért az Úr Istennek felgerjedett haragját csendesíthetnők, ostarozását távoztathatnók és az Isten ellen való égtelen káromkodó szitkozódásokat édes hazánkból épen kiirhatnók (a melyekért büntet ő Szent Felsége) végeztük ilyen képen, a mint következik:

1. A ki az alacsony rendek, ugymint jobbágyok,

x) Successit in vicariatu pie defuncto Reverendissimo D. *Bartholomaeo Zebelebi*, eratque simul archidiaconus districtuum *Csik, Gyergyó, et Kászon* et parochus *Csik-Szent-Györgyensis*. Successu temporis 1711. die 9-a Maji auctoritate vicarii generalis confirmavit constitutiones congregationis in sede *Maros* die 18-a Decembr. an. 1657. celebratae.

1710. oláhok, cigányok közül *ördög adtával*, teremttével és más egyenesen Istent sértő káromkodással szitkozódik akár férfi, akár asszony legyen, *comperta rei veritate* a megyebirái az egész megye előtt levonattatván az első vétkeért a szentegyházfiaival minden megyében arra készített fúratással csapassanak rajta *huszonötet*, *pro secundo actu ötvent*, *pro tertio százat*.

A ki ha mégis meg nem szünnék, külső tiszt uraimék *y)* *jure* procedáljanak ellene.

2. A darabant és lőfő személyek hasonlóképpen büntetődjenek *cum hac tamen disparitate*: hogy a ki első vétkeért való verést el akarja kerülni 6 forintot, a másodikért 12 forintot, harmadikért 24 forintot fizessen. Azután *articulus* szerint tiszt uraiméktől büntetessenek.

3. Ha nemes személyek *comperiáltatnak* a feljebb denominált szitkokban első vétkiért 12 forintig; *pro secundo* 24 forintig büntetődjenek, *pro tertio* tiszt uraimék *jure* *prosequálják*.

4. A 12 esztendőn alól való gyermekeket, kik ezekkel szitkozódnak, a megyebirái és szentegyházfiak láttára kedvezés nélkül az atyák, anyák megvesszőzzék. Kit ha az atyjok és anyjok *posthabeálnának*, 12 forintig büntetődjenek.

5. Ha a felső vétkekben, mint felsőbb, mint alsóbb rendű emberek *contumacia ducti* a megyebiráknak nem engedelmeskednének, a *falusbírák*, *polgárok* és hűtösök tartozzanak *assistentiával* lenni. Kik ha *assistálni* nem akarnának, panaszt tévén vice tiszt uraiméknak a megye birái, mint a vétkest, mint az engedetleneket büntessék meg 12 forintig. Mely *poenának* fele cedáljon vice tiszt uraiméknak, fele az *ecclesiának*.

6. Ha nemes uraimék *cselédeknek*, *jobbágyoknak* pártját fogván, a megyebirái botja alá nem bocsátanak, azok büntetését, a megyebíró panaszoljon vice tiszt uraiméknak, ő kegyelme pedig 12 forintig büntesse az olyan nemes embert. Mely dologban ha vice tiszt uraimék

• y) • *Constitutiones hae occasione congregationis generalis in Csik-Szereda celebratae anno 1710. die 25-a Septembr. promulgatae et acceptatae sunt.*

el nem járnának, esperest uram requirálja a felsőbb 1710.
tiszt urakat.

7. Ha megyebíró uraim ezen végezés szerint nem procedálnának, esperest uram büntesse 12 forintig. Mely végezesek hogy effectumban menjenek, megyebíró uraimék esztendőnként mind a négy kántorböjtöken inquisitiont peragáljanak.

8. Mivel nagy controversia vagyon az egyházi emberek béradása iránt némely megyékben nem akarván a jobbágyok egész bért adni, noha módjok volna benne; azért végeztetett, az is, hogy mivel az egyházi személyek nemes, szabad, jobbágy személyeknek egyaránt szolgálnak, adjanak egész bért. Ugy az özvegyek is (cum qualificatione a supremo iudice regio ad hoc punctum adjecta) si capaces viduae et coloni comperiantur.

Datum in *Csik-Somlyó* praesentibus *venerabili clero* Csikiensi spectabilibus, item ac generosis DD. nobilibus, *vice-judicibus regis* et *assessoribus*. In aedibus ecclesiae congregatis die 24. Sept. An. 1710.

Carolus VI.

etc. etc. etc.

Reverende ac Magnifice Fidelis nobis dilecte! z)

Benigne perpensis et consideratis eximiis virtutibus, 1716.
laudatisque moribus, doctrina item et exemplari vita,

- z) Erat is *Georgius Mártonfi de Csik-Karczfalva*, ab eodem Augusto Caesare, Imperatore, Rege, Principe etc. *Carolo Sexto Liber Baro* creatus, metropolitanae ecclesiae Strigoniensis canonicus et praepositus Sancti Stephani de monte Strigoniensi.

Antequam in Transsilvaniam veniret consiliarii titulo insignitus erat, tum in Transsilvaniam appellens primum quidem inelyti comitatus Albensis supremus comes installatur Enyedini. Sed quia validius brachium exorabat a pientissimo imperatore et principe in Transsilvania religio catholica sanguinearum lachrymarum hoc adhuc tempore in genis vestigia deferens, idem ille *Illustrissimus, Reverendissimus Dominus D. Georgius Mártonfi, liber baro de Csik-Karczfalva, episcopus Transsilvaniae, intimus gubernialis actualis consiliarius creatus est*. Ant. Szereday in serie antiqu. et recent. Episc. Transsily.

1716. aliisque animi dotibus fidelium nostrorum honorabilium SS. theologiae Doctorum *Joannis Antalfi* plebani Sancti Georgii, *Gaspari Henter* plebani Polyániensis, *Francisci item Bors*, plebani Kőszvényesensis et *Martini Demeter*, quibus ipsos ab Altissimo ornatos esse ex demissa nonnullorum fidelium nostrorum recommendatione benigne cognovimus. Eosdem itaque omnes pro canonicis sibi adjungendos clementer resolvimus, et nominamus. Primum eorum nimirum *Joannem Antalfi* simul etiam praepositum declarantes. Quibus nos prout de statu eorum conveniente, et sufficienti residentia in arce nostra Carolinensi provisum volumus, ita etiam de honesto vivendi, et subsistendi medio paterne prospeximus, mandavimusque camerae nostrae aulicae, ut pro primo 1000, pro secundo 800, pro tertio vero et quarto utrique aequaliter 600 florenos Rhenenses annue importantes decimas, seu quartas ex decimis, seu quartis nostris fisco-saxonicalibus, ab ipsis eorumque successoribus possidendas assignari faciat. Proinde mandamus tibi hisce clementer, ut eosdem omnes et singulos praedecaratis muniis suis, observatis de more et consuetudine in similibus observari solitis decenter admoveas. Ratione vero futurarum vacantiarum quando ea occurrerit, trium majorum canonicorum, ut et praepositum nominandi jus *nobis* tamquam *fundator* reservatum esse volumus.

Unius vero, idest quarti denominationem tibi successoribusque tuis ex benignitate nostra indulgemus et clementer concedimus. Cui benignissimae nostrae voluntati satisfacturo gratia nostra caesareo-regia semper propensi manemus.

Datum in civitate nostra *Vienna* Austriae die 4-a Octobris 1716, regnorum vero nostrorum Romani *quinto*, Hispaniae *decimo tertio*, Hungariae et Bohoemiae *Sexto*.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Dominus Liber Baro Georgius Mártonfi, de Csik-Karczfalva, Episcopus Transsilvaniae, Sacrae, Caesareo-Regiae, et Apostolicae Majestatis et Excelsi Regii per Principatum Transsilvaniae Gubernii consiliarius actualis intimus.

Constitutiones communes cleri Transsilvaniensis di-

versis olim temporibus in quatuor generalibus congregationibus annis 1717.

1-o 1669. 23-a Maji,

2-o 1672. 4-a Maji,

3-o 1674. 29-a Maji sub Reverendissimo *Casimiro Domokos* vicario apostolico per Transsilvaniam; nec non

4-o 1697. 4-a Julii, in ecclesia SS. apostolorum Petri et Pauli in *Csik-Somlyó* sub Illmo ac Rdmō Domino *Andrea Ilyés*, episcopo Transsilvaniensi, praesente eodem Illmo Domino Episcopo, et vicario ejusdem Generali Rdmō Domino *Bartholomaco Szebelébi*, nec non toto clero Transsilvaniensi factae et sancitae confirmantur. Quarum quidem constitutionum tenor paucis in hac generali aa) congregatione mutatis in hunc modum sequitur.

I.

De Archidiaconis.

1. DD. archidiaconi juxta concilii Tridentini decretum sess. 24. c. 20. de reform. causas matrimonii

aa) Erant huic generali congregationi in *Csik-Somlyó* celebratae praesentes; Reverendissimus Dominus *Joannes Antalffi*, cathedralis ecclesiae A. Carolinensis canonicus, et capituli *praepositus*, sedium siculical. *Csik, Gyergyó* et *Kászón archidiaconus, Csik-Szent-Györgyensis plebanus*. — Reverendissimus Dominus *Gasparus Henter* capituli cathedralis ecclesiae A. Carolinensis *Lector canonicus, Polyanensis plebanus*. — Reverendissimus Dominus *Martinus Demeter*, Illustrissimi Domini Liberi Baronis, Episcopi Transsilvaniae in Spiritualibus *vicarius*, et causarum S Sedis Auditor generalis, capituli cathedralis ecclesiae A. Carolinensis *Custos Canonicus*. — Admodum Reverendus Dominus *Laurentius Demién*, trium sedium siculicalium *Sepsi, Kézdi et Orbai*, item filialis *Miklósvár archidiaconus, Gelenczensis plebanus*. — Admodum Reverendus Dominus *Franciscus Gergelyffi*, Sedis Siculicalis *Udvarhely archidiaconus, Zetelakensis plebanus*, caeterique almae hujus dioecesis Transsilvanae Admodum Reverendi D. plebani.

Inclytarum item Sedium Siculicalium ablegati:

Illustrissimi, Spectabiles, Magnifici, Perillustres, Generosi etc. etc. etc. suis titulis dignissimi Domini, patroni ecclesiarum, et protectores munificentissimi, consilio, opera, studio, ac omni conatu Illustrissimi, ac Reverendissi-

1717. divortium concernentes in jure tractare non praesumant; sed ad Illmum ac Rdmum Dominum ordinarium, vel ejusdem vicarium remittant. Idem in criminalibus sentiendum.

2. Dum jura celebrant, non praesumant magistrum, aut aliquem secularem pro se judicis loco substituere; sed si res ita postulaverit sacerdotem praesbyterum sub poena flor. 24.

3. Sine assessoribus duobus, aut tribus praesertim de rebus gravioribus jura non celebrent, neque partes convictas sine eorundem assessorum scitu et consensu puniant.

4. Jus dicentes assessores per voces interrogent, ubi potior et sanior pars suffragata fuerit, hoc pro rato habeatur. Aliter contra majorem et saniolem partem contraire non audeant, sub poena privationis officii.

5. Nullum ab officio suspendere, neque interdictum intentare praesumant sub poena flor. 24.

6. Causas transmissionales 24 florenos excedentes transmittant ad forum vicarii sub poena flor. 24 Si autem in tali casu dubium oriatur: an causa 24 florenos excedat? judicio vicarii decidatur.

7. Serio attendant, ut omnes ritus in administratione sacramentorum in omnibus parochiis juxta concilium Tridentinum et Synodum Tyrnaviensem a DD. parochis observentur. — Item, ne festa violentur. Violatores via juris puniantur in florenis 12. In festis non facile, nisi urgente causa, dispensetur.

II.

De parochis.

1. Ad evitandos abusos, qui hactenus practicati sunt, nemo deinceps dominorum plebanorum suam parochiam sine scitu et consensu Reverendissimi Domini vicarii deserere, multo minus alteri parochiae se obligare praesumat; sed requisito Domino vicario cum ejusdem consensu abire, manere vel se transferre potest sub

mi Domini Domini Episcopi salutarem intentionem secundantes, Memores scilicet religioni nihil unquam plus, quam animarum dissensionem officisse.

poena concilii Tridentini. Ita tamen, ut Reverendissimus D. vicarius etiam absque maxima, et rationabili causa parochum ad meliorem parochiam vocatum, et ire volentem non inhibeat. Similiter vero manere volentem, et a parochianis retentum loco non moveat. bb) 1717.

2. In denuntiationibus matrimoniorum neque DD. archidiaconi, neque DD. parochi dispensare audeant sub poena flor. 24, irremissibiliter exequenda. Facultas haec reservatur Illustrissimo Domino ordinario, vel ejusdem generali vicario etiam quoad magnates.

3. Nemo Dnorum parochorum in alterius parochia sine licentia proprii parochi ulla prorsus sacramenta administret, aut quaecunque officia ecclesiastica exercent. Neque etiam alterius parochiae homines cum contemptu proprii parochi ad se concurrentes admittat.

4. Illud etiam Dd. parochis serio praecipitur; ne proventum stolae solitum parochianis ullo sub respectu condonent. Ne inde abusus oriatur et successores fraudentur.

5. Juventutem et caeteram plebem certis temporibus catechisent. Si vero plebs, aut juvenus diebus ferialibus catechesim negligat, DD. parochi etiam diebus festivis et dominicis (exceptis solennioribus) conciones catecheticas ad populum faciant.

6. Inductus abusus contra concilii Tridentini sess. 22. *Decret. de observ. et evitand. in celebr. mis.* in domibus privatis, vel areis quibuscunque, etiam in funeribus missas celebrandi tollatur. Excipe loca, in quibus nulla templa, aut sacella catholica habentur.

7. Quoniam constat nonnullos DD. parochianos, praetextu annualis mercedis dominis parochis pendi solitae, praeter annum in ecclesia servitium, etiam funebria exequia exigere, idcirco inhibetur dominis parochis ne ullo favore aut gratia aut quocunque alio praetextu similia praestent, nisi debita, et ordinata merces pro similibus praestetur. Scilicet:

bb) Constitutio haec sancita anno 1697. §. II. *De parochis* vide supra his verbis declarata est: 1. *A modo deinceps si DD. parochi parochias mutare velint, sine investitura id facere nullo modo praesumant.* Videatur etiam Synodus Tynnaviensis cap. 1. n. 5.

1717.

	Flor.	denar.
Pro Requiem cantato . . . 1	—	
<i>hujus tertia pars est cantoribus</i>		
Pro Concione 1	—	
<i>est concionatoris</i>		
Pro missa privata . . . —	24	
<i>cedunt sacerdoti</i>		
Pro integro officio defunctorum 1	—	
<i>cujus tertia pars est cantoribus</i>		
Pro uno nocturno cum Laudibus	74	
<i>quorum tertia pars est cantoribus.</i>		

Valedictiones a magistris vulgo, bucsuztatás fieri solitae non fiant, nisi melioris notae personis. Iis etiam hac conditione, si nimirum concio et sacrum cantatum de *Requiem* fiant pro defuncto.

Elevatio corporis in funeribus absolute prohibetur. cc)

Vesperas ecclesiasticas tam primas, quam secundas in Dominicis et festis DD. plebani et magistri non negligant. Diebus Sabbathinis etiam quandoque Lytaniae Lauretanae dici possunt loco vesperarum. — Magistri etiam absente plebano vesperas et lytanias cantent. Mandatur sub poena flor. 12.

III.

De magistris.

1. Domini magistri in scholis parochialibus personaliter resideant. Absolute jubetur.

2. A parochia requisiti cum scitu et consensu Dni parochi in officio maneat. Sed neque DD. parochi magistris sine gravi et rationabili causa a suis conditionibus impediunt. Additur: novi magistri sine scitu et consensu Domini vicarii non instituantur, neque actuales ab officio amoveantur, aut a parochiis ejiciantur sub poena annulationis.

3. Notariorum officia non gerant; sed neque causas in foro seculari agant. Excipiuntur *Oláhfalú* et *Zetelaka*, ubi haec cum scitu et consensu Domini vicarii permittuntur, propter necessitatem.

cc) Vide ad annum 1674. s.)

4. Pulsum matutinum et vespertinum pro Angelica 1717.
salutatione non negligant.

5. Juventutem diligenter doceant non solum literas, sed et bonos mores, sacramentalem confessionem, rudimenta fidei, praecepta decalogi, et ecclesiae uti habere possunt P. Petri Canisii minorem catechismum. Scribere etiam quod omnino praecipitur. — Si magistri ad haec munia inepti sunt, vel ob distractiones seculares commode exequi non possent, per idoneos instructores exquantur sub poena flor. 24. Quibus etiam ob hanc causam tertiam partem suorum parochialium reddituum de mercede dare, eosque cantum ecclesiasticum docere teneantur. Si autem instructores artem organisticam discere velint, secundum quod cum suis magistris convenire possunt, eisdem solvant.

6. In mutandis parochiis idem esto iudicium de magistris cum dominis plebanis.

IV.

De Licentiatis.

1. DD. Licentiati cum non sint presbyteri nullo modo in aliena parochia munia exercent.

2. Suas formatas singulis annis per Dominum vicarium renovari curent.

3. Praescripta Synodi Tyrnaviensis observent, quae Domini archidiaconi locorum iisdem in publicis conventibus saepius praelegi curent.

4. Singulis annis tenentur Domino archidiacono loci rationem doctrinae suae exhibere, et non nisi doctrinae suae competentes libros legant, et ex illis populum doceant.

5. Catecheticas conciones de rebus fidei, sacramentis, praeceptis decalogi, ecclesiae, virtutibus, vitiis faciant saepe. — Si negligentes fuerint, puniantur et ab officio amoveantur.

V.

De curatoribus seu iudicibus et aedituis ecclesiarum.

1. DD. curatores, iudices et aeditui ecclesiarum singulis annis tenentur ratiocinare de bonis, seu pro-

1717. ventibus, et expensis suarum parochiarum coram parcho loci, qui est caput suae ecclesiae. Si quid expendendum erit ex bonis ecclesiae, communicent semper cum D. plebano.

2. Habeant librum, in quem inscribant omnes proventus et expensas ecclesiae. Ita etiam DD. plebani.

3. Violatores festorum, jejuniorum sine respectu personarum puniant, — poenae partes duae ecclesiae, tertia autem pars iisdem cedit pro fatigio, et labore.

Datum in *Csik-Somlyó* die 9-a Aprilis Anno 1717.

Anno eodem additur:

1. Uniformitas in contribuenda Dominis plebanis et magistris mercede de gelimis tam auctumnalium, quam vernalium frumentorum exactissime ubique servetur, et secundum resolutionem status catholici *Anno 1695 die 5-a Martii* in generalibus regni comitiis *Claudiopoli* habitam quilibet incolarum de 12 gelimis integram mercedem, id est: duas gelimas plebano, unam magistro de utroque frumento persolvat sub poena flor. 12.

2. Dicta merces intra biduum apto tempore a plebano et iudicibus ecclesiae designato comportetur a singulis incolis itidem sub poena flor. 12.

3. Si tempestate, aëris inclementia, aut quovis alio casu superveniente defectu, terra fructum usitatum non produceret, eo tempore, ne ministri ecclesiae omni penitus mercede frustrentur, pro gelima una tritici auctumnalis unam metretam auctumnalium: pro una gelima vernalium duas metretas vernalium solvere tenebuntur. — Si vero neque id praestare possent, juxta communem aestimationem segetis ejusdem temporis in pecunia compensabunt.

4. Ligna omnes ii, qui et gelimas (si pecora jugalia habeant) dare tenentur. Id est: quot conjugati in domo, tot currus lignorum, quos totidem jumentis vehere debent dominis plebanis et magistris etiam, quot sibi vehere solent. Incolae *Szovátha* et *Sellye* in Sede Maros conforment se hisce constitutionibus.

5. DD. licentiati non tenentur ad conciones funebres, nisi solita merces iisdem extra communem mercedem praestatur. Sed neque DD. magistri obligantur

parochianis ad excipiendas fassiones in causis eorum 1717.
juridicis, nisi debita iis merces pro labore solvatur.

6. Dominis plebanis pro vino ad sacrificia missae annuatim expendendo a DD. iudicibus ecclesiarum ex mulcta violationis festorum, et aliarum poenarum pro excessibus inflictarum 3 flor. hung. annuatim solvantur.

7. Privilegia olim a *principe Gabriele Bethlen* haereticis ministris concessa, a nostris quoque juxta *Glossam* in generali congregatione Incl. Sedis *Csik* anno 1714 die 7-a Decembris recepta ab omnibus observentur. dd) Nempe: a) DD. plebani ex rata sua portione seu avitica, seu castrensia, vel quasi castrensia sint, contribuere non tenentur. Parentes tamen et cognati eorum ex rata sua excisa a bonis dominorum plebanorum contribuere tenentur. b) DD. Licentiati et scholarum magistri senio, caecitate, aut alio aliquo simili naturali defectu affecti immunitate gaudent perpetua. Qui vero non culpa sua, sed ob defectum vocationis vacant a functione, tribus annis immunes sint a secularibus oneribus. Qui vero sponte ab ecclesiae servitio se subtrahunt, ipso facto seculari jurisdictioni subiaceant. c) Viduae eorum, primae scilicet, et secundae sortis licentiatorum et magistrorum vita durante, aut usque ad transitum ad secunda vota immunitantur. Si tamen filios uxoratos, aut filiam maritatum juxta se habeant, hi contribuere tenentur ex rata sua, et non matris portione. d) inquilini degentes in fundis ecclesiarum aut ministrorum ecclesiae, non de ecclesiae aut ecclesiasticorum, sed de propriis tantum bonis contribuant. e) Jobbagiones avitici plebanorum, licentiatorum, et magistrorum contribuant.

8. Ut sacra sedes procuratorem fiscalem stabilem in quolibet archidiaconatu habeat, sancitum est. Nunc igitur constituuntur in *Csik* utroque et *Kászón* generosus dominus *Georgius Czikó de Szépriz*. In *Gyergyó*: D. *Emericus Fülöp*, magister *Szent-Miklósiensis*. In *Háromszék* D. *Emericus Lőrinczi*, magister *Szent-Katolnensis*. In *Udvarhelyszék* Dominus generosus *Thomas Pál* ee) In *Marosszék* etiam aliquis constituetur.

dd) Vide Archiv. Inelytae sedis *Csik* ad annum specificat.

ee) *Reverendissimus Dominus Daniel Fancsali, archidiaconus*

1717.

9. Constitutio a venerabili clero *Csikiensi* facta de blasphemiiis coram Reverendissimo Domino *Joanne Antalffy*, vicario generali et ab *Inclyta Sede Csikiensi* 1710. recepta confirmatur. Quin ut ubique in Dioecesi recipiatur, serio praecipitur tam Dominis plebanis, quam iudicibus et aedituis ecclesiarum. Constitutio dicta describatur etiam in aliis sedibus.

10. Proprietas stallorum, sediumque templi penitus tollitur. Cum hac tamen declaratione: quod DD. magnates, patroni reales, nobiles, iudices ecclesiarum, primores et honoratiores sessionum anteriorem locum teneant secundum status suos. Ancillae viliores nobilissarum sedes post tergum dominarum suarum proximas non occupent, sed vel juxta in terra genuflectendo, vel remotius intra communem plebem (si poterunt) sedes capiendi divina audiant. — Virgines seu puellae plebeorum sedes prae matronis non occupent, si sedes non sufficiant, stantes aut flectentes (extra sedes) divina audiant. Mares autem juvenes chorum teneant, nec viros seniores e sedibus excludant. Infames personae ultimum locum capiant. — Quicumque hunc ordinem non observaverit *primo* in flor. 12; secundo in flor. 24; tertio a templo excludatur. — Juvenes literati et cantum bene scientes in choro magistrorum locum capere poterunt, si super sit.

11. Puellae virgines in templis, processionibus capita sua non velent. Quod si velaverint, vela de capitibus earum per aedituos detrahantur, ipsorumque sint. Praeterea pro inobedientia mulcentur pro necessitatibus ecclesiarum.

12. Nemo in processionibus arma deferat sub poena amissionis armorum. Excipitur ad *Dobo* vulgo dicta, et alia similia loca, ubi ab haeticis et praedonibus timeri potest. In his tamen etiam absque necessitate, sub eadem poena non explodant. Item in Ss. nocte resurrectionis nemo in templis, aut inter angusta templorum septa explodat sub eadem poena.

de Gyergyó ad hunc fiscalem reflectit his verbis: *juxta contentum in archivo guberniali, nam constitutiones Csikienses habent Stephanum Gál.*

13. Serio inhibetur abusus ille in feria 2-a paschatis vulgo *vízbevetés* sub poena flor. 3. — Similiter nundinae circa templa et capellas tempore divinorum, dum est concursus populorum ex processionibus, ante enim et post divina emi, vendique possunt necessaria. Crematum vulgo *pálinka*, *égettbor* absolute nec ante, nec post divina vendantur. Si potus hic, aut potantes ibidem deprehendantur, potus per iudices ecclesiarum et aedituos confiscetur, potantes vero in flor. 3 puniantur. Horum 2 partes ecclesiae, tertia iudicum et aedituorum esto.

14. Valachi et haeretici in parochiis catholicis degentes, in festis catholicorum laborare non sinantur.

15. DD. iudices ecclesiarum et aeditui singulis annis de bonis proventibus et expensis ecclesiarum rationentur sub poena flor. 12. Quolibet triennio novi eligantur, nisi forte visum fuerit plebano et ecclesiae eodem ulterius confirmare. Inepti pro his officiis etiam non expectato triennio amoveantur, et aptiores substituantur.

16. DD. iudices nullatenus praesummant in saltibus juventutis dispensare. Hoc est in potestate Dnor. plebanorum cum discretionem, et honestorum virorum ad invigilandum ordinatione, ne excessus a juventute committantur. Excedentes in flor. 3 puniantur.

17. Nubentes copulari volentes in missa et concione una cum sibi assistentibus adsint; secus non copulentur. Serio hoc punctum mandatur DD. plebanis.

18. DD. nobiles ecclesias et domos parochiales pro parte sua vel per se, vel per suos famulos aut subditos aedificare tenentur. Ita, et valachi degentes in fundis unde quondam ecclesiae, domusque parochiales aedificabantur, aut merces ecclesiarum ministris pendebatur.

19. Cum sit in ruinam evidentem murorum in templis sepeliri, absolute nemini hoc conceditur, nisi fornicem aut formatam criptam habuerit, quae aedificare nonnisi dominis patronis licet.

20. Extra templum prope parietes templorum, turrium, murorum coemeterii intra unam majorem orgiam sepulturae non fiant sub poena flor. 12.

21. DD. nobiles admoniti, ut suorum subditorum, famulorum, ancillarum, imo et filiorum, ac filiarum ex-

1717. cessus puniant et scandalosos defectus, si neglexerint, nec ecclesiae puniendos tradiderint, ab ecclesiae ingressu prohibeantur, si secus ad obediendum compelli non poterunt.

22. DD. item nobiles, et alii cujuscunque conditionis homines non praesumant ullo modo ad jus fori secularis attrahere judices et aedituos ecclesiarum in causa, et negotio ecclesiae officium suum facientes, alias ipsi DD. nobiles ad forum ecclesiae puniendi pro hoc adtrahentur.

23. Meretrices qualescunque ad consuetam ecclesiae poenitentiam compellantur. Impeditores, etiamsi nobiles fuerint, puniantur. Si secus non potuerint, etiam ab ingressu ecclesiarum prohibeantur.

24. Si DD. judices ecclesiarum negligentes fuerint in officio suo, videlicet: in procurandis rebus, et negotiis ecclesiarum in aedificandis templis, domibus parochialibus, earumque reaedificatione, et administranda mercede dominorum parochorum et magistrorum, item, in puniendis defectibus, et excessibus parochianorum, a dominis brachiis ecclesiarum constitutis severe puniantur.

25. Si casu quo reperirentur tales contumaces, quos videlicet nec domini protectores seu brachia ecclesiarum, nec ecclesia ipsa compescere posset, mox dominus protector una cum ecclesia Illustrissimo ac Reverendissimo Domino episcopo, aut vicario de talibus significant, ut hi nimirum apud excelsum gubernium, vel inclytum statum catholicum contra tales remedium implorare possint.

De dominis plebanis.

1. Vestes talaris non curtas habeant, quae coloris violacei (non in merasinum aut nimum lucidum declinantes) vel nigri aut vulgo *szederjes* esse debent. Capucia omnes gestent in capite.

2. In vestibis eorum prohibentur nodi, expositiones, zonae et quid quid est rubri, et alterius, praeter supra notatos, coloris. — Item *vitézkötés*, *sárgagomb* et similia secularia sub poena amissionis.

3. Hospitales sint in victu. In vestitu non sordidi. Habitacula eorum sint munda, et ordinata. Cibus sumant et conversentur honeste cum honestis domi fo-

risque, non cum famulis, et ancillis, neque in familiae cubiculis. 1717.

4. Ancillas juvenes, formosas, procaces, iufamatas, suspectas, aut de quibus merito suspicio fieri possit, non servant. Siqui actu tales haberent, mox et de facto sub poena flor. 24 dimittant.

5. Aliam praeterea familiam probam et honestam habere nitantur. Ebriosos, scortatores, blasphemos, scandalosos, in domo et servitio suo non patiantur. Si vero contigerit ancillam, vel aliam etiam familiam male, praesertim impudice conversari, quamprimum id DD. plebani animadverterint, sine mora tales dimittant. Alias ipsi DD. plebani tales scientes, in domo sua si patiantur etiam cognatos suos, a dominis archidiaconis prius admoneantur. Si admoniti non fecerint, Domino Reverendissimo Vicario denuncientur graviter puniendi.

6. Ebrietatem, potum excessivum vini, maxime cremati, caveant, quod si deprehensi fuerint huic vitio obnoxii, prius admoniti a dominis archidiaconis, si se non emendaverint, toties quoties in flor. 12 puniantur. Si nec sic destiterint, vicario aut Illustrissimo Domino Ordinario deferantur. Si autem DD. archidiaconi hac in parte negligentes fuerint, ipsi in duplo puniantur. A popinis et tumultibus sub eadem poena abstineant.

7. Siqui e dominis plebanis de fornicatione (quod Deus avertat) aut adulterio, aut quocunque carnis vitio credibiles essent delati, accusati aut convicti, mox a Dominis archidiaconis sub bona cautela ad Illustrissimum Dominum Episcopum mittantur pro qualitate delicti puniendi.

8. Peccata sua sacramentaliter saepe confiteantur, Sacrificia vero missae in diebus feriatis saepe offerant. Sacras hostias pro moribundis, vel communicantibus alias saepe ad minus intra duas hebdomadas renoveant.

9. Matriculas, et in iis statum animarum secundum formam Ritualis descriptum habeant.

10. Ecclesiae rerum bonorum mobilium, et immobilium debitorum, proventuum, expensarum, pecuniae paratae curam et ipsi habeant primam, et non solum ecclesiarum iudicibus committant, rationem et ipsi redditori.

1717.

11. Templā, altaria, altarium utensilia, mappas, strophia, corporalia, purificatoria, calices, baptisteria, pixides sacri olei, palas etc. mundissime servant. Palae et purificatoria sint linostina id est: de *lino*, non de bombyce, nec sint crassa, aut lacera. Indumenta alia, utpote: humeralia, albae, superpellicea etiam sint munda. Baptisteria similiter, quae insuper sint sub operculo, et sera desuperque linteo, vel panno tecta. Horum neglectus non erit impunitus.

12. Plebem certis diebus catechisent, vel si alias fieri non poterit, etiam diebus dominicis et festis catechisentur in ordinariis concionibus, exceptis majoribus solennitatibus.

13. Neminem matrimonialiter copulent absque praemissa trina de more denuntiatione, quae fiat in utraque contrahentium parochia. In his dispensandi potestas est solum penes Illustrissimum Dominum Episcopum et ejusdem vicarium. Siquis DD. parochorum aut etiam archidiaconorum aliquos absque trina denuntiatione copularet, sciat se in flor. 24 ipso facto irremissibiliter puniendum. Vagos et peregrinos, nisi certam de iis notitiam, et securitatem habeant, non copulent sub eadem poena.

14. Libros haereticos sine licentia ordinarii non legant, nec habeant.

15. Omnes DD. plebani posthac accepta a Domino vicario investitura ad parochias in templo praesente populo per dominos archidiaconos sedium installentur. Domini autem plebani Albae-Carolinae, Claudiopolis et celebriorum locorum ab Illustrissimo Domino Episcopo investiantur. DD. archidiaconi etiam pro officio archidiaconatus suas collationales ab eodem Illustrissimo Domino Episcopo accipere debent.

16. Scientes DD. plebani mortalitatem suam, de rebus suis mature disponant, et testamenta legalia faciant. Namsi sine testamento legali quis eorum decesserit, nemo alius sed sola ecclesia, cui deservierunt, in bonis eorum secundum dispositionem domini vicarii succedet.

17. Dominis archidiaconis stricte praecipitur, ut si quis ex DD. plebanis sine testamento legali decesserit

mox ejusdem bona mobilia, et immobilia in partem ecclesiae, cui defunctus actu deservivit, occupet, et in registro descripta, quae signari poterunt, sigillet. Registrum autem omnium in manus vicarii generalis per expressum transmittat revidendum. Quodsi vero quispiam e DD. plebanis cum testamento legali decedat, mox post obitum ejusdem idem testamentum in originali ad vicarium generalem pro confirmatione transmittatur. Nec valere, nec executioni dari possit nisi per eundem, aut Illustrissimum Dominum ordinarium confirmetur. 1717.

18. Plebani et judices ecclesiarum in singulis ecclesiis cistas pro pecuniis et proventibus ecclesiarum sub duplici sera et clavi habeant. Quarum una apud Dominum plebanum, altera judicem ecclesiae primum conservetur. Neque unus sine alterius scitu ecclesiae proventus percipiat aut eroget.

De magistris.

1. Magistri antequam ad munus magisterii assumantur, juxta Synod. Tyrnav. c. 3. n. 3. professionem fidei emittere debent et quod velint obedientes esse vicario, aliisque superioribus suis nec non statuta ecclesiae, eosdemque praesertim concernentia observare. Super his coram Archidiacono loci juramentum deponant, nec ullatenus se ad munus magisterii sine consensu et autoritate vicarii ingerant.

2. Etiam absque consensu dominorum plebanorum et parochianorum ad parochias suscipi, aut ibidem manere non possunt.

3. Qui tantum ecclesiasticum ignorant, nec discere curant, magistri fieri non debent. Adeoque scientes tantum praefatum exerceant sedulo et ignorantes doceant, qui necdum bene sciunt serio se in eo perficiant sub poena privationis muneris magisterialis.

4. DD. seniores praesentibus dominis archidiaconis de cantu praeattacto quovis anno adminus bis vel ter magistros experiantur.

5. Magistri juramentum non nisi coram competente iudice nempe ecclesiastico deponant.

6. Dominos suos plebanos in publicis et privatis processionibus funeribus, congregationibus comitentur,

1717. iisdemque assistant (nisi forte ob servitium ecclesiasticum absente parochio persolvendum domi eosdem manere necesse fuerit) iisdem in omnibus licitis, et honestis, et ad quae ex obligatione muneris sui tenentur, obedientes sint, famam, honoremque eorum teneantur.

7. Siquis magistrorum in causa sua Domi cum Vicarium adire voluerit (substituto pro interim idoneo, qui ejusdem obligationes perficiat) neque a D. archidiacono, neque a D. plebano impediatur. Multo minus si cum scitu discesserit, propterea puniatur. Sed neque ad omnem informationem sinistram processu juris vexetur.

8. Ad servitium divinum etiam diebus ferialibus (nisi legitime impediti) in persona sua compareant, et non solis instructoribus similia committant.

9. In festis solennioribus in missa *Introitum, Kyrie, Gloria, Credo, Tractum, Graduale, Sanctus, Agnus Dei* latine si vero non adeo bene calleant latine (tenentur autem discere) prout secundum populi majorem devotionem magis congruum fuerit, adminus ungarice decantabunt.

10. Vestes de panno honestas coloris caerulei, violacei, vel vulgo *szederjes* habeant et gestent praesertim in congregationibus festis, funeribus, processionibus, et coram superioribus suis. — Vestes item, eorum non sint nimis curtae, neque *irhatae*.

11. Sint exemplares sobrii, honestae conversationis, filios, et filias, aliamque domesticam familiam benemoratam habeant.

12. Magistri si fuerint excessivi, inobedientes, ebriosi, blasphemi, turpiloqui, detractores, praesertim Dnis plebanis insultantes, contentiosi, negligentes, pro *primo* a Domino archidiacono severe corripiantur, pro *secundo* puniantur in flor. 12; pro tertio in flor. 24. — Si nec post haec se emendaverint, delati ad vicarium sine ullo respectu etiam praeteritorum servitiorum multorum e parochia ejiciantur, nec ulla in perpetuum immunitate gaudebunt ecclesiae, sed foro seculari subjicientur. — Quod si tamen in posterum serio et constanter se emendaverint, et servitio ecclesiastico idonei ac necessarii visi fuerint, cum scitu et consensu Domini Vicarii ab ecclesia iterum recipi possunt.

13. Si magistri in fornicatione, adulterio, aut quocunque carnis vitio deprehensi fuerint, et convicti, primo quidem in flor. 24. puniti sine mora e parochia ejiciantur, neque immunitate ecclesiastica in perpetuum gaudeant. Si vero eorundem uxores, filii, aut filiae simili vitio laborent, pro qualitate delicti non solum delinquentes, sed et magistri ipsi, utpote domus suae curam non habentes, severe puniantur. 1717.

14. DD. magistri habeant instructores probos, et exemplares, bene doctos, qui juventutem scholasticam bene legere, et scribere adminus doceant. Alioquin ipsi magistri idipsum faciant.

De Instructoribus

1. Instructores magistri esse non possunt, nisi probi, honesti, et legitimorum natalium sint. Nisi item bene, aut ad minus mediocriter literati triennio integro se in officio suo, cantu, doctione, et servitio ecclesiae exercuerint.

2. Instructores esse non possunt, qui prius ubicunque fornicati, aut a quocunque tandem per fornicationem impraegnatas in uxores duxere.

3. Imo etiam honeste uxorati, sed indocti, vel alias male morati ab officio instructoris prohibentur, praesertim in melioribus parochiis. — In debilioribus parochiis propter necessitatem etiam uxorati tolerari possunt. Et hi tamen si bene morati, et mediocriter literati fuerint.

Ad dominos archidiaconos.

1. Admodum Reverendis. archidiaconis serio injungitur, ut haec omnia et singula ab omnibus sibi subiectis observari faciant, iisdem bono exemplo praeceant.

2. Quolibet anno visitationem particularem facientes rationes ab iis, ad quos pertinet de bonis et rebus, debitis, pecuniis, agris, pratis, fundis etc. ecclesiarum et domorum parochialium exigant, et cum tempore Illmo D. Ordinario vel vicario in bona forma exhibeant.

3. De statu et vita ac conversatione sibi subjectorum quovis anno binis vicibus adminus Illmum Dnum ordinarium, et ejusdem vicarium informant. Alias si aliunde a parte informantur de similibus, ipsi vero DD.

archidiaconi negligentes fuerint, non cedit honori, et commendationi eorum.

L. B. Georgius Mártonfi mp.

Episcopus Transsilvaniae

Martinus Demeter, Vicarius
generalis m. p.

*Constitutio quae sequitur binis in protocollis ratione locorum
diversos Autores praetendit. ff)*

1718.

I.

A szentegyház javairól.

Ha a szentegyház pénzét valami egyházfiak elköltenék, úgy ha a szentegyház jövei is gondviseletlenségek miatt elvesznének, avagy elrejtene, vagy eltitkolnák, számat vévén tőlök, ha adósok maradnának, contentálják

ff) Reverendissimus Dominus *Daniel Fancsali*, dignissimus archidiaconus districtus *Gyergyó*, super hac constitutione reflectit 1-o eam in protocollo parochiae *Csik-Rákosensis* iisdem plane verbis conceptam sub titulo hoc: *Constitutionum Reverendissimi P. Casimiri Domikos pars tertia* etc. 2-o ait: in protocollo sedis *Maros* contineri sub hoc titulo: *ex universis incl. sedis sicalialis Maros protocollis jussu Spectabilis ac generosi Domini Nicolai Kereszturi de Bérc-Keresztur, supremi judicis regii, et per juratum notarium Josephum Szilágyi de Ákosfalva excerptae et post per Generosos, Spectabiles et Generosos egregiosque nobiles Joannem Toldalagi de N. Ercse, Michaellem Kereszturi de dicta Keresztur, Petrum Szeredai de Szent-Rontás, Petrum Dósa de Kibéd, Michaellem Dósa de Makfalva ut juratos praealtactae sedis totiusque Panegris Tabulas assessores. Nos Joannes Szilágyi alter vice-judex regius, et praedictus Josephus Szilágyi, juratus notarius, utrique de Ákosfalva, ex generali hujusdem sedis congregatione sub officiali fide ad hasce conscribendas consarcinandasque constitutiones specialiter emissi, delecti et delegati in possessione Baczka-Madaras in praefata sede existente habitaque anno praesenti MDCCXVIII. dictim congestas, rationeque rerum et temporum modernorum quibusdam auxiliis, eisdemque per nos in partes et articulos appositae digestas, articulatumque dispositas in anno praespecificato ibidem Kalendis Julii in generali congregatione toties mentionatae sedis *Maros—Vásárhelyini* celebratae et in conspectum totius *Panegris* produximus, protulimus. Ubi prae-*

az ecclesiát, vagy ha nem contentálják, hogy ne láttassék a megye a magáét perrel, patvarral, költséggel megvenni, authoritása lészen a megyének az adósság vagy kár megvételére. Hogy ha pedig zálogat venne a megye, vagy marhát és törvényre kikérné a károsodott egyházfia, ha három forintat felül nem halad a zálog, a megye ne tartozzék törvényre feladni, három forinton pedig felül valót adja ki és meglátván minden exceptio nélkül a megye forumán, a melyik résznek nem tetszik, appellálja vice székre, holott is ante omnes alias causas revideáltassék, finaliter decidáltassék, et sine mora exclusis, et denegatis omnibus juridicis remediis executio-
ban is vétessék. Az expensájáról is, vagy az adósságról is és kárról cum interesse, a megye contentáltassék. 1718.

II.

A megye dolgáról.

A kik a megyetagjai közül szentegyházat, parochialis házakat, czinteremeket, és ezekhez tartozandó szükséges épületeket építeni, szántását megye és egyházi szolgák számára ugy egyéb ezekhez tartozandó dolgokat supportálni nem akarnák, a megye az ilyen embereket intse meg, hogy rendszerént építsenek, és dolgozzanak, kik ha contumacia ducti nem akarnának építeni vagy építtetni, az ilyen embereket a megye büntesse 3 forintig vagy vehessen annyit érő zálogot, melynek fele a szentegyházé, fele a megyéjé legyen. Reá vigyázzon mindazáltal a megye, hogy senkit ok nélkül meg ne birságozzon. Ha pedig valaki a megye dolgáról elmaradna s méltó okát adhatja elmaradásának, a megye meg ne büntesse, hanem azután a szolgálatot töltsse ki. — Ha pedig megtalálták büntetni, marháját vagy zálogját törvényre kikéreti, adja ki a megye és elsőbben a megye

sentibus Dominis, Spectabili Domino Nicolao Kereszturi, supremo actuali iudice regio; Abrahamo Dósa de Makfalva, vice-judice regio, et jurato notario Josepho Szilágyi de Akosfalva, caeterisque praetitulatis assessoribus, magnatibus plurimis, nobilibus, primipilisque siculis in publico perlectae, et per eosdem statim et de facto ruminatae, ventillatae, correctae, approbatae, et in publicum bonum et usum inclytae hujus sedis ratificatae et editae.

1718. székin megláttatván minden cavillum és exceptio nélkül, azután a melyik félnek nem tetszik, appellálja vice székre, holott minden külső dolgok előtt revideáltassék, és ha comperiáltatik, hogy ok nélkül fárasztotta a megyét, indebitának poenáján convincáltassék. — Hasonlóképpen büntetődjék a megye is, ha ok nélkül büntette meg. Mely is exclusis et denegatis omnibus juridicis remediis executioban vétessék. — Ilyen processusa lészen annak is, ha ki építeni nem akar contumacia ductus.

III.

Papok, prédikátorok, iskolamesterek béréről.

Minden ecclesiákban az eleitől fogva usuált bért papoknak, prédikátoroknak, iskolamestereknek megadni tartoznak, melyet ha ki contumacia ductus negligálna és az egyházi szolgálkakkal egyet nem értene: tehát a megfizetésnek előtte tizenötöd nappal kérjék az egyházfiak a bért és admoneálják, hogy fizessen meg. — Ki ha az admonitiora meg nem fizetne, az egyházfiak duplo vegyék meg rajta, vagy vegyék kétannyit érő zálogját (ide nem értetvén a jobbágyos nemes emberek) és adják a papok, prédikátorok, vagy mesterek kezében. — Mely zálogot ha tizenötöd napra ki nem váltana, azon dúlt marha, vagy zálog maradjon azon papoknak vagy mestereknek in toto egészen. Az hol pedig az egyházfiak mulatnák el vakmerőképpen, vagy a megye vakmerőségtől viseltetvén fel nem kelne, az egyházfiak mellett visitationak idején brachium rendeltetvén a papok mellé, a brachium maga mellé vevén a megyét, az ilyen egyházfiakat (ha egyházfiakan múlt) kik a papok bérít meg nem adó vakmerő (contumax) embert meg nem zálogolták, büntesse hat forintig, és a pap bérít meg nem adó vakmerő emberrel is a bért fizettesse meg kétszeresen (in duplo); az hol pedig a megyén múlt el, vagy visitatio idein a megye brachium mellett fel nem kelne, vagy mellőle elállana és az olyan egyházfiakat megzalogolná, rescribáljon a brachium fide sua mediante a vice királybiráknak, kik kötelességek szerint, comperta rei veritate az olyan contumax vakmerő megyén denegatis omnibus juridicis remediis et processibus (ha ugy

kévántatik cum brachio sedis) toties quoties 12 forintig 1718.
büntessék és a papok bérít kétszeresen (in duplo) fizet-
tessék meg a vakmerő emberrel.

IV.

Visitatio alkalmatosságáról.

Sok helyeken történik az is visitatio alkalmatossá-
gával, hogy a convictio szerint a brachium executiora
akarván menni, a megye ha insurgálna is a brachium
mellett, mindazáltal a kire akar menni executiora a
brachium, vagy repellál (melyről még eddig semmi
processus nem iratott; hová certificáltassék és hol ke-
restessék) vagy in forma nem repellál, hanem vagyma-
ga kapujában, vagy udvarán megállva, veréssel vagy
öléssel fenyegeti, ha ki bemenjen udvarára; végeztetett
azért, hogy akár repellálja, akár fenyegetéssel obviálja
az executiot a convictus a brachium fide sua mediante
rescribáljan a vice királybiráknak és az fenytéssel való
ellenzés is reputáltatván pro repulsione, vice királybíró
atyánkfiai közül egyik ratione officii sui insurgáljon,
certificáltassa vice székre a repellenst akár jobbágy, ne-
mesember, akár alávaló rend legyen, és a vice széken
ante omnes alias causas, omnibus exceptionibus, et ju-
ridicis remediis exclusis, ac denegatis, akár compareáljon,
akár ne a repellens, finaliter decidáltassék, et comperta
rei veritate mind a repulsionak onusa, mind a visitation
tett convictio és sententia (ha ugy kévántatik, etiam cum
sufficiente brachio sedis) az olyan vakmerő contumax
emberen exequaltassék.

V.

A patronusokról.

Vannak széünkben oly becsületes emberek, kik
magokat patronusoknak tartván, szentegyház vagy czin-
teremnek és parochialis házok építésére járni vagy kül-
deni nem akarnak. Mégis a papnak, mesternek csak
annyi bért akarnak adni, mint egy megye szolgálatját
viselő ember, holott másutt is a papnak bért nem fizet-
nek. Végeztetett azért, hogy az olyanok, ha megye dol-
gára nem akarnak járni, vagy küldeni: tehát eszten-

1718. dőnként (ha más jószágokban bért nem szoktak adni) az hol laknak a papnak, mesternek 15 kalangya buzát adni tartoznak. Melyet ha megtagadnának, visitatiónak idején kétszeresen exequáija a brachium rajtok, és adja a papnak és mesternek.

VI.

Az ecclesiái személyek szidalmazásáról.

Ha ki papot, inestert, vagy egyházfiakat diffamálna, vagy egész megyét becstelenítene, vagy megye dolgán lévén az egyházfiaktól nem függene; vagy a ki, a szent-egyházban valami illetlen dolgot cselekednék s megbírságotlatnék érette, és zálogját megkéretné törvényre, a zálog adassék ki és elsőbben legyen törvénye a megye székin. Ott ha valamely félnek nem tetszik, appellálja vice székre, holott a másik constitutióban gg) megírt mód szerint revideáltassék, finaliter decidáltassék, és executioban is vétessék, és a melyik fél ok nélkül fírasztja a másikat indebitán convincáltassék. Ide nem értetnek a jobbágyos nemes emberek.

VII.

A megye pénzéről.

Minden Megyékben esztendőnként a megye pénzéről az egyházfiái számot adjanak, úgy annak proventusáról és minden esztendőben irassák fel: a megye pénze mennyi? és ki mennyivel adós? hogy el ne titkolódjék. Ugy azt is írják föl esztendőnként: mennyivel szaparadott? és hová kél? Buzája és egyéb gabonája is a megyének felirattassék. Ezen dologban pedig a papok és patronusok jelen legyenek.

*Constitutio super administratione capetiar. in frumento, vel
hajus defectum praesenti pecunia aut manuali labore
supplendo. hh)*

1. A nemes országnak generalis constitutiója szerint minden házos ember tartozik a paternek két kalongya

gg) Vid. supr. II. a megye dolgaról.

hh) Huic constitutioni annum praefigere ausus non sum, quia sine loci annique designatione mecum communicata est,

buzával, zabbal pedig szokás szerént annyival, vagy 1718. többel. Néhult szaladat adnak. A mesternek egy kalangya buzával, zabbal szokás szerént.

2. Az özvegyek is szántóvető cselédjek lévén egész bérrel tartoznak, másként féllal. A kiknek ősök nincsen; de tavaszok vagyon zabon kívül, abból tartoznak őszbér helyett ilyen formán: hogy egy kalangya buzáért, vagy rozsért másfél kalangya árpát adjanak, ha finom is az árpa. Másként alkalomra fogják. Ha tavasz rozsossal fizetnek, és válogatva jó lesz, mint az őszt úgy adják bé. Másként conveniáljanak, egyezzenek meg.

3. A kik marhájokon nem szántanak; de akármi-képpen vettetnek, tartoznak egész bérrel, ha 12 kalangya van ii); féllal pedig ha hat kalangya van.

4. A mely szegény házos embernek semmi vetése nincsen, tartozzék a papnak négy napi dologgal, a deáknak két napival. Ha pénzzel fizet, a papnak öt sustákat, a mesternek tíz poltrát adjon. Az özvegyek pedig, kiknek semmi vetések nincsen, két napi dologgal tartozzanak a papnak, egygyel a deáknak. Hasonlóképpen fizessenek a nőtelenek is.

5. Minden ember 12 kalangya gabonából tartozik egész bérrel. kk) Hat kalangyából féllal. A kinek pedig 12 kalangya tiszta buzájánál több vagyon, tisztabuzával tartozik.

6. Mivel Mlgos püspök urunk ő nagysága constitutioja és mandatuma ll) az előbbi esztendőbe érkezett, hogy mint buza, mint zab, mint fa, mint pénzbért a megyebiráktól rendeltetett 3 nap alatt bévigyenek magok a parochianusok, a kik akkor bé nem vinnék, engedetlenségnek terhén convincáltassanak sine omni respectu.

quia vero §. 6. in fine meminit constitutionis episcopalis de anno 1717. editae his verbis: *az előbbi esztendőbe érkezett*, arbitror me non peccasse, dum hic eam inserui in protocollis ecclesiarum *Csik-Szent-Miklós, Csik-Szent-Tamás et Csik-Nagy-Boldogasszony* hanc constitutionem contineri asserit *Reverendissimus D. Daniel Fancsali archidiaconus Gyergyóensis.*

ii) Vid. supr. ad an. 1695. e *generalibus regni comitiis.*

kk) Vid. ibidem.

ll) Vid. addit. anni 1717. N. 2. et 4.

1721. *Reverendissimus Dominus Martinus Demeter vicarius generalis.*

1. Apparamenta altaris, ea praesertim, quae proxime pertinent ad calicem, utpote corporalia, purificatoria palae renoventur et mundissima servantur. Imo et ipsi calices, si mucidi sint in pede laventur.

2. Catecheticae conciones faciendae sunt, exceptis festis solemnioribus. Ante has *Pater noster* et *Ave Maria* clare, distincte, et intelligibiliter; post eam vero *Credo* et *10 praecepta* populo praeoranda. Crux, ut advertant auditores, palam non propere formanda.

3. Ancillae juvenes, suspectae Dnis plebanis penitus interdicuntur. Solae, quae in tertio, et proximiori gradu cognatae sunt permittuntur. Nec hae quidem alias suspectae, et apud superiores notatae. Ebrietas et potus excessivus strictissime inhibetur.

4. Pueri parochianorum ad scholas cogendi sub poena flor. 3.

5. In omnibus ecclesiis in 4 temporibus iudices, et aeditui ecclesiae de excessibus parochianorum inquisitiones peragant, extradatos puniant. Poenarum duae partes templo, tertia iudicibus pro labore cedat.

6. Omni anno DD. archidiaconi visitationes peragant, de rebus et proventibus templi a D. plebano et iudicibus templi rationes exigant, in matriculis ecclesiarum accurate describant. Et excessivos puniant.

7. Ubique pecuniam templorum, aut frumenta sub vadimonio hominibus erogent, et anno quolibet accurate de iisdem rationem exigant. Imo, et interesse capitalium nullius respectu habito colligant. Si quid collegerint, iterum pro interesse extradant, nisi pecunia necessaria sit pro praesentibus necessitatibus templi.

8. Ea, quae proprie templi sunt, ad domos parochiales, multo minus ad necessitates pagi, expendantur.

9. Sponsalia ultra duos menses non extendantur, qui extenderint, puniantur, et nuptias sub denunciationibus celebrare compellantur.

10. Ii, qui a se impregnatas ducere volunt, utrique sub straminea corona publice in facie ecclesiae copulentur. Insuper in flor. 6 puniantur, secus non copulentur.

11. In relatoriis praeambula apponantur. De tabulario sacrarum sedium provideatur. 1721.

12. Baptisteria sub seram claudantur.

13. Prope muros templi sub poena flor. 12 non sepeliantur corpora defunctorum. Similiter prope muros coemeterii. His DD. plebani attendant.

14. Matriculae, et libri rationum curentur in omnibus ecclesiis sub poena flor. 24.

15. Purificatoria, corporalia, palae e syndone linea in omnibus parochiis curentur, ex pecunia templi sub poena flor. 24. et DD. plebani curent.

16. In qualibet parochia in agris templi debent seminare parochiani ad minus auctumnalium cubulum unum. Vernalium cubulum unum pro templo. Ubi autem agri sunt plures et parochiae majores cubulos duos tam auctumnalium, quam vernalium.

17. Agri templi et parochiales revidendi et metuliter signandi, ne diminuantur a vicinis, similiter foenilia.

18. A constitutiókban specificalt misebor ára, a mely megyékben a büntetésből ki nem telik, toldják ki a magok templomjokhoz való jövedelemből is, a mig kitelik az három forint.

Datum in occasione visitationis generalis in sede Maros peractae possessione *Köszvényes*.

die 26-a Januarii anno 1721.

Martinus Demeter mm) mp.

Vicarius generalis.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Joannes Antalfi, Liber Baro de Csik Szent-Márton, Episcopus Transsilvaniae, S. C. R. et Apostolicae Majestatis Consiliarius gubernialis actualis.

1726.

1. A marhás béradó emberek iránt juxta conclusionem Martonfianam in puncto 4-o celebratam megmaradván az usus, a marhátlanok iránt végeztetett, hogy egy napi favágással tartozzanak azon időben, melyben

mm) Hic idem Reverendissimus Dominus *Martinus Demeter* qua vicarius generalis confirmavit constitutiones in *Köszvényes* cf. 6-a Novembris 1668. editas superius jam inscriptas.

1726. a fát mások beszolgáltatják nem taxálván őket semmi nyári munkával, sem pénzbeli fizetéssel ha azon időben a favágást praestálják.

2. A törvényes processusokból emergálandó processusoknak exequálására a brachium az eddig való mód szerint requiráltatván fő, vagy vice tiszt uraimék arra, nem denegáltatik. Mindazáltal a szent széket nem illető causákban a brachium nem procedálhat. In causis vero civilibus mixti fori admittáltassanak a nemes szék tisztjei és assessorai is.

3. A káromkodóknak, tisztátalan személyeknek büntetések meghagyatik a megyékbírái kezében pro hic et nunc, a criminalis dolgokat mindazon által a megyék bírái tartoznak vice tiszt uraiméknak kiadni.

4. A causansok, in praejudicium fori ecclesiastici ha inchoált causájokat in foro spirituali sine depositione ejusdem külső forumon prosequálni kezdenék, az ilyen két úton járók ellen juxta jura patriae procedálhatni.

5. A venerabilis clerus leveleinek hordozására, a mint ennekelőtte Szebenben anno 1722. die 25. februarii a mlgs cancellarius akkori főtitzt ur ő nagysága előtt resolváltatott volt, úgy mostan is azon servitiumra rendeltettek az immunitással élő mesterek és mesternék, t. i. a kik deficientek és özvegy mesternék.

6. A béradás és stola iránt úgy Gyergyóban is mint Csikban az uniformitás observáltassék.

7. Az ecclesia földin lakó jobbágysok és zsellérek de capitibus solum adózni tartoznak, hogyha egyéb propriumok a faluban nem találhatók. Marhájok pedig lévén a falu közi is tartozzanak extraordinariumokkal. Ide értetvén a plebánus uraimék magok ős és zálogos jószágokban lakó zsellérek is.

8. A székeknek és stallumoknak proprietása tartassék a régi usus és mód szerint cum hac tamen declaratione: hogy egy characterben lévő bizonyos számú személyeknek adassék egy szék sine determinatione melyik végén, vagy közepén legyen. Ha pedig decedálna a széket felváltó személy sine semine, a szék vagy annak jussa redeáljon az ecclesiához és az az ecclesia más béradó embernek hasonló characterben lévőnek adhatja pro den. 50.

9. Pro directione meliori, hogy minden megyékben annál is jobban folyhassanak a ratiók, és exactiók, építések sat. végeztetett és concludáltatott, hogy minden megyékben egy fő megyebírája vagy curator tartassék, kinek is a többivel együtt plebánus uraiméktól ő kegyelmektől illendő becsület adassék. Continuálni tartozék három esztendeig azon functioját, ha alkalmas lészen.

10. Concludáltatott az is, hogy az oláhok és eretnekek, a kik pápisták között laknak, tartozzanak a pápisták ünnepeit megülni sub poena flor. 3.

11. A Jobbágyos nemes emberek magok személyekben (in persona) az ecclesiát és parochialis házakat nem tartoznak építeni, kivált ha oly személyek, kik patrocíniumokkal, industriáikkal effective segítik az ecclesiát és egyházi embereket; secus az 1717. esztendőbeli constitutio puncto 18. in omnibus suis punctis et clausulis tartassék meg in vigore suo az oláhok iránt is.

12. Az holott jószágos emberek magokat recipiálnak kápolnák mellé, ha jószágot birnak, magok facultások szerint contribuálni tartoznak.

13. Valamely személynek két curiája és azokban oeconomialis cselédje tartatnék, mind azokról tartozzék a plebánusnak bért adni.

14. Szombat, vagy ünnep estvén kalákákban táncolókat, kik e miatt a vasárnapi miséket elvesztegelnék, vagy az ünnepnapokat is, azon személyeket a megyebírái külön-külön 3 forintig, úgy a gazdát is büntessék meg.

15. A pénzberadás iránt a megyéknek régi constitutiói tartassanak meg. Ha casu quo valahol valami innovatiót behoztak volna a megyék azon pénzbeadásban, azon innovatiók penitus praesentium vigore abrogáltassanak, — az hol pedig ezen pénzbeli beradásban az ecclesiái személyek defraudáltattak volna, saltem az 3 sustákra eleváltassék, melynek harmada leszen a mesteré.

16. A parochialis földek trágyázások iránt, jóllehet sub obligatione kötelességet magokra nem leváltak a megyék, mindazonáltal requiráltatván megcselekedhetik.

17. Valaki a pap és deák ellen vádolkodni akar,

azt írásban adja fel a mlgs püspök ur ő nagyságának, vagy vicarius uramnak, hogy a más fél is admoniáltassék ad reddendam rationem, et sic comperta rei veritate, ha bünösnek comperiáltatik a vádoltatott fél, hogy büntetessék; ha pedig méltatlan leszen a vádlás, a vádló fél érdeme szerint büntetődjék meg.

Datum e generali congregatione in Csik-Somlyó celebrata die 1-a augustii 1726.

L. B. Joannes Antalffi m.p.
Episcopus Transsilvaniae. nn)

1732. *Excellentissimus oo) Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Gregorius Liber Baro Zorger, episcopus Transsilvaniae, Sacrae, caesareo-regiae et apostolicae majestatis, status et gubernialis consiliarius etc.*

1. Mercatores et opifices juxta facultates suas mercedem, ministris ecclesiae dare tenebuntur. Molitores ad Marusium, et Alutam existentes in molendinis duorum lapidum integram mercedem praestare tenebuntur; mediam ad rivulos existentes, nisi aliunde a parte suam oeconomiam habeant, tunc enim constitutio Martonfiana punct. 1. observanda erit.

2. Advenarum, deficientium, non possessionatorum respectus habeatur. Si conjugati fuerint, plebano 4 sustakas, magistro duas dare tenebuntur. Vidui et viduae manuum labore solum victum promerentes plebano 24

nn) Constitutionem hanc magna cum obediendi promptitudine ex parte inclytarum sedium sicul. *Csik* utriusque, *Gyergyó* et *Kászon* acceptant eique subscribunt: C. *Joannes Haller de Hallerstein, incl. sed. sic. Csik utriusque, Gyergyó et Kászon supr. Judex regius.* — *Michael Bors, v. judex sed. sicul. Csik infer.* — *Stephanus Sándor v. judex sed. sic. Csik super.* — *Josephus Balási v. judex sed. sic. Kászon.* — *Josephus Baló, juratus sedis Gyergyó notarius.*

oo) Post restauratum Episcopatum a pientiss. rege Hungariae, *Carolo VI.* Hic primus Episcopus ab eodem insignitur titulo *Excellentissimi status consiliarii* munere illa cum praerogativa etiam successoribus transmissa, ut primum post *Gubernatorem regium* habeant et subsellii et ferendi suffragii locum. — *Ita Rdm. Dnus Ant. Szereday in serie antiqu. et recent. episcop. ad an. 1729.*

denarios, magistro 12 dare tenebuntur, Haec uniformitas in toto districtu Csikiensi observetur. 1732.

3. DD. iudices ecclesiarum tres florēnos pro vino deputatos non ex mulcta (uti hactenus) sed aliunde deponere tenebuntur, quaelibet ecclesia cistam habeat cum duabus clavibus, quarum una apud plebanum, alia apud supremum iudicem ecclesiae conservetur ut expensas facere pro templo vel fructus percipere unus sine altero non possit.

4. Nubere volētes, ut ipsa die copulationis sacrum et concionem audiant, confiteantur, et sub ipso sacrificio missae communicent, imponitur; secus non copulentur. — Viduae magistrorum donec ad secunda vota transierint, immunitate gaudebunt. — Nominanter Vidua *Petri Imre Csik Szent-Györgyensis*.

5. Poenae criminales et mutilationum simpliciter tolluntur a foro ecclesiastico. Meretrices, personae infames, an et qualiter puniantur poena bursali, vel mancipatione prolium vel libertatis a secularibus? serio Adm. Rdis. Dominis invigilandum erit. — De similibus admodum reverendi archidiaconi suum ordinarium Episcopum informare tenebuntur, ut si aliqua emendatione opus fuerit, etiam ad excelsum gubernium negotium promoveri possit.

6. In publicis processionibus sub poena amissionis nemo arma deferat, Processiones autem etiam in reditu quilibet comitari tenetur sub poena flor. 3. — Si DD. plebani impediti interesse non possent processioni, ipsimet DD. magistri vel eorum instructores intererunt sub gravi poena. Mercaturam exercere, emere vel vendere, diebus Dominicis et festivis nemini licebit (exceptis carnibus ante, vel post divina:) — Nundinae etiam diebus Dominicis in *Szent-György* practicae ex consensu Dominorum nobilium, in diem Sabbathi transferuntur.

7. Ut D. magister *Gyergyó Szent-Miklósiensis* tertiam partem proventuum suo instructori exhibeat, decusum est. Si autem idoneum instructorem leviori pretio conducere posset, modo fiat cum consensu D. plebani, non prohibetur. — Dominos plebanos alio comitari instructores non tenentur, nec adigi ad usus proprios, nisi ad negotia ecclesiastica, scilicet funeralia, sacram sedem, in-

1732. *dulgentias et inquisitiones. Tunc etiam si DD. magistri eorundem munia suppleverint.*

8. DD. nobiles, qui subditos habent, et aliunde effective patrocinantur ecclesiis, et ecclesiarum ministris ipsi in persona adigi non possunt ad labores circa domos parochiales et ecclesias.

Datum e generali congregatione pp) in *Csik-Somlyó* celebrata, die 14-a Augusti an. 1732.

Gregorius L. B. Zorger mp. Stephanus Létai mp.

Episcopus Transsilvaniae. Lect. can. et Vicar. gen.

Reverendissimus Dominus Joannes Kastal, Vicarius generalis.

1733.

1. Mivel tapasztaltatik némely helységekben és megyékben, hogy az ecclesiáknak nagy kisebbségére és

pp) Occasione hujus congregationis praesentes erant e *venerabili clero*: *Stephanus Andrási*, V. Archidiaconus Csikiens. Protonot. apostol. plebanus ad SS. apost. Petr. et Paul. *Stephanus Atyhai* V. Archidiaconus Gyergyóens. plebanus Gyergyó Szent-Miklósiens. — *Martinus Barabás*, notar. Csikiens. pleban. Rákosiens. — *Andreas Istvánsi* S Sedis Gyergyóens. notar. pleban. Ditróens. — *Nicol. Kari* pleb. Udvarh. Szent-Lélekiens. — *Franc. Bartha*, pleb. Szárhegyiensis. — *Andreas Csedő*, Nagy-Boldogasszonyiens. — *Gregorius Kiss*, Szent-Györgyens. — *Lucas Vizi*, V. Archidiacon. pleban. Kászoniens. — *Francisc. Csátó*, Szent-Imreiens. — *Georgius Kristóff*, ad S. Mennam. (fors Szent-Mártoniensis) — *Stephanus Mátyásfi*, Ménaságiens. — *Josephus Ferenczi*, Oláhfalviens. — *Joannes Zakariás*, Kozmásiens. — *Sigismundus Péterfi*, capellanus episcopalis. — *Stephanus Kémenes*, Szentkirályens. — *Georgius Hárfás*, Szent-Simoniens. — *Sigismundus Antalfi*, Mindszentiens. — *Franciscus Bodó*, Csik Szent-Miklósiens. — *Michael Csergő*, Szent-Mihályiens. — *Thomas Bertalan*, Háromszék Szent-Lélekiens. — *Michael Ambrus*, Delnens. — *Mathias Benkő*, Szent-Domokosiens. — *Michael Bartó*, Szent-Tamásiens. — *Stephanus Tánczos*, Tusnádiens. plebanus.

E statu seculari praesentes erant, et Excellentissimi Domini praesulis sui jussa amplectuntur ac subscribunt: *Joannes Cserei* sedium *Csik*, utriusque *Gyergyó* et *Káson* inspector commissarius. — *Wolfgangus Apor* V. Judex regius *Csik* infer. — *Stephanus Sándor* V. Judex *Csik* superior. — *Gabriel Gáborffi*, Vice Judex Gyergyóiens. — *Franciscus Csikó*, Notar. sed. sic. *Csik* infer. — *Franciscus*

kárára akárkit is megyebirónak béésketnek, akár legyen ahhoz való authoritása, esze és facultása, akár ne: azért a modo in posterum parancsoltatik, hogy ahhoz értő becsületes embereket válasszanak, a kiknek facultasok is ahhoz való legyen. Ha nem különben tekintetes, nemzetes főcurátor uramnak az afféle dolgok hirrre tétessenek, hogy orvosoltassanak. A kik pedig magokat dicserétesen viselik, ne választassanak 3 esztendő forgása alatt is mások.

2. Hallatik az is, hogy némely catholica ecclesiák vicinitásában levő falukban elegyesen legyenek az acatholicusokkal pápista atyánkfiai is, kik a szokott bért az acatholicus prédikátoroknak adják *contra decretum Leopoldinum* qq) a modo in posterum parancsoltatik, rr) hogy a similibus magokat abstineálják és híven a közelebb való pátereknek praestálják.

3. Az is nagy kárával tapasztaltatik az ecclesiáknak, hogy a templom interesre elocált költségének, pénzének interesit megyebiró uraimék esztendőnként bé nem szedik, arról esztendőnként számot nem adnak; hanem esztendőről esztendőre halogatják s maradoz minden fructus nélkül. Azért parancsoltatik, hogy hivataljok szerint Szent-György napjára esztendőnként a pénzinterest híven felszedjék, másképen megyebiró uraimékre summa pénzül inscribáltatik a templom pénzének interesse Szent-János nap tájba, ha incuriájok s tunyaságok tapasztaltatik.

4. *Szent-Léleki* megyebiró uram tartozik jó kertben tartani temetőjüket s annak ha mi fructusa jó bé, magok részéről a templom szükségére költheti a tisztel. plébánus hírével. Ha mi még azon költségben maradott, számadolni arról tartozik valamint egyéb jövedelméről

Ferenczi, Notar. *Csik* super. — *Josephus Baló*, Notarius Gyergyóiens. — *Michael Jánosi*, Notar. Kászoniens. et *caeteri iurati assessores*.

qq) De hoc etiam subsequē ad an. 1764.

(rr) Ergo jam inceperat tempus, quo frigere coepit zelus. Praecepto enim compelli debebant, ad capetias proprio pastori praestandas. Ergo jam inceperat commune illud; *nem lakik itt a pap, nekem kell oda menni templomba. Fizesse a kinél lakik.*

1733. a mater ecclesiának. Most pedig ha afféle jövedelem vagyon, mindjárást megyebíró uram kezében adja a becsületes falu.

5. Emeritus senior *Szabó János deákkal, zetelaki kántor Török Ferencz és lövétei Miklósi Péter deák* exerceálják háromszor minden esztendőben a több becsületes mester uraimékat a cantusi alkalmatosságban.

6. Mester uraimék sine scitu plebanorum, et absque consensu et approbatione D. archidiaconi tanítókat ne merészellenek fogadni és tanítói alkalmatosságra fölvenni.

7. A kik még mester uraimék közül hiteket professiójokkal le nem tették, mentől hamarább praestálják.

8. Az iskolaházokat az hol vannak szorgalmatosan procurálják. Az hol még nincsenek, quanto citius erigáljanak. Ha valahol reluctálódnának azon helység főcurator uramnak kiadattassék.

9. Minthogy sok rendben tapasztaltatott, hogy mindjárást mihelyt valaki felértette magát, azonnal az első instantiát posthábeálván, mentenek felsőbb instanciákra minden admonitiók nélkül, — azért parancsoltatik, mind belső, mind külső személyeknek, hogy afféle törvénytelen dolgoktól desistáljanak és az első instantiát tanálják meg, az holott a ki elegendő contentumat nem esmérne, törvényes remediummal causáját felsőbb instantiákra promoveálhatja.

<i>Taxarum S. sedis Udvarhely usus</i>	<i>Rft. kr.</i>
Pro introductione processus ab actore	1 15
ab incto	1 15
Pro constitutione procuratoria notario	— 7 1/2
Pro finali sententia	— 50
Pro transmissionalibus notario. Pro ratione laboris	
Pro inquisitione pariter	
Pro depositione causae	2 30
Pro revocatione procuratoris	2 30

Causae scandalosae ad ingestionem fisci s. sedis pro ratione delicti ad summum in rflor. 12 punieban-tur, qui deinde inter fiscum et membra s. sedis di-visi sunt.

Datum in *Udvarhely-Szent-Lélek* occasione visitatio-nis canonicae die 8-a Junii anno 1733.

Reverendissimus Dominus Joannes Kastal vicarius generalis Magistris districtus Hádromszék. 1735.

1. Notata est non absque animi dolore in magistris maxima in debito dominis plebanis obsequio negligentia, ac in multis exorbitantia. Igitur juxta datam fidem obsequiosos obedientes deinceps se suis plebanis in omnibus condecens exhibeant. Quin imo absolute iisdem sub poena flor. 12 mandatur: quatenus secuturis annis absque consensu Admodum Reverendi Domini archidiaconi et loci plebani nullus eorum attentet instructorem conducere. Sed conducendus sistatur prius dictis superioribus, subitoque examine et facta approbatione pro hoc munere admittatur. In cunctis autem parochiis similes conducendi sunt, qui capaces et successores sint futuris. Tertialitas vero capetiarum juxta antiquas constitutiones citra controversiam a magistris extradanda veniet. — In majoribus autem parochiis in quibus de Brasio adminus 5 cubuli offeruntur. In inferioribus conventio de brasio libertati committitur. Ex proventu (vulgo: gyalogszeres) discretioni committitur. Magistri autem conjugati suis consortibus ita invigilabunt, ne illas mala suspicio, aut elatio animi tangat; secus in hoc minus diligentes inventi periculo ammissionis officii exponuntur. In aliis, antiquis, et acceptatis constitutionibus episcopalibus se accomodabunt.

2. Observatum est in multis hactenus, nulla habita ratione conscientiae, et observationis debitae suos erga patres spirituales, leviores, aut putativas ob injurias, sinistras aut Excellentissimo Domino ordinario aut Reverendissimo D. vicario delationes, non requisito prius immediato officiali, in instantiis obtulisse. Quibus ut via praecludatur, statutum est: ne ullus deinceps neglecto districtus immediato officiali similes cursitationes instituere praesumat; verum primo siquid adversus plebanum suum habuerit emendatione dignum, archidiacono deferat, qui neglecto officio faciendae correctionis, tenetur parti laesae, testimoniales desuper dare, recursumque

ad superiores nullatenus impedire, admonito insuper etiam accusato plebano.

Datum *Kantae* in conventu patrum conventualium ss) anno 1735. occasione visitationis canonicae.

1735.

Reverendissimus Dominus Joannes Kastal vicarius generalis.

1. Pro majori emolumento tam cleri, quam animarum salutis ex post quolibet anno angariatim instituetur publicum examen tam de *jure canonico*, *casibus*, *controversiis* ac *caeremoniis*. Iisque omnes sine ulla apprehensione, reluctatione, atque tergiversatione intererunt et obtemperabunt. Quos observabit in praesentia seniorum A. R. D. archidiaconus hujus districtus negligentiores in lectionibus muneri ecclesiastico rite subeundo necessariis. Munia autem examinerum in dicta praesentia seniorum AA. RR. DD. vice-archidiaconus loci tt) *Martinus Barabás*, *Gregorius Kiss* plebanus Szent-Györgyiensis, *Andreas Simon* s. sedis notarius. Sacris caeremoniis praeerit A. R. D. *Joannes Csűrös* secundum fidem Deo debitam.

2. Cum summi hoc in principatu pastoris munus sit, scire statum, et conditionem ac numerum animarum ab Altissimo sibi concreditarum, deinceps dominis plebanis serio mandatur, quatenus adlaborabunt sibi subiectos parochianos discordes in mutuam concordiam reducere, numerum poenitentium, baptisatorum et communicantium diligenter adnotare, ac alia pietatis in Deum et proximos opera exercere. Quae omnia connotata suo archidiacono annuatim exhibebunt, is vero Excellentissimo Domino ordinario.

3. uu) Notata etiam est non absque animi dolore in magistris in debito Dominis plebanis obsequio negli-

ss) Iam ergo ex hac constitutione quacunque demum die edita apparet: magistros seu cantores principalibus suis DD. plebanis minus morigeros fuisse; imo insolentes evasisse. Caveant juniores DD. plebani ne se nimium committant eorum amicitiae, sequent. haec punct. 3-o.

tt) Plebanus *Csik-Nagy-Boldogasszonyiensis*.

uu) En quod in constitutione immediate praecedenti sub ss:)

gentia, ac in multis exorbitantia. Igitur juxta datam fidem obsequiosos obedientes exposit se suis plebanis in omnibus condecensibus exhibebunt, quin imo absolute iisdem sub poena flor. 12 mandatur: quatenus secuturis annis sine consensu A. Rdi. D. archidiaconi, ac loci plebani nullus magistrorum attentet instructorem conducere; sed conducendus prius sistetur dictis superioribus, subitoque examine et facta professione pro instructore admittatur. — In omnibus autem parochiis similes sunt conducendi, qui capaces et successores sint futuri, tertialitasque juxta antiquas constitutiones vv) capetiarum iisdem absque controversia a magistris excindenda veniet in majoribus parochiis, quales sunt: *Nagy-Boldog-Asszony, Kis-Asszony, xx) Somlyó, Szent-György, Szent-Márton, Tusnád, Nagy-Káson, Szent-Simon, Szent-Imre*, post decessum senioris, cui ex speciali indultu Reverendissimi Domini visitatoris generalis conceditur instructorem ad salarium arbitrarium conducere. In inferioribus autem parochiis secundum usum hactenus practicum conducantur. — Ex proventu vulgo *gyalog-szerez* dicto, quarta pars in omnibus parochiis instructoribus a magistris extradanda erit. De lignis autem conventio committitur discretioni. — Magistri autem conjugati ita suis consortibus invigilabunt, ne illas mala suspicio, aut elatio animi tangat; secus minus diligentes in hoc inventi se periculo amissionis officii exponant. In aliis autem antiquis et acceptatis constitutionibus episcopalibus sese accomodabunt.

4. Observatum est in multis hactenus, nulla habita ratione conscientiae, aut observationis debitae erga suos patres spirituales, leviores aut putativas ob injurias, sinistras aut Excellentissimo Domino ordinario, aut Reverendissimo generali vicario delationes, non requisito prius

innuebam, — non jam in solo districtu Háromszék; sed etiam in *Csik* fraenanda erat ludimagistrorum audax insolentia. Iisdem fere verbis notatur eorum petulantia. Apposite ad hanc rem Podlusanius colloquio 3-o pàrt. 1-a in libello, cui titulus: *parochus duodenario pressus pondere* fol. 146. 147 etc. 214. 215. 222. 223. etc.

vv) Constit. an. 1717. die 9-a Apr. Tit. *De magistris*, punct. V.
xx) Est Rákos.

1735. immediato officiali in instantiis obtulisse. Quibus ut via praecludatur, statutum est: ne ullus deinceps neglecto districtus immediato officiali similes instituere praesumat cursitationes; verum primo si quid adversum suum plebanum habuerit emendatione dignum, Domino Archidiacono, aut V. Archidiacono deferat, qui neglecto officio faciendae correctionis, tenebitur parti laesae testimoniales desuper dare, recursumque nullatenus ad superiores impedire, admonito tamen insinul accusato plebano.

Constitutata occasione visitationis in congregatione venerab. cleri Csikiensis in *Csik-Nagy-Boldog-Asszony* die 17-a Octobris an. 1735. et signata

per me Joannem Kastal
Custodem Canonicum A Carolinens. et
generalem visitatorem m.p. (L.S.)

1743. *Excellentissimus, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Franciscus L. B. Klobusiczky, Episcopus Transsilvaniae etc. etc. etc. Districtui Udrarhely.*

1. Constitutionum episcopalium, vicarialium, visitatorum neglectus serio committitur executioni mandandus.

2. Cum circa recipiendas ab aedituis ecclesiae rationes dissensiones hactenus inter parochum, aedituum, et saepe plebem ipsam abortae sint; deinceps illae non a proprio parochi, sed ab alio viciniore, quem D. Archidiaconus cum consistorio deputaverit revideantur; ex superabundanti praesente etiam quopiam e juratis.

3. Cum propter statum valetudinarium moderni D. V. archidiaconi yy) nonnullae causae in hoc sacro foro agitari solitae remoram passae fuerint, habita dicti D. V. Archidiaconi meritorum et servitiorum in ecclesia praestitorum condigna reflexione eundem in Archidiaconum hujus sedis ordinarium, et cathedralis ecclesiae nostrae Al. Carolinensis canonicum honorarium nominavimus.— Quominus vero dictae causae seu in judiciis, seu in executione remoram patiantur, adjunximus eidem vicear-

yy) Erat is *Joannes Mihályfi*, parochus *Zetelakiensis*.

chidiaconum sedis *Franciscum Lakatos* parochum *Szent-Lélekiensem*, cujus muneris esto: impedito, aut absente D. Archidiacono ordinario, judiciis, quae in hoc foro pertractari solent, praeesse. Parochorum hujus sedis vitae et conversationi attendere, atque quando opus est, visitare, redarguere, et obsecrare in patientia. Verbo: universarum ecclesiarum hujus sedis bono et commodis invigilare. — Nominatus etiam est sedis notarius *Stephanus Ferenczi*, parochus *Szent-Kirdlyiensis*. 1743.

Datum die 5-a Junii an. 1743. occasione visitat. canonicae.

Franciscus Episcopus Transsilvaniae mp.

Excellentissimus, Illustrissimus, ac Reverendissimus Dominus Franciscus L. B. Klobusiczky de Zétény, Episcopus Transsilvaniae. etc.

1. Constitutionum episcopaliū, vicarialiū, visitatorum neglectus serio committitur executioni mandandus.

2. Non sine gravi injuria s. sedis fieri observatum est, ex defectu assistentiae, et brachii causas inexecutas mansisse, manereque. Quocirca ordinari, ut si deinceps ex defectu assistentiae et brachii causae executionem assequi non valerent, nobis, seu vicario nostro ejusmodi defectum brachii specificando, singillatim illius, aut eorum officialium nomina, quorum neglectu fit sera, nec recta hujus administratio justitiae quam primum significant.

3. Eae, quae personales Laicum inter et clericum orirentur lites, eadem ad Ss. canonum exigentiam coram sacro foro ventillentur et terminentur.

4. Non sine evidenti periculo animarum factum fuisse constat, quod nonnulli parochorum, non attenta severissima sacri concilii Tridentini sanctione ancillas nullo sibi viciniore sanguinis nexu conjunctas juvenes in domo sua retinere ausi sint. Quod quia et sacris canonibus adversum est, et parochos ipsos, illisque creditas animas in periculum aeternae damnationis conjiciat; hinc severissime D. Archidiacono imponi, ut diligenter super hujusmodi non tolerando abusu invigilet. Si quid autem tale observaverit contestim ejusmodi ancillas e domo pa-

1743. rochi proscribat. zz) Si vero (quod non speratur) renitens aliquis reperiretur, eum sine mora ad nos deferre sub interminatione divini iudicii sit obstrictus, et obligatus. Invigiletque Archidiaconus super vitae sobrietate, et omnibus conversationibus parochorum.

5. Si quae inter parochum, et plebem aut ludimagistrum orirentur querelae, eae non immediate in nostrum, vicarii aut supremi consistorii nostri praesentiam deducantur, sed imprimis per Dominum Sedis Archidiaconum, ejusque consistorium discutiantur, et respective terminentur. Quod si autem ob gravius quoddam incidens hic plene terminari nequirent, ad nos seu vicarium nostrum aut consistorium cum opinione Archidiaconi, ejusque consistorii transmittantur.

Datum in *Csik-Somlyó* die 27-a Junii an. 1743 occasione visitationis canonicae *Csik superioris*.

Reverendissimus Dominus Joannes Kastal Abbas B. Mariae Virginis de Salamon, Capituli Al. Carolinensis praepositus, vicarius generalis, ad

1747.

Magistrorum Districtus Csik querelas aaa) sequentes.

1-o Quod magistri a psalterii, ut vocant *Zsoltár*, de cantatione in domibus defunctorum (existente adhuc domi corpore) solita arceantur, et etiam invitati decantare prohibeantur;

2-o Mercedis pro valedictionibus obvenientis tertialitas praetenditur pro instructoribus, quae tamen magistris competere videtur, cum et labor compositionis ipsorum sit, et cantus;

3-o Ut magistris licitum sit posthac pro libitu instructores conducere.

Authoritate vicariali resolvit

ad

1-m DD. Cantores a decantando psalterio non arceantur quidem, verum tamen non nisi melioris notae

zz) Vide super. addit. ad statuta an. 1717. Tit. *De DD. plebanis* punct. 4. etc.

aaa) Erant hae querelae repraesentatae occasione visitationis die 14-a Octobr. 1747.

personis admittitur. Idque conformiter constitutioni *Mártonfianae* puncto 7-o De Parochis si concio sit, et sacrum cantatum fiat pro defuncto; — *ad*

1747.

2-m Pro majore stimulo accurate muneri suo satisfaciendi merces pro valedictionibus dari solita integra manet magistris. — Cum hac tamen obligatione: ut ipsi compositas a se valedictiones instructoribus communi-cent, sicque isti normam sibi ex iis summentes, facilius ad satisfaciendum cum laude suo tempore hujusmodi functionibus mature aptentur. — *ad*

3-m Qualiter instructores conducendi sint. Facta est constitutio an. 1735. die 17-a Octobr. in possessione *Nagy-Boldogasszony* occasione visitationis generalis protocollata, quae accuratae observetur. Instructoribus autem qualiter se gerant? An pueros diligenter instruant? sedulo invigilent. — Magistri instructores accurate doceant tantum uti et organum juxta constitutiones hactenus observatas. Negligentes in hoc, primo admoneantur quidem, et si se non emendaverint, periculo amissionis officii obnoxii sint.

Authoritate eadem addit:

Ad instantiam *Taploczaiensium* instructor quidem resolvitur, ut tamen praejudicium magistro *Somlyóensi* non fiat, merces ipsi ad instar magistri Scholae *Csicsó-*ensis solvatur, cui pueros suos instruendos diligenter committent. Ut autem suo muneri commodius satisfacere possit, domus quam primum apta aedificetur in fundo coemeterii capellae contiguo.

Proprietas circa sedes in templis a quibusdam praetensa, et jam antehac sublata, non admittitur. — Advenientium tamen, parochianorum item majoris notae ratio habeatur, eisque secundum conditionem status competens locus sessionis in templis non praecludatur,

Volunt nonnulli, ut in parochiis, in quibus non resident, decedente aliquo de familia, vel cognatione campanae pulsantur. — Circa quod posthac observandum est; ut qui in aliqua parochia curiam habent, et non tantum colonicales aliquas sessiones, defunctis iis in talibus parochiis campanae more solito pulsantur sine taxa ab extraneis ecclesiae pendi solita.

1747. Resolutionibus praemissis occasione visitationis modernae subscribo et observandas committo in possessione *Nagy-Boldog-Asszony* die 16-a Octobris an. 1747.

Joannes Kastal mp.

Praepositus Major et Vicar. Generalis.

*Reverendissimus Dom. Joannes Kastal Abbas etc. etc.
Praepositus etc. Vicarius generalis etc.*

1. DD. magistri sint solliciti in tempore de procurandis bonis instructoribus, quos Admodum Reverendo Domino Archidiacono et loci plebano approbandos praesentabunt, et cum consensu ac approbatione eorundem retinebunt.

2. DD. magistri suos instructores vel maxime pro futura functione aptos, idoneos, cantum ecclesiasticum et ceremonias diligenter docebunt, et secundum constitutiones antiquas etiam musicam erga debitum salarium instruere tenebuntur. Non tamen nimium pro ejusmodi instructione miseros instructores taxabunt, ne ob insufficientiam solutionis, et penitus enerventur et instrui nequeant; sed conventio circa id fiat aut coram Adm. Rdo Dno Archidiacono, aut loci plebano uniformiter ad id, quantum quisque DD magistrorum artem musicae noverit et instructores in ea profecerint.

3. Quemadmodum DD. plebani tertialitatem proventuum ecclesiasticarum magistris dare non dedignantur; ita etiam magistri secundum constitutiones tam antiquas quam recentes anno 1735 emanatas tam vernalium, quam auctumnalium non tantum a plebeis; sed etiam a patronis praestari solitorum, proventuum tertialitatem in conscientia sua instructoribus extradare tenebuntur. Non secus exproventu pecuniario (vulgo *gyalogszeres*) quartam in omnibus parochiis partem. De lignis vero: *Torja*, *Szent-Lélek*, *Lemhény*, *Gelencze*, quinque currus ligni. In *Esztelnek*, *Osdola* quatuor. In aliis vero parochiis: *Futásfalva*, *Bereczk*, *Nyújtod*, *Sárfalva*, *Szent-Katolna*, *Hatojka*, *Imecsfalva*, *Százrapatak* tres currus ligni a parochianis praestari soliti cedent instructoribus. Et haec nisi secundum hanc determinationem ad mentem superiorum praestiterint, non tantum suas conscientias graviter onerabunt, sed et poenae contumacibus infligi solitae obnoxii manebunt.

4. Non aliter: e proventibus stolaribus DD. magistris obvenire solitis, excepto duntaxat sacro de *Requiem* cantato (cujus tertia pars solummodo cedit DD. magistris) tertialitatem praestare tenebuntur suis instructoribus, uti proxime praemissum est. 1749.

5. Secundum antiquas constitutiones DD. magistri non solum diebus Dominicis et festivis parochiales suas ecclesias visitent; sed etiam ferialibus, et ubi negotia oeconomica, aut alia pluribus diebus e parochia abesse necessum fuerit, praevis Adm. Rdo Dno plebano idipsum insinuent, minime vero integra septimana, absque scitu abesse praesummant. In reliquis se conforment antiquis constitutionibus.

Tandem ultimo: serio imponitur Dno magistrorum seniori *Michaeli Albert*, ut frequenter (adminus quovis mense secundo) exercitia in *Quottis, cantu ecclesiastico et musica* instituat cum magistris et instructoribus. Cui etiam datur autoritas negligentes et excessivos, inobedientes et delicta committentes (si tamen mulctam 3 florenorum non excedant, quam si excesserint ad ulteriorem superiorem, vel ad sacram sedem remittenda est) e magistris et instructoribus juridice puniendi; ita tamen ut siquis se oneratum senserit, detur eidem facultas suam causam via appellationis ad sacram sedem promovendi.

Datum occasione visitationis — an. 1747. in conventu Kantensi PP. conventualium.

Statuta e protocollo sedis Csik superioris eruta.

1750.

1. In causa impraegnationis, si deflorator accusatus et convictus personam defloratam ducere nolit, deflorata autem cupiat deflorator personae defloratae pendet H. flnos 40. Pro intertentione prolis per tres annos singulis annis cubulos tritici sex et unam vaccam bbb). Pro dato autem scandalo ambae partes poenam minoris injuriae subeant. Hujusmodi autem causae, utut appellatae non transmittantur.

2. Contrahens scienter matrimonium in gradibus

bbb) Recentioribus ordinationibus determinatio dotis, postquam forum ecclesiasticum eam competere adjudicavit, commissa est foro civili.

1750. consanguinitatis, et affinitatis prohibitis, prout etiam gradum prohibitum inter contrahentes sciens, et tamen non manifestans, convictus puniatur in poena majoris injuriae.

3. Collitigantes, inchoata lite ad transactionem condescendentes puniti sunt in Hflnis 3. Ordinarie autem desumptus est unus florenus, et vocabatur: *béke-bírság*.

4. A sponsalibus injuste resiliens, si fuit Siculus plebeae conditionis, aut *jobbágy*, seu subditus, punitus est in Hflnis 12. ccc)

5. Constitutio procuratoria peragi debebat coram Archidiacono, notario et sacra sede. Pro inscriptione solvebantur den. 2.

6. Inter citantem et citandum debebat intercedere aequalitas conditionum. Secularis citans sacerdotem solvebat denar. 24. Sacerdos sacerdotem denar. 12, Magister et campanator curans citari aliquem ex alia parochia solvebat denar 12. Citandum autem ex communi plebe citare debebat aedituus absque ulla solutione. Eadem observata est praxis in prohibitionibus.

7. Revocatio procuratoris facta in facie fori erat absque onere. Extra forum, licet eadem die, taxabatur denariis 24. Altera die Hflor. 3 in comitatibus; in partibus vero siculicis flor. 1 denar. 50, quorum $\frac{2}{3}$ judicis, $\frac{1}{3}$ collitigantis erat.

8. Tisztaság-bírság in levioribus constituebat den. 24. in gravioribus den. 60.

9. Injuria minima constituebat Hflor. 3. minor 12. major 24, maxima 200 florenos.

10. Poena temere litigantium Hflni 12. den. 50. Fractio sedis, prout etiam ad compulsoria mandata fateri renuentium poena Hflor. 64. Mandata archidiaconalia Hfl. 12. Vice archidiaconalia contemnendum Hflor. 6. Poena calumniae Hflor. 200. Minor potentia flor. 50. Homagium integrum flor. 25. Medium seu vivum ut dicitur: *emenda linguae, nyelvdáltság* flor. 12. den. 50. Mutilatio membrorum aut vulnus faciei inflictum flor. 20. excussio dentium flor. 6.

ccc) Vide etiam Praxis Tripart. Anton. Szereday. Part. 2. Tit. 17. n. 153.

Actor aut inctus nobilis juramento suo depurat flor. 1751.
 3. Onus separationis flor. 3. Sententiarum extradatio per Archidiaconum et notarium sacrae sedis subscriptarum et sigillatarum denar. 24. Transmissionalium ad secundas nuptias flor. 12. Onus depositionis flor. 1. Litis intermedium vulgo *törvényköz* flor. 12. den. 50. Onus repulsionis in generali sede flor. 36. in vicesedriis, quibus assimilatur sedes archidiaconalis flor. 18. In sede consistoriali flor. 72. Par sententiarum juxta formam fori secularis.

NB. Secundum Tripp. P. 3. T. 4 una marca gravis ponderis facit Hfl. 4. Eo non obstante in comitatibus Transsilvaniae eadem aequivalet Hflor. 1. Inter siculos autem denar 50.

De iis, qui a fide catholica deficiunt, et matrimonio diversae religionis personarum.

Super differentiis circa eos, qui ad fidem catholicam convertuntur ac iterum ab illa desciscunt, aut nati catholici ad aliam non catholicam religionem deficiunt. Nec non matrimonia contrahentes, dum altera contrahentium persona catholicae religionis est, non secus proles catholice natas, et in aliarum religionum scholas studiorum causa datas, ac denique pupillos catholicos, qui aliis religionibus addictorum curae et educationi committuntur, majestati nostrae propositis, clementissime decernimus, et in illo principatu nostro observari stricte praecipimus. Et quidem:

1. Ut relabentes poena perjuris statuta afficiantur vestrae gubernii nostri regi opinioni anno 1740 die 27-a martii submissae tanto aequius assentimur, quod ejusmodi relapsis ignotum reipsa esse nequeat, juramentum in fidei professione praestitum impune violari non posse. Facto nihilominus

2. Inter catholice natos a fide deficientes discrimine, cujus decisionem oraculo nostro tenore citatae informationis vestrae subjecistis. Qui majorennitate assecuta aberrant, superius memorata perjurii poena puniendos; minorennem vero arbitrarie castigandos esse (per liberum enim in illo principatu nostro indultum religionis exer-

1751. citium intelligi nequeunt religionum mutationes non solum legi divinae repugnantes; sed etiam in statu politico diversas confusiones generantes;) ferendam tamen in istiusmodi casibus sententiam una cum actis eo spectantibus, ante publicationem ejus nobis semper submitti volumus ddd). Interdictis

3. Reformatae et Lutheranae in illo Principatu religionum ministris; ne deinceps diversarum religionum personas (si una earum catholicam profiteatur fidem et religionem) sine licentia episcopi catholici copulare audeant. Ubi tamen ad avertendas, quae secus ab alterius religionis ministris ob subtractum stolae beneficium moveri possent, querelas, observandum erit: ut quaevis pars suae religionis ministro stolam in particulari solvere teneatur. Severissime

4. Interdicimus: ne juvenus catholica in aliarum ibi religionum Scholas mittatur, in iisque recipiatur. Singulis autem locorum magistratibus sollicita pupillorum catholicorum in religione catholica educatio districte et ita committitur: quatenus de tempore in tempus regio nostro ibidem gubernatori id annunciare, in casu observandi, quod eventurum non putatur, neglectus, rationem de super reddere sint obstricti. In reliquo gratia nostra regio-Principali etc. etc. etc.

Maria Theresia m. p.

C. Ladislaus Gyulaffi L. B. de Rátoth mp.

Ad mandatum S. caes. Reg. majtis.

Josephus Kozma mp

1752.

*Nomine sacratissimae suae majestatis excelsum regium
gubernium annunciat:*

Felséges asszonyunk magával született kegyessége és szent religiojához való buzgó indulatjából legközelebb die 6-a mensis currentis költ kegyelmes rescriptumában parancsolja: hogy a két nemes magyar hazában vasárnap és a rómano-catholica ecclesia bévett rendi szerént

ddd) Hi duo paragraphi per decretum *Tolerantiae* ab augusto *Josepho II.* imperatore editum qualificati sunt, atque iis quibusvis, qui a fide catholica deficere intendunt, 6 hebdomadarum *Instructio* indulta est.

esni szokott ünnepek méltó tiszteletben tartassanak. Ezeneken minden helységekből árúk, mivek boltjai, sátori bezárva legyenek, *et omnia, quae publicum religionis catholicae cultum respiciunt observentur*. Mely ő felsége kegyelmes positiva determinatioját így értvén kegyelmetek, hogy a maga circulusában observálja s ex officio observáltassa, homagialis kötelessége kívánja. És eszerént vásárnap, és innepnapokra esni szokott provincialis sokadalmakat, vásárokat a következő ferialis napokra transferálják, azt kívánván positive ő felsége kegyelmes parancsolatja. Nem különben minden helységekből a czégyerek vétessenek bé, táncz, muzsika, ital megszűnjék délelőtt való tizenegy óráig. E regio principatus Transsilvaniae gubernio die 26-a Aprilis 1752. 1752.

Amicabilis compositio super Ó-Tordensibus eee) quartis decimarum inter ecclesias Tordensem fff) Rcatholicam et reformatam Ó-Tordensem. 1753.

Contractus inter ab una Rom. catholicam Ó-Tordensem ab altera vero partibus reformatam Ó-Tordensem et Egyházfalvensem ecclesias, ambas in oppido Torda in comitatu Tordensi existentes super quartis universarum decimarum dicti oppidi Torda. Utpote: vini, tritici, siliginis, hordei, avenae, speltarum, fabarum, lentium, milii, lini, canabis, aliorumque bladorum e terra enasci, et decimari solitorum. Item agnellorum, apum hactenus per praefatam ecclesiam reformatam a potiori perceptarum, nunc autem nomine fisci regii Transsilvanici, per processum productionis ad mentem *compil. constit. partis 5. edict. 27.* — contra eandem ecclesiam reformatam suscitatum in controversiam vocatarum anno cur. 1753 die 9-a mensis septembris in libera, regiaque civitate saxonicali Cibiniensi durante videlicet generali universorum statuum et ordinum trium nationum

eee) Dixi super *Ó-Tordensibus quartis*, nam Új-Torda ab earum praestatione immunis est, diversoque paret reformato parcho.

fff) Dixi *Tordensem R. Catholicam*, nam haec Új-Tordae, Ó-Tordae, ac Egyházfalvae unum eundemque habet catholicum parochum.

1753. haereditarii principatus Transsilv. diaeta ad 21-am mensis augusti anni ejusdem in memoratam civitatem indicta, sub modis et conditionibus subsequentibus, accedente etiam fisco regio et salva permanente altiorum approbatione et ratificatione, in optima forma juris initus, et celebratus.

Postquam praememorata ecclesia in oppido *Torda egyházfalvensi* ggg) reformata, ut praemissum est, nomine fisci regii ad productionem suorum privilegiorum de quartis universarum decimarum dicti oppidi Torda legitime admonita, et certificata exstitisset, ac etiam in eum finem ad praesentem diaetam comparuisset, priusquam ad forum contradictorium accederent, deputati ejusdem ecclesiae reformatae in praesentia fiscalis directoris sub spe amicabile compositionis exhibuere consensuales principis *Gabrielis Bethlen* de anno 1614. Albae Juliae die 16-a mensis Junii sub subscriptione ejusdem et *Gaspari Bölöni* secretarii, pendentique sigillo emanatas, alias binas literas principis quondam *Gabrielis Báthori* in se continentes. Primas quidem anno 1608 die 19-a mensis junii Albae Juliae emanatas, quarum vigore idem princeps ex pietate christianaque affectione, qua erga reformatae religionis suae ecclesias, earundemque ministros afficiebatur ad instantiam R. Joannis Vásárhelyi ministri ecclesiae possessionis *Egyházfalva* in subsidium personae ipsius, successorumque suorum pro tempore in praedicta ecclesia constituendorum confert quingentos salium lapides singulis annis ex camera Tordensi successivis semper temporibus extradandos. Secundas pariter ejusdem *Gabrielis Báthori* de anno 1610 die 15-a mensis julii Albae-Juliae emanatas, juxta quarum tenorem idem princeps totales, et integras quartalities partes decimarum quarumlibet oppidi Torda antea quoque ad rationem sacerdotum ejusdem oppidi cumulas et congregatas, denuo et ex novo eisdem ad pastorum, et magistrorum scholae reformatae religionis in praedicto oppido *Tordensi* ac *Egyházfalvensi* eidem oppido incorporatae in comitatu Tordensi exist. habita totaliter, et in perpetuum

ggg) *Torda-Egyházfalva* est ea pars oppidi Ó-Torda, quam fluvius Aranyas alluit. Hodie tamen suppresso nomine *Egyházfalva* communiter O-Torda dicitur.

percipiendas, et accumulandas confert. Suisque arendatoribus, decimatoribus, praefectis, aliisque officialibus administrandas committit.

1753.

Quibus praemissis dictae ecclesiae reformatae productis privilegialibus consideratis, et cum *Compil. Const. P. 3. Tit. 11. art. 5. et 7.* comportatis ad cujus articuli tenorem illa pars nobilitatis Tordensis, quae se priusquam memoratae privilegiales emanatae, et citati articuli conditi fuissent, praetenderet se a praestatione decimarum, consequenter etiam quartarum immunem fuisse, adeoque vi earundem privilegialium, vel etiam articulorum ad praestationem quartarum etiam nunc obligari non posse. Sed cum de hac sua praetensa immunitate nihil producant, articulus vero memoratus *5-us Compil. Const. P. 3. Tit. 11.* manifeste innueret anno 1665 regnotenus articulariter conclusum esse ad connumerationem proventuum, et accidentiarum ecclesiarum et scholarum in dicto oppido Torda in praesentia reformatae et unitariae religioni addictorum fiendam super indeque regestrum conficiendum e praecipuis incl. Statuum nobilibus exmittendos, ita, ut proventus et beneficia ab antiquo ad easdem ecclesias possessa, etiam pro ulteriori ab utrinque juxta connumerationis regestrum possideantur. Quia vero ecclesia illa, quae tunc unitariis deserviebat, tandem R. Catholicis cessit hhh) et pro nunc ab iisdem catholicis possideatur: hinc etiam proventus et beneficia ad eandem ecclesiam de jure et ab antiquo spectantia, et pertinere debentia, ad eandem ecclesiam pertinere, et administrari debere ipsa aequitas et juris ordo expostularet. Hinc consentientibus ambabus partibus dictarum ecclesiarum R. catholicae et reformatae in praefato oppido Torda existentium curatoribus, et procuratoribus, fisco regio etiam accedente unanimi voto conclusum est:

hhh) Uti matricula ecclesiae catholicae Tordensis exhibet: Templum, quod in foro O-Tordensi sine omni tecto navis in quartum jam seculum luget, ademptum est unitariis anno 1721. imperante caesare augusto *Carolo VI.* et ecclesiam Transsilvanam gubernante Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Dom. *Georgio Mártonfi L. B. de Csik-Karczfalva*, episcopo Transsilvaniae, primus plebanus Tordensis constitutus est: *Franciscus Szentléleki.*

1753.

1-o Ut universarum decimarum praerecensitarum ex omnibus territoriis dicti oppidi Torda, de quiblibet agris, et vineis sub suis veris, et antiquis limitibus territoriorum dicti oppidi exist. habitis obvenientium quartam juxta praemissas literas privilegiales, et articulum ad praemissam ecclesiam ab antiquo spectantem, et pertinere debentem, in duas aequales subdividant partes, unam ad ecclesiam nunc catholicam antea unitariam, alteram vero reformatam Egyházfalvensen, complectendo etiam vini et agriculturas extraneorum, si qui in territoriis dicti oppidi exercerent. Quartae autem ad locum communem deportentur iii) et per curatores ecclesiarum aequaliter repartiantur. Prout etiam

iii) Num aliquando in effectum deductum sit id: *ut quartae ad locum communem deportentur?* penitus ignoro. Nec seniores oppidanorum meminere. Hodie administratio quartarum fit sequenti modo: ad requisitionem parochorum quartae possessorum, ex individuís magistratualibus duo connumeratores commissarii denominantur, qui erga praestandum ab iisdem quartae possessoribus diurnum in territorio Ó-Tordensi 1-o agnellos decimant, ex his quartam si quadragesimum numerum attingant in natura, secus in praesenti pecunia desummunt. 2-o Hac ratione etiam cum apibus fit manipulatio. Quoad caetera vero 3-o iidem DD. commissarii ad iteratas, ursoriasque parochorum preces tandem se resolvunt, et in eodem territorio per aedituos utriusque ecclesiae catholicae videlicet et reformatae (quos parochi toto tempore administrationis quartarum alere debent) connumerari faciunt cruces, gelimas, cumulos, et acervos omnium decimari solitarum rerum, seu *bladorum*, eorumque numerum conscribunt. Tum fit computus generalis, eruiturque e summa generali quarta decimae. Hujus porro medietate detecta variantibus vicibus nunc apud catholicum parochum inchoatur depositio quartae, alias apud reformatum. Qui prior cum observaverit medietatem summae quartalitiae apud se jam congestum esse obserato horreo reliquos quartae administratores inviat ad compossessorem suum, ut ibi alia medietas congeratur. Demum insequentem actis singulis curatores utriusque partis conveniunt, ac semen mensurare faciunt, et si apud unum quartae possessorem plus seminis esset quam apud alium, hoc ipsum quod excedit, aequaliter dividitur, ut uterque medietatem habeat. Nec ulli in hac parte fit injuria, nisi quandoque uni, aut alteri plus straminis obveniat, quod exiguum emolumentum sine omni

2-o In primis donationalibus Bathorianis anno 1608 emanatis declaratos 500 salium lapides ex reg. fiscalibus salis fodinis Tordens. quotannis administrari solitos, praememoratae duae ecclesiae semper aequali sorte percipiant. kkk) Quia vero

3-o Juxta antiquum usum et consuetudinem in benigno principum indultu fundatum, census a vinis extraneis in oppidum inducendis percipi solitus, ad ecclesias signanter campanarum curam pertineat, illum etiam memoratae duae ecclesiae in duas aequales subdividunt partes. Ill) Non absimiliter

4-o Si quae adhuc essent, vel reperirentur beneficia sub quorumque titulo (excepta stola et fornicum ad circulum ecclesiae parochialis catholicae erectarum taxa, nec non quae ad eandem ecclesiam privative olim quoque spectabant, non absimiliter etiam pro parte ecclesiae reformatae hac exceptione in similibus in vigore permanente) et qualicunque nominis vocabulo vocitata in dicto oppido Torda, ad praememoratas ecclesias justo titulo et legitimo jure pertinere debentia inter easdem ecclesias aequaliter dividantur. Quod si vero.

5-o In administrandis et percipiendis declaratis decimis ac aliis beneficiis aliquae intervenirent controversiae et impedimenta, illa ambae partes unitis viribus, et aequalibus expensis interpellato fisci regii auxilio superare, evincere, et se se mutuo defendere, defectum eventualem aequaliter ferre obligantur. Quia vero

6-o Hujus mutui contractus et compositionis majori securitati, et stabilimento deserviret regius consensus, illum etiam unitis viribus, et aequalibus sumptibus ambae ecclesiae exoperari studebunt. Originales autem obtinendae consensualis reponantur in capitulum et exinde paria utrique parti extradentur sub authentico.

controversia modo parochi catholico, alias reformato accidere solet. Ut quarta decimae ex fagopiro, et vino in unum comportetur locum id parochi efficiunt, sed grandi cum sui ipsorum molestia.

kkk) Hi 500 salis lapides parato aere per fiscum redimuntur, ex qua pecunia catholicus parochus annuos percipit 55 Rhen. florenos.

Ill) De hoc censu sicut catholico, ita reformato parochi nihil constat.

1753. 7-o In casu vera non obtinendarum literarum privilegialium, vel vero si una, vel altera pars contrahentium huic contractui vel in toto vel in parte contraveniret, praecipue donec regio consensu contractus roboraretur, et legitimaretur, tunc annihilatis his contractibus privilegia ecclesiae reformatae in salvo quartarumque jus in statu quo nunc existunt, manere debeant.

Qui quidem contractus in bona forma juris mutuo erectus et celebratus ab utrisque praenominatis partibus, ecclesiis videlicet Rcatholica, et reformata in dicto oppido Torda existentibus pro rato, grato, firmo et ad futura quoque tempora coram quovis legitimo iudice valituro acceptatur et partibus utrinque subscriptus, usualibusque sigillis roboratus, ad futuram rei memoriam, in partium securitatem in duobus uniformibus exemplaribus salva altiori ratificatione extradatur. Dat. anno, die locoque sup. notatis.

Nicolaus Endes mp de Csik-Szent- *G. Lázár Ján.* m. p.

Simon Causarum in Transsylv. re- L. S.
galium director L. S.

Emer. Miske de M. Csesztve m.p. *G. Teleki László* m. p.

sacrae caes. reg. majest. incl. tab. L. S.

judr. jurassor et ecclesiae Rcathol-
icae T. prim. curator m.p. L. S.

Petrus Török m.p. ecclae Rcath. Tor- *Bánffy Farkas* m.p. ecclesiar.
dens. V. curator L. S. in Transsylv. ref. supr.
curator L. S.

Georgius Jákó mmm) ecclae Rcathol- *Korodi Farkas Samuel* m.p.
icae Tordensis plebanus et ejusd. az ó-tordai reform. eccle-
i. comitatus archidiacon. m.p. L. S. siának actualis curatore
L. S.

Martinus Abacs ecclesiae refor. Ó- *Török István* m.p. az ó-tordai
Tordensis parochus m.p. L. S. refor. eccles. deputat. L. S.

mmm) Anno 1743. successit *Francisco Szentléleki*, 1-o plebano Tordensi *Georgius Jákó*, rexitque parochiam annis circiter 4. Obiit hic loci denominatus canonicus capitularis. Successit ei anno 1757, *Franciscus Baló*. Hunc secutus est anno 1760 Reverendissimus D. *Joannes Béli*, hodie *) capitularis Lector canonicus et archivi regnicolaris conservator.

*) Minthygy Béli János, ki 1778-ban mint bódolai, és 1780-ban mint brassói plébános fordul elő a schematismusban, 1790-ben pedig Károly-Fejérvárra tétetett, hol ez évtől 1808-ig kanonok, még pedig az utolsó két évben olvasó kanonok, és Bors Márton 1798—1809-ig tordai plébános volt, könnyen rájöhethet, hogy Bors 1807- és 1808-ban irta e gyűjteményt.

Rex princeps ad excelsum gubernium regium.

1764.

Decimarum quartas per catholicos acatholicis ministris pendendas minime esse 5-a Sept. 1699. emanata resolutione regia clare indicatur. Exactiones itaque huic resolutioni contrarias, harumque intuitu catholicis intentatas ubique sistetis, ac de genuino statu rei, quo item mandante, aut facultante catholici per fiscalem directorem, aut alium quemcunque, quove modo actionati, aut exinde aliquid jam contra illos pertentatum sit, informationem adjecta opinione vestra submittetis etc. etc. etc. Dat. etc. die 21-a Augusti 1764.

Excellentissimus, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Dominus Josephus Antonius L. B. Bajtay ad singulos Archidiaconos.

1765.

Saluberrime quidem ad vindicandam in hac provincia veteris disciplinae sanctimoniam superiorum temporum antistites constituerant, ut temerarii divinorum, et ecclesiasticorum praeceptorum, decretorumque suorum transgressores partim corporali, pecuniaria partim poena plecterentur. Ac cum pecuniariis ejusmodi exactionibus, quemadmodum literis, querimoniisque multorum quotidie magis magisque increbescit, plebs aegre alioquin ob magnas in praesentiarum rei familiaris angustias subsistens ad majorem inopiam redigatur: idcirco ne animarum pastores, quos instar lucis super candelabrum positae, omni genere virtutum, sed pastoralis cumprimis mansuetudine, et liberalitate lucere oportet causae egestatis populi olim arguatur, aut ex sordida, quam apostolus vel nominari quidem inter Christi fideles vetat, avaritia facultatibus inhiantes per os populi traducantur, donec canonicam ecclesiarum visitationem peragamus, quam dudum jam adornare in votis habebamus, nisi ingravescentes morbi nobis quantumvis renitentibus obstitissent, donec, inquam canonicam suscipiamus visitationem, districtae dilectioni tuae, ac universis, et singulis curae tuae concreditae parochialium ecclesiarum nostrarum rectoribus committimus, praecipimus, et mandamus, ut in posterum.

1. Nulla seu poena seu mulcta cuiquam infligatur nisi judiciali sententia fuerit lata.

1765. 2. Ad analogiam §. II. antiquarum constitutionum Antalfianarum anni 1710, quae subinde anno 1717. in eodem puncto opera antistitis Baronis Georgii Mártonfi per totam dioecesim receptae fuerant, cuius delinquenti, ac judicialiter convictae personae optio detur inter mulctam, et delicto condignam poenam corporalem, si hanc postremam pro legum patriarum praescripto subire potest.

3. Mulctae omnes, detracta tamen illa parte, quae iudici ecclesiae obvenire solet, ad ecclesiarum tantummodo necessitates erogentur, aut in eorum dotem elocentur.

4. Ejusmodi mulctarum perceptiones, et erogationes diligenter connotentur, et de iis tempore visitationis nostrae, strictissima, quam ab ultima visitatione postulabimus, ratio reddatur.

Datum Cibinii die 28-a Octobris an. 1765.

Josephus Antonius mp.

Episcopus Transsilvaniae. Michael Benkő, Cancell. mp.

1780. *Rex princeps ad excelsum regium gubernium 418. nnn)*

Canonica portio e fundis communibus, nullique privatae domui affixis, terrae arabilis in utraque calcatura 20. cubulorum. Foenetum autem pariter in utraque calcatura 15 curruum exscindantur. etc. etc. etc.

Datum etc. die 5-a Februarii anno 1780.

1791. *Nomine Sacratissimae Suae Majestatis Excelsum regium gubernium Excellentissimo, Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Domino Episcopo Transsilvaniae ooo) 10539. ppp)*

Excellentissime etc.

Virtute b. decreti regii sub 16-a Januarii 1786 emanati et per reg. gubernium sub 21-a Febr. ejusdem anni Nr. 1116. publicati ordinatum fuerat, ut quarumcunque religionum parochi adhortationibus solummodo,

nnn) Sub hoc numero guberniali ubique publicatum est hoc decretum.

ooo) Erat is Excellentissimus D. Comes Ignatius a Batthyán.

ppp) Est pariter numerus gubernialis, sub quo hoc intimatum expeditum fuit.

et poenis spiritualibus utantur; ab aliis vero poenalitatibus bursalibus, corporalibus, nec non cum publica dishonestatione conjunctis, sub gravi responsabilitate abstineant. In casu autem publici alicujus scandali adhortationibus privatis, et poenalitatibus spiritualibus nihil proficientibus rem ad magistratum publicum deferant, medelamque inde praestolentur. Cui b. ordinationi regiae, quam sua Majestas Sacratissima tenore recentis ddo 3-a mensis Decembris anni labentis emanati decreti regii porro quoque inhaerendum jusserit, idipsum Excellentiae vestrae pro instruendo clero sibi subjecto, et observatione hisce notum redditur. In reliquo etc. 1791.

E regio M. Principatus Transsylvaniae Gubernio Claudiopoli die 27-a Decembris 1791.

Excellentiae vestrae

obligatissimi

Wolfgangus B. Bánffi mp.

David Székely mp. Cancellarius.

Josephus Bisztrai mp. Secret.

Nomine Suae Majestatis Excelsum Regium Gubernium Excellentissimo etc. Domino Episcopo Transsylvaniae 7504.

1792.

Excellentissime etc.

Virtute benigni regii rescripti sub 29-a Septembr. a. c. ad regium hocce gubernium exarati clementissime resolvere dignata est Sua Majestas, ut interea, donec intuitu differentiae inter status et ordines catholicam, et ab hac diversas alias religiones receptas profitentes quoad stabiliendum liberi ex una religione ad aliam transitus, matrimoniorumque inter diversae religionis personas contrahendorum, et cognoscendarum causarum matrimonialium normam in comitiis anni 1790 inchoatis exortae, auditis statuum et ordinum desideriis publica lex per clementissimam confirmationem desuper sanciretur, sequentia pro cynosura observentur.

1-o Intuitu transitus ex una recepta religione ad aliam regiae ordinationes sub regiminæ gloriosae recordationis imperatoris Josephi II. quoad impertiendam ex religione r. catholica ad aliam receptam religionem transire volentibus, antequam reciperentur sex hebdo-

1792. madalem instructionem emanatae, velut etiam sensu b. regii rescripti die 28-a Januarii 1790. editi in vigore observentur.

2. Copulationes vero personarum catholicarum cum diversae religionis personis matrimonium contrahentium juxta usum hactenus vigentem per parochos quidem catholicos peragantur, ita tamen, ut parochis, et sacerdotibus catholicis interdictum sit occasione ejusmodi copulationum ineunda mixta matrimonia quaque ratione impedire, vel super educatione utriusque sexus prolium in religione catholica in observum *articuli 63.* superius memoratae diaetae per Suam Majestatem clementer confirmati reversales a partibus nupturientibus, exigere. *) Denique

3-o Causae et differentiae matrimoniales inter catholicos et diversae religionis personas emergentes cognitioni catholicorum fororum ecclesiasticorum substernantur. Quae altissima resolutio Excellentissimae, Reverendissimae Dominationi Vestrae pro congrua observantia significatur. In reliquo etc.

E regio M. Principatus Transsilvaniae Gubernio Claudiopoli die 25-a Octobris 1792.

Excellentiae vestrae

obligatissimi
G. C. Bánffy mp.
Joseph. Bisztrai mp. Secr.

1802. *Sacrae Caesareo--Regiae Apostolicae Majestatis, Archiducis Austriae, Magni Principis Transsilvaniae, et siculorum Comitibus etc. Domini Domini nostri clementissimi nomine.*

Salutem et gratae caesareo-regiae incrementum!

Méltóztatott ő felsége ezen közelebbről eltölt sz. Mihály havának 9-dik napján költ kegyelmes királyi decretumában kegyelmesen kijelenteni, hogy értésére esett legyen az: hogy ezen nagy fejedelemségben azok, a kik a római catholica religiótól valamely más recepta valláshoz által állani kívánnak, az ő felségétől megpa-

*) Még mindig a Josephinismus utóhangjai. Szabad-e az egyház, ha áldását meggyőződése ellen is osztani köteles?

rancsoltatott hat héti instructió nélkül is bé szoktanak vétetni. Nem különben: hogy a rom. catholicus személyek más hitbéli személyekkel az akármely más valláson levő parochusok által egybenadattatnak, az olyan házasságok pedig, melyek a r. catholica részen köttenek a más vallásoknak papi forumai által feloldattatnak, ha csak vagy az egyik fél nem catholicus, avagy a romai ecclesiától más recepta valláshoz által pártol, mely az fennálló felséges rendelkezések és nevezetesen az 1792-dik esztendőben aprilisnek 7-ik és augustusnak 29-ik napjáról költ felséges rescriptumoknak ellenére és a r. catholica szentegyház tanítása és törvénye megsértésével történő rendetlen és törvénytelen visszaéléseket ő felsége igen nagy kedvetlenséggel értvén, megparancsolta, ezen királyi főigazgató tanácsnak, hogy a feljebb tisztelettel említett felséges királyi rendelkezéseit, ugymint a melyeknek az a három bévett más religióknak főconsistoriumaitól 1794-ik esztendőben felküldött remonstratio, és azon remonstratióra septembernek 15-ik napján 1794 esztendőben és 3659 szám alatt költ felséges válosz semmiképen tartozó végbenviteleket meg nem akadályoztathatja, azonnal semmit sem tekéntvén sem az megtett, sem az ezentúl megteendő ellenkező remonstratiokat minden tisztségeknek kihirdettesse és azoknak illendő és tökéletesképpen való végbenhajtásokról a politica jurisdictioknak tisztjei által is vigyáztassan és gondoskodjan.

Mely felséges rendelkezésnek következésül tudokra adatik kegyelmeteknek az ő felségének augustusnak qqq) 29-ik napján 1792-ik esztendőben költ és 7504. guberniális számmal megjegyzett kegyelmes királyi rescriptumában adatott felséges válosza annak legszorosabb megtartatása végett, mely szerént méltóztatott ő felsége addig is, míg az ország státusainak és rendeinek kívánóságokat megértvén, kegyelmes királyi helybenhagyása által az egy vallástól a másikhoz való általmenetelnek, és a különböző vallásu személyek közt történő házass-

qqq) Videtur error typi in designando mense commissus fuisse per typographum tunc, dum hoc B. intimatum pro publicatione impressum fuit.

1802. ságoknak, házassági causáknak tárgyában közönséges törvény szabattatnék, kegyelmesen parancsolni, hogy:

1. Az egyik vallástól a másikhoz való általmene-
telre nézve az néhai felségesen uralkodott II. József
császárnak és királynak uralkodása alatt hozatott ren-
delések, melyek szerint a katholika vallástól más rece-
pta religiokhoz általállani kívánóknak az hat héti instru-
ctio megadatni parancsoltatott és a melyek az 1790-ik
esztendőben Január 28-ik napján költ királyi rescriptum
által is helybenhagyattattanak, minden kifogás és el-
mellőzés nélkül megtartassanak.

2. A római catholicus személyeknek más vallásbe-
liekkel házasságra lépő személyekkel való egybeesket-
tetések az előbbi fentartott szokás szerint a catholicus
plebánusok és papok által vitessenek ugyan véghez;
mindazonáltal meglegyen a catholicus plebánusoknak
és papoknak tiltva azon összeeskettetések alkalmatos-
ságával a véghez menendő mixta házosságot akárminé-
mű módon meggátolni, vagy pedig a házosulandó fe-
lektől mind a két nemből levő gyermekeiknek a r. ca-
tholica valláson leendő neveltetésekről az utolsó diae-
tának ő felségétől kegyelmesen megerősítettett 63-dik
articulusának ellenére reversalisokat kikérni. *) Utóljára

3. Hogy a r. catholica és más hiten levő szemé-
lyek közt fenforgó házosságbéli egyenetlenségek és ma-
trimonialis causák a r. catholicum papi forumok ellátá-
sának vettessenek alá és ottan végeztessenek.

Mely e szerint költ kegyelmes királyi parancsolat
kegyelmeteknek avval a rendeléssel ezennel rrr) tudtok-
ra adatik: hogy aztat a szokott kihirdetés által közön-
ségesé tétetvén, ennek szoros megtartására ügyelni és
megtartatni kötelességeknek lenni ismerjék és annak
rendesen véghezment kihirdetéséről való tökéletes legi-
timatiojokat minden haladék nélkül ezen királyi fő igaz-
gató tanácsnak bemutatni el ne mulassák. Sic facturis
altéfata sua majestas sacratissima benigne propensa ma-
net. E regio magni principatus Transsilvaniae gubernio
Claudiopoli die 6-a Octobris 1802.

*) Lásd a főnebbi jegyzetet!

rrr.) Sub numero guberniali 9417.

Epilogus.

Habet ergo aliquid et Zoilus, quod rodat, scilicet: 1802.
quod antiquissimis constitutionibus quaedam recentissimae (neglectis compluribus mediis) subnexae sint.

Fatendum est sincere: esse locum exiguo murmurari; sed cum recentiores constitutiones, et ordinationes ubique e mandato Excellentissimorum dominorum gratiosissimorum Episcoporum protocollis parochiarum inserantur, ac primarius scopus describendarum sparsim delitescentium praemissarum antiquiorum constitutionum fuerit 1-o eas e privatis scriniis in unum collectas ad lucem publicam proferre 2-o ex iisdem comprobare id: quod catholici Transsilvani eo tempore, quo novercantes circumstantiae eos in exercitio salvificae religionis suae acriter premebant, viriliter adlaboraverint in extirpandis vitiis, comprimendis dyscolis, tollendis abusibus ac in conservanda disciplina ecclesiastica. His (ut revidenti praemissas constitutiones patet) abunde evictis, tempus esse videtur diverbio illi: *manum de tabula*.

Caeterum reliquas gratiosas ordinationes seu regiae sive episcopales in singularum parochiarum protocollis, nisi ob oscitantiam meorum dominorum confratrum eae omissae sint, aut tabularia per varias Dominorum parochorum vicissitudines malevolorum machinationibus, vel literarum parochialium scrinia malitiose (quod experientia saepe jam docuit) expilata sint, facile invenire erit, dummodo oneri non sit earum lectitatio, unde fructus colligi potest.

O. A. M. D. G.

II.

R E G E S T R U M
ECCLESIAE S. NICOLAI IN GIRGIO

factum per

GEORGIUM FERENCZI

Sacerdotem Coelibem

1 6 2 9.

BÉVEZETÉS.

„Quid sit transactum respicere aetas
Nostra nequit, nisi quae ratio vestigia monstrat.“
Lucretius.

Nem kevesen lesznek, úgy hiszem, kik az ily kisínyyszerű emlékeket, milyeneket a következő *Regestrum* magában foglal, alig fogják arra méltóknak nézni, hogy ily uton közöltessenek. Azonban, a történelem barátja, ki a főnidézett szavakat, hogy t. i. korunk a multnak eseményeit föl nem foghatja, ha csak az ész — ars critica, ítészet — a nyomokat ki nem jelöli, figyelmére méltatta, át fogja látni, mily kincs rejlik olykor az ily csekélyszerűeknek látszó jegyzésekben. Mert, ha el is nézünk attól, mit e *Regestrum*ot illetőleg az előszóban mondtam, ez igénytelen jegyzetek, melyek éppen azért, hogy oly férfitól származnak, ki egy darabig mint püspöki helyettes az ügyek élén állta, kittünő hitelességgel bírnak, nem egy adatára nézve részletes egyháztörténelmünknek kutforrásul tekinthetők. Már pedig, hogy a források vizsgálata, szóval a kritikai fürkészés nagyon is szükséges, azt egy példával fogom bebizonyítani.

Egy háromszéki, különben fáradhatlan és lelkes történetbuvár, ki e század elején élt, hátrahagyott jegyzeteiben, hol Háromszék templomairól beszél, azt mondja: „Mikor építették a gelencei templomot, azt meghatározni nem lehet; de ama kőnek feliratából, mely a nagy oltár evangéliomi oldala megett van és melyen gót módorban irt ez arabs számok olvashatók $+5+7+3$, hozzávethetni, hogy a mondott egyházat a longobárdok építették; mert, ha igaz is, hogy a longobárdok a hatodik század közepén Olaszországba költöztek, mégis sokan közölök itten maradtak. Csak is azon akadok némileg fen, ha vajjon a hatodik században használtak-e arabs számokat.“ S mit az említett író va-

lőszintűnek tart, azt a háromszékiek hagyománya is erősíteni látszik. De hitelt adand-e ezeknek az, ki tudja, hogy az arabs számokat, vegyesen a rómaiakkal, csak az XI században kezdték használni és akkor is csak a mennyiségtani munkákban és csak későbbre a kronikákban és más alkalommal? Ki tudja, hogy az évszámokban az első, ezeret jelentő szám olykor kihagyatott, nem 1573-at olvasand-e akkor is, ha — mint emberünk mondja — a kő a légépebb is?

Azonban legyen elég itten megjegyeznünk, hogy a *Regestrum* írója, Ferenczi György (ki 1634 és 1641 között Vicarius Generalis is volt, és regestrumot 1629-ben kezdte és 1660-ig folytatta) mint saját jegyzeteiből következtethetni 1614-től 1633-ig volt gyergyószentmiklósi plébános, azon túl pedig saját jószágán lakott. Vicariusságáról azonban csak a nagyboldogasszonyi B. jegyű protocollumának 479-dik lapja tanuskodik, hol ezeket olvashatni: „Egy szép, aranyos monstrantia, melyet adott Nagy-Anyánk templomába T. P. Ferenczi Vicarius Gen. Transsilv. in Anno 1653.“ Jó célokra tett adományai a tallérokön kívül 2242 ftot tesznek, mi akkor nem kis összeget tett.

1.

Régi Megye végeztése Anni 1586. *)

Egész megye végeztése: hogy az pap hazul ki ne menjen, hogy három nap itt hon ne legyen egy más után, gyakran misét mondjon, senki gyónatlan öreg ember meg ne haljon a pap miatt. Kereszteletlen gyermek meg ne haljon. Ha az tekerőpatakiak kívánják minden héten egy nap ott a kápolnában mondjon misét. Urnaptól fogva pedig Kalongyáig minden csőtörtökön ott a kápolnában mondjon misét. Az betegek testamentomot tegyenek a papnak, kiért temesse őket a pap. De ha valaki fl 1. hagy, hát az vidékből hitt papokat a temetéskor az plébánus elégítse meg, fizesse. Az halottér mind mesterestől érte menjen az pap, annak Comparatioja d. 12. Az szokott bér pedig 2 kal. buza, harmadfél kal. zab. A fél kalongya zabot azért rendelték, hogy ha valami adója leszen a templomnak, azt adja meg a pap és is ő maga szerezzon. Ha pedig valamely özvegy asszonynak szántó fia vagyon, egész

*) A *Regestrum* végéhez még egynéhány levéltöredék van szabadon mellékelve, melyek egyikén e végzést illetőleg ezek olvashatók: „Gyergyó-Szent-Miklóson az egész megyének végzése, kit Fábíán pap ideiben 1586 eszt. végeztek. Fábíán papnak 1586 esztendőben Szent-Miklós megyéje ilyen törvényt attak ki. Egész megye régtől fogva való törvénye. A plébánus minden naponként szolgáljon az Istennek (mint Istennek szolgálja), óránként vigyázva hon legyen, mint Istennek vitéze. Az megye nagy, gyónatlan, kenetlen senki miatta meg ne haljon. Gyermek is kereszteletlen meg ne haljanak. Ha kívántatik Tekerőpatakon minden héten egy misét. . . .” E levéltöredéket is, melynek hiányzó feléből csak e szavak maradtak meg: „— így hogy minden héten egy — — — hatta 1499 esztendőben, hogy mind — — — meg nem akarja mondani az misét, — — — ez végezést Fábíán pap maga hely — —” a következők megértése végett közlendőnek véltem. *Kiadó.*

bért adjon. Az ki orsójával él, az 3 sing vásznat. Ha valaki buzája megtisztítja, tiz kalongyát tartson meg, az többiből adja meg a bért. Az, ki aratás előtt házassul, egész bérrel tartozik, a ki utánna, fél bérrel. Fej-szével tartoznak minden tizesből. Actum in Girgio Zent Miklós. Anno annotato.

NB. 1677 **) A Megye Birái igazították, hogy a kinek ura vagy felesége aratáskor hal meg, tartozik egész bérrel. Item fél bérrel tartozik az özvegy férfin, ha fiával lakik is, ha házass.

Megye Végezése.

Nos Georgius Ferenczi de Girgio sacerdos celebs Titt. Ecclesae san. Mariae minoris, nec non Generosi Dni. Stephanus Pongorác, Joannes Barabás, Joannes Deimenter, Antonius Ferenczi, Franciscus Litteratus, Paulus István, Michael György (Giorgi), Michael Litteratus de Zent Miklós, Franciscus Péter, Antonius Ambrus de Tekerőpatak, Michael Gál, Stephanus Barabás de Kilyénfalva nobiles et Judices parochiae, similiter Petrus Soliom, Petrus Ferenczi, et Michael Biró Aediles seu filii Ecclesae cum ceteris Judicibus villarum omnibus, in quorum manus hae nostrae pervenerint litterae modernis scilicet et futuris salutem. etc.

Mivelhogy az mi templomunk és cinteremünk régen épített volt, az cserepezése és az ő falai igen megromladoztanak vala; azért Maros-vásárhelyről hozatánk téglavetőket és úgy építettők meg; de az kész pénznek engedetlensége miatt kényszerítettünk az templombul mind az székeket kihányni hogy azoknak megfizethessünk. Végezők azért, hogy minden a kőpartan való álló helytől adjanak ötven pénzt, az férfin álló helytől is azonképpen ötven pénzt az ki az székit be akarja tenni. Az asszony nép álló helytől penig d. 25. a ki székit be akarja tenni. De ha új helyet veszen valaki és abba teszen széket, f. 1. adjon. Az kit penig tiz esztendőn innét tettek be f. 1., azok adjanak az férfi álló helytől d. 25. az asszony nép álló helytől d. 12. Az kik-

**) Más kézzel írva. K.

nek székik nincsen az templomban, hanem az földön szék nélkül állnak vagy karban, tiz tiz pénzt adjanak, azonképpen az zselyérek, jobbágyok tiz tiz pénzt, különben semmi sacramentomot nekik ne adminisztráljanak. Az temetés dolgát mint régen volt, az templomba az kit temetnek f. 1. az Cápólnába d. 50. mind öreg embertől s mind apró gyermekektől, az székeket pedig ősz álló helyekre vivén rend szerint irtuk.

Actum in Girgio Zent Miklos 10 . . . Anno 1629 nos q. supra fide med.

Georgius Ferenczi
de Girgio mp.

Megye végezése az pap és Deák házairól.

Minthogy az pap és Deák háza éséleti igen megroshattak vala és az építésben az tekerőpatakiak és kilyénfalviak segíteni az szentmiklosiaknak nem akarnak vala: az életék építéséről egész megyeül tőnek ilyen végezést. Az pap háza, istálaja és az deák istálaja az szentmiklosiaknak marada az deák csürivel együtt. A pap házát el is hánják fundamentomból és új házat építenek, jót, helyibe. Az tekerőpatakiaknak az deák háza és pap csüri marada; azok is az házat ugyan akkor újolag zsendelyezik. Mely végzés örökké megmaradjon, senki meg ne másolja sub poena ducentorum florenorum. Actum in Girgio Szent-Miklos 25 maii 1630.

Georgius Ferenczi de Girgio
parochus Eccl. S. Nicolai
m. p.

A piaczon vásárnapokon való vásárlásról megye végezése.

Minthogy 1619 esztendőben az Cathedrából megtiltottam volt az árunak elvesztése alatt, hogy senki az áldozatra való csengetés- és harangozásig semmit ne áruljon, se az piacra ki ne szabad legyen vinni, mely dolog mind eddig jól megtartatott, az ki pedig ez ellen cselekedett, megbüntettük, kire eskettem volt Aranyas Lőrinczet, ki az előtt is Ambrus Mátyással eskütt vásárbírók voltak, Ambrus Mátyást ugyan az régi hit szerint helyben hagytam. Most azért neheztelvén az

megye, hogy hust mise előtt nem vehetnének, találának meg az megyebirái az egész megye képében és kérének, hogy csak hust árulni szabadittanám meg reggel. Azért egy akaratbul végeztük azt, hogy semmit senki az piacra áldozat előtt ki ne vigyen husnál egyebet, árujának vesztese alatt, az hust is csak beharangozásig árulják, azután betakarja, se kin, se háznál senki semmit áldozásig ne áruljon árujának vesztese alatt in perpetuum, haec fide nostra mediante. In Girgio Szent-Miklos 24-a Augusti 1631.

Georgius Ferenczi
Paroc. Ec. S. Nic.

Anno Dni 1672 die VI. Martii. *)

Az megyebirái confirmálák a templomba és kápolnába való temetésről való végezést, melyet 1633 az előtt tettek volt, hogy senkit be ne temessenek, se sirt ne engedjenek ásni, míg annak jusát először le nem teszik minden exceptio nélkül.

NB. Cursus ab Adm. R. D. Archidiacono Csikiensi
Blasio Delnei.

A temetésről. Anno 1677.

In generali Congregatione facta coram Reverendissimo Domino Casimiro Domokos in Csik-Somlyó ad SS. Petrum et Paulum Anno Domini 1674 die 29-a Maii sancitum et constitutum est.

Inductus abusus contra decreta Concilii Trid. sess. 24 in domibus vel areis quorumcunque celebrandi missas penitus tollatur. Si autem de Ecclesia bene merita personae id exigent, requirant Reverendissimum Vicarium, aut in ejus absentia A. R. Archidiaconum. Ideirco distincte mandamus et inhibemus, ne ullus imposteorum sacrificium missae in domibus vel areis exercere praesumat, nisi obtenta ad id facultate ut supra.

1677. Azért Vicarius urunk értvén, hogy a constitutiokhoz sokan magokat nem akarnák tartani, azt

*) Más kéz írása. K.

parancsolja, hogy senki ezután, se temetéseken, se egyéb időkben házaknál extra casum necessitatis Sacromot mondani ne merészeljen, hanem ha ő kegyelmétől in scriptis arra való facultást obtineál; alioquin ha kik a constitutiokat és conciliomokat violálnák, büntetetlen nem maradnak, hanem ő kegyelmét requirálják és a personát aperiálják, ha érdemes arra, hogy házánál Sacrom és czeremoniák exercealtassanak.

Megye végezése Anno 1677.

A férfiaknak temetésekre három verset harangoznak, az asszonyoknak pediglen két verset. Hir nélkül többet ne senkinek büntetés alatt.

Anno 1677 végezte a megye pestis idején, hogy a koporsót az háznál szegezzék be és a templomba ne vigyék, hanem az ajtó előtt tétessenek le a tetemek *) az isteni szolgálat alatt, azután temettessenek el.

Anno 1680. Ha megyebéli embernek három versnél többet akar valaki harangoztatni, a mennyi verset, annyi fél font viaszat adjon a végezés szerint.

Anno 1680 esztendőben lőtt Generalis Visitatio alatt való végeзések, rendelések.

A Generalis Visitatio alatt lélek szerint való jó gondviselését, vigyázását akarván jelenteni a sz. szék és gyülekezet az Ecclesiákhoz, itt Gyergyó-Szent-Miklóson ilyen rendet hagyott istenesen.

1. A belső és külső jószágira és javaira az Ecclesiának jó gondviseltessék. A templombeli kápolna Istennek tiszteletire böcsülettel építtessék; ezután közönségesen a megye számára birattassék: semmi jussakat egyebek hozzá ne tartsák, hanem a megyebirái és egyházfiai gondviselések alatt curáltassék.

2. A megyeházainak privilegiomi, kik a régi sz. királyoktól rendeltettek és a keresztyén Anyaszentegyháztól erősítették, hiven megtartassanak.

*) Im a *tetem* jó, régi székely szó; miért hát helyette a *hullát*, mely kidőlt marhára illik inkább, mint az elhalt ember testére, használni?

3. A kilyénfalvi kápolna jövedelmére, épületire jó gondot viseljenek a megyebirák, a kaszáló helyet, ha másnak arendában nem adják, maga a falu Isten tisztességére kaszálja, be is takarítsa; egyébaránt büntetés követi.

4. A kőkápolna felől, mely most az Ürmény Atyafiak kezénél vagyon, az tetszék, hogy a mint az elsőben isteni szolgálatra nékiek engedtetett ideig, a míg itt lakósok lesznek, úgy viseljék is jó gondját: a conditiokat, melyekkel kezekhez bocsáttatott, megtartsák. Elsőben a közönséges dolgokban a szentmiklósi D. Parochustól dependeáljanak: akár mely új papot annak hire nélkül ne admittáljanak, ne fogadjanak. Másodszor Adventi és Bőjti időkben külső, vigaságos lakadalmat ne tartsanak. Harmadszor. A közönséges innepeket megtartsák illendőképpen az Ecclesiával. Azon kívül az ő istenes szokások szerint való alamizsnát, egyéb ékesítő öltözettel, eszközzel, a ki a kápolnához adatik, más idegen helyre országra el ne vitessék, a kápolnát attól megfosztván, mely Isten ellen való dolog volna; azért is az mind számba vétessék, inventáltassék. Azt is megtartsák a jámbor Ürmény Atyafiak, hogy ben a szentelt kápolnában részegsége ne igyanak, vigadjanak; hanem kívül szabad legyen nekik az ő szokások szerint való czeremoniákat akar mikor is elkövetni istenesen, mi velünk is egyetértvén mindenekben, és élvén Isten szolgálatában, mivel unitusoknak tartják velünk magokat és tartatják.

5. A piacon való vásárlás felől való végezés és szokás, a mi a vásárnapokat és szombaton való innepeket illeti, a megye törvénye szerint, mely ugyan a megye könyvbe is iratott, megtartassék istenesen, hogy a szent áldozat alatt se kin, se háznál senki semmit ne áruljon: áldozat előtt is vásárnapokon husnál egyebet nem szabad árulni, annak elvesztése alatt.

6. A mi a szokott bér dolgát illeti, a constitutiók és a megye régi végezése szerint legyen. A mint pediglen az házas ember kiki egész bérrel tartozik; úgy az özvegy ember is és asszony fél bérrel, ha ugyan házas fiaival és leányival együtt laknék is. A többire mint köllessék, a megye régi végezéséből kilátszik. A szokott

buzabért a megyebírák két hét alatt annak idején beszo­l­gáltassák.

7. Kántort a megye a D. Parochus hire nélkül nem fogadhat; se pediglen tanító mestert és harango­zót a kántor hire és akaratja kívül.

8. Az harangozásban senki magát ne ártsa a foga­dott harangozó hire nélkül büntetés alatt.

9. A tisztátalan botránkoztató személyek pelengér­rel büntetessenek, vagy redemptibiliter egy forinttal avagy két font viaszszal, Ha pedig botránkozásképpen többszer is delinquálnának a mennyiszer, annyiszor s annyi forinttal büntetessenek.

10. A megyebírái mindezekre istenesen jó rende­sen való gondviseléssel legyenek, megtartani és tartatni szorgalmatoskodjanak. Hogy pediglen mindezek illen­dőképpen megtartassanak az Istennek dicsőségére, az anyaszentegyháznak épületére, serio parancsolva legyen, hogy a főmegyebírájával egymás között is mindenek­ben közönségesen egyetértők legyenek. Ha valaki tisz­tek és becsületek ellen támadna ellenkezniek, annak büntetése fl. 3, ha kívántatnék a szentszék eleiben is czitáltassék. Az innepszegőket pediglen, a szentáldozat előtt innepnapokon való részegeskedőket, egyéb gonosz­tevőket is erősen büntessék, egy akaratból lélek sze­rint, *mox et de facto executioni mandantes.*

2.

A földekről való levél

Én Benedek pap gyergyai esperest adom emléke­zetre mindeneknek, hogy az szentmiklosi Gergelyfi Györgyné Lucza asszony hagyta három földet az pap­nak az templom mellett örökön örökké papról papra, de ugy, hogy minden héten pénteken egy oratiót vagy misét mondjon az halottakért. Ha meg nem szolgálja valamely, az templom számára birják az egyházfiak és épissék vele az templomot és öltözetet. *Haec fide mea mediante. Actum in Girgio Szent Miklos 1-a Januarii 1499.*

*Idem qui supra. *)*

*) Ez alapítványlevelet Ferenci György, e Regestrum kez­dője, ugy látszik, csak kivonatilag írta le; mert az a főn-

A HOBAI PÉTER Jóságáról való testamentum level.

Én Hobai Péter és Hobai Péterné Cristina asszony Girgio szent Miklosiak testünkben betegesek, de lelkünkben csendes. Lelkünköt ajánljuk az Istennek. etc:

Testamentomosink Mátyás Incze Confessorunk és Ferencz Deák Vice Király Biró. Barabás János. Ambrus Mátyás nobiles, Solyom Péter és János Deák.

Hagyuk a ben való Jóságunkot, kinek vicinusi Kircsio Imre ab una, Puskás Márton Ditrai ab altera etc.

Hagyjuk azért a megirt örökségünköt mind csür kertivel házunkal, csürünkkel és minden épülettel egyetembe az templomba, az Istennek dicsiretére és lelkünknek üdvösségére, úgy hogy az megye rendelje az mindenkori plébanusnak valami szolgálatot az lelkünkért és több közönséges halottakért, mely jóságot hagyunk örökbe inrevocabilter, úgy hogy soha semmi rend, sem atyafi, sem vicinus, sem nemes ember meg ne háborithassa, ha penig valaki megháborítná átkozott legyen, Isten előtt is adjon ő okot róla.

említett levéltöredékek egyikén így hangzik: „Girgio szentmiklosi templumhoz hagyott földekről való testamentum. Én Benedek pap szentmiklosi plébános és esperest, ez szegelet földnek Giergionak köz — —. Adom emlékezetre, hogy a tiszteletes Lucza asszony Gergelyfi Györgyné előnkbe jöve és előbeszédének általa, szabad akaratján, három földet az ő őstől maradt örökségit, mely jó az szentegyházra, pap házára oda fekszik határu lábbal, attá az plébánosnak, ki Szent-Mikloson és ez után lenne. Ilyen okon: hogy a plébános, valaki birja, minden héten pénteken az halottakért egy misét mondjon, vagy az szükséghez képest egy oratit, ha azt az terhet valamely pap fel nem venné, az szentegyház ugyan hozzá nyulhasson, mint örökségihez, tulajdonához. Datum in aedibus parochialibus Anno 1499 Circumcisionis Domini conscientia mea mediante.“

„Delnei Imre pap keze írása 1633 Anno.

Hanc haereditatem tempore Fabiani sacerdotis abalienaverant parochiani sibi ipsi Fabian Anno 1588. Sed post haec anno 1633 17 Junii legitime recuperavi ego Emericus Delnei Parochus S. Nicolai in Girgio, reliqui quoque illam parochis sacerdotibus absque ulla conturbatione. Haec secundum meam conscientiam Arno et die supra notato.“ Mindkét okmány egy kéznek írása. K.

Actum in Girgio Z. Miklos 27 Juny 1622. Nos qui supra testamentar. fide nra mediante scripsimus, sigiloque nro munivimus. Die et anno supranotato.

Megint ez 1631 esztendőben novemberben Én előttem az felesége beteg lőtt, ugyan ezen régi testamentumot confirmálá egy azon átok alatt az templumba hagyja örökön örökké meg hivathatatlanul. Haec fide mea mediante assignavi Georgius Ferenczi de Girgio Parochus Ecclae S. Nicolai in Girgio, die et Anno supranotato. m.p.

Hobai Péterné Testamentoma.

Én Hobai Péterné, Gál Christina, Girgio szent Miklosi, testemben beteg lévén, és halálomnak idejét közel érezvén, teszek testamentomot Illyen Becsületes uraim előtt mint az Girgio szent Miklosi Ferenczi György pap, és tekerőpataki János Deák ugyan itt való scola mester. Jól lehet az előtt az szegény megholt urammal Hobai Péterrel együtt töltünk volt testamentumot, melyben ezt az jószágot, kiben laktunk és most is lakom, melynek vicinusa feljel az Kircsiok, alól az Puskások öröksége, hattuk volt eskütt emberek előtt az Templumba, örökön örökké irrevocabiliter ugyan átok alatt, másua nem is ígértük sohvá azután is. Most azért én azon régi testamentomot helyben hagyom, erősítem. És ujlag hagyom, minthogy nekem atyámtól maratt tulajdonom ez az megirt örökség, nem az uramra járandó, hanem réám maratt jószág, én azért hagyom az Templumba lelkem üdvösségiért örökön öröké való kötéssel minden hozzá való tani földivel, csürkertivel, házával, csürivel és egyéb takarmányával együtt. Ha valaki penig vagy atyafiú, vagy más ez testamentumot megháboríttaná és ez megirt jószágot elakarná a templumtól idegeníteni, vagy el venni, átkozott legyen, az én bűneimről is ő feleljen meg ítélet napján; mert én bűnös ember lévén lelkem üdvösségiért hattam az templumba, mely testamentumot én az én igaz hitem szerint teszek. Girgio Szent Miklosón 9 Maj 1632.

Mi megirt testamentomosok mondók az aszonynak, hogy Lázár István uram miért hja hát közit, hogy ha ő kegyelmének nem vallottátok, arról nekünk csak azt mondá, hogy mi bizony soha nem vallottuk oda, hanem egyszer ide hittuk volt ebédre, akkor mondá, uramot apjának a számára tartaná közit hozá, de én hitem szerint vallom, hogy mi semit nem ígértünk ő kegyel-

mének, hanem a mint ide fel meg vagyon írva a templumba hattuk és öröké hagyjuk. Haec fide nra mediante scripsimus sigilloque nostro communivimus.

Nos qui supra m.p.

(Későbbi kézzel írva.) N.B. A Belkény juson való tulsó részt, a kin a fellyül megh nevezett háznak csüre ez előtt volt, Tekintetes néhai Lázár István Ur Eozvegyi Kereszturi Christina asszony a Visitacioikor Vicarius Ur kívánsága szerint a templomhoz eresztette. Ao 1680. 16 Nov. látván a testamentomot és jól megh fontolván.

Az Pap három földiről.

Az mely három földet Gergelyfi Györgyné Lucza asszony az papoknak hagyott volt, annak egyikét Fábián papnak atták volt és ő házat épített volt réja, ő meghalván egy fiára Mihály Deákra maratt volt, de az is megholt, és az felesége Mihály Deákné birta sokig. Végre egy Imreh pap, csiki Delnei fia lakik vala itt, az ki keresni kezdé és törvény szerint procedálván réja hívá az Esperestet, ki Szárhegyen lakik vala Máté Incze, és szembe szólának az törvényben, Mihály Deákné a fiával levelet hoza elő, hogy az megye attá volna, de senkinek az akorbéli megyebírájának és szentegyházfiának nevek az levélben nem vala, sem pecsétek, azért az törvény annihilálá az levelet és az földet az papnak keziben adá mind építményével együtt, mint hogy az előtt az pénzzel megkinálták volt, de el nem vötte, pénzét is olveszté. 2 Jun. 1633. erről való törvényt lássad ide alá fol. 24,

Csobod Miklos hagyott volt testamentomba az templumba egy darab földet fenyő farkban, két napi járás, vicinusi a viz egyik felől, Hopson Mátyás másik felől, most Balog János birja tizedébe gané hasznáig 1630.

Tamás Kovácsi hagyott az templumba három földet agyagasdótájba, vicinusi Barabás Mihály ab una, Kolta Bálint ab altera. most János Deák az onokája birja tizedébe.

Kápolna véginél egy szántó föld mind körül az ország uta vicinusa, az templumba hatta régen, veteres Lukácsi.

Fábián János is hagyott két hold földet az templumba.

Bálint János és Bálint György hattak két hold földet, Domokos égésén az templumba, vicinusi — — — —.

Ambrus János hagyott temetésibe egy hold földet az templumba, Csobod utára megyen, Bálint Demeter földé vicinusa.

Csobod Gergely hagyott egy hold földet az templumba, fenyő farkában vagyon.

Solyom Lénárt hagyott két hold földet az templumba, kit régen Csiki Mihály János fizetett volt az Solyom Lénárt apjának.

Deső István temetésiért hattak egy földet az templumba, az Posi utára jő véggel. —

Bot Andrásné testamentuma.

Mű Somlyai Sükösd János gyergyai esperest és gyergyó szent Miklosi parochus és Ferenczi György pap, gyergyai Erős János pap mind gyergyószentmikloson az magok jóságokban lakók. Ambrus János deák gyergyó székek eskütt királybirája. Pál János István kilyénfalvi, Hopson János és Bot Pál szentmiklosiak eskütt megyebirái. Ferenczi Péter és Biró Mihály eskütt szentegyházfiai mind nemes emberek és az ide alá megirt dolokban kötött bírák és testamentomosok:

Adjuk emlékezetre mindeneknek az kiknek illik, hogy az 1653 esztendőben, die 25-a Januarii jöve mi előnkbe az gyergyóujfalvi vitézlő Bot András özvegy felesége Cristály Anna aszony, az kinek vagyon ugyan itt Szent-Mikloson egy ülés helye, öröksége, kinek az édes anyjától maradt tulajdona, kinek vicinusi Aranyas Lőrincz jószága ab una, és Kellő Tamás jószága ab altera, kiben most Zakarias István nevű jobbágya lakik, az ki felől az megnevezett Cristály Anna aszony tön mű előttünk szabad akarátja szerént élő nyelvivel ilyen fassiot és testamentaria dispositiot, látván azt, hogy az Uristen az ő kedves urát és édes magzatit ez világból kiszólitotta volna: magát is rövid üdön kiszólitáná, kinek semmi successora és gyámola nem maradna. Azért az felyül denotált örökséget házakkal és minden ahoz tartozandó pertinentiaival, szántó földeivel, szénafühelylyel együtt testálá és hagyá mű előttünk ezen gyergyó-széki szent Miklosi templum számára és építésére, holta után örökön öröké való kötéssel, hogy holta után az denotalt örökség minden épületivel együtt az megirt templomé legyen addig, mig az templom ott áll, cum tali declaratione, hogy ezen megirt Zakariás István minden maradváival, az mig az megirt Cristály Anna aszony él, addig őt szolgálják, de halála után senkit ne szolgáljanak, hanem minden esztendőben az jószág jövedelmiből, ha megosztoznának is mind közönségesen szent György napján az templumba három

forintot adjanak, a kihez ne az egyházi emberek nyuljanak, hanem az mely szentegyházfiát az megye arra fog választani minden esztendőben, az percipálja, az ki lelke vesztése alatt tartozék az templumba administrálni és semminemű ususra ne convertálja, se megye házára, se visitátorok költségire, hanem egy szóval az Cinterem kerítésén belől az templumnak szükséges építésére adja. Mivel penig az felyül denotált örökség, az ime irt Cristály Anna asszonynak anyai ágról több atyafiakkal együtt közös volt régi üdöben; de azoknak más hasonló örökségből az ő részek osztás szerént kiadatott, az kit ők is birnak, mely örökséget ajtatoson az Istennek örök testamentomba hagyá bünei-nek bocsánatjáért; senki azért se idegen, se atyafi az templomtul el ne vegye, azt átok alatt hagyja. Ha az megirt Zakarias István vagy maradvái az megirt f. 3. annuatim meg nem adnák, a jószágból menjenek ki és szolgálják a Fejedelmet, az megyebirái penig szállítsanak mást az jószágba, az ki a templumba a megirt sumát tegye le. Ha penig ugyan ember nélkül lenne is a jószág, de a megyebirái vagy szentegyházfiak birják mint az templumnak tulajdonát, és az megnevezett f. 3. az templumba tegyék le minden esztendőben. Mivel azért az megyebirái és szentegyházfiak arra esküsznek meg, hogy a templum javait megtartják és az elveszett javait megkeresik, ha oly frigidus találkoznék az atyafiak közül, az ki e testamentomot impediálni akarná, hát az akorbéli megyebirái és szentegyházfiak tartozzanak törvény szerént lelkek vesztése alatt az templumnak az megirt jószágot megtartani és megkeresni, hogy az denotált asszonynak örök üdvösségére lehessen. Mely testamentomot mű előttünk igaz hiti szerént tévén, mű is erről az mi hitünk szerént való levelünköt adjuk bizony-ságul és pecsétünkkel megerősítettük, ezen készítésbe ada az megirt Cristály Anna asszony aztis hozzá tévén, hogy senki jobágyot ne tartson rajta azon poena alatt. Anno et die supra notato Actum in Girgio szent Miklos.

Az Fábián papnak adott földről való törvény 1633. esztendőben.

Mű Incze Máté pap gyergyai esperest, Ferenczi György pap, János Deák gyergyai hites notarius és szárhegyi scholamester, János Deák toma szentmiklosi scholamester, Deák András szárhegyi Péter Ferencz és Ambrus Antal tekerőpatakiak, Barabás János, Ferencz Antal, Lőrincz Demeter, István Pál, Biró Mihály

szentmiklosiak mindnyájan nemes emberek, és ugyanezen Szent-miklos megyéjének eskütt birái etc.

Adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik, ez jelen való levelünknek rendiben, hogy mivel 1499 esztendőben egy Benedek nevű Esperest ideiben hagyott volt három szántóföldeket az templumra jövőket egy Gergelyfi Györgyné Lucza nevű asszony üdvöségiért, az Szent-Miklos megyéiben lakó papoknak, successive, hogy örökön öröké papról papra maradjon, és minden héten Péntek-napon az pap, mely az megnevezett földeket birja, egy egy misét mondjon az halottakért. Mely földeket aszerént békeségen is birtak Fábián Pap ide jöveteleig, mely Fábián pap az három földnek egyikére házat csináltatván benne is lakott és mikor az megholt volna, egy Mihály Deák nevű fiára maradván, az is megholt, kinek a felesége birta azután egy ideig. Végre egy Imreh pap csikdelnei fiu itt való szent-miklosi parochus lévén, keresni kezdé azt a földet törvény szerént és minköt réja hiva és kére az törvénynek megítélésére. Mű előttünk azért mind a két fél compareálván: Imreh pap, úgy mint actor, proponálá per procuratorem Petrum Bot az Incta ellen ilyen formán: Mivelhogy az a föld a kin te lakol, s melyre Fábián pap házat csináltatott volt, ehez a szentmiklosi templumhoz való volt ab antiquo, azért azt kívánjuk, micsoda igazsággal bírod, producáljad, melyről ha jó igazságodot nem producálhatod, azt kívánjuk, hogy restitultassék a templumnak. Az asszony is, Mihály Deákné, uti Incta fiával együtt, így replicála per procuratorem Gregorium Chiki et Stephanum Jakab, hozván elé egy levelet, melylyel akarja vala megbizonyítani, hogy az megye attá volna Fábián papnak azt a földet, de abban a levélben senkinek az akorbéli megyebirái közül sem penig a szentegyházfiainak nevek írva, sem pecsétek rajta nem vala, mely dologhoz mű jó lelkiüsmerral hozzá szólván, azt is penig megvizsgálván, hogy ha a levélnek ereje lehetne is (a kinek nincs) de nem adhatta volna az megye, mert nem övé volt, hanem a papé successive és a templomé a testálás szerént és a másét senki el nem adhatja. Azért a törvény semissé itilé a levelet, és minthogy akkor az megirt Fábián pap volt parochus, az ki a földnek eladását ellenezhette volna és magának occupálta, kiért az maradvája a testamentom szerént semmit nem is szolgálhatott, az törvény az földet az testamentom szerént a többihez a papoknak kezekbe itilé: hogy senki soha

sub anatematis pena a papoktól el ne vehesse, se a templomtól el ne idegenisse in Con. Tri. sess. 22. cap. XI. az asszonynak penig ugy mint Inctának az más földeket (kivel azt elcserélte volt Fábián pap) keziben bocsátá. Mely Sententiának bizonyágáról az mű hitünk szerént való levelünköt attuk és pecsétünkkel megerősítettük. Actum in domo parochiali Girgio szent Miklos 2-a die Junii Anno 1633. Correcta per eosdem.

Nos Casimirus Damokos, Catholicorum in Transsilvania Vicarius Generalis, nec non pro tempore Parochus Alfalvensis, Franciscus Orbán, Parochus Szárhegyiensis, nec n. S. Sedis partialis Gyergyó Archidiaconus, Joannes László Parochus Ujfalvensis, nos tres omnes in sede Sic. Gyergyó in praescriptis Parochiis commorantes, et S. Sedis constituti officarii et Assessores: Joannes Nagy in Sede Siculicali Udvarhely Parochus oppidi Udvarhely, et in eadem sede S. Sedis Assessor, Georgius Soprony, Cantor Szt. Miklosiensis, de Udvarhely, et S. Sedis in Gyergyó Juratus notarius. Item Spblis Dnus Stephanus Lázár sedis Sic. Csik, Gyergyó et Kaszon supr. Judex regius, de G. Szárhegy, Michael Bodó vice Judex Regius, Superioris Csik, de Csicsó, Nicolaus Endes de Csik-Sz. Simon, Juratus notarius superioris Csik, hi duo in sede nominata Csik commorantes significamus quibus expedit universis, quod in hoc anno praesenti *Millesimo, sexcentesimo, septuagesimo quinto*, die quarta May. A miképpen citáltatta volt pater Paulus Adamovics uram, mostan Gyergyószékben Szt. Miklosi parochus, *ut A*, ezen Gyergyószéki Tekerőpataki nemzetes Gábor Ferencz uram, ugyan ezen megnevezett Sztmiklos megyéjének hűtös főbirája és ökglme mellett lévén, ugyan ezen Gyergyószéki Sztmiklosi Lázár Mihálynét Deák Doroteját *ut It*, ez okon, hogy minthogy 1499 esztendőben a néhai tiszteletes Gergelyfi György özvegye Lucza asszony testált volt successive a Sztmiklosi parochusnak három földeket, melyeknek moston felől Sándor Péter bennvaló öröksége, és alól a Cantorokra járandó szántó föld vicinussa, és elébb a cinterem a belső végén, kívül pedig ország útja, ilyen conditioval: hogy a Szt. Miklosi parochusok valakik birandják, minden héten Péntek napon, avagy akár melyik napján a hétnek, a mint az alkalmatosság mutatja s hozza, de különben elmulathatlanul commemoratit tegyenek az Istenben kimult hiveknek lelkekért, s egyszersmind a testatrix, avagy benefactrix lelkéért is.

Mely földeket ezen conditioval successive birtak a Parochusok ad Annum 1588 békeségesen, mely 1588 esztendőben lévén Sztmiklosi Parochus egy Fábián nevű házas pap, a kinek nem hogy elkellett volna, önnön magának, Parochus lévén, ezen megirt földeknek egyikét, idegeníteni, hanem inkább örzeni, őltalmazni, és tuelni, mindazon által házas gyermekes pap lévén s maradványira gondot viselvén, a felső földet concambiálta a megyebiráitól taliter qualiter ut infra patebit, kinek vicinussa Sándor Péter felül, alól pedig ugyanazon testamentalis földeknek egyike, melynek a belső részére a Parochusok házat építettek és zsellért is tartanak, és ez megnevezett Fábián pap e megnevezett s sinistre concambiált földre építetett gyermeki és maradványi számokra házat és egyéb épületeket, és birt mind maga, mind pedig maradványa az ideig, mikor írának 1633. esztendőben. De ezen megirt 1633. esztendőben lévén Parochus Pr. Emericus Delnej, és megértvén ezen örökségnek állapotját a testamentum levélből, mely mostanig is ezen megyében megvolt s vagyon is, törvény szerént a Fábián pap posteritássitól recuperálta és bírta és pacifice hagyta succedentibus, ez okon recuperálta pedig, hogy akkori törvényre a micsodás leveleket s igazságokat produkáltak a Fábián pap maradéki invalidáltattak azok a törvénytől, mert a concambiumról való levelek nem vólt pecsétés, ez okért egykért, és akkori időben lévő megyebiráinak neve, a kiktől concambiált, egynek sem volt neve a concambialis levélbe megírva; másikért azért, hogy a csere is nem volt helyes és rendes juxta Concilii Tridentini sess. 22 et cap. XI. (de ref.) mivel nem a megyebiráié, sem pedig nem megyéé vólt a concambiáltatott föld, hanem a Parochusoké successive a kik a testamentum szerént szolgálnak érette. Ezen kívül sub anathemate is vólt, hogyha valaki ezen földeket abalienálná modo quocunque a Parochusoktól, és így ezen igaz törvény szerént hagyta recuperálván Pr. Emericus Delraj succedentibus Parochis Szt. Miklosiensibus, két esztendeig a törvény ítéleti után maga békeségesen bírván.

Item anno 1635 ezen örökséget tempore Parochi Patris Joannis Becze, az Ecclesia Parochi Sztmiklosiensis praedicti consensu Fábián pap maradványainak remittálta ilyen conditioval, hogy a Fundusról a Parochusoknak minden elviselhető szolgálattal szolgáljanak, szolgáltanak is a mint a bizonyságok is comprobálták lovokon, és egyébbként, a mint kívántatott. De mivel hogy

ezen megnevezett *Incta* Lázár Mihályné Deák Dorottya ahoz nem akarta magát tartani, sőt magát haeresnek tartván az unokájára is ezen örökségbe fiat akart fogadni, és a Rduş Dnuş Pauluş Adamovics Parochuş S. Nicolai, tudván a fennebb megirt processusokat, és testamentalis dispositiot ezen örökség dolgáról *ut A.* hozzá felele Deák Dorottjához *ut Inctahoz* a felső precessusból, és annak törvénye szerént kíváná az örökséget obtinealni. Az *Incta* is producála ugyan azon felyelemlített régi leveleit a concambiumról s egyébből is a miről lehetett; de a Szt Széktől a felső törvény is helyben hagyatván, az tetszett a törvénynek és Szt Széknek a felyül denominált secularis personák is hozzá szólván, hogy mivel a concambium nem volt helyes contra Concilium Trident. *ut sup.* nem lehet az *Incta* haeres, és nem ő hatalmában vagyon, hogy ő valakit oda fogadjon, avagy fogadhasson, hanem a Parochusokéban, hanem köszönet, hogy magát is eddig gratis ott tartották, és öregségét tekintvén Istenért, sem egyként, sem másként szolgálattal nem aggraválták, melyet ő hogy tartozott volna, ingyen sem agnoscalt: azért a *Dna Incta* ha mit építtetett az épületekkel együtt, a Dominis Parochianis ezen örökségről *infra octiduum amovealtassék*: avagy ha ugy kívánja az épületekért maga tulajdon örökségére hasonló épület építessek, avagy ha ezt sem kívánja, hanem az épületek becsüjét akarja venni, ebben is kedve töltessék és kerestessék, a mint megis lett, hogy a ház becsüjét, mely nem arra való volt, hogy transportálják, mivel igen régi, és többire rothadt fák voltak, leválta a Rdo Dno Paulo Adamovics, és így a ház is successive a Parochusoké, nem a Parochianusoké leszen, s legyen, azonba a mely földet vett volt Fabian pap fl. X. a melyel concambialta volt ezen földet s örökséget, azon földért is leválta a *Dna Incta* flo. X. a Dnis Parochiae Sz. Miklos AEdituis az alkalom szerént, egyébbiránt juralni kellett volna, és hittel kimutatni a földet az *Inek*, melyről egy bizonyosság sem taláztatott melyik legyen a concambiumba ingérait X. f. föld. Az pedig a föld, melyre eskünni akar vala, az Cantorok földé, és az *A* azt mondja vala, hogy még a Cantor csürei azon a földön vagyon. Actum, scriptum, ac extradatum in praescripta Sede, sessione Szt Miklos, Anno, mense, die, supra notato.

per Juratum Notarium

Georgium Soprony m.p.

N.B. Memoriae causa. Az három földről való testamentum 1672.
in Pomerio Sermonum Pálberti de Tömösvár vagyon megírva; az
pap obligatioja a három földért: egy mise Péntek napokon, vagy
egy oratio, a szükséghez képest minden héten.

P. Joan. Nagy.

Memoriae causa. Orbán András Senior adott a szent-miklosi
parochusoknak 2 földet, az egyik Tekerőpatak felől való szent-
miklosi határban Sárospatakon innét Zengye nevű helyben, alól
Sándor István vicinusa, mellette Mezei András, Tekerőpatak felől
ugyan maga szent-miklosi Orbán András, a másik föld vagyon
Szárhegy felé forduló határban, vagyon vicinusa feljel alszegi
György Istvánné, alól mostan Tamás alias abrinko Miklos Gábor
Ferencz Uram jobbágya, melyet ugyan maga Orbán András adott
neki gané hasznáig ily conditiok alatt, hogy a szent-miklosi megyés
papok szolgáljanak Istent érette, hogy ha pedig valamelyik vér
ki akarja tenni vagy váltani a páterek kezéből, a Templom szá-
mára elsőbben tegyenek le flo. 50. de azonkívül, ha valaki birni
akarná, átkozott legyen. Birák ezen dologban Bereczk Ferencz,
Ambrus Ferencz és György Máthé Szent-Mikloson lakó nemes
emberek.

Ao. 1677. Istenben elnyugott Benedek János halála előtt,
a ki volt 3. Novembr. Incze István, Réthy Mihály, Kéménés Be-
nedek és János Mihály ide való sz. miklosi nemes emberek előtt
(a kiket biráknak is tett ezen dologban) hagyott örök emléke-
zetül lelkének üdvösségéért való esztendőnként Isteni szolgálatra
a Gyergyó szent-miklosi parochusoknak, hogy Paprul Papra ma-
radjon. Elsőben a sz. miklosi határon 2 szántó földet, egyik a
tölgy mezején (a kiből részt is hagyott temeléseért akkor a
Paternek). Annak vicinusa egyfelől Máthé Ferencz, más felől
Lukács István, a második föld Szárhegy felől vagyon Tatár-
Szállásában, egy napi járó föld. Vicinusa alól Polgár András,
felyül Kelemen Mihály. Másodszor hagyott ugyan azon Parochu-
soknak Kilyénfalván egy házat (a kit cserélt volt Csomafalvi
Endös Lőrincznétől) egy hozzá való jószágával együtt, egy felől
vicinusa Keresztely István, más felől út. Vagyon hozzá két szántó
föld egy más mellett Sz. Miklos felől, Szárazpatak martján. Vi-
cinusa egyfelől Madaras János, más felől N. N. Vaslábu felől is
vagyon egy szántó föld, vicinusa egyfelől más felől
N. N. Item Sáros érben egy darab kaszáló hely — — —

Ezt az Kilyénfalvi jóságot úgy hatta, hogy árendáért, a ki ben lakik és birja, adjon a sz. miklosi parochusnak két forintot esztendőnként. Husvét avagy Sz György tájban, de Lukács Péter özvegye, Anna asszony, a kit ben hagyott Benedek János, holtáig semmit eő magáért ne adjon és békével benne lakhassék.

A megnevezett Birák ezen dologban a szolgálatot úgy rendelték az Istenben elnyugott Benedek János lelkeért, hogy a szent-miklosi parochusok birván a megirt jóságokat minden esztendőben in die anniversaria 3 Novembr. mondjanak egy énekes misét érette, egyébarántis emlékezzenek róla.

P. Nicolaus Zily p. m. Parochus. —

3.

Az templumbeli jóságról.

1 6 3 0.

Vagyon két urtartó egyik ezüst, nagy és igen szép; másik fa, csak paraszt.

Vagyon két ereklye, egyik nagy, öreg és igen szép, másik küsded, kerekded.

Vagyon kehely 4. egyik Tekerőpatakon áll mindenkor.

Vagyon öltöző két veres bársony, egyik igen drága, aranyas és virágos; másik viseltes.

Egy fejér atlasz Casula. Péter Ferencz uram adta volt gratis.

Egy arannyal vont sárgaszinű, igen szép és drága, megér fl. 32.

Egy öreg antipendium, veres bársony, igen szép. Hobai Péter vötte volt fl. 26. és gratis atta az templumba 1604 Anno.

Egy potyolat tarka antipendiumot adott Gergely Mihály is gratis, megér fl. 6.

Vagyon két karkápa, egyik veres bársony, igen szép és nagy, öreg; másik is veres tarka, de rossz és alávaló.

Egy kék, kamoka Casula, szép, rövided.

Egy fejér csemelyet Casula, hitván.

Egy uj oltár, jó, öreg.

Egy hitván zöld csemelyet antipendium az kápolnában.

Egy szürke, babos antipendium, hitván.

Egy sárga árnyékos atlasz casula, stola, manipulus, kit

1630 esztendőben adott egy Hagoczi Juon nevű . . . szucsuai azért, hogy egy Bogdán nevű fiát ölték vala meg és Szucsuára akarák vinni s nem engedők meg különben, hanem 6 sing at-laczozt adott.

Egy véres, aranyos kamoka stola és manipulus. Bálintfi Kris-tófné attá.

A karról.

Az tekerőpataki uraim, ugymint Ambrus Antal, Márton Ger-gely, Mihály István, Dancs István és Sook Balás az több uraim-mal, patakelyékiekkel és kilyénfalviakkal csináltatának egy kart ugyan az templomba az ajtó felől való oldalára az asszony nép ajtó felett az egész megye számára 1633 die 12 maii. Selyem János volt a mestere, mi Simó Pállal az festői. Legyen Isten tisztességre. Amen. És lelkünk üdvösségére Amen !

Georgius Ferenczi
de Girgio sacerdos
m. p.

Az nagyobb, régi kart is megcsinálók ujjlag Selyem Já-nossal ; mert megszakadozott vala az doszkája, meg is irám 19. maii ezen esztendőben. Isten tisztességére.

Az Karról.

Egynéhány számos emberek magoktól felindulván, minthogy az megye igen nagy és az templum kicsin, egy kart csináltatá-nak magoknak számosan az templum oldalára az kápolna felől, magok tulajdon pénzekkel, hogy nem megyére, hanem az ök ma-radvájokra maradjon ezután is, kiknek neveket ez Registromban jövőndő emlékezetnek megmaradásaért feljegzettük 1633 eszten-dőben, martiusnak 19 napján, kiknek nevek így következnek :

Pál Deák d. 25.	Réti Máté d. 25.
SántaMihály d.15. lignifaber major.	Réti János d. 25.
Selyem János d. 25. lignifaber.	György István d.25.
Mihály Deák d. 25.	Kercsó Márton d. 25.
Török Jakab d. 25.	Felső Ferencz János d. 25.
Demeter János d. 25.	Ambrus Mátyás d.25. szeget vert.
Kémenes András d. 25.	János Deák Toma d. 25.
Kovácsi Mihály d. 25. szeget vert.	Sánta Lukácsi d.25. lignifaber.
Kemenes Márton d. 25.	Miriszlai Máté d. 25. lignifaber.
János György d. 25.	Szász Pál d. 25.

Bíró Mihály d. 25.	Deák Péter d. 27.
Ferenczi Péter d. 25. pinxit.	Pál János István d. 25.
Zakariás István d. 25.	Ambrus Antal d. 25.
Aranyos Lőrincz d. 25.	Ambrus Pál d. 25.
György Benedek d. 25.	Simó Pál d. 25. pinxit.
Hideg Lőrincz d. 25.	Barabás Mihály d. 25.
Hideg Ferencz d. 25.	Székely László d. 25.
Gergely Mihály d. 25.	Nagy György d. 25.
Ambrus János d. 25.	Szász János d. 25.

Gergely György d. 25. szeget vert.

Ezeket az felírt pénzeket nem az templomba atták, hanem az mestereknek, kik csinálták a kart. Nekünk Simó Pállal semmit sem attak, hanem mi Istenért irtuk magunk festékünkkel, de az műesek vöttek vasat, dotzkákot, gerendának való fákat, az o-lyanra szették ők a pénzt fel.

(Későbbi írás.) Mivel az becsületes emberek sokassodtanak és tekerőpataki urainékkal egy karban el nem fértének, az kilyénfalvi uraimék ő kegyelmek közönségesen építettének egy kart az tekerőpataki kar alá, közönségesen a kilyénfalviaknak számára, adja Isten szerencsésen kivihessék.

1 6 2 9.

Az templumbéli székekről.

Az oltár a papé, az chorus a deákoké, az oltár háta me-géje az szentegyházfiáié, oda senki ne álljon sub pena fl. 12. az status az megyebiráié, vagy papé, vagy külső nemes em-bereké.

Az kö pártaról.

Pál Márton d. 50.

Kacsó János d. 40 és egy font viaszt az asszonynép székért.

István Pál d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyiért.

Barabás János d. 50 et d. 50 két asszonynép székítől.

Székely Péter d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

Tamás János d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

Forika János d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

Gál Mihály d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

Márkus János d. 50.

Mihály István d. 50 et d. 25 az asszonynép álló hely.

Béres Mihály d. 50.

Fülöp István d. 50 et d. 25 az asszony álló helyitől.

Zakariás Bálint d. 50 et d. 50 az asszonynép uj álló helyitől.

Pál Demeter d. 50. (Kercsó István solvit.)*

Ferencz János d. 50 et d. 50 két asszonynép álló helyiért.

Az chorus felől való rendszékekről.

E l s ő R e n d.

Pál Deák d. 50. (Jakab István solvit fl. 1.)

Belenési István d. 50 et d. 25 az felesége álló helyitől.

Péter Tamás d. 50.

Barabás András d. 40. (Lukács Mihálynak attá).

Bálint István d. 50. (Solvit totum).

Mihály István fl. 1. uj álló helyet attak 1654.

M á s o d i k R e n d.

Selyem János fl. 1. et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

Antal Sándor fl. 1.

Madaras János d. 50. (Madaras Mihály fl. 1.)

Ferencz Miklós d. 50. (Fodor János solvit fl. 1.)

Aranyos Lőrincz fl. 1. (Belenyési Benedek váltotta fel.)

H a r m a d i k R e n d.

Sook Balás d. 50. (fl. 1.)

Fako Ferencz d. 50 (Gál Miklós váltotta fel fl. 1.)

András Tamás d. 50. (János Tamás solvit)

Antal János d. 50. (Kercsó János váltotta fel.)

Fako István d. 50. Solvit totum).

N e g y e d i k R e n d.

Kéménes Benedek d. 50.

Kéménes Márton d. 50.

Demeter János d. 50.

Bartalis Kovácsi d. 25. (Máté András solvit).

Sánta János d. 50.

Ö t ö d i k R e n d.

Ferenczi Antal d. 25 et d. 25 az asszonynép helyitől.

Pongorác István d. 25.

Péter Ferencz d. 25 et d. 25 két asszonynép álló helyiért.

*) A zárjel között foglalt nevek későbbben, más kézzel, irvák. K.

(Pál Miklós fl. 1.
Sükösd Mihály fl. 1).

H a t o d i k R e n d.

Varga Ferencz fl. 1.
Bereck János d. 25 et d. 25 az asszonynép helyiért.
Hideg Ferencz d. 25 (Csuta Lőrincz váltotta fel.)
(Kádár Mihály váltotta fel).

A status felől való rendről.

E l s ő R e n d.

Ferenczi Péter d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.
Barabás János d. (Réti István solvit).
Bereck Ferencz d. 50.
Barabás Mihály fl. 1. et d. 25 az asszonynép álló helyitől.
(Kocza Gergely solvit).

M á s o d i k R e n d.

Ambrus János Deák fl. 1.
György Mihály d. 25 et d. 50 két asszonynép álló helyitől.
Demeter György d. 50 et d. 24 az asszonynép sat.
Farkas István d. 50 et egy font viaszt az asszonynép sat.
Bányász György d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.
(Mihály István váltotta fel fl. 1.)

H a r m a d i k R e n d.

Tatár Miklós fl. 1. (Jakab János solv. 1. fl.)
Kercsó Márton fl. 1.
Demeter János d. 50 et d. 25 az asszonynép sat.
(Cimbalmas András fl. 1. solvit).
Gál András d. 50 et d. 25 az asszony sat.
Miklós Péter d. 50. (Kovács Márton váltotta fel).

N e g y e d i k R e n d.

Bot János fl. 1 et d. 25 az asszonynép álló helyitől. (János Bálint váltotta fel).
Biró Mihály d. 50 et d. 25 az asszonynép sat.
Forika István d. 50 et d. 25 „
Bot Péter kisebb d. 50. (Kéménies János solvit).
Bot Péter nagyobb d. et d. 25 az asszonynép álló helyitől.
(András Mihály váltotta fel).

Ö t ö d i k R e n d.

Máté Ferencz fl. 1. et d. 25 az asszonynép álló helyitől.
 Lőrincz Balás d. 50 et d. 25 „ „ „ „
 Bíró György d. 50 et d. 25 „ „ „ „
 Kelemen György d. 25.
 Füle Pál d. 50.

H a t o d i k R e n d.

Orbán Benedek fl. 1.
 Benedek János d. 50 et d. 25. az asszonynép álló helyitől.
 Imreh Miklós d. 50 et egy font viasz az asszonynép sat.
 Orbán Péter d. 40.
 Török Jakab d. 30 et d. 25 az asszonynép sat.

H e t e d i k R e n d.

Galaczi Pál fl. 1 et d. 50 az asszonynép álló uj helyitől.
 (Kupás István váltotta fel).

Lőrincz Mihály és Demeter Antal d. 50. (Kéménés Antal váltotta fel).

Ferencz Deák d. (Gál Ferencz váltotta fel).

Ambrus György d. 50. (Farkas Máté váltotta fel).

Az segrestye grádicsa Márton Gergelyé d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

Az férfiak ajtaja megéje az Galaczié a ki őstől marattjok.

Az alsó kő partán a halottak oltáránál.

Gergely János d. 30 et d. 50 az asszonynép uj álló helyitől.
 Bicsak Pál köszék d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.
 Orbán Ján. és János Máté d. 50 egy ember alája szék.
 Bernáld István d. 50. (György János váltotta fel).

Az kő pártá előtt egy nagy szék.

Barabás István	}	fl. 2. két ember alája szék.
Barabás János		
Barabás Ferencz		
Kajtár János		

Az kő partán alól a halottak oltára felől.

E l s ő R e n d.

Solyom Péter d. 50.

Ambrus Mátyás d. 50 et d. 25 az asszonynép sat.

Ambrus Antal „ „ „

János Deák „ „ „

(Muszka Mihály d. 50).

M á s o d i k R e n d.

(Nagy György fl. 1.

Balás András fl. 1.

Selyem István fl. 1.

Jakab Mihály.

Bereck Péter fl. 1. az ajtó felett való karban.

Az prédikáló székek felől való székek.

1. Hopson Mátyás d. 50. (Ilkor István solvit).

2. György István d. 50 (fl. 1).

3. Kellő Péter d. 50.

4. (Péter János den. 48).

M á s o d i k R e n d a k ö p á r t á n.

Kercso Imre d. 50 et d. 25 az asszonynép álló helyitől.

György Benedek d. (solvit totum).

Antal Balás d. (solvit Ferencz István).

H a r m a d i k R e n d.

(Gál Ferencz solvit totum).

Ambrus János d. 25.

Hobai János d. 50.

Kovácsi Albert (et Márton András fl. 1).

(Gothárd Márton az új helyért).

(Miklós Mihály új helyért fl. 1).

Gergely Mihálynak egy kis széke hátul azokon d. 25 et d. 25.
az asszonynép álló helyétől. (Ferencz István és Kastal István váltotta fel).

Az asszonynép székekről, kiknek nincs az uroknak székik, azoknak székek váltását ide jegyeztük.

János Péterné d. 25.

Nagy Imréné d. 25.

Csóka Istvánné d. 25.

Bicsak Györgyné fl. 1. két

Kovácsi Mihályné d. 25. asszonynép álló helyitől.

Bot Andrásné d. 25.

Bot Istvánné d. 25.

Albert Jánosné d. 50 egy hetiben két szék az Selyem Ba-
asszonynép álló uj sat. lánéné előtt fl. 1.

Máté Jánosné d. 25. Székely Miklósné d. 25.

Deső Ferenczné és Anda Kolta Bálintné d. 25.

Jánosné d. 48. egy szék, uj. Pál Jánosné d. 25.

Varga Ferenczné d. 25. Bernáld Györgyné d. 25.

Székely László és Sánta Mi- Kis Madaras. Jánosné d. 25.
hálné székek az Székely János Selyem Balásné d. 25.

jószágára való két ember alája,

1647 esztendőben tőnek uj széket, három ember alájat,
asszonynépeknek valót, Márkos János 2, Lőrincz Miha 3. Béres
György, Forika Jánosné székin alól fl. 1. d. 50.

Az uj álló helyekről 1652.

Kovácsi Balás tekerőpataki az felesége székitől adott d. 50.

4.

Az Cinteremről.

Minthogy felette nagy döghalál lön egész Erdélyben 1633
esztendőben, mely augustusba jöve Gyergyóba Csikból és itt Szent-
Miklós megyéjében halának meg mind apróstól usque hét százát
temettünk ad diem 1. octobris. Azért egy kertecskével ki kelle
terittenünk a Cinteremet, melyet gondolám azután hogy ugyan
kőből rakatnók meg, azért ultima novembris 1633 fogattuk meg
az köműest Petrus Dánfalvit cum fl. 35 jövő nyárra. Elkezdettük
az építést kőből 1634 Anno die 15-a Maii és végeztük el die
16-a Junii 1634. Attam nekik fl. 35 magam tulajdon pénzemet
in gratiam omnium fidelium defunctorum ibi requiescentium et
salutem animae meae.

Más Cinterem csinálásra is fogattam meg azon kömies Pé-
tert Ditróba ultima Maii ezen esztendőben 1634. Cum fl. 30. ugy
hogy tetemtartót is rakjanak benne ugyan kőből mint az Cinte-
remet. Elvégezték ultima Julii és megattam nekik az fl. 30. ma-
gam pénzemet. Dicsértessék az Istennek szent neve.

Csik Szent-Miklóson csináltatánk egy tornyat 1626 eszten-
dőben. Abba attam magam pénzét fl. 40.

Az *nenczi* monostor mind elégett volt, a templom is a to-
rony is.

Ugyan *nencz* városon csináltattam egy haranglábat cum fl. 25. Anno 1633 magam pénzből.

Az udvarhelyi templomot Szent Miklost megadták a katholikuskoknak igen pusztán ugyan 1633 esztendőben és attam oda két száz 90 forintot.

Item az oláhfalviak csináltatának köből egy cinteremet anno 1633. és attam oda is fl. 25.

Remetén is csináltattam egy kő Cinteremet anno 1635 cum fl. 26. elvégezték Juliusban.

Az tekerőpataki kápolnát, ki az falu között vagyon megszendelyeztettem Anno 1635 die 7-a Julii és ment reá öt ezer hatszáz zsendely.

Az alfalvi templumba vöttem egy veres taphota papöltözöt stolával, manipulussal, Albával fl. 12 az szegények pénzével anno 1636.

Item egy veres taphota oltáröltözöt fl. 20. eodem anno csináltattam alamizsnából ugyanoda Alfaluba.

Czudar Mihály vött az templumba két kis ampulákat bornak, viznek valókat 13 Maii 1636.

Selyében csináltak egy templomot és vöttek egy harangot az Catholikusok 1637 anno. oda attam fl. 70. die 19 Februarii magam pénzit.

Az Bakai *) katholikusok Claustromabéli templum mind elpusztult vala ; azt építtettem meg száz tallérral Anno 1637. die 12 Maii. Laus Deo et Beatae Virgini!

Item fl. 77. Ismét attam fl. 20 zsendelyszegre oda.

Az képlábnál való Cinteremet csináltattam Anno 1637. die 30 maii lécz faragott fából.

Ugyanezen esztendőben az udvarhelyi városban az tornyat magasabban rakattam cum fl. 25. mivelhogy terpe vala, és egy kis ütő orát is, kiért fl. 25 attam ugyan oda az templum építésére.

Item 1638. Anno az Fejérvári katholikusok templomának tornya, hogy leroshatt volt, minden fáját megküldöttem az vizen cum fl. 28. Ismét az köszvényesi Claustrom építésére kültem gerendákat, szarufákat cum fl. 19.

Anno 1638. attam az köszvényesi Claust. építésére fl. centum, és az selyei harangláb csinálására fl. 10 és három ón tálat.

*) !

Item eodem anno az köszvényesi Claustr. fl. 50.

Doczkákat küldöttem 2 for. árrát eodem anno.

Item fl. 60 eod. Anno. Item 1642 küldöttem Fejérvárra doszkákat fl. 8. Item eodem Anno attam az bakai Clastrum zsendelésire fl. 20 Simon barátnak, kivel zsendelszeget vött. Item eodem Anno csináltattunk Gál Andrással egy fa kapolnát az Abram vetéskapujánál a tanorokban.

Fundatum est a nobis Monasterium Eremitarum in Pulyk-loka 1640 Anno cum omnibus edificationibus.

Az *nencs* városi Catholicusok templuma ablakit csináltattam meg Anno 1641 tiz czlottal.

Az kilyénfalvi kápolnát csináltuk mind az harangjával együtt Anno 1646 az cinteremet is.

Az szárhegyi Claustrom épittetik Anno 1646.

Az csiki klaustrombeli nagy kart csináltattam 1647 és két porticust az menyezetnek is egy részét fl. 200.

Az Gyergyó-Szentmiklósi nagyobb harangot csináltaták 1648 esztendőben, abba is attam 1. 70 for.

Az posi utánál való tiszafa keresztet csináltattam 1648 eszt. Az szárhegyi Claustoromba vöttem egy harangot egy mázsást 1648 eszt. fl. 100. 7.

Az korondi katholikusok csináltak egy kápolnát Anno 1648 azoknak attam fl. 6.

Az Varga Ferencz házánál csináltunk egy kis kápolnát Anno 1649. die 9-a Julii paramentomot is.

Ugyan 1614 esztendőben hozattam 8 kis harangocskákat Brassóból fl. 60. tiz tiz fontost. Egyiket Köszvényes-Remetére az kápolnába attam; másikat az korondi kápolnába; harmadikat a a borsovai kápolnába; negyediket az kotormáni kápolnába; ötödiket ide az képlábnál való kápolnába; hatodikat az alszegi kápolnába; hetediket Fitodba; nyolczadikat monyasdra attam.

Imár 1650 esztendőben csináltattam Isten akaratjából egy kis kápolnát alszegben az Kémenyes István jószágára, kit örök árron az Isten tisztességére adott pro fl. 4. kit az örző angyalnak tisztességére dedicáltunk, minden paramentomot is szerzettem bele mint az többibe is.

Ugyanezen esztendőben csináltattam egy keresztftát tiszafából az tempomon alól a mezőre az Székely László házán kiüel. Be is kertelttettem faragott fával 1651. Anno.

Moldvában a bakai tornyot az Claustoromban csinálák Anno 1650. és abba attam négy ezüst tallért.

Ezen 1650 Anno csináltattam az alsó Borsoaban egy kis kápolnát fából, oda egy kis harangot is attam.

Az szentgyörgyi Karacsi István csináltata egy kápolnát köből Szent-Györgyön alól Patakfalva végiben. Anno 1646 abba attam fl. 16.

Madéfalvába az Antal Imreh kápolnájába attam egy harangot 1642.

Belyken lokan a remeték Kalastromokba is vöttem egy harangot cum fl. 11.

Atyhában az templomot köből csinálák Anno 1652 oda attam fl. 5.

Itt az Sárospataokban csináltattam egy nagy keresztfát 1651. be is kerteltettem tiszafából megzsend.

Brassóban csináltattam egy harangot nagyobb fél mázsánál cum fl. 65. attam Kilyénfalvába die 8-a Februarii 1652 Anno.

Az Bogát kápolnáját megcsináltattuk Cserei Mihály urammal, abba attam fl. 8. azelőtt attam vala fl. 1. Egy oltártáblát is oda.

Az delnei kápolnába vöttem Brassóban egy harangot, fél mázsást cum fl. 56 d. 30.

Alszegben a Damokos Benedek kapujánál egy nagy keresztfát fenyőfából die 25-a maii 1652.

Attam Kászonba 1653 Anno az Bartalis Mihály kápolnájába egy kis harangot.

Item Anno 1655 csináltattam Brassóban az várszegi kápolnába egy harangot cum fl. 60. nagyobb félmázsásnál.

Eodem Anno csináltattam ugyan Brassóban egy öreg harangot másfél mázsásnál nagyobbbat Szent-Domokosra. Erős pap uram attam meg az pénzt érte ugy mint fl. 154.

Ezen esztendőben attam Csomortánba egy kis harangot 1 die Novembr. hogy az falu között felcsinálják csendíteni.

Vöttem volt egy kús üstöt szentelt viznek másfél for. az 1630 esztendőben az asszony nép ajtónál állott, most is ott áll.

Csináltattam Brassóban két gyertyatartót rézből igen szépeket az nagy oltárra fl. 20. Anno 1649.

Az képlábnál csináltattam köből egy kápolnát Anno 1656 mense Junio.

A boldogasszony oltárához csináltattam egy kis csengetyüt magam rezemből fl. 1. den. 50 Anno 1657.

Hozattam volt Lengyelországból egy harangot fertály mászsást és attam az korondi katolikusok templomába. Anno 1658.

Imár ez két esztendőben semmi jót nem cselekedhettem; mert az ezer 6 száz 57 esztendőben in Januario megindula Rákoczi György urunk az egész erdélyi haddal és magyarországi hajdusággal Lengyelországra és többet rontának el háromszáz templumnál, kiknek minden jóvait elhozván, aláverék őket az lengyelek tatárország felé, holott az egész hadat mind rabságba ejtvén, maga kevesed magával elszaladván, kijöve Erdélybe, az egész hadat többet harminczkét ezernél vünek el az tatárok, kik között csak nagyságos urak és cimeres nemes emberek voltak többen ezernél, az kik most is oda vannak.

És jöve Octoberben egy basa Erdélybe az török császártól, az ki országgyűlést tön Megyesen és Rákocit kiküldé Erdélyből 1-a Novembris, de Januariusban is egy más gyűlés lön, az kiben más postája jöven az császárnak, kit mikor Rédei elbocsátott volna, Rákocit urunk utánnok küldvén levágatá őket és Erdélyt magának foglalá Februariusban. És az török mind havasalföldiből s mind Moldvából kiüzé az vajdákat, kiket Rákoci urunk tött vala marciusban. És Rákoci urunk az előtti István vajdát bebocsátja ismét Moldvába, de hadát oda veszti és maga alig szalada ki Erdélybe. Az moldvai olahok kijövének az gyergyai havasba és mind fejt és medü juhokat elvünek 4 Augusti. Csikból is sokat. Item Augustusban kijö sok török és tatár havasalföldről és egész Erdélyt égetik, rabolják, az leányoknak, asszonynepeknek tiznek is többnek is hajokat összekötik és kezeket hátra s úgy hajtják őket, mint az barmot; vittek azért el Erdélyből rabot kilencven öt ezeret. Ugyan Augustusban Taplocát elégették Gyergyóban az moldvai oláhok. Item die 6 kijövének az oláhok Moldvából Gyergyóba többen három ezernél egy kapitánalja kozák is Ditrót meggyujták és az gyergyaiak eleikbe állának kevesen, talám harmadfél százan Szárhegyen alól Gábor deák előttök járó és az Jézus kiáltásban eljőve az angyal és úgy megrettenté az moldvai nagy hadat, hogy az oláhokban tizennyolcadfél száz maradott ide, de az gyergyaiakban csak tizenöt esett el, és zászlót is 24 nyertek el az moldvaiaktól. Szárhegyen alól egy halomba többet raktak ötödfél száznál, a többit az farkasok s hollók ötték meg, ezek is 1658 esztendőben lőnek septemberben.

Item ezen esztendőben Barcsai Ákos megyen az török csá-

szárhoz és az erdélyi fejedelemséget megnyervén gyűlést teszen Segesvárat die 6 octobris az kit fel vön az ország, és Jenőt Lugust és Káránsebest az töröknek adá Barcsai és minden emberre Erdélyben két két forintot vetének, még az jobbágyra is, kit fel is szedének adóba az császárnak.

Item Anno 1659 gyűlést teszen Barcsai urunk Szász-Sebesben május- és juniusban.

Item gyűlés leszen Besztercén az hol ujolag egy egy for. adót rendelének, az kit fel is szedének.

Rákoci urunk bejö Erdélybe nagy haddal 1659 die 20 Augusti, Barcsai elfut előle Tordánál die 30 Augusti. Rákoci urunk Fejérvárra megyen die 4 Septembr. gyűlést teszen die 24 Sept. és az ország befogadja örömmel fejedelemségre és az székbe ül.
(Egy féllap üresség után.)

Anno 1659.

Kilyénfalvában egy kőkápolnát csináltaték majusban Isten akarattjából, kit meg is zsendelezének Juniusban.

Item ugyan 1659 esztendőben csináltattam Brassóban egy öreg harangot hat száz forinttal, kit ide Gyergyóba hozattam fl. 15. Fel is költék az szentmiklósi toronyba magam pénzemmel.

Ismét mást ugyan Brassóban magunk rezünkből csináltattam huszonnyolcz forinttal Szent-Domokosra.

Ismét ugyan az szent-domokosi templomot hogy ujolag zsendelezzék oda abba attam fl. (?)

Mikor 1648 esztendőben az legnagyobb harangot csináltók Besztercén, akkor attam abba száz forintot magam pénzt mind ezüst tallért. Bot Pál olvasta meg.

5.

Az kiket az templomba és kápolnába temettek régtől fogva.

(A többnyire már leirt neveket újból felsorolni szükségtelennek látám. Ugyan azért Registrumunk e részéből csakis a történelmi adatokat szedtem ki.

Kiadó.)

Most (1633) vagyon az nagy dőghalál egész Erdélyben; mert Kolosvárat eltemetnek egy nap százat, itt imár nálunk temettek többet 800.

1646. Ebben az esztendőben lön nagy halál.

Ebben az esztendőben hozá ide be Gurzó István az harminczadot Gyergyóba 1646 28 april.

A megyebirái megtiltaták siket Imreh pappal az prédikáló székből tizenkét forint büntetés alatt 6-a novemb. 1633 esztendőben, hogy senki se az templumba, se az kápolnába ne temessen, vagy sírt ásni ne kezdjen addig, míg elsőben az pénzt, kiért betemetne adja meg az templumba. Haec fide nostra mediante eodem die et anno. Geor. Ferenczi.

1656. Erős János pap uramot 20 Januarii, az ki akkor vásárnap Sacrumot cántála, hétfőre virradólag megbetegedék, kedden napkeletkor meghala Kacsio János koporsójába tevék.

1659. Sükösd János papot az uj kopor. —

6.

1 6 2 9.

Georgius Ferenczi de Girgio sacerdos coelebs titt. Eccl. Sanctae Mariae minoris, parochus S. Nicolai in Girgio etc. omnibus Xti fidelibus salutem.

Az templumnak fedele igen megszakadozván, akarók megépíteni, de az pénzbeli fogyatkozás miatt különben hozzá nem merénk kezdeni, hanem az templumbeli székeket mind kihányják és az férfiak álló helytől való székeket ötven pénzre és az asszonyemberek álló helyt huszonöt pénzre rónák, és engemet az megye választá az pénznek bevételire az székek száma szerint, kit én be is vöttem és hit szerint helyekben mind leirtam Registrum szerint fol. . . . *) azonképpen az templumban temetett embereknek is neveket, és az kit megattak pénzeket is feljegyzettem. fol.

Ezeken kívül való bejött pénz.

Ferenczi Péter keziben volt, temetésből való pénz, kit kezembe adott fl. 3. d. 40.

Pongorác Izván temetésből szedett pénzt adott hozzám fl. 5. d. 10.

Bott Péter, tekerőpataki adott temetésbe fl. 1. den. 50.

Biró János zászlójától attak fl. 1.

Kelemen Bálintért, alfalviért pro testamento attak fl. 1.

*) A lap kijelölése elmaradt. K.

Sipos Antal az atyját megszitta vala, azért adott fl. 2.

Kilyénfalviak dolgoztak vala vasárnap és attak fl. 2.

Az templum földiből lött buzának tizedét elattuk 1631. eszt.

fl. 1. d. 15.

Viaszt attam el a templumét egyszer másszor fl. 3. d. 31.

Item d. 95.

Biró Mihály adott temetésből felvött pénzt d. 32.

Benedek Deákné, tekerőpataki pro eleemosyna fl. 1. d. 25.

Czudar Mihály pro eleemosyna fl. 2.

Forika János szolgálja adott testament. fl. 1.

Péter Ferencz szolgálja adott testament fl. 1.

Barabás Ferenczné az ura díjából adott fl. 1.

Tót Inczéné mód nélkül tötte volt be az székét és adott d. 50.

A templum buzáját ismét elattuk d. 30. (1636).

Nagy Imre mind gyermekestől megholt és az marhájából maradt kezünkbe egy kaczola, attuk el fl. 20.

Attunk el meszet den. 35. Item d. 15. Item d. 20.

Ónot attunk el d. 10. Ismét meszet d. 19.

A templum buzáját ismét den. 90. (1638).

Balás Ferencz, kilyénfalvi testa. adott fl. 1.

Barabás István husételért adott fl. 1.

Boros Istok hagyott vala testamentomba egy kis föld árpát, kin lön 5 kalongya és attuk el d. 80.

Pál János István az anyját szitta fl. 1.

Demeter János egy követ vitt el d. 25 a papnak.

Zakariás István adott alamizsnába fl. 1.

Lött az templum földiben 1641 esztendőben buza, kinek tizedéből jutott három kalongya és attuk el d. 75.

Damokos égésin is egy zabföldre vetett volt be Mihály Tamás, abból is jutott, kit elattak d. 31.

Királybiró uram mikor cirkála 1642 esztendőben Kacsó János uram királybiróságában az lélekkel szitkozodókat büntetések az templumba ada fl. 1. d. 90.

Mikor Gergely deákné egy lator, kétfeleségű emberhez ment vala 1643 esztendőben a marháját exequalák és az templumnak juta fl. 9. az többit az executorok magok közt, úgy mint az harmad részét feloszták.

Bicsak Györgynét szitta volt meg a leánya ; adott fl. 1.

Goczman Jánost fogák meg valami bűniért és igire az tem-

plumba fl. 3. kiért Ambrus János várhegyi lőtt vala kezes és megadá 1643 esztend.

Attuk el az templum földiből jutott tizedet ötödfél vékát fl. 1. d. 58. Anno 1646.

1647 Anno, die 14 Maii adott Hajdu Istvánné az templumba az uráért és magáért fl. 6. régi apró pénzt.

Egy olasz halt meg Alfaluban, az hagyott az templumba 4 for. attak meg benne fl. 3. d. 26.

Anno 1654 die 1-a Maii attak a cirkálók a lélek mondásból *) az templum számára fl. 6. d. 49. —

1 6 5 5.

Fenyőfarkban Német Gergely vetett egy földbe rozstot; jutott két kalongya tizedbe belőle, attuk el d. 80.

Mihály Tamás vetett egy földet Damokos égésin, abból jutott buza, attuk el d. 75.

Ambrus Ferencz vetett a mezőn három kus földet, az elmult két esztendőben annak tizedét elatták fl. 2.

Kéménés Mihály bir egy földet késában jutott belőle három kalongya zab, azt attuk el d. 82.

Hopson Pálné adott az templumba fl. 1. Anno 1656 die 9-a Maii.

1 6 5 7.

Német Gergely az fenyőfarkban való földből adott rozstot két kalongyát, attuk el d. 33.

1 6 5 9.

Biró Mihály adott buza árrába fl. 1. Item adtunk buzát d. 25. Item d. 54.

1 6 6 0.

Item ugyan az templum földiben lőtt buzát attuk fl. 1. d. 31.

(Kiadás)

1 6 2 9.

Az mely pénz a székek ára és temetés azon kívül való is, ki az én kezembe jött feljegyzettem, azokból az mit a templum szükségire elköltöttem.

Registrum.

Mikor az templomot cserepezék ez megirt esztendőben, azoknak attam fl. 22. noha summa szerint hatvan forintnál is

*) Szitkozodás.

többségre ment az akkori fizetés; de régi temetésekből atták az többet meg.

Pongorác Istvántól vöttem az harangra két szíjat fl. 1.

Gyolcsot vöttem az oltárra fl. 1.

Vasat vöttem az harang tengelyére fl. 2. d. 80.

Az szabó csinált 7 stolát d. 70.

Csipkét vöttem az oltárra való abroszokra fl. 1. d. 15.

Patyolatot az koporsóra fl. 2.

Bagazsiát az árnyékos Casula alatt és pérémet reja fl. 2 den. 70. megcsinálták d. 55.

Papirosat ez registromnak d. 10.

Timjént vöttem d. 73.

Az templum ablakit csináltattam kétszer fl. 1. d. 5.

Egy kenderkötelet az harangra d. 40.

Ismét timjént vöttem den. 45. Item (1643 Anno) d. 20.

Ismét három kenderkötelet d. 50.

Az czinterem ajtaja felett való bástyára vöttem zsendelyt, meg is zsendelyezték akkor d. 50. (1636).

Az segrestye felett való csatornát tiszafából csináltattam d. 30.

Az templum csákánjára nádlani vöttem egy lapos szántóvasat d. 40. más uttal is csináltattam meg d. 27.

Mikor az új czinteremet csinálák egy kemencze meszet égetteténk és az égetőnek attam fl. 2.

Lőrincz Demeternek, hogy mellettek forgódott az dolgozóknak az czinterem csináláskor attam fl. 3.

Az czinteremre való téglát csinálónak attam fl. 1.

Az czinterem szegeletiben való bástyának fedésire zsendelyt és szeget vöttem fl. 2. a többit kuldultuk.

Léczszegnek való vasat és gomb tetejére azon bástyának vöttem d. 75.

Egy faragott követ azon bástyában való oltárra vöttem fl. 1. d. 20. Item vöttem 2 for. üstöt szentelt viznek való.

Egy kenderkötelet ismét az harangra vöttem d. 19.

Az toronyban nagy péntekre való csergetű karjának csináltattam vasból d. 25.

Az segrestjének az cserepi mind elromlottak vala és 1639 megcsináltattam zsendelylyel, vöttem réjá zsendelyt és szeget fl. 2. d. 20.

Az koporsóról az előtt az potyolatot ellopták vala és most vöttem ujabbban mást fl. 1. den. 20.

Ismét vöttem az harangra köteleket d. 15.

Az harangnak bomlása lön és arra vöttem vasat d. 30. (1641).

Item 1642 vöttem vasat, az templum csákányát ujólag csinálták, az harangnak is az kötő vassát mind ujólag, kire költ vas 56 pénz árra.

Az csákányt megcsinálta Berecz János pro d. 20.

1642 csináltatánk köteleket d. 25. Item anno 1645 vöttem köteleket d. 15. Acélt vöttem d. 40, az sirásó csákánra. Item d. 34. 1645 esztendőben csinálták meg pro d. 20. ugyan Bereczki Jánosék.

Item 1646 esztendőben ujólag zsendelyeztetők az tetemtartót duplicálva, és arra vöttem zsendelyt fl. 1. a többit gratis atták az emberek. Ahhoz szükséget vöttem d. 70.

Ugyanazon esztendőben igen nagy halál lön, szent János nap tájba indula és az temető csákányok egyike mind el romlott vala és mást csináltatánk ujat d. 70.

Item 1646 esztendőben Lucza sokadalmában vöttem 4 kender köteleket d. 70.

Item 1647 esztendőben foldoztattam az templum ablakát d. 9.
1 6 4 8.

Az mint a harangunk eltörött vala, küldöttük Beszterczére csináltatni. Azért első utra Bot Pálnak és Kéménés Istvánnak attam d. 50.

Ezen esztendőben törék el az ereklýt is, azt is megcsináltatók ujólag, kibe töttek ezüstöt is, azért az ötvösnek attam 16 Februarii. egy ezüst tallért és fl. 1.

Vöttem az harang olvasztására tizenhat ejtel fagyat fl. 2. d. 68.

Ugyan abba vöttem fejer ónot d. 90.

Elindították az harangot Beszterczére 26 April. Attam az szekér és lovak béribé fl. 3.

Attam az költségekbe három embernek fl. 1. viaszt vettem d. 43.

Ismét attam Gergely Mihálynak fl. 2 viasz árrába: a többit lásd meg ide hátra fordíts két levelet.

Ismét Kéménés Istvánt s Madaras Jánost elküldök az harang látni, ha megcsinálták és attam d. 50. Item 27-a Junii ujabbban Mihály deákot másod magával küldöttük az harang látására és attam költségbe d. 50 nekik.

Item die 5 augusti Belenesi Mihály megyen másod magával Beszterczére és attam den. 50.

1649 Anno die 4 Julii Demeter Tamás adott fl. 4. az Fakó György hagyott testamentumba, kit hagyott volt az templom számára.

Vöttem 80 pénz árra viaszt a templomba. Vöttem ismét 20 pénz árra timjént.

Egy festékest adának Kilyénfalvából Pál Máténül az templomba és attuk Bot Pálnak pro fl. 1. d. 50.

1650. Az templom felső ablakjáról egy táblát lefűtt a szél s megcsináltattam d. 20.

Ismét vöttem két kötelet az harangra cum d. 30.

Attam az tölcserésnek, az templum ablakját mikor csinálá, die 13 Maj fl. 2. Erös uram is adott fl. 5. ugyan az tölcserésnek avval segitette a templomot.

A kilyénfalvi tanorok hasznáért adott Pál János István ez időre d. 20.

Ugyan akkor, mikor az ablakokat az tölcserés megcsinálá, vöttem vasat az ablakok erősítésére d. 30.

Az szentegyház csákány elvásott vala és arra vöttem vasat d. 60.

1652. Simó Györgyné, alfalvi, hagyott volt az templomba egy asztalra való festékest elattuk fl. 1. d. 80.

Az Hobai Péterné testamentoma szerint Kercsó Imréné lakott elsőbben az templum számára az házban és adott fl. 3, die 12 Aprilis 1652.

Adorján András atta földbéli zabból jutott tizedet eladtuk d. 50.

Mikor az templumot ujólag az csatornákat künebb cserepezék 1652 esztendőben, akkor vöttünk vasat, léczszegnek valót Bereczk Pétertől fl. 1. d. 88.

A Kilyénfalvi tanorok hasznáért attak ez időre d. 40.

Item egy font viaszt vöttünk d. 40. die 15 Decembris.

Kercsó Katalin megatta az három forintot die 14 April 1653. az Hobai Péterné jószágáért való testamentom szerint.

1 6 5 3.

Vöttünk timjént d. 10. ultima maii.

Az templom ablaki elromlottak vala és hogy ujólag csináltatók az ó rosz ablakról leromlott ónot attuk el d. 75. és viaszt vöttünk vele.

Az templumbeli Kápolna földire vönk doszkát 1654 Anno, arra attam d. 30. et d. 30.

Az Hobai Péterné jószágában lakik Budai György és adott 1653 anno fl. 3.

Csináltattam egy sirásó csákánt, ujat aczélből 1654 Anno, die ultima Septembris, vöttem az aczélt d. 80.

Egy romladozó gyertyatartó, réz, vala az Boldogasszony oltára szegin, kinek nem lévén társa, Brassóba küldöttem volt és egy néhány font rezet hozzá tévén, két öreg gyertyatartót csináltattam belőle, azért attam a templum pénzéből fl. decem. 1665 die 25 Martii.

Mikor a nagy harangot 1648 esztendőben csináltaták, akkor Gergely Mihálynak attam az harang szükségire való viaszra fl. 2. d. 43. fagyura fl. 2. d. 68. onra fl. 1. d. 50. Sajtót vöttem fl. 1. d. 20. A szekeresnek, mikor elvitték a rosz harangot attam fl. 3. költségire fl. 1. Cetera vide supra Anno 1648. Ugyanakkor, az harangér hogy elmenének attam a templum pénzt Hopson János kezeségire kész pénzt hetven forintot, az kit azelőtt gyűjtöttem volt.

Most a harangba szedett pénzt penig a ki kezembe jött volt két száz tizenhét forint és d. 37 az kit mind Ambrus János Deák uram kezibe attam. Azelőtt ismét azon harang árrába Kéménés Istvántól Maros-Vásárhelyre azon harangöntőnek magam saját pénzemet küldöttem száz forintot, kivel rezet vött a harangba. Haec conscientia mea mediante, a kiért nekem egy pénzt sem adott az megye soha.

1 6 5 4.

Budai György az Hobainé helyiben semmit.

Budai György 1655. semmit.

Budai György 1656 semmit.

Solyom Péterné vetett egy földet, jutott abból buzácska, elattuk d. 50.

1 6 5 7.

Damokos égésin az templum földin való tizedet elattuk d. 39.

Imreh Péter az Hobainé helyiben adott fl. 3.

Imreh Péter 1658 adott fl. 3.

Imre Péter 1659.

Barti Mihály adott az templumba egy darab földet abran hegy oldalában, kiben egy kicsidet szántott volt Ambrus Györgyné 1658 esztendőben, abból jutott 15 kéve, attuk el d. 15.

1 6 5 9.

Vöttünk egy öreg hosszú szijat az nagy harang kötélire den. 90.

1 6 6 0.

Imreh Péter az Hobainé jószágáról adott fl. 3.

1 6 6 1.

Egy timjenezőt hozattunk Brassóból fl. 3.

Két páténát csináltattunk meg Udvarhelyt flor. 5.

Egy karkapát megcsináltatván, vöttünk reá prémet fl. 1. Az szabónak ettől és kazsulák csinálásaért attunk fl. 2. d. 60.

Ugyanezen esztendőben a földekből jött tizedet adtam el fl. 3.

Ugyanezen esztendőben a pap házára vöttem egy rud vasat d. 55.

1 6 6 2.

Ugyan ezen esztendőben vöttem a toroczkaiktól más fél rud vasat. Meg ismét timjént vöttünk 5. melyet a vásárvámból attak Kéménés Tamás és Réti István.

Anno Domini 1 6 6 3.

Imre Péter az Hobainé jószágáról az házbérben Bot Pál, Kéménés Mihály és Gábor Deák Uraimék házokból adnak fl. 6.

Az 1662 die 10 Julii lévén jelen nemzetes Ferencz Gábor Uram és fejenként Szent-Miklos megyéjebéli szentegyház birái és fiai conferálván egyenlő akarathból az templum pénzét valamely templumbéli muzsikanak vételére, ugymint fl. 64. ugyan ezen egyező gyülekezetben jelen lévén nemes Both Ferencz uram is Istenhöz való szeretettől és az templumhoz való jó affectustól viseltetvén ada ugyan ezen jó igyekezetnek elébb mozdítására fl. 12.

Isten legyen megfizetője!

A. 1666 die 29-a Aprilis. Erről az summa pénz — az az hetvenhat forintról számot adék, jelen lévén nemzetes Gábor Deák uram, Both Pál uram, Ferenczi Péter, Gergely János, Balás Ferencz, Réthi István és többen sokan az megye házánál, hová mit költöttem megye és megye háza szükségére, maradék adossa flo. 30 harmincz forinttal, melyet administrálnom kell mentől hámarább.

Paulus Olasz m.p.

Anno Domini 1665.

Ebben az esztendőben mi egyházfiak Ferencz Péter és Biró Mihály timjént vöttünk fl. 1.

Vasat, kivel az sirásó csákányokat megcsináltattuk 1 forint árrát.

Az harangra egy szijat vöttünk denariis 80.

Egy harangra való kenderkötelet den. 20.

Madaras Gábor templomba való temetésiért adtak den. 50.

Ötven pénz R. Madaras Jakabnál.

Vasat vöttem az templom számára egy forinttal Bot Páltól.

Zöld Jánosnak adtam az téglacsinálásért fl. 26, idest huszonhat forintot.

Memoriale.

Anno 1664 die 7 Novembr. Adott Ferenczi Péter Úr az szegény Bot Mihály sarczában husz oroslányos tallért kölcsön, melyről adtam ez testimonialisomat ő kegyelmének.

Ilyés György.

Anno 1666 esztendőben való memoriale.

Ambrus Ferencz Uramnak attam 2 forintot az templom pénziben.

Biró Mihálynak attam den. 60.

Sebestyén Istvánnak is attam az templom pénziben fl. 2.

Benedek Istvánnak attam az templum pénziből fl. 1. *solvit.*

Zakarias Istvánnak den. 60.

Biró Mihálynak attam az templom pénzt oda ugymint fl. 9. et den. 94.

III.

Erdélynek a XVI és XVII században

országgyűlésileg hozott ,

vallást tárgyazó

TÖRVÉNYCIKKEI.

Ordinationes *)

In conventu Vásárhelyensi per Dominum Locumtenentem cum Consiliariis ac Regnicolis Trium Nationum Regni Transsilvaniae deputatis 1543. FERIA quarta post Festum S. Catharinae.

1543.
Vásár-
hely.

Item: Capitulum Albense queritur, quod Decimae vi occupentur, et pretium earum non persolvatur, si qui non persolverint, jure procedatur contra non persolventes: vis autem nemini parcit.

Decreta *Unicersorum Dominorum et Nobilium Regni Transsilvaniae in Comitibus Thordae ad Festum Beati Georgii Martyris celebratis 1544.*

1544.
24 Apr.
Thor-
dae.

Item: Volfgangus, Georgius et Nicolaus Bartsai accusati sunt, quod imaginem Crucifixi loro ligatam humi ad fluvium usque per puerum trahere fecissent, ibique aqua immersam reportassent, et igni ad excoquendum cibum imposuissent. Itaque constitutum est, ut facta diligenti Inquisitione si res sic comperta fuerit, Reverendissimus Dominus Locumtenens jure mediante pro magnitudine delicti illos puniat.

Item: In negotio Religionis decretum est, ut deinceps nemo aliquid innovare debeat, neque vita, neque moribus, aut victu extra civitates aliquem offendat, sed quisq. per omnia se ad aedificationem proximi accomodet. Monachos autem, et alios Ecclesiasticos viros nemo aliquo impedimento afficiat, sed Divina officia more solito exercere possint.

*) E törvények, kivévén azokat, melyeknek forrásai külön kijelölvék, a károlyfejérvári, gr. *Batthyáni Ignác* erdélyi püspök által alapított megyei könyvtár K. 5 II. 3—4 alatti kéziratából vannak kiírva. K.

- 1544. Articuli pro Festo Beati Petri Apostoli ad vincula.**
 1 Aug. Anno Domini 1544. per universitatem Dominorum et No-
 Thor- bilium Regni Transsilvaniae et Hungariae, Ditionis Maje-
 dae. statis Suae Thordae in eorum Generali Congregatione una-
 nimi voluntate concepti et constituti.

Item: Proventus Episcopales, et aliorum Castrorum Suae Majestatis de voluntate administrentur per Dominum Thesaurarium, ad necessitates Suae Majestatis, si placet Suae Majestati, vel ad manus proprias et hoc ex causa ne (prout haecenus) per officiales dissipentur, quibus certi salarii instituantur, et ab omnibus officialibus ratio exigatur, et qui proventus Suae Majestatis dilapidaverint, puniantur.

Item: Supplicant Domini Regnicolae Majestati Reginali, quod Bona Episcopatus nemini conferat, inscribat, nec pignorare dignetur; alienata autem revocet in statum pristinum.

Item: Majestas Reginalis Bona Capituli Orodienensis de manibus Michaelis Horváth excipi, et Ecclesiae restitui faciat, Beneficia autem Ecclesiastica Majestas Sua benemeritis conferat, qui Ecclesiae Dei servire sciant, et pro Majestate Sua, et Filio Suo Deum exorare, juxta Constitutionem in Comitibus in oppido Vásárhely celebratis, quo tempore Episcopatum Majest. Suae dedimus. *)

- 1545. Constitutiones. Dominorum Regnicolarum Trium**
 Thor- *Nationum Regni Transsilvaniae in Congregatione eorum Ge-*
 dae *nerali in Festo Beatorum Simonis, et Judae Apostolorum*
 mense *Thordae celebratae 1545.*
 Oct.

Item: Quia Valachi Fidem Christi profitentes turpiter rapto et non legitimo matrimonio utuntur, ad evitandam igitur ejusmodi fomitem statutum est, ut a modo Valachi Ritu Romanae Ecclesiae Sacro Sancti Matrimonii Puellam seu Mulierem desponsare, et Matrimonia contrahere, ac juxta Regni consuetudinem cum uxoribus jurare debeant et teneantur. Contrarium facientes capite puniantur.

*) E vásárhelyi végzést, melyben a püspökség *Izabellának* adatott, sem a károlyfejevári, sem a kolosmonostori levéltárban, sem a Batthyáni-, sem a Teleki-féle könyvtárban, sem gróf Kemény József gyűjteményében nem sikerült feltalálnom. K.

Decretum *Dominorum Regnicolarum Trium Nationum
Regni Transsilvaniae in Comitibus Thordae prima Dominica
Festi Sanctae Trinitatis celebratis
Anno Domini 1548.*

1548.
Thor-
dae.

In causa Religionis, cum brevi Deliberationes Principum Christianorum expectentur, Decretum est, ut nihil innovetur, sed quemadmodum ante biennium constitutum fuit, in eo statu nunc etiam causa Religionis consistat, nec Concionatoribus de loco eis constituto ad alium concionandi gratia ire liberum sit.

Valachorum quoque Presbyteri a solutione Quinquagesimae liberi sint, ita tamen, ut Connumeratori unam palmam Coreorum, unam Manticam videlicet *iszak*, et unum *heveder* dare debeant.

Decretum *Dominorum Regnicolarum Trium Nationum
Regni Transsilvaniensis in Comitibus Vásárhelyensibus ad diem
Festum Thomae Martyris indictis,
Anno Domini 1549.*

1549.
Die B.
Thom.
Vásár-
hely.

Quemadmodum autem Domini Regnicolae certo sibi persuadent, nihil a Majestate Reginali fieri, quod contra eorum libertatem esset, ita illud quoque quod post ejus Majestatis Alba discessum accidit, non voluntate Majestatis suae factum esse credunt; cum *Michael Horváth* Portam Capituli occupasset, quo Nobiles, qui causa quaerendarum Litterarum eo profecti essent, non sunt intromissi: cum autem Capitulum propter Litteras Privilegiales, quarum custodem Capitulum ipsum esse voluerunt, Domus tamen Vicinalis sit Dominorum Nobilium Regni, iidemque ipsi Domini Regnicolae Majestati Reginali, et ejus Illustrissimo filio fideles semper exstiterunt, et nunc quoque sunt. Porta vero illa non Capituli, sed Dominorum Regnicolarum sit, cui Capitulum, ut Officialis quidem praeest, quemadmodum alia Porta Episcopi pro tempore constituti fuit. Supplicanti Domini Regnicolae Majestati Reginali ne hoc fieri patiatur, sed liberam portae illius possessionem Capitulo concedere dignetur, nec de caetero ipsum Capitulum in causa Portae eos impedire patiatur: cum ex occupatione Portae Dominis ipsis Regnicolis non solum magna evenirent incommoda, verum etiam dissidia facile sequerentur.

1550
2. Febr.
Clau-
diop.

Articuli tam per Dominos Nobiles Regni Hungariae, quam Dominos Regnicolas Trium Nationum Regni Transsilvaniensis in Comitibus Colosvariensibus ad Diem Festum Purificationis Mariae indictis conclusi, et eorum nomine Majestati Reginali exhibiti in Anno Domini 1550.

Portam vero unam Civitatis Albensis, cum nos Capitulo ejusdem Loci possidendam dederimus, eosque fideles semper et Regno, et Principibus pro tempore constitutis esse agnoverimus, et Litterae quoque Privilegiales, in quibus Jura, Libertatesque omnium nostrum continentur, eorum fidei per nos, majoresque nostros sint commendatae, tantaque in illis, hactenus fuit integritas, ut nullus adhuc error, nullaue hostilitas eorum opera in hoc regno contigerit, portaque jam illa diversis temporibus tum per Pedites Domini Patossi tum ab aliis per eos occupata fuit, quemadmodum nunc quoque occupata tenetur, de quorum fide nunc quoque edocti sumus, ut nec Majestati vestrae ejusque Illustrissimo Filio, nec Regno Fideliores illis credamus esse neminem.

Supplicamus igitur Majestati Vestrae tanquam Dominae Nostrae Clementissimae, dignetur Majestas Vestra Capitulo liberam possessionem illius portae concedere, nec de caetero hoc fieri permittere.

1552
in
Majo
Thor-
dae

Articuli Dominorum omnium Statuum, et Ordinum Regni Transsilvaniae in Congregatione eorum Generali Dominica Die ante Festum Ascensionis Domini Thordae celebrata, constituti Anno ejusdem 1552.

Caeterum conclusum est per Dominos Status et Ordines Regni unanimi eorum voto de Religione observanda, ut quemadmodum superiori eorum Conventu Generali statutum erat, ne fautores partis Evangelicae, parti alteri, videlicet Papisticae quid adversi inferre contendant, similiter et hi alteri parti praejudicent et eodem indigne infestare studeant, quin potius altera partium partem alteram honore et mansuetudine prosequatur.

Quantum attinet ad Incolas Oppidi Székely-Vásárhely per eosdem Status, et Ordines Regni decretum est: ut omnibus illis, quicunque fidem Evangelicam audire,

et ediscere voluerint, liceat Praedicatores eorum ad Sacellum Sanctae Elisabethae prout superioribus quoq. proximis in Articulis continetur, constituere, et sanctum evangelium Christi per eum concionari, omnesque ceremonias juxta verba Christi exercere, et Sacramenta porrigere possit, et valeat.

Verum hoc non praetermisso, quod proventus consuetos Parochus prose recipere possit, statutum est insuper autem, ut universi Incolae illius Oppidi judiciis Iudicis eorum aquiescere, et in omnibus licitis, et honestis rebus, quae commodum, et utilitatem Reipublicae spectare dinoscuntur, obtemperare debeant.

Domum tandem illam, quam olim Rector Altar. ejusdem Sacelli inhabitabat, et ad eandem pertinuisse asseritur, Judex et universitas Oppidi, si ipsi aliquo pacto vendidissent, et exinde alienassent, redimant, et Sacello restituant. Casu vero, quo ex venditione alicujus Concivis possidere jure mediante dignoscitur, ii, qui Praedicatorem Evangelii conduxerunt, redimant, et collocent illum in Domum illam.

Postremo vero, ut liceat omnibus ex hoc saeculo migrantibus, in quacunq. Ecclesia, vel Claustro maluerint, sepulcrum pro se eligere non obstante aliquorum contradictione.

Delegatus est ad Executionem hujus negotii Dominus *Martinus Andrásy*, et cum eo Dominus *Paulus Daczo*, quibus plena data est autoritas tractandi de querelis partium inter easdem finem facere debitum.

Articuli in Conventu Poseniensi pro primo Die Mensis Martii Anni Millesimi, Quingentesimi Quinquagesimi Quarti, ex Edicto Sacratissimae Regiae Majestatis celebr. per Dominos Praelatos, Barones, Nobiles, caeterosque Ordines, et Statut. Regni Hungariae editi.

1554.

1. Martii
Posoni

Quantum autem ad Religionem pertinet, statutum est, ut tam Domini praelati ac aliae personae Ecclesiasticae, quam alii status Saeculares juxta prior. Conventuum Constitutiones superinde confectas se se gerant, et officio eorum utrique faciant satis.

1554
Med-
gyes.

Articuli *Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniae in Partiali eor. Congregatione in Civitate Medgyes Dominica proxima ante Festum Beati Barnabae Apostoli in Anno Domini 1554. editi.*

Item ex Capitulo Albensi Decanus Ejusdem Capituli cum Gentibus eorum viritim exurgere coactis personaliter adesse debeat cum debito apparatu bellico.

Item quamvis Fides Christiana una sit, tamen quoniam tam in Ceremoniis, quam Sacramentorum administrationibus ipsi Regnicolae dissentiant, statutum est, ut dum in castris fuerint constituti, una quaeque pars suos valeat habere Ministros, et Concionatores. Hoc tamen specialiter declarato, quod nullus Ministrorum, vel Concionatorum aut Auditorum alteram partem sibi dissentientem verbis illicitis dehonestatoriis, aut aliis contumeliis, et injuriis afficere sit ausus modo aliquali sub poenis in prioribus aliis Articulis, et Constitutionibus declaratis.

1556.
Colos-
varini
post
Fest.
S. Ge-
orgii.

Congregatione Partiali Colosvarini Feria Tertia post Festum Sancti Georgii Anno Domini 1556. celebrata Domini Regnicolae subsequentes Articulos concluserunt et ediderunt.

Item : Quia plurima Bona, et Jura Possessionaria, Haereditatesque aliae sunt in hoc Regno, quae alias ad Monasteria, et Ecclesiarum usum per majores nostros collatae fuerunt: quum autem mandatum exstet, *ut res semel Deo dicatae in profanos usus converti non debeant*, ob hoc rogant Domini Regnicolae Dominum Locumtenentem, velit talia Bona, et Jura possessionaria, Haereditatesque ad manus Fidelium Dispensatorum assignare: Interim quoad praefatae Majestates Divina ope hoc Regnum intraverint, ut proventus talium Bonorum servent, super quibus tandem suae Majestates deliberent, quo in sacros usus, scholarumque instructionem convertant.

Item : Quoniam Dominus Locumtenens postulat a Regnicolis, ut super juramento ipsorum in Civitate Szász-Sebes ad fidelitatem et obedientiam dictarum Majestatum praescripto literas testimoniales dare deberent; ob hoc constitutum est, ut Domini nobiles et Siculi sub nomine ipsorum ejusmodi literas conscribere faciant. Domini vero Saxones sub Magsitrorum Civium, Judi-

cum Regiorum et Centumvirorum ac totius communitatis, qui coram testimonio Venerabilis Capituli Albensis jurare debent, exceptis illis, qui jam ad fidelitatem Suarum Majestatum juraverunt ac singulae civitates sub sigillis eorum authenticis hujusmodi literas emanari curent.

Articuli *Dominorum Universitatis Trium Nationum Regni Transsilvaniae in Generali eorum Congregatione in Szászsebes, ex Edicto spectabilis et magnifici Domini Petri Petrowich circa Dominicam Oculi. Anno Domini 1556. celebrata, editi.*

1556.
Szász-
Sebes.

Az minemü dézma-buzák, borok és egyebek vannak az országban római király és püspök uram számára, ezeket is elfoglaltassa Locumtenens uram. —

Végeztük: hogy püspök uramhoz *) és *Dobó István* uramhoz követeket küldjünk; a követek: *Gyeröffi Mihály, Mihálczi Ferencz* és a szászsebesi királybíró — püspök uramat intsek arra, hogy a mint ennekelőtte is ígérte magát, hogy megmaradásunkban egyetért velünk, értsen egyet ő kegyelme, mind a várost, és mint a várakat adja Locumtenens uram kezébe, vagy az országbeli követ atyánkfiai kezébe; maradjon meg köztünk, készek vagyunk ő kegyelméért mind ő felségénél, mind Locumtenens uramnál törekednünk. Ha mivel ő kegyelme, jó, ha nem, mennjen ki belőlök békességgel mind marháival egyetemben; mert ennekutánna nem tudjuk, leszen-e ő kegyelmének békességes kimenetele avagy nem?

Továbbá értjük azt, hogy a *Ferencz* doctor atyafiai háborgatja a völgyesiekkal püspök uram mégis valami 300 forintért; azért végeztük: hogy ennekutánna a *Ferencz* doctor atyafiainak ebből mentségek legyen, senki érette ne háborgassa őket.

Decreta Articulorum *per Sacram Reginalem Majestatem Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. filium item Illustrissimum ac Universitatem Trium Nationum Transilvaniae, Nobilium, Sicularum, et Saxonum, ac Spectabiles, Magnificos Dominos Barones, et alios Nobiles praestantes viros delectos e regno Hungariae ultra et cis Tibiscum in Comi-*

1556.
Colos-
vár.

*) *Bornemisza Pál*. K.

tiis generalibus ad diem S. Catharinae in civitate Colosvár celebratis editorum et promulgatorum A. D. 1556.

48. Cum autem Domini Regnicolae ingentes gratias Nobis filioque Nostro Illustrissimo egerint super benevolo sibi per Nos dato responso, promittentes sanguinis quoque effusione, et vitae periculo obsequentiam debitam, et integram fidem contestaturos, id unum precipue a Nobis filioque Nostro Illustrissimo ardentibus suffragiis postulantes, ut bona Episcopatum, Capitulum, Conventum, Praepositorum, aliarum item ecclesiasticarum personarum non reddantur illis, a quibus adempta sunt, quin potius, quemadmodum Nobis, filioque Nostro Illustrissimo paribus votis obsequentia per ipsos oblata et deputata existunt, ita in bonum et necessitates Regni publicas ex dignitate nostra, filiique Nostri Illustrissimi exponantur:

Nos igitur statuimus super cunctis bonis ecclesiasticis cum Consiliariis nostris benevole conferre et mature deliberare, an bona, atque emolumenta hujusmodi ecclesiastica reddere illis a quibus adempta sunt, an in usus nostros an Publicos retinere debeamus? negotium tamen Capitularium ad Comitata proxime futura Dominorum Regnicolarum distulimus, de quibus tamen ad plenum deliberabimus.

1557.
Albae-
Juliae
6-a
Febr.

Articuli *Dominorum Regnicolarum Hungarorum, et Trium Nationum Transsilvaniae, Nobilium, Siculorum, et Saxonum in dicta Partiali ex Edicto Sacrae Reginalis Majestatis pro Festo Beatae Dorotheae virginis celebrata Albae Juliae congregatorum ad Propositiones suae Majestatis respondentes Anno Domini 1557 communibus votis conclusi.*

Animadvertentes quoque Domini Regnicolae ob neglectam Juventutis Institutionem in dies barbariem magis, ac magis augeri et crescere, pio ducti zelo publicis usibus, et ornamentis sanctissime consulere volentes, supplicarunt Majestati Reginali, quod quoniam Capitulares publico Regnicolarum statuto ejecti sunt, et Secta Monachorum exclusa est, dignetur Majestas Reginalis certa loca, videlicet Claustra Monachorum pro Gymnasiis seu scholis, in quibus Juventus per viros doctos, linquarum peritos, pie et in solidum in omni discipli-

narum genere erudiatur, clementer deputare, quorum Supplicationis habita benigna ratione, Majestas sua Claustra Monachorum duobus in locis, unum in oppido Vársárhely, et unum e duobus in Civitate Colosváriensi fundatis, quod commodius visum fuerit clementer in hunc usum deputare dignata est, quam sacrae Majestatis Reginalis annuentiam Domini Regnicolae publico plausu exceperunt, ingentes Gratias suae Majestati egerunt, et solitam obsequentiam, ac fidem integre obtulerunt.

Articuli in Comitibus Generalibus Thordae per Sacram Majestatem Reginalem, et Filium Serenissimum celebratis editi Die prima usque decimam Junii Anno Domini 1557.

1557.
Thor-
dae.

Quoniam Nos, Filiusque noster Serenissimus ad instantissimam Supplicationem Dominorum Regnicolarum clementer consensimus, ut quisq. teneat eam fidem, quam vellet, cum novis et antiquis ceremoniis, permittentes in negotio fidei eorum arbitrio id fieri, quod ipsis liberet, citra tamen injuriam quorumlibet, ne novae Religionis Sectatores veterem professionem lacerarent, aut illius sectatoribus fierent quoquo modo injurii. Itaque Domini Regnicolae ad concordiam Ecclesiarum conciliandam, et sopiendas controversias in doctrina Evangelica subortas, decreverunt synodum nationalem instituere, ubi praesentibus piis Ministris et aliis praestantibus viris nobilibus collationes sincere doctrinae fiant et Deo duce tollantur dissensiones et diversitates in Religione.

Universi status fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum postularunt a Nobis, ut Ecclesias Hungaricas in religione cum Saxonice idem sentientes in nostram, Filiique nostri Serenissimi tutelam et protectionem, atque patrocinium recipere, ac Ecclesiarum et Ministrorum legitimos proventus, Decimas et idgenus alia emolumenta ipsis reddi facere dignaremur. Proinde cum pro functione et dignitate nostra Reginali defensionem omnibus Ecclesiis debeamus, eam ex officio clementer exequemur, et Ministris illarum justos proventus integre reddi, et administrari mandabimus.

Placuit hoc quoque Regnicolarum Decreto, quod in decimis arendandis vetus consuetudo observetur, die S. Georgii Patroni deponant pretia Decimarum et col-

ligant eas, qui si statutum diem neglexerint, decimarum colligendarum jus penes nos Filiumque nostrum Serenissimum, vel eum, cui Decimas deputare, vel dare voluerimus.

Porro diu multumque D. Regnicolae institerunt postulantes a nobis claustra Monachorum in Scholas literarias, et loca studiorum converti, ubi iuventus piorum praeceptorum opera recte institueretur. Et tribus locis studium erigi postularunt: in civitate nostra Kolosvár in clauastro Dominicanorum, in Vásárhely in clauastro Franciscanorum, et Váradini in clauastro Omnium Sanctorum. Nos itaque cum studia pia primum in laudem Dei, deinde in usum publicum Regni florere ceruamus, clementer annuimus, scholas illis tribus locis erigi, ita tamen, ut Váradini relinquuntur duo claustra, quorum in altero Monachi nigri, in altero grisei tuto inhabitent. Et quoniam suffragio publico subsidia et annuus proventus ad illas scholas per nos applicari petebantur, itaque in Kolosvár scholae ad studiosorum sustentationem statuimus dare florenos centum. Intellecta autem certa summa Decimarum Siculicalium, ad scholam quoque Vásárhelyensem dignum dabimus subsidium et provisionem faciemus.

De Capitulo Albensi fauenter annuimus, ut illud in eodem statu maneret, quo in absentia nostra, Filiiue nostri Serenissimi e Regno, D. Regnicolae esse voluerunt, atque etiam nunc constanter illos velle animadvertimus.

Statutum est praeterea, ut quatuor praestantes viri nobiles deligantur, qui sub vinculo Fidei Christianae, et honoris, Albae in potestate habeant universa privilegia et literaria instrumenta in Sacratio, seu Conservatorio literarum, et illa diligenter curent, a quibus paria literarum Requisitoriis et Praeceptoris literis pro vetere consuetudine excipiantur, neque Fideles nostri iustis suis iuribus quoquo modo priuentur. Placuit totidem deligi in Kolos-Monostor et eodem libere fungi officio.

Postulant hoc quoque DD. Regnicolae, ut Articuli Comitiorum Kolosvárensium per omnia puncta firmiter observentur, nec ad huius vel illius gratiam immutentur, aut de bonis Capitularium, aut de re redemptione literarum. Itaque nos deliberationum illarum una cum

DD. Consiliariis curam habebimus, optime enim eorum recordamur.

De Monialibus Vászárhelyensibus placuit, quod quemadmodum placide decretum est, ut quisque libere maneat in illa fide, quam tenere voluerit, moniales quoque in eorum domicilio secure quiescere possint, praesertim cum sint nonnullae ex illis e familia Nobilium, quas maxime injuria carere par est. *)

Articuli *Dominorum Regnicolarum Hungariae et Trium Nationum Transsilvaniae in Conventu eorum Generali per Sacram Majestatem Reginalem ad Diem Dominicam Judica Thordam indicto Anno Domini 1558 celebrato communibus votis conclusi.*

1558.
Thor-
dae.

De personis Ecclesiasticis statutum est, ne Plebani, qui decimis aut quartis carent, taxam aut Cathedraticum solvant, neque loca, quae plebanis carent, aliquo onere solutionis graventur.

Quemadmodum autem antea quoque Majestatis Suae benigne concesserant, ut quilibet eam, quam vellet Papisticam videlicet, aut Lutheranam Religionem profiteretur, ita nunc quoque clementer liberam dedit facultatem omnibus alterutram harum sequi; Rixas tamen, et injurias inter utrosque sublatas esse vult et prohibet; Sacramentariorum quoque sectam arceri et pro judicio Ecclesiae Wittembergensis proxime sub chyrographo Philippi Melanchton adducto tolli censet.

Articuli *Dominorum Regnicolarum Hungarorum, et Transilvanorum Albae Juliae in Comitibus Partialibus ad Festum S. Trinitatis celebratis editi Anno 1558.*

1558.
Albae
Juliae.

De Articulo Religionis placet Sacris Majestatibus idem, quod in superioribus Comitibus deliberatum est; datur enim libertas vel complectendi antiquam Religionem una cum ceremoniis et ritibus antiquis, vel Lutheranam fidem, juxta Ecclesiae Wittembergensis institutionem. Censent etiam novas sectas, et Religiones evitandas ob id praesertim, ut fontes, et seminaria tumultuum evitentur.

*) *Szeredai Antal*: Notitia Veteris et Novi Capituli Ecclesiae Albensis Transsilvaniae, 191 és köv. lap. —

1560.
Kolos-
vár.

Articuli *Dominorum Procerum, Nobilium, et aliorum Statuum, et Ordinum Regni Hungariae, et Trium Nationum partium ejusdem Regni Transsilvanarum Nobilium, Siculorum et Saxonum in Conventu eorum Partiali pro festo, B. Martini Episcopi, et Confessoris in Civitate Colosvár de Mandato Sacrae Regiae Majestatis congregatorum editi Anno Domini 1560.*

Quia vero in Religione inter Ministros Ecclesiarum dissensiones, et variae disceptationes ortae sunt, maxime vero super Coena Domini, unde varia offendicula, et tumultus subnasci animadvertuntur: Ideo ex elementi Annuentia Sacrae Regiae Mattis conclusum est: Collationes doctrinarum et disputationem ministrorum Ecclesiae publicam in Medgyes fieri in festo Dorotheae, futurae sint ibidem certae personae praesentes, ex Dominis Nobilibus *Franciscus Mikola*, Magister, *Ladislaus Mitzkei*, Protonotarius, *Michael Gyeróffi*; alter *Michael Kornis*, *Emericus Lázár*, *Valentinus Kálnoki*; Domini vero Saxones, qui Comitibus intersunt, se quoque certas Personas de medio eorum delecturos obtulerunt.

1563.
Thor-
dae.

Articuli *Statutorum Dominorum Magnatum, Nobilium et Procerum Regnorum Hungariae, et Transsilvaniae Siculorum, et Saxonum in Conventu eorum Partiali Thordae pro festo Sanctissimae et Individuae Trinitatis Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Tertio de Mandato Sacrae Reginalis Majestatis Domini eorum Clementissimi, celebrato confecti.*

Quia inter Dominos Siculos utriusque Religionis variae contentiones subortae sunt, unde et mala plurima contingere possunt: visum est igitur Dominis Regnicolis, ut ordo utriusque partis secundum Articulos, et Constitutiones Superiores serio observetur, ita, ut quisque eam, quam maluerit Religionem, et fidem amplecti, et Concionatores Suae Religionis libere alere possit, quorum dum alter Concionem suam inceperit, non ille impediatur, sed expectetur donec perficiat, perfecta concione, alter concionem suam incipere, et in ea utrinque libere procedere, Sacramentaque Ecclesiastica administrare possint. Turbatores vero evocentur in praesentiam Mattis Sacrae Regiae, per hos, quibus injuria illata fuerit, et Juris Ordine poena debita puniantur.

Articuli Statuum, et Ordinum Trium Nationum Transnensium in Partiali eorum Congregatione pro Festo Beatae Agnetis Virginis in Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Quarto ex Edicto Sacrae Electae Regiae Mattis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae et in Civitate Segesvár celebrata editi, ac Majestati Sacrae exhibiti.

1564.
Segesvár.

Quod ad Statum Religionis, et Contraversias nonnullas attinet, placuit Dominis Regnicolis, ut Articuli in Generali Congregatione Dominorum Regnicolar. superinde Colosvári editi observentur, scilicet ut quilibet eam, quam maluerit, Religionem amplecti valeat, et neutra Partium alteri damno, impedimento esse, aut vim, et injuriam inferre debeat.

Cum in Districtu *Kárásebes* Sacro-Sanctum Evangelium annunciari inceperit, et in medio illorum inter Romanae Religionis, ac Evangelii Professores dissensio subnata sit, supplicarunt Domini Regnicolae Sacrae Majestati Regiae, dignaretur dissensionis revisionem praestantibus aliquot viris committere, sed cum non facile queant isthic tales reperiri, qui controversiam, et diversitatem illam dirimere, aut sopire possint; placuit sacrae Majestati ejus, non debere cognitionem Dissensionum Partibus litigantibus committere, sed Publicis Articulis cautum esse voluit, ut alternis Diebus Sacra in templo publico ab utraque parte celebrentur, ita, ut uno Die Romanae Religionis, altero vero Die Evangelici Professores in eodem templo Verbum Dei audire, et Officia Divina, seu Ceremonias peragere debeant, neque alterutra pars aliam suo Die, et tempore instantibus Sacris officiis in Concione, aut Coena Domini peragendis turbare, injuria afficere, aut quoquo modo impedire audeat, sub poena in prioribus Articulis superinde constituta.

Postremo cum in Causa Religionis praesertim de Coena Domini inter Pastores, et Ministros Ecclesiarum Hungaricarum, et Saxonicarum non perinde conveniatur, unde ante biennium ex Consensu sacrae Mattis Regiae ad Civitatem Medgyes synodus indicta fuerat, ut factis collationibus scripturarum haec controversia inter eos dirimeretur, quae tunc infecta remanserat, ut itaque Gloria Dei ex Sacra Scriptura omnibus piis magis ac magis innotescat; satutum est, ut Pastores, et Ministri

Ecclesiarum, et alii pii in sacris litteris versati tam Corporis Christi realis in coena praesentiae professores, quam etiam hi, qui Sacramentarii vocantur, et Coenam pro signo tantum asseverant, decimo quinto die ab eo Die, quo Sacra Regia Majestas Albam Juliam Deo Duce pervenerit, computando, ad oppidum Enyed convenire, quo alii quoque pii, et praestantes viri libere venire poterunt, Mattis quoq. Sacra Regia unum aliquem ex Dominis Consiliariis suis in Persona sua Regia illuc mittere dignabitur, qui Autoritate Mattis Suae partes dissidentes ab omnibus jurgiis, Contumeliis, et Blasphemiis cohibebit, coram quibus praenominati Pastores ex Sincero Dei verbo, Zelo X'tiano disputare, conferre, veritatem in lucem proferre debebunt; ne ex dissensionibus promiscua Christianorum multitudo anceps, et suspensa haereat, quin potius uno ore, et corde puritatem fidei, et Religionis nostrae Authorem Deum per Filium Suum unicum Mediatorem, et Reconciliatorem Nostrum glorificare valeat.

1564.
in Jun.
Thor-
dae.

Articuli *Dominorum Nobilium Regni Hungariae et Trium Nationum Partium ejusdem Transsilvanarum Nobilium, Sicularum, et Saxonum in Conventu eorum Partiali pro primo Die Dominico proximo post Festum Sanctissimae, et Individuae Trinitatis de Edicto Sacrae Regiae Majestatis in Oppido Thorda celebrato Anno Domini 1564 editi.*

Praeterea quia in negotio Religionis, Communicationis praesertim Coenae Dominicae huc usque variae disputationes, dissensiones, contentiones, rixae, et assertiones inter Superintendentes, et Pastores Ecclesiarum Colosvárensiū, nationis scilicet Hungaricae, et Cibiniensium Gentis Saxonicalis habitae fuerunt, ad tolendas igitur hujusmodi dissensiones pacificandasque utriusque Partis conscientias, pro quiete Regnicolarum statutum est, ut a modo in posterum utrique parti liberum sit, sive Colosvariensium, aut Cibiniensium Ecclesiarum Religionem, et Assertionem tenere velit; ita tamen, quod si Pastor alicujus Civitatis, Oppidi aut Villae Religionem, et Assertionem Ecclesiae Colosváriensis praedicare et populum ea uti cogere vellet, facere non possit, sed quamcunque Religionem Civitas ipsa, Oppidum, aut Villa tenere voluerit, Praedicatorem ejus assertionis te-

nere , contrariantem vero amovere valeat, hoc idem et in Dioecesi Ecclesiae Cibiniensis observetur. Siqui vero ad assertionem ejusdem Ecclesiae, aut Colosváriensis accedere, aut communicare voluerit, absque quorumlibet impedimento, et molestia ad Parochum Religionis et Assertionis illius communicandi gratia ex Possessione Professionis Ecclesiae Cibiniensis, in Possessionem Assertionis Colosváriensis absque omni offensione, subsanatione, et derisione accedere valeat, atque possit.

1565-ben Januarius 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett s ottan tartatott országosgyűlés törvényczikkelyei..

Végeztetett ez is egy akaratból: hogy az kolosmonostori leveleket; privilegiumokat és a nemesség igazságára való registrumokat ő felsége vitesse Fejérvárra, hogy az káptalanbeli levelekkel együtt legyenek; választassanak gondviselők; méltó, hiv és jámbor személyek gondviselése alá adassanak, kik az előtt tisztek szerint erre gondot viseltenek; kiknek ő felsége kegyelmesen fizetést is tégyen.

Az cathedraicumot az nemességben való királyföldi*) plébánusoknak ő felsége a nemesség könyörgésére itt Erdélyben kegyelmesen megengedte; de ugy, hogy e részről**) ország szükségére ha valami adójok a szász papoknak történik a régi szokás és rendtartás szerint a fiukáptalanok a szász papokkal egyetembe, kiki mind az ő részét megszerezze, és ha valahol exemptálva volnának, kik girával tartoznának, régi szokás szerint ő felségének mindenütt bészolgáltatassák.

A székelyföldön való cathedraicumot is ő felsége az ország könyörgésére a ministereknek, kik tiszta evangeliumot hirdetnek, és a Christus szerzése szerint a sacramentumokat szolgáltatják, keresztényi kegyességből kegyelmesen megengedte.

A pópások pedig, miért hogy az ő régi jövedelmek éppen megtartatnak, öreg misékből, keresztjáróból,

*) Gróf Kemény József és Kovács István által kiadott „Erdélyország Történeti Tára“ I. kötetének 56-dik lapján külföldi áll. K.

**) Ez kívül, ugyanott. K.

purgatoriumból lelkeknek megszabadításából, búcsujárásból és érdemek osztogatásokból, és efféle érdemek gyűjtéséből tartozzanak a cathedraicumot régi szokás szerint megadni.

A székelyvásárhelyi scholához a harmadtól száz forint segítséget ő felsége a megholt kegyelmes asszonyunk levele tartása szerint ez esztendőben is megadatta és jövőre is megadhatja Isten segítségével; mert kedvez ő felsége a tanuságnak és a tanuló személyeknek.

Az fejevári schola megépítésére, jövedelemnek ahhoz szakasztására és tudós személyeknek tartására, kik görögöt, deákot tanítsanak, és az egyházi szolgálat naponként Isten tisztességére hogy öregbedjék, ő felsége jöllehet a keresztényi kegyességből az előtt is gondolkodott róla; de az ő kegyelmek országul való engedelmes intésekre és kívánságokra oly gondot akar viselni, úgy akarja megépíteni a fejevári scholát, hogy országul ő felségének egyetembe kedveskedhessünk.

1566. Thor-
dae.
A Magyarországbélieknek és Erdélyországbéli három nemzetnek Nemeseikk. székelyeknek és szászoknak ez elmúlt Reminiscere Vasárnapjára hirdetett Thordai részszerint való gyűlésbe közönséges akarattól szerzetett Articulusi
1566 Esztendőbe.

Végezetre: miérthogy az Úr Isten jó voltából az Evangeliumnak világosságát az ő Felsége birodalmában mindenütt felgerjesztette, és kívánja, hogy a hamis tudomány és tévelygések az Anyaszentegyházban kiirtasának, egyenlő akarattal végeztetett, hogy afféle egyházi renden lévő személyek, kik a Pápai tudományhoz, és emberi szerzésekhez ragaszkodtak és abból megtérni nem akarnak, az ő Felsége birodalmából mindenünnen kiigazittassanak.

A Váradi Káptalannak ő Felsége e jövőre Virágvasárnapig hadta, kik ha megtérnek, házokba, szőlőjökbe, marhájokba, jószágoktól megválva, kiket ő Felsége magának akar tartani, békességgel megmaradhatnak. Ha pedig az Isten igéjét nem akarnák venni, személyekbe marhájokkal egyetembe valahová akarnak menni, szabadon elbocsáttassanak.

1566-ban Május 28-kára Thordára hirdetett országgyűlés törvényczikkelyei.

A szász uraim darabontinak az minémű fogyatkozását jelenti te Felséged, azzal mentik magokat, hogy ennekelőtte ugyan nem lehettek készebben és jobb szerrel, de arra ajánlják magokat Felségednek, hogy az mint jobban lehet, felkészítik és kedve szerént szolgálni akarnak ebben is felségednek, mint kegyelmes urunknak.

A szász pap uraim könyörgések Felséged szemei előtt vannak; ugyan ezen dologért münkét is megelétek vala; vetik elégtelenségeket, kit mi is értünk, hogy ilyen nagy Terhnek viselésére elégtelenek. Azért könyörgünk Felségednek együtt ő vélek, hogy Felséged mérsékelje meg az ő elégtelenségeket, az terehviselést könnyebbitse meg Felséged, de ne úgy, hogy Felséged más rendbéli hiveit terhelné az ő könnyebbitésekkel, hanem azt intézze meg Felséged, hogy mennyi álgyuval éri meg szükségét, és kit ők is könnyebben elvihessenek; mert jobb kevésnek jó hozzájavaló szerrel meglenni, hogy nem mint soknak szerteléntül.

Az szász pap uraim lovok, szekerek mellé szükségnek tetszik hogy minden dékánságból egy egy sáfárt bocsássanak költséggel az pap uraim, kik az lovaknak szükségekre gondot viseljenek, hogy éhség miatt meg ne fogyatkozzanak; mert lehetetlen dolog az székervezetőknek az két két forint hópénzből lovakra költeni.

Felséges urunk, nyilván vagy on az Felséged kegyelmes jó akarátja az Felséged hiveinél, melyet jelentett ez elmúlt időkhben hozzájok ebben, hogy az ő könyörgésekre a székelyvásárhelyi oskolabeli tanuló deákoknak táplálásokra és oskolamesternek fizetésére az boldog emlékezetű megholt kegyelmes királyné asszonyunk, Felséged szerelmes anyja donatioja szerént méltóztatott esztendőnként a székely dézmából harmadfél-száz forintot adatni; mostan azért könyörgünk te Felséged hivei, mind három nemzetül alázatosan mint kegyelmes urunknak: hogy az jelenvaló esztendőre is parancsolná megadatni Felséged azon segítséget az oskolához, és az jövőendő esztendőre is oly deputatio levelet méltóztassék adni, hogy ne kényszerítették az Felséged hivei te Felségedet ezzel bántani; hanem az déz-

mák adminisztratori és bészolgáltatói, mostaniak és jövőendőben leendőik az te Felséged kegyelmes deputatio levelére adnájok meg esztendőnként az oskolamesternek fizetésekre és a szegény tanulónak táplálására, kikből az Ur Istennek anyaszentegyháza épültethetnék; mely kegyes adományát Felségednek az hatalmas Ur Isten ezer képpen hasznosan megfizeti te Felségednek. Erről kegyelmes választ várnak az Felséged hivei te Felségedtől, mint kegyelmes urunktól. *)

1566.
Cibinii

*II. János (Zsigmond) alatt 1566-n hozott törvénycikkek.
(Anno 1566 die 30-a Novembris, Cibinii.)*

A religio dolgáról végeztetett volt ezelőtt is egyenlő akarattal: megtekintvén, hogy mindeneknek felette minden keresztényeknek isteni dolgot kelljen szemek előtt viselni, hogy ezelőtt való articulások tartása szerint az evangelium prédikállása semminémű nemzet között meg ne háboríttassék, és az Isten tisztessége nevedése meg ne bántassék, sőt inkább minden bálványozások és Isten ellen való káromlások közülünk kitisztíttassanak és megszűnjenek — most is azért ujabban végeztetett: hogy ez birodalomban minden nemzetség közül efféle bálványozások kitöröltessenek és az Istennek ígéje szabadon hirdettessék, kiváltképpen pedig az oláhok közül, kiknek pásztori vakok lévén, vakokat vezetnek, és eképpen mind magokat, mind a szegény községet veszedelembbe vitték.

Azoknak a kik az igazságnak engedni nem akarnak, ő felsége parancsolatja, hogy György püspökkel, superintendessel a bibliából megvetekedjenek és az igazságnak értelmére menjenek; kik ha úgy is a megismert igazságnak helyet nem adnának, eltávoztassanak, — vagy oláh püspök, vagy papok, vagy kalugyerek lesznek — és mindenek csak egy választott püspökhöz, György superintendenshez, és az ő tölle választott papokhoz hallgassanak. A kik pedig ezeket megháborítanak, hitetlenségnek poenájával büntetessenek.

Ez is végeztetett egyenlő akarattal: hogy az váradi

*) A válasz e cikkeket helybenhagyólag meg is történt feria secunda proxima post festum pentecostes. Anno Domini 1566. K.

káptalan helyébe, miért hogy azok megrontattanak az ő bálványozásoknak okáért, ez dologért a nemességnek igazsága meg ne fogyatkozzék, sőt ez Erdélyországnak módjához képest tartassék más két pap: *Kanisai János* és *Foris* pap, kik most is ugyan ottan Váradon vannak. Ezek mellé választassék egy jámbor tudós és tökéletes nemes ember, az vármegye notariussával egyetemben, kik a leveleket őrizték, oltalmazzák, és minden levél keresésnek, kiadásának és törvény szerént való executióknak az ő felsége parancsolatjára gondját viselik és önnön pecsétjek alatt ő felségének minden dolgokat hiven megírjanak. De privilegiumok kiadása az ő felsége cancelláriájára tartassék, kiknek ő felsége a levelek váltságán kívül is esztendőnként fizetést teszen, és őket megelégti.

Ez Erdély Országbeli három nemzetül Magyarországbeli Atyáinkfiaival egyetembe való végezésünk melyet végeztünk ez mostani rész szerint való gyűlésünkbe, kit urunk ő Felsége az elmúlt vizkereszt napjára tétetett vala ide Thordára 1568 esztendőben.

1568.
Thor-
dae.

Felségednek alázatosan jelentjük, sokan vannak ez Felséged Országában, kik az Oláh Püspököknek, melyet Felséged kegyelmességből a Püspökségnek Tisztire választott, nem engednek, hanem a régi Papoknak és azok tévelygésének engedvén, ellenek állnak, őtet az ő Tisztibe elő nem bocsátják; könyörgünk Felségednek, hogy Felséged Országával az előbbi végezése szerént az Evangeliomnak kegyelmesen engedjen előmenetelt, és ez ellenvaló vakmerő bátorkodókat büntesse meg. —

Urunk ő Felsége miképpen ennekelőtte való gyűlésbe országával közönséggel a Religio dolgáról végezett. azonképpen mostan is ez jelenvaló gyűlésébe azont erősíti, tudniillik: hogy minden helyeken a Praedicatorok az Evangeliumot praedicálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerént, és a község ha venni akarja jó, hanem pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse, az ő lelke azon meg ne nyugodván. De olyan praedicatorot tartasson, a kinek tanítása ő nekie tetszik. Azért pedig senki a Superintendensek közül, se egyebek a Praedicatorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék senki

a Religioért senkitől az előbbi Constitutiok szerint, és nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal, avagy helyéből való privalással fenyegeesse a tanításért; mert a hit Istennek ajándéka, ez hallásból léssen, mely hallás Istennek ígéje által vagyon.

1569.
Med-
gyes.

Ez Erdély Országbeli három nemzetnek Magyarországbéli Nemességgel való végezések ez mostani Purificatio Mariae napjára részszerint való gyűlésébe urunk ő Felsége parancsolatjából Medgyesbe szerzettetett Articulusok 1569 esztendőbe.

A Religio dolgáról így szoltunk, hogy a minémtű Articulusok először Szebenbe 1566. esztendőbe Szent András napi gyűlésbe, és annakutánna tavalyi esztendőbe Thordán a Vizkereszt napi gyűlésbe végeztettenek ez országbéli három nemzetül és Magyarországbéli uraink Atyámfiaitól, azonképpen minden czikkelyébe helyen maradjanak, kiket könyörgünk Felségednek, hogy kegyelmesen mindennel megtartasson.

1570.
Med-
gyes.

Ez Erdély Országbeli három Nemzetnek, és Magyarországbéli Urainknak Atyámfiainak Feleletek Urunknak ő Felségének Propositiojára. Medgyesén, 1570-ben január 1-ső napján tartott partialis gyűlésben.

Az mostan támadott eretnekségek és azok indító megbüntetése felől Felséged kegyelmes válaszsztát meg-szolgáljuk Felségednek, hogy Felséged legelőbbször megtekintvén az Ur Istennek tisztességét, és az Felséged Fejedelmi Méltóságát efelett káromlásokat, és eretnekségeket nem szenved Országába, hanem végére menvén, mint Authorit, mind hirdetőit meg akarja büntetni, hogy az Ur Istennek ennél nagyobb haragja is reánk ne szálljon.

Az Erdély Országbeli három nemzetnek és Magyarországbéli uraknak és nemeseknek végezések és Artikulusok, Székely-Vásárhelyen 1571-ben Vizkereszt napján.

Felséges kegyelmes Urunk! Megértettük az felséged Kegyes izenetit, és propositioit, kikben felséged az Isten ígéinek praedikálását, és az mi hazánknak szükségét előnkbe számlálja. Hogy Felséged ilyen kegyelmes gondot visel mi reánk, azt mi Felségednek alázatos és hű szolgálatunkkal örökké megigygyekezünk szolgálni.

Minthogy Krisztus Urunk parancsolja hogy először az Isten Országát és annak igazságát keressük: az Isten igéjének praedikállása és hallgatása felől végeztetett, hogy az mint ennekelőtte is Felséged Országával elvégezte; hogy az Isten igéje mindenütt szabadon praedikáltassék, a Confessioért senki meg ne bántassék, se praedikátor, se hallgatók. De ha valamely Minister Criminalis Excessusba találta, azt a Superintendens megítélhesse, minden functiojától priválhassa, azután az Országból kiűzetessék.

Az Tekintetes Nagyságos vitézlő Urak Erdély Országbeli három nemzet és Magyarországbeliek, Bihar, Kraszna, Közep-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyék, Kárdánbes, Lugos tartománybeliek Kolozscsárt 1571-ben Szentsébet napján tartott generalis gyűlése.

1571.
Kolozsvár.

Az oláh püspökök és papok a minémü módban és rendtartásban voltak, a mi megholt Kegyelmes Urunk idejében, azonban maradjanak, úgy hogy az mely hárt szabott volt nekik, mindenik határában tartsa magát, azonkívül egyik se merjen menni.

Báthori István alatt 1572-ben Thordán hozott törvényczikkek.

1572.
Thordae.

Első. Hogy az, mi az Religio dolgát nézi, az minémü végezés az megholt fejedelem ő felsége idejében volt — hogy senkinek akkori végzés szerént bántása ne legyen az Religio — végeztük országul, hogy azon állapotban és erejében maradjon; hol pedig valakik az végezés kívül az Religioiban valamit innoválnának, az mint ő nagysága előnkbe adja, hogy effélék volnának: ő nagysága *Dávid Ferenczet* és a Superintendest hivassa hozzá, értse meg tőlök ha efféle innovatorok külömb vallásban vannak az ő vallásoktól, kiben voltak az megholt urunk idejében; ha külömb és új dolognak vallásában találta, ő nagysága excommunicáltassa, mely excommunicatioval ha ők nem gondolnak, ő nagyságának authoritása legyen efféléknek megbüntetésére az ő érdek szerént.

1573 Január 1--6-n Kolozscsárra hozott törvényczikkek.

Továbbá az Innovatorok felől végeztetett: hogy az előbbi articulus tartassék meg, hogy az effélék a két

Superintendens előtt — több tudós személyeket is mel-
lőjük vévén — ha szemközt lenne, megexamináltassanak,
és ha mindenektől különbözni találtatnak, és dogmájo-
kat pertinaciter defendálják, excommunicáltassanak és
urunktól proscibáltassanak; kivel ha nem gondolnak,
authoritása légyen ő Nagyságának vagy fogsággal, vagy
halállal, avagy egyéb poenával az ő káromlások érde-
me szerént megbüntetni; ha ki pedig urak vagy nemesek
vagy városok közül affélének pártját fogná, vagy oltal-
mazná urunk ellen, az illyent a Director Causarum rá-
hihassa, és minden octáva kívül Jure Fisci törvény sze-
rént procedálhasson ellene. A kik pedig proscriptusok,
azokat kergesse mindenütt.

1573. jun. 24. Thorold hozott törvénczikkek.

Harmadszor a religio dolgát a mi illeti: miképpen
ennekelőtte elvégeztük volt generalis gyűlésünkben, Nagy-
ságod idejében az articulusokba is beirattuk volt, Nagy-
ságod is annak kegyelmesen consentiált és megconfir-
málta, hogy senkit az ő religiójában, melyet szegény
megholt urunk idejében tartott, Nagyságod meg ne há-
boritana, se pedig egy más közülünk meg ne merne
szokott és elvégzett terhek alatt bántani, háborítani, és
senki, akárminémű renden való ember legyen, Nagysá-
god birodalma alatt való avagy külső ember ez ország-
ban, avagy Magyarországon a Nagyságod birodalma
alatt, a religiokra valami innoválást ne merne valami
szin alatt indítani. Annakokáért most is alázatosan kö-
nyörgünk kegyelmes urunknak, hogy az elvégzett ar-
ticulusokat Nagyságod observáltassa meg minden czik-
kelében és rendiben, viseljen lelkünkre is gondot, és az
afféle innovátorokat ne szenvedje mi közöttünk lenni,
büntesse meg azokat; mely dologra Nagyságodnak most
is, mint annakelőtte teljes authoritást, hatalmat adunk.

*1575-ben Julius 25-dik napjára Kolozsvárra hirdetett or-
szágosgyűlés törvénczikhelyei.*

Végeztünk erről is országul: hogy az monostori
konventben requisitorok legyenek, mind pedig az fejr-
vári káptalanban; az monostori konventben *Polyáni Bá-
lint* pap légyen előttök; legyenek collegái *Zalonkemeni
Miklós Deák* és *Márton Deák* az Kolosvármegyei notarius.

Az fejezérvári káptalanban fő-requisitor leszen az ottvaló plebánus *Ilosvai Benedek* pap; collegái az káptalanok, ki mellé szükség egy notariust keresni. Ezeket ő Nagysága megesküttesse az hivsége, és külön külön pecsétet adjon nekik, kiknek autoritások legyen nem csak az requisitoria, hanem minden executiora, de úgy, hogy a kik nem akarnak vélek exequáltatni, ennek előtte való mód szerént nemes emberrel is exequáltathassanak; ő Nagysága kegyelmesen viseltesse gondját, hogy az miképpen kegyelmesen megigérte, legyen meg ezeknek is fizetések azonképpen, mint az váradi requisitoroknak, és azon fizetések legyen.

1576-ban Januarius 28-kára Medgyesre hirdetett országos gyűlés törvénczikkelyei.

Továbbá könyörgöttek azok az atyánkfiai, kik *Dávid Ferencz* vallásán vannak: hogy *Dávid Ferencz* superintendensek legyen, és ha ő meghal, vagy pedig betegségek, vagy mi egyéb okból mutálni kellenének, mutálhassák és mást substituálhassanak eadem autoritate; csak hogy az religió dolgában semmit ne innováljon, hanem az miben találtatott, azon állapotban maradjon.

1576. Cantate Vasárnap után Kolozsváron hozott törvénczikkelyek.

Az tanítók dolgáról így végeztünk, miérthogy ez előtt való articulusok tartása szerént megengedettett, hogy az *Dávid Ferencz* vallásán valóknak Superintendensek legyen itt Kolozsvárott, vagy Tordán az ő hitin való papoknak convocatiot tehessen. De az kik *Dienes* pappal egy valláson vannak, azokat ne cogálhassa, ha nem *Diésnek* az övéi között autoritása megmaradjon.

1577. 21—27. Aprilisben Thordán hozott törvénczikkelyek.

Miért hogy az oláh község közül is vannak sokan, kiket az Ur Isten megvilágosítván, a görög professiótól elszakadtak, és az Istennek ígését tulajdon nyelveken hallgatják, kiknek ezelőtt való Superintendensek megholt, végeztük: hogy ők is válasszanak közülök igaz értelműen való tudós és alkalmatos személyt, hogy az élő Istennek ígétének hirdetése közöttök is meg ne szűnjék, hanem mehessen elő.

1577-ki october 21-én Tordán hozott törvényczikkek.

A religio dolgában pedig a régi articulások szerint Nagyságod minden rendeket tartson meg és oltalmazzon meg fejedelmi méltósága szerint; ha mi innovatiók pedig volnának avagy lennének, a Superintendensek requisitioi után ennek előtte való mód szerint büntetessenek meg; megmaradván minden az ő conditiojában.

Tordai Andrásnak mindenütt authoritása legyen ez országban járni, minden helyeket visitálni, és mindenütt az ő vallásán való egyházi személyeket, papokat igazgatni, oktatni, tanítani, reprehendálni, és zsinatot tartani; sőt a másféle valláson lévő papokat is hortando, monendo, docendo, a ki lehetséges az ő sententiájára vonni, de ne erőszakkal. A más félnek pedig *Dávid Ferencznek*, mint ennek előtte is, most is csak Kolozsváratt és Tordán legyen szabad zsinatot tenni, és a más Confession való egyházi személyeken semmi jurisdictioja ne legyen, hanem csak az övéin. —

1578-ki ápril 27-én Kolozsvártt hozott törvényczikkek.

Értjük Nagyságodnak izenetét a religioiban naponként a minémü hallhatatlan és káromló innovatiók öregbednek, kit mi is mindeneknek előtte első és fő dolognak itéltük szemünk előtt viseltetni, ki miatt mindenkoron bizonyos helyeket és országokat az Ur Isten az ő csudaitélete szerint meg is büntetett és ugyan eltörölt. Erre oly gondot viseljünk Nagyságoddal egyetembe, hogy ennél is az Istennek reánk következő nagyobb ostorát és büntetését ne ingereljük; tetszett erről, hogy mind mostan, mind jövőendőben valami innovatiók vannak, vagy lennének, ennek előtte való statutumok szerint minden haladék nélkül hivassa elő az innovatort, és mind a két religion való Superintendensek által, kik mellett Nagyságodnak mind a két religion való egyenlő számu fő emberi legyenek, inquiráltassanak, és ha nyilvánvaló innovatoroknak comperiáltatnak, Nagyságod priváltassa és removeáltassa ab officio, ha ezután is nem szünnék hinteni efféle újabb Haeresist, Nagyságodnak Authoritása legyen érdekem szerint valami büntetéssel akarja megbüntetni tanácsival egyetemben. A kik pedig vocatióban nem volnának, kik tiszt-

tektől nem priváltathatnának, hanem csak spárgálnák imitt amott efféle tévelygéseket, azokat *mox et de facto* ezen mód szerént inquiráltatván Nagyságod büntesse érdemek szerént. —

Végeztetett az is közönséges akaratból, hogy valaki akár úr, akár nemes ember, az mely helyeken az egyházi embereknek dézmája, avagy quártája jár, és *prae-dicator* nélkül vácál, a *patronusok* közül, senki hozzá ne nyuljon; sőt a hol *praedicator* vagyon is jövedelmében senki el ne szalaszszon, hanem minden ember az egyházi emberek jövedelmét kiszolgáltassa, az mondás szerént: *Dignus est operarius mercede sua, et qui altari servit, ex altari vivat.* Ha kik ez ellen cselekednének, az Urunk ő Nagysága *arendatora* első terminusra hivassa és minden hosszú *processus* nélkül megítéltessék és 200 forint büntetés alatt a jövedelem az egyházi embernek megadattassék. Ez pedig a büntetés értessék az jövedőben való cselekedetről. Ha kik peniglen ennek előtte azt cselekedték volna, tartozzanak mindjára megelégtíteni az egyházi embert, ha pedig meg nem elégitené, ugyan ráá hiják érette.

Azonképpen, ha a plebánusság házáat, vagy egyházi örökségét valaki elvette volna, tartozzék mindjára megadni, senki ezután el se merje venni, ha ki ez ellen cselekednék, az dolog megbizonyulván, minden személyválogatás nélkül a *Superintendenseknek* akármelyike az Urunk *Directorának* ezt híré tegye legitime admonealván, hogy az elfoglaltat megadja, melyet ha nem mívelné, azután való terminusra hívják, hanem ha *rationabiliter* magát mentheti.

Ha hol pediglen a község idegenített volna el afféle örökséget, tizenkét forint birság alatt tartozzék megereszteni a jövő Szent-Mihály-napig, a kik ezt nem mívelnék, vagy ezután nem cselekednék, az ispány vegyen rajtok 12 forintot, és megigazítsa, a dolog jól megbizonyulván.

1579-ki october 21-én Tordán hozott törvényczikkek.

Megértettük Kegyelmes Urunk Nagyságod tanácsbéli főszemélyek által béküldött *propositioit* minden rendben, hol Nagyságod mindeneknek előtte adja előnkbe az re-

ligioban naponkint való innovatiót, ki ennek előtte közönséges statutumból és edictumból meg volt tiltva, mely ellen mostan is mind privatus és mind egyházi személyek nem szünnék suttogással megcsendesedni. Végeztük azért, hogy az kik innovatoroknak találtnak, az ebbéli articulusok szerint büntetessenek. —

Az oláh papok, az kit magok közül püspökségre választani akarnak, szabadon választhassanak. Azért, mivel ez előtt való püspökek megholt, az kit választanak, Nagyságod is confirmálja. —

1581-ben Majus 1-ső napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés törvényczikkelyei.

A religio dolgáról így szoltunk: miért hogy ez mái napig ő Nagysága Monostorra és Kolozsvárra bészállította a római hűtön való tanítókat az ifuságnak tanításáért, és Fejérváratt is a klastromot azoknak szakasztotta — doctoribus scillicet collegii societatis Jesu, az ő Nagysága lelki esmereti és confessioja szerint: ő Nagysága ez nevezett helyeken megelégedvén, újabb helyekre, vagy városra, vagy falukra akárhól ez országba etéle tanítókat se erővel, se fenytékkal ne szállítson, ne plántáljon, hanem minden helyeken és templomokban régi tanítók békességes állapotjokban maradjanak meg. De így, hogy ha mely falu, vagy város találkoznék, kik ő Nagyságát a féle római religiobeli tanítókért megtalálnák, ő nagysága udvarából válassza fő emberét, és a mellett a vármegyék — vagy székekben, kiben a supplikánsok resideálnak, két fő-embert; azok ő Nagysága levelével attestáltassanak, hányad része annak vagy városnak vagy falunak kívánja a római religio doctorát; valamely fél numero többnek találtnak, ő Nagysága ahhoz képest való tanítót adassan, tanácsit először reá gyűjtvén éppen, és eleibe adván; de tiz, húsz emberért, többért is, kik az derék társaságnál kevesebbek volnának, meg ne háborítsa ő Nagysága se városokat, se falukat.

1584-ki april 24 — május 2 Gyulafejeváradon hozott törvényczikkek.

Miérthogy pedig kegyelmes Urunk legelőször a szent királyoknak és a mi eleinknek is gyűlések az Isten tisz-

teletin, ki minden dolognak fő fundamentoma kezdetetett el; annak okáért mi is akarván azt követni, a religio dolgáról ilyen végezést tettünk, hogy a religio dolga minden részében és czikkelyében abban observáltassék meg amint 1581 esztendőben Kolozsvárat prima die Maji a generalis gyűlésben elvégeztetett volt és az előbbeni articulusok szerint libertas religionis megtartassék, csak hogy az innovatiok ne legyenek az articulusban elvégezett büntetés alatt.

*1585-ki május 9 – 17 Gyulafejevről hozott törvény-
cikkék.*

Miérthogy penig legelőször az régi szent királyoknak és az mi eleinknek is gyűlések az Isteni tiszteleten, ki minden dolgoknak fő fundamentoma, kezdetetett el: annak okáért mi is azt követvén, az religio dolgáról ilyen végezést tettünk, hogy az religio dolga minden részében, czikkelyében abban maradjon, az mint annak előtte való generalis gyűlésekben, pártialisokban is végeztünk róla, és azon mód tartassék meg az religio dolgában mind addig, míg Nagyságod generalis gyűlésben országával más végezést nem téssen.

*1587-ki october 22 – 28 Kolozsvárról hozott törvény-
cikkék.*

Megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes Urunknak, hogy Nagyságod mind a mi könyörgésünket s mind pedig a tanuló helyeknek, scholáknak pusztaságokat és a benne lakó ifjúságnak fogyatkozásokat szemé eleibe vévén, a többi között a vásárhelyi scholához ilyen kegyelmességét nyújtotta, mind az tanítóknak s mind a tanulóknak táplálásokra méltó és szükséges subsidiumot rendelt Nagyságod. Könyörgünk Nagyságodnak, hogy Nagyságod kegyelmességét ennek utána is efféle tanuló rendről és scholabéli építésekről meg ne vonja, hogy az ifjúságnak a tanuláshoz jobb alkalmatossága lévén inkább gyarapodhassanak, és országunkban is ezenképpen tudós emberek nevedekvén jövőendőben Nagyságodnak és hazánknak szolgálhassanak.

Articuli *Dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniae et partium regni Hungariae in generalibus*

1588.
Med-
gyes.

eorum Comitii ad 8 diem Decembris anni 1588 in civitate

Meggies celebratis conclusi. —

Noha penig kegyelmes Urunk az Nagyságod kö-zinkbe küldött propositioi is olyak, hogy az minémü dol-gok az hazának dolgát, javát és megmaradását nézik, in eo potissimum cardine versantur, mindazáltal miért-hogy minden időben az mi elejink minden gyűléseket az Istennek tiszteletére nézendő dolgokon kezdték el, mi es azoknak dicséretes példájokat követvén azt itél-tük országul elsőnek lenni, kiről Nagyságoddal együtt végeznénk.

Occurrált penig először az Jesuita szerzet, kiért hogy Nagyságodat instantissimis nostris precibus bán-tanunk kellett, mozdított (praeter alias innumeras ratio-nes, melyeket Nagyságod előtt proponáltunk, és hogy ez az szerzet hazánkunk romlására és posteritásunknak veszedelmére tendálna, bőségesen megmutattuk) az mi eleinknek dicséretes cselekedeti és végezése, melynek általa Isabella királyné Asszonyoknak bejövetelének előtt, az az pontificia religio minden professorival és szerze-tesivel communibus ipsorum votis, paribusque suffragiis, mind az mi hazánkunkból, mind penig magyarországból kiigazított volt, sőt következő időkben, királyné asszonyoknak tudni illik bejövetelének utána, in generali-bus regni comitiis az mint akkor 1556 esztendőben kelt articulusok megmutatják, azoknak megtérésekre, avagy az országba visszahozásokra minden utat elrekesztettek ezzel is, hogy jószágokat confiscáltak és sub gravi in-terdicto efféle szerzettől in perpetuum elszakasztották.

Ilyen méltó okokból való könyörgésünket azért, melylyel Nagyságodat megtaláltuk, hogy Nagyságod az szerzetes Jesuitákat birodalmából kiküldené, hogy te Nagyságod szemé eleiben vévén, szívében bé bocsátá és kegyelmességet és hozzánk való szeretetét ezzel declá-rálta, hogy kedvünk szerint való választ tött, Nagysá-godtól nagy hálaadással vesszük ; mint kegyelmes urunk-tól, fejedelmünk-től.

Végeztük azért országul, három nemzetül, magyar-országi atyánkfiaival egyetemben. hogy a dato praesen-tium computando huszonöt nap alatt ezek a szerzetes Jesuiták mindenünnen az Nagyságod birodalmából min-

denestől ki menjenek, és soha az az szerzet, minthogy még florente pontificia religione in regno hungariae soha hírül sem hallottatott, többé ez országba be ne jöheszen. Sőt még egyébféle Római religion való szerzeteknek is, klastrumok, collegiumok és közönséges helyen templomuk ne lehessen, se penig az régi ország-constitutioja ellen efféle religion valók se egyéb Ecclesiastica personák köztünk donationis titulo aut alio quaesito sub colore nemes jószágot és örökséget ne birhaszanak.

Miért penig hogy ezek, uti praemittitur, mindennnen removeáltattak sub amissione bonorum proprie ipsum concernentium, efféle szerzetes Jesuitákat se házánál se jószágában senki ne tarthasson. Ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék citatus per directorem causarum convincáltassék juridice és megbüntettessék.

Hogy penig mind az mi kegyelmes Urunknak ő Nagyságának és egyéb, római religion való fő urainak atyánkfiainak conscientiájok quietáltassék és contentáltassék, urunk ő nagysága maga szükségére magyar nemzetből való jámbor praedicátort, papot avagy barátot tartson, kinek tárházából fizessen. Hasonlóképpen az több uraink és nemes atyánkfiai is azon rendbéli tanítókat tarthassanak, ha akarnak, magoknak egyet egyet, ne többet házoknál, de senkinek, se szegény subditusinak se egyebeknek conscientiájokat, senki per vim ne kényszeritse, hogy eképpen in recepta religione, az régi árticulusok tartása szerint, religionis libertas megmaradjon.

Végeztük továbbá ezt is, hogy ez mostan reprobáltatott Jesuitárum secta ez hazában nullo unquam temporum in successu admittáltassék, sőt ha vocatiora is ezen végezésünk ellen az országba bójóni merészle ne, mindeneknek szabad legyen őket persequálni és marhájukban zsákmányt tenni.

Azonképpen egyéb szerzetesek is azon kívül, mint feljebb meg vagy on irva, ha be jónének azon büntetés alatt legyenek.

Az mely jószágok penig az mi régi szabadságunk és constitutionk ellen nekik conferáltattak volt mind

Erdélyben, s mind Magyarországon, azokról országul úgy deliberáltunk, hogy Nagyságod azokat az felytűl megírt régi articulushoz continentijája szerint, az fiscushoz foglaltassa, és az Jesuitáknak azokat, se pénzen, se alia quacunque sub conditione aut quovis modo eladni avagy idegeníteni az fiscustól szabad ne legyen. Ha pedig valakik tőlök megvennék avagy megvették volna is, pénzük belé veszsen és az fiscushoz ugyan elfoglaltassék.

Az váradí városnak Szent-Egyed egyháza minden pertinentijával, az kívül occupáltak volt, restituáltassék, hogy mint az előtt, ezután is praedikátort tarthassanak az város számára benne, de nem az római valláson való. Ha mit pedig a Jesuiták ujonon építettek volna, az fiscusé legyen.

Az Religio dolgából pedig végeztük országul, hogy az kétrendbéli religio, az augustana confession kívül való, miképpen ezkedig observáltatott, azonképpen ennekutánna is az előbbi articulushoz tartása szerint, megtartassék és senki abban meg ne háboríttassék. Innovatio pedig ne engedessék sub poena ante hac edita.

Azonképpen az minémű régi statutumok az oláh papok és püspökök felől voltak, helyen maradjanak, és az görög hiten való püspökök, az patronusok hire nélkül visitálni senki jószágába ne mehessenek. — — —

Mínthogy urunk ő Nagysága, jószágában és a százság között pénzen dézmát veszen, végeztük, hogy valahol urak avagy nemesség jószágában azféle dézmák vannak, kiket az papok integre bírnak, az patronusok meghagyván az papoknak egyik quártáját, az többit kiki mind le tévén az ő része szerint árendáját, magoknak vehessék és az pap is tartozzék felvenni az árát. *)
*A medgyesi 1588-ki országgyűlésnek a Jézus-társaságok ellen hozott határozata. **)*

E nevezetes határozat történetét megírandó minde-

*) A károlyfejérvári várostanács *Juridicum* című, 1588-diki jan. elsején kezdett és 1672-ig folytatott jegyzőkönyvének 9- és 10-dik lapján. A nevezetes gyűlés ez egykoru másolatának feltalálását fejérvári orvostudor *Ötvös Ágoston* ur buvárkodó szorgalmának köszönjük. K.

**) Mínthogy egy, különben nagynevű történetíró azt mondja,

nek előtt arra figyelmeztetem a kegyes olvasót, hogy én itten a Jézus-társaságiakat nem mint ama hol egekig magasztalt, hol a porig letiprott, s talán éppen azért mindkét részről félreismert, mert tulságosan vagy magasztalt, vagy ócsárlott rendnek tagjait, hanem mint Erdély a belső Székelyföldön kívül lakó katolikusainak e korban *egyedüli lelkipásztoraik* tekintve nyulok a tollhoz.

Bármily nagytekintélyűek is azon történetírók, kik azt állítják, hogy a Medgyesen 1588-ban tartott országgyűlést az egyesült, szilárd értelmiség és alkotmányos erélyesség battyudalának tekinthetni honunkban, mint a mely a tisztult belátás, jól megfontolt jog és egyesített erő jellegét hordozza homlokán: *) még is könnyű leendő mindazoknak, kik saját szemökkel szeretik a tényeket vizsgálni és nem más, bár mily nagyhangu mesterek szavain megindulni, azon meggyőződésre jutni, hogy ez országgyűlés szóban forgó határozatának fő, sőt egyedüli tényezői a vallás terén keletkeztek.

A tisztelt olvasó már azon országul hozott végzésekből is, miket idáig olvasnia alkalma volt, észrevehette, hogy a vallásszabadság a kath. egyházra ki nem terjedt; mert azt, kinek püspökét, egyházrendeit, tanát országul száműzik, ki papját csak éjjel hozathatja lakába némely kijelölt szertartások elvégzése végett, **) vallása szabad gyakorlatával bírónak semmiképpen sem mondhatni.

*Bátori István*nak fejedelemségre jutásával a katolikusok e szorongató állapota jobbra fordult, sőt országgyűlésileg is enyhítettett, miután *Bátori Kristóf* alatt 1581-ben a katolikusoknak a Jézus-társaságiakban,

hogy ez országgyűlést illetőleg *Socherus*- és *Katonának* hitelt nem adhatni, mert jézsuiták, vezérfonalul és bizonyító okokul főképp magának a gyűlésnek actáit és protestans íróink állításait használtam.

*) „Dieser Landtag — — ist nicht sowohl für den Geschichtsforscher, als auch für den Vaterlandsfreund von wichtigem Interesse, da ich ihn beinahe den Schwanengesang vereinigt gerkräftigter Intelligenz, und constitutioneller Energie nennen möchte.“ Der Mediascher Landtag in Siebenbürgen im December des Jahres 1588.

**) Lásd az 1556, 1566-ki nov. 30-kán Szebenben, meg az 1607-ki júniusban Kolozsvártn tartott gyűlések czikkeit.

kiknek Kolozsvárra és Gyula-Fejérvárra jöni megengedettett, állandó lelkészeket nyerni sikerült.

Mily tevékenységet fejtettek ki ezek különösen az oktatás mezején, tanúsága azon körülmény, hogy iskoláikat még a más felekezetűek is kezdték járni. „1579-ben“ — mondja *Hermann Dávid Annales Rerum Ecclesiasticarum in Transsilvania inde a Reformatione Religionis Anno videl. M. D. X X. gestarum* *) czimű, kéziratban fönmaradt munkájában — „*Bátori István király Kolos-Monostoron iskolát nyit a jézsuiták számára és az ifju, már Kristóf atyjától sejedelemnek kijelölt Zsigmond nevelését rájok bizza, kiknek főnöke Schreck Bálint* **) *volt. De ezek később monostoraikkal meg nem elégedvén tévelyöket (Hermann protestans író) vitatkozások és nyilvános iratok útján kezdék terjeszteni, sőt szindarabokkal és más színi előadásokkal az országnagyok és nem esek figyelmét már ki is nyerték. Ime, mennyire rozszallandó lutheranus gymnasiumaink restsége, nem találtattak hiv evangelicus tanítók, kiknek egyébiránt a király kedvezett.*“

Hogy ez a protestánsok féltékenységet fölébresztette, nagyon természetes, mihez még az is járult, hogy a társaságnak némely tagjai nem mérsékelvén magukat buzgalmukban, itt ott még személyes ellenekre is akadtak. Így például *Socherus* ***), kinek itten már csak azért is hitelt adhatni, mert társulatának hibáiról szól,

*) „Eodem anno — 1579 — rex *Stephanus Bátori* aperit scholam Jesuitis in Monasterio Claudiopolitano, atque juveni Sigismundo jam a Parente Christophoro Principe designato subordinat praeceptores Jesuitas, quorum primarius erat *Valentinus Schreckius*; qui deinceps non contenti monasteriis errorem hac occasione suum disputationibus atque publicis pagellis propallare satagunt, imo comoediis et aliis spectaculis *animos Magnatum et Nobilium passim eo perducebant*. En hic culpandam gymnasiorum nostrorum lutheranorum negligentiam, non fuerunt inventi fideles evangelici praeceptores, quibus alias favebat Rex.“

**) Kettős tévedés! A Kolozsvárra érkezett atyák főnöke *Sunyer*, Zsigmond nevelője pedig *Lelesz* volt. *Sachin. Hist. S. I. Parte IV. l. VII. pag. 223. Socher. Hist. S. I. Prov. Austr. l. VI. pag. 233.*

***) *Socher Hist. S. I. Prov. Austr. lib. VIII. pag. 385.*

azt írja *Szántó (Arator) Istvánról*, hogy ez Gyula-Fejérváron *Kovácsoczi Farkas* két gyermekét, kik csintalanul zavarák szónoklatában, a templomból kiutasíttatni parancsolá, mi által az ország korlátnokáinak protestans nejét maga ellen felingerlé. Amazok tehát éppen úgy, mint ezek, az atyák működésének eredményeitől tartván, mindent elkövettek, hogy azoknak az országbóli kiutasíttatását kieszközöljék. S minthogy ez az Enyeden 1588-ki october 29-én tartott partialis gyűlésen, hol az ügynek eldöntését az országos gyűlésre halasztották, nem sikerült, az illetők az erőknek ez iránybani egyesítéséről kezdettek gondoskodni. *Lampe*, a protestans író, maga mondja, hogy *Dereskei Ambrus* váradi, *Gönczi György* debreczeni pásztor, *Nádudvari Tamás*, *Bányai János* és mások Magyarországból jöttek a medgyesi gyűlésre, erdélyi testvéreik segítségére. *)

Arról, miképpen törekedett ez ellenpárt arra, hogy véleményének többséget szerezzen és miképpen keresték a katolikusok ezt ellensúlyozni, a legvilágosabban tanuskodik a marosvásárhelyi Teleki-féle könyvtárban *Cartophylacium Historicum* című 1144 szám alatt létező kézirat szerzője, AHIR, ki — hogy pedig ez nem más, mint *Albertus Huet Judex Regius* vagy is *Süveg Albert*, a híres szebeni királybíró, azt az ítézet minden szabályainak megfelelőleg bebizonyítá e kézirat főnemlített kiadója a hozzácsatolt előszóban — a pestis miatt Medgyesre nem mehetett, hanem Buzdon maradott szász követtársaihoz irt jelentésében, miután a pártok közti szakadást és azt említi, miként törekszik mind a két párt a szászokat a maga részére megnyerni, így szól: **)

*) „Ex Ecclesiis hungaricis *Ambrosium Deresskei*, Pastorem Ecclesiae Váradinae, *Georgium Göntzi*, Pastorem Ecclesiae Debreczinae, *Thomam Nádudvari*, *Johannem Banyai* etc. ad communem causam promovendam Transsilvanis fratribus adfuisse.“ *Lampe Hist. Eccl. Ref. in Hung. et Transs.* pag. 313.

**) „Nun ist sehr und hoch von Nöthen reiffer Rathschlag, was in diesen Sachen zu thun sey, und an welche Parthey wir von der Teutschen Nation uns halten sollen, allerley Unglück, Gefahr, Beschwernüss zu entfliehen: Denn beyde Partheyen Bedreuniss in sich haben; die Báthorische Parthey gibt für, dass, wo sich die Teutsche Nation zu ihnen

„Most már valóban nagy szükségünk van a jó tanácsra teendőink- és arra nézt, hogy a német nemzet minden veszély és baj kikerülése végett melyik párttal tartson; mert mind a két részből bajtól tarthatni. A Bátori-fele párt azt hozza föl, hogy, ha a német nemzet vele tart, a jézsuitákat ki nem utasítják és a németeknek jó dolga lesz, ha pedig nem, akkor rosszul járand jövőendőben; azon kívül tekintené meg, hogy a lengyel király erősíté meg kiváltságait: azt is emlegetik, hogy a rendek a szászok dézmájára törekcszenek. Az ellenpárt szerént pedig, mely a rendekkel tart, több és nagyobb szerencsétlenség háramland nem csak a nemességre, hanem a németekre is; hogy a jézsuiták követői rövid idő alatt tulnyomóságra kapnak és városainkba is hatnak és sok mást jövőendőnek titkon, mikről nem tudni, hogy mi rejlik alatta: Egerbegyen azt beszélték volna a zsoldosok, hogy ha a sejedelem ellen lesznek, Medgyesen minden vendég megölelndi gazdáját és a papoktól elveendik a dézmát. . . . Erről tehát tanácskozzanak és írják meg véleményöket, nehogy valaki azt állítsa, hogy mi saját fejünk után. testvéreink tudta és akarata nélkül cselekszünk.“

Végül azon körülmény, hogy a rendek az atyák kiutasítását sürgető felterjesztésökben a többi között azon,

gehalten würde in der Jesuitischen Sache, sie die Jesuiten nicht zu verweisen, so würde es uns Teutschen gut gehen, wo aber nicht, so würde es übel ausgehen in künftigen Zeiten; und sollen auch ansehen unsere Privilegien, so der König in Polen confirmiret hat: geben auch für, dass die Landschaft auf unsere Zehenden trachten würde. Die Gegen-Parthey aber, so mit der Landschaft vest hält, gibt für viel mehr und grösser Unglück gewarten zu seyn nicht allein auf den Adel, sondern auch auf uns Teutschen, dass der Jesuiten Anhang in kurtzer Zeit überhand nehmen soll, und auch über unsere Mauren steigen soll, und Viel anderes prophezeyen sie heimlich, welches wir nicht können wissen, was darhinter ist: Es ist zu *Arbegen* von denen Katneren geredet worden, dass wo man wieder den Fürsten seyn würde, so solle ein jeder Gast zu *Medjesch* seinen Wirth umbringen, und denen Priestern solle man den Zehenden nehmen. . . . Auf diese geschriebene Sachen wollen E. W. zusammen treten, davon Handelen, und allsdann ihre Meynung zuschreiben, damit niemand möge sprechen, wir handelten allein von unsrigen Hauptern und ohne unserer Mit-Brüder Wissen und Willen.“

Kolozsvárt 1556-ban hozott, törvénczikkre fektetik leginkább okoskodásukat, mely czikk a katolikusok minden renden lévő papjait száműzi, eléggé mutatja azon feljebbi állításunk igazságát, hogy a megyesi gyűlés szóban forgó határozatának fő tényezői a vallás terén keletkeztek; hisz az egész világ tudja, hogy 1556-ban még egy jézsuita sem volt Erdélyben. Ha tehát a jézsuiták az 1556-ki czikkért valának száműzendők, úgy nem azért utasítottak ki, mert jézsuiták, hanem azért, mert *katholikus* papok voltak. Azonban lássuk magát a gyűlést.

Az atyák, már az enyedi gyűlés lefolyta alatt észrevevén a fergeteget, mely fejük fölött tornyosulni kezd, még november negyedikén következőleg védelmezték a fejedelem és országnagyok előtt ügyöket:

„Oly ügynek szenteltük életünket, kegyelmes Uram! melyre nézt mindegy, akár hol lakunk a földön: minthogy sehol és mindenütt van honunk. Ha Erdélyből kiutasítanak, kész hol másutt, hol Lengyelhonban lakásunk: magában Magyarhonban is terjedelmes collegium épül számunkra: hol talán a lelkek nagyobb hasznára, de saját magunkra nézt bizonyoson kevesebb veszélylyel szolgálhatunk Istennek, mozgathatjuk elő csekély tehetségünk szerént az álladalom közönséges javát. Azért bizonyos lehetsz, ha fájdalommal hagyjuk itt e hont, ha maradni törekszünk, nem azt keressük, a mi a miénk, hanem a mi a Jézus Krisztusé, mi mindenek előtt neked és az ország üdvére, dicsőre és hasznára van. De az állhatatosság erénye is azt kívánja, hogy az ember, azzal, mihez helyesen fogott, föl ne hagyjon, és maga Krisztus Urunk és Mesterünk is, midőn apostolainak az egyik házból a másikba való költözést megtiltotta nemde az országokon való könnyelmű átvándorlást is megtiltotta? Ugyanazért, ha csak elüljáróink parancsa egyebet nem határoz, vagy más igazságos ok el nem hív, állomásunkat semmiképpen el nem hagyni, eltökélt szándékunk. Még színre sem hozhatni fel semmit, mi azt, hogy javainktól megfosztassunk és azon felül még ki is üzetessünk, igazolhatná. E század hetvenkilencedik évében atyád, e kitűnő férjfiu, Kristof fejedelem, midőn Erdélybe érkezünk, kiváló kegyességgel fogadott; nagybátyád István, a nagy és dicső király Olasz-, Osztrák- és Lengyelhonból gyűjtött össze és küldött ide. Két

évvel utóbb országgyűlésileg elfogadtatván, Monostort és a hozzá tartozó helységeket és Kolozsváron a zárdát és az iskolákat minden ellenkezés nélkül birtokul kaptuk. Idt, mit ily jogoson nyertünk, oly sokdíg háborítlanul birtunk, azt, hacsak valami nagy bűntényt el nem követlünk, barbarjogsértés nélkül elvehetni-e tőlünk? És mi az a nagy bűntény? Miről vádolhatnak joggal még elleneink is! A katolikusokért engedték meg bejövételünket, és ezt bátran és nyíltan hirdetjük; mert nem méltányos, hogy míg annyi sok más, noha káros felekezet türetik az országban, egyedül a közlebbi országgyűlésben elfogadott és a magyarok által hatszáz éven át (mert annyi év előtt fogadá el azt Szent-István király) állhatatosan vallott katolikus hit küszöböltessék ki az országból. Ha némely jó embereink azt akarják, hogy minden vallás szabadon gyakoroltassék Erdélyben, miért tagadják meg ezt a katolikusoktól, mit a törökök sem tesznek? Ha minden nemes ember házánd szabadon tarthatja felekezetének papját, mi okból nem engedik meg ugyanazt néked? Ha annyira védelmezik saját jogaikat, miért akarnak téged azoktól megfosztani? Érzed-e kegyelmes uram? hogy bennünket és ügyünket csak szóval, de valósággal téged támadnak meg? Semmit sem mondok oktatóid- és hit-szónokaidról, kiket — a bölcsek intelme szerint — szüleink után, sőt azok előtt tartozunk tisztelni, s kiket, magad általod, mily méltányos és kegyességedhez méltó hogy minden sérelem ellen védjed és oltalmazd, miután mindenkit védeni és oltalmazni tartozol. Valóban kötelességed atyád és nagybátyád, e dicső és bölcs férfiak méltóságát, intézményeit és tetteit védelmezni. Tudod mily jól vélekedtek a társaságról, mily megelőzőleg fogadták a minap Erdélybe érkezett rendet, mennyi kegyességgel és állhatatossággal munkálkodtak megalapításán, mennyire pártfogolták és ékesítették. Hű emlékedben vannak a királynak irányunkban kelt s hozzád intézett végső parancsai, s a haldoklónak szavai, mikkel a társaságot neked ajánlotta. Nem is aggódunk azon, hogy te e szilárd akaratukat mint hű és balga dolgot megvettetni és kicsúfoltatni engeddd. Vagy azt a példát akarják béhozni (mely károsabb-e vagy roszalandóbb az utókorra nézt, ki mondja meg?) hogy az, mit az egyik fejedelem megállapított, rögtön halála után megsemmisítették. Csak eresztesenek meg a zabolák, kivált ily nagy, szilárd és alapos do-

logban, majd mi sem lesz állandó a köztársaságban, hanem minden meg fog ingattatni és összedölni. Sértessenek meg csak oly érvényes és megállapított jogaink! Csodálkozni lehet, hogy azok, kik ezt sürgetik, nem veszik észre saját kárukat, mit azzal önnön maguknak szereznek. Mi azzal, mihez Isten segedelmével fogtunk, kilenc éven át úgy foglalkoztunk e tartományban, miszerint senki sem panaszkodhatik arról, hogy sérelmére lettünk volna, sőt mindenkinek használni kívántunk. Azzal megbizva, kegyelmes uram! hogy téged és Erdély ifjuságát a vallásosságban és a szép tudományokban oktassuk, e nehéz hivatásnak hihetetlen gondtal és rendíthetlen hűséggel feleltünk meg. A katolikusok megfogott számát megőrizni, az Isten ígéjével és a szentségek élelmével táplálni éjjel nappal, mi fáradságot, bajt vagy veszélyt sem kerülve, mindig készek voltunk; a földi javakat, mikkel ellátni kívántatok, nem dözsölésre, hanem szegény ifjaitok fölsegéllésére, templomok s iskolák építésére, gyermekeiteket oktató férfiak táplálására fordítottuk. Ha ezek büntények, nem tagadhatjuk, hogy elkövettük. Ha ezeken kívül vádolnak valamiről elleneink, álljanak elő vele és bo-csássák ítélet alá, és úgy vessenek ki aztán, ha tetszik, ne hogy, ha kihallgatlanul kiutasítanak, azt zsarnokilag tenni látszassanak. De talán báldányimádók vagyunk mi és a többi katolikusok mind? valóban borzasztó büntetésre méltó bűn, ha azt bármi okkal ránk bizonyíthatnák elleneink! S bár annynyi bátorságuk volna, hogy velünk a vallásról akár szónoklat, akár vita, akár írás útján vitatkozzanak; mert bizonynyal álltnák, hogy mi nem vagyunk báldányimádók, hanem hogy azok között, kik a katolikus hittől eltértek, sok a szakadár és istenlagadó. Végül, még azt is vedd bölcs figyelmedbe, kegyelmes Uram! mennyi haszon és mekkora dísz hárult társaságunkról e házára és hogy nincsen távol azon idő, hogy amaz új és utálatos felekezet, melyről nem tudni, ha vajjon a zsidók vagy Ebioniak nevezetével jelölendő-e s melyet ez ország legtöbb nagyjai méltán gyűlölnék, gyökerestől kiirtassék. *) Aztán, valamint rendünk az egész földkerekségén van elterjedve, úgy terjesztetett el Eu-

*) A tizenhetedik században alig volt országgyűlés, melyben Erdély rendjei a szombatosok ellen a legszigorúbban nem intézkedtek volna; mint illető helyén látható.

ropán és az új világ tartományain át saját magad és ez ország hire. Végül tekintsd a Magyarokban még nem látott akadémia leendő építésére fordított költségeket, a ropant fáradtsággal Spanyol-, Olasz-, Német- és Lengyelhonból ez akadémia fölvirágoztatása végett behozott alkalmas férfiakat. Vagy megengedhetnéd, hogy enynyi törekvést és költséget meghiusítson némelyek rossz akarata, akkora sérelem ejtessék nagybátyád-, atyádon, hazájok e legbölcsebb és javát leginkább akaró fejedelmein és e hazán? Szemed látára dőljen össze ama nemes nörelde, mely ugyanazon király és a pápa által alapítatván és fényes jóvedelmekkel ellátatván, e honnak annyi hasznót és dicsőséget szerzett? Azon jó oldala van e növeldének, hogy benne a szegényebb sorsu nemesek gyermekei és más jöreményű ifjak ingyen oktattatnak a tudományokban, kik eddig mint tudatlanok vénnültek meg, vagy birtokuk és (mi sokkal sajnósb veszteség) erkölcsaik, meg vallásuk nagyobb, a tudományokban nyert hasznót túlhaladó kárával idegen nemzetekhez küldettek. Pedig azon vannak, hogy az ország ez ékessége, a jó erkölcsök e támasza, a bölcsesség oly szerencsésen épült és virágzó hajléka széthányassék, melyet, ha hiányával volnánk, minden uton és módon meg kellene szerezni. És kívánhatja-e, hogy jó hazáfnak tartassék, ki ily ártalmas tanácsokkal ostromolja hazáját? Azért fontold meg kegyelmes Uram! miféle ügy, kiknek ügye és mily új módon forog a veszélyben. A vallásért száműzést, javaiktól megfosztást, sőt magát a halált is nyerességnak nézik Krisztus szolgálói, mint kiknek győzelmi dicsőségekké válik mindaz, mit elleneik büntetésökül forralnak. De meg kell gondolnod, hogy magad és egész Erdély hire kimondhatlan csorbát szenvedend ez által; mert többen lesznek a keresztény fejedelmek közül, kik társaságunk illetén elítéltetését, hogy legkevesebbet mondjak, az állhatatlanság- és kegytelenségről vádolandják. De hagyjuk ezeket. Azt ma itt előtted, tanácsnokaid és az egész ország színe előtt erősítjük, hogy ügyünkkel fel nem hagyunk, téged, kit halhatatlan emlékü atyád, kit nagybátyád, a király, gyakran és halálos ágyán is ajánlott, ifjú korod e kétes szakában el nem hagyunk, el nem árulunk; hanem lehető minden erőnkéből javadat és méltóságodat védelmezni készek vagyunk. Végül szilárdul áll, hogy Erdélyből ki nem megyünk, sőt addig itt maradunk, míg vagy Krisztusért és a meg nem

vesztegetett hitért (némely angolhoni szerencsés társaink példáját követve) az ohajtott halálra hurcoltatunk, vagy kiutasításunk valamely igaz oka felhozatik, nehogy ha önkény és irigység határoz mindenben, olyanokul tűnjünk föl, kik téged erőszakoskodás- és zsarnokságra oktattak volna.“)*

Ez erélyes szónoklat akkora benyomást teve Zsigmondra, hogy — mint már feljebb mondók — ez ügynek elintézése a jövő országgyűlésig elhalasztaték; de az atyák elleneit nem bírta lecsendesíteni, azon sajátsága lévén az emberi természetnek, hogy hamarabb indítatik engedékenységre ellenének gyávasága, mint erélyessége által. Így történt, hogy — ha mellőzzük is itten a most idéztük szerzők azon állítását, miszerént ezt az országos gyűlést azért is sietteték, nehogy Andrásházai bibornok, kinek eljöveteletét hirül hozták, idejében megérkezessék — az egész ország szokatlan forrongásba jött és nem egy helyütt az utcákon, rögtönzött szószékekről — asztalokról — keresék a lakosokat az atyák ellen hangolni; mialatt Váradon, Fejérvártt és Monostoron nyilvános könyörgések, szentségkítétel melletti ájtatosságok tartattak a katolikusok részéről, kiknek szorongattatása ez uttal a külföld, sőt a pápa tudomására is jutott. Tény, hogy Lengyelhonnak nagynevű korlátnok, *Zamoszky, Gécz Jánost*, Erdély kormányzóját az atyák pártolására fölhívták. (A pápának ez ügyben történt felszólalását ez értekezés végén veendő olvasóim).

Ily előkészületek között érkezék meg december nyolcadika, az országgyűlés megnyitásának határnapja. A gyűlekezet — december 11-ikén mondja AHIR, kinek mint szem- és, mert maga is protestans, ellenfeleink által el nem vethető tanúnak főnemlített jelentését használjuk itten fonalul — két részre oszlott, a fejedlem tanácsának némely tagjai, u. m. *Bátori István, Iffy János, Sombori László, Gécz Ferenc*, a vármegyék főispánjai, némely országnagyok, u. m. *Bocskai István* és *Bátori Boldizsár*, meg ifjú *Csáki* és

*) *Sacchin.* pag. 376. *Socher.* pag. 387. — *Lampe, Hist. Ecclesiae Ref. in Hungaria et Transs. Trajecti ad Rhenum* 1728. pag. 314. et seq. —

mások, a szászok közül a szebeni királybíró és a beszercei bíró a város tanácsházában, a képviselőség pedig és annak vezérei, u. m. *Bánfi Boldizsár, Veselényi Ferenc, Bornemisza János, Alárd Ferenc, Vas György, Forró János, Gerendi János, Erdélyi Miklós* és a székelyek részéről *Perreszi István, Siger János* és a többi székely királybírák a nagy templomban gyűlvén össze, hol a fejedelem által leadatni szokott propositiok leérkezésekor a reformatus és unitarius papság iszonyu lármával kezdett a jézsuiták ellen szónokolni. *) Minek következtében a rendek, eltérvén a gyűléstartás szokott modorától, mely a fejedelmi propositiok feletti tanácskozást hozta volna magával, a jézsuiták ügyét határozzák mindennek előtt fölterjesztendőnek, különösen az enyedi gyűlésen tett azon ígéretre hivatkozván, hogy ez ügy az országos gyűlés teendői közé fel fog vétetni. Az ez értelemben írásba foglalt fölterjesztés a templomból a tanácsházba gyűlt országnagyoknak küldetett át, kik fejenként — *per vices* — kérdezettek, ha vajjon az a fejedelemnek bényújtandó-e, vagy nem? Erre legott szakadás történt. A főnemlített tanácsosai a fejedelemnek ellenezték a fölterjesztés beadását, azt hozván föl, hogy a fejedelem még igen ifju lévén s az alkotmányra meg sem esküvén, a vallás dolgában mit sem határozhatna, hasonlóképpen a kormányzó sem, kinek instructioja enynyire nem terjed. Mások pedig azt indítványozák, hogy a fejedelem a jelen esetre az ország képviselői által a szükséges hatalommal ruháztassék fel, meg mások a fölterjesztés egyszerű felküldését követelik. **)

A fölterjesztés pedig így szóla :

„*Hogy tanácskozásunk elején azokról, mik kü-*

*) „Der anderen aber“ — tudniillik a templomban lévők közül — „sind vielmehr gewesen, die wir nicht nennen, sondern *greulich geschrieen haben*; denn die Ungarische Priesterschaft, Bischof von Klausenburg und der Bischof von Gyalu, darneben auch unser Hr. Superintendent, welcher gleichwohl nichts geredet hat in der Landschaft: Die Ungarische Priesterschaft aber etlichmahl orieret haben, und der Jesuiter und des Papst Handel angezeigt.“ AHIR. —

*) Ugyanaz.

lönösön Isten dicsőségét nézik, kívánunk szólani, mel-
lőzven azt, mi a külső hasznát és a közjót illetni
látszik, arról, kegyelmes Uram! engedelmet kérünk;
mert amazt a szentlélek sugallatára vesszük elő, ki
az igazságot vizsgálni parancsolja; reá majd azt, mi
Nagyságod javára és a haza üdvére vonatkozni lát-
szik. Ide járul Isten fenyegetése is, hogy kezei meg-
kurtítvák, fülei bedugvák; mert nincs — mondja — ki
védelmezné ítéleteit. Ezek szorongatják lelkiismeret-
tünket. Könyörgünk tehát, Nagyságod szüntesse meg
lelkünknek e fájdalmát, mozdítsa elő szándékunkat s
intézkedjék ohajtásunk szerént, mi valamint Istennek
tetszeni fog, úgy fogja hazánkat is a fenyegető ve-
szélyektől megóvni. Ne is gondolja Nagyságod, hogy
mi ezt vakmerően és az ország lakosainak híre nél-
kül tesszük, sőt mindent jó neven vegyen, minthogy
mi örök lekötelezettjei vagyunk, mely Nagyságod iránti
hajlamunkat sem felfogni, sem kifejezni nem vagyunk
képesek, közös halált és életet ohajtunk és Isten sege-
delmével törekedni fogunk, hogy azokban, mik Isten
tisztületét és dicsőségét illetik, egyek legyünk *), mi-
után Isten rendeléséből Nagyságod fejünk, mi pedig
tagjai vagyunk.

De hogy azokra szálljunk, mik ügyünkkel szo-
rosban vannak egybekötve, kérjük Nagyságodat, em-
lekezzék meg arról, hogy mult octoberhó 29-én Enye-
den tartott partialis gyűlésünkben, másnak kárán o-
kulván, alázatos feliratunkban azért esedeztünk Nagy-
ságod előtt, hogy a Jézuitákat, ezen előttünk ismer-
etlen, Isten és emberektől gyűlött, az egész ország
által hazánk elleneinek kikiáltott embereket e hazá-
ból kiutasítsa. *Exusta est domus vicina, jam nostra
praestolatur incendio.* **) Aszomszéd nemzetek esetei
és nyomoruságos kárai, mikkel ezeknek közeledése jár,
fájdalmat okoznak nekünk. Előre sejtjük saját sor-
sunkat. Noha pedig Nagyságod a mult gyűlésben leg-
jobb reménységet nyújtott nekünk, még is ez ügynek
végeldöntése bizonyos okokból a generalis gyűlésre

*) ?

**) „Diese Wörter waren lateinisch gesetzt.“ AHIR.

halasztatott; s minthogy Nagyságod ezt megnyitotta, mi is hasonló ügyekezettel, ugyanazon akarattal mindenünnen ide gyűltünk, meg lévén győződve, hogy azt, mit Nagyságod nekünk akkor megígért, kegyesen meg is adandja: Nagyságodnak ígérétét oraculum gyanánt vesszük.

Minthogy pedig bizonyos, kegyelmes Uram! hogy nagyobb dolgok elintézésében a tanácsosok segédelmével, érett itélettel és hosszas megfontolással kell élni, éltet a remény, hogy Nagyságod ez ügyben is tanácsosainak hozzájárultával azt határozzadja, mi főleg Isten dicsőségére és a haza üdvére szolgál. Oldala mellett vannak mélybélátásu testvérei és rokonai, kiket Lengyelhon felséges királya és halhatatlan emlékü jeles atyja Nagyságodnak lekötöleztet, *) régi hív szolgálai és az ország jeles tanácsa, kik mindnyájan közakarrattal mind azt, mi akarátja és tekintélye szerént való lesz, buzgón megfontolandják.

Ha Nagyságod, kegyelmes Urunk! meggondolja, hogy Nagyságodat Isten sugallatára mindjárt bölcsőjében egy akarattal, önkényt és szabadon választottuk fejedelmül, hogy diszünknek és ékességünknek tekintjük és minden reményünket kegyességébe helyezzük: könnyen átlátandja Nagyságod, hogy joggal bátorkodunk kérni, miszerént ne utánozza Roboam példáját, Sálamon azon fiát, ki mellőzven az öregek illedelmes tanácsait, haszontalan emberek szavaira hallgatott, az országot és alattvalóit elnyomta, a miért több tartomány, más uralkodót választván, tőle el is pártolt. Sőt inkább kövesse Nagyságod Joast, Achazia fiát, kiis kiskorától fogva az öregek tanácsára hallgatván és azt, mi az Isten tiszteletéhez tartozik, minden részelyben Istennek rögtöni segédelmét tapasztalta.

Téged is, kegyelmes Uram, hasonló kegyelemmel ápoland velünk együtt az Isten, ha azokat, mik az Istene, szívedre veszed és a bölcsék tanácsára hallgatsz, mi is éltünket Nagyságodért feláldozni nem késendünk, sőt szomszédaink is, kik az evangéliom

*) Kik, mint látni fogjuk, e tárgyban egyet nem értettek a rendekkel.

tisztább tanát vallják, téged dicsőíteni fognak és leszsz mint Josiás, Amon királynak fia, ki népét igazságban kormányozta, sem balra, sem jobbra el nem tántorodván. Tudjuk, hogy Nagyságod a legnehezebb dolgokat is könnyen fogja föl. Mert a nemes vérből származott ember, nemes, fönséges dolgokkal foglalkodik; azért reméljük, hogy Nagyságod e tárgyban mint igazságos uralkodó határozand, ki a haza békéjét keresi és nem hint vizsályt. Mi semmi egyébre nem törekszünk, mint arra, mi Isten dicsőségét illeti, mindent mellőzván, mi a földi javakat nézi. Mert rövid az, minek vége van.)*

Azon szakadásnak következtében, melyet e fölterjesztés felolvasása okozott és melyet feljebb említék, a tanácsházba gyült fejedelmi tanácsosok és országnagyok a templomba mentek, megkisértendők, ha a rendekkel egyezkedhetnének; de ez nem sikerült.**) Erre a Medgyesre gyült atyák, kik a fejedelmi tanácsosok előtt védeni akarták magukat, de ezek által a rendek eleibe utasítottak, *Kereszturi Kristóf*, kővári és nagybányai kapitány által a templomba a rendek eleibe vezettetvén és ezektől a szólásra engedelmet nyervén, latinul és magyarul védék magukat.***) *Vangrovicz*, a pro-provincialis latinul szólván felhozá: „*hogy az atyák mind- eddig szorgalmasan és nem minden eredmény nélkül foglalkodtak az ifjúság oktatásával és a katolikusok vigasztalásával; hogy hasonló gondossággal keresték a csendet és békességet föntartani; s hogy ezt a társaság, daczára azon ellenségeskedéseknek, miknek ki vala téve, megőrizni törekvék, annak békizonyítására még elleneikre is hivatkozik, hadd szóljanak, ha igazat akarnak mondani. Azon, hogy a különböző hitvallások*

*) *Lampe Hist. Eccl. Hung. pag. 318.*

**) „*Aber nach langen Zanken und Schreyen ist nichts daraus worden.*“ *AHIR.*

**) „*Hiezzwischen haben des Fürsten vier Jesuiten für die Landschaft begehret, welcher Vorgänger war Pater Jacobus, zu bitten und sich zu entschuldigen, seyn auch alsbald fürgelassen, und sie die Landschaft gar still verhört, und sie ihre Bitte zum ersten lateinisch, darnach Ungrisch- gethan.*“ *AHIR.*

papjai oly gyűlöletes dolgokat hoznak fel a pápáról, nincs mit csodálkozni: hisz nyilvános, hogy csak úgy képesek követőiket az irányukbani engedelmességben megtartani, ha azokat, fogások által fölgerjesztvén bennök a gyűlölséget, a papi fejedelemtől elidegenítik. Mi pedig az igaz hitnek spanyol módra való vizsgálásának — inquisitionnak — behozatalát illeti, bátran hivatkozik azon körülményre, hogy a társaság sehol az egész világon, hol ilynemű ítélőszékek léteznek, mennyire tőle függ, ez ügybe belé nem avatkozik; sőt teljesen megengedi, hogy ha valaki közülök e dologról Erdélyben csak egy szót is ejtett volna, fejével játszik. Végül a bálványimádást illetőleg, miről leginkább vádolják, készek e vádat, a mint tetszik, akár írásban, akár élő szóval megczáfolni, és e tekintetben ujjal is kéri az alkalmat, hogy ezt megtehessék, valamint azt is, hogy azon javaknak ügye, miknek birtokába eddig jutottak, törvényes uton elláttassék.“ Ugyanezt fejtegeté Szántó is magyarul; *) de minden siker nélkül. Hasonló eredményü vala a többi katolikusok nevében Kereszturi Kristóf által benyújtott azon kéréssel is, melyben ugyanazon szabadságot, melyet a többi hitfelekezetek maguk számára követelnek, a katolikusokra is kiterjeszteni kérték, miután azt a hazai törvények úgy is már megengedték és megerősítették; ne üldöznék telkipásztorait, kik semmiben hibásoknak nem találtattak és a közjóra célzó munkálkodásukért egyebet érdemelnének. Az atyák kijöttével újból elkezdődék a zajongás, mely délután 3 óráig tart, a mikor a rendek, mit sem határozhatván, eloszoltak, a határozást más napra halasztván. **)

E szakadás világos tanubizonyysága annak, mily kevés hitelt adhatni mindazoknak, kik e határozatot mint az ország képviselőinek általános, minden ellen-

*) Socher. Hist. S. I. Prov. Austr. I. VIII. pag. 393. —

**) „Darnach ist der Zank wieder angegangen, und hat gewehret bis Nach-Mittage umh drey, da niemand noch gessen hatte, und derohalben die Sache aufgespahret ist, bis auf den heutigen Tag“ — e jelentés első része december 12-én iratott — „da man wiederum in der Kirchen ungemein Frühe zusammen kommen soll.“ — AHIR.

kezéstől ment akaratját szeretik föltüntetni, valamint világosságot vet azoknak sajnálatra méltó gyengeségére is, kik a pártjok szellemétől vezéreltetett írók egyoldalú állításain megindulván, a történelmi tévelyt tovább terjesztik a nélkül, hogy a fürkészlet fáradaimaiban hivatásukhoz illőleg részt vennének. Hisz nem mi mondjuk, sem nem azok egyedül, kiket arról szokás vádolni, hogy mint a számtüzöttek pártolói azoknak ügyét is védik, hanem maga a többször idézett szemtanu, ki eleve különböskön álla a két párt között, de azután — mint látni fogjuk — a többséghez álla, arról tanuskodik, hogy a két *Bátori, Jósika István, Veselényi Ferenc, Sombóri László, Géczi Ferenc*, és a székelyek közül *Lázár István* és társai oly annyira ellenzék a fölterjesztés benyújtását, hogy az országtól elpártolással is fenyegetőznének.

Másnap — december 12-dikén — már jókor a templomba gyűlvén a rendek, *Bánffy Boldizsár* indítványára, jóllehet többen az oda gyűlt tanácsosok közül újból is az említett okokból a szokott napirendet, vagyis a fejedelmi propositiok elővételét sürgeték, szavazni kezdvén, a fölterjesztés benyújtását elhatározzák és azt egy körülbelül husz személyből álló küldöttség által az nap tizenegy óra táján fel is küldék. A fölterjesztés — mondja tanunk, ki maga is a küldöttségnek tagja vala — magyarul vala szerkesztve*). A fejedelem, ki *Schuller János* házában tartozkodék és kinek jobbján a kormányzó, *Kendi Sándor* és *Kovácsoczi Farkas* a korlátnok, balján pedig *Bátori Boldizsár, Gálfi János* és *Deák Péter* állának, ez utolsó által azon választ küldé a rendeknek, hogy tanácsosaival az ügyet megfontolandja és a következő napon határozatát velök tudatandja.

E válaszában fölfejtvén a fejedelem, hogy a jézuitákat *Bátori István*, a lengyel király küldötte az országba s hogy nagyemlékü atyja azokat el is fogadta, kiváltságokkal ellátta és az ifjuság oktatását rájuk bízta, hogy 1581-ben még országgyűlésileg is elfogadtat-

*) „Der Fürtrag, so schriftlich ungarisch verfasst, war sehr lustig zu hören und zu lesen“! Ugyanaz.

tak; tudtára adá a rendeknek, hogy eldődeinek példájától el nem állhat, a miért is arra kéri őket, hogy követelésöktől elállván, az ország szokott ügyeinek ellátásához fognának.

A rendek e választ rossz neven vevén, *) egy huszonöt személyből álló bizottmány által egy új fölterjesztést szerkesztettek, mely december 13- és 14-én elkészülvén így hangzott:

„Kegyelmes Urunk! Vettük Nagyságodnak a jézsuitak ügyét illető választát, melyben jelenti Nagyságod, hogy miután az országrendjei, nemely közelebbi pártialis gyűlésekben a jézsuitak vallása és állapota felett tanácskozáván, azoknak megmaradását egyhangulag elhatározták, ezen megnyugodván és kérésünktől elállván, a többi ügyek ellátásához fognánk, annál is inkább, mivel a rendek közül is többen kérték volna Nagyságodat, hogy a jézsuitak megtartassanak az országban. Minthogy pedig mi ily uton a haza és nemesség szabadságát nagy mértékben gyöngítve és a legvégsőbb veszélynek kitéve látjuk; a dolgot elejétől fogva tökéletes vizsgálat alá venni kényszerítettünk.

Azon nemes kiváltsággal bírt már alapításától fogva a magyar köztársaság, melyet vérrel is védett és mindig csorbíttatlanul megőrzött, miszerént mindenről, mi az ország javát illette, szabadon és teljes hatalommal rendelkezett. Kivüláglík ez már abból is, hogy az ország rendjei mindig szabadon választák fejedelmeiket, kik az országtudta és beleegyezése nélkül soha semmit sem határozhattak; sőt ha szükség esetében holmíkról rendelkeztek is, szabadságában állott az országnak, azokat megváltoztatni, kijavítani vagy egészen eltörölni.

Es e nemes kiváltságot a magyar köztársaság alapításától fogva (noha hazánk mindennemű változásoknak és pusztításoknak ki vala téve) mai napig sértetlenül föntartani törekedtünk; sőt azt, mint sza-

*) Status hoc ipso responso *exacerbati* concluserunt ab hoc proposito plane non discedere. *Lehmann Hist. Diplom. de statu Rel. Evang. in Hungaria* pag. 9. — Hoc accepto a Principe magna cum indignatione conclamatum est. *Lampe Hist. Eccl. Hung.* pag. 321.

badtságunk kezességét, ne hogy őseink elfajult gyermekei legyünk, hanem inkább nyomaikat kövessük, örök időkre minden erőnkől óltalmazni és megvédeni szándékunk.

Ugyanazért, noha tudjuk, kegyelmes Urunk! hogy a közelebbi országgyűlésen a jézsuiták befogadása elhatározottatott, mégis tekintetbe vevén ősi szabadságunkat és nemes kiváltságunkat, e határozaton változtatnunk szabad, hogy így Isten dicsőségének eleget tegyünk s szabadságunkat megmentsek. A történelem tanusítja, hogy elejétől fogva oly módon jártak el, miszerént ha a fejedelmek szükségből valamin változtatni jónak látták is, azt töstént az országgyűléssel közölték, végerőt csak úgy nyervén, ha mindnyájan beleegyeztek. Ily eljárást kellett volna a jézsuiták ügyében is követni és felette, minekelőtte az országba behozattak, országgyűlésileg határozni, miként még Izabella királynőnek Erdélybe jövetele előtt a pápista vallás minden egyház rendjei- és oktatóival együtt az egész országnak beleegyezése és határozata folytán az egész országból kiküszöböltetett: azért a jézsuiták behívását soha törvényesnek — minek állittatik — nem tarthatni) Azért is szükséges tehát a mult időkben kelt törvényekre figyelni és azokat megtartani, mivel ez ügynek végelintézése 1585-ben a fejevári gyűlésben a még meg nem tartott országos gyűlésre halasztatott, mely határozatnak szövege így szól: „A religio dolgáról ilyen végezést tettünk, hogy az religio dolga minden részében, czikkelyében abban maradjon, a mint annakelőtte való generalis gyűlésekben, pártialisokban is, végeztünk róla, és azon mód tartassék*

*) Már pedig e behívás igen is törvényes volt. Hisz maguk a rendek mondják, hogy „a történelem tanuskodása szerint elejétől fogva úgy jártak el, hogy a fejedelmek az országgyűlés jóváhagyásának reményében is intézkedtek holmi tárgyakban.“ Hát a jézsuiták ügyében másként történt? Hisz tudjuk, hogy a jézsuiták 1579-ben ily fejedelmileg történt intézkedés nyomán jöttek Erdélybe s hogy e fejedelmi behívás 1581-ben országgyűlésileg helybenhagyott. Azonban a következetesség nem az erőszak tulajdona, mely plausibilis okokban soha hiányt nem szenved.

meg a religio dolgában mind addig, míg Nagyságod generalis gyűlésben országával más végezést nem téssen."

*Minthogy pedig, kegyelmes Urunk! ide generalis gyűlésre hívatattunk, rendjén lévőknek tartjuk azt, mi ezelőtt a jézsuitakat illetőleg föltételelesen határozottatott, megváltoztatni: kiválság azért, mivel ők maguk szolgáltattak erre okot, meg nem tartván a kitűzött határokat. Ugyanis meg nem elégedvén az ifjuság oktatásával — mi egyedüli kötelességök volt volna — saját vallásukat az utcákon, utakon, templomokban s nyilvános körmeneteikkel kezdék terjeszteni; *) még pedig oly helyeken, hová menniök meg nem engedtetett. Mert Váradon is Szent-Egyed templomát, hol az igazhívó **) tunitás hirdettetett, erőszakkal elfoglalták, nem az ifjuságnak oktatása végett, hanem azért, hogy vallásukat ily módon is terjeszszék, a keresztet a polgárok botrányára fegyveres kézzel hordozzák körül s oly zavarokat okozának, melyekből, ha az e célra kiküldöttek a dolognak elejét nem veszik, borzasztó lázadás támadott volna. Ezzel sem elégedvén meg, a szomszéd falukra mentek ki, tanításuk szélesb terjeszthetése végett a Szent-Kozmai hitszónoknak lakát elfoglalták, őt abból jogtalanul kivetvén, könyveit szét tépven s más lakosokkal is rosszul bánván. Hogy pedig Erdélyben is a kijelölt határokat átlépték, az nyilvános; mert egész Székely földet, Ujhely ***) és Káránszék környékét, nem ugyan sokaktól (noha a nyilvános törvények ellenében ez sem történhetett volna meg) sőt senkitől sem hivatva, saját merészségökből körüljárták, nem az ifjuság oktatása, hanem vallásuk terjesztése végett.*

Mily törvényesen s mily kiváltságok nyomán bíráják javaikat, kiviláglik az 1556-ban tartott országos

*) Ime, a vallás nyilvános gyakorlata, a helységeken szét szort katolikusok lelki ellátása tilos; hol itt a recepták egyenjogúsága, melyre még *újabb időkben* is oly magasztalólag történik a hivatkozás?

**) Reformáta.

***) *Lehmann Ujhelyt, Lampe Vásárhelyt* említ.

gyűlés czikkeiből, mikben nyilván rendeltetik, hogy a püspökségek, káptalanok, zárdák és prépostságok javai azoknak, kiktől elvételtek, vissza ne adassanak. Mindenki látja tehát, mily joggal bírják mindazt, mi nekik országos határozatok ellenére adományoztatott, miután az adományzás — donatio, statutio — neve alatt, nyilvános törvények ellen kelt ily függelékek érvénytelenek és meg nem állhatnak.

De sőt még ezzel sem elégedvén meg, nem csak a Monostort mindazzal, mi hozzá tartozik, hanem Szent-Mihály-Követ*) is, körülfekvő faluival együtt és több a váradi uradalomban fekvő és a kincstárhoz tartozó falut elfoglaltak; miből nyilván következtethetni, hogy ők magasabbra törekednek. Továbbá, hogy határaikon tulmentek, kitetszik abból is, hogy még a török tartományokba is behatoltak és küldnöik által Oláhországot vallásukra téríteni merészkedtek, mely merészségök, minthogy azt a török császár előtt el nem titkolhatni, hogy mennyi bajt hozhat hazánkra, minden értelmes ember átlátja. Minthogy tehát a törvények ellen ily merényeket követtek el, a szomszéd népek romlásából bátran következtetjük, mekkora veszélybe dönthetik szabadságunkat; mert mihelyt amaz országokban letelepedtek, legott borzasztó vérengzésnek lőnek okozói.

Franziaországban rokon fejedelmeket az esküvőssel ígért *salvus conductus* megsértésével is egymás elleni harczba vegyítettek, úgy hogy egy napon tíz ezer jámbor kereszténynek vérc folyóként özönlő el az utcáikat.**) Mert a fejedelmek és nagyok gyermekeit oktattván, nem csak a lelkiekben akarnak ve-

*) *Castrum B. M. V. de Szent-Mihály-Köve*. A szentpáliak e zárdájáról, melynek romjai a zalathnai völgyön lefolyó *Ompoly* mellett, *Tótfalu* felett most is láthatók, imezeket olvashatni *Pázmány Péter* „*Acta et Decreta synodi Dioecesisanae*“ című munkája 123-dik lapján: „*De Tót-falud (alias de Sz. Mihály-köve) prope Albam Juliam: Fundatur per Goblinum Episcopum Transsilvaniae, Anno 1384. augeturque per Emericum Episcopum ejus successorem.*“

**) Nagyhangú, egyetlenegy adattal sem bizonyított, de a sokaság megindítására igen is alkalmas szójárások.

zerek és tanítók, hanem a világiakban is tanácsadók lenni; valamint a portugál királylyal is történt, ki a pápa ígéretére és nógatására a morokkal kötött frigyét felbontá és őket háborúval megtámadá; de ezek a frigybontó királyt seregével együtt levágák. *)

Azt sem mellőzhetjük, kegyelmes Uram! mit saját szemeinkkel látunk és tapasztalunk, azt (Nagyságod engedelmével csak kimondjuk), hogy a jézsuiták nem csak kötelességek folytán, hanem bármikor is Nagyságod körül forgolódnak; nyilván azt is tapasztaljuk, hogy ha csak a legkisebb szóval is érintjük őket, mindjárt úgy koraolnak, mintha Nagyságod ellen valami nagyot vétettünk volna; azon felül rágalmaznak is Nagyságod előtt, hogy így nagyságodnak irányunkban való kedvét és kegyességét megrontsák, katolikusaikat pedig előmozdítsák és bennünket gyűlöletesekké tegyenek, hogy soha valóságos nyugalomra számítani sem merünk.

A minap Rómában tartott beszédjökben és más kiadott irataikban, nyilván árulák el, miként terjeszték ki hálójukat Erdélyre is, hogy t. i. a fiukat atyjok karjaiból kiszakasztani, és bennünket gyermekeinkkel együtt, kiket neveltünk, hálójokba keríteni szándékuk. Kolozsváron az akadémia neve alatt erősséget építettek ellenünk, minthogy tanítványaik és iskolásaik rögtön fegyvert fognak, miként csak nem régen is iszonyu lázadást okozának, melyből — ha Isten el nem hárítja — borzasztó vérengzés származhatott volna. Krakkóban is nem régen a katolikus tanulók a házat, melyben a kálvinisták **) tanítottak, megrohanták, feltörték és meggyújtották, mindenkit, kit benne találtak, megölven és mindent széthordván.

Valamint hajdan, mikor a pápa Erdélyben is uralkodott, a javak és birtokok legnagyobb része a

*) Ha a paraguay-i köztársaság már ebben és nem a 17-ik században keletkezik, annak állítólagos nyomorainak is kétség kívül az erdélyi atyák voltak volna okozói!

**) Calvinistae olvasható Lehmannál is, Lámpénál is. Ezt csak azért említjük; mert jól tudjuk református atyánkfiaiunk diplomáciailag megállapított elnevezését.

püspökök, szerzetesek és más lelkiek kezére került, úgy könnyen hozzá vethetünk, miszerént velünk is ugyanaz fog történni. Ők elbolondítják és esküvel lekötelezik maguknak az ifjúságot, sőt ennek mind ingó, mind fekvő javait magukhoz ragadják s az országot kimerítik. Minthogy pedig két hatalmas császár között vagyunk, s ezeknek egyikét ajándékokkal engesztel-nünk, másikat pedig (ha alkalmatlanságunkra van) fegyveres kézzel visszautasítanunk szükséges; de mivel jövedelmeinket ama más huzza, a hadi költségekben hiányt szenvedünk. Sokat hallgatással mellőzünk el, kegyelmes Uram! ne hogy Nagyságodnak alkalmatlanak legyünk, vagy Nagyságod alattvalóira nehezült amaz elviselhetlen terheket, miknél fogva a legkisebb hűségért tizenkét forintig megbüntettetnek, valamint ama mind a lelkészek- mind a világiakra nézt elhordozhatlan zsarnokságot csak távulról is érintsük.

Arra is figyelmeztet Nagyságod, hogy néhány nem kistekintélyű zászlós sürgeti a katolikus vallás szabad gyakorlását; a mi ezeket illeti, tudva van mindenki előtt, hogy az igazhitű vallás behozatalának kezdetétől fogva mindig volt néhány katolikus Erdélyben; de ezek soha egésznek nem vétettek, miként az országos gyűlésekben kelt cikkekbeől kivethető, hogy nem egy, sem nem többen, hanem az ország legnagyobb része egésznek veendő; a miért őket, mint a társadalom közös köteléke által velünk egyesülteket, kérjük is, rossz neven ne vegyék, hogy őket egészül nem tekinthetjük; azonban semmikeppen sem akarjuk lelkiismereteket megkötni, sőt legnagyobb szabadságot engedünk nekik.

Arra nézt pedig, hogy Nagyságod int és sürget, hogy ez ügyet alkalmasb időre halasztzuk, emlékezhetik Nagyságod, hogy midőn 1585-ben a közgyűlésen valamint más gyűlésekben is ez ügyet sürgettük volna, az a jelen országgyűlésre halasztatott. Midőn tehát ez ohajtott és arany nap réánk felviradott, azért gyűltünk sereglesen ide, hogy eldődeink példájára, mindenek előtt és kiválólag arról tanácskozzunk és végezzünk, mi az Isten dicsőségét illeti, mely végzéseink megerősítésére Nagyságodat tekintetes tanácsosaival együtt elégségesnek ismerjük és tartjuk.

*Könyörgünk tehát alázatosan nagyságodnak, méltotassék Lengyelhon felséges királyának (Bátori Istvánnak) példáját szeme előtt tartani, ki midőn Erdély fejedelmének beigtattatott, noha azelőtt a katolikus hitet vallotta, mégis az ország rendjei iránti hajlamából, míg Erdélyben uralkodott, áldozókat *) nem tartott, hanem az igazhitű hitszónokok nyilbános szónoklatait hallgatta. **) E nagybátyjának nyomdokaít (ki t. i. kiválólag szerette és becsülte Nagyságodat) kövesse szilárdul Nagyságod, és mutassa meg azzal irántunk való igaz kegyességét, hogy telkismereteink megnyugtatóására kérésünket meghallgatja és végrehajtja, mert az egyedüli törekvésünk, hogy mindenkinek telkismereti szabadsága mellett hazánk jogai felett örködjünk és a fenyegető veszélyt eltávolítsuk. ***)*

E vádakra, melyekből tisztán kilátszik, hogy itt nem aunyira a jézsuiták, mint a kath. vallás eltörlése céloztaték, (hisz másként miért kellett volna az 1556-ki törvényczikkre hivatkozni). könnyű vala az atyák részéről a czáfoló felelet. Az általuk birt javakat illetőleg felho-

*) *Lampe* misézőket mond.

**) *Károlyi Pétert*, mondja többször idézett szemtanunk; azonban mily joggal hivatkozhattak *Bátori István* példájára a rendek, mutatják véghagyományának *Lámpénál* is többször idézett munkájának 313-dik lapján olvasható szavai: Ad Te, Nepos charissime, *Sigismunde Bátori*, redeo, Tibi imprimis Collegium Claudiopolitanum et Albense lego et committo, quae Collegia Pater tuus et Ego fundavimus, *propriis ex facultatibus nostris, sine cujusquam injuria*, quae quidem ita tuearis et defendas, quatenus animae tuae, cui praeas, salus tibi chara est. Non deerunt puto Unitarii, atque imprimis Colosvárienses, qui eos eversos velint, favebuntque iis omnes Senatores tui Calvinistae et Lutherani. Non deerunt oportunitati juvenes et Aulici praesentes pariter Haeretici, qui tibi adulantes procaciter in eos invehentes animum tuum in transversum rapiunt. Sed si Vir es, generose, facileque omnibus resistes sola constantia et fervore zeloque pietatis magis Deo quam hominibus contestato. O utinam potuissem in eo solum meae erga te pietati satisfacere, ut si non omnes, saltem paucos tibi intimos Consiliarios Catholicos et pios dare potuissem, tibi certe ornamento, mihi autem securitati fuissent. Sed ea est etc."

***)) *Lehmann*, Hist. dipl. pag. 9-a.

zák, hogy amaz országgyűlés, mely *Izabella* alatt tartatott, nem csak igazságtalan volt, elvevén azt, a mi a másé; hanem jogtalan is; mert sem *János* a herczeg, sem a királynő, sem *Petrovics*, a herczeg gyámja az országnak, valamint ez amazoknak eskü által még nem vala lekötve, úgy hogy a köztársaság árvasága mellett jogszerű törvényeket nem is lehetett hozni. „*De engedjük meg — folytatók — hogy ama törvények érvényesek voltak, azok el is töröltettek, mikor az 1581-ki generalis országgyűlés a társaságnak behozatalát megengedte, birtokképeességét helybenhagyta. S miután javaink István király és Kristóf fejedelem pénzén váltattak meg *)*, s mi azokat jogszerűleg nyervén, eddig háborítlanul birtuk, mi okból vétessenek el azok tőlünk? Mert azt, hogy mi csalfa utakon öregbítjük vagyonunkat és fosztjuk ki az ország kincstárát, maguk, kik ilyenekkel szeretik a népet ámitgatni, sem hiszik, hacsak lelköket a düh és irigység el nem vakította. A többi vádak pedig, mikkel illetnek, részént olyanok, hogy azokat nem csak bévallani nem szégyeljük, sőt velök dicsekedhetni vélünk; részént olyanok, miket, mert szóval mondván, szóval tagadhatni is. Ugyanis, azért, hogy Székelyföldön, Oláhországban és a török tartományokban is, elterjesztettük az igaz, ősi hitnek uralmát, melyik igazságos bíró fog elítélhetni? Hát nem inkább dicséretre, mint számkivetésre méltó dolog-e ez? Bár a kath. hit szelid igája alá hajolnának mind e nemzetek, bár prédikálásunk mind azoknak szívébe szállhatna, kik e váddal leginkább terhelnek! Vagy talán félelmes a török haragját föl ingerelni? mert ezzel is állanak elő; de hisz atyáink régen és most is a legnagyobb becsülettel fogadtattak a török parancsnokok által. Piruljanak valóban, hogy ama barbároktól nagyobb kímélettel fogadtatnak a keresztény hitnek hirdetői, mint azoktól, kik magukat keresztényeknek állítják lenni. Végül azzal vádolnak, hogy a királyokat háborukra ingereltük, atyafiságos seregeket egymásra uszitottunk és a tartományokban

*) Lásd *István* király vég hagyományának idevágó, feljebb idézett saját szavait.

borzasztó lázadásokat okoztunk. Azonban (ha igazat akartak mondani, nem pedig rágalmazni) az öldöklések és háboruk szerzőit meg kellett volna nevezni, a helyet, az időt és más körülményeket kijelölni, hogy becsületes embereknel hitelök legyen. A mór háboru vádjá alól eléggé fölment Portugallia egész nemességének ítélete, és az, hogy a király halála után is kegyben maradtunk. Hogy elleneink a franciaországi villogásokat is említik, azon valóban csodálkozhatni, miután világos, hogy már régtől fogva Francia-, Németországban és Belgiomban semmi viszály nem keletkezett, semmi véröntés nem volt, melyet a kalvinista és lutheranus pártoskodások nem idéztek volna elő; annyira nem lát t. i. a vádaskodó hajlam, midőn mindent szorgalmatosan kifürkész, mi által gyanusokká tehet, hogy önnön magát oktalannul törbecejtí. Mellőzzük ama nevetseges állításokat, hogy Váradon fegyveres kézzel hordoztuk körül a keresztet, s hogy Romában borzasztó intriguák forraltatnak Erdély ellen. Hisz előttök sem ismeretlen a magyar katolikusoknak azon szokása, miszerént Krisztus feltámadását a keresztnek körülhordozásával és taraczkok elsütésével szokták megünnepelni; mely örvendezés, ha mi veszélylyel járt, azt bizonyoson azoknak kell betudni, kik azt ellenezvén, nyilván tanusíták fájdalmukat a fölött, hogy a katolikusok ezen a hitszakadás terjedtével eltörölt szertartást újból gyakorolták. Ama római szónoknak szavait illetőleg pedig, legjobb, azokat változatlanul idéznünk, hogy a rágalom annál szembeszökőbb legyen. Ő ugyanis XIII. Gergely pápának az egész emberiség javára czélzott működését a felette elmondott halotti beszédben magasztalván és fölemlitvén azt, miként törekedett az egész világon alapított növeldek és társulatok által a szent vallást helyre állítani, tovább terjesztetni, így szólott: „„Gergely más harczmódot velt követendőnek, melyben nem a fegyver, hanem a bölcsesség döntene; nem zsoldosokat ohajtott a hitetlenek táborának megtámadására indítani, hanem oly ifjakat szüleiknek házából és karjaik közül toborzani, kik a hit és jó erkölcsök szabályaira oktattatván, polgártársaik, rokonaik és

barátjaik ellen nem sebeket ejtve, hanem élők példájával és vitalkozva harczolnának, hogy azokon, kiket sem a százados, sem századalja le nem győzhetne, a bölcs és jámbor pap győzedelmeskedjék.” „S szónoklata folytatásában a hittől elszakadottakhoz fordulva:” „*Gergely egymaga tönkre tesz titeket és Német-, Franczia-, Szármát- és Pannonhonban alapított növeldeivel, mint a hitnek ugyanannyi védbástyaival utját állja követőiteknek, legyőz saját gyermekeitek és tanítványaitok által.”* Ki nem látja, hogy itt a szónok oly háboruról, az evangéliom oly fegyvereiről szól, melyeknek győzelme a legyőzötteknek csak javára szolgál? Valóban csodálkozni kell azon, hogy valakinek csak eszébe is juthatott, mindezeket valóságos fegyverekre, csatákra és nem tudom mi machinatiokra érteni. Híjába! elleneinknek ily alaptalan félelemnek költéséhez kellett fogni, hogy azzal valódi irigységöket és gyűlölségöket palástolhassák.”

Bátori Zsigmond hosszas tanácskozás után, melyet a főnirt új fölterjesztés és az atyák védelme felett tanácsosaival tartott, december 15-kén válaszul azt izente a rendeknek, hogy újított kérésök következtében a jézsuitákat *Fejérvárról, Mihálykőről, Kolozsvárról és Váradról* elteendi és mind *Monostorra* rendelendi; meghagyván, hogy e válaszzsal megelégedvén a szokott ügyek tárgyalásához fognának, nehogy az idő halasztásával kár háromoljék az országra. De a rendek e válaszzsal meg nem elégedvén, a fejedelmet harmadszor is kérésök teljesítésére felszólítandónak határozzák, a felirat fogalmazását *Gerendi Jánosra* bízván, ki fölfejté: hogy e válasz sokkal kedvezőtlenebb, mintsem hogy a rendek azon megnyugodhatnának. Nehezőkre esik, hogy a váradiak behozatalával számuk Erdélyben még neveltessék s *Kolos-Monostor* általuk mintegy várrá alkittassék. Kérik tehát a fejedelmet, méltóztatnék előbbi feliratukat jobban megfontolni és kegyesebb választ adni; mert ők elhatározzák, mi egyébhez sem fogni, míg a jézsuiták ügye tökéletesen be nem végeztetik. Az e felirat benyújtására választott küldöttséget *Vas György* vezeté, ki visszajőve azt hozá feleletül, hogy a fejedelem tanácsstartva majd leküldendi válaszát. E választ

meg is hozá *Géczi Ferenc* délután három órakor, hogy a fejedelem t. i. másnap végelhatározását tudatandja a rendekkel.

December 16-án tehát megjelenék *Kovácsóczy Farkas*, a korlátnok, még egy tanácsnoknak *) kíséretében a templomban, a fejedelem következő válaszával: „*Midőn eszünkbe vennők, hogy Erdély fejedelmének megválasztattunk, azt is véltük, hogy ti irántunk való szeretetetekből tegnapi válaszuikkal meg fogtok elégedni és azon, mit tanácsosainkkal legjobbnak ítéltünk, megnyugodni, valamint azt is meg fogjátok fontolni, hogy ki az, ki a jézsuitákat Erdélybe hozta; atyánk fivére t. i. Lengyelhon felséges királya, kinek tekintélyére nektek is kellene hajolni. Ide járul még, miszerént figyelembe kellene vennetek, hogy a jézsuiták kis korunktól fogva neveltek, a szép tudományokban és a bölcsészet üdvös szabályaira oktattak, szónoki és ítélőtehetségünk kiművelésén fáradoztak s mindenre, mi belátásunk élesítésére és a haza javára szolgálándott, szorgalmasan szoktattak. Valóban, ha ezeket mind megfontoljuk, arra ösztönöztetünk, hogy őket nem csak el ne távolítsuk magunktól, sőt inkább mindezekert hálaival eláraszszuk, mint éltünk védőit, kiképzőit és gyámjait mindenképpen tiszteljük és bőségesen megjutalmazzuk. De minthogy az ország általános egyetértését látjuk, mi is ez ügyben megnyugsunk,**) noha ez méltóságunkkal ellenkezni látszik; azonban e tárgyban is úgy ajánljuk magunkat jóakaratotokba, hogy ti is mindenben, mi tetszésünk, tekintélyünk és az ország javának öregbitésére szolgálánd, készségteket az ország föntartására szükséges, igazságos adók befizetésével fogjátok tanusítani. Nem tehetjük tehát, hogy ismételt kéréstekbe beleegyezvén, jogunktól el ne álljunk, a miért is a jézsuitákat egész birodalmunkból,*

*) *Lehmann* idézett munkájában és *Miles Mátyás* Siebenbürgischer Würg-Engel“ című munkája 149-ik lapján *Géczi Jánost* említi.

**) *Hol Lehmann* és a kevésbbé correct *Lámpe* egymástól eltérnek, azt követtem, ki *Miles*-szel talál, annál is inkább, mivel mind *Lehmann*, mind *Lámpe* ez utolsóból látszik meríteni.

mind Magyarországon, mind Erdélyben tizenöt nap alatt kiküszöböljük és innen örökre kiutasítjuk, a hozott és megerősített országos czikkék erejénél fogva számkivetjük.“ Ezt hallván a rendek, a nép nagy örömmel és tapssal kiáltá a medgyesi templomban:

*„Vivat Illustrissimus Princeps Sigismundus, Vivat! Vivat!“**)

A rendek pedig írásba tett köszönetök átvitelére 24 tagból álló küldöttséget választának, élére *Gerendi Jánost*, tagokul *Bocskai Istvánt*, *Vas Györgyöt*, *Sigér Jánost*, *Forró Jánost*, *Süveg Albertet* a szebeni királybirót, *Urbánt* a beszercei polgármestert és másokat, kiknek hálanyilváníttására *Kendi Sándor* felelt a fejedelem nevében. S hogy az egész eljárás még a végén se tagadhassa meg vallási jellegét, ezzel is bebizonyítván ez értekezés elején említett állításunkat: „két magyar püspök (*Hunyadi Demeter*, az egységshivők superintendense *Kolozsvárról* és *Toronyai Máté*, a reformatusok superintendense *Gyaluból*) hálaimát monda Istennek, köszönetet a fejedelemnek és különösen a rendeknek, hogy oly kitartók voltak.“**))

Pásztorok nélkül marada tehát újból a vármegyéken elszort és városokban lakó katolikus nép jó darab időig; mert az atyák, hosszab tanácskozások után, ha vajjon a zivatar elmulását, vagy a halált is, ha kell, bevárva maradniok, vagy elmenniök kellene-e, végül Urunk e mondásán: ha az egyik városban üldöznek, fussatok a másikba“, megnyugodván, Erdélyt a rákövetkező január elején idehagyák. És nekünk, kik e nevezetes gyűléssel olvasóinkat megismertetni kívántuk, csak azon teendőnk van még itten hátra, hogy az értekezésünk elején ígért okmányokkal szolgáljunk.

1.

V Sixtus pápának Bátori Zsigmondhoz a jezsuiták kiűzetése előtt írt levele.

Dilecte Fili, Nobilis vir, salutem etc. Intelleximus nuper, et quidem non sine gravi animi nostri dolore, quosdam

*) „Magnificus Cancellarius subridens et populi voto exultans Templo excesssit.“ *Lampe* idézett munkája 327-dik lapján.

**) *AHIR.*

tuæ ditionis homines, iniquitatis filios, sectarios, ac veritati Catholicae adversantes, temerario, praecipitique ausu conari, ut sacerdotes, ceterique religiosi Societatis Jesu in maximam Christianae religionis contumeliam, ac non mediocrem Dei Omnipotentis offensam ex istis regionibus amandentur, atque ejiciantur. Quare nobis certo persuadentes, haec, te penitus insciente, attentari, ad nobilitatem tuam statim scribendum duximus, ab eaque enixe, et majori, quo possumus, cordis nostri) etiam, atque etiam petimus et requirimus, ut pro tua eximia in Deum, ejusque sanctam, et catholicam Ecclesiam pietate, perpetuoque cultu, omnibus viribus incumbas, ut tam impium, tamque nefarium facinus impediatur. Id autem erit, si quàmprimum mandabis, tuaque auctoritate et jussu efficies, ut Magistratus, ceterique Ministri tui eosdem sacerdotes et religiosos adversus hujusmodi perditorum hominum improbitatem et audaciam defendant et tueantur. Procurantes insuper, ut quemadmodum a clarae memoriae Stephano Rege Poloniae, Patruo tuo, ad orthodoxae fidei munia exercenda in istis Transsilvaniae partes introducti fuerunt, ita sub te, tanto Rege digno nepote in eorum institutis ad Omnipotentis Dei gloriam et religionis augmentum persistere valeant. Hac de re pluribus tecum ageremus, nisi nobilitatem tuam ad bene de Christiana republica merendum adeo animatum esse cognovissemus, ut in eo, quod ad catholicae religionis defensionem et hujus Sanctae Sedis exaltationem pertinet, magnopere abs te neque nostris, neque cujusquam alterius monitis, aut exhortationibus locus relinquatur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo piscatoris die 22. Augusti 1587.*

2.

Bátori Zsigmond utlevéllel látja el a jézsuitákat.

Sigismundus Bátori de Somlyó, Vajvoda Transsilvaniae et Siculorum Comes etc. Universis, et singulis Reverendissimis et Illustrissimis, Spectabilibus, Generosis, Magnificis, Nobilibus, Dominis Archi-Episcopis, Episcopis, Prae-latis, Palatinis, Baronibus, Comitibus, Vice-Comitibus, Capitaneis, Belliductoribus, Castellanis arcium et aliorum lo-

*) Talán: affectu, studio vago dolore.

corum, Officialibus Tricesimae, Teloniatoribus, pontium, passuum, viarum, vadorumque custodibus et eorum vices gerentibus: item prudentibus et circumspectis magistris civium, Judicibus et juratis civibus quarumlibet civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam aliis cujuscunque status, dignitatis, et praefectura fungentibus, extra quidem ditionem nostram constitutis, et existentibus amicis nostris honorandis salutem et nostri benevolam commendationem. Cum publico regni hujus nostri edicto Ordini Sacerdotum Societatis Jesu regno cedendum sit, ideo nos quoque eosdem religiosos una cum rebus ipsorum salvos et incolumes hinc dimittimus, testificantes per praesentes, eos, quamdiu apud nos vixerunt, probe, ac diligenter, sicuti vitae, studiorum, religionis, pietatisque eorum ratio postulavit, munere, vocationeque sua functos esse, nec aliam ob causam, quam quod regni status et ordines ferre eos noluerunt, impetrata hac a nobis eorum dimissione, discessisse. Quocirca DD. VV. rogamus benevole, ut dum, et quando iidem societatis Jesu Patres in medium earundem pervenerint, eosdem una cum rebus ipsorum, ubique libere, pacifice, et citra quodlibet impedimentum dimittere, et dimitti facere, omnique auxilio illis nostri causa esse velint; quas bene valere optamus. Praesentes post earum lecturam semper, et ubique reddi petimus exhibenti. Datum Albae Juliae, tertia die Januarii Anno Domini 1589.

3.

A kiköltöző atyák bucsuzdása Bátori Zsigmondtól.

Quod precati sumus a Deo Optimo Maximo, Princeps Illustrissime, eo tempore, quo Celsitudinis Tuae instituendae curam suscepimus, ut Celsitudinem tuam in sede Majorum suorum constitutam, et regni gubernacula tractantem aliquando videremus, ejus voti nos factos esse compotes, magnopere gaudemus. Nihil enim potuit nobis accidere jucundius, quam Celsitudinem tuam a nobis inde a pueritia, atque a teneris, quod Graeci dicunt ungviculis, institutam, et ad annem humanitatem, ad pietatem, ad clementiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam, ceterasque heroicas, et christiano principe dignas virtutes informatam eo usque perduxisse, ut omnium regni sui paribus votis, atque suffragiis Celsitudo tua id aetatis judicata sit idonea, quae regnum hoc per se

administraret, et tam diversis populis, et nationibus imperaret. Quod quia Divino munere effectum videmus, Celsitudini gratulamur, nobis gaudemus, et Deo Optimo Maximo, quas debemus, gratias agimus; speramus autem Celsitudinem tuam memorem praeceptorum nostrorum, et incedentem vestigiis Majorum ita regnum hoc a Deo sibi commendatum administraturam, ut nos laborum nostrorum, quos in Celsitudine tua instituenda impendimus, minime unquam poeniteat. Habet jam Celsitudo tua latissimum, in quo ipsius virtutes hactenus ignotae excurrant, campum. Quocirca precamur a Domino Celsitudini tuae illud potissimum, quod Salomon sapientissimus, posteaquam suscepit regni gubernacula, imprimis a Deo concedi sibi postulavit, ut scilicet Celsitudini tuae donet cor docile, ut populum sibi commissum judicare queat, et discernere inter bonum et malum, precamur Celsitudini tuae a Domino spiritum sapientiae, et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiae, et pietatis, et spiritum timoris Domini. Et quoniam nobis praeter omnem expectationem nostram, nescio quo malo merito nostro hinc discedendum est: agimus imprimis gratias Celsitudini tuae, pro omnibus beneficiis nobis et societati nostrae a Celsitudine tua praestitis, maxime hoc biennio post mortem magni regis Stephani, Patruī Celsitudinis tuae. Deinde protestamur etiamnum coram Celsitudine tua, nos iniquo, et contra omnem juris ordinem bonis nostris exutos, juribus et privilegiis spoliatos, et in exilium relegatos esse. Nam neque ullum crimen nobis legitime unquam est objectum, nec datus locus, aut tempus nos defendendi, quod tamen frequenter a Celsitudine tua petivimus; sed indicta causa condemnati e regno Celsitudinis tuae cogimur discedere. Quod quamvis ita factum sit, nihilominus nos memores Dominici praecepti, quo inimicos nostros diligere jubemur, benefacere his, qui oderunt nos, orare pro persequentibus, et calumniantibus nos, ignoscimus ex animo et Celsitudini tuae, et nostris adversariis, precamurque illis a Deo salutem, et prosperitatem vitae praesentis et futurae. Ceterum Celsitudinem tuam ad extremum hortamur, et obtestamur per Dominum Jesum Servatorem nostrum, et per salutem animae suae, memor voluntatis Majorum suorum, et maxime testamenti Serenissimi Regis Stephani, ut si societatem nostram et Collegia ab ipso erecta, fundata et dotata, sibi que unice commendata, Celsitudo tua

contra impetus adversariorum in hac tenera adhuc aetate defendere non potuit, at constantiam saltem in catholica fide tuenda, et conservanda teneat: de sacerdote quopiam, viro gravi et docto, sibi quamprimum prospiciat, et catholicos tam Váradini, quam Claudiopoli sine causa afflictos consoletur, neque tam graviter opprimi patiatur, illisque sacerdotes catholicos permittat; nam si Celsitudo tua, quod absit, religionem catholicam romanam, quae sola vera est religio, vel ipsa mutaverit, vel etiam in suo regno opprimi permiserit, procul dubio et ipsa peribit, et regnum utrumque, terrenum pariter, et coeleste amittet: sin autem, quod speramus, tenuerit in ea religione constantiam, quam et Majores sui coluerunt, et ipsa imbibit a puero, Deus procul dubio, in cujus manu sunt omnes principatus, et omnia jura regnorum, Celsitudinem tuam custodiet, tuebitur, et prosperabit, et in regnum perducet aeternum. Nos vero ubicunque fuerimus, et pro Celsitudine tua, cujus oblivisci nunquam poterimus, assiduas ad Dominum preces fundemus, et quidquid in gratiam tuae Celsitudinis praestare poterimus. libenter, et ex animo faciemus. Dominus Deus Celsitudinem tuam diu nobis servet florentem, et incolumem.

4.

V. Sixtus pápának Bátori Zsigmondhoz a jézustársaságiak elűzetése után.

Dilecte Fili, nobilis vir salutem etc. Posteaquam universum societatis Jesu ordinem, a tua ditione procerum istius regni decretis in Comitibus Megigiesi celebratis, approbatione ac juramento tuo confirmatis, via sibi redeundi ac spe revocandi tibi prorsus interclusa, nominatim depulsum: ceteris vero religiosis catholicis templorum cultum, et coenobiorum ac collegiorum, communiumque locorum usum, et consuetudinem, atque bonorum omnium, quae ab eis ablata fuerant, dominium ac possessionem in perpetuum quovis titulo interdictum, atque adeo hoc ipso expulsionis interdictionisque nomine, universum orthodoxae fidei dogma a Transsilvania abjectum, explosumque fuisse accepimus, sane quam pro eo ac debuimus, catholicae religionis causa, quam in provinciam per te introduci, nedum quae jam recepta erat, teneri, et

amplificari oportuerat, tuaeque ac populi tui incolumitatis studio, quod scilicet praeceptis orthodoxis a pueritia imbutus, dignos ex institutione fructus, quam non ad tuam solum, sed et ad omnium, qui in tua potestate futuri erant, salutem, tibi a Deo tributam fuisse, existimandum fore, hoc tempore imprimis afferre, religiosamque Patruī tui memoriam, et optima ejus testamento prodita consilia, quae ad tuas, populorumque tuorum perturbationes sedandas maxime pertinebant, tueri ac sustinere debueras, praecipuo quodam animi dolore, et acerbitate mentis, qua nulla gravior accidere nobis potuit, eo tempore perculsi, valde anxii et solliciti fuimus. Cum vero, quae apud te catholicae fidei vel tuendae, vel maxime revocandae ratio adhibenda, et quae tantae rei efficiendae facultas suscipienda foret, animo maxime versaremur, ut scilicet te Principem, cui subjecti similes tui forent, quique tuo praesidio frustrati, et a fide tua quodammodo deserti, a recta religione tui exemplo, quo ii, quidquid agant, jure facere arbitrantur et propria consilii imbecillitate omnino recessuri, vel quae sacris praeceptis contraria sunt, subdole admissuri videbantur, omnibus opibus nostris, pro munere pastoralī nobis injuncto, omnino revocare conaremur, tuus hoc tempore ad poenitentiam divina pietate reductus accessit maxime optatus, valdeque opportunus. Cum enim criminis in Christi cultum, ejusque cultores admissi ex animo poenitere te, ac pro eo veniam cum gemitu et lachrymis humiliter petere ex tuis ad nos literis, et ex verbis per Praepositum generalem ejus Ordinis nobiscum tuo nomine factis, intellexerimus, id eam laetitiam, atque jucunditatem nobis attulit, quam filii resipiscents desideratus in Patris amplexum recursus adferre solet; et quam in Coelo haberi peccatoris cujusque poenitentia expresso Christi testamento certo scimus, quamque ob ejus praecipue reductum, cujus exemplo boni valde confirmantur, malique convertuntur, in coelestibus Angelorum, et Beatorum choris magis sentiri exploratum habemus. Itaque te more pii Patris desiderato complectentes affectu, precibus tuis, illis praesertim, per quas animae salutem, et conscientiae

tranquillitatem, Deo miserante, consequi tantopere desideras, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuentes, tibi ut sacerdotem idoneum secularem aut regularem, in tuum possis eligere confessorem, qui ejusdem societatis sacerdotes, omnesque alios catholicos in provinciam omni tuo studio, atque officio denuo introduci, templa, coenobia, collegia, et conventus studiorum catholicorum coli, et restaurari, cultumque ecclesiae romanae publice teneri, Catholicorum, et Ecclesiarum bona restitui, Ecclesiae libertati contraria decreta deleri, atque abrogari, et nihil contra praemissa in tua provincia committi aut statui, quam primum poteris, faciendi, et curandi, et Ecclesiae mandatis parendi, promissione prius juratoria a te recepta, tum confessione peccatorum tuorum audita, te a quibusvis sententiis, et censuris ecclesiasticis, et in *Bulla In Coena Domini* legi solita contentis, quas praemissorum occasione quomodolibet incurristi, atque ab ipso etiam juramento, quod in praefatis comitiis praestitisti, quatenus opus sit, injuncta tibi salutari poenitentia, quae in septem psalmis poenentialibus qualibet feria sexta per te genuflexum, legitimo impedimento cessante, recitandis, ejusdem confessarii arbitrio finienda, seu tunc in alia pietatis opera commutanda consistet, absolvere auctoritate Apostolica valeat, concedimus et indulgemus. Jam vero cum tibi non solum cum pravis, et perfidis hominibus, sed cum spiritualibus nequitiiis certandum esse perspicias, et perpetui catholici nominis hostis artes, atque insidiae jam non occultae, sed manifestae sint, et tui consilii, aperte etiam ab ipso Deo, qui bonorum et maxime Principum favet votis, et a quo regnandi initia sumsisti, diu ac bene regnandi adjumenta petere necesse habeas: pro paterna in te, ac tuam familiam benevolentia nobilitatem tuam monemus, ut communis adversarii conatus et fraudes potenti, et constanti in Divinum cultum voluntate, assiduaque sacramentorum communione superare: ipsos vero Optimates, qui his piis studiis fortasse resistent, tuarum virtutum exemplo, integritateque vitae, et gravitate ad pietatem revocare studeas. Id autem facile assequeris, si non humanis

causis solum te addixeris, sed divino consilio fretus adversantibus primum in tua ac populorum tuorum salute procuranda intrepide ac sapienter restiteris, cum amicis Majorum tuorum fide, atque judicio confirmatis vitam et principatum conservare regnando didiceris, jure Principis prudenter in omnibus usus fueris, quos necesse erit, poena caute, quos vero maxime decebit, praemio liberaliter affeceris: si denique procerum dignitatem, quae catholicae religionis studio non minuitur, sed augetur, in omnibus actionibus et sermonibus, unicuique quantum cum Deo fieri poterit, conservari et amplificari velle, reipsa ostenderis. Interea quaecunque catholico principi debentur, ut tibi quamprimum eveniant, non solum Deum deprecabimur, sed ut ea omnia, quae liberi a parentibus adjumenta exspectare solent, a te nullo umquam tempore desiderari possint, reipsa praestabimus, nosterque animus is demum erit in te, et in subditos tuos semper, quem tu esse cupis, et qui esse debet. Datum Romae apud Sanctum Marcum, die 19 Augusti 1589. Pontific. Anno quinto. —

1591-ki nov. 1—20 Gyula-Fejérvártt hozott törvénycikkek.

Legelőször pedig követvén régi jámbor eleinknek jó példáját és az élő Istennek is, kitől Nagyságoddal együtt minden jókat és megmaradásunkat látjuk, az ő tisztességét szemünk előtt viselvén és a Nagyságod kegyelmes intéséi megbecsülvén, az religio dolgáról így végeztünk és szözlöttünk:

Látván Nagyságodnak nagy és bizonyos okokból való kívánságát, hogy Nagyságod lelkiismeretiben megnyughassék, azonképpen mi is Tanítóinkkal együtt semmi időben s állapotunkban meg ne háboríttassunk; végeztük azt, hogy nagyságod maga jó ajánlása és ígérete szerint az miben az medgyesi generalis gyűlésünkben való végezésünkben megbántattunk volt, azt Nagyságod nekünk restituálja, és az hová az egyszer megtiltatott helyekre az római religio ujabban inducáltatott volna, úgy mint főképpen Kolozsvárra, onnat Nagyságod mindjártást kivítesse és ennek utána való időkhben semminémű közönséges helyen való ceremóniáknak perágálására és celebrálására be ne bocsáttassa.

Azonképpen egyébünnét való helyekről is, ha valahová akkori megyesi gyűlésbeli végezésünk után noviter inducáltattak volna, mindennemű helyekről kivettessenek. Hanem Nagyságod fő lakóhelyében Fejérvárratt lévő fő Ecclesiája maradjon mindenképpen meg Nagyságodnak is bántása nélkül, kiben Nagyságod is acquiescálhasson és contentus lehessen.

Azonképpen Monostoron, miérthogy gyakorlatossággal, törvényeknek és gyűléseknek celebrátatására az Úr Isten Nagyságodat Kolozsvárra viszi, legyen ott is Nagyságodnak az Nagyságod lelkiismeretének nyugodalmára való tanítója, kiknek collegiumok ne legyen és onnét az helyről sehová falukra imide amoda prédikálni, tanítani ne menjenek, se Monostorhoz tartozó jószágokba, se egyébüvé, hanem az Monostorhoz tartozó faluk tarthassanak oly tanítót, az minéműt ők szeretnek és akarnak tartani.

Az Csikbéli klastrom több odavaló helyekkel egyűtt, miért hogy onnét ez ideig is semminémű időkben az catholica római professio nem tolláltatott; az oda bé való atyánkfiainak is conscientiájoknak acquiescálására maradjanak azon állapotban, a mint eddig voltanak. Az hol penig az csiki község a mi religionkan való praedicátorokat, tanítókat akar tartani, minden bántás nélkül és szabadon tarthasson. Ez felyül megnevezett helyeken kívül efféle religion való tanítók mindenütt kivettessenek és többé semmi helyekre ne plántáltassanak, ugymint Fogarasból, Hermányból, Hadadból és valahol egyéb helyeken volnának is. Azonképpen scholájok, templomok ne lehessen sohul se Nagyságod jószágában, se senkiében. hanem az medgyesi generalis gyűlésünkbeli végezésünk szerént az mely atyánkfiak az római religion vannak, önnön magoknak egy egy papot tartsanak, de jószágokban kényszerítés és erőszak alatt községeket ne erőltessék.

A recepta religiokon valókat pedig se jövedelmekben, se semminémű állapotokban kényszerítés és erőszak alatt ne erőltessék, s meg ne háborítsák.

Az mi pedig az fejérvári, religionkan való Ecclesiának, scholának és ezekben való tanítóknak állapotokat nézi, semmiben, se személyekben, se jövedelmekben, se semminémű állapotokban meg ne bántassanak.

Az templomok építésére is nagyságodnak oly gondviselése legyen, mint az előtt való fejedelmek idejében volt. Magyarországon pedig Váradról és a Szent-Egyedi Egyházzól az megyesi articulus minden cikkelyében megtartassék.

Szőllősen pedig és Sajón, ha nem az megyesi generalis gyűlés után introducáltatott a Catholica Religio, ezután is helyben maradjon, ha pedig annak utána valahová introducáltatott volna, kivettessenek mindjárt, az megyesi articulusban megíratott büntetés alatt ennek utánna semmi helyekre bé ne vétessenek.

1593-ki april 29-én Fejérvárott hozott törvénycikkek.

Az rác papok és oláh püspökök is, miérthogy az ő religiojokban való papoknak visitálásában nem csak azt követik, az mi az ő Tisztek volna, hanem gyakorlta az Ispányok tisztiben is avatják magokat; végeztük, hogy afféle papok az elébbi articulusok szerént visitáljanak és járjanak el tisztekben, kiknek csak szintén az papokhoz legyen közök, az oláh szegénységhez semmi közöket ne ártsák, hanem az ispányok tisztek szerént procedáljanak mindenekben.

1594-ki február 2—15 Fejérvárt hozott törvénycikkek.

19. Miérthogy a székelységnek nagyobb része donatiok alá vettetett, kiket donatariusok birnak, a királybirák pedig az ő hasznokat követvén, a régi köztök való abususokat akarnák követni és külön különféle törvényteleniséggel akarják őket éltetni, tudniillik: temetre való hívás, halálujítás, gyilkosságról való hitfelasítás és több effélék, kik nem keresztények közé illendők, hogy a holt testet addig el nem akarják temetni, miglen a szegény siralmas és keserves atyát, anyát, atyafiait meg nem saczczoltatják. Végeztük egyenlő akaratból, hogy afféle abususok generaliter a Székelység közül tolláltassanak és mint a nemesség között a lakoságon a községet szokták törvénnyel éltetni, ugyanazon törvénnyel éljenek, az ura tegyen törvényt a jobbagya felől. *)

*) Világosabban szól e visszaélésről az *Approbáták* 3-dik része 76-ik útulusa 9-ik cikke: „A gyilkosságnak casusá-

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam jubilate, hoc est decimum sextum diem mensis Aprilis Anno Domini 1595 Albae Juliae celebratis conclusi.

1595
Albae
Juliae.

Az mi a religio dolgát nézi, végeztük országul: hogy az recepta religiók, tudniillik: *catholica* sive *romana*, *lutherana*, *calvinistica* et *ariana* libere mindenütt megtartassanak. Az minémü articulus ez elmúlt 1588 esztendőben való gyűlésben Medgyesen költ volt, azt az menyiben az pater jesuitákat nézi, és libertati religionis catholicae sive romanae praejudicat, Felségedhez való jó akaratunkból, szeretetünkől abrogáltuk, és fölöle így végeztük: hogy absolválván abból való kötelességétől, jumentumától Felségedet, az pater jesuiták Kolozsvárra,

ban az a régen bėjött, kereszténységhez nem illendő szokás, mely miatt a holt testek sok ideig föld színén tartattak, ugymint a mely mondatott tetemre való hívásnak, és ugyanakkor való hitfeladásnak, azért való fizetéssel együtt; viszont a mely halál ujtásnak hivattatik, mindezek a Székelység közül in perpetuum tolláttatnak.“ Ugy látszik tehát, hogy a Székelyföldön gyilkosság esetében a holt tetemet egyeseknek fölemelni tilos volt, e fölemelésnek a helység elüljárósága által kellett történnie, minek bizonyos díja volt; erre látszanak a főnirt törvényeknek sarcolást emlegető szavai vonatkozni. Hogy pedig a tetemnek emeléseért valóban díjt szabtak volt, mutatja a székely nemzet azon régi törvényeinek, melyek az 1555-ben ápril 28-án Udvarhelyen tartott gyűlésen összeszedettek és *Dobó István* és *Kendi Ferenc* akkori erdélyi vajdák által megerősítettek, 82-ik cikke, mely *Székely Mihály* „A Székely Nemzetnek Constitutioi“ című, Pesten 1818-ban kijött munkájának 50-ik lapján így szól: „A kit megölnék, tetememelésben három forint a biróé: ezt a gyilkosból fizetik; de ha azon meg nem vehetné is, az övéből meg kell fizetni.“ És erre vonatkozik bizonyosan amaz, főnebb a 46-ik lapon említett *elevatio corporis* is. Ettől különböző volt e a *halálujtás* és talán éppen ama szokás, melyet *Wolf András* Moldovában tapasztalt: nem merem elhatározni. Hogy e visszaélést, mihelyt Erdély katolikusai főpásztorukat visszanyerni szerencsések voltak, eltörölték, mutatják az 1717-ben kelt constitutiók következő szavai a 62-ik lapon: „*Elevatio corporis in funeribus absolute prohibetur.*“ Kiadó.

Monostorra és ide Fejérvárra bėjöhessenek. Könyörög-
vén ezen Felségednek: hogy szeme eleibe vévén ebben
is Felségedhez ilyen jó szívünket, jó akaratunkat, ez
megnevezett helyeken kívül se Váradlá, se semmi egyéb
helyekre, se Erdélyben, se Magyarországhban sohoá, az
jesu tákat bé ne eresztesse, és collegiumok, gyülekeze-
tek lakóul sohol ne lehessen az megnevezett helyeken
kivül. Ezeken kívül pedig az minémü taniók, praedi-
catorok, az romai religion kívül, az egyéb rec pta re-
ligiokon Kolozsváratt, Fejérváratt és egyéb helyeken is
vannak: azok se személyekben, se iskolájokban, se tem-
plomokban, se jövedelmekben, se semminémü állapot-
jokban meg ne háborittassanak; hanem intra limites
vocationum suarum tartassanak az pater jesuiták, sem-
mi öszveveszésre és egyenetlenségre okot ne adjanak.
Ezenképpen a több recepta religiokon való papok is.

Ezen religiokon kívül valókat pedig — minden
rendeket, ugymint innovatorokat, az ispánok és király-
bírák adjunctis sibi sacerdotibus ejus religionis *a brevis*
szerént cognoscálják; az féle innovatorok kik legyenek,
a senatorokkal és püspökkel törvény szerént és személy-
válogatás nélkül megbüntessék, ha törvény szerént con-
vincáltatik, minden haladék nélkül, si ad meliorem fru-
gem non redierint.

Ha ki pedig ezen egyházi rendek közül, a recepta
religiok kívül, ezkedig más religion lött volt; az is, ha in
meliorem frugem nem redeál, hasonlóképpen büntetessék.

1598.
Thor-
dae.
*Az országban lévő három nemzetnek és Magyarországnak
ez országhoz tartozó részeinek articulusi, melyeket Zsigmond
fejedelem post ejus in regnum regressum ez országbéli min-
den rendek kívánságra acceptált, keze írásával, pecsétjével
és iuramento Tordae in Anno 1598 coram Dominis Regni-
colis sollemniter praestando confirmálni és megtartani
fogadott.*

1-o. Hogy felséged minden rendbélieket az ő hi-
tekben, religiojokban megtartson illibate.

6. Hogy felséged a Jésuitákat tartsa csak Kolozs-
várrott, (noha sok okokból kívántuk volna felségedtől,
hogy ne legyenek Kolozsvárrott is) és Monostoron: azon
kivül Fejérvárrott főképpen ne tartsa felséged.

10. Ezt hozzá tévén : hogy a catholicusok minden ceremoniaival Szöllösön és a szöllősi határban mindenképpen libere élhessenek, et omnimodam, plenariamque habeant facultatem appetendi, exercendi, administrandi religionem catholicam. Váradon pedig ha valaki beteges, meghalandó catholicus ember volna a váradiak között, ki a gyóntatást és communicálást kívánná, és Szöllősről papot hivatna, az olyan pap Váradra bémehessen, de simplici suo habitu amictus, minden ceremonia nélkült kereszt, casula, csengettyű, vagy akár micsoda publica et manifesta demonstratio nélkült az betegnek házához és ott meggyóntathassa, communicáltathassa. Ha pedig a gyóntatás és communicálás mise nélkült meg nem lehetne, tehát ibidem a betegnek házánál misét is mondhasson.

Ha pedig az olyannak halála lenne, tehát azt tisztességesen temethessék sine tamen ceremoniis, a ki akarja kísérni vagy catholicus, vagy evangelicus, szabad légyen kísérni, kiről senkit az evangelicus papi prae-dicator ne tiltson; és az olyan kikisért halottat az szöllősi papok határokbá bévárván ott osztán minden ceremoniákkal elvihessék szabadon és eltemessék.

1599-ben Martius 21-dik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés törvénycikkelyei.

Adja Felséged előnkbe a pater jésuitáknak Fejérvárról való kiköltözésekben conscientiájában minémű bántása lett volna és kívánná Felséged, hogy arról az elmúlt thordai gyűlésünkben utóbbszor végezett articulusunk tolláltatnék, és helyekre, Fejérvárra ismét viszsza mehetnének; azért megtekintvén ebben is a Felséged kívánságát, végeztünk: hogy a minémű articulus in anno 1595 die 16-a Aprilis Fejérváratt celebráltatott generalis gyűlésünkben a pater jésuitákról iratott, in omnibus punctis helyben maradjon és annak tartása szerént a pater jésuitákat Felséged Fejérvárra bevihesse; a mi pedig ebben a Felséged Thordán tett juramentumát nézi, attól Felségedet in hac parte absolváljuk.

A hol Felséged számlálja előnkbe: az elmúlt időkbén Felséged és Felséged becsületes familiája között ad sinistram expositionem nonnullorum malevolorum némű

némü tristissimi successusok történtenek volna, kiből generalis gyűlésünkben anno 1595. 16. Aprilis Fejérváratt ő nagyságok felől minémü deliberatio is lett volna, melyért Felségednek szívében és conscientiájában némü némü nagy felháborodása lett volna kit szóval nem exprimálhatná.

Miért hogy pedig kárdinál *) uram ő nagysága maga és (testvér bátyja) Báthori István képében az országba bėjővén, és Felségeddel személye szerént szemben lévén, méltó, és elegendő excusatiokkal az ő innocentiajokat Felséged előtt declarálta és megmutatta volna úgy annyira, hogy Felségednek szíve rajta teljességgel megcsendesedett és megnyugodott volna, ki felől Felséged és ő nagysága között mutua reconciliatio és concordia következett volna; kívánja Felséged, hogy arról az ő nagyságok felől lett deliberatio akkori articulusból deleáltatnék és expungáltatnék; annakokáért, mint hogy ítéljük Felségednek ilyen kegyes indulatját nem egyébtől, hanem az Istentől ő szent Felségétől lenni, kinek szent parancsolatja minden keresztény embereket, kiváltképpen az atyafiakat inti az atyafiui szeretetre, istis rationibus tam jure divino, quam humano, a Felséged kívánságát méltónak és igaznak ítéljük. Végeztük azért országul, et omnibus votis et pari suffragio: hogy az országnak erről megirt deliberatioja ex parte Dominorum praedictorum Illustrissimorum cassáltassék, telyességgel deleáltassék; kit mi cassálunk és abrogálunk, és ő nagyságokat a praemissa deliberatione teljességgel absolváljuk és liberáljuk hac conditione praemissa, hogy ő nagysága is kárdinál uram sub eadem juramenti formula, nihil addendo vel demendo, de verbo ad verbum az mint mi országul irtuk és Felségednek béküldöttük, kin mint fejenként egyenlő akaratból megalkodtunk és semmi változást benne nem akarunk, megeskügyék, és maga subscribált pecsétés levelével megconfirmálja.

Ezen kárdinál uram juramentumát, kit maga és

*) Ki az 1595-ki ápril 16-án tartott országgyűlésen szintén mint felségsértő elítéltetett. Egyébaránt ki nem látja ez országgyűlések anynyiszor megváltoztatott végzésein a fejedelem állhatatlanságának bélyegét?

Báthori István képében praestált is országul nekünk, az Báthori uram plenipotentiájával egyetemben *Süveg Albert* szebeni királybíró és *Boér János* székbíró által Szebenbe küldöttük conservationis gratia reponálni.

Találtuk volt meg könyörgésünkkel Felségedet, hogy a *Bocskai István* uram és püspök uram jószágga ilyen derék szükségünk idején semmit nem akarna közünkbe contribuálni ez okon, hogy baronátusságok volna, és kívántuk, hogy az ő jószágok is instar aliorum mind az adót megadják, mind pedig velünk mindenben egyenlő terhet viseljenek. Értjük a Felséged választételi felőle, hogy *Bocskai* uram hazajöveleteig erről vesztegségben lennénk; azért mivel egy hazában vannak velünk, noha nem illene nekünk a más terhét viselnünk, mindazonáltal a Felséged kegyelmes admonitiojára azt megcselekeszszük, hogy a *Bocskai* és püspök uram megjöveletekig elhalasztjuk, de ea lege et protestatione, hogy mihelyt *Bocskai* uram megjő, azután megtartani nem akarjuk sőt abrogáljuk; mely baronatusságokat és immunitásokat akkori fejedelminktől is megkivántuk, hogy meg ne tartsa, sőt cassáltasson és tolláltasson, hogy így minden egyenlő terhet viselvén, a közönséges szükségre alkalmasbak és elegendőbbek lehessünk.

Holott pedig commendálja Felséged ő nagyságát a kárdinál uramat ez ország administratiojára megszolgáljuk Felségednek mint kegyelmes urunknak ebben is reánk való gondviselését, hogy minekelőtte Felséged a provinciának administrálásának abrenunciálni akart, azokról melyek efféle interregnumban következhetnének, idején gondolkodott és prospiciált Felséged; jól tudjuk az ő nagysága familiájának mind régiségét, mind bőcsületes voltát, ki ő nagysága is pro hac aetate sua tam apud patricos, quam exteris nationes vitae innocentia, et omnibus denique rebus clare gestis more majorum suorum megöregbitette.

Választjuk azért Felséged tetszéséből közönséges értelemmel ez ország administratiojára e máj napon kárdinál uramat ő nagyságát fejedelmül előttünk; de így: hogy ő nagysága az ide alá megirt juramentumnak formája szerént az országbeli statusoknak és azoknak szabadságoknak megtartására közöttünk publice

az oláh papok személyit senki község közé való szolgálatra ne kényszeritse, ebben is az Nagyságod kívánságát megbecsüllettük és végeztük, hogy az oláh papok minden afféle szolgálattól minden helyeken üresek legyenek.

Nos Proceres, Magnates, caeterique Status et Ordines universi Nobilium Regni Transsilvaniae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod cum Divina Nobis suffragante Clementia, auxilio et felicibus auspiciis Sacrae Caesareae Majestatis Michaelem Vajvodam Transalpinensem inauditae crudelitatis tyrannum regno hoc Transsilvaniae expulsemus, nostrarum partium esse duximus, primo quoque tempore in unum convenire, et de publicis Regni negotiis, necessitatibusque unanimi consensu et paribus votis omnia salutaria pro patria deliberare ac constituere. Proinde ad 25. diem Octobris A. 1600 in possessione Léczfalva in sede siculicali Kézdi congregati deliberavimus et paribus suffragiis tenore sub infra scripto certos constituimus articulos, qui sic sequuntur:

1600.
Léczfalva.

2. Mivelhogy ez alatt *) szükség magunkra gondot viselni, és mindeneknek előtte az Isten dögára figyelmezní. Végeztük miérthogy az religionak szabadsága ez országban az régi recepta religioknak, tudniillik: Catholica sive Romana, Lutherana, Calviniana és Unitaria Religioknak előbocsáttatott, hogy minden Romana religion való patronus az ő falujában, a hol residenttája vagyon, tarthasson az ő vallásán és religioján való papot. Ha hol penig extra eum locum noviter és violenter contra consensum Auditorum introducáttatott volna efféle pap, tehát vagy falu vagy város az, ha nem recipiálták és tartani nem akarják, amoveáltassék és az mely valláson való ministert ejiciáltanak volt, azont restituálják ismét. Kiknek az ő szokott proventusokat az patronusok megadni engedjék minden recepta religion való papóknak, az mint ennek előtte való articulusokban erről végeztünk volt.

*) Mig t. i. az első cikk határozatának folytán választott követek „Császárt ő felségét megtárlának de futura administratione hujus reipublicae Transsilvaniae.“

1602*)-ki aug. 23. Medgyesen hozott törvénycikkek.

6. Mivelhogy pedig országul nekünk is bántásink is nyavalyáink vannak, azokról így szólottunk legelőzör, hogy mind az előtt való articulusok, s mind pedig Nagyságoddal való contractusunk szerint az recepta eligiok minden helyeken megmaradjanak, senki abban ne conturbáltassék.

Articuli *Dominorum Procerum et Magnatum ac Nobilium ceterorumque Statuum et Ordinum Trium Nationum Regni Transsilvaniae in generali eorum Conventu ab Illustrissimo Domino Sigismundo Rákóczy Dei gratia Principe Transilvaniae, partium Regni Hungariae domino et Sicularum Comite, cum eis ad decimum octavum diem mensis Martii Anno 1607 ad oppidum Marus-Vásárhely indicto conclusi.*

16. Az biharvármegyei uraink s atyáinkfiai találták volt meg urunkat ő Nagyságát az religio dolgáról és

1607.
M. Vá-
sárhely

*) Az 1601-ben jan. 21-kén Kolozsvárt tartott országgyűlésnek amaz cikke, melyről jelen kötet 16-ik lapján említés vagyon, *Szamosközi* kéziratában így hangzik: „Quoniam autem Episcopi etiam Gyaluiensis *Demetrii Napradii*“ — ki *Rudolf* császárnak tett esküjéről *Bátori Zsigmond* visszajövetelével lemondani nem akarván, korlátnoki és tanácsnoki hivataláról leköszönt és Gyalura vonta magát — „in hoc regno praesentia magnae Regno fuit ruinae, utpote qui antea quoque Principe nostro *Andrea Bathorio* hic existente, rem omnem, quae contra regnum erat, Romanorum Caesari perscripsit, postmodum tempore *Michaelis* Vajvodae, Sigismundi Principis Domini nostri clementissimi donationes per Michaelem Vajvodam annullari fecit, omni possibilitate sua in eo fuit, quales in Nobilitatem, et Regnicolas calamitates afferre posset, receptis religionibus addictos, praesertim *Claudiopolitanos* turbavit, unde vita quoque propter sanguinarium *Michaelem* Vajvodam vix reliqua miseris mansit. Ob has omnes, pluresque huc spectantes rationes, placuit, ut a regno penitus immunis sit, neque hic bona possidere valeat, verum omnia ejus bona confiscentur, imo nunquam in posterum ejusmodi Episcopus hic condescensionem facere possit, neque Episcopatus eius observetur.“

Hol a fejedelem állhatatlansága oly nyomorba taszítá az országot, melynek olvasása ma is borzalommal tölti el az olvasót, (lásd *Bethlen Farkas* történelmének e

harmincadoknak exigálása felől. Az mi nézi azért az religio dolgát megengedte ő nagysága, hogy abból az medgyesi 1588 esztendőbeli articulus tartassék meg minden cikkében. —

(A kolosmonostori levéltárból. Art. Diaet. T. 1. 44. l.)

Articuli dominorum procerum, magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, in generali eorum conventu ab Illustrissimo Domino Domino Sigismundo Rákóczi, Dei gratia principe Transsilvaniae, partium regni Hungariae Domino et Siculorum comite, cis ad decimum diem currentis mensis junii anno millesimo sexcentesimo septimo in civitatem Kolozsvár indicto conclusi.

1607.
Kolozs-
vár.

Legelőször azért a mi eleinknek dicséretes példákat követvén, kik gyűléstüket az Isten tiszteletire néző dolgokon kezdték el; mi is a religio dolgáról így delibáltunk: hogy ennek előtte való articulusok szerint religiojokban mindenek minden bántás nélkül megtartassanak; hanem a jésuita sectáról, a kit ennekelőtte Medgyesen generalis gyűlésünkben communibus omnium votis et suffragiis ez országból kiigazitottunk volt, mostan is az Nagyságod birodalmából minden helyekről kimenjenek, és soha ez az szerzet többé ez országba bé ne vétessék, és senki se jószágában se házánál aféle szerzetet ne tarthasson; ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék: citatus per directorem causarum convincáltassék és juridice megbüntessék; kinek minden részeiben az medgyesi generalis gyűlésben 1588. esztendőben adatott articulus observáltassék. *)

korra vonatkozó helyeit) könnyű vala a plausibilis okok feltalálása is. Egyébiránt ez országgyűlés több magyar másolataiban — mert e törvénycikkék is magyar szövegben keletkeztek — a püspököt illető c passus nem található. Olvashatni egyébiránt Bethlen Farkasnál is történelmének 11-dik könyvében. Kiadó.

*) Minthogy nem csak protestáns írók, mint például Lehmann többször idézett munkájának 13-ik lapján, hanem *Approbata* című törvénykönyvünk is 1 része, második czime 1 cikkében azt állítják, hogy az atyák e számküzetése a katolikusok beléegyezésével történt, szükségesnek tart-

Miért hogy némely papok, mesterek, deákok és egyéb egyházi rendek extra limites vocationum suarum afféle dúlók, kóborlók, fosztók, kapdosók és hatalmaskodók közé elegyítván magokat; avagy magoknak példát vévén azoktól dultak, fosztottak, kóborlottak, kapdostak, és minden hatalmaskodást, gonosztságot cselekedtek, végeztük: hogy az, kik azfélében részesültek *Mihály* Vajda bėjövetelétől fogván, abban az Kolozsvári 1601 esztendőbeli artikulus tartassék meg, melynek summája ez: hogy az egyházi rendek, kik afféle gonosz nép közé

juk Erdély katolikusainak e részbeni protestatioját ide iktatni: szól pedig az következőképpen:

Nos infrascripti in unitate fidei Catholicae Romanae Ecclesiae Consentientes Regni Tranniae partiumque eidem annexarum tum incolae tum in eadem, iisdemque possessionati universorum tam praesentium, quam futurorum (ad) notitiam harum serie volumus pervenire, quod nobis una cum aliis sectariis, puta: Lutheranis, Calvinistis, et Arianis aliisque privatae oppinionis assertoribus non definiendae religionis (causa) vel ad exterminationem Societatis Jesu, verum pro tractandis aliis cum privatis, tum publicis Regni negotiis huc Claudiopolim ad Generalem dietam Congregatis, Pater *Joannes Argentus* ejusdem Societatis Jesu Sacerdos et in hac Trannia vice provincialis, qui non ita pridem a Serenissimo Principe *Stephano Botskai* proprio Arbitrio, absque Regnicolarum Consensu, violenter, e bonis propriis, et Stabilitibus Residentiis, cum sociis aliis ejectus fuerat, defendendae propriae innocentiae causa, et intervenientibus etiam commendatiis Serenissimi Principis, et D. D. *Mathiae* Archi-Ducis Austriae etc. etc. juxta mentem Sacrae Majestatis Caesareae emanatis coram statibus et universis ordinibus hujus Regni in templo Arianorum ad longum auditus fuisset, suique adventus causam, innocentiam, doctrinae veritatem, morum integritatem abunde demonstrando justitiam implorasset et si qui essent, qui his contrarium tum rationibus, tum veris testibus docerent, prodire flagitasset, id ipsumque nos omnes Catholici ab adversariis contra patres Societatis tantum mutua conspiratione unitis postulassemus, quo videlicet indicta causa nullis testibus convicti e propriis sedibus et Bonis patres Societatis Jesu non modo non exturbarentur, verum contra omnem aequitatem a serenissimo *Stephano Botskai* ejecti suis locis, Juribusque et liberis Catholicae Religionis exercitiis restituerentur, ubi adversarii se causam desperatam tueri, nec rationibus, aut aequitate, quidquam se consequi posse animadvertissent, obstinata pertinacia et

elegyítették magokat, nem az ő székükön az papok előtt, hanem azon vármegye székin, az melyben laknak, evocáltatva szolitassanak, és juris ordine convincáltassanak vagy absolváltassanak.

Az váradi és fejérvári káptalanokat s az monostori konventet Nagyságod megépíttetvén, fizetésük járjon meg az régi szokás szerént, hogy tisztekben jár hassanak el fogytatkozás nélkül, de ők is a levelek taxája és executio felől tartsák az régi szokáshoz magokat; mert vannak ellenök való panaszolkodások, hogy ha valami

tumultuario clamore in id consensissent, ut patres Societatis ex hac provincia penitus eliminarent, cui, sententiae uti contra aequitatem, et communem justitiam, quae sua cuique reddi, nec quemquam inauditum, non convictum, non sententiatum, damnari suo jure postulat, subscribere haud potuimus, verum nomine omnium nostrum, tam praesentium, quam absentium Catholicorum fratrum nostrorum Successorumque nostrorum, de hac indigna, inaudita, iuribusque Regni contraria sententia in publica diaeta tam coram universis contrariis Statibus et Ordinibus Regni, quam coram ipsomet moderno Principe nostro Illustrissimo Domino *Sigismundo Rákóczi* adjunctisque Consiliariis ejusdem, solemniter protestati, eidem contradicimus, nunquam huic sententiae, patrumque Societatis Jesu ejectioni, Bonorum, Juriumque eorundem ablationi Consentire volentes, siquidem a piis legitimisque hujus Regni Principibus fundationes suas, privilegia sua, confirmationesque habeant, neque alicujus vel levissimi criminis, cur ea de Jure amittere debuissent, unquam convicti fuissent, prout contradicimus praesentium per vigorem.

Datum Claudiopoli 20-a Junii Anno Domini 1607.

Franciscus Daroczi de Deregyeő, Sac. Caes. Reg. Mattis Consiliarius.

Balthasar Kornis Consiliarius Illustrissimi Principis.

Balthasar Szilvási Consiliarius Illustrissimi Principis.

Lucas Trausner Colosvarius de Hadrév Illustrissimi Ppis Consiliarius et in Sede Judiciaria Praesidens.

Sigismundus Kornis de Ruska.

Benedictus Mindszenti, Comes Comitatus Doboka.

Sigismundus Sarmasági, Comes Cottus Thordensis.

Pancratius Sennyei.

Stephanus Huszár.

Petrus Bánfi, de Losonecz.

Joannes Kálnoki.

Clemens Beldi.

executiora kiviszik, mind az executiotól mind a relatoriától f. 12 kívánnak, nagy nehezen három vagy négy forintban megsarczoltatván a nemes embert adják ki a relatoriát, nem tartván magokat a régi affélékről való limitatiókhoz. Végeztük azért: hogy sub amissione officiorum tartsák az elébbi articulushoz magokat és limitatiohoz; azt ne transcedálják. Ha pedig nemes ember vagy ispán exequálja, tehát napjában d. 12, ételt, italt; ha lova nincsen kocsit vagy lovat adjanak; az relatoriától pedig juxta laboris exigentiam; ha scriba exe-

Blasius Kamuthi, de eadem.

Georgius Bornemisza, Juris utriusque doctor et Sedis Judiciariae Illmi Ppis Assessor.

Paulus Forró, Judiciariae Sedis Assessor.

Simon Lodi.

Paulus Koncz.

Georgius Nagy.

Melchior Bessenyei.

Rákóczi Zsigmond fejedelem pedig az újból száműzötteket a következő bizonyítvánnyal látta el:

Nos **SIGISMUNDUS RÁKÓCZI** Dei gratia Princeps Transsilvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes. Significamus tenore praesentium, quibus expedit, universis, quod cum superioribus diebus Reverendus Dominus *Joannes Argentus* Societatis Jesu antea in Transsilvania Provincialis in hoc regnum Transsilvaniae eam ob causam venisset, ut a Nobis et subditis Nostriis in dicto regno nostro Transsilvaniae et Partibus Hungariae Ditioni nostrae subjectis impetraret, in privata residentiae loca olim a Domino Stephano Rege Poloniae M. Duce Lytvaniae, ac Principe tunc memorati regni Transsilvaniae fundata simul cum reliquis patribus ac magistris ejus ordinis regredi liceret eam rem in Comitibus Generalibus Claudiopoli ad decimam diem mensis Junii praesenti Anno celebratis, diu multumque agitatum numero et multitudine Catholici ab adversariis eorum superati consequi non potuerunt, unde Nos praesentibus nostris testificamur eosdem Patres Societatis Jesu, ut bonos et morum integritate viros ex suis Collegiis, Bonisque non ob ullum delictum, aut notae alicujus vitium, verum ad instantiam Romanae et catholicae fidei contrariam opinionem sequentium esse deturbatos, et exclusos, et in alia loca demigrare coactos, prout testificamur harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Colosvár. Die 26-a Junii A. 1607.

quálja és pure kell az relatoria megvéhesse az f. 12 ; ha cum contradictione felét, az az f. 6. Az káptalan is ezen rendet tartson mint a scriba.

Találtanak meg a catholicus uraink és atyáncfiai, hogy az kik közülök szabad város helyeken laknának, lenne liberum exercitium a catholica religionak: ugyanint betegeket visitálni és gyóntatni, gyermekeket keresztelni; miért pedig a catholika religio is a több recepta religiokhoz való, végeztük: hogy a catholicus pap bėjöhessen ide Kolozsvárra, egyéb helyekre, exceptis varadiensibus, betegeket kik in agone vannak visitálhassanak, gyóntathasson, keresztelhessen, és elvégezvén ezféle ceremoniákat ismét tartozzék recedálni; semmi egyéb ezen kívül való ceremoniákat ne peragálhasson.

1608-ki september 21—27 Kolozsvártrt kelt törvénycikkek.

1. Hogy penig Nagyságod minden belső dolgainak előtte az Isten tiszteségére nézendő dolgokon kezdette el dolgainkat: Nagyságod abban követte minden dicséretes keresztény fejedelmeknek példájokat, kit mi is felettte igen javallunk. Tetszett azért egész országu mind az három nemzetről való Statusoknak unanimi voluntate et consensu, hogy az mint Nagyságod kívánta, a Nagyságod religioján való papot szabad legyen Kolozsvárra behozatni és a kolozsvári atyáncfiai az ő religiojokban és templomokban meg nem háborgatván egy bizonyos helyben, a hol Nagyságod akarná prédikáltatni cum omnibus functionibus et ministeriis ecclesiasticis. *)

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae Ditioni nostrae subjectarum in generalibus ipsorum comitiis ad diem nonum Mensis Octobris praesen. Anno 1609 in civitate nostra Colosvár celebratis conclusi.

1. Megértettük kegyelmes Urunk a Felséged kö-zinkbe küldött propositiojából Felséged kívánságát, me-

*) Ekkor tehát *Bátori Gábor*, ki — mint *Benkő* mondja Transsilvaniája 1 kötetében — „Catholica sacra deseruit et Helveticam Confessionem amplexus fuit,” még katolikus volt.

lyek mind hazánk javára néznek; az mi azért a religio dolgát illeti, minthogy Nagyságodnak is az a tetszése, hogy a római religion lévő atyánkfiai kívánságára való resolutiot ez jövendő gyűlésre halaszszuk, a religio dolgát akkorra halasztottuk.

11. A Kraszna és Közép-Szolnok megyebéli atyánkfiai panaszkodnak prédikátorok állapotjok felől, kiknek jövedelmeket, fizetések elvették, ugymint Hadadban, Zilahon, Somlyón, Karasztelken, Krasznán, sőt ezek közül némely helyekre az pápista papokat beszállították, némely helyekről extrudálni is akarják. Tetszett azért, hogy az jövendő gyűlésig azon állapotba maradjanak, az mibe felséged találta tempore inaugurationis mind azok, mind az többi, minden helyeken, provenusok is megadassék.

(A kolosmonostori Conventből.)

1610.
Bistric.

Articuli *dominorum procerum, magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae in generali ipsorum conventu ad vigesimum quintum diem proxime elapsi mensis martii anni praesentis millesimi sexcentissimi decimi in civitate nostra Bistriciensi indicto conclusi.*

Vannak sokan az országban, kik nem tartván a religioban való innovatorok ellen emanáltatott articulusokhoz magokat, az innovatiótól nem szűnnek; hanem zsidó hitet és zsidó ritusokat követvén, Isten ellen való káromlásokat szólnak. Tettszett azért országul: hogy efféle religion valókat a jövendő gyűlésre citáltassa Felséged; holott, ha ad meliorem mentem nem redeálnak, törvény szerént büntetessenek. Interim a papok, kik káromlásokat szólottanak, tisztességes custodia alatt tartassanak.

Panaszkodnak némely atyánkfiai, hogy a pápás patronusok a községnek kedve és akarata ellen pápás papokat vittének jószágokba, templomokat elvettek, jövedelmeket is elvettek, és a község papjától elszakasztottak. Végeztük azért: hogy a hol efféle pápás papokat a község kedve ellen collocáltak, amoveáltassanak onnat; templomokat és jövedelmeket, melyet a községtől elvettének, restituálják. Ha pedig valamely pá-

pista patronus az ország végezése szerint a papok jövedelmét meg nem akarná adni, az ispánok és a vármegye az félék jószágára rá menjenek és megvegyék rajtok a papok jövedelmét, és megadják nekik. Sőt se Tövisen, se Fejérváratt, se Monostoron, se a somlyai jószágban, se Székely-Udvarhelyt, abban a székben egyebütt is, pópás papnak szabad ne légyen lenni; mint-hogy bizonyoson comperiáltatott, hogy e mostani ő Felsége ellenvaló practicába is, ők is misceálták magokat — és alattomban azt foveálták; a hol templomokat építettek a pópista papoknak, úgy mint főképpen Telegden, elrontassék. És miérthogy az előbbi templomot lerontván, abból építették, helyire hordják, és a mint akkor volt a mikor elrontották, úgy meg is építsék. Senki pedig az alatta való községet a pópista pap predicationára, miséire se közönséges helyre, se házához erőszakkal ne cogálja; ha maga akarattjából reá megyen, szabad vele. A ki pópás papot akar tartani, házánál tartsa. A pópista papoknak püspökök ne légyen.

Jesuita papot pedig e birodalomban, se Magyarországon se Erdélyben sehol senkinek tartani szabad ne légyen. Csáki Istvánné asszonyom is Bálint papot a jesuitát ne tartsa. In summa: a religio dolgában a medgyesi 1588. esztendőbeli articulus tartassék, kinek tenora ez:

„Noha pedig kegyelmes Urunk a Nagyságod közünkbe küldött propositioji is olyak, hogy a minemű dolgok hazánk javát nézik, in eodem potissimum caridine versantur. etc.

1610-ki december 17—20 Szebenben hozott törvényczikkek.

3. Végeztük azt is, hogy mind jelenlétében, mind pedig távollétében a Felséged religioján való papjai a templomban szabadon praedicálhassanak. A szász atyáinkfiainak praedicátori is az ő ceremóniájokat oly módon és oly órára rendeljék alternatim mint Kassán, hogy a magyar praedicátoroknak is az ő órájuk el ne muljék.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium ei subjectarum, in comitiis eorum

1612.
Cibin.

generalibus ia civitate Cibiniensi ad 15 diem maji anno Domini 1612 indictis ac celebratis conclusi.

Felsőged kegyelmességét országul hozzánk megmutatván, kívánja az mellett tőlünk, hogy a contumaxokat, fugitivusokat, és kik most is manifesta rebellio-ban vannak hozzánk és Felsőged ellen, mi is tanquam publicae pacis turbatores crimine perduellionis ac nota perpetuae infidelitatis convictos, pro publicis notoriis et perpetuis proscriptis habebimus communi voto et suffragio, fugitivos quidem etiam auxilio perpetuo, intra vero limites patriae constitutos nota perpetuae infidelitatis amissione capitis et omnium bonorum, ipsos proprie et praecise concernentium pronunciaremus, declāremusque manifeste.

Végeztük azért egész országul: miért hogy a Felsőged kegyelmességéhez való megtérésre minden rendnek elegendő ideje lett volna, és ilyen nyilván a közönséges békességes jónak magokat opponálni nem kellett volna; méltóknak ítéltetnek mind a két rendbeliek az örökös proscriptiora; sőt ígérjük országul hogy mi az fugitivusokat Felsőged hire és akarata nélkül soha bé nem fogadjuk közinkbe; sőt azután való legitimus fejedelmeket is arra kötelezzük, hogy grátiát nekik ne adjanak és bé ne fogadják se magokat se maradékokat, kiknek számok és nevek hogy mindeneknél nyilván lehessen, úgy mint kik ez elmúlt disturbiumoknak auctorinak találtattanak volna lenni, és kiket Felsőgeddel egyetemben decreto publico proscribáltatni akarunk, azok ezek: Reverendum *Stephanum Csiki*, Episcopum Samandriensem, Honorabilem *Mathiam Koppányi*, Diaconum Albensem etc.

Mivel hogy az 1608. esztendőbeli kolozsvári generalis gyűlésünkben is egyenlő akarattal elvégeztük, hogy Kolozsvárra a Szent Háromságról való igaz orthodoxa confessio, melyet helvetiai confessionnak hívunk, bévétettessék, és ott az confessio publice azon confession lévő tanítók által prédikáltassék; melyre Felsőged keresztényi jó indulatjából és atyai gondviseléséből bizonyos helyeket is — ugyan Kolozsváratt az Óvárban lévő puszta templomot rendelte és adta, kibe az donatariusok magokat legitime sine omni contradictione iktatták is

és Fölséged donatiojokat in formam privilegii sui redegit. Mi is azért országul az Fölséged arról való kegyelmes donatioját és privilegiumát acceptáljuk, és minden részeinek consentiálván, azt az jelenvaló articulusunkba sensualiter inseráljuk, hogy a donatio, sőt a Fölséged kegyelmes donatioja és ez mi végezésünk szerént a megnevezett templomot in perpetuum szabadosan birhassák.

Articuli *dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in comitiis eorum generalibus et civitate Cibiniensi ad vigesimum diem mensis Novembris Anno Domini 1612. indictis ac celebratis conclusi.*

1612.
Cibin.

Az mint az elmúlt ezer hatszáz tizenegy esztendőben Kolozsváratt celebráltakott gyűlésben bizonyos okokért a szász nemzetség között való praedicatoroknak régi, szokott három quarta jövedelmit elfoglalván, fiscus számára applicálta volt Fölséged, és azóta a két esztendőben csak az egy quarta járt ő számokra, mostan ismét a Fölséged fejedelmi kegyelmessége accedálván, a szász pap uraimnak, és az ő kegyelmek egész communitásában lévő minden rendeknek régi privilegiumát restituálván és confirmálván: mi is egész országul annak nem csak consentiáltunk, hanem a Fölséged kegyelmes akaratjából akkori Kolozsváratt lett végezést per contrarium constitutionem teljességgel abrogálván, a három quartanak eleitől fogva való szokások szerint percipiálásába vigore praesentis constitutionis országul ő kegyelmeket, sőt minden privilegiumokba az egész universitást, és annak minden részeit in ordine ecclesiastico confirmáljuk a mód szerint, a mint Fölséged nekik adott confirmatioja contineálja, tudniillik: hogy az egy quarta, mely Fiscus számára járt sok időtől fogva absque ulla solutione arendae aut taxae ezután Fölséged és fiscus számára úgy colligáltassék.

1614-ki februar 23- mártius 16. Medgyesen hozott törvényczikkek.

1. Minthogy Nagyságod propositionak első részét a czégéres vétkeseknek büntetéseken kezdte el, tetszik nekünk is egész országul, hogy a nézők, jövendőmondók,

varázslók és bűbajosok, ugymint ördögi tudományok; sőt nem csak azok, hanem az kik az Istennek kemény parancsolatja ellen azok után járnának is, jövendőltetnének, varázsoltatnának velek, avagy az előtt is cselekedték volna, törvény szerint büntetessenek érdemek szerint: paraszt embert a régi szokás szerint, nemes embert pedig a tisztviselő, V. Ispánok, kapitányok, királybirák a székre híván solenniter hozzá feleljenek, és a mit a törvény hoz, sine misericordia exequálják.

2. Az Ecclesiasticus Ordo, miérthogy jó példaadásal, nem csak tanításával oktatja jóságos cselekedetekre az hallgatókat, gyakor visitatiokkal a Püspökök és Seniorok, kiki az ő szokott vallásán recepta religioján valókat mindenütt ez országban szabadon visitálhassák, fogyatkozásokat reformálhassák és az jókat is jobbitani és az vétkeseket érdemek szerint való büntetéssel minden erejekkel hasznos, jóságos és dicséretes cselekedetekre indítsák. A tanuló scholákat is azonképpen minden helyeken, kiknek mennyire lehet értekek, mindenütt igyekezzenek helyére állatni és felépíteni. —

1615-ki május 3—19 Fejérvárllt hozott törvénczikkek.

20. Miérthogy az elmúlt romlásokkor sokaknak szégyenségink közül feleségek pogányok rabságába estenek és el is vitték, kiknek semmi reménységek az megszábadulásokban nincsen: urok pedig megmaradván, társ nélkül nem lehetnek, némelyek mivelhogy bizonyos ideig megházasulniak nem szabad, házasságnak okáért sokan más országba mentenek és megházasodtanak, kiknek megjövedelekhöz semmi reménység nem lehet. Hogy azért a többi is hasonlóképpen el ne bujdoszanak, avagy ennél is inkább el ne fogyatkozzanak, az kiknek pedig gyermekek megmaradt, inkább táplálhassák: tetszett országul afféle embereknek, kiknek feleségek rabságra vitettenek, és semmi hirt felölök nem hallanak, szabad légyen megházasodniok, azoknak bántások ne legyen.

24. Kraszna-vármegyei atyánkfiai panaszkodnak, hogy a somlyai tisztartó az elmúlt husvétban keresztet adott ki Krasznára, melylyel a krasznaiak processiot járván a mezőn a szentegyházban a faluban bé akarták

volna azután vinni, kiket a praedikátor tiltott, hogy a cinterembe se menjenek bé, de azzal nem gondolván, a cinterembe bémentenek, és ott minden ceremoniákat peragálták, annak utána lövöldöztenek s a praedikátort illetlen szókkal illették volna; kiből azért, hogy nagyobb dolog ezután ne következze, végeztük országul, hogy ezután efféle dolgok ne történjenek.

1615-ki september 27- october 13 Kolozsvártt hozott törvényczikkek.

33. Az romana religion való uraink atyáncfiai instantiájokra, minthogy articulusink is vannak róla, hogy a hol melyik fél többen vagyon, az olyané legyen a templom; megengedtük, hogy Somlyon, Udvarhelyt is ha többen vannak azon az hűtön valók, a templomok ő számokra légyenek; de addig belé ne szállhassanak, hanem elsőben egyenlőképpen és egy költséggel a két religion valók építsenek Somlyón és Udvarhelyen auditoriumokat, elkészítvén az auditoriumokat, azután restituáltassék mind a két helyen a parochiához való ház- zál és quártájával együtt a major parsnak.

A kolos-monostori és tövisi templomokat is, a Nagyságod tetszése is accedálván, megengedtük; de úgy, hogy más hűtön valót fenyték alatt, sub poena ducentorum florenorum sohul a predikációkra a dominus terrestrisek menni ne cogáljanak.

34. Vannak ilyen panaszzkodások is, hogy ha valamely praedikátorok megyéjekben mennének, vagy onnat haza térnének, igaz utjokban némelyek megverik és vagdalják őket. Hogy azért ilyen dolog sohul ezután ne történjék: végeztük, hogy ha ki ecclesiastica personákat, praedikátort, scholamestert, vagy deákokat megverne és vagdalna, vagy csak megkergetne is maga, vagy mások által ok nélkül és az dolog megbizonyosodnék két vagy három ember bizonyosságából: az olyan fenyegetőzők, és háborgatók és annak authori mox et de facto két száz forinton maradjanak, melyet az ispányok és tisztviselők az olyan emberen mindjárt exequálhassanak, melyben semmi törvénybéli remedium né admittáltassék, melynek fele a laesa parsé, fele az executoroké légyen. De ha az ispánok és tisztviselők nem

exequálnák, azok is kétszáz forinton maradjanak. Viszont ha praedikátor per se cselekednék, vel per alios valakin ilyen dolgot, annak is megbüntetésében a felyül megirt mód observáltassék.

1618-ki october 4—21 Kolozsvártt hozott törvénczikkek.

Mivel penig kegyelmes Urunk Nagyságod minden időben lévő dicséretes fejedelmeknek nyomdokát követvén, minden külső, felette szükséges és sulyos reánkvi-gyázása, s szorgalmatos gondviselése között legelsőbbben az Ur Istennek tiszteletit akarta véghez vinni, abban való abususokat corrigálni, és Istennek boszujára s ellenünk felgerjedett haragjára taláztatott innovatiokat szegény hazánkban tollálni. Tetszett elsőben, hogy Nagyságod arról közinkben külön és kiváltképpen küldött propositioját e mostani artikulusunknak seriesébe de verbo ad verbum inseráltatnók, melyből nem különben, mint egy tükörből a Nagyságod Istenhez való tiszteletének zelusa minden keresztény országoknál kitetszenék, mely Nagyságod propositioja így következik:

Propositio

Illustrissimi Domini Principis contra judaizantes, seu Sab-batarios, et alios extra receptas Confessiones novam in Transilvania sectam profitentes:

A mindenható Ur Isten lévén minden birodalmaknak fő authora, a kiket jóvoltából Ő Felsége fejedelmi méltóságokra emel, és egyéb emberek közül maga nevezetit is nekik adja, isteneknek nevezvén őket, mindazok valamivel méltóságosbbá tétettenek egyéb embereknél, anynyival nagyobb zelussal, hálaadóssággal tartoznak Istennek szolgálni az ő áldásaért; nem mutat-hatják penig semmi dologban háládatosságokat és Istenhez való engedelmes voltokat inkább meg, mintha annak az Istennek szentséges nevét, igaz tiszteletét, ki őket iiy nagy méltósággal koronázta meg, minden emberek felett ők is teljes erejek szerint oltalmazták és terjesztik. A kik az Isten kedves népének szent fejedelmi közül erről az ő kötelességekről hálaadó szívvvel megemlékezvén az Istennek szentigaz tiszteletét és törvényét oltalmazták,

a hamis-isteni tiszteleteket birodalmakból kitisztították, azoknak bizonyos birodalmakat Ő Felsége is bódoggá és győzedelmessé tőtte: ellenben pedig, a kik háládatlanok lévén ebbéli tisztekben el nem jártanak, birodalmak is csak zur zavar volt, és életeknek is gyakrabban tragicus exitusa következett. Mi is azért fejedelmi állapotunkat Istennek nagy áldásának esmervén, és vallván lenni, minden gondjaink között főbb-, elsőbb- és legszükségesebbnek tartjuk birodalmunkban, az Isten tiszteletének igazán való oltalmazását és a recepta religion kívül való hamis isteni-tiszteleteknek és sectáknak extirpálását. Támadtanak és igen kezdettenek szaporodni is birodalmunknak némely részeiben a recepta religion kívül való secták, ugymint a Judaismus és ahhoz hasonló káronkodások, kinek ily könnyen való elhallgatásáért Istenünknek rettenetes büntetését várhatjuk fejünkre mindnyájon, a mint ennek bizonyos jeleit szemeinkkel jól látjuk. Mi azért afféle istenkáromló sectáknak birodalmunkból való kitisztításában fejedelmi tisztünk szerint procedálni akarván, mindazáltal elsőben kegyelme-teknek akarjuk hirré adni, intvén szeretettel, velünk együtt Istenhez való igaz zelusát megmutatván, ezen gyűlésünkben szorgalmatosan keresse ki afféle sectáknak authorit, promotorit, fautorival együtt és büntetlen ne szenvedjük, sőt a régi szent királyok decretumi szerint kegyelme-tek is végezzen oly móddal erről, hogy hakik publice, vagy privatim akár tanítók, akár egyéb a recepta religion kívül való sectákban találtatnak most és ezután is minden kedvezés nélkül büntetődjenek mind személyekben s mind jóvakban és a kegyelme-tek végezése légyen perpetuum decretum, hogy így a felséges Istennek méltán felgerjedett haragját mitigálhassuk, külső országokban is felőlünk a sokféle vallások miatt költ gyalázatos hírünk, nevünk aboleáltassék. Azért Istenét elsőben így megáldván, annak utána kegyelme-tek is boldogul fordíthatja elméjét egyéb előtte való szükséges dolgokról való végezésre.

Mely Nagyságod kegyelmes propositioját minden részeiben egész országul oly igaznak és méltónak ítéljük, hogy annak véghezviteléből az Ur Isten szegény megromlott hazánkhoz nagy jóvótát és kegyelmességét, el-

hallgatásából penig és véghez nem viteliből nem egyebet, hanem méltó boszuállását és továbbvaló romlásunkat bizonyosan várhatjuk; végeztük azért országul communibus votis et suffragiis pro perpetuo et nunquam tollendo statuto et decreto: hogy valakik ez országban akár tanítók, s akár minémü renden való emberek legyenek, kik a recepta religion kívül Judaismust és egyéb akár minémü haeresist követnének, hogy ha azok a jövőndő karácson napjáig a die promulgationis horum articulorum, arra a religiora, a melyből exorbitáltak, akármelyikre a recepta religiok közül nem convertálnak, az olyanokat Urunk ő Nagysága mox et de facto vigore praesentis articuli Directora által citáltatván és legitime unico tantum termino convincáltatván juxta contenta decreti minden kedvezés nélkül meg is büntesse ő Nagysága mind magokat s mind penig azoknak patronusit, promotorit és fautorit.

1619-ki majus 5 — 26 Fejérvárt hozott törvényczikkek.

Minden egyéb világi külső állapotoknak igazgatási előtt pedig, mivel egy Úr Istennek sok rendbeli ostarát és fenyegető csapásit látjuk, és halljuk mind itt magunk között s mind szomszéd országokon Felséged kegyelmes intéséből s igen javaljuk, hogy az egyházi rendeknek jó intéseket a poenitentiatartásról mindenütt szorgalmasan megtartsák, megfogadják, és mentől nagyobb buzgósággal az isteni szolgálatban, könyörgések, és imádások, templomokban celebrálásában jozan és ártatlan élet mellett minden rendek eljárjanak, és életeknek erkölcsöknek jobbításával az Istennek felhuzott haragját engesztelni igyekezzenek. Emellett az innepek megszentelése kívántatik úgy, hogy a nevezetes főinnepek, és vásárnapok megülettessenek, sem maga, sem szolgálja, sem jobbágya azon a napokon a dologra ne kényszerítettessenek; menyegzők sem egyéb lakadalmok akkor ne celebráltassanak, utra is senki ne induljon, hanem ha bizonyos elmulthatatlan ok kényszeritené, sőt akkor so-hul a vásárok praedicationok végéig meg ne szabadittassanak, sem bort déleesti praedicatio végéig ne áruljanak, valakik ez ellen cselekesznek, nemes emberen hat forintot, paraszt emberen két forintot dulljanak az Ispá-

nok a vármegyében, a székelységen a királybirák, mely pénznek harmad részét magoknak tartván, két részét pedig számán hagyják azon városokon, falukon lévő egyházfiaknak kezébe, mely jövedelmecskéből tartozzék azon város és falu a templomokat és falukot megépíteni, semmi külső profanus ususra sub amissione capitis et omnium bonor. ne merészeljenek abból az egyházfiak, sem semmi rend költeni; egyházfiakat pedig minden városokon, falukon igen hiteles jó lelki esméretű zálogos embereket constituáljanak, az kik miatt abból kárt a faluk, városok ne valljanak.

2. A lelket való szitkozódás s mivel ilyen szörnyen eláradott noha elég constitutio vagyon eddig is felőle, mindazonáltal látván hogy az emberek attól meg nem szűnnek, végeztük, hogy mindenütt megtiltassanak minden rendek között, hogy inkább elszokhassanak róla; nemes ember valamennyiszer elmondja egy egy forintot vegyenek tőle, szolgát és paraszt embert kézi kalodában tegyenek és délig ott tartassék. Ha pedig meg akarja magát váltani, huszonöt öt pénzzel válthassa meg toties quoties elmondja; mely dologra minden városokon, falukon a birák eskütt polgárral együtt viseljenek szorgalmatos gondot és személyválogatás, kedvezés nélkül minden rendeken erigálják és az egyházfiaknak adassák a megírt mód szerint a nemes embereken a V. Ispánok és Királybirák exequálják, de tartozzanak a falusbirák hitek szerint arra számot tartani, és az Ispánoknak megmondani: Urak, főemberek magok becsületéért tartozzanak lelkek kötelességek alatt minden alattavalókat ezt a végezést megtartatni, és oda, a hova rendeltetett, convertálni.

3. Noha minden czégéres vétkekben szántszándékkal élő emberek felől végeztünk egy néhányszor, hogy megbüntettessenek; de hallottuk panaszkodások sok helyeken, hogy meg nem büntettetnek, vagy ha büntettetnek is, nem az Isten törvénye sem az ország végezése szerint lenne büntetések, hanem csak birsággal, fizetéssel menekednének meg, végeztük azért most is újabban, hogy minden afféle vétkekben élő emberek, úgy mint gyilkos, házasságtörő, Isten nevét szidalmazó, tolvaj, orv, bűbajos és több effélékhez hasonló a tiszt-

viselőktől személy válogatás és kedvezés nélkül a bűnök szörnyű volta szerint valamit érdemlenek megbüntettessenek és birsággal sohul tisztek vesztese alatt vétkeket meg ne szabadithassanak. A nőtelen személyek is ne birsággal, hanem vesszőzéssel büntettessenek, és annakutánna az ecclesiát tartozzanak megkövetni, ha pediglen az olyanok egymást elveszik, meg ne vesszőzessenek, hanem az ecclesiát tartozzanak megkövetni.

1622-ki május 1—25 Kolozsvárt hozott törvénczikkek.

6. Nem tagadhatjuk, kegyelmes Urunk, hanem magunk szemeinkkel is eléggé látjuk, az tudós emberek, kik hazánknak sok földolgaiban hasznoson szolgáltak, az elmúlt időben forgott sok disturbiumokban, mely igen elfogyatkoztanak közülünk, ki miatt, ha gondviselés reá nem lészen, rövid időn országunk és maradékink is veszedelmes állapotra juthatnak, nem lévén támaszok, kik az gondviselésben mindnyájan succedálnak, Felségednek arról való kegyelmes dispositioját igen javalljuk, hogy Felséged fogyatkozásinkat restaurálni akarván, egy közönséges Academiának építéséről gondoskodott. Holott pedig az Academiáknak állapotjuk, kegyelmes Urunk, csendességes, nyugodalmas és békeséges helyt kívánjanak, ez mi szegény hazánk pedig gyakorta és véletlenül, oly motusokat szenved, hogy amiatt nem csak az Academia, de egyéb helyek és állapotok is megháborodhatnak és változhatnak; kellett oly közönséges és illendő helyről gondolkodnunk, az mely mind securitással, mind állapottal helyek alkalmas lehessen arra. Tetszett azért, kegyelmes Urunk, egész országul, hogy az Academiának erigülása, ebben az helyben Kolozsvár városában legyen, az pápistáktól biratott pusztá claustrum helyén, mely mostan váccál és anélkül is pusztán áll, ilyen conditioval és örökké állandó végezéssel, hogy Isten reá segítvén Felségedet ennek építésére és helyben állatására, tudós emberekkel, professorokkal megrakván annak módja szerint, és ugyan felruházván és öltöztetvén, azoktól semminémű időben, semmi okon, semmi uton, semmi változásokban, se ezután következő fejedelmektől, se egyéb rendektől soha el ne vétessék, el ne abalienáltathassék, hozzá

rendelt minden proventusival együtt, hanem ezen mostani rendelésünkben álljon és maradjon. Mely mostani erről közönséges deliberationkat egész országul perpetuum statutumnak mondunk communi ore et suffragiis.

22. Az mely új keresztyének,*) kegyelmes Urunk, Felséged kegyelmes jóakaratiából ez országba béjőtteknek és immár ugyan meg is telepedtenek, Felségedet kegyelmes parancsolatja szerint azoknak állapotjokról országul így végeztünk. Hogy azoknak az új keresztyéneknek és a kiket magok mellé ezután béhozhatnának is, ez országban minden névvel nevezendő mestersegek szerint való munkájokat szabadon exerceálhassák. Az mely helyet pedig, tudniillik *Alvincet*, Felséged nekik rendelt, abban az helyben Religiokot is az ő szokások szerint szabadon exerceálhassák, és senki őket abban meg ne háborítsa. Az ország közé semminémű időben adózással ne tartozzanak, valakik az Felségedtől rendeltetett helyen, tudniillik *Alvincen* fognak lakni, hanem a mit Felséged nekik adott, privilegiumokban declárálta hozzájuk való kegyelmességét, mi is országul consentiálunk és abban megtartjuk.

1622-ki september 27 — october 21. Besztercén hozott törvénycikkek.

1. Minden dicséretre méltó dolog, kegyelmes Urunk és Fejedelmünk nem csak az világi emberek, hanem az felséges, mindenható Isten előtt is, minden ez világi cselekedeteket elsőbben is az Istennek szent nevének dicséretére néző és illendő dolgokon elkezdni, az mint Felségednek elméjét és szívét mindeneknek előtte arra indította fel ő szent Felsége, hogy az ő szent ismereti és vallása kívül tévelygő és szent nevét káromló em-

*) Az *Anabáptisták*, kik Erdélyben közönségesen új keresztyéneknek mondattak, *Bethlen Gábor* idejében Morvaországból költöztek Erdélybe, hol — mint a fönidézett törvénycikkből láthatni — szép kiváltságokat nyertek. Többnyire mesteremberek voltak. *Bethlen* elhaltával hanyatlani kezdett sorsuk, eleve adómentességektől fosztattak meg, majd külön terhes adófizetésre is szorítottak. Végül apostoli buzgóságu püspökünk *Bajtay Antal* alatt sikerült őket az anyaszentegyház boldogító keblébe visszatéríteni. K.

bereket az religionak igazságára hozni igyekezzék. Tudniillik az kik Judaismust mind ez óráig elhagyni nem akarták, az Felséged és az ország jó intésére is, kik felől annis superioribus communi suffragio articulust irunk volt. Mely articulus most is in omnibus punctis et clausulis helyen maradván, annak continentíája szerint, ha kik a négy recepta religion kívül afféle idegen sectákon levőknek comperiáltatnak lenni, azok előbbeni articulusunknak continentíája szerint per Directorem citáltassanak az terminusokra ante octavum diem, és ha táblák nem celebráltathatnak, az dieta alatt is azoknak causajok revideáltassék és juris ordine convincáltatván az törvény exequáltassék is. És azok ellen való animadversioiban is, az kik az Academia felől per ludibrium ignominiose szólottak azon mód és processus observáltassék.

1624-ki junius 23- jul. 8. Fejércárt hozott törvénycikkek.

6. A praedikátor-rend uraink jelentik, kegyelmes Urunk, némely pátronusoktól minémü boszukkal illetetnének, főképpen az Ecclesiákhoz való gondviseletlenségek miatt, sőt volnának olyak, az kik DEI et hominum timore postposito, bona ecclesiastica dilapidarent, vel in proprios usus converterent, templomokon való szokatlan cselekedeteket attentálnának, magokat is bántogatnák, mely miatt az isteni szolgálatra sem érkezhetnének. Végeztük azért országul, hogy valakik bona ecclesiastica in proprios usus converterent, tales comperta rei veritate mille florenis convincáltassanak. Melyet Felséged per Directorem tempore diaetae irremissibiliter exigáltasson is.

7. Ugyanezen praedikátor-rend uraink panaszkodnak, kegyelmes Urunk, hogy volnának némelyek az patronusok közül, kik jobbágyok gyermekét is az iskolától megfognák, sőt ha iskolában volnának is, ki akarnák őket hozni; végeztük azért országul, hogy az kik tanuságnak okáért, nem egyéb praetextus alatt, nem is öreg korokban mennek az iskolában, kedvek ellen onnan ki ne vehessék, az ki penig azt attentálná, in poena praedecarata modo eodem exigenda convincáltassanak.

*1626-ki május 24 — jun. 17. Fejérvárt hozott törvény-
cikkék.*

24. Az mely ecclesiabéli személyek sive divortii, sive alterius negotii, más hitin levő Ecclesiának büntetése előtt, hozzá transfugiált embereket absolválnak sine ratione, illis erecta poena decernitur.

Minémü nagy confusioak légyenek, kegyelmes Urunk, az ecclesiában a praedikátor uraink ő kegyelmek relatiojából értjük, tudniillik, hogy az külön-különféle valálson lévő tanítók magok határában nem tartván magokat, ha valamely ember valami vétket cselekedik, melyért az ecclesiának büntetését érdemlené, nem mégyen rá, hanem az adversariusok közé transfugiál, azok is mindjárt recipiálják: a házasoknak áldásában, köttetésében is semmi jó rend nem tartatik; mert avagy vérség, vagy egyéb akadály találtatik a mátkások közt, melyre képest nem copuláltathatnak, mindjárt confugiálnak az adversariusokhoz, csak az oláh paphoz is, a kik sine discrimine et examine copulálják őket, aszerént a házasokat citra ulla justas divortii causas harmad quindenára valamelyik párs nem compareal, a mint hogy compareálni nem is tartozik alienus et incompetens Judex előtt, mindjárt divortiáltatnak és így forum conscientiae, nem csak in forum litigiosum transmutarunt, hanem a pogány poligamiát is sensim invehálják, holott vagynak immár sokan, kiknek két s három feleségek vagyon. Végeztük azért egész országul, hogy valakik efféle vétkekben találtatnak, comperta rei veritate, in amissione honoris et officii convineáltassanak, ez pedig az articulus mind a négy recepta religion valóknak egyaránt suffragáljon.

1630-ki Januar 25. Fejérvárt hozott törvénycikkék.

1. Conditions in Unione specificatae sequuntur hoc modo:

A négy recepta religioknak szabados exercitium engedtessenek és illibate megtartassanak ez országban és in partibus Hungariae huic regno incorporatis az ország constitutioi megtartatván, hogy minden helyeken az major pars tartson vallásán való papot, ha hol pedig exercitiumja valamely helyben valamelyik vallásnak nem volna is, betegek gyóntatására és in casu necessi-

tatis gyermekek keresztelésére szabad legyen bémenni a magok vallásán való papoknak; három nemzetből állván az ország, ha valamelyik nemzetnek szabadságában, immunitásiban bántódása lenne, requirálván felőle a két nemzetséget, tartozzanak hitek és kötelességek szerint, ország gyűlésének előtte is, de facto mindjárt megtalálni és felségét és tanácsit az panaszolkodó nemzetségnek megbántódása felől, sőt minden uton és módon ez három nemzetség egymásnak oltalommal, segítséggel tartozzék lenni méltó panaszolkodásokra.

32. Az somlyai szentegyháznak állapotja az ennek előtte való eligazítás szerint marad.

Kegyelmes Asszonyunk! mivel az üdvezült kegyelmes Urunk commissariusi által igazította volt el az somlyai szentegyháznak dolgát s állapotját: végeztük egész három nemzetül, hogy ennek utána is azon állapotban maradjon.

59. Jelentik ugyan a székely uraink és atyánkfiai, hogy némely ecclesiastica personák magtalanul meghalván, némely helyeken jóvait fiscus számára applicálták; végeztük azért, hogy ennek utána, ha effélének atyafiai, vagy legatariususa nem találkoznék, tehát az ott való Ecclesia számára légyen in perpetuum.

1635.
A. Ju-
liae.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transsilvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in generalibus eorum comitiis Albae-Juliae ad diem 13.*

Maji Anni 1635 in dictis conclusi.

Articulus I.

Az Judaizálók ellen az előbbi Articulusok confirmáltatnak.

Mivel azért Kegyelmes Urunk mind ennyi sok külső gondjai között is akarván ez mostani gyűlést az Istennek szent nevének dicséretére nézendő dolgokon elkezdeni, vévén eszünkben mi is az Nagyságod kegyelmes *propositójából*, hogy ez országban lévő Judaizáló emberek miképpen szaparodnának. Tetszik azért, hogy azoknak állapotjokról observáltassanak az 1618. és 1622. esztendőkbéli arról iratott Articulusink *in omnibus pun-*

clis, clausulis et Articulis; Hoc addito, hogy az kik ez jövődő Karácson napjáig az 1618 esztendőbéli Articulusban specificált mód szerént nem convertálnának, az olyanok ellen comperta rei veritate az Fiscus per Directorem az 1622 esztendőbéli Articulus szerént procedálhasson, considerálván penig azt is, hogy az megnevezett napiglan, sem egy, sem más valláson való Püspök sem Director ellenek nem inquiráltathat; azután ha ki comperiáltatnék, hogy nem convertált, a Director citálja s inquiráltasson föléle. És az citatus is pro sui expurgatione inquiráltathasson. Az Discussiokor legyen jelen az kolozsvári Unitarius Püspök is valahány papokkal az mint illendő lészen pro informatione, ha egyez-e vélek az vallásban, avagy nem.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate Alba Julia ad diem 23. Mensis Aprilis Anni Domini 1638 indictis, celebratis conclusi.*

1638.
A. Ju-
liae.

Articulus I.

Az Judaizánsok ad diem 1 Julii, Déésre evocáltasának és ott finaliter dolgok decidáltassék, végeztetik.

Az mint azért Nagyságod Kegyelmes Urunk, intimalja közinkbe küldött propositiojában, hogy mi is országul megtekintvén az Ur Istennek reánk való gondviselését, mi tőlünk is megkívántatnék, Istenünkhöz való háládatosságunknak megmutatása, mely ugy lehetne meg, ha az ő Felsége isteni tiszteletit, dicsőségét promoteáljuk, és azoknak káromlóit meggátoljuk, melyre minden keresztyén ember ugyan köteles is.

Ugy vagy on azért, kegyelmes Urunk, hogy az Judaizánsok ellen elegendő articulusiunk extálnak, mind in Annis 1622 és 1635, melyeket most is minden részeiben az Nagyságod kegyelmes tetszéséből helyben hagyunk; excepto eo: hogy az kik az 1635 esztendőbéli Articulusnak continentiaiban praefigált terminusig nem convertáltak volna, azokat az Nagyságod Directora nem várván *Diaetát* vagy *Terminust*, Déésen az mely *conventus* lészen, prima die Julii Anni praesentis, az u-

nitaria religion levő Atyáncfiai között való controver-siának, az három recepta religiokból bizonyos delegatus személyek előtt való eligazítására, arra az terminusra evocáltassa az Judaizánsokat, és addig Director uram is inquiráltasson, s az evocatusok is, pro sui defensione, inquiráltassanak, s oly készen legyenek utrinque, hogy ott finaliter decidáltassék dolgok, az 1618. esztendőbéli Articulusban specificált mód szerint, juxta contenta Decreti. —

1639.

A. Ju-
liae.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum comitiis in civitate Alba Julia ad diem 1. Mensis Maji, Anni Domini 1639 indictis, celebratis conclusi.*

Articulus V.

Vagyon panaszunk Kegyelmes Urunk az oláh papokról is, kik szintén olyan praerogatívával akarnak élni, mint szintén az magyar praedikátorok; végeztük azért és concludáltuk, hogy az olyan oláh papok tartozzanak földes uroknak *honorariumot* adni, és az örökös jobbágyból álló oláh pap fia legyen jobbágy és föl is kérhessék. Az melyek peniglen az oláh papok közül, valami mód nélkül való dolgot cselekednének, házassokat egymástól elválasztanának, az oláh Püspökek és Esperestek, az ő régi vallások s rendtartások szerint, annuatim, minden visitatiokor az olyanokat kikeressék és megbüntessék kedvezés nélkül. Ha pedig meg nem büntetnék comperta rei veritate, mind Püspök s Esperestek tisztektől priváltassanak.

Articulus VI.

Az Hunyadvármegyebéli nemes Atyáncfiai jelentik Kegyelmes Urunk, hogy az kik közülök tanulásnak okáért gyermekeket Szászvárosra adnak scholában, ha ott megtalálják halni, nagy summa fizetésen adnák ki gyermekeknek testeket. Végeztük azért, hogy ezután az olyan megholt gyermekeknek testeket ne tartozzanak pénzen megvenni, hanem szabadoson vihessék el onnét, és *in genere* minden helyről. De ha ott halottjoknak ha-

rangoztatni akarnak s praedikátorokkal és Mesterrel s Deákokkal tisztességesen kikisértetni kívánnak, az olyanért illendő béreket adják meg.

Articulus XII.

Az székely Uraink s Atyáncfiai jelentik Kegyelmes Urunk, hogy szentegyház jobbágyi lévén sok falukban közöttök, egyenlő terhet az falusival viselni nem akarnak; végeztük azért az Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy az mely jobbágyok tulajdon az szentegyház fundusán vannak, azok ne tartozzanak az falu között való teherviseléssel, azon kívül a mely földet vagy testamentomban legáltak az szentegyházhoz, vagy falu közönséges földére telepítettek jobbágyokat, az olyanok az faluval tartoznak mindenkben egy terhet viselni.

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus in Civitate Alba Julia, ad diem 24. mensis Aprilis, Anni Domini 1640 indictis, celebratis conclusi.

1640.
A. Ju-
liae.

Articulus XI.

Végeztünk volt arról is, Kegyelmes Urunk, hogy az oláhok is hatalmasul ne ragadnának feleséget magoknak: de abból meg nem szülvén, most is azont cselekednék. Concludáltuk azért, hogy az hol ezután afélét tentálnának az oláhok, és valamely oláh pap megeskütné őket; arról az oláh Püspök az papságot mindjárt vonja le, s foszsa meg tisztitól: az oláhok pedig valahányan lesznek, kik aféle elragadást, tolvajságot cselekesznek: külön külön az ellen az Dominus Terrestris ellen, az kinek az földén cselekeszik a raptust, díjak szerint való hatalmon maradjanak; és ezen Articulusnak vigorával, az olyan oláhokon exequálván az ViceIspánok és Szolga-Birák az Dominus Terrestrist contentálják róla. Az olyan ragadozó oláhokat pedig az Vice-Ispánok és Szolga-Birák megfogván, büntessék érdemek szerint mint olyan tolvajló, ragadozó embereket. Ha pedig valamely nemes ember az olyan oláh papokat oltalmazni fogja, a kik tisztekben excessust csinálnak; az olyan nemes embereket is citálják az Vice-Ispánok és büntetődjenek az Articulusnak continentiaja szerint.

1641.

A. Ju-
liae.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus, in Civitate Alba Julia, ad diem 23 Mensis Aprilis, Anni Domini 1641 indictis celebratis conclusi.*

Articulus VI.

Látunk ilyen fogyatkozást is kegyelmes Urunk, hogy ha valamelyik religion lévő Ecclesiákban bizonyos okokra nézve, valamely házassuló személyeket öszvenem eskütnek, azok mindjárt, más religion lévő Ecclesiákban mennek, és ott *absque omni metu et differentia* összevesketik őket Végeztük azért egész országul, három nemzetül, hogy *a modo in posterum* akár melyik Religion levő pap és praedicátor effélét tentálni ne mérészelyen *sub amissione honoris et officii*, hanem az olyan házassulandó személyek lakó helyekről, azon Ecclesiában levő praedikátortul és falusbirótul és esküttétől hiutt szerént való testimonialist vegyenek, hogy ők tisztességbeli jámbor személyek és az köztök való házasságban, semmi *fraus, dolus* nincsen; Alioquin a teljebb megirt mód szerént, megeskütni semmiképpen ne merészeljék.

1642.

A. Ju-
liae.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus in Civitate Alba Julia ad diem 16. Mensis Februarii Anno Domini 1642 indictis, celebratis conclusi.*

Conditio V.

Hogy mindeneket személyválogatás nélkül az régi *recepta* religiokban és azoknak szabados exercitiumokban megtart, és másokkal is megtartat, és egyik religion való Ecclesiákra is hatalmasul nem küld és el nem foglaltatja ő Nagysága: Religioknak respectusáért is senkit is hazafiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás és discretio nélkül, az boldog emlékezetű Fejedelemnek dicséretes példáját követi; tudván azt, minéműi hasznos megmaradására volt mind ő Felségének, mind pedig hazánkknak ebbeli cselekedete.

Articulus V.

Kegyelmes Urunk, Fejedelmünk, honnan vévén az oláh püspök authoritást magának, nem tudjuk, de ekkediglen is sok rendbéli Atyánkfiainak *írástudatlan* oláh jobbágyokból, kik teljességgel csak parasztok, és az Urok szolgálatjokat csak kerengik, fizetésért oláh papokat creált belőlök; végeztük azért az Nagyságod kegyelmes tetszéséből is, hogy az olyan *tudatlan* paraszt oláh jobbágyokból ezután semmi szín és praetextus alatt ne mérészeljen papokat tenni, sub amissione officii; az kiket penig ekkedig is olyanokat tött volna papokká, azokat is mox et de facto, levévén az papságot rólok, bocsássa földes uroknak kezekben, sub eadem poena.

Articuli *Daminorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus Albae Juliae ad Diem Decimum primum Mensis Martii, Anni Domini Millesimi sexcentesimali Quadragesima sexti indictis, celebratis conclusi.*

1646.
A. Juliae.

Articulus IV.

Látjuk azt is, Kegyelmes Urunk, hogy némely tisztviselők kiváltképpen az oláhság között fizetésért divortiumot csinálnak. Végeztük azért egész országuul három nemzetül, hogy az mely tisztek ezután effélét tentálnának: comperta rei veritate 200 forinton convincáltassanak, toties quoties peccaverint.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus Albam Juliam, ad diem Decimum sextum Mensis Martii, Anni Domini Millesimi Sexcentesimali Quadragesima septimi, indictis, celebratis conclusi.*

1647.
A. Juliae.

Articulus V.

Vannak ily inconvenientiák, kiváltképpen az oláhpapoktól, kik authoritate sibimet ipsis vendicata a secularis tisztek s bírák authoritása ellen, birságlást *exigálnak* és törvényeket is tésznek. Végeztük azért, a mo-

*

do in posterum, hogy az oláh papok és az ecclesiastica personák, oly birságot, mely a külső tisztet concernálja, ne exigáljanak, sem törvényt, mely nem az ő forumokat illeti, ne resideáljanak.

1649.
A. Ju-
liae.

Articuli DD. Regnicolarum Trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum, in Comitibus eorum in Civitate Alba-Julia ad 23-am Mensis Januarii Anni Domini Millesimi sexcentesimali Quadragesimi Noni, indictis ac celebratis conclusi.

Articulus I.

Mivel az közönséges lelki és testi jókra nézve az nemes ország, kegyelmes Urunk *concludált* volt az Unioról az elmúlt 1630. esztendőben: melyet mostan is az Nagyságod Kegyelmeességéből confirmálunk, hogy *in omnibus punctis et clausulis observáltassék*. Ugy mindazáltal, hogy valahol ennekelőtte az Religionak exercitiuma volt, ezután is azon modalitással observáltassék. Az hol pedig valamelyik Religio eddig nem exerceáltatott, ennek utánna is ne exerceáltassék. —

1649.
A. Ju-
liae.

Articuli Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transsilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus in Civitate Alba-Julia ad diem 23. Mensis Januarii Anni Domini 1649-i indictis ac celebratis conclusi.

Articulus XXXIII.

Az Romano-Catholicus Uraink s Atyánkfiainak vicariusának privilegiuma confirmáltatik.

Volt kegyelmes Urunk nem kevés panasza az háromszéki Romano-Catholicus Atyánkfiainak, hogy az ő kegyelmek vicariusától az háromszéki Romano-Catholicus papok semmiben dependeálni nem akarnának, ha mi excessust cselekesznek, azoknak animadversiojában ellenek hogy executiot tégyen, nem engedik, nem akarván semmiben az ecclesiastica disciplina alá Canonok szerint magokat submitálni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes annuentiájából, hogy valaminémü conditiokkal idvezült kegyelmes Urunktól, az vicariusságról való

utóbbi levele vagyon, minden részeiben az szerént tisztiben eljárhasson Vicarius uram; nőtelen pap is lehessen esperest, ha az nős papok is választják; Nagyságodnak mint Kegyelmes Urunknak alázatosan megszolgáljuk.

(A kolozsvári országos levéltárból).

1651-ki februar 12 — martius 18. *fejéredrt hozott törvényczikkek.*

Articulus 13-us.

Az oláh esperestek nem tudván az magok kötelességeket szemek előtt viselni, sok illetlen éa alkalmatlan divortiumokat csinálnak, némelyeket feleségtől elválasztanak cum plenaria absolutione, némelyeknek pediglen régen elhagyatott feleségeket visszaadják Isten parancsolatja és a keresztény társaságnak bévött szokása ellen; minthogy azért absolutiojok vagyon az tisztetek meg nem merészelték büntetni érette. Végeztük azért egész országul az Nagyságod kegyelmes annuentiájából is, hogy efféle illegitimum divortium celebráló esperesteknek élete fogyon el érette; annak is az ki azt cselekedné. Absolutionálisok is ne suffragáljon.

Articuli *Dominorum Regnicolarum trium Nationum Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum Comitibus, Albae Juliae ad diem decimum octavum Mensis Februarii Anni Domini Millesimi, Sexcentesimi, Quinquagesimi secundi, indictis, celebratis conclusi.*

1652.
A. Julia.

Conditiones

quibus mediantibus Celsissimus Princeps Dominus Dominus Franciscus Rákóczi in Principem electus est.

Conditio II.

Hogy az négy recepta Religiokban. és annak szokott exercitiumiban, az articulusok tartása szerént mindeneket szabadoson megtart, nevezet szerént pedig juxta Articulos Anni 1649 primum et 33, Religionak respectusára is senkit hazafiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás és discretio nélkül, az boldog emlékezetű fejedelmeknek példájokat követi *)

*) E korszakot illetőleg még következő két okmányt, ugyanint melyek arról tanuskodnak, hogy a katkolikusoknak

1655-ki február 20-án Kolozsváron hozott törvénczikkék.

Articulus XIV.

Vannak ilyen megbántódása is szegény nemes atyánkfiainak, hogy vagy magokon, kik közülök azon az *sectán* vannak, vagy jobbágyinkon törvénytelen büntetéseket cselekesznek, az Vladika is olyan dolgokban elegyíti magát, melyek nem az ő tisztit illetik. Ha kik pedig ezféle excessusért *in jus* akarnak adtrahálni residentiátlan ember lévén hol lehessen competens foruma nem tudják. Végeztük azért és concludáltuk accedálván az Nagyságod bölcs ítélete is, hogy az megbántódott félnek arbitriumában legyen, ha vármegyén akarja-e keresni, vagy Táblán az olyan dolgokat pátráló Vladikát, az Vármegyéről pedig transmittálhatják táblára, ha az causának merituma úgy kívánja. Az Vladika pedig tartozzék kétszáz forintig kezest állatni, hogy az törvényt végig állja, s legyen is miből a triumphans félnek satisfactiot impendálni. —

még II. Rákóczy György idejében sem sikerült még, teljes egyenjogúságokat kivívni.

A.) Az első a károlyfejérvári országos levéltár *Taraczközy* című jegyzőkönyv 83-dik lapján olvasható és így szól:

„Nos requisitiore litterarum et litteralium instrumentorum in Sacristia, sive conservatorio Capituli Albensis Transsilvaniae repositorum ac locatorum, ac quarumlibet judiciarum deliberationum, legitimorumque mandatorum Principalium Executores damus pro memoria per praesentes: quod Spectabilis ac Magnificus D. *Joannes Kemény* de Gyerő-Monostor, Illustrissimae suae Celsitudinis Principalis Consiliarius, etc. medio Egregii *Melchioris Fosztó* de Pokafalva, exhibuit nobis et praesentavit certas litteras nobilium Requisitorum praedecessorum nostrorum in simplici papyro, et forma libelli, ratione certorum decretorum, sive Articulorum in publicis Comitibus Regni editorum, confectas et emanatas, injungens nobis idem Magn. D. *Joannes Kemény* nomine suae Celsitudinis per praefatum *Melchiorem Fosztó*, ut nos praetactas litteras aliis litteris nostris inserendo, copiam, sive paria earundem in transumto litterarum nostrarum sub sigillo Capituli hujus authentico extradare teneamur, et debeamus, quarum series et tenor sequitur in hunc modum: Nos requisitiore etc. damus pro memoria: quod Generosus ac Nobilis *Franciscus Taraczközy*, dictae suae Celsitudinis Archivus, et Aulae familiaris nostram personaliter veniens in prae-

Articulus XV.

(Az egyházi személyek hivataljokon kívül való dolgoknak pátrálásában az ország törvényének és annak processusának subjáceáljanak) —

Articulus XXXIV.

Vannak Háromszéken és egyebütt is az Székelységeen kegyelmes Urunk oly darab erdők, melyek Szent-egyház erdeinek hivattatik, melyeknek mind gondviselése, mind kis jövedelmének erogálása eddig az falubéliek dispositiojában állott, mostan penig ez authoritást az egyházi rendek magoknak akarják venticálni. Végeztük azért az Nagyságod kegyelmességéből ezt is, hogy ez dologból eddig observáltatott régi usus tartassék meg, és abból való proventus templom építésére convertáltassék.

sentiam, nomine et in persona, ac etiam uti fatebatur, commissione suae Celsitudinis exhibuit nobis et praesentavit duos quosdam Dominorum Principum, Dominorum nostrorum gratiosissimorum, ac etiam Dominorum Regnicolarum trium nationum Regni hujus Transsilvaniae, et partium Regni Hungariae eidem adnexarum super variis Regni negotiis confectos libellos, sive articulos, primum Illustrissimi quondam Domini *Sigismundi Rákóczi* sine sigillo, et subscriptione: secundum Serenissimi quondam *Gabrielis Báthori* sigillo ejusdem munitum et emanatos, injungens nobis sua Celsitudo per eundem D. *Franciscum Taraczközy*, ut ex iis certas quasdam particulas excerpentes, et litteris nostris inserentes, copiam, sive paria earundem in transumto, sub sigillo nostro Capitulari eidem suae Celsitudini extradaremus. Ex priori igitur libello sive Artículo excerpta particula est talis: „Legelőszőr azért” sat. (mint a 135 lapon).

„Ex secundo libello, sive articulo excerptae particulae sequuntur hoc modo: „Panaszkodnak némely atyámfiai sat.” (mint a 140 lapon) „Nos itaque commissioni suae Celsitudinis benignae, nobis, modo, quo supra, factae tamquam justae et legitimae obtemperantes, ex praetitulatis libellis, sive articulis excerptas particulas praemissas de verbo ad verbum, sine diminutione, et augmento, vel variatione aliquali praesentibus nostris inseri, et inscribi facientes, copiam, sive paria earundem in transumto praesentium, sub sigillo nostro Capitulari et authentico eidem Illustrissimae suae Celsitudini humiliter et fideliter extra-

Albae Juliae ad diem 20 mensis Februarii A. D. 1656.

Articulus XXI

Az Szilágyságon lévő praedikátori Rendek közinkben küldött Atyokfiai panaszokból értjük kegyelmes urunk, hogy volnának némelyek, kik ő kegyelmeknek régoltától fogván szokott jövedelmeket administrálni és az eddig való szokás szerint az dézmát kiadni nem akarnák: lévén azért ennek előtte is erről való Constitutionk, hogy senki az Ecclesiasticus proventusokat maga ususára ne convertálja, most is ujabban az Nagyságod böles tetszéséből végeztük, hogy az országnak Constitutioni szerént való jövedelemmel az papoknak tartozanak minden rendek, azt tőlök el se tarthassák, ha penig más falu határán vét valaki, az ott való papnak tartozik dézmával az régi usus szerént, avval el nem tarthatja, hogy más falu határára vét s nem hallgatja

dandas duximus et concedendas cummuni Justitia et aequitate svadente, legeque regni permittente. Datum feria tertia post Dominicam Quadragesimae proxima, Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo, quadragesimo. — Quocirca nos etiam suae Celsitudinis mandato obtemperantes etc. e.c. praemissas litteras emanari fecimus. Datum feria secunda proxima post Dominicam *Invocavit*, Anno Domini Millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo.“

B.) A második *Derhaj György* atya következő tartalmu levele:
„Spectabilis ac Magnifice D. D. Patrone Gratosissime, religiosa cum humili precum oblatione, obsequia!

Értésére vagyok, úgy gondolom, Nagyságodnak, Pater *Millei István* uramnak a követtel való kimenetele. Én még eddig, itt Monostoron várakoztam, nem egyéb októl viseltetvén, hanem hogy az országgyűlésének végét megvárnám és bizonyosan megérteném, ha ugyan abban az resolutioban marad-e az ország urunkkal ő nagyságával, a melyet a követnek adott; gondolván azt, hogy a változás alá vettett emberi elme, mely ha ma egyet joval, holnap más okra nézve mást, a tegnapival ellenkezőt jovalhat. Így ha urunk ő nagysága és az nemes ország a mi proscriptionkról való articulusokon fundált is akkor; történhetnék, hogy a gyűlésnek végén abban valami limitatio, avagy dispensatio lehetne; és úgy, én csak egyedül is, eddig való residentiában megmaradhatnék. De ha ugyan aeternumnak kell lenni az egykor rólunk kiadott sententiának: én sem opponálom magamot ő nagysága, és

praedicatioját. Az hol pedig vékával szoktak fizetni az egyházi rendeknek, azzal hogy most az véka megkisebbedett bérek nem minualodhatik, hanem annyi buzát s egyéb gabonát adjanak, mint az előtt járt, könnyű azt felintézni igazságoson. —

Rédey Ferencz 1657-ki november 3-kán assecurdlja az nemes országot.

Conditio I-a.

Hogy mindeneket személyválogatás nélkül az négy recepta Religiokban, és azoknak egyaránt való szabados exercitiumokban ő Nagysága megtart és másokkal is megtartat és egyik Religion lévő Ecclesiára is hatalmasul nem küld és el nem foglalja ő Nagysága religionak respectusáért is senkit is hazafiai közül meg nem vét; hanem ebből minden személyválogatás és megkülönböztetés nélkül éltet minden rendeket.

az ország ellen, recedálok : csak hogy ennyi sok ellenünk objiciált szókra nézve majd az én kimenetelem nem látszik bátorságosnak egyéb aránt lenni, hanem ha a mi kegyelmes urunk ő nagysága dimissionalisa mellett liber passus engedteik. Annak okaért alázatosan könyörgök nagyságodnak, méltóztassék urunktól ő nagyságától nekem egy úti levelet impetrálni, mely mellett kimenetelem bátorságos lehessen. Mely nagyságodnak hozzám és a mi religionkhoz mutatandó kegyelmességét mind én s mind az egész religio nagyságodtól hálaadással vészi, és tehetése szerént velem együtt meg szolgálására igyekszik. Ezekután nagyságodnak hosszú, szerencsés életet kívánván, kegyelmes választ várok, mivel indulásomat addig bátorságosnak nem itélem, míg az nagyságod patrociniuma által urunk ő nagysága gratiája meg nem bátorit. Datum ex Colosmonostor 5. Martii 1653.

Spectabilis ac Mgcae D. Vrae

humillimus servus et cliens aeternum
devotus, *Georgius Derkaj*

Sacerdos Catholicus Soc. Jesu.“

Külső címe :

„*Spectabili ac Magnifico Dno Joanni Kemény de Győrö-Monostor, Illustrissimae Celsitudinis Principalis intimo Consiliario, nec non universorum militum Generali, aulicaeque militiae Capitaneo supremo, Arcis et Praesidii Fogarasien-sis Capitaneo, Comitatus Albensis Transs. Comiti, Decimarumque per Transilvaniam Arendatori Supr. etc. Domino et Patrono observandissimo.*

1659.
M. Vá-
sárhely

Articuli *Dominorum Magnatum et Nobilium Trium Nationum Regni Transsilvaniae, partiumque Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitibus ad diem 24 Mensis Septembris Anni 1659 in Civitatem Marosvásárhely indictis celebratis conclusi.*

Articulus IV.

Jóllehet az catholica renden lévő becsületes Atyáinkfiai solennis instantiájok által találtak vala meg országul bennünköt religiojokban való bántódásoknak meg-
orvoslásáról, és noha abbéli ő kegyelmeknek kívánságát igen szükségesnek ismernők lenni *), mindazáltal arra való időnköt nem látván holott az más religiokon valók is mindnyájan magok megbántódási tollalását pari formiter kívánták; azokon hogy ő kegyelmek is nagyobb contentamentummal várakozhassanak assecuráljuk ő kegyelmeket virtute praesentis Articuli, hogy legelső gyűlésünkben mind ő kegyelmeknek, s mind más religion lévő Atyáinkfiainak religiojokban való gravaminájokat igazításban venni minden egyéb dolgainkhoz való nyulásunk előtt készek leszünk, mikor tudniillik egyéb külső szabadságink helyben állatásának való alkalmatosságunkat az Nagyságod kegyelmes oblatioja szerint Isten ő felsége engedi. —

(A kolozsvári országos levéltárból.)

1661-ki april 23-án Beszterczen hozott törvényczikkek.

Articulus XIX.

Azelőtt is Articulusban iratott volt, hogy minden Religion lévő papok homágiumokat Fejedelem s Ország hűségére deponálják, in Anno 1658. Art. 4. melyet most is in vigore hagyunk, cum ea declaratione, hogy minden Religion lévő püspökök, esperestek és Vicarius, Itélő-Mester vagy Káptalanok előtt esküdjenek meg, a több papok, Püspökök vagy Esperestek előtt, adhibeálván maga mellé hiteles nemes embereket is.

1664.
Seges-
vár.

Articuli *Dominorum Regnicolarum Trium Nationum regni Transsilvaniae, in Comitibus eorum Generalibus ex e-*

*) A katkolikusok iránti érzület jobbrafordultának első előjele.

dicto suae Celsitudinis Principalis in Civitatem suam Segesvár die decima nona mensis Novembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Quarto indictis, celebratis conclusi.

Articulus VI.

Az innepeknek megszentelésekről és vasárnapi szélyjárásról és sokadalmazásoknak és vásároknak abrogálásáról, több alkalmatlanságoknak tollalásáról is in approbata Constitutione Edicto ötvenegyedik világos irás vagyon, mostan is azért azon Edictumot ez articulusunkban confirmáljuk, approbáljuk és ratificáljuk egész országul és a tisztek kötelességek szerint publicálván, mindenütt az országban observáltassék.

Articulus VII.

Az deáki tudományra menendő ifjak felől is töttünk ilyen Conclusumot Kegyelmes Urunk, Nagyságod consensusa is accedálván, hogy a kik olyanok találtatnának, csak a jobbágyság előtt lappanganának, nem akarván úgy mint rendi s módja az tudományokban való Exercitiumot elkövetni, jobbágyinkból álló ifjak kezeseket tartozzanak adni arról, hogy praedicatori és scholabéli hivatalban helyeztetik magokat, ha kik kezeseket nem találnának, hitlevelet adjanak és ha ecclesiasticus Ordo-ban és rendben lésznek collocáltatván, maradjanak meg állapotjokban, ha hol a nem lenne, az kezések kötelesek légyenek az olyan tisztességes hivatal kívülvaló személyeket földes Uroknak reducálni, a hitlevelet adott személyek is jobbágyságra redeálni, A harangozók és Mesterségnek valedicáló személyeket is ide értvén, kik csak az jobbágyságot kerülvén praedicatorok, vagy Schola-Mesterek hátok megett látítálnának.

Articulus VIII.

Az mely Religion lévőek más religion lévőeknek templomokat kezekből kifoglalták hatalmasul, magok auctoritásából, hogy az arról irott Articulus szerint procedáljanak ellenek, concludáltak.

Articulus IX.

Az mely paraszt ember templomat nem akarván frequentálni, az Isteni tiszteletet elmulatja háromszor

egymás után, az olyanokat az Dominus terrestris Istenhez való buzgóságból, méltó mentsége nem lévén az olyan jobbálynak, kézi kalodában verettesse, hogy az által is isteni tiszteletre szoktathassa *communi voto concludáltuk*.

Articulus X.

Jött Kegyelmes Urunk előnkben az is, hogy némely praedicatorok a patronusnak és populusnak nagyobb részének akarátja ellen is csak helyben maradnak, praetendálván, hogy azon ecclesiabéli minor parstól marasztatott, erről is concludáltunk így, Nagyságod consensusa is accedálván, hogy a patronusnak az major pars is consensualván, erővel az olyan helyben a praedicátor ne lakhassék, hanem az esperest köteles légyen amoveálni más helyben.

Articulus XI.

Ilyen dolgok is jöttek előnkben Kegyelmes Urunk, hogy némely ember feleségét, felesége is urát elhagyván, a rabságban lévő Atyánkfiainak is feleségek, némelyek urokat életben lenni tudván, hitekről meg nem emlékezővén, férjhez mentek s mennek, raburoknak is javokat elhordván és tékozolván, ha a papok székin visszaitéltetnek is, hitek mellé nem redeálnak, némelyek peniglen efféle személyeket házoknál tartanak, és lapangtatnak, erről is concludáltunk úgy, hogy ha mely személyt, akár férfi, akár asszonyállat légyen az, s visszaitélnék a praedicátorok, kötelesek legyenek hitek mellé redeálni és istenesen élni, ha hol rabságból megszabadult, vagy szabadulandó atyánkfiának felesége férjhez ment léssen, ha megszabadult ura mellé vissza nem áll, ura sem recipiálja, elvitt és tékozlott javait tartozzék urának megfordítani, ha nem cselekedné, a tisztek kötelesegek szerént tegyenek plenaria satisfactiot, ide értvén az férfiakat is, kik már feleséget vettek, életbéli feleségekhez való köteleességek ellen: A kik penig valakinek feleségét meg nem adnák, hite mellé urához nem bocsátának, azokat *comperta rei veritate, eo facto statim in ducentorum florenorum Hungaricalium onus incurált személyeknek pronuncióltuk: és vigore praesentis Ar-*

ticuli a tisztek, exclusis omnibus juridicis remediis, de facto exequálják is, a tisztek is ha kedveznének, hasonló poenában incuráljanak és modo praenotato exequáltassa rajtok a Director.

Articulus XII.

Hallatnak és vannak ilyen dolgok is kegyelmes Urunk, hogy az Ecclesiáknak és privata personáknak is ez mostani felháborodott időkben s az előtt is vón fel jovokat és pénzeket sub spe futurae restitutionis némelyek, noha némelyek részéről erős reversalisok és obligatoriák is extálván, ha kéri, még törvényre igazítja, úgy procrastinálja a dolgát, pusztá köfallal és dib dáb eszközökkel akarván contentatiot tenni; végeztük azért kegyelmes Urunk az ilyenekről, hogy literis, vel humanis comprobálván és verificálván az adósságot, hogyha az olyan adós ad simplicem requisitionem megadja, jó; alioquin azon helybéli tisztek az hol comperiáltatják az debitor, de facto contentálják az creditort de rebus mobilibus, illis vero non sufficientibus, etiam de rebus immobilibus, ha az is nem lenne, magát is a debitor megfoghassák, és ha medio tempore interest adtak volna is meg, az derék summában ne tudják, és ha az tiszteken mulnék el, nem extorqueálnák, toties quoties in poena articulari convincáltassanak és az Director exequáltatassa is rajtok azon poenát ezen articulusunknak erejével, minden remediumokat ebből kikötvén. Ha pedig az debitorok deficiáltak volna, azokra szálljon az adósság, kire az debitornak javai szállottanak, valamint az külső nemesség és egyéb rendek is adósságokat ez articulusunk vigorával extorqueálják az városi rendeken, úgy azok is megvehessék az nemesi és más állapotbéli rendeken is ez articulusunknak vigorával. Ha ki pedig kötés- és kezes levele szerint akar procedálni, arbitriumában hagyatik.

1665-ki majus 1—22. Fejérvártt hozott törvénczikkek:

Articulus I.

Jöttek fülünkben kegyelmes Urunk, hogy némely oláh esperestek és papok privata injuriától, vagy ma-

gok privatumoktól viseltetvén, egész falukat tiltottanak el a templomtól, holt embereket is el nem temettek, a kisdedeket is keresztleletlen hagyták meghalni, a mint most is történt Hunyad-Vármegyében: végeztük egész országuł, hogy az oláh papok sub amissione bonorum et officii, az ilyeneknek igazán végére menvén, az hol comperiáltatni fognak ilyen exorbitáló esperestek és papok, mind most s mind ennek utána érdemek szerént, semmiben sem kedvezvén nékik, igaz törvény szerént megbüntessenek.

1667-ki jan. 5. — febr. 5. Maros-Vásárhelyt hozott törvényczikkek.

Articulus VII.

Kegyelmes Urunk, az innepszentelésről bőséges rendelési lévén az országnak, de mégis ex superabundanti végeztük egész országuł, hogy ennekutánna kiváltképpen a három sátoros innepeken és vásárnapokon mindenféle rendek dologtévéstől megszűnjenek minden helyeken, mely ellen ha valaki comperiáltatik cselekedni, eo facto Officiales ejusdem loci flor. 6. exequáljanak rajta irremissibiliter.

1670-ki febr. 15-kén Fejérvártt kelt törvényczikkek.

Articulus I.

Végeztük kegyelmes Urunk Nagyságod kegyelmes consensusából, hogy az *Fiscus* a minémü gabonákból dézmát szokott volt exigálni Thordán annak quartáját rendelte volt a prédikátoroknak, mely quarta akkor sem vétetett el, midőn az *Fiscus* a maga jussát remittálta az Thordaiaknak, azért mostan is mindazokból a leguminákból valamelyekből a *Fiscus*nak dézmát adtának az quartabéli jussa az Ecclesiának fenmarad, és ha akkor béhordották az quartát midőn az *Fiscus* birta azon dézmának három részét mostan is tartozzanak (per inquisitionem menvén a Thorda vármegyebéli Főtisztek végére micsoda rendtartás volt ezen dologban az előtt) kit ha nem praestálnának, azon Thordaiak, cum poena Articulorum tartozzanak exigálni az Thorda vármegyebéli tisztek toties quoties rajtok: Mivel penig

Thordának bőven elég határa vagyon, ha kik fraudulenter más határon szántanának az quartának elkerülésére, terjedjen azokra is ezen dolog és tartozzanak az quartát szintén úgy megadni. A kik eddig is meg nem adták, az feljebb specificált poenát exequáltassák a főtiszték rajtok: Ide értvén mindenben az egyházfalviakat is.

1670-ki dec. 1-én Fejérvártrt hozott törvénczikkek.

Articulus XXXVII.

Az innepeket és vasárnapokat meg nem szentelők felől extál az Approbatában Edicto 51. folio 237. világos articulus, de avval nem gondolván némelyek szükségek kívül is megtörik az szent napokat, (ide nem értvén a kik ország szolgálatjában vannak,) Végeztük azért, hogy a tisztéknek legyen szorgalmatos vigyázása az olyanokra, minden helyeken s büntessék meg is, s el se mulassák sub poena articulari.

1675-ki nov. 25-én Fejérvártrt hozott törvénczikkek.

Articulus I.

Innepek és szent vasárnapok megszenteléséről s templomok frequentálásáról irt articulusok indifferenter ez hazában minden helyeken megtartassanak és minden napon az isteni szolgálatokra s könyörgésekre dologra való kimenetel előtt a község (idején korán harangoztatván azon helynek lelki pásztora) bemenjenek s az isteni szolgálatot elvégezvén, azután menjenek ki dolgoknak végbenvitelére, mely ellen, a mely paraszt ember háromszor egymás után impingálna, méltó mentése nem lévén, veretessék kézi kalodában s mind addig ott tartassék, míg a predicátiót vasárnapon elvégzi a lelki tanító. Nagyságod tetszéséből concludáltuk.

1676-ki nov. 21-én Fejérvártrt hozott törvénczikkek.

Articulus XIX.

A vasárnapok és három sátoros innepek megszenteléséről az Approbatában partis quintae Edicto 51 és az 1675 esztendőbéli, templom frequentálásáról irt első articulusok, mind a szitkozódók és átkozódók ellen való

articulusokkal együtt megtartassanak, melyekre ennek utána szorgalmatosan vigyázzanak a vármegyéknek és székeknek vice-tisztei és kedvezés nélkül járjanak el tisztekben sub poena viginti quatuor florenorum hungaricalium, melyet a főtisztek a vicéken exclusis omnibus juridicis remediis irremissibiliter toties quoties impigálnak, exequáltassák; a mellett a falusi birák és esküttek is kötelesek legyenek az alattok valókra vigyázni, és a kik a megírt articulus szerint a templomot frequentálni nem akarják, verjék magok authoritásokból a kézi kalodában, melyet ha elmulatnának, a földes Urok, avagy a tisztek, magokat a birákat és eskütteket veressék a kézi kalodában. Ezt peniglen értjük ez hazában lévő minden nemzetekről. —

1680-ki nov. 18-án Fejérvárthozott törvénycsikkek.

Articulus I.

Megvalljuk kegyelmes urunk az nagyságod közinkben küldött propositioi rendiben is arra intetvén, hogy az Isten ő Felsége igaz itéleti között is irgalmasságának reménységével tapasztalhatóképpen részeltet, az nagyságod kegyelmes atyai szorgalmatoskodása által csendes békességünk kedves illatjával megújítván bennünket: melyért tartozó háládatosságunk megbizonyítására nagyságod consensusa is accedálván végeztük, hogy az eddig gyakorlott innepek megszenteléséről, ugy, az lelkeződőkről és egyéb, keresztény embereket irtóztató szitkoknak rendiről is írott articulusok szorosán megtartassanak, és minden helyekbeli tisztek, ugy az udvarok igazgatói is azoknak kemény büntetés alatt való eltávoztatására szorgalmatosan vigyázzanak s alkalmaztassák magokat: félvén az Istennek reájok következő nagyobb ítéletitől; egyébiránt Director atyánkfiainak is szoros vigyázása lévén, mind az vétkezőkre s mind pedig az inspectorokra, kinek kinek fogyatkozását executionban vétetni sub amissione bonorum et officii tartozék s el se mulassa.

Articulus II.

Mivel kegyelmes urunk az nagyságod propositioi is azt tartván, az orthodoxa religion levőknek exercitiuma

sok akadályokkal viseltetett eddig is Brassó városában hogy azon akadályok ezen túl sopiáltassanak, végeztük nagyságod kegyelmes consensusa is accedálván, hogy az brassai lakósok Bolonyában azon orthodoxa religion lévő atyafiaknak rendeljenek és adjanak egy templomnak való alkalmas helyet, *Nemes János, Mikes Kelemen*, szebeni királybíró és *Mikó István* atyánkfiai jelenlétekben ab exspiratione praesent. Diaetae ad bis quindenam, exercitiumokat is ne impediálják: azon helybéli orthodoxa religion lévőek penig magok részéről az papnak járandó fizetést nem másnak, hanem magok religióján lévő pap szükségére fordítsák.

1682-ki februar 17-én Fogarasban hozott törvénycikkek

Articulus XXIV.

Szivünknek nagy fájdalmával halljuk és tapasztaljuk is kegyelmes urunk, hogy az Istennek mind közönséges, mind penig személy szerént érdemlő igaz ítlétit származtató éktelen szitkoknak és káromkodó szónak rendi felette igen eláradtanak minden rendek között ez hazában, anynyira, hogy sokak, mintha sem Isten, sem halál nem volna, megátolkodott szívvvel viselik önönmagokat. Noha azért az efféléket megbüntető, távoztató és orvosló szép árticulusokat irván emlékezetben hadtanak minékünk is az mi régi eleink, mindazáltal, talám ezek felejdékenységben menvén, Nagyságod kegyelmes tetszéséből végeztük ezeket ujabb emlékezetben hoznunk és tennünk. Megvannak penig ezek irva (Itt idéztetnek az e tárgyban eddig hozott törvénycikkek.)

1689-ki jul. 15-én Radnothon hozott törvénycikkek.

Articulus II.

Istennek ő Felségének rajtunk forgó sulyos látogatásával is sokan semmit sem gondolván, sok vétkeknek neme mind eláradott legyen az emberek között, szomorúan jelcntjük kegyelmes urunk, sokak kétség kívül elbizakodván a törvényeknek rendesen való nem folyásában, az nemesi szabadságnak színe alatt sokan vétkeknek cselekedésre hanyat homlok mennek, bizakodván abban, hogy az eddig observáltatott usus szerént

longo litis processu, a kiknek incumbálna, nem procedálhatnak ellenek, mely vétkeknek enynyire való elárádása, és annak meg nem büntetése miatt nem egyebet, hanem Istennek végső íteletit várhatjuk minden bizonynyal édes hazánkra. Hogy azért aziránt is az ő felsége fellobbant haragját csendesithessük, csak mi résziben is, nemesi szabadságnak megsértődésével is anynyi részben nem gondolván az afféle vétekben valóknak megbüntetésekről eddig observáltatott processust megrövidítvén Nagyságod kegyelmes consensusa is accedálván egész országnul, három nemzetül végeztük ez szerént:

Hogy t. i. Director atyánkfia ez hazában mindenemű helyeken inquiráltasson, és az hol gyilkost, paráznát, káromkodót és minden keresztyéni sziveket irtoztató Sodomia vétekben való embert hall, evocáltassa a méltóságos Deputatio öszvegyülésire, az holott is az Nagyságod méltóságos táblája minden haladék és kedvezés nélkül revideálja az afféle megnevezett véteknek valamelyikével vádoltatott embernek causáját és egyszeri exmissionál egyéb dilatio semmi sem adatván, finaliter decidáltassék dolga, és érdeme szerént meg is büntetessék.

Az mig pediglen az inquisitio peragaltathatik, minden fő- és vice-tisztek és egyéb becsületes rendek is, ha kiket afféle vétekben élöket tudnak, tartozzanak kötelesség szerént megírt Director atyánkfiának értéseré adni. Az ilyen vétekben deprehendáltatott ember mellett pediglen senki nagyságodtól gratiát impetrálni ne merészelyen sub poena flor. 500, nagyságod is mostani kegyelmes ígéreti szerént ne adjon. Hogy ha pediglen valaki sok sollicitálása után nagyságodtól gratiát impetrálna is, az nagyságod gratiája semmit neki ne használhasson, hanem nagyságod fejedelmi autoritása megsértődése nélkül törvény szerént érdemlett méltó büntetését vegye el az olyan személy. Eziránt való constitutionk pediglen ez hazában három esztendeig duráljon, azon tul erőtelen legyen, hogy ha a szükség ugy kívánván ujabban egész országnul nagyságod kegyelmes consensusa is accedálván ezen constitutiót nem confirmáljuk.

Articulus III.

Mivel az regius fundusra telepedett oláhok a szász papoknak az ő fundusokról az előtt járni szokott bért szintén úgy beszolgáltatják, mint midőn az ő helyeken szászok laktanak, nem praejudicálván, hogy a szász papnak tanítására nem járnak, vagy hogy magoknak ők is papot tartanak, végeztük azért kegyelmes urunk nagyságod kegyelmes consensusából, hogy hasonlóképpen a vármegyéken és székelységben is az mely oláhok olyan fundusokra telepedtenek, az holott annak előtte a magyar papnak bért adni szokott magyarok laktanak, legalább annynyi béradással papnak, mesternek tartozzanak, a menyynyivel azon helyben az előtt lakott magyar ember tartozott. Mely bért is az oláhokon azon helyeknek lakósi, a köztök affélékben eddig observáltatott usus szerént szabadosan exequálhassák, ha szép szerént megadni nem akarják.

U t ó h a n g o k.

Midőn hazánknak a XVI és XVII században kelt, vallást tárgyazó törvénycikkeit közölni, itt ott magyarázó jegyzetekkel kísérni iparkodtam, semmi más cél nem lebegett szemem előtt, mint hiteles adatok nyomán bém bizonyítani, hogy a hitfelekezetek jogegyenlősége ama korban a kath. vallásra ki nem terjesztetett. E jogegyenlőség eszméje reá nézve csak 1744-ben lön testté, midőn az azt korlátozó törvénycikkek a szebeni országgyűlésen érvényteleneknek nyilvánítottak. Nem három százada tehát, miként újabb időkben is állítani szokás, hanem csak is száz és néhány éve, hogy a *négy receptának* valódi értelme van; elég idő azonban ez is arra, hogy ama szép, már minden igaz honfi keblében megtestesült eszme a nemegyesültekre is kiterjesztve (a mint tettelesen és országgyűlésileg is ki van terjesztve) minden vallási háborgástól mentve tartsa e hont. Az irodalom és a nemes verseny terén lehetnek ezután is vitatkozások, hiszen a jogegyenlőség nem egy a mindent

romboló indifferentismussal, vallásnélküliséggel; csak-hogy nemesek legyenek a szellemi fegyverek is, és ne állitson senki olyast, mi által a történelmet arcul csapja, ha bár mi nagy tapsot arathatna is a nagy sokaság részéről, mely minden nagy hangot igen is megbámulni; de vizsgálni és a valót a hamistól megkülönböztetni sem nem képes, sem nem hajlandó.

IV.

OKMÁNYTÁR.

Paphivás és papmarasztás.

Hogy Székelyföldön amaz időszakban, midőn Erdély katolikusai főpásztor nélkül voltak, maguk a hívek szokták volt papjokat és kántorukat megfogadni, annak bébizonyítására szolgálnak a következő okmányok:

1. Delibr. in Csicsó 26. Novembris 1669.

Szent Tamás és Sz. Domokos megyék között. Mivel ex Decreto constal, hogy ha oly filialisa vagyon valamely Parochiának, melyben a távollétel miatt az Mater Ecclesiától sok lélekbeli károk történnek, s elégséges lévén a filialis a Parochus tartásra, az Ordinarius arbitriomjában vagyon az új Parochiának erectioja: Mind azonáltal, a melyek magános Parochiák voltak, azokat hogy conjungálja, és arra cogálja, abban engedni nem tartoznak, elégségesek lévén a Parochus tartásra. Mivel azért Szent Tamás és Szent Domokos megyéjek, eddig *sejuncta* Parochiák voltak, ezután is szabados legyen eddig való ususok szerint *Parochust fogadni*, úgy mindazonáltal, hogy ha azon Parochusnak a Szent Tamásiak szolgálatját kívánják (*salvo servitio Parochiae Sz. Domokosiensis*) ne tilalmazhassák; e contra: ha Sz. Tamás megyéje *fogadna*, s Sz. Domokos *nem fogadhatna*, Szt Tamás se impediálja, sőt Szt Domokos is tartozzék szolgálatját acceptálni, s fizetését megadni sub poena flor. 200. *)

2. Anno 1690. die 3. Junii.

Causa levata in possessione Szt. Miklós, coram Reverendissimo D. Bartholomaeo Szebelébi, Vicario Generali Regni Transsilvaniae, et adjunctis, Adm. R. D. Petro Kari, Archidiacono Supremo Csikiensi; Adm. R. D. Stephano Szászfalvi, Parcho Sancti Spiritus ex Sede Siculicali Kézdi in persona Archidiaconi Trium Sedium, A.R.D. Stephano Halasi Parcho S. Nicolay Sedis Gyergyó; Adm. R. D. Joanne László Parcho Ditraiensi, R. Patre Martino Roka Ordinis Mr. S. Franc. Religioso, tanquam Parcho Szárhegyiensi.

*) Ex Prot. Vic. visit. Gen. Casimiri Domokos in Csik-Rákos,

In persona Ecclesiae Adm. R. D. Nicolaus Köszvényesi, Vice-Archidiaconus Sedis Gyergyó constituit *Mateum Letay* Nobilem, et Cantorem Nagy-Boldogaszszonyiensem.

Adm. R. D. *Nicolaus Köszvényesi* Archidiaconus Gyergyaiensis in persona Reverendissimi D. Vicarii Generalis in ratione fisci proclamaltatá per constitutum Ditró megyéinek fő megyebíráját *Csiki Mihályt* mint I. tertio se cum sibi adjunctis az kikkel astalni akar megye képiben, contra quem solita cum protestatione dicit verbis Ditró Megyéinek főmegyebírája *Csiki Mihály* az adjunktussokkal, Ditray *Baikó Jánossal*, és Remetey *László Jánossal* constituálnak Alfalvi *Paal János* uramot Primipilust. Ditró Megyéinek Megyebíráiért kezes Alfalvi *Pál János* uram Primipilus.

Deliberatum :

Az mint az Ecclesia proclamaltatta Ditró megye képiben *Csiki Mihályt* cum adjunctis, hogy contra bonum ordinem, *két mestert fogadtanak*, egyiket a másikra, és ismét ad libitum magok authoritásából contra statuta Ecclesiae, sőt az egyházi emberek nagy böstelenségire kitiltották, mást hozván megyéjekben, noha azzal mentegetik magokat, hogy az kitött mestert nem megyéstől fogadták meg; de mivel chorust engedtenek néki, circiter egy hétig senki nem contradicált ellene, egyéb iránt is hűtös megyebírája fogadta, s költöztette nemine contradicente, mentségek nem stal, convincuntur singilatim ut falu ezért a rendetlen, és törvénytelen dologért in majori injuria flor. 24.

Az mint pediglen, quod majus, ilyen szók is estenek, Ditray elékelő becsületes emberektől, a kiktől a kisebbek jó példát vehetnének, hogy a *fogadott papjokat* is készebbek elbocsátani, pap nélkül lenni, hogy sem *Ferencz Deiakot* elbocsátani, noha ezért a tiszteletlenségért lelkiattyyokhoz nagyobb büntetésre volnának méltók, úgy minthogy lelki pásztortól, és lelki kenyértől megfosztatnának; de tekintvén az Ecclesia együgyüségeket limitálja büntetések, convincuntur similiter ut megye flo. 24. majori Injuria és serio admoneáltatnak, hogy Isteneke, és lelkeknek méltóságát, lelki dolgokban való tudatlanságokat megfontolván, lelki atyokot illendő böcsületben tartsák, ne talámtán az Isten méltán lelki éhséggel és szomjúsággal büntesse őket üressen, és pusztán hagyván megyeházakot, a szent profétának mondása szerint. *)

*) E Protocollo Archidiaconali Districtus Gyergyó Anno 1682-o inchoato.

3. Item Anno, et die ut supra.

Ditray Mester *Lakatos Ferencz* Deják uram constitual prokatort *Alfalvi Pál János* uramot primipilust. Kezes *Lakatos Ferencz* Deják uramért *Belényesi Benedek* Szent-Miklósi Cantor. *Belényesi Benedeknek* kezesek *Baikó János, Csiki Mihály* és *Kovács Gábor* Ditrai becsületes emberek.

Deliberatum.

Mivel *Lakatos Ferencz* Deják noha fogadott mester lévén ugyan, annak idejébe fogadása szerint megyeiben nem ment sem egyszer sem másszor, a becsületes megyét nem tudositotta, sőt nem tudatik, egész Pünköst Szombataig hol járt, miben foglalta magát, (az mint hallatik más alkalmatosságot keresvén magának) erre nézve az böcsületes megye is nem tudván mihez tartani magát *Esperestjek* admonitiojából is kárt nem akarván vallani, mestert fogadott magának, és későn érkezvén, az a collocált mester nagy böstelenségével kitétetett, melyért a megye is kárban esett, convincitur in aquisitione Actoris flo. 24. Item részegkedett sokszor, éjszakákon musikált, és hosszú börtben is cum scandalo populi egyébbaránt is inkább hajdu életet viselt, hogy sem Egyházi mesterséget, convincitur similiter flo. 24. hogy pediglen Tiszteletes *Esperestinek* se Papi méltóságát, se öreg emberségit nem tekintvén, midőn admoniáltatott volna holmi excessussiról, specialiter részegeskedésiről, contumacia, et nescitur qua irreverentia ductus ilyképpen felelt in facie totius communitatis, difamatorie: „ha részegesebb vagyok kegyednél büntetődjem,“ tanquam inobediens et refractarius privatur a pane, et jurisdictione Ecclesiae, et uti scandalosum, et putridum membrum amputetur, kövesse utjait és a maga dolgait az mint akarja csak Isten szerint.

4. Anno et die ut supra.

Szent Tamás és Szent Domokos böcsületes megyéje constitual prokatort *Létay Máté* Deják uramot Nobilist. Fel-Csik-Széki Szent-Tamási Szopos János uram megyebirája, *Guzorán András-sal, Ferencz Péterrel*, Szent-Domokosi *Sándor Mihály* uram; ugyan Sz. Domokosi megye Birája *Márton András-sal, Tamás Ferencz-czel*, astalván singillatim tertio se, cum sibi adjunctis inscriptis, ut Actor contra, et adversus Adm. R. D. *Petrum Györgyfi* ex Gyergyó Szt Miklós nunc in Ujfalú commorantem et conductum suum *Saeerdotem* ut Inctum per procuratorem ante constitutum

dicunt verbis. R. D. *Petrus Györgyi* constituit Procuratorem *Joannem Pálfi* Nob. de Alfalu.

Deliberatum:

Mivel Tiszteletes Pater *Györgyi* ur mostan Ujfaluban lakó, Csik Szent Tamásiaknak, és Szent Domokosi uraiméknak sponte et libere, nemine cogente, *kézbeadással szót adott, hogy ez jelen való esztendőre Parochusok, és lelki pásztorok leszen, napot is assignálván, melyen érette jöjjenek, ő kegyelme mint egyéb böcsületes egyházi emberek maga jurisdictionjában lévén bonumival együtt el nem ment kötése, és obligatioja szerént, hanem gyalázatosan defraudaltatván üressen kényszerítették vissza menni, magoknak, marhájoknak nagy fáradságával, és dolgoknak nagy hátramaradásával; convincitur a Pater ő kgye a költöztető embereknek díjak szerént való injurián singillatim, marhájoknak, magoknak, fáradságának, és dolgok hátramaradása böcsüjén, a miről mernek szólni a költöztetők, sub poena flo. 200. tartozik szavának állani, és a fogadott megyében költözni, a mint szoktak böcsületes egyházi emberek költöződni, azok is tartoznak utánna jöni.*

Fel Csikszéki Szent Tamási Szopos János uram Guzorán Andrással, Ferencz Péterrel, Szent Domokosi Sándor Mihály uram Szt Domokosi megyebirája, Márton Andrással és János Ferenczcel, nobiles, Agiles astalvan singillatim tertio se cum sibi adjunctis inscriptis ut Actores, a Gyergyószéki Ujfalvi megyebirái ellen, kiket citáltattanak per *Andream Barla* Aedituum ejusdem Parochiae, et dicunt:

Azért kellett citáltatnunk a megirt I. uramékat ő kgyeket, valakikkel astalni akarnának, quod in hoc anno praesenti 1690. de die protestatur, az ő kmek Parochusokat Pater *Györgyi* uramot megfogadván két megyékre ezen esztendőbeli szolgálatra napot praefigálván az ő kme elköltöztetésére, hat szekereinket ugyan az Ecclesia jószágán mera et absoluta potentia mediante arestáltak (a Paternek ő kmének minden bonumival együtt, ki nem adván, sem magát el nem bocsátván) harmad napig tartották embereinkkel együtt, kiknek salvum sit marhájokat, szekereket megbecsültetvén, magok aestimáltattak 260 flor. melyet törvényre kezessen kellett kivennünk Vicarius uram eleiben. Azért azt mondjuk, hogy azon embereinknek marhájokkal és szekerekkel való megtartóztatásáért az ártikulus szerént maradjanak singilla-

tim a két megye ellen két két száz for. Injurián, a marháknak és szekereknek megböcsültetésén, 11 emberünknek singillatim dijak szerint való injuriájokon, gyalázatját sem vettük volna fel fáradtságunkkal együtt mivel a harangot is földre verték 200 forintért c. l. et P.

Interim protestantur Actores, hogy az I. uraimék compa-realvan in facie sacrae Sedis praesente Rdissimo Dno Vicario hallván a proclamatát contumacia ducti kimentek a székből sine ulla protestatione; ha remedialni akarnák ezen causajokat protestalunk, megláttatjuk.

Pro Itis nemo, ergo in acquisitione Actorum convincuntur.—

Egy kép

az udvarhelyi széki katolikusok külső egyházéletéből.

a)

A. 1614 Fer. 2-a post festum S. Bartholomaei de controversia inter Parochianos de tertia Dominica in Kadicsfalva. Actores: Szent-Tamásiak, Fancsaliak, Tibótiak, és Ilykeiek. — Incti: Kaydichfalviak. A. comprobandum: hogy soha szokás nem volt az, hogy az ő megyéjéből, Kaydichfalvára, a Predikátor kéntelenség-ből prédikálni oda járjon; hanem *Benedekfi Péternek és Jánosnak* kérésekre jó akarathól a mikor mentek; a Kaydichfalviak jártak Szent-Tamás megyéjében.

Incti vero: hogy alátartozott a Praedikátor harmadára minden harmad vasárnapra prédikálni járni, régi szokás szerint.

1. Testis. Reveren. *Petrus Oroszhegyi* Concionator posses. Zetelaka ad puram ipsius conscientiam. Azt nem tudom, hogy szokás lett volna Szent-Tmmásról Kadicsfalvára praedikálni járni; mikor én Szent-Tamási Predikátor voltam, a hogy jó akaratom tartotta, úgy mentem alá nagyobbban *Benedekfi János* kérésére prédikálni; de akkor is ellenkezett Szent-Tamás, hogy ne men-nyek alá, ha kedvem nincs az alámenetelre, mert soha nem volt szokás, ezután sem veszik fel azt a szokást: én mégis jó aka-rathól alá mentem, kiért a megye bosszonkodott is reám.

2. *Sánta Imre* Bethlenfalván lakó szabad székel. A pópás papok idejekben a vár épületének előtte Bethlenfalva, Kadicsfal-vára, s Szent-Tamásra is ment praedikátiora; tudom, hogy járt Kadicsfalvára a Szent-Tamási pap prédikálni, de azt nem tudom,

ha szokásból járt-é? a vár épülete után is, járt alá Kadicsfalvára a pap, de azután való járását nem tudom, ha szokásból volt-é?

3. *Mihály Márton* Bethlenfalvi Nemesember hite után vallja: tudom, hogy járt gyakorta Kadicsfalvára a Szent-Tamási pap, mi is mentünk Bethlenfalvára predikációjára; de azt nem tudom, ha szokásból járt-é oda, egykor predikálni jöve *Oroszhegyi Péter* pap Kaditsfalvára, utánna küldte Szent-Tamás megyéje, izené, hogy ott fenn is harangoztak s ne jöne alá onnan: annak azt felelék a Kadicsfalviak: tartozik harmadára mi köztünk is alájönni predikálni.

4. *Sükösd Pál* Komáromi István Bethlenfalvi jobbágya: tudom, hogy régen egy *Márton* pap, és egy *Illyés* nevű pap is, sokáig lakának Szent-Tamáson, akkor én gyermek valék; tudom hogy azokat a Kadicsfalviak úgy fogadák meg, hogy minden harmad vasárnap jöjjenek alá Kaditsfalvára, mehesse nek rá mind öreg emberek, gyermekek predikációjára, mert messzelik Szent-Tamásra járni. Az szerint szokásból alá is jártak minden harmad vasárnap a papok jó reggel s ugyan az nap ismét predikáltak Szent-Tamáson is.

5. Bethlenfalvi *Radits János* hite után vallja: minthogy mi is pópás emberek voltunk, mentünk Bethlenfalváról Kaditsfalvára predikációra, a mikor Szt. Tamás megyéből oda jött a pap; de azt nem tudom, ha szokás és végezésből járt-é alá oda. *Radics Jánosné* vallja: szokásból harmadára szolgálának *György* pap és *Márton* pap ezelőtt *Benedekffi Péter* sőt *Benedekffi Lászlóné* idejében is Szent-Tamásról Kadicsfalvára.

Az Actorok a mint négy falukban laknak, a bizonyságok mellett eskedjék egyik egyik faluból egy egy öreg ember mentől értelmesebbek, s övék lehet a predikátor tartás, s az az predikátor ne tartozzék Kadicsfalvára predikálni járni, hanem ők menjenek, ha akarják feljárni Szent-Tamásra: ha pedig meg nem eskesznek a négy emberek, az ötödik vasárnapra megengedi a törvény, minthogy őt a falu, hogy alá menjen predikálni a predikátor Kadicsfalvára is. — Az Actorok ex permissione sedis differálják egymással való beszélgetésre ez jövő hélfőig. Feria 2-a proxima post festum S. Thomae Apostoli. Az Actorok novum praesentálnak. Az I. falu contendál ellenek, s azt mondja, miért eddig differálták az eküvést, a predikátor is alá nem ment Kadicsfalvára predikálni, ezután megkivánják, hogy harmadára

menjen. *Deliberatum*. A novumnak ereje vagyon, s ha mit szólni akarnak az Actorok, szóljanak. Az Actorok e dolognak revisioját esperest eleibe kívánják transmittáltatni. Replicant I. Bér dolgából vagyon a perlekedés, s a secularis széken kell agitáltatni, azért nem transmittálhatja a szék. *Deliberatum*. Transmittálja a szék az Actorokot cum depositione oneris f. 1. d. 50. 1617. n. 177. — Ao. 1617. die 20-a Febr. A. — Tiboldnak, Szent-Tamásnak, Fancsalnak, Ilykének, és Kadicsfalvának inhabitatori . . . Tiboldban lakó *Tiboldi György* és Kadicsfalvi *Tibáld Péter* az orthodoxusok részekről: I. — a Romana Religion valóók a megirt falukban lakók: praedikátortartás, és a Szent-Tamási templomnak birodalma felől levén perlekedések a litigansoknak Lengyelfalván a Szombati széken *Orbán István* V. Királybíró uram előtt, az Actorok azt affirmálták, s úgy is proclamálták oretenus, hogy a predikátor tartás, és Szentegyháznak birodalma a maior parst illeti, a predikátornak pedig *Szászvárosy Gergelynek* megfogadásakor ők lettenek volna többen, per hoc övék a templom nagyobbban, s ő ellenek az Inctusok a Romana religion való papot nem tarthatnak a megmondott templomban, vagy meggyében.

Az Inctusok viszontag azt állíták, hogy ők voltak potiorbak (potiores) nem az Actorok, és méltán ők fogadhattak pápista papot, ők birhatták a templomot is. — *Orbán István* V. Királybíró uram az litigánsokat feleleteknek megbizonyítására kibocsátván, az Actorok suffragáltak, kihez képest a pap tartás, és a templomnak birodalma felől az Actorok potiorbok lévén, a templom birodalmára az Actorok szabadítottak törvény szerint, azon felől való ő kegyelme törvényét az Inctusok ez mostani derék székek törvénye szerint való újabb meglátására appellálván: az appellationnak alatta az fenn megirt *Gergely* papot az Inctusok szidalmazták, háborgatták, és fenyegették is, kinek nem lett mit tenni; idő előtt lakó helyét meg kellett változtatni és így az Inctusok miatt spoliáltatott az Ecclesia; — és minekutánna *Gergely* pap elköltözött volna, annakelőtte a Szentegyháznak kolcsát az Actorok közül *Tiboldi György* kezéhez adta, és a papnak elmenetelének utánna az Inctusok in medio litis kolcs nélkül a Szentegyházat felnyitván, és az Actoroknak ellenek magoknak fogadván pápás papot vittek belé: most az actorok revideáltatni kívánnák az appellationt, a mint az Inctusok appelláltak volt V.

Király bíró Uram elől, és ez litis intermediumot 1615-ben Szent Mihály havában Kolozsvárt a papok felől emanáltatott ország articulusában végeztetett poenát forgatják az Inctusokhoz a templomnak elfoglalásáért, és megyéjekben pápista papnak vitelekért. Az Inctusok azzal oltalmazták magokat, hogy ők lettek volna major parsok, s méltán mellettek lehetett a templom birodalma, és a papnak tartása, ezokért semmi poenán nincsenek; ezekről ilyen sententiájok pronunciáltaték:

Sententia suprema Sedis judiciariae. Miért *Gergely* papnak megfogadásakor az Actorok voltak többen, a mint V. Királybíró uramnak törvénye előtt megbizonyosodott volt, azután is ők lehettenek, s most is ők potiorbak, per hoc övék a templom birodalma, és ők tarthatnak papot is: hogy pedig az appellatio-nak alatta az Inctusok fenyegetődzésekkel, szidalmazásokkal *Gergely* papot amovealták s a Szentegyházat is magoknak foglalták az Actorok ellen és pápista papot vittenek a megyében, nem litis intermediumnak terhén convincáltatnak az Actoroknak actio-jok szerint, hanem az ország articulusának tenora szerint való poenán, kétszáz forinton aggravaltatnak az Inctusok és a templom az Actoroknak számokra marad, s a paptartás is rajtok áll: Inct. (significant) novum. L. A-o 1617. fer. 2-a post Dom. Laetare. Azt mondják az Inctusok Szent-Tamáson lakó *Csender Gergely* és *Csender András* által, Tibóldban lakó *Tibóldi György* kadicfalvi *Tibáld Péter*, és *Bálint János*, A. ellen, kik mindnyájan Udvarhelyszékiek: Ebből kellett volt Novumot az Actorok ellen izentetnünk, hogy az elmúlt napokban indultunk volt perben az Actorokkal V. Királybíránk *Orbán István* uram előtt papunknak megfogadása felől (kit most csak emlékezetül hozunk be) melyből az ő kegyelme törvénye megítélte vala, hogy hármán esküdjének meg a bizonyságok mellett az Actorok, hogy közönséges akarából bocsátottak a pap megfogadására embert: ez nem tetszett volt nekünk Inctusoknak, és azt appelláltuk volt derék székre kgytek eleibe: de az appellatio mellett az Actorok mást láttattak, forgatván azt: hogy mi közülünk némelyek a papot szidogatták, rút gyalázatos szitkokkal, mely miatt a papnak el kellett menni, sőt litis intermediumot is forgattak hozzánk, azt mondván: hogy litis intermedio a Szentegyházat meghágtuk volna, és litis intermedio occupáltuk volna, melyre a novum mellett azt mondjuk: a volt együgyüség Prokuratorunknak, hogy

a mi dolgunkat világosan meg nem magyarázta volt, de mostan a Novum mellett így magyarázzuk dolgunkat, hogy a papnak, ha ki mit ellene szólott, a pap azért törvényhez hitta azokat még ez mi törvényben indulásunknak előtte ugyan *Orbán István* uram eleibe, minket is, a kik szentegyháziai voltunk a pap mellé hitt *Tibóldi György* uram is mi velünk együtt perlette a pap azokat, a kik ellene vétettek, melyből most is törvényben vannak mert azt ítélte volt a törvény: hogy azok közül mentség magokat, hogy ők a papot nem szidták, nem gyalázták; azt a magok elmentését a pap meg nem várta, hanem elment előlle, némelyeket pediglen a pappal együtt meg is sententiáztuk két száz forintra, melyből novumot izentettek nekünk a pappal együtt, most is abban áll dolgunk, hogy a pap elment; kiből kitetszik, hogy mi közönségesképpen semminek okai nem voltunk, miért ez a dolog a vice széken nem forgott; mostan pediglen a mi appellatiok mellett ilyen új dolgot láttatnak, az Actorok, azt mondjuk, hogy e rajtunk keresett két száz forint reájok tér. — A hol pedig azt is forgatták hozzánk, hogy litis intermedio, a Szentegyházat meghágtuk volna, és úgy mentünk volna a Szentegyházban, mert a kolcsa *Tibóldi Györgynél* lett volna, arra a Novum mellett ilyen választ teszünk: A Szentegyház felől mi az actorokkal semmi perben nem voltunk, és a kolcs ha nálok volt is, de az ajtó nyitva volt, készek vagyunk mi azon illendő törvényt kérni, hogy az ajtót mi nyitva találtuk; mi a miénkért törvény között nem maradhatunk, *) mert mi semmi törvény közt nem cselekedtünk, hanem úgy birtuk mint sajátunkat, s méltán belémehettünk mint miénkben; ergo si juris est, a rajtunk keresett terhek reájok tér: a Szentegyházban pedig szabadulást várunk, mint miénkben az articulus tartása szerint, holott mi vagyunk két annyian mint az Actorok, de ulter. protest.

Sententia Supremae Sedis Judiciariae. Az Inctusok a templomnak törvény közben való elfoglalásáért és az Ország articulusa ellen való cselekedetekért, papnak szidalmazásáért, fenyegetéseért in onere ducentorum florenorum convincálatnak; nincs ereje Novumjoknak, hanem azon előbbi törvénnel convincálatnak; ha nem mindnyájan vétettek, ők lássák, és a kik vétettek, büntessék ők azokat, de a templom mostan is az Actoroké, és a

*) Nem vesztethetünk. K.

paptartás a mennyiben ők is consentiálnak az Actorokkal orthodox pap felől, és templomnak is birodalma felől, övék is lehet a templom ez után, de a mennyiben az Inctusok pápás papot akarnak tartani, annyiban nem övék a templom. Az litis intermediummal vesztették el, hogy pápás papot ne tarthassanak. — Incti appellant in praesent. Ill. D. Principis. Cum onere nem appellálhatnak az articulus tenora szerint. A templomnak birodalma felől transmittáltatnak; mindazáltal ugyan az Actoroké a templom birodalma, és orthodox papnak tartása mostan is.

b.)

Nos *Thomas Forró senior*, certarum Ecclesiarum catholicam fidem profitentium Sedis Udvarhely et ceteri Assessores jurati, damus pro memoria quibuslibet universis et singulis. Mivelhogy az Istennek törvénye és rendelése szokta az házasságokat egybekötelezni, és annak megszegése az Istennek parancsolatjának hátrahagyásával, tudniillik paráznaságnak fertelmes bűnével szokott az felfejteni vagy megszakadni. Azért ez jelen való 1614 esztendőn, ugymint Husvétnap tájban, citálta volt az malomfalvi *Piros Péter* az ő hites felesége ki volt *Márthát*, ilyen okokért: Mivelhogy az királybíró uraimnak kiadták volna circálásnak rendiben paráznaság vétkeivel, melyből magát semmi remediummal nem expurgálván, mi előnkben citálván *Piros Péter* az megnevezett feleségét *Márthát*, sem maga sem procatora nem comparealván, sententiába marada, ezt megértvén az I. novum mellett elé áll, és az novum mellett kíváná, hogy micsoda okkal akarja elválni *Piros Péter* tőle; *Piros Péter* hozzá felelvén, az fertelmes paráznaságnak vétvét veté okul, melyet ha tagadna, kész vala kifogni és bizonyítani az ő actioja szerint; de az ő felesége *Gáspár Mártha*, semmi tagadást benne nem tőn, sőt bűnössé hagyá magát mindenekben. Mely criminalis causáért és paráznaságért az Istennek törvénye szerint hitetlenségnek no tájára itilteték, és *Piros Péter* magát mentvén, hogy ő okot nem adott volna a divortiumra, a törvény újabb házasságra szabadítá, *Gáspár Márthát* peniglen hitetlenségben hagyá és az külső Magistrátusoknak büntetése alá pronunciálá. Ennek erősségére és

bizonyságára attuk az mi hitünk szerént írott levelünket pecziét
alatt die et anno supranotato.

(L. S.)

Idem qui supra.

Thomas Forró mp.

Ad conscientiam legislatorum tolleratur

Nicolaus Fejér de Csik-Szent-Lélek,

V. Generalis.

(Ex originali in Archivo I. Sedis Udvarhely.)

c.)

GABRIEL DEI gratia Sacri Romani Imperii, et Tranniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac Apuliae, Ratiboriae Dux etc. Fidelibus nostris universis, ac singulis cujuscunque Status tam Ecclesiastici, quam Secularis ordinis, dignitatis, conditionis, honoris, officii, et praeeminent. hominibus, signanter vero Reverendo Universorum in regno nostro Tranniae Unitariam Religionem profitentium Superintendenti moderno videlicet, et futuris etiam pro tempore constituendis praesentium notitiam habituris salutem. et gratiam. Udvarhelyszéken *Attyha* nevű falubeli hiveink adják alázatosan értésünkre, hogy ennek előtte három esztendővel, *Dávid Ferencz* vallásáról az Romano-Catholica religiora térvén, noha falujok a korondi templomhoz való megye volna, mindazáltal a három esztendő alatt azon korondi Praedicatornak praedicationjára nem jártanak, a mint hogy nem is akarnak járni, de azzal nem gondolván mégis arra erőltetnék őket, hogy azolta való taxát korondi Praedicatornak adminisztrálnák, sőt abból is háborgatnák őket, hogy más papot se tartanának a korondi Unitarius papon kívül: Mivel pedig ez országunknak publica constitutioja ellen vagyon, azon falubeli hiveinket kiváltképpen Religiojokban, s másképpen is minden oly impetitorok ellen fejedelmi gondviselésünk és kegyelmes protectionk alá vettük, annualván annak is, hogy mostani Religiojokot ha az ő lelkekismeretének úgy tetszik inkább, libere és pacifice exercealhassák, és külön papot tarthassanak. Hadjuk és igen serio parancsoljuk minden hiveinknek, senki az megirt falubélieket efféle dologért ne háborgassa, és oly szokatlan, s országunk constitutioja ellen való dologra ne kényszeritse, se pedig azért személyekben, és valami marhájokban, s örökségekben megkárosítani ne merészelje. Secus sub gravi animadversionis nostrae poena

nequaquam facturi, nihil obstante harum nostrarum diuturnitate
literarum. Praesentibus perlect. exhib. restitutis. Datum in arce
nostra Fogaras die decima quinta mensis Martii —
Anno Domini Millesimo sexcentesimo vige-
simo quinto.

Gabriel mp.

(L. S.

Stephanus Kovácsocz
Cancellarius.

(Az atyhai egyház levéltárából.)

GEORGIUS RÁKÓCZY DEI gratia Princeps Tranniae, par-
tium Regni Hungar. Das, et Siculorum Comes etc. Fidelibus no-
stris universis, et singulis cujuscunque status tam Ecclesiastici,
quam Secularis ordinis dignitatis, conditionis, honoris, officii, et
praemin. hominibus, signanter vero Reverendo universorum in
regno nostro Tranniae Unitariam religionem profitentium Super-
intendenti, moderno videlicet, et futuris etiam pro tempore con-
stituendis praesentium notitiam habituris salutem, et gratiam.
Mivel a boldog emlékezetű fejedelem is életében ugyan ezen
dologról bizonyos respectusokra nézve commitált volt. Kinek eb-
béli értelmes dispositiojára nézve mi is helyben hagytuk, tudni-
illik, hogy Udvarhelyszékben Attyha nevű falubeli hiveink adván
értésünkre alázatosan, hogy ennek előtte való esztendőben az
Unitária religioról a Romano-Catholica vallásra térvén, noha fa-
lujok a korondi templomhoz való megye volna, mindazáltal any-
nyi időtől fogva a korondi unitárius praedicatornak praedicatio-
jára nem jártak, a minthogy nem is akarnak járni, de ezzel nem
gondolván, még is arra erőltetnék őket, hogy azután való taxát
korondi praedicatornak administrálják, sőt ettől is háborgatják
őket, hogy más papot se tarthatnának a korondi unitárius papon
kívül. Mivel pedig országunk publica constitutioja ellen vagyon,
azon falubeli hiveinket, kiváltképpen religiojokban, s másképpen
is minden oly impetitorok ellen fejedelmi gondviselésünk és ke-
gyelmes protectionk alá vettük, annualván annak is, hogy mos-
tani religiojokat, ha az ők lelkekisméretének úgy tetszik inkább
libere, et pacifice exercealhassák és külön papot tarthassanak. —
Hadjuk, és igen serio parancsoljuk minden hiveinknek, senki a
megírt falubelieket efféle dologért ne háborgassa, és oly szokat-
lan, s országunk constitutioja ellen való dolgokra ne kényszeritse,

se pedig azért személyekben és valami marhájakban s örökségekben megkárosítani ne merészelje. Secus sub gravi animadversionis nostrae poena nequaquam facturi. Datum in Civitate nostra Alba Julia die vigesima prima mensis Junii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo primo.

G. Rákóczy mp. (L. S.)

Stephanus Kovácsoczy
Cancellarius.

Samuel Pathay Secr.

(Az atyhai egyház levéltárából.)

Omnibus has inspecturis Salutem in Domino.

In pago Sedis Udvarhelyensis, *Atyha* dicto, Christianae pietatis instinctu pii incolae domum Omnipotenti Deo coeperunt struere; sane non tam suis nixi facultatibus, quam confisi fidelium subsidiis. Adsit ergo Lector piissimus aliquo subsidio pecuniario; ipsum cogitans adesse Christum, pro domo sua supplicem. Petenti in terris Christo qui paruerit, ei Christus Benedictus parebit et apparebit morienti: et qui vivens Dei domum in terris promoverit, inveniet moriens paratum in coelis hospitium sempiternum. Amen. In oppido Udvarhely 4. Octobris 1651.

(L. S.)

Paulus Olosz, sedis
ejusdem Archidiaconus.

(Az atyhai egyház levéltárából.)

Anno 1707. die 8-va Februarii.

Adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik mi Orbán Simon de Lengyelfalva, Szombatfalvi Péter de Szombatfalva, Orbán Samuel de Lengyelfalva, és Fancsali Sigmond de Fantsal praenobiles de sede Siculicali Udvarhely. Mikor volnánk Udvarhelyszékben Udvarhelyt in Conventu P. P. Jesuitarum jövének mi előnkbe kétfelől való személyek, úgy mint egyfelől Tiszteletes P. Bajnotzi Gábor uram p. t. Udvarhelyszéki tiszteletes Catholicus Esperest, más részről Udvarhelyszéki Atyhai Boldisár István mostani megyebírája, Péter János, Miklós Gergely, Dávid János, Kováts István uramék az egész Atyha megye képében tevének mi előttünk ilyen emlékezetet: Kiváná Tiszteletes Esperest Uram Atyha megyétől, hogy mivel Korondi kitsin Catholica Ecclesia igen megromlott állapotban van, ottvaló keresztényeknek nagy

lelki szomorúságokra; hogy nagyobb lelki jóban gyarapodhatnának, szükségesséppen egy becsületes pateret rendelne Korondi kicsin Catholica Ecclesiába, de mivel Korondi lakosok közül kevesen vannak Catholicusok, nem elégségesek a pater eltartására; azért kíváná tiszteletes Esperest Uram, hogy Atyha megyéje is segítséggel lenne a pater tartásába, azon becsületes pater is minden második vasárnap oda szolgálna rendszerint, hogy mind Korondi és Atyhai parochus lenne.

Atyhai keresztények is megtekintvén azon szegény lelkeket magokot reá ajállák némely Conditioiktól feltétlenül:

1-a) Conditio, hogy Atyhai lakosok tartozásképpen nem tartoznak az Korondi Ecclesiát építeni, mivel nekik elég épületek van Atyha megyeiben, a kit építenek: jó akaratból és Isteni szeretetből ígérék sokan magokot, hogy most a pater házáat segítik felépíteni, modo semel, et non amplius.

2.) Conditio hogy minden második vasárnap a pater szolgálatra megjelenjék Atyhába, és midőn két ünnep egymásután esik, második napon.

3.) Conditio, hogy szabad legyen az Atyhaiaknak három esztendő mulva, ha úgy tetszik, a telyes megyének, Korondtól elállhasson, és pateret vagy praedicatorot tarthassanak.

4.) Conditio, hogy a buza és zab megyebért ne tartozzék kiki levinni Korondra, hanem tartozzék Atyhába az Parochialis háznak csűribe, eddig való szokás szerént letenni, és ott kicsépettetvén, cséplett buzául, ha úgy tetszik a paternek Korondra levinni, mind ezeknek nagyobb megerősítésére adtuk pecsét alatt készült írását Anno, die, locoq. ut supra.

Nos judices lidem, qui supra.

Correcta

per eosdem

Orbán Simon, Szombatfalvi Peter, Orbán Samuel,

(L.S.)

(L.S.)

(L.S.)

Fantsali Sigmund.

(L.S.)

(Az atyhai egyház levéltárából).

Egyházi törvénykezés

a Székelyföldön a 17-dik században, kivonatokban felmutatva:

A) A csik-szentmiklósi levéltárban létező esperesti jegyzőkönyvből.

Anno Domini 1684 die 1-a Martii in oppido Csik-Szereda apud aedes R. Patris *Pauli Philipcsovics*.

Spectabilis ac Generosus D. Joannes Petki constit. proc. Csikiensis.

Generosus D. Thomas Domokos const. proc.

Generosus D. Joannes Sándor const. procur.

Generosus D. Joannes Mikó const. proc.

Generosus D. Benedictus Henter const. proc. ingestionemque insinuat.

Adm. R. D. Joannes Kajoni Gvardianus Conventus Csikiensis constit. proc.

Az minémű litis motio támadott volt az Tekintetes és Nemzetes királyhalmi *Petki János* uram Csik, Gyergyó és Kászon székek főkirálybírájának s ő kegyelme mellett lévő Szent-Péter megyéjében residentiás személyek, tudniillik Tekintetes Nemzetes *Domokos Tamás* uram, T. N. *Henter Benedek* uram. N. *Sándor János* uram, N. *Mikó János* uraiméknak alkalmatosságokkal az mint az Sz. Péter megyéjében megyebírái, t. i. *Veres Péter*, *Lázár Mihály*, *Biró Imre*, *Tamás János* uraiméket az pap- és diákfogadásban való szakadásért, mivel ő kegyelmek főpátronusok lévén, ő kegyelmek hire nélkül papot és diákot fogattanak, kiket is ő kegyelmek proclámáltattának törvény szerint a szent széken, sok emberséges emberek intercedálván, s az szent szék is ő kegyelmeknél, melyre nézve feljebb megirt T. N. uram az denominált személyekkel együtt sok böcsületes embereknek intercessiojára condescendálván remittálák ő kegyelmek megindított pereket ilyen conditioik alatt: hogy az feljebb denominált megyebírái több megyebéli lakósokkal együtt obligálák arra magokat, hogy a modo inposterum az feljebb megirt T. N. ur és denominált személyek hirek és akaratjok kívül se papot se diákot sub poena flor. 200 ne fogadjanak, ha fogadnának toties quoties ezen megirt poena exequáltassék az egész Szent-Péter megyéjé-

ben lakó akkorbéli megyebiráin, hanem ha mikor papot vagy diákot akarnak fogadni az megirt megyében, tartozzanak a possessorok feljebb megirt T. N. *Pethi János* uramat vagy posteritását, vagy ha azok nem találtnának ő kegyelmeknek itt belévő gondviselőjeket ő kegyelme mellett bíró complicesekkel együtt sub poena suprascripta requirálni.

Anno 1684. die 21-a Junii, loco consveto.

Deliberatum: Az miképpen szent-királyi megyebirái, úgy mint *Csiszár Mátyás* és *Máté Diák* uramék litigálnak néhai nemes *Bors János* uram meghagyatott özvegyével nemes *Balás Margit* asszonnyal, 21 forint templom pénzinek ő kegyelménél megmaradásaért, egy lónak az áráért, melyet *Nagy Mihály* nevű katona hagyott volt templom számára, és felét klastrom számára, egy tehénnek is az áráért, melyet az falu hagyott templomba, egy tallérról és fél tallérról, melyeket örmények adtak, noha *Bors Jánosné* asszonyom mentegeti magát azzal is, hogy építettvén templomba az felepénzből sokat fizetett *Bors János* uram. Juráljanak az megye birái, hogy az felepénzből semmit az templom épületére nem költött *Bors János* uram. Más felepénz volt buza ára, az kit akkor költöttek, s ő kegyelmek is semmit kezekhez nem vöttek a felepénzből, hoc facto tartozik az denominált Incta deponálni mind az 21 forintokat, mind az ló árát flor. 16, melynek fele az klastromé, mind az egy tallért és fél tallért, és az tehénnek az árát, valora szerént, id est flor. 5.

Interim nemes *Sándor János* uram protestál az klastrombéli paterek képében az ló árának feléről.

Anno 1685 28-a Martii, loco consveto.

Deliberatum: Az mint esperest uram perli jenőfalvi *Márkos Mihályt*, hogy negyed izen való atyafiát vötte volna feleségül, melyet mind régi geneológiából s mind bizonyságok vallásiból constal az negyed izen való atyafiság, mivel divortiumot illet, T. Vicarius urnak praesentijára halasztotta a szent szék. Interim egymástól távol legyenek.

Anno 1685. die 28-a Julii. Jenőfalvi *Márkos Mihály* az miképpen feleségével *Lakatos Erzsébettel* atyafiságban lévén in 4-o gradu, mely mind emberi bizonyásznak s mind régi genealogiának productiojából constált: melyből az deliberatumot bizonyságoknak pariajával Tiszt. Vicarius uram eleiben kiadván, az szent

szék törvényét ő kegyelme is confirmálta és viszontag az szent szék eleiben bocsátotta, hogy kimondassék az ő kegyelme censurája is ; azért mivel constál az negyed izen való atyafiuság az két fél személy között *non fuit verum matrimonium propter impedimentum consanguinitatis in 4-o gradu*, azért juráljon *Márkos Mihály*, hogy nem tudta az atyafiuságot, valami asszonyember szavát hallották volt s arra való nézve feleltettek, de senki meg nem felelte, s ahoz képest vötte el, Jurála is *in facie sedis*, hogy nem tudta ; azért nubat, *cui vult, in Domino*.

Incipiunt Judicia celebrata sub Archidiacono supremo Sedis siculicalis Csik et filialium Gyergyó et Kászon A. R. D. *Petro Kary*.
Csik-Szereda A. 1686. die 8-a Maii in aedibus A. R. D. *Pauli Philipcsovics*.

Szent-tamási *Szabó János* proclamaltatá a mátkáját ugyan szent-tamási *Biró Katát*, mivel kötelezte volt magát házasságra, mátkaság lévén közöttök, elment mátkája hire nélkül, régi gazdájánál is keresték Brassóban, ott nem találtatott, nem tudatik hol legyen ; atyafinak is értésére adták, hozzák elő a törvényre : azok is olyan választ töltek, hogy nem tudják, hol jár ; azért tetszett a törvénynek : *Szabó János* a mátkája eliberáltatott a kézfogásnak köteléből ; amaz pediglen mint *vaga* ligában marad.

1686. Julii 3-a.

Alcsiki királybíró uram T. N. *Henter Benedek* uram a mint megszólította a szentkirályi megyebirákat, hogy az elmúlt visitatiokor nem mehetvén véghez Vicarius uram előtt némely causasak, hanem ide rejciáltatván ; az ő kegyelme ős állóhelyét a szentkirályi templomban mind férfiakét, mind asszonynépeket, vagy mind magáét, mind feleségeét elfoglalták és másoknak felosztották, ő kegyelme keresi azokat külön külön summa injurián ; tetszett a szent széknek, hogy mivel a megyebirák nem compareáltak, maradtak külön külön major injurián, az az 24 forinton, mivel exmissioban is volt.

Jenőfalvi *Balás Mihályné* proclamaltatá az urát *Balás Mihályt*, hogy mivel a szentszék adjudicálta volt, hogy haza menjen a felesége, ő is recipiálja a törvénynek ítéleti szerént : ez haza menvén megkénálta magát becsületes megyebirák által, s az ura nem fogadta haza ; azért maradjon major injurián. Interim ugyan recipiálja ad 8-um sub poena flor. 200.

Levata causa coram Adm. R. D. penes novum *Bartholomaeo Sebelébi* Vicario generali Transsilvaniae translata 1686. die 23-a Octobris. In Csik-Szereda.

Deliberatum: A mint gyergyószéki szárhegyi Erős Péter feleségével *László Katával* való causája transferáltatott volt ad praesentiam Adm. R. D. Vicarii ex eo, hogy divortiumot nézne. Ruminálván azért a szent szék utriusque fassiojokat, melyeket elolvastak, semmi divortiumra való okot közöttök nem talált, mivel sem az impotentiáról (melyet allegál az *Actrix*) nem constál, noha ad initium matrimonii látszott valami frigiditásnak lenni, melyet könnyen tollálhattak volna, ha házasságbéli szeretettel egymással éltek volna: sem pediglen ratione coactionis, avagy az erőltetésből, melyet allegál, hogy atyja erőltette volna. Erőltette ugyan az atyja, a mint maga fateálja (melyről protestála is az *Ecclesia*) mely erőltetés mivel azon által nem elegendő az divortoriumra, ergo visum est Juri mox et de facto sub poena florenor. 200, a hit mellé redeáljanak, békét hagyván a botráncokoztató különözésnek, mint más istenfélő, jámbor keresztény házasok együtt lakjanak. Alioquin per seculare brachium, scilicet Generosos DD. Officiales compellendi.

Levata causa coram A. R. D. Archidiacono loco ut supra Anno 1686. die 6-a Novembris.

A modo et deinceps decláráltatik, hogy a szabad székelynék és darabantnak csak egy a privilegiuma.

Szent-domokosi *Miklós Péter* elválék jegyesétől amicabiliter madéfalvi *Madarász Katalintól*.

Kászonujfalvi *Szabó Péter* proclamáltatá a feleségét *Bene Erzsébetet*, hogy fidefragiumba esett volna, mivel nem compareált, első idővétségen maradott.

1687. 19-a Martii.

Szent-domokosi *Kedves Gergelyné* proclamáltatá az urát, kérvén separatiot. Az nem ítéltetik, mig az ura nem compareal; de az asszony immunis ac *Ecclesia* impetitiojától.

Levata causa coram A. R. D. Vicario *Bartholomaeo Sebelébi* A. 1687. die 16-a Aprilis in aedibus A. R. D. *Pauli Philcsovics*.

Ménasági *Márton Istvánné*, a mint az ura ellen impotentiát allegál, *deliberatum*: hogy menjen vissza az urához mox et de

facto, és három esztendeig éljen vele a házasságnak rendi szerint, mivel az impotentia nem bizonyos; azért igyekezzenek házasságképpen élni egymással sub poena flor. 200.

Jegyzet. A katolikus szellem, mely e néhány határozatból is kiismerhető szépen igazolja *Bors Mártonnak* a 18 lapon olvasható ime szavait: „quod catholici Transsilvani quo duriores-olim premebantur jugo, eo alacriore etiam zelo exarserint, ad conservandam Ecclesiae disciplinam, moresque legibus evangelicis conformare plus studuerint.” Hogy azonban az idők mostohasága miatt minden hibától nem voltak mentek, alább látni fogjuk. K.

B) az ugyanott létező vicariusi jegyzőkönyvből.

Incipit visitatio superioris Csik die 9-a Novembris.
Levata causa in Szent-Tamás A. 1669. die ut supra.

Deliberatum: Szent-Domokosi *Márton Mihályt* proclamaltatá a szent szék in generali visitatione, transmissioját és legitima transmissioja szerint való copulatioját akarván érteni, constálván azért egy bizonyoságból az copulatioja, de a transmissioról (t. i. a második házasságra való felszabadittatásáról) semmit nem bizonyít. Ergo pro contractu temerario in poenam minoris injuriae convictus. Interim mivel contractusok után semmi bizonyos eleven hire nem hallott az felesége előbbeni urának *Bernárd Tamásnak*, patialja az Ecclesia őket együtt, cum hac cautela, hogy ha quo casu eleven hire hallatnék, sub poena flor. 200. recedálnak egymástól, melyről kezes is ada *Boros Pált*. Juxta Decretal. cap. 2. de 2-dis nuptiis. Szent-Domokosi *Dobos Jánosnének* transmissioja constálván, juramentumot is deponála, hogy azután eleven hírét nem hallotta az urának, per hoc patialja az Ecclesia cum clausulis in Decret. cap. 2. appositis. Kezes *Erős Pál*.

Szentdomokosi *János Kristálynak*, mivel ex transmissione legitima copulatioja constál, interim jurála is, hogy semmi eleven hírét nem hallotta feleségének rabsága után. Ergo patialja az Ecclesia juxta decret. cap. 2. Kezes *Endes Miklós*.

In Csik Karczfalva die 15 novembris.

Dánfalvi *Tőke István*nak transmissiobéli copulatioját recognoscálván R. Pater *Gergey* uram, mely mellé jurála is, hogy copulatiojok után semmi eleven hírét nem hallotta az felesége előbbeni urának, per hoc ex Decret. cap. 2. de 2-dis nuptiis

patialja az Ecclesia cum clausulis ibidem appositis. Kezes Borbély János uram.

Dánfalvi *Sók Péter* A. R. P. *Gregorius Tamási* és ugyan Péter Deák testimoniumjával comprobálá, hogy az Ecclesia transmissiojából copuláltatott sat. —

Levata causa in Csik-Szentgyörgy 7-a dec. 1669.

Szentgyörgyi *Gegő Ferencz* transmissio által legitime copuláltatott s jurála is, hogy rabságban lévő feleségének eleven hírét nem hallotta, ez okból patialtatnak az Ecclesiától modis ut supra. Kezes Vörös Mihály.

Incipit Visitatio Sedis Udvarhely.

Levata causa in Szent-Tamás die 17 april. 1670.

Fancsali *Nagy Simon*, mivel oly feleséget vött, a kinek rabságban lévő eleven ura lévén, hogy rabságtól megjött az ura, annak utána is contumaciter vele lakott, az illegitima cohabitatioért in poena majoris injuriae convincitur, ha pedig ezután cohabitálnának, saecularis magistratus által büntetődjenek mint parázna személyek. Az pecsétnek engedetlenségeért is 12 forinton maradjanak.

Anno 1670 die 20-a Maii in generali visitatione Sedis Kászon.

Causa levata in Ujfalu.

Ujfalvi *Kaycza Ferenczet* proclamaltatván a szent szék, akarván érteni második házasságának okát, mivel azért ex testimonio R. Patris *Blasii Delnei*, ki akkor Kászon széknek viceespereste volt, constál: hogy ex transmissione copuláltatott s nem is hallatott azolta rabságban esett feleségének bizonyos eleven hire patialja az Ecclesia sat.

Anno 1680 die 23 Januarii.

In Sede Maros, possessione Hodos.

Dia 23-a proclamaltatta a szent szék jobbágytelki *Balási Andrást*, hogy mostani feleségével való copulatioja nem constál, quod majus: feleségének első ura is volna, más religion való praedikátorral is (ha copuláltatott is) esküttette meg magát, ideo matrimonium nullum, mox et de facto sub poena flor. 200 recedáljanak, mivel pediglen cum scandalo fornicarie cohabitált, convincitur in poena majoris injuriae, scilicet flor. 24.

A körülmény, hogy a Vicarius 1669- és 1670-ben egész Székelyföldön véghezvitt generalis visitatiojának

alkalmával kelt jegyzőkönyvben százakra megy a második házasságra bocsátottaknak száma, maga is elegendő annak kimutatására, mekkora lehetett a rabságra hurczoltaknak száma. Ezt illetőleg a következőket olvashatni a csikszentgyörgyi anyakönyvben: „1658-ban százezer embert vitt el a tatár Erdélyből“... „1661-ben itt Csikban 26 templom égett el egy nap, a somlyai klastrom is, hol 9000 székely keresett vala menedéket 21 oct. ekkor Csikból 10,000 vittek el a tatárok.“ Ez utolsó évszám kivehető magának a főnemlitett esperesti jegyzőkönyvnek következő határozatából is:

„1686. 21-a Maii: Mindszenti *Gergely Péter* találá meg a szent széket, hogy ez elmúlt boldogtalan időben esvén rabságra a felesége az 1661-ki romláskor, és utána Törökországba is járván mivel semmit hozzája nem hallott, in facie Ecclesiae vött magának házas társat, kivel parochusa által copuláltatta volt magát, attól születettek néki szép gyermeki; a szent széktől azért kéri azoknak legitimatioja declaralását. Erre a szent szék annualt, mivel még az előbbeni felesége haza nem jött, az Ecclesia nem háborgatta; azért az idő alatt született gyermekeit az Ecclesia legitimusoknak declárálja. —

Hogy e bajon *Domokos Kázmér*, Erdély akkori vicarius segiteni kívánt, mutatja a következő okmány:

Fejia 3. die 23. Junii 1671.

In Congregatione Generali Sancti Officii habita coram Emin. D.D. Cardinalibus Generalibus Inquisitoribus.

Relatis infrascriptis capitibus remissis a sacra Congregatione de propaganda fide videlicet:

Vicarius Apostolicus Transsilvaniae scribit, quod cum multi conjugati fuerint in captivitatem ab hostibus abducti, conjuges, qui remanserunt, non habentes a captivis responsum, transierunt ad secundas nuptias, qua de causa haec contigerunt:

1-o Quod fuit iudicatum a Clero: permittii debere, ut tales, si nullum responsum habuerunt de vita aut morte conjugum captivorum, transeant ad secundas nuptias, potius, quam per ministros haereticos copulentur, ac pervertantur, quod plerique facere tentarunt. At cum hac conditione Clerus id permisit, ut si isti secundo copulati aliquid resciant de priorum conjugum vita, redeant a secundis conjugibus sub poena 200 florenorum.

2-o Significat, quod ex his nullis matrimoniis, multa separavit, et refert numerum eorum, et loca in quibus acciderunt separationes, et quod aliquos ex his conjugibus ad virgas damnavit, et quod 379 sunt sic invalide copulati conjugati, 45 separati, qui ad priores conjuges redierunt, novem, ad virgas et catastas damnati 14.

3-o dicit: quod uni redeunti a captivitate, et repetenti uxorem secundus vir noluit restituere, paratus potius Calvinista effici, quam mulierem illam dimittere. In quo casu ipse, Vicarius cum clero videntes, quod praefatus delinquens cum adhaerentibus, si cogantur uxores illas dimittere, introducent haeresim, quae nunquam in eam regionem penetravit, judicarunt: potius patientem illum Dominum cum muliere illa perire, quam tot millia animarum naufragari, et idem pariter faciendum cum aliis sic male copulatis, qui separati postea ad perfectum conjugium redierunt: ipse tamen apud clerum protestatus, se nolle aliter sentire, nisi ut Ecclesia Romana et Pontifices decreverunt.

4-o. Quod circa matrimonia uti alii casus occurrerunt quidam, qui per annos plures cum suis conjugibus habitarunt, et postea separati transierunt ad secundas nuptias, eo praetextu, quod nunquam ex amore cohabitassent cum primis. Quidam habitaverunt per annos 27, alii per 20, alii per 16. cum magno regni scandalo.

5-to Consilium petit in hoc casu de praedictis casibus et difficultatibus eorum, qui nec de morte, nec de vita possunt quidquam certi de suis conjugibus audire, nec est modus quaerendi inter barbaros, nec volunt vidui manere, et est periculum ne transeant ad haereticos, quid facto opus sit, Consilium Sacrae Congregationis vehementer mihi desidero.

6-to Petit tandem facultatem dispensandi in matrimoniis ratis non consumatis et transmittendi conjuges ad secundas nuptias, si periculosa, et impacifica praevideatur cohabitatio futura, vel lapsus in haeresim.

Romanae Resolutiones.

Ad 1-mum R. Quod non potuit Clerus decretum illud positivae permissionis talium conjugiorum efficere, cum et ipse, et clerus hoc facto ad poligamiae et adulterii peccatum concurrant, et quoniam iniquum est, Sacra Congregatio illud abolevit et pro abolito haberi decernit, et hoc populis omnibus significari mandat,

et monendos esse, sic invalide copulatos esse in statu peccati, eisque cohabitationem omnimode prohibendam.

Ad 2-dum. Laudandus est Vicarius Apostolicus de zelo, diligentia, pietate ac justitia.

Ad 3-ium. Quod licet Clerus ad vitandum majus malum judicaverit connivendum, non puniendo transgressores, debuit tamen omnino abstinere ab iniquo illo decreto, quod Sacra Congregatio abolevit. Ideo Vicarius Apostolicus curet, ut supra, per parochos moneri populos, quod eiusmodi copulati sunt in statu peccati mortalis, et copulatis prohibeat cohabitationem, et nisi timeat probabiliter malum perversionis populi, deveniat etiam ad punitionem.

Ad 4-um. Sicut in tertio. Si timetur probabilis perversio populi, et haeresis introductio, abstinere possunt a punitione, non vero a prohibitione cohabitationis.

Ad 5-um. Non potest dari aliud responsum, nisi ut servetur id, quod praescribitur in capit. *in praesentia* de sponsal. et matrim. atque in cap. 2-o de 2-dis nuptiis: cum non sit in mundo potestas dispensandi super poligamia et adulterio.

Ad 6-tum. Ad petitionem facultatis dispensandi in matrimoniis ratis, respondendum, quod occurrente aliquo maximae necessitatis casu pro personis dignis, et de Ecclesia bene meritis, recurrant ad Sanctam Sedem, cum instructione facti et ab ea expectent responsum. —

Házás papok.

Hogy Székelyföldön a XVI és XVII században házás papok is voltak, azt a következő okmányokból láthatni:

Memoriale pro Cardinale Batthoreo. 1591.)*

Cardinalis Batthoreus significat nonnulla de rebus Transilvanicis et cupit a Sua Sanctitate haec impetrare . . .

Imprimis Siculia continet in se Provincias Sypsi, Kisdi, Orbay, Chyk, Girgio et Kason, quae omnes majori ex parte catholicae sunt, adeo ut in sola Provincia Chyk praeter familias nobilium quindecim millia, septingenta, quadraginta animarum mediante juramento numeraverint. Nulla porro harum provinciarum simpliciter haeretica est, quin imo praeter Provinciam Girgio, in

*) Ex Collectan. Bibliothecae Vaticanae. MS. Batthyan. pag. 303.

aliis vix quadraginta haeretici, illique ad favorem Dominorum haereditariorum reperiuntur. 2. Nobilitas frequens est, devota, obediens, plebs devotissima. 3. Ecclesiae bene exstructae, murae; parochiae integrae, quarum una quaeque suum pastorem habet, ad triginta numerantur. 4. Provincia Chyk catholicissima est. Monasterium in villa Somlio Franciscanorum de observantia muratum extat, Moniales etiam sunt. Parochiae omnes ejus jussu Archidiacono obediunt. *) Jus Ecclesiasticum revocavit, fundos quosdam recuperavit. Clerum summò eorum consensu reformavit. 5. *Ex parochis 3. vel 4. seniores uxorati sunt*; ob affinitates separare absque commotione nobilitatis tutum non erat, commisit tamen, ut ordinandi, vel cum ad beneficia promoventur, juramentum faciant de uxore non ducenda. 6. Bona familiae Bathoreae patrimonialia catholica sunt, continent Ecclesias, omniaque ritu catholico administrantur, suntque parochiae quam plurimae, sed ob defectum sacerdotum non omnes habent suos sacerdotes. 7. Varadini, quo in loco etiam Patres erant, licet Ecclesia in nostra potestate nulla sit, est tamen prope civitatem **), ubi catholicum parochum habent. Numerantur Varadini ad duo millia animarum catholicarum. 8. In bonis Patrum, quae possidebant, servatur idem modus, qui tempore illorum, habent parochum, scholam et Magistros. 9. In bonis Cardinalis ad Claudiopolim ingens fructus esse posset, si sacerdotes haberemus. 10. Albae Juliae Ecclesia nostra est, habet sacerdotes Principis, numerantur animae catholicae aliquot centenae. 11. Pro his omnibus catholicis per totum regnum dispersis cupit Cardinalis unum e Franciscanis de observantia a S. D. N. titulo episcopali ornari, ne pauperculi catholici sint ordinandi ***), sive qui casibus episcopalibus innodati essent, cogantur ad remotissimas Regni Poloniae partes summo cum vitae periculo, quod saepe experti sumus, proficisci. 12. Episcopo posset titulus Transsilvaniae a S. D. N. dari, cum et antea in Transsilvania unus duntaxat esset Episcopus, isque vocaretur Episcopus Transsilvaniae. 13. Resideret is inter homines catholicissimos, nobiles, zelosos, in Monasterio Sicularum provinciae Chyk, villae simili (Somlio helyett). 14. Reditus paratae pe-

*) A bibornok előleges intézkedéséből.

**) Szőlős?

***) E szavak értelme homályos; alkalmasint arról van a szó, hogy bajos a papjelölteknek a fölszentelés végett messze földre menni. —

cuniae extenderentur ad tercentos talleres, quae quidem pecunia vel ex thesauro principis, vel ex bonis Patrum, qui extrusi sunt, vel ex ipso patrimonio Cardinalis certissimo tribuerentur. 15. Episcopus ipse, praeterquam quod doctus esse deberet, singularem humilitatem, pietatem, zelum, et erga homines affabilitatem in eo Cardinalis desiderat, ita ut ad laudem Dei propagandam, nullos labores, nulla itinera detrectet. 16. Ab haereticis periculum nullum est. 17. Eidem Episcopo reliquorum fratrum gubernatio, dum in monasterio resideret, praeter Gvardianum incumberet. 18. Monasterium eleemosynis piorum certis et perpetuis nunc a Cardinali excogitatis abundat. 19. Episcopus hic dispensationes magnas habere debet et facultates. Successu temporis posset aliqua villa et possessio Episcopo conferri. 20. Petit Cardinalis R. D. Nuncium Apostolicum, ut ex regno Poloniae sex vel septem, curru Cardinalis statim mittendos Monachos de observantia concedat, quantum fieri potest vitae probatae, doctos, obedientes, pacificos, zelosos, qui horas cantent, sacramenta administrent, et ad educationem filiorum nobilium apti esse possint. 21. Hoc ut efficeret Cardinalis, tam a Principe, quam a Congregatione universorum Catholicorum in Transsilvania diligenter rogatus est. 22. Bona haereditaria, quae Cardinalis possidet, constant ex Ungaris et Saxonibus, ubi ingentem fructum fieri posse per catholicos sacerdotes germanicos et partim ungaros animadvertit Cardinalis. 23. Petit ergo S. D. N. ut ex Collegio Germanico aliquot ex utraque natione mittantur. Anno 1591. 15. Junii Romae missae. *)

* E jelentésre kelt kétségen kívül amaz utasítás, melyet *Szeredai Antal* is „Notitia Veteris et Novi Capituli Ecclesiae Albensis Transsilvaniae“ című munkájának 230-ik lapján *Memoriale pro Cardinale Batthoreo* cím alatt idéz s mely következőleg szól: „1. Seniores eligere pro Archipresbytero. 2. Conjugatos Sacerdotes in statu pristino relinquere modernos, futuri juramentum faciant, de non du-cenda Uxore, si contra fecerint, ejiciat superior, 3. Senior convocatis doctioribus jus dicat, appellatio in magnis Casibus detur ad Cardinalem. Transmissio fiat per *Josikam* ad quem omnia deferentur. 4. Visitatio bis per annum fiat a Seniore, et aliis duobus Sacerdotibus. 5. Festa celebrentur secundum novum Calendarium. 6. Eleemosyna perpetua pro Monasterio a Principe. 7. Litterae patentes pro Cardinali. 8. Examen faciendum de formis Sacramentorum 9. Monachi mittendi Cracovia; quot? deliberan-

Hogy a bibornok a nyert utasítás nyomán rendelkezett is, tanusítja azon körülmény, hogy a rákövetkező 1592-diki ápril 5-én a kozmási plébánost *Gálffi Pált* Csik, Gyergyó és Kászon esperestévé rendelé és a szükséges utasítással ellátá. *)

dum, unus ex his Episcopus sit. 10. Redditus Monasterii revidendus 11. Pro frabrica Monasterii aliquid segregandum. 12. Redditus Beneficiorum omnium revidendi, et in ordinem redigendi. 13. Bona Ecclesiastica ab alienata restituenda. 14. Prohibitio ne Dominis Saecularibus se subijciant. 15. Pratum, quod Princeps habet, revidere. Si ferri fodina commodum carere potest, pars danda pro Monasterio 16. Ruinis Ecclesiarum succurrendum, unde? Litterae patentes in Monasterio relinquendae pro eleemosyna petenda. 17. Unus eligendus, qui quotannis per Regnum eat eleemosynam petere pro fratribus Ecclesiarum, hicque litteras patentes Cardinalis habebit. Illust. Princeps non praetereatur. 18. Capellarum devotarum ruinae revidendae. 19. A populo eleemosyna parva petenda in usum ruinarum, et reddat rationem Seniori. 20. Cardinali singulis binis mensibus de omni statu reddant rationem. 21. Cum nobilitate transigendum de redditibus Ecclesiasticis, et aliis etc."

*) Mind a kinevezés, mind az utasítás *Szeredai* említett munkájának 231 és következő lapjain is olvasható :

„I. Nos Andreas etc. significamus praesentibus nostris, quod cum nos voluntate Illust. Principis Domini et Fratris nostri observandissimi curam Cleri universi ac etiam omnium Catholicorum in Csik, Giergio, et Kászon, quantum ad Spiritualia, quoad Sancta Sedes aliter disposuerit, susceperimus, volentes divino fulti auxilio muneri nobis injuncto satisfacere ad honorem Dei optimi Maximi Ecclesiae augmentum, et animarum salutem, moti singulari eruditione, morum probitate, vitae integritate, aliisque animi dotibus Venerabilis Domini *Pauli Gálffi* Plebani Ecclesiae Possessionis Siculicalis Kosmás in Superiorem omnium Plebanorum, seu in Archidiaconum eundem praefecimus, ita ut omnes Parochi Ecclesiarum Sedium Siculicalium Chyk, Gieorgio et Kászon Sacrosancam Romanam Religionem profitentes, illi ac ejus nutui, et imperio omnino subsint. Dantes, et concedentes praedicto Domino *Paulo Gálffi*, plenam et omnimodam in praedictis Ecclesiis ea, quae muneris ejus sunt, rite, et legitime peragendi facultatem : Causas videlicet matrimonii cognoscendi, et determinandi, errata Sacerdotum scandalosorum corrigendi, rebelles puniendi, Ecclesias, ac earum pastores vi-

A házas és nem házas papok közti viszonyt Csik-, Gyergyó- és Kászonban még világosabban tünteti fel azon töredékben fönmaradt és *Szeredai Antal* többször

sitandi, „quot annis bis, si ita opus esse viderit novos in decedentium locum substituendi: Quare vobis universis, cum privatim singulis in virtute Sanctae obedientiae, et sub poena excommunicationis, nec non privatione beneficii mandamus Pastoribus animarum in Sedibus Siculiculis praedictis Chyk, Giergio et Káson, Rectoribus item Scholarum, ac quibusvis Ecclesiarum Ministris, quatenus praeinominatum Dominum *Paulum Gálffi* pro vestro legitimo, et vero Archidiacono tenere et agnoscere, ac eidem in omnibus obtemperare debeatis, ac teneamini. Datum ex arce nostra *Gialu* die quinta Aprilis Anno Domini 1592.

II. 1. „Quietem, et tranquillitatem inter Fratres Sacerdotes conservet, defendat, tueaturque eos, si opus erit, Illustrissimum Principem conveniat. 2. Ad *Stephanum Josikám* recurrat, si auctoritate Principis Illust. opus habuerit, eidemque literas ad nos, et appellationes in gravissimo casu, processusque juridicos tradat, ad nos mittendos. 3. Sacerdotum appellationes ad nos non concedat nisi in gravissimo casu, idque ex consilio *Stephani Josikae*, et aliorum Catholicorum ad latus Principis, ut *Stephani Bodoni*, *Joannis Zakonkemeni*. 4. Poenae pecuniariae minuantur, ne scandala majora oriantur, sed potius poenitentiae in Monasterio exequendae imponantur, ut in gravioribus carceres, orationis mediae horae, vel ut videbitur, in templo flexis genibus vel magis in gravibus, ut quis se coram majori altari prosternat. 5. Sacerdotes, qui deinceps promovebuntur ad beneficium, juramentum corporale faciant de uxore non ducenda, similiter et ordinati. Si quis attentare praesumserit, ex beneficio, imo ex provincia expellatur omnino. 6. Nemo nisi per nostram citationem Sacerdotum vocetur. Archidiaconus non subscribet, sed tantum ponet suum Sigillum. Jus in Monasteriis dicatur omnibus. 7. Frequentissime de omni statu nos certiores reddat. Quotannis unum fidelem expediat, qui omnes Catholicos per Regnum visitet, beneficioque literarum nostrarum patentium eleemosynas petat. Eleemosynae collectae servantur fideliter, de quibus certiores fieri volumus. 9. Nullus omnino ex ordine Ecclesiastico, in Sede Saeculari alicujus litem assumere, vel eam procurare audeat, nisi in Sede Ecclesiastica cum licentia Archidiaconi. 10. Quicumque ex Sacerdotibus post nostrum inde discessum uxorati sunt, citentur ab Archidiacono, si resipiscant, bene; alioquin juxta *priorem nostram instructionem* priventur beneficio, et expellantur Provincia. 11. Quicumque in vitio

idézett munkájának 234-ik lapján is közölt informatio *), mely valószínűleg Székelyföldről a bibornokhoz intéztetvén, 1591-ben Romába tett jelentésének alapját tette. Igaz ugyan, hogy e töredékben *Gálffi* mint esperest fordul elő, és e kineveztetése csak 1592-ben történt; de hiszen a jelentésben a bibornoknak több oly intézkedése említettik, miket a rákövetkezett római utasítás megtételre rendel, jeléül, hogy azokat előlegesen is megtette volt. Hogy ez informatio egyébiránt ez időtájban történt, mutatja *Fábián* fölemlítése, ki a gyergyó-szentmihályi regestrum szerint (lásd feljebb a 131-ik lapon) 1586-ban Gy. Szentmihályon (tehát *S. Nicolai*, nem *Michaelis*) pap volt.

Azon magasztaló kitételek, melyekkel *Bátori András* bibornok, hol Csik katolikus népéről emlékezik, ennek buzgóságát és az anyaszentegyházhoz való ragaszkodását kitünteti, eléggé igazolják előszavunk azon állítását, hogy e nép, daczára némely tévelyének, az egyháznak hive volt. Kevésbbé mondhatni ezt a lelkészekről

ebrietatis saepissime reperiuntur, et juxta obligationem illis datam Sacrum, et alias caerimonias solitas suo tempore non administraverint, ad tempus, tertiam partem beneficii Archidiaconus resignet ad communem utilitatem Ecclesiae. Ex arce nostra Gialu 5. Aprilis 1592.

- *) „In Sede Chyk, Parochialia Templa decem, et septem, sunt, ad quamlibet Parochiam trecentae circiter familiae pertinent. Nomina Parochialium Templorum haec sunt. 1. *S. Dominicus* ubi nullus est Presbyter. 2. *S. Thomas* nec ibi Praesbyterum habent. 3. Templum *Asumtionis Beatae Virginis*, a) ubi est Parochus *Michael Bethleni* coelebs. 4. Templum *Nativitatis Beatae Virginis*, b) ibi est *Nicolaus Fiátfalvi* Coelebs. 5. Templum *S. Michaelis*, ibi est Presbyter *Stephanus Moldvay* Uxoratus. 6. Templum *S. Nicolai*, ibi est *Demetrius* coelebs. 7. Templum *S. Joannis*, ibi est *Michael Arkos* coelebs. 8. Templum *S. Petri*, c) ibi sunt Monachi ad octo, vel decem. 9. Templum *Spiritus S.* ibi nullus est Presbyter. 10. Templum *Omnium Sanctorum*, ibi est *Michael Komlós* Uxoratus. 11. Templum *S. Stephani*, ibi est *Gabriel Csáki* uxorus. 12. Templum *S. Emerici*, ibi est *Antonius* Presbyter uxorus. 13. Templum *SS. Simonis*, et *Judae*, ibi est *Thomas Mincfiati*. 14. Templum *SS. Kozmae*, et *Damiani*, ibi est *Clemens Menasági* uxorus. 15. Templum *S. Martini*, ibi est *Stephanus*

a) Nagybaldogasszony. b) Rákos. c) Somlyó.

Háromszéken :

Nyíltan tanusítja ezt az 1649-iki január 23-án tartott országgyűlés 33-dik czikke, mely szerint a háromszéki catholicusok arról panaszkodtak, „hogy az ő kegyelmek vicáriusától az háromszéki romano-catholicus papok semmiben dependeálni nem akarnának, ha mi excessust cselekesznek, azoknak animadversiojában ellenek hogy executiot tégyen, nem engedik, nem akarván semmiben az ecclesiastica disciplina alá Canonok szerint magokat submitálni.“ Háromszéknek is külön esperestje volt ugyan; de lankasztotta annak erélyességét azon körülmény, hogy csak egy évre választatott paptársai által, mely választásban nem csak a plebánosok vettek részt, hanem az iskolamesterek is. Ezt illetőleg következőt olvashatni a vicarialis visitatio jegyzőkönyvében :

„Anno 1650. die 31-a Octobris in congregatione Sársalfensi: Ex communi voto, et suffragio denuo A. R. D. Joannem

Moldovaj uxoratus. 16. Templum *S. Georgii*, ibi est *Benedictus* Presbyter uxoratus. 17. Templum *Purificationis Beatae Virginis*, ibi est *Paulus Gálffi* Archidiaconus coelebs. Quinque igitur sunt coelibes Presbyteri, duodecim uxorati.

In Giorgio quatuor sunt Parochiae, in quibus licet omnis populus sit Catholicus, *Andreas* tamen *Lázár* tria templa parochialia imaginibus combustis, Altaribus destructis, et Sacris vestibus in usus profanos conversis penitus vastavit, et pro Catholicis Presbyteris haereticos substituit. Nomina Templorum haec sunt: Templum *S. Michaelis*, (?) ubi est *Fabianus* Presbyter Catholicus. Tria Templa in *Zárhegy*, *Ujfalu*, et *Alfalu* existentia devastata sunt.

In Sede Kászon duae sunt Parochiae in quarum una Parochus est Catholicus *Albertus* quidam uxoratus.

Sacerdotes harum sedium subsidium vitae ac stipendium hujusmodi habent, in quibusdam possessionibus medium cubulum tritici, et unum cubulum avenae singulae annuatim dant familiae. Ad hunc modum pene omnes parochiae presbyteris debitum persolvunt subsidium. Qui ex Csik egressi passim per Transsilvaniam et Hungariam parochos agunt, coelibes sunt hi: *Valentinus Ladó*, *Nicolaus Feyr*, *Thomas Mihályi*, *Blasius Csívi*, *Mathias Facse*, *Blasius Kissasszonyi*, *Stephanus Zentmihályi*.

In sede Kézdi sub Archidiacono sunt sex parochiae, sex parochi sat.“

Gyergyai ad officium Archidiaconatus eligimus ad annum usque proximum subsequentem, idest, usque ad festum Nativitatis Christi, sub hac conditione: Az jövő közelebbi karácson napjához esztendő eltelvén ő kegyelme az esperestséget resignálja, és ha az communitas ő kegyelmét helyben hagyja, akkor is az egész communitas részes legyen az jó usus szerént.“

Hogy pedig a kántorok is vettek részt az esperest választásában, mutatják ugyanazon jegyzőkönyvnek következő szavai:

„Anno 1673. Reverendissimus Dominus *Casimirus Domokos* fecit quasdam novitates in eligendis Archidiaconis, exclusis magistrorum candidandi autoritatibus.“

Első, a plébánosok és kántorok által választott esperestök, kiről okmányaink tanuskodnak, *KisMárton* volt:

NOS SIGISMUNDUS RÁKÓCZY etc. Memoriae commendamus etc. quod cum intelligamus Reverendum *Martinum Kys* Torjanum sacerdotem catholicum possessionis Lemhin, qui ab eruditione, pietate et integritate, modestia, vitaeque innocentia Nobis prae ceteris commendatur, publico universorum sacerdotum et ministrorum catholicarum ecclesiarum, ac magistratuum secularium in tribus sedibus Siculicalibus Sepsi, Kézdi et Orbai existentium calculo et suffragio in Archi-Diaconum earundem Ecclesiarum Romanam religionem profitentium electum et designatum: Idemque suas apud nos vehementer interponat petitiones, quatenus pro veteri consuetudine praefatum Martinum Kys in munere Archi-Diaconatus benigne confirmare dignaremur. Nos pro ratione officii nostri et auctoritate, dictorum sacerdotum et ministrorum, Magistrorumque secularium electioni ac designationi trium sedium benevoluntatis assensum praebentes eundem *Martinum Kys* in praedicto munere Archidiaconatus benigne confirmandum et ratificandum duximus; dantes et concedentes eidem omnigenam auctoritatem in suis ecclesiis ministros constituendi, statuendi et collocandi: causas matrimonii et alias quaslibet forum spirituale concernentes dijudicandi, sententiamque in eisdem decisivam ferendi: errata ministrorum corrigendi, rebelles debito modo puniendi: item jus et sententiam dicendi, laicis contententibus adversus clericum iudicium administrandi, ecclesias suas bono et decenti ordine regendi: omnia, quae sui muneris erunt, peragendi et exequendi; ita tamen, ne se quovis modo in officium aliarum ec-

clesiarum cuiusvis religionis ingerere debeat, prout tempus intra praemissum confirmamus, ratificamus, damusque et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum Albae-Juliae 18-a Maii Ao. 1607.

(Ex Archivo Alb. IV. Libro Regio pag. 39).

Oda juta t. i. egyházunk sorsa, hogy Erdély e részében, hol a hitujítás előtt 97, ugymint: *Sepsiben* 37, *Kézdiben* 33, *Orbaiban* 17 és a *Niklósvári* székbén 10 plébánia létezett, a tiszttán katholikus helységek száma alig haladta meg a tizet, melyeknek lelki gondozása az így megválasztott esperestől függött.

Erdélyi egyházunk e szomorú állapota magára vonta ugyan a nagy PÁZMÁNY figyelmét, mint ez a következő okmányból látható:

Sanctissime Pater, Domine Benignissime!

Plures quam triginta sunt anni, ex quo, tametsi semper nominati fuerint per Reges Ungariae Episcopi Transsilvaniae, nemo tamen illorum vel beneficium Sedis Apostolicae sollicitavit, ut consecrari possit, vel de reditu in Transsilvaniam cogitavit. Atque ita factum est, ut nec in locum pauculorum sacerdotum, qui illic erant, quisquam succederet, nec ulla pastoralis cura gregi exiguo admoventur. Ex quo, vix dici potest, quantam stragem acceperit res Catholica.

Quocirca diu multumque ego laboravi, ut Religiosus aliquis Ordinis Sancti Francisci, lingvae ac legum Patriae gnarus inveniretur, qui apostolico more (nam in Transsilvania Episcopus, nullos omnino proventus habet) praesens illam Ecclesiam adiutum iret. Sed cum, vel ob senium, vel ob alia impedimenta, nemo e sacra illa familia idoneus reperiretur, Dominum *Simándi*, diu a me et in parochiis, et in Capitulis probatum virum, sua quoque sponte ad rem catholicam promovendam animatissimum, integrae vitae, ac famae, virum maturum, eo adduxi, ut sine sacculo et pera, sine ullis provisionibus Apostolicum Episcopatum in Transsilvania exerceret, quod et libenter etiam cum vitae periculo se facturum recepit.

Difficultas nunc a Sacra Rituum Congregatione mota est, de jure praesentationis, an Regi Ungariae competat: et per hanc disceptationem cura animarum et Religionis detrimenta negliguntur.

Quocirca humillime ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus, demisse rogo, ut siquidem Sanctitati Vestrae ita videatur: ut de Jure Regis Ungariae disceptetur: absque praejudicio hujus controversiae, in tanta necessitate, Sanctitas Vestra, ad Regiam Praesentationem, eligere ac consecrare velit nominatum Dominium *Simándi*. Illud enim certum est, quod si absque Regiae Praesentationis vigore, electio ipsius per Sanctitatem Vestram fiat, nullo modo admittatur. Cum id legibus Regni, ante haereses exortas latis, gravissime sit cautum.

Ego Sedis Apostolicae et Sanctitatis Vestrae dignitatem ac jurisdictionem, ut oculi pupillam etiam cum vitae dispendio propugnare constitutum habeo: humiliter tamen suggerere Sanctitati Vestrae haec debui, ne neglectae curae animarum reatum contraham. Acquieturus libenter omnibus, quae hac de re Sanctitas Vestra disponet.

Cujus iterato pedes Beatos veneror, ac Paternam benedictionem humiliter peto, Deum orans, ut Sanctitatem Vestram Ecclesiae suae salvam velit. Posonii 27-a Augusti 1635.

Sanctitatis Vestrae

humillimus ac obligatissimus Servus
Cardinalis Pázmán m.p.

(Az esztergomi primási levéltárból).

Azonban *Simándi* törekvése, ki az egyházon ejtett sebek gyógyítása végett, mint *Kazi* irja, 1632-ben Erdélybe jővén, zsinatra hívá meg a papokat, éppen a háromszékiek ellenállása által hiúsították meg, kik Erdélyből kiutasítását a fejedelelemnél szorgalmazák és azt meg is nyerék. Háromszéken tehát újból csak is a fejedelem által megerősített esperest folytatá a lelki felvigyázást, miről a következő okmány tanuskodik:

GEORGIUS RÁKÓCZY Dei gratia, Princeps Transsilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc. Fidelibus nostris Spectabilibus, Magnificiis. Gener. Egreg. et Nobilibus, Agilibus, Supremis et Vice Comitibus, Judicibus, Vice-Judicibusque Regiis nobilium quorumcunq. Comitatum, item Capitaneis Judicibus Regiis Supremis, Vice-Capitaneis, Vice-Judicibusque Regiis quarumcunq. Sedium Siculicalium, signanter autem trium Sedium Siculicalium Sepsi, Kézdi, et Orbai. Reverendis item, prudentibusque ac Circumspectis Sacerdotibus, Magistris ac

Rectoribus Ecclesiae ac Scholae Romano-Catholicae: Judicibus et Juratis Civibus in quibusvis oppidis, villis, et possessionibus dictarum trium sedium Siculicalium; nec non Szárazpatak, Peselnek, et Bereczk Comitatuq. Alben. Tranniae existen., commoran., eosq. vices geren. modernis, et futuris quoq. pro tempore constituendis: cunctis etiam aliis cujuscunq. status, conditionis, ordinis, gradus, honoris, officii, dignitatis, praeeminen., et functionis hominibus praesen. notitiam habituris nobis dilectis, salutem et gratiam nostram! Quoniam nos juxta antiquas regni hujus nostri Transsilvaniae praerogativas, et jura quibus inter alias publicas immunitates, libertates, etiam religionis exercitium permittentibus esse statuitur, omnes hactenus et singulos secundum conscientiae cujusvis Deo debitae placitum in suo consveto religionis cultu perseverandi. eiq. conservand. studium exemplo nostro poster. etiam relinquendum esse duximus semper: ex eo autem Reverendum *Stephanum Vásárhely* nunc Ecclesiae possessionis Gelencze Parochum, Ecclesiarum Romano-Catholicarum Districtus trium sedium siculicalium Sepsi, Kézdi et Orbai Archidiaconum una cum singulis earundem Ecclesiarum sacerdotibus scholarumque Magistris, ac Rectoribus modernis, et quolibet tempore constituendis in nostram principalem recipientes protectionem, nomineque, et in persona nostra vestrae committentes defensionem: Eundem *Stephanum Vásárhely* Archidiaconum cum adjunctis sibi quovis tempore personis Ecclesiasticis, approbatamq. receptarum religionum consuetudinem, a modo deinceps dictas Ecclesias, et scholas Romano-Catholicas in praefatis tribus sedibus siculicalibus Sepsi, Kézdi et Orbai, nec non Szárazpatak, Peselnek et Bereczk praefatis possessionibus, et Comitatu dicto Alben. Tranniae habitas visitet, earumq. sacerdotes et magistros rectoresq. scholae de doctrina, vita et moribus diligenter examinet, delinquentes ex antiqua consuetudine juxta merita puniat, omnesque secundum suum posse in avitae, verae, et sincerae pietatis normam revocet, templor. scholar. et parochiar. aedificia collapsa erigi, et restaurari curet: atq. omnia et singula quae ad cultum Romano-Catholicae religionis excolen. requiritur ac etiam quomodo sui muneris Archid. ex usu, et consuetudine antiqua esse censebuntur, tam in rerum Ecclesiarum administratione, quam morum ac vitae communis probitate, et bonitate totis viribus sedulo observet, et cum omnibus Archidiaconatus sui hominibus ob-

servari faciat, *prout exmittimus, et ad omnia peragenda plenariam eidem facultatem facimus*, praesen. per vigorem. Quocirca vobis et vestrum singulis harum serie committimus, et mandamus firmiter, quatenus, dum et quodocunq. cum praesen. fueritis requisiti, dictum Stephanum Vásárhely Archidiaconum, suoque Archidiaconatui addictos sacerdotes, magistros et rectores in personis, rebusq., et bonis ipsos contra omnes, et quosvis illegitimos turbatores, impeditores, molestatores, et vexatores, et refractarios tueri protegere, ac defendere, ac dum, et quodocunque idem Stephanus Vásárhely Archidiaconus cum adjunctis sibi personis Ecclis in medium vestri exire voluerit, eidem liberam, tutam, securamq. itineran., commoran., Ecclesias praedictas sui Archidiaconatus visitandi potestatem, et copiam dare, ac permittere, darique ac permitti facere, ac in rebus, negotiisq. Divinum cultum et Eccliam consuetudinem, ac dispositionem concernen., obedientiam, honoremque praestare, in bonis et proventibus Ecclesiasticis etiam per juramenti sacramenta, si necessum, et aequitati visum fuerit, praestan. requiren. veritatis causa minime denegare, imo testimon. perhibere, et apud quos talia bona vel proventus reperirentur, ad requisitionem ejusdem Ecclis remittere, et resignare, in his omnibus, uti necessitas postulaverit, juriq. et justitiae consonum fuerit, contra forte refractar. brachio etiam et auxilio seculari eidem succurrere, et pia ejusdem studia, officiiq. sui exercitia promovere modis omnibus debeatis ac teneamini. Secus non factur. Praesen. perlectis exhiben. restitutis. Datum in arce nostra Munkátsien. die ultima mensis Augusti Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo, Quadragesimo sexto.

G. Rákoczy (L. S.) eratq. subscript. ac sigillo proprio ejusdem Principis super cera hispanica rubra impressiva munit. patenterq. confect. ac deniq. in altera facie superscriptio exhibitionis uti sequitur:

Anno Domini 1646 die 13. Septembris exhibita in oppido Kézdi Vásár in sede judiciar. coram generoso Dno. Thoma Basa Jud. R. trium sedium cum hac subscriptione:

Thomas Basa m.p.

Hoc transumptum cum veris originalibus collustratum in omnibus verbis, et clausulis eisdem conforme esse, et concordare fide nostra mediante sub manuum nostrar. propriar. subscriptio-

nibus, et sigillor. usualium impressionibus attestamur, Anno 1756 die 12. Januarii in possessione Lemhény Incl. Sedis Siculicalis Kézdi

Michael Keserü, (L.S.) et Franciscus Kövér (L.S.)
Nobilis de Uzon Nobilis de Lemhény.

(A Károlyfejérvári püspöki levéltárból).

Oly szomorú vala a háromszéki hivek egyházélete e korban, hogy arra fátyolt kívánnván vetni, elégségesnek tartjuk a következő adatokat idézni, mikből világosan kitetszik, mennyibe került a Vicariusoknak, kik a 17-ik század közepétől fogva Háromszékre is kiterjeszték befolyásukat, a bajt csak valamennyire is orvosolni:

a) Az 1649-ki január 23-án Gyula-Fejérvárt tartott országgyűlés szükségesnek látá, maguknak a háromszéki hiveknek kérelmére, elhatározni: hogy nőtelen pap is lehessen esperest, ha a nős papok is vásztják.

b) Az 1652-ki szeptember 5-én Kézdi-Vásárhelyt tartott szent széken *Benkes Jánost*, szentléleki plébánost, ki azért, hogy a Vicarius által sürgetett nőtelenség visszaállítása után megnősült, perbe idéztetett, még azért is megbüntettetett, hogy *Gyergyai Jánost* és a többi házas papokat schismaticusok-, haereticusok- és excommunicatusoknak nevezte.

c.) Ugyanazon *Benkes János* más alkalommal *Gyergyai János* esperest által arról vádoltatván, hogy „az házas patereket kiprédikálta publice, hogy excommunicationban vannak, valakik miséjeket hallgatják, kiváltképpen őt és az új patereket, kik Vicarius hire és akaratja nélkül papságra mentenek és ordináltatták magukat“, 200 forintig convincáltatni és közüllök perpetuáliter excludáltatni kérte, mi határozatul ki is mondatott; hasonló büntetésre ítéltetvén „mivel *vicarius képe a memoria hominum ezen a földön nem lévén*, az *Inctus nescitur*, quo spiritu ductus vicarius képeinek instituálta magát, hogy néhányszor cursusával — körlevéllel — a komunitást convocálta.“

Hogy a vicariusnak *Gyergyai Jánost*, ki az ellene mozditott keresetet a fejedelem közbenvetése által többször meghiusította, rendre utasítani végül sikerült, mu-

tatja a háromszéki jegyzőkönyvnek, melyből ez adatok meritvék, következő helye:

„Causa levata in communi congregatione nostra in possessione Kézdi-Szentlélek, coram A. R. D. *Joanne László* Vicario Gen. in Transsilvania Romano-Catholicorum, nec non R. D. *Michaelé Tusa* trium sedium. sicul. Sepsi Kézdi et Orbai Rno Catholicorum Archidiacono 1659. die 7-a Aprilis:

Deliberatum: Mint *Gyergyai Jánosról* in facie Sedis judicariæ constál, hogy . . . hitivel és subscriptiójával egyszer confirmált, *Sükösd* vicarius urunk declarált canonokat és regulákat Ecclesia hire nélkül kimetélte és azokkal ellenkezőket hűti és canonok ellen irt és condált, az mellett ad secundas nuptias olyanokat transmittált sacri-lege fizetésért, kiknek élő urok s élő feleségek volt, az mellett papságáról sem bizonyosága, sem formatája nem lévén, az mint maga nyelve vallásából constál, hogy neki papsága nincsen, licentiát barátoktól vett volt, de azok megharaguván, azt is revocálták; az is világosan constál, hogy . . . sok hamis törvényeket tett pénzért és fizetésért, mind ezekre a rettenetes ratiokra, szent canonok violatiojára tetszett, hogy arestáltassék és ad libitum Vicarii Generalis, az hol ő kegyelme akarja, conserváltassék. A mi bonumi pedighen vannak, personam suam concernentia, quam mobilia, tam immobilia quocunque nomine nominata, et quovis loco existentia intra triduum ab Archidiacono electo et confirmato cum suis assessoribus, advocato etiam seculari brachio, si ita visum fuerit Ecclesiae, confiscentur, non obstante qualicunque prohibitione, aut appellatione, cum peccatum non dimittatur, donec ablatum restituitur, proinde voluntate vicarii personis laesis et legitimis distribuantur.“

Ugyan e congregatio alkalmával május 2-án *Felvinczi Ferencz*, *Hatolkai Demeter* és *Patzai György*, mivel nejeiket elbocsátani vonakodtak, detentiora ítéltettek. Ekkor kelt az akkori idő szellemében és akkor divatban volt kifejezésekkel irt imez kötelezvénny is:

Sub iisdem Regiis eadem die, possessioneque in praesentia Spectabilis ac Generosi Domini *Clementis Mikes*, supremi Ca-

pitanei Sepsi, Kézdi et Orbai, *Francisci Mihálcz* V. J. Regii sedis Kézdi de Polyán et *Joannis Szacsvai* de Esztelnek nobilium sequentes literae sunt confectae: Mi *Cserei János* pap, és *Pécsi István* pap, és *Patzai György* pap adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik, ez levelünknek rendiben, hogy in anno praefato, die et loco superius denominato, mi is magunkba szállván, és papi tisztünk- s köteleességünkről meggondolkozván az Concilium Tridentinum szerint mindenekben élni akarván, szabad akaratunk szerint feleségünktől, melyekkel eddig hitünk s canon ellen élünk, elválunk in perpetuum, soha sem beszélünk, nisi honestis et oculatis testibus, házakot nem frequentáljuk, semminémü commerciumot velek nem instituálunk, soha nem is redeálunk többször az elhagyott asszonyokhoz. Isten minket úgy segéljen, sem pediglen másokat nem requirálunk arról, nem is szólunk senkinek, hogy papi köteleességünk és canon ellen feleségeinkhez redeálnánk. Ha pediglen fogadásunkat vagy in parte, vagy in toto violálnánk, eo facto egy vagy két bizonyság cemprobálná, sine ullo juris processu megfogattassunk, in perpetuum detentioban legyünk. Hogyha pediglen reincurrálnánk az causában, ezen dolgan pert soha se indithassunk, hanem akármi névvel nevezendő circularis tiszt ur vagy nemes ember által intercipiáltathassunk. Ha pediglen köteleességünkhöz magunkat nem tartanók, a föld mint Chore Datant és Abiront elnyeljen, az Istennek minden átka reánk szálljon, menyországból Luciferrel kizárassunk, az lelkünk ne üdvezüljön, a testünket a föld bé ne fogadja, az angyal ne várjon, Atya, Fiu, Szent-Lélek úgy segéljen, hogy azt mindenekben praestáljuk, a mit hitünk szerint subscribáltunk anno, die ut supra.

Stephanus Pétsi consentiens ia omnibus m.p.

Joannes Cserei subscripsi.

Georgius Patzai consentiens in omnibus juxta fidem meam.

Demetrius Hatolkai consentiens in omnibus punctis.

Ezen hittel erősített fogadó levelekre minémü választ nyertek legyen, a jegyzőkönyvből ki nem tetszik, mivel a más lapja a levélnek egészen tiszta. E szigorú eljárás, valamint *Mikes Kelemennek* azon tulbuzgó föllépése, melynél fogva a bábörtönözött *Gyergyai Jánost*, hogy *Béldi Pált*, ki őt kiszabadítani akará, megelőzze, *Szeredai Antal* állításaként Csikszereda mellett egy dombon, má-

sok szerént pedig Kászon és Háromszék közt lefejeztette, (nem pedig, mint *Kazi* mondja, agyon köveztette) a papok házasságának Háromszéken is véget vetett.*)

Udvarhelyszékben

is voltak nős papok, miről a következő okmány is tanuskodik :

Illustrissime ac Celsissime Princeps, Domine Domine nobis Gratosissime, fidelitatem, ac fidelium perpetuorumque servitiorum nostrorum in gratiam Illustrissimae Celsitudinis Vestrae debitam, humillimamque semper oblationem.

Az Ur Isten ő felsége Nagyságodat mint kegyelmes urunkat birodalmában naponként kívánsága szerént való jó szerencsés hosszú élettel áldja meg, és birodalmát Nagyságodnak terjeszse sok esztendőre, szegény hazánknak jövődöbéli megmaradására.

Nagyságos kegyelmes urunk alázatosan jelentjük Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak. Hozá mi nekünk az Nagyságod kegyelmes mandatumát Udvarhelyszékben Szetelakán lakó nemes vicarius *Ferencz* uram, az mely attestatoria levelében parancsolja Nagyságod mi nekünk több hivei közül, hogy az Exponenstől mi előnkben mutatott helyre elmennénk, és az kiket mi előnkben az Nagyságod mandatumával hinának, azokat elsőben erős hittel megesketrnök, vallásokat bévönnök, és Nagyságodnak az mi hitünk szerént megírnök; mi annakokáért az Nagyságod kegyelmes parancsolatjának mindenben engedelmesek lévén, elmentünk Udvarhelyszékben Udvarhely városában az nemes Lörincz Deák uram házához, és az kiket az Exponens mi előnkben az Nagyságod levelével intet, mi azokat elsőbben erős hittel megeskettük, és vallásokat bévöttük, kiknek vallási eszképpen vadnak :

1. Testis *Márton* Deák bogárdfalvi, primipilus, annorum 63. juratus, examinatus, fassus. Az kérdésben én azt tudom, mikor *Bachoni András* pap calvinista esperest vala, Szetelakán sokaíg lön pap. Szetelakáról Udvarhelyre jöve papságra lakoul. *Mikes*

*) A körülmény, hogy a *Szentlélek* és *Somlyó* közötti hegylátma is *paphalálának* neveztetik és a nép ama tényt itt történtnek szájáról szájra mondja, *Szeredai* állítását igazolja.
K.

Sigmond süvege levéve kéré az szetelaki megyét, hogy engedjék meg, hadd lakják pápista pap ott, hadd járhasson ő is oda jobbágyostól az praedikátiora. *Mikes Sigmond* törekedésére ilyen eonditioval engedék meg, hogy *Péter* papot oda hozzák Oroszhegyből, magyarul prédikáljon, misét ne mondjon és magyarul énekeljenek, ez ideig meg magyarul prédikállottak és énekeltek, misét nem az én emlékezetemtől fogva, hanem most mondnak misét.

2. *Pap József* diafalvi, primipilus, annorum 60. juratus, examinatus, fassus in omnibus sicut primus testis.

3. *Vágási András* szetelaki, Gagi Miklós Ferencz uram jobbágya, annorum 70. juratus, examinatus, fassus in omnibus sicut primus testis.

4. *Oroszhegyi Péter* papnak néhányak meghagyatott özvegye *Simofi Márta* asszony, nemes személy, annorum 60. jurata, fassa. Az én szegény uram sokáig lakék Szetelakán papságon; de misét nem mondott, az mint másoktól is hallottam ezelőtt való időben is ezelőtt 60. esztendővel nem tartottak Szetelakán misemondó papot; hanem most tartnak, nem is engedték meg, hogy olyant tartsanak.

Az mi előnkben intett személyeknek neveket, conditiojokat és vallásokat, mi Nagyságodnak az mi hitünk szerint megirtuk és az Exponensnek pecsétünk alatt megadtuk. Datum in oppido Udvarhely die 18-a septembris 1651. Deus Optimus Maximus Illustr. Celsitudinem Vestram bene ac feliciter ad annos quam plurimos conservet!

Ejusdem Illustr. Celsitudinis Vestrae

humiles fideles, perpetuique servitores

Alexander Pakot de
Szentlélek.

Gregorius Lajos de
Szentkirály, nobiles.

Külső czim: Illustrissimo ac Celsissimo Principi, Domino Domino *Georgio Rákóczi*, Dei gratia Principi Transsilvaniae, partium Regni Hungariae Domino, et Sicularum Comiti etc. Domino Domino nobis naturaliter Clementissimo.

Katholikus Nagyaink

azon rendithetlen ragaszkodásának, melylyel anyaszentegyházunk iránt viseltettek, tulajdonithatni nagy részben

vallásunk e reá nézve szomorú időszakban való fönmaradását. *Kereszturi Kristóf* — és azokról, kik 1607-diki június 20-án ünnepélyesen tiltakoztak az akkori országgyűlés azon határozata ellen, mely a katholikusok lelkipásztorait újból kitiltá, hálával emlékeztünk már a maga helyén. Folytatjuk e hálás megemlékezést, midőn a következő okmányokat juttatjuk kegyes olvasóink tudomására :

Bátori István

Kolozsvárt tanodát és növeldét alapít.

1. Nos *Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kyoviae, Woliniae, Podlachiae Livoniae* etc. Dominus, nec non *Transsilvaniae Princeps, ad perpetuam rerum, temporumque memoriam, universis, et singulis, quorum interest, et intererit in posterum, harum notitiam habiluris, haec significamus. Duo sunt, in quibus Principis munus potissimum consistit, quorum alterum est, ut cultus divinus, verus, et germanus inter suos retineatur, qui hominis praecipuus statuitur finis; alterum ut cuique jus suum reddatur, quod civilis vitae fundamentum judicatur. In utroque ab initio regiminis nostri in Transsilvania etiam praestare aliquid conati sumus; in primis autem in depellendis erroribus religionis, quibus illa provincia, divino munere nobis oblata, implicata est, quibus in rebus nulla praestantior ratio se nobis obtulit, quam ut exemplo caeterorum Principum doctos viros, pietate, ac vitae commendatione insignes in Transsilviam accerseremus, quorum doctrina, et piis institutis vera pietas in suam antiquam possessionem restitueretur, et sacrarum literarum, atque humanitatis studiis juvenes instructi, alii ad tractandas res sacras, alii ad civilitatis studia aptiores redderentur; quarum quidem rerum causa nostrae gentis homines, longissimas peregrinationes, magno sumptu suscipere sunt coacti: cum neque in Transsilvania, neque in ipsa Ungaria, collegia, aut Academiae ullae haberentur; imo saepe permultis praeclaris ingeniis alio ob sumptuum inopiam proficisci non liceret (Rebus Hungariae Turcica potentia aucta vehementer afflictis) hinc intermissis honestis literis inter militares homines scientia destitutos, etiam pietatis studia refrixerunt, et omnis vitae elegantia sublata est. Quamobrem ut et Deo, et hominibus vixisse, atque adeo de posteritate bene meriti videre-*

mur, ex certa scientia, et multa deliberatione nostra, cum Beatissimo in Christo Patre, et Domino, Domino *Gregorio* Papa decimo tertio Pontifice Maximo, et Illustrissimo Principe Domino *Christophoro Báthory* de Somlyó Vajvoda regni Transsilvaniae, et Siculorum Comite, Fratrem nostro Charissimo communicato consilio, scriptis praeterea ad Venerabilem Patrem *Laurentium Magium*, Sacrae Theologiae Doctorem, Provinciale Societatis Jesu, per Bohemiam, et Austriam literis, visum est Claudiopoli, alias Kolosvár, Transsilvaniae urbe, in Provinciae limine sita, et hominum aditu ex Hungaria, Polonia, aliisque locis frequenti, Collegium Societatis Jesu instituere. Qua de familia Societatis Jesu eo potissimum nomine suscepta nobis est cogitatio, quod testatum jam illa, apud omnes fere populos Christianos fecerit, de suo praeclaro, utilique in Ecclesia, et Republica instituto, et munere, quo ex praescripto ordinis sui, tam bonis, humanioribusque literis, et disciplinis omnibus, quam moribus bonis juventutem imbueret, et erudire, et tam in Ecclesia, quam Scholis, piis ministeriis, studiisque, quibus assiduo ejus Societatis Patres incumbere debent, ingeniorum cultui, ac animarum saluti studere tenentur. Ac ne hujus consilii fructus subditis nostris Transsilvanicis, caeterisque vicinis locis diutius deberet, nil nobis prius putavimus, quam ut vel ad ipsum bellum abhinc biennium procincti, et jam Vilna urbe nostra relicta, versus Poloniam cum exercitu nostro profecti, Venerabilem olim Patrem *Franciscum Sungerium*, per Regnum nostrum Poloniae, Societatis Jesu Provinciale, in castra nostra evocarem, et cum eo de mittendis sumptu nostro in Transsilvaniam e Societate Jesu, aliquot doctis viris ageremus, quod ipse pro suo studio erga Rempublicam Christianam nonmodo promovendum suscepit, sed etiam se aliquos ex Societate in Transsilvaniam deducturos recepit; quam quidem voluntatem nostram paullopost (dum nos obsessa arce Polocensi, in ea recuperanda a Mosco hoste nostro, magnique Ducatus nostri Lituaniae laborarem) deductis duodecim, vel eo amplius, ad docendum interioris doctrinae, et probitatis Viris qui in vinea Domini cum fructu operarentur, perfecit, minime longinquitate itineris, multo minus vario discrimine, cui homines interdum peregrinantes sunt obnoxii, deterritus. Quare nos respectu et causa istius muneris praedictae Societatis Jesu, quod ex ordinis sui legibus, et instituiis, cum literis disciplinisque tradendis, dum pietatis, re-

ligionis, ac bonorum morum propagatione ab ea praestari debet, pro nostra in religionem, humaniores literas, et ipsam Provinciam nostram Transsilvaniae, cujus salutis, uti libertati, humanitati, ac ornamentis consulere hac in re volumus, ex certa scientia nostra, animoque bene deliberato, et maturo consilio, in Jesu Christi Domini nostri Sacramento nomine, in civitate nostra Claudiopolitana, alias Kolosvár nuncupata, Collegium Societatis Jesu fundamus, facimus, instituimus, ordinamus, et erigimus, et bonis, redditibusque infrascriptis afficimus. Quam foundationem perpetuis futuris temporibus in omne aevum valere volumus, attribuentes praedictae Societati Jesu, accedente auctoritate Apostolica, Monasterium desertum, olim Ordinis Franciscanorum Fratrum, liberalitate Regum Hungariae exstructum, in platea *Farkas-utcza*, muro civitatis contiguum, cum templo, hortis, areis, turribus, atque adeo locis omnibus circumjacentibus, juxta moenia Civitatis, in quorum usu, ac possessione praedicti fratres Franciscani antiquitus fuerunt, praeterea domum proximam, in qua olim religiosae Virgines habitabant, ut in ea Schola aedificaretur, cum omnibus rebus ad eam quomodocunque pertinentibus, liberando eadem loca, et ipsam Societatem Jesu ab omni jurisdictione, onere et servitute civili, causarum omnium saecularium, et earum, quae fori Ecclesiastici non erunt; notionem tantum Illustrissimo praedicto fratri nostro Charissimo, reliquisque successoribus nostris reservantes. Ut vero isti Collegio a nobis, ut supra dictum est, instituto, ne ad jura, ornamenta, praeceminentias, ad consuetudinem reliquarum in Orbe Christiano Academicarum, desit, ex Regia nostra singulari gratia, vigore praesentium statuimus, et decernimus, ut qui in humanioribus literis hebraeis, graecis, et latinis cum laude versatus fuerit, et postea ad alterutrum facultatum, sive Theologiae, sive Philosophiae fastigium, argumentis prius doctrinae suae editis, judicio collegii pervenire voluerit, ad gradus, et Baccalaureatus, et Magisterii et Doctoratus promoveri possit. Quare quidem promotio tantum dein juris, dignitatis praeceminentiae, ornamentis habeat, quantum istiusmodi promotiones in Italiae, Galliae, Hispaniae et Germaniae Academicis de jure et consuetudine habere solent, et possunt. Quod ut auctoritate Pontificis Maximi sanciat, et privilegia justae universitatis hoc Collegium omni ex parte obtineat, apud Sedem Apostolicam contendemus. Pro societatis autem eiusmodi sustentatione

tionem Abbatiæ Beatissimæ Virginis Mariæ de Colosmonostora, cum antiquo pago, qui paene conjunctus est suburbio Civitatis præfatae Colosvár, et aliis totalibus, et integris possessionibus — in Comitatu Colosiensi existentibus, sitis, (quæ cuncta bona Abbatiæ præscriptæ, post novissimum reditum in Regnum Transsilvaniae, Serenissimæ olim Dominae Isabellæ Reginae Hungariae etc. et filii sui Serenissimi quondam Principis, Domini Joannis II. Electi Regis Ungariae, felicissimarum recordationum, in comitiis generalibus ad festum Beatae Catharinae Virginis, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto in civitate Colosvár celebratis, una cum aliarum Ecclesiarum Transsilvanicarum bonis, consensu omnium statuum, et ordinum ejusdem Regni Transsilvaniae ad publicum Fisci usum applicata, et redacta, huicque ad dispositionem et facultatem Serenissimæ dictæ Reginae Isabellæ, et filii ejusdem Domini Joannis II. præfati Electi Regis Hungariae translata fuere, denique consequenti tempore, ex gratia, et liberalitate ab eodem Joanne Rege jure perpetuo ad Magnificum quondam *Franciscum Forgács* de Gyemes pervenire: eo vero in Italia nullis relictis liberis defuncto, cum ad fiscum publicum iterum recidissent, postea ex commemoratis possessionibus tres totatos (totales) et integrae — — excellenti *Georgio Blandrata* Doctori medico nostro, pro suis in nos præstitis fidelibus servitiis, jure perpetuo collatae; porro per eum *Georgium Blandrata* eadem tres præfatae possessiones consensu nostro, summa quinque millium florenorum fidelibus nostris Magnificis *Alexandro Kendy* de Lona, et *Wolfgango Bánffy Lósonczy* venditæ, ac postremum propriis nostris sumptibus dinumerata, ac soluta eadem quinque millium florenorum commemoratis *Alexandro Kendy* et *Wolfgango Bánffy* summa ad prædictam Abbatiæ, possessionem a commemoratis *Alexandro Kendy* et *Wolfgango Bánffy* recuperatæ eidemque Monasterio de Colosmonostora restitutæ sunt, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentis quibuslibet et c. commemorato collegio Societatis Jesu dedimus donavimus, et contulimus: quemadmodum vigore præsentium damus, donamus, et conferimus et c. In quorum omnium fidem diploma hoc nostrum manu nostra subscripsimus, et sigillo nostro, quo in rebus Transsilvanicis utimur, pendenti mandavimus sigillari. Datum per manus Magnifici fidelis, nobis sincere dilecti Martini Berzeviczey, Equitis, et nostri per Trans-

silvaniam Cancellarii, ac Capitanei Stargas dicti, in arce nostra Regia Vilmensi, duodecima die mensis Maji anno Domini millesimo quingentesimo octogesimo primo, regni vero nostri quinto.

Stephanus Rex m.p.

Martinus Berzeviczy m. p.
per Transsilvaniam Cancellarius.

2. *Stephanus Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque Dominus, nec non Transsilvaniae Princeps.* Fidei nobis dilecto Magnifico *Ladislao de Sombor*, Consiliario nostro, et Arendatori Decimarum nostrarum Transsilvanarum, aliisque in hoc officio successu temporum constituendis, modernis et futuris salutem et gratiam nostram Regiam. Institimus ad Collegium Societatis Jesu Claudio-poli nuper a nobis fundatum etiam Seminarium Juvenum, tam nobilium, quam plebejorum, qui obtineam fortunam ingenium Literis excolere non possunt, ad eamque rem sumptus annuos Mille ducatorum aureorum Ungaricalium, ex Censu Cathedratico pastorum, sive Plebanorum Saxonum Transsilvanorum deputavimus et assignavimus, quemadmodum literae nostrae praefato Collegio Societatis Jesu desuper concessae latius testantur. Mandamus itaque Fidelitatibus Vestris, et per praesentes serio committimus, ut quotiescunque hisce Literis nostris requisitae fuerint, singulis semper annis praedictos Mille Ducatos aureos Ungaricales ex praescripto plebanorum censu plene ac integre praefati Seminarii praefectis et procuratoribus numerent ac deponant, nec secus faciant. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Arce nostra Regia Nepolomice. 12. die Men. Febr. Anno Domini 1583. Regni vero nostri Septimo.

Stephanus Rex. (L. S.)

Mart. de Berzevicze,
Cancell.

(Battyáni könyvtárából. Ns. I. 12. 19. lap.)

3. Nos *Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kioviae, Volmiae, Podlachiae, Livoniaeque etc. Dominus, nec non Transsilvaniae Princeps, memoriae commendamus tenore praesentium, significantes, quibus expedit, universis, quod nos pro nostra inprimis in Deum, Optimum, Maximum pietate, quam rebus omni-*

bus potiore[m] semper duximus: deinde pro ea cura, et studio, quod in promovenda religione Christiana libentissime impendimus: postremo peculiari etiam quodam gentis nostrae Hungariae amore incitati, nihil hactenus earum rerum, quae ad Provinciae nostrae Transsilvaniae cultum, ornamentum, commodumque spectare arbitrati sumus, reliqui fecimus; dedimus siquidem ante omnia operam, ut juventutis in pietate, et honestis disciplinis, ex quibus omnis humanitatis ratio petitur, instituendae gratia, complures docti et pii viri ex Societate Jesu in illam patriam se conferrent, sedes ibi figerent, ludos aperirent, et depulsa sensim barbarie, quae injuria temporum irrepserat, maxima hominibus illis commoda importarent. Ad quae omnia eo rectius instituenda, atque perficienda, amplissimum iisdem patribus Societatis Jesu collegium attribuimus, et fundavimus, sumptus iis necessarios supeditavimus, scholas aedificavimus, ac omnibus in rebus eorum usibus abunde prospeximus. Quibus ita ex ordine provisus, illud quoque nobis omittendum non fuit, quin ingenuorum adolescentum, et juvenum, studiis addictarum, frequentiam, ceu segetem quamdam uberem produceremus, eamque sumptu nostro ad spem pietatis, et literarum laudis continue aleremus. Cum itaque ad hoc tam praeclarum opus promovendum aequas nobiscum rationes Beatissimus in Christo Pater, et Dominus, Dominus *Gregorius XIII.* Pontifex Maximus, pro sua in gentem nostram Hungaricam charitate, et liberalitate ferendas constituerit, praedicto collegio Societatis Jesu Claudiopoli in Transsilvania, una cum scholis jam erectis, seminarium quoque juvenum, nobilium, et plebejorum, qui nempe ob tenuem eorum fortunam, ingenium literis excolere non possent, adjicimus ea forma, modo, et ratione, quam in septemtrionalibus aliquibus Provinciis Reverendus Pater *Antonius Possevinus* Societatis Jesu, qui nomine ejusdem summi pontificis, tum de aliis, tum de hac re ad nos missus, solitus est constituere, et quam hoc quoque loco ordinabit, et constituet, ad quod sumptus annuos mille ducatorum aureorum Ungaricalium summam, ex censu Cathedralico Pastorum, sive Plebanorum Saxonum Transsilvanorum, perpetuo conferimus, addicimus, ea lege, ut haec pecunia collata cum Pontificia per eos, quorum curae committetur, ad solos tantum studiosae juventutis, egenae scilicet, et ope indigentis usus, victusque rationem convertatur et integre semper, ac bona fide erogetur. Caeterum tibi fidei,

nobis dilecto, Magnifico *Ladislao de Sombor*, Consiliario nostro, et arendatori decimarumstrarum Transsilvaniensium, aliis quoque in hoc officio, successu temporum constituendis, modernis scilicet, et futuris, per praesentes serio committimus, et mandamus, ut quotiescunque cum his literis nostris requisiti fueritis, singulis semper annis praedictam pecuniae summam ex praescripto Plebanorum censu plene, et integre praefati seminarii Praefectis, et Procuratoribus numeretis, ac deponatis. Secus non facturi. In cujus rei firmiter observandae perpetuam memoriam has literas manu nostra subscripsimus, et sigillo nostro secreti pendenti, quo in rebus Transsilvanicis utimur, muniri iussimus. Datum in Arce nostra Regia Neopolonicensi, decima tertia die mensis Februarii, anno domini *millesimo quingentesimo octogesimo tertio*, Regni vero nostri septimo.

Stephanus Rex m.p.

Martinus de Berzevicze,
Cancellarius m.p.

Bátori Istvánról

kegyelettel emlékezik a pápa.

1. Dilecto filio nobili viro Sigismundo Transsilvaniae Principi.

Clemens Papa VIII.

Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Etsi paucis ante diebus litteras ad nobilitatem Tuam dederamus dilecto filio *Stephano Josicae* ad te revertenti, quaeque maxime opus esse iudicabamus, perscripseramus, tamen nostra erga te caritas quaedam propria et eximiae tuae pietati debita, summum etiam desiderium universae istius provinciae salutis, atque amplitudinis efficit, ut litteris contenti ne simus. Mittimus igitur dilectum filium Attilium Amaltaeum, virum spectata prudentia, integritate, pietate, nobisque imprimis carum, ex eo cognosces, quantopere cupiamus, te summum catholicae Ecclesiae Principum gloriae solium esse in summa cum sede Apostolica coniunctione, ut animo retinenda, quod non dubitamus, sic rebus etiam, et factis declaranda, cuius rei summa tibi facultas datur, in proximis comitiis: multum hoc tibi gloriae afferet, multum aliis animi, multum senatoribus incitamenti. Speramus enim illos memores esse literarum ad *Gregorium* decimum tertium sanctae memoriae pontificem scriptarum, idque praestituros re ipsa, quod tum magna cum laude sunt polliciti,

sincera semper se et perfecta voluntate sanctae atque apostolicae sedi obsequentes fore. Cupimus illos salvos ac beatos esse, nec nostra, sed ipsorum causa laboramus. Caetera ex *Attilio* nostro cognoscas. Gratissimum nobis facies, si eum et libenter audies et eius verbis fidem tribues. Dat. Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die X. *Martii* 1592. Pontificatus nostri anno primo.

2. *Dilecto Filio Nobili Viro Stephano Battorio.*

Dilecte Fili Nobilis Vir Salutem etc. Dedimus ad te literas paulo ante *Stephano Josicae*, nunc mittimus dilectum filium *Attilium Amaltheum*, cujus habemus cognitam iampridem integritatem, prudentiam, fidemque; mittendi causa est studium Battoreae Domus gloriae, et Transsilvaniae rerum salutis. Habetis clarissimum ac domesticum gloriae exemplum *Stephanum* Poloniae Regem patrum vestrum. Is tota vita fuit cum Sede Apostolica religione et voluntate coniunctissimus, quae res maximo illi semper fuit adiumento, ornamento, amplitudini, multis hinc erga eum officii profectis. Eadem quoque coniunctione stabiliuntur et crescent res vestrae. Omnia apertius ex *Attilio* nostro cognoscas. Cupimus ut eum libenter audias, ejusque verbis fidem tribuas. Datum ut supra.

3. *Dilecto Filio Nobili Viro Balthasari Battorio.*

Dilecte fili nobilis vir salutem etc. Ex iis literis, quas proxime dedimus *Stephano Josicae* facile potes cognoscere de nostra erga te et clarissimam Battoream Domum caritate. Eadem nunc caritas fuit, ut mittamus dilectum filium *Attilium Amaltheum*, cuius perspectam habemus fidem, prudentiam, pietatem. Instant comitia, hoc est campus, in quo potest tua ac Principis virtus excurrere, nihil potest esse nobis gloriosius, nihil Transsilvaniae salutaris, quam si ita vos geratis, ut omnes intelligant, nihil esse vobis catholica religione antiquius; nihil optatius, quam cum sancta et apostolica Sede perpetuo coniunctos esse. Scitis quantopere hinc creverint res *Stephani* Regis Patruī vestri. Habetis propositum domesticum gloriae ad imitandum exemplum. Hoc tantum commemorasse sit satis. Caetera exponet *Attilius* noster, cupimus, ut eius verbis fidem tribuas. Datum ut supra.—

4. *Dilecto Filio nostro Andreae Tituli sancti Angeli in Piscina Diacono Cardinali Battorio nuncupato.*

Dilecte fili noster salutem etc. Summa nostra cura Transsil-

vaniae rerum efficit, ut praeter eas literas, quas non ita ante Stephano Josicae ad Principem dedimus, eo etiam mittamus dilectum filium Attilium Amaltheum, cuius fidem, integritatem, prudentiam perspectam habemus. Instant comitia, cupimus, ut Princeps ita se in illis gerat, ut omnes intelligant, ipsum esse animo et voluntate cum sancta et Apostolica sede coniunctissimum. Quae res *Stephano* Poloniae Regi, et immortalem gloriam peperit, et ea attulit ab hac sancta sede, quae ei adiumento, ornamento atque amplitudini esse potuerunt, eadem quoque ex hac coniunctione hoc tempore existent, ac praeterea totius Provinciae salus, si quidem senatores illi eo animo fuerint, quo maxime speramus, quam quidem ad rem multum valebit auctoritas Principis. Atque haec *Attilii* mittendi causa est. Caetera ex ipso cognoscas, eiusque verbis fidem tribues. Datum ut supra.

Bátori András

*Attiliushoz irt levelében lelkesedéssel emlékezik a kath.
székelyekről:*

Rme Dne tamquam frater carissime!

Quanta lux laetitiae mihi ex felicissimo ad nos adventu D. V. R. oborta sit, difficile est verbis explicare. Deus sit benedictus, qui ruinosam Ecclesiam suam tanti viri praesentia visitare voluit. Cupivissem cum D. V. R. colloqui, ut eam de quibusdam rebus instruxissem, antequam ad Ill. Principem esset profecta, sed cum iam aliter acciderit, alia via compensabimus. R. V. vehementer rogo, velit ad haec Festa Pentecostes Fogarasium venire, ubi per haec festa morabor, inde proficiscemur per provincias catholicissimas et zelosos catholicos, videbit R. V. extare plurimos adhuc catholicos, deesse autem eos, qui panem eis frangant. Si vero ad haec festa R. V. venire non posset, saltem post festa veniat, pro feria quinta, nec enim diutius haerere Fogarasii potero. Multa et audiet R. V. et videbit, in quibus vehementer delectabitur, curabo autem ut ita a nobis R. V. informata et instructa discedat, ut S. D. N. tamquam in speculo totum religionis statum videat, ac nobis postmodum opportunis remediis S. D. N. succurrat. D. V. R. quaeso, ut quamprimum ad nos venire festinet ad amicissimum suum, si vero R. D. V. visum fuerit, in reditu poterit Ill. Principem accedere, nunc visitationi catholicorum aliquid temporis tribuamus, cum praesertim

et ego itineri Polonico me accingam. Cum vero oratores Turcici in aula sint, existimo R. V. tamdiu detentum iri, quoad is expediatur, quod si ita eveniat, interim posset R. V. ad me excurrere. Hoc unum quaeso, ut de omnibus me certiore reddere non gravetur. Valeat feliciose D. V. R. Ex arce Fogaras 17 Maii A. D. 1592.

**Márkodi Gergely és Tholdalagi Mihály
Mikházán**

zárdát alapítanak.

Mi Pettrithievitth *Horváth Miklós* Küküllő vármegyében Széplakon lakó, *Daczó István* Vajában, Maros-széknek egyik hites vice-királybirája, és *Kovácsy János* sellyei, mostan Gegesben lakó maros-széki nemes emberek ez ide alább megirt dologban fogott közbirák. Adjuk emlékezetre mindeneknek a kiknek illik ez mi jelenvaló levelünknek rendiben, mind mostaniaknak és mind jövődöbélieknek, hogy in anno praesenti millesimo sexcentesimo trigesimo sexto, die octava mensis Februarii mikor volnánk Maros-székben Koronkában, az nemzetes és vitézlő *Erchey Kolosvármegyebéli Toldalaghy Mihály* uram, az mi kegyelmes urunk ő nagysága egyik belső tanácsának, Maros-széknek főkapitányának házánál, szabad jóakarattjokból jövének mi előnkben egy részről az nemzetes gyorsaságos gálfalvi *Markodi Gergely* az ő kegyelme feleségével *Dersi Anna* asszonynyal együtt, és más részről az becsületes és istenfélő paterék, ugymint *Salinay István*, másik *Lopaly István* mindketten bosnaiak az szent Ferencz szerzetiben való barátok képekben az feljebb megirt *Toldalaghy Mihály* uram és felesége *Mihálcz Erzsébet* asszony, ugymint az megnevezett barátoknak ebben az dologban plenipotentariusai, és ugyan az fenn megnevezett *Toldalagi Mihály* uramnak és feleségének *Mihálcz Erzsébet* asszonynak törekedésekre, az feljebb megnevezett *Márkodi Gergely* uram feleségével *Dersi Anna* asszonynyal együtt, Mikházán Maros-székben, az mely udvarházat kezdettek volt csináltatni, azt az udvarházat azzal az örökséggel, udvarával gyümölcsei kertével, generaliter mindazokkal együtt, melyeket ahoz az udvarházhoz békerteltettek volt, ő kegyelmek adák az feljül megnevezett patereknek az végre: mivelhogy az falu az romai catholica religion vagyon, és falujokban szentegyházok nincsen, ajándékon, hogy ott *Toldalagi Mihály* uramnak és több uraknak fő embereknek is segítségéből

kápolnát és magoknak való cellákat is csináltathassanak és magának Toldalagi Mihály uram temető helyet is ott csináltasson, örökben adák pedig ő kegyelmek meghihatalanul: úgy hogy deficiálván, vagy onnan eltávozván az fenn megirt paterék, annak utána is minden időknél folyásiban az az hely az rajta építendő kápolnával és cellákkal együtt az római valláson lévő szent Ferencz szerzetiben való barátoké legyen in perpetuum és az megnevezett mikházfalviak is ott az Isten ígését hallgathassák és tanulhassák. Magokra vévén *Markody Gergely* uram és felesége *Dersi Anna* asszony fioknak, leányoknak és minden atyafiainak terheket, valakik ebből az pateréket megháboríthatnák és semmi igazságokat magoknak abban meg nem tarták, evictiot is vevének magokra. Ezt az istenes jó indulatot még ennekelőtte értvén *Toldalagi Mihály* uramtól és feleségétől *Mihálcz Erzsébet* asszonytól az feljúl megnevezett paterék *Markodi Gergely* uramban és feleségében *Dersi Anna* asszonyban magokhoz, ő kegyelmek is adtak volt, hogy inkább háláadósságokat azzal is megmutassák ő kegyelmek száz magyar forintot ajándékon, melyet hogy ő kegyelmek t. i. *Márkodi Gergely* uram és felesége *Dersi Anna* asszony leváltak is in Anno praeterito 1635. 22 Mensis Septembris maga *Márkodi Gergely* uram keze írása alatt való jegyzését mutaták mi nekünk, kit szemeinkkel látunk és olvasunk, és oretenus is asszonyommal *Dersi Anna* asszonynyal fáteálák ő kegyelmek, hogy a száz forint pénzt éppen leváltak. Az örökségnek pedig vicinusi, napkelet felől: *Janka Máté* nemes ember szántófölde; napnyugott felől: kis *Dromboly János*, *Dersi Ferencz* jobbagya kaszáló rétjei; dél felől: az Peres patakon által járó, falura békő közönséges falu utja; észak felől peniglen: magok *Márkodi Gergely* uram, és felesége *Dersi Anna* asszony kaszáló rétek. Mely dolog mi előttünk így menvén végben, és nekünk ő kegyelmek kezeket beadván ezen, mind az két részről. Annak okáért mi is olyan köteleket vetettünk ő kegyelmek között, kit ő kegyelmek is acceptálának, hogy ha az mi előttünk való végezést felbontanák *Márkodi Gergely* uram és asszonyom az ő kegyelme felesége vagy successori in toto vel in parte, calumnián, az jószágnak örökösön elvesztésén maradjanak, kinek executioja ellen sem contradictio, inhibitio, repulsio, sem az törvénynek semmimű remediuma, sem fejedelemnek parancsolatja ne obstálhasson; sőt ha repulsioval élnének, binaria repulsionak depultassék,

az poenát peniglen ezen levélnek erejével egy vice-királybíró, semmi fejedelem levele mellettek vagy kezekben nem lévén, ad requisitionem laesae partis requiráltatván, egy szék esküjével együtt finaliter exequálhassa. Kinek bizonyosságára és erősségére adtuk az mi pecsétos levelünket fide nostra mediante irattatott kezünk írása alatt. Datum Anno, die et loco supra notatis.

Nicolaus Petrithyevich

L.S.

L.S.

de Széplak m.p. L.S.

Stephanus Daczó
de Vaja.

Joannes Kovács
de Selye.

Haller István

katholikus szerzetesek pártolója.

Nos Requisiteores etc. Damus etc. quod Reverendus Dominus Pater Frater *Casimirus Domokos* ordinis sancti Francisci de Observan. antea quidem Fejér-Egyháziensis nunc vero Csikiensis Conventuum Qvardianus suo, ac Universorum Patrum ac Fratrum Ordinis ejusdem nominibus et in personis coram nobis personaliter constitutus per modum solemnibus protestationis, Contradictionis et inhibitionis significant in hunc modum: qualiter ipsi certis ab hinc elapsis annis, ex quo Spectabilis ac Magnifici Domini *Stephani Haller* de Hallerkeo Illustrissimi Domini Domini Regni Transsilvaniae Principis Consilarii ac Comitatus de Kúkeolleo Comitatus Supremi, erga Religiosos omnes affectu et permissu Claustrum quoddam sive Coenobium in territorio possessionis praedictae Fejér-Egyház et Comitatu dicto de Kúkeolleo per eosdem Fratres Religiosos Ordinis Sancti Francisci olim fundatum subintrassent, ibidemque justo temporis spatio vitam irreprehensibilem quin omnibus aliis exemplarem juxta Instituti ipsorum Regulam pie inculpateque viventes, idem Claustrum per tenuem facultatem suam quoad fieri petuisset reaedicassent, etiam et restaurassent, verum enim vero quia in praesentiarum cum ob paucitatem defectumque personarum suarum, tum etiam ob respectum alium aedificationem pariformiterque promotionem ipsius Claustrum eo, quo necessitas exigeret, modo continuando non essent. Ea propter mutua cum praelibato Domino *Stephano Haller* praehabita superinde consultatione ac accedente etiam eiusdem ipsius Domini Domini Terrestris Complacentia in alium Claustrum in Sede Siculicali Csik fundatum, pro pleniori eorundem Fratrum numero, hoc ipso Claustro vacuo relicto duxissent transmigrandum, pro-

testantur nihilominus Solemniter super eo: Sese hoc facto Jura sua in eodem Claustro bono modo habita, nullo modo resignasse, ac reliquisse, sed eadem pro se se Successoribusque ipsorum quibusvis sicuti et hactenus ita etiam in posterum plenarie reservasse et retinuisse, ita videlicet quod quandocunque vel ipsi voluerint, vel Facultas eisdem Successoribus eorundemve redeundi affulserint, libere semper remeare atque ibidem commorare et degere possint et valeant. Inhibent etiam quoslibet alios, si qui forsitan medio tempore vel praescriptum Claustrum, vel pertinentias eiusdem quaslibet ad idem spectantes impetrare, occupare et occupari facere vellent, ab impetratione, occupatione, sibi ipsis adpropriatione, usuum fructuum perceptione, vel percipifactione. Illustrissimum quoque Dominum Principem a Donatione, vel Consensus sui adhibitione, Capitulares Conventuales et Regios quoslibet ab introductione statutione qualitercunque fienda, prout memoratus R. Pater *Casimirus* Gvardianus suo ac quorum supra Religiosorum universorum Successorumque suorum nominibus et in personis protestatus est, inhibuitque contradicendo, et reclamando reclamavitque et contradixit inhibendo et protestando publice et manifeste coram nobis. Harum nostrarum vigore et Testimonio literarum mediante. Datum Die Dominica Rogationum 1649.

(Kolozsvári Convent. Protocollum I I I I. fol. 46.)

Lázár István és fia a szárhegyi zárda alapítói.

Én Gyergyó-Szárhegyi *Lázár István*, Csik, Gyergyó és Kásson székeinek Fő-királybirája, meggondolván az Istenben elnyugott boldog emlékeztető szegény atyám uramnak, néhai nemzetes *Lázár Istvánnak* keresztény buzgó indulatját, az ki Istenhez való szeretetéből conferalta volt ugyan ezen *Szárhegy* felett *Sármán* hegye oldalán való kápolnácskákot, s a mellett viszonlag egy darab helyt is, a *szent Ferencz szerzetinek, de strictiori observantia* örökösn, hogy abban az helyben azon szent-szerzetbéli Paterek az ő kegyelmek állapotjuk szerint való lakóhelyt és kertecskét is építhessenek, s abban a helyben resideálván, éjjel nappal Istennek szolgálhassanak, mint szegény atyámért s maradványaiért Istent imádók legyenek, a mely helyt kedvesen, háladó szívvvel is acceptálván szegény atyámuramtól a Paterek, épít-

telvén is rajta, egy néhány esztendeig pacifice resideálván, benne birták: azután bizonyos okokra nézve recedálván absentáltak magokat abból a helyből. Mostan pediglen alázatosan requirálván azon Residentiának ujabban való felvétele felől: Én is előttem viselvén fenn megnevezett szegény atyámuramnak ebéli buzgó istenes indulatját, mind pedig azon szent szerzethez való jóakarátját és patrocíniumát, mint jó fiu édes szülőjének ilyen istenes példáját akarván követni, örökösön restituáltam ő kegyelmeknek és azon szent szerzethéli hazafiainak, melyből minden jussomot kiveszem Isten szeretetiért, és azon sz. szerzethez való jó akaratomból telyeségesen, hogy szabadoson, és örökösön birhassák ő kegyelmek, mint egyéb helyeken való klastromokat, melyekben laknak; Annakfelette, az én értelem, és tehetségem szerént való akaratomat, és Patrocíniumomat ajánlom ő kegyelmeknek míg Isten éltet, kiknek ájtatos isteni imádságokban és szent áldozatjokban ajánlom magamot, szegény születimet, és maradékimat. Datum ex Curia mea Szárhegyiensi. Die 5-a Januarii 1665.

L á z á r I s t v á n mp. (L.S.)

Gyulaffi, Thoroczky, Mikes és társaik

gyöngéden gondoskodnak egyházuk ügyeiről.

Reverendi in Christo Patres, Domini Parochi nobis observandissimi Salutem et nostri commendationem !

Nem kicsiny busulásunkkal, vagy inkább pirongsággal szomorodtunk pápista rendekül, az kik jelen voltunk mostan Fogarasban, az méltóságos uri, főrendü és statusokbéli deputationak frequentiaja eleiben terjesztett inclusa levélnek páriája merituma felett, kegyelmek és scholájokbéli személyek iránt fenforgó igazán szomoru példánknak gerjesztésére fellobbant haragnak hallásával, és nekünk is érette való szenvedésünkkel, ha mind ezek az vádak valósággra kelnek ? és nem moderálja kegyelmek mind ezekre okot adott, vagy ez után is okot szolgáltató nyughatatlanságokat ? és ha csak mi részeiben történt volna terjeszkedni akár mikor is ugyan, de legközelebb édes hazánknak fenforgó és enynyi sokképpen való boldogtalansági között, hogy nem alkalmaztatja kegyelmek magokat, és alatta levőket is, az kiket illet ezen materia. És ha így vannak (meg is írjuk) ez dolgok és szándékok, felvött akarattal kegyelmek között ? Megbocsásson kegyelmek tisztelettel hogy írjuk; hogy nem rendeli kegyelme-

tek szép csendességgel magok s ellenünk eddig is fenforgott és forgó sok kiváltképpen való vélekedésinket, szomorittatásinkat (csak amaz hitván deáknak kegyelmetektől minapiban távozott írással, vagy álomlátásival) és hamar történhető nagyobb galibáinkat is disgustáltatásink felett! csak az maguknak dolgához submitte láttatván és látván inkább, hogy nincsen hatalmok másokon; sem religiojokon, sem peniglen efféle jurgiumoknak suscitálására való facultások ez hazában: hogy mások religioját templominkon kívül vexálhassa, incomodálhassa kegyelmek vagy mások, sőt még ugy is csak illendő mértékkel határozván a dolgokat, mint alacsonyabb pársok disponálná magokat kegyelmek: cum non sit tutum dicere non putaram, quin potius accommodando se temporari plurima dissimulanda praestarent. Ezokáért végtére is becsülettel requiráljuk kegyelmeket, hogy mindezeket moderálni és minket is mentségekre tudósítani és különben is ez dolgokat csendesíteni, mennél hamarőbb ne posthabeálja kegyelmek oly véggel, hogy consulálhassunk ott való csendességeknek, kegyelmek személye s magunk religionk iránt foganatosabban mi is. Tudva legyen peniglen az is, hogy az közelébb következő országgyűlésre kegyelmeket evocáltatni destinálták. Azért kegyelmek is tempestive disponálja dolgokat mindezeknek rendes inquisitioja felett, hogy ne okozzon bennünket is, idején korán hirrre nem adtuk; ajánlván Isten oltalmában örvendetesebb hírek hallásával kegyelmeket. Datum in Fogaras die 1-a Maii 1687.

Reverentiarum Vestrarum benevoli ad officia paratissimi
Gyula ffi László mp. Thoroczka István.

Mikes Mihály mp. Sigmond mp. és
Lugasi Ferencz mp.

Külső czim: *Reverendis in Christo Patribus Dominis Michaeli Szárhelyi et Sigismundo . . . Parocis in Udearhely, benevol. nobis observandissimis.*

Erdély Generalis Vicariusai

a hitujítás után.

Erdélynek 1556-on innen 1716-ig — leszámításával azon rövid időnek, mely alatt, t. i. 1597-ki majus 1-étől 1601-ki jan. 21-ig *Náprágyi Demeter* üle a püspöki széken — csak választott püspökei voltak, kik e czimmal felruházva e hazán ki-

vül lakván, eleve semmi, későbbre is igen csekély befolyást gyakorlának megyéjökre. Hazánk törvényei csak vicariusokat engedének a katholikusoknak, kik ily renddel következnek :

1. FEJÉRDI MÁRTON.

Nos Gabriel Bethlen etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod nos cum ad nonnullorum fidelium Dominorum Consiliariorum nostrorum, signanter Catholicae Romanae Ecclesiae Religionis singularem intercessionem, tum vero crebris popularium accusationibus contra Cleros, praesertim in Siculia varie excedentes, limites verae conversationis sacerdotalis, commoti, ut et nostrae vocationi in administranda parte juris ad nos pertinentis nemini querulantium deesse, libertatemque ecclesiasticam in quavis religione libera principali nostro officio promoveri videremur: inducti virtutibus, morum et vitae probitate, ac in sacra Theologia singulari promptitudine Venerabilis ac Reverendi *Martini Fejérdi* Cantoris et Canonici Capituli Scepusiensis, quibus ipsum ab Altissimo insignitum et condecoratum esse cognovimus non solummodo ad aliorum testimonium, sed propriam experientiam: Eundem igitur tamquam personam idoneam, et de hoc regno nostro Transsilvaniae bene meritam, ecclesiasticaque functione dignam, ad Officium Generalis Vicariatus et Archidiaconatus ecclesiarum romanae catholicae religionis in Transsilvania singularibus sedibus siculicalibus in spiritualibus vita ipsius durante eligendum et instituendum duximus cum omnibus emolumentis et commodis ad idem officium spectantibus et pertinere debentibus, imo eligimus et instituimus, mittimus, destinamus, et confirmamus praesentium per vigorem: dantes et concedentes eidem plenariam et omnimodam potestatem jurisdictionis ecclesiarum catholicae religionis romanae, causarum praecipue spirituale forum concernentium per viam citationis, inquisitionis, denunciationis, accusationis et simplicis querelae, prout causae, et earum natura requisiverint, etiam de simplici et plano audiendi, cognoscendi, et fine debito terminandi (nisi fuerit legitima aliqua interposita appellatio) etiam executioni demandandi, clerum corrigendi, pro excessibus criminibusque poena condignā feriendi, ministeriis et officiis in praescriptis catholicae romanae religionis ecclesiis invigilandi, generaliter vero omnia et singula ea faciendi, agendi, gerendi, et exercendi, quae alias Generales Vicarii, et Archidiaconi in spiritualibus, accedente limitatione

Sacri Concilii Tridentini agere et exercere consueverant: quocirca vobis Venerabilibus ac Reverendis quorumcunque locorum romanam religionem profitentium sacerdotibus, plebanis, presbyteris, cleris et alterius cuiuscunque conditionis utriusque sexus hominibus committimus et mandamus firmiter, quatenus praefatum *Martinum Fejérdi* pro Generali Vicario et Archidiacono vestro in spiritualibus per nos constitutum agnoscere, debitam reverentiam et honorem eidem exhibere, in omnibus licitis honestis et consuetis obtemperare, monitis et exhortationibus ipsius acquiescere, et quae ad jurisdictionem hanc pertinent, dispositionibus suis, mandatis, ordinationi ac decretis effective parere debeatis, et teneamini, secus non facturi. Praesentibus etc. (perlectis exhibenti restitutus). Datum in civitate nostra Alba Julia die secunda Maii, Anno Domini Millesimo sexcentesimo decimo octavo.

(Ex Archivo Alb. X. Libro Regio pag. 56.)

Serenissimus Princeps dispositionem nobilis virginis *Barbara Galambfalvi* clementer confirmavit, cujus tenor talis est:

Mi *Veseleni Boldizsár* Doboka-vármegyének főispánja és komlodi *Horvát György* adjuk emlékezetére az kiknek illik ez levelünknek rendiben, hogy anno 1621 die 28-a Novembris ejusdem anni hivata minket az nemzeti *Galambfalvi Borbára* az Kolosmonostori házához és beteg ágyában tön ilyen testamentumot: Noha, úgy mond, én testemben beteg vagyok, de lelkemben és elmémbe egésséges vagyok, nem kényszerítettésből, hanem szabad jó akaratomból teszek ilyen testamentumot. 1.) Lelkemet ajánlom az Ur Jézusnak kezében. 2.) Az házamot, melyben most fekszem, melyet ezelőtt 16 esztendővel pénzen vöttem, megneemesítettem a fejedelmekkel (kik akkor magok számára bírták a Monostort) azután és mind eddig is szabad uraságában birtam mind anynyi esztendőtől fogva, mely háznak akkor, a mikor vöttem, egyfelől az szomszédja vala *Czimbalmos István*, másfelől *Székely Lukács*; mondom ez házat hattam testamentumban az kolosmonostori sz. egyházhoz szolgáló papoké legyen successive és birják in perpetuum vigore litterarum exemptionalium superinde emanatarum minden hozzá tartozó örökségével együtt örökön örökké, de ilyen conditioval, hogy életeig *Fejérdi Márton* pap uram, ki most itt praedikál, birja és az ő halála után az ő szentegyhazbéli papoké legyen. 3.) Az mi kevés lábas mar-

háim vadnak, azoknak is felét hattam a szegényeknek, felét pedig az *Benedek Boldizsár* leányának *Mártának*, e mellett ugyan ezen *Mártának* hattam az fejér ruhát és a derekaljakat az főljakkal együtt, ezeken kívül valamim vagyon, akár pénz legyen, s akár ezüst marha, *Márton* pap (mert ötöt teszem testamentomossá és ő kivüle senkit nem) fizessen meg az adósoknak és a mi ezen kívül megmarad és az temetéstől, egy részét adja a szegényeknek, és az maradékját a templomba. Disponáljon ő kegyelme ezekből. Valaki pedig ezen utolsó testamentumomat felbontja átkozott legyen mind ez világon, mind a más világon, avagy a ki ezeket különben akarná disponálni; mert én keresményem valamim én nekem vagyon, és nem maradt én reám semmi az én atyántul, anyántul, se nemzetségemről, és ezért nem hagyok semmit az én atyámfiainak ez egy leánykán *Mártán* kívül; attam ezelőtt nekik s elegendjenek meg azzal. Ezeket mi előttünk az feljül megírt személyek előtt szabad jó akaratjából disponálá és hagyá halála előtt való napon, ugymint 2. Decembr. anni supranotati kinek bizonyosságára adjuk az mi pecsétos levelünket hűtünk és kezünk írása alatt. Datum Claudiopoli die et anno prae-notatis. Georgius H. Pettrittievith. Balthasar Veseleni. —

Et subscriptum: Domum praedictam seu Curiam nobilitarem Romano Catholicis hominibus legatam cum jure Regio ipsis clementer contulit. Datum in Civitate Kolosvár die 21 Maii Anno 1622.

(Ex Arch. Alb. Lib. Reg. XV. pag. 6.)

2. FEJÉR MIKLÓS,

Nicolaus Fejér de Czyk Szent Lélek pro nunc Parochus Silagy Somlyo, nec non Episcopatus Transsilvaniensis Vicarius Generalis: et *Petrus Forró* de Sz. Lélek Sacerdos Catholicus, nunc vero Paroch. Udvarhelyini, nec non *Archidiacon. Catholicorum*, ac ceteri sacerdotes jurati Assesso res sanctae Sedis Judiciariae Udvarhelyini ac Egregius Nobilis *Thomas Tibolti* de eadem *Tibold* pro communi visitatione, rerum Catholicarum universarum negotiorum spirituale forum concernentium, in Sede Siculicali Udvarhely existentium, ab Officialibus externis in personis eorum ad id exmissi specialiter, Damus pro memoria per praesentes, quibus expedit, universis: Midőn jelen volnánk Udvarhely Székben a Szent-Léleki templom előtt való harangláb alatt sístálának mi előttünk Szent-Lélek megyéjébéli uraim in universo a négy falu: Szent-Lélek, Farkaslaka, Malomfalva, Bogárfalva unanimi voto, lévén nekik a templombéli asz-

szonyemberek állója hely felől: és Pap, Deák fogadás és tartás felől; ezek felett az harangláb mezeje, mely sz. egyház mezeinek is hivattatik, azok felől való controversiájok, egyenlenségek, melyeket előnkben támasztván jure mediante, így el láttaták; elsőbben kívánják vala, a Sz. Léleki uraim egyenlőképpen mindnyájan az egész falu, a Pap, Deák fogadása és tartása felől, hogy mivel ő nekik aval a három faluval Farkaslakával, Malomfalvával és Bogárfalvával compositiojok lenne, tudni illik olyan, hogy a három falu ellenek Papot, Deákot sem fogadhatnának, sem tartathatnának, mert ők sz. egyházas faluban laknak s injuriákat is azoktól patialnának, a melyre e contra a megnevezett három falu replicálának. Dato sed non concessio, mi ti veletek soha abból nem componáltunk, nem is akartunk azzal úgy élni, hanem a nemes országnak arról való articulusa tartása szerint azt kívánjuk a törvénytől megítéltetni, hogy a major pars fogadhasson és tarthasson Papot, Deákot, és a minor pars annak adhaereálni tartozzék; erről így deliberálánk. Mivel semmi Compositioalist arról a Sz. Lélekiek nem producálának és a nemes országnak a Pap és Deák fogadásáról igen világos emanaltatott articulusa is lévén, ezért a Szent-Lélek megyéjebéli in universo mindenkor azt az articulust observálni tartozzék, tudnia illik, a major pars valamelyik lészen, vagy a Sz. egyházas faluval más falu, vagy más faluval a többi, a melyik fél több és nagyobb lészen az fogadjon és tartson papot és deákot, a minor pars is adhaereálni tartozzék. — A másik dologból, úgy mint a templomban való asszonyembereknek álló helyekből minden rendek unanimiter azt kívánják vala, a négy faluból, kinek, kinek házára egy egy álló hely adassék, mivel most némelyeknek vagyon ülő helyek, a mellett pedig számtalan sokaknak nincsen, azok is egyenlőképpen építik a templomot, és így érdeme szerint kinek kinek házára álló helyet: avagy pedig felosztassék a templom földje a megmondott helybe, hogy jusson mindennek benne, ha kicsiny lészen is része szerint. Így értvén ebből is dissensiojokat a megnevezett négy falunak Sz. Léleknek, Malomfalvának, Farkaslakának, Bogárfalvának, látván azt is, hogy álló helyek, és ülő székek is volnának, a mellett pedig többinek semmi székek ülő helyek nem is volna, és a másokkal együtt építenék még is a templomot:

Tetszék a mi törvényünknek, hogy az asszonyember álló helyekre négy embereket választván, elsőbben szentszék attá em-

bert, *Tiboldi Tamás* uramat egyiket, *Esperest pater Forró*t másikat, azok mellé másokat is, két külső nemes embereket, a kikkel a templomban lévő asszonyember álló helyeket, elsőbben abból mind a székeket kihányván, négy részre, juxta quantitatem pagorum, et hominum oszszák igazán és Istenesen, hogy elsőbben a Sz. Lélekieknek, mivel Principalisok és a templom, pap, deák háza örökossége és pertinentiai Sz. Lélek határában vannak a principalis pars adassék Sz. Léleknek, nem úgy, hogy nagyobb része, hanem a mely helyben ők választani akarnak, úgy hogy a nagyobb falunak nagyobb rész, a kisebbeknek kisebb, juxta numerum sive quantitatem pagorum et hominum kinek kinek adassék meg az ő része igazán és érdeme szerint. Ezeket így megosztván, és elrendelvén, azután kiki falubelijével osztózódjék, az ő ülő és álló helyek felől, és azok is oszszák aequaliter érdemek szerint, vagy sok jut, vagy kicsiny minden házra, de a kiknek befizetett székek volt az előtt, az nem tartozik széekért fizetni, a kiknek pedig befizetett székek nem volt azelőtt, széket akarnának az ők részekre tenni, ők is tartozzanak letenni jutalmat. — A harmadik dologból, tudni illik a sz. egyház mezeje felől litigálnak vala mi előttünk Sz. Lélekfalva a három faluval Farkaslakával, Malomfalvával és Bogárfalvával. Sz. Lélek kívánta vala, hogy a Sz. egyház mezei a három faluval ne legyen köz, hanem mivel a határookban vagyon ő birodalmokban is legyen praecise, és a három falunak birodalmak rajta ne legyen, hogy békertelnék magok hasznára nézve, és annak fructussát percipiálnák, avagy pedig marhájokat reja hajtánák, azzal is éltetnék azon mezőt. A melyről a megnevezett három falu Farkaslaka, Malomfalva, Bogárfalva e contra azt kívánák, hogy azon sz. egyház, vagy harangláb mezejét, miképpen az ő jó régi jámbor emlékezetű eleik, ősik, atyaik a templomhoz rendelték, hagyták, tudni illik a templom építésére, Cinterem földelésire, vagy ha kívántatnék temető helynek is befogására, vagy pap, deák örökséginek illendőképpen való tágittására, éljenek vele, marhát pedig se egyik falu, se másik annak idején rajta ne tartana. Erről is mi nekünk ilyen deliberationk lőn, hogy mivel a régi jámborok azt a mezőt rendelték volt az Isteni dolognak elémozdítására, minthogy a mai napig is constál, hogy azon állapotban megmaradott az a sz. egyház mezeje és a templomhoz biratott, úgy a mint kívántatott, azt pedig sem egyik, sem másik a négy falu közül magának praecise

nem kívánta, sem birta eddiglen: ennek utána is a templom épületére, cinterem földelésére, avagy temető helynek, pap, deák örökségének illendőképpen való nagyobbitására, tágitására tartásák és birják in perpetuum; marhát pedig a három faluból, Farkaslakáról, Malomfalváról, Bogárfalváról arra a helyre legeltetni ne hajthassanak, de annak fructusit semmi uton és módon, máshova ne, hanem a templomhoz Isteni dolgokra fordíthassák. A Sz. Lélekieknek pedig marhájok, a kik sánták, nyavalyások vagy lovak lesznek, a pap, deák lovaival együtt vetéskert idején, mivel az ő határookban, és falujokban vagyon a hely, szabad legyen ott legeltetniük; de ők is annak fructusát egyéb uton és módon magoknak ne percipiálhassák. —

A Sz. egyház erdeje dolga felől is litigálnak egymással a megye, a mely az előtt volt in foro ut in pendente, abban egyéb törvényt nem pronúciáltunk, hanem esperest uram Pater *Petrus Forro* eleiben demittálók, hogy ott via juris ventilláltassék. *)

(A püspöki levéltárban létező udvarhelyesperesti jegyzőkönyvből.)

*) Ez okmányt illetőleg e jegyzést teszi t. c. *Fancsali Daniél* ur: „Documentum hoc nota temporis destitutum est; verosimiliter tamen ex eodem protocollo epocha gesti a *Nicolao Fejér* Vicariatus Transsilvaniensis erui posse videtur. Nam tardius Anno 1663. die 24 novembris Vicarius generalis *Joannes László* ratione silvae *Szentegyház erdeje* nuncupatae, lite convenit parochiam szentlélekiensem, in inquisitione ad causae protectionem roborandam die 23 nov. 1663 in Udvarhely-Szentlélek praemissa, testis nro. tertius in fassione sua talia profert adjuncta: *Szente János* de Bogárfalva, nobilis, annorum circiter 65. juratus, examinatus fatetur: Deák gyermek lévén, az iskolában laktam. Tudom azt, hogy mikor az Somlyón lakó *Nicolaus Fejér*di Vicarius uram itt ben visitalt vala, itt Sz. Lélek megyéjében egy sajtot s egy rokabőrt adtak volt a szentlélekiek az Vicariusnak azért, hogy akkori visitationól halaszszák el annak az erdőnek törvényét. Szovátára menvén az Vicarius én is ott valék az elköltöztetésben, hogy ott bévivénk az házba egyet mást, egy sajt és egy rokabőr lévén az többi között, kérdék a Vicarius szolgálai: *quis dedit caseus et fűles?* mondá egyik ugyan azon szolgák közül: *Hipocrita Michael in Szentlélek ad silvam.* Haec etiam joco ciendo adcomoda sunt, sed et epochae eruendae. Quia si ex 1663 annis, quo inquisitio peracta est, subducamus annos aetatis fatentis 65, manebunt 1598. si ei scholas triviales in parochia frequentantis ut summum, tribuamus aetatis annos 15, et hos addamus 1598, prodibit

Nos *Catharina* Dei Gratia nata Marchionissa Brandeburgica, Sacri Romani Imperii, et Transsilvaniae Princeps, partium Regni Hungariae Domina, Siculorum Comes, ac Borussiae Juliae Cliviae Montium Ducissa etc. Memoriae commendamus per praesentes, quod cum requisitae saepius a fidelibus nostris Romano Catholicae Religionis de quarundam decimarum ad templum oppidi *Somlyó* ab antiquo pertinentium restitutione fuisset, atque in proxime celebratis regni nostri comitiis, ad terminum praesentem ejus rei revisionem differendam clementer voluisset. Tandem cum Venerabilis *Nicolaus Fejér* Parochus in *Somlyó*, et Reverendus Superattendens Ecclesiarum Orthodoxarum partium cis Tibiscanarum in consessu Dominorum Consiliarorum, Tabulaeque nostrae Judiciariae Assessorum praesentibus nobis, et pro Tribunali sedentibus comparuissent, ambaeque partes allegationes suas proposuissent, re maturiori judicio a nobis ponderata, priusquam ulterior ejus discussio instituta fuisset. Communi inter partes paci, ac concordiae consulendum arbitratae, unanimi Dominorum Consiliariorum nostrorum tabulaeque Judiciariae Assessorum voluntate, et consensu hanc amicabilem inter utriusque Religionis Sacerdotes et ministros ordinationem successivis temporibus perpetuo duraturam benigne decrevimus. Quod decimae eae tam vini, quam frugum ab antiquo ad templum illud oppidi *Somlyó* ordinatae, et liberali, pioque familiae Bathoreae in Deum Zelelo fundatae uti Kémériensis, Lecsmeriensis in Krasznensi et Balyogiensis a Serenissimo quondam Principe Gabriele ac marito nostro Charissimo Collatae in Bihariensi sic dictis Comitatibus existentes quotannis in duas aequales et rectas partes dividantur, parsque earum una Sacerdoti Romano, pars autem altera ministro Orthodoxae Reformatae Religionis in eodem oppido existenti tradatur. Ne autem diminutione Decimarum earum proventus dicti

1613, et verosimiliter tunc *Nicolaus Fejér* Vicarius esse potuit; alioquin ex protocollo Csik-Kozmásensi constat, *Nicolaum Fejér* Anno 1626 fuisse Vicarium generalem. "Azonban, hogy a fönidézett okmányt 1622-ön tulra nem tehetni, mutatja a *Fejérdi Mártonról* szóló 2-ik okmány. Aztán e szavak: *Deák gyermek lévén* talán inkább így értendők, *Deáknak gyermeke lévén*; hisz deáknak mondák a mestert; de nem a falusi tanulót és így ama tanu mint Deáknak gyermeke 24 éves korában is az scholában lakhatott. K.

oppidi sacerdotum, et ministrorum nimis extenuentur, volentes benigne commodis eorum hac in parte prospicere, singulareque studium nostrum erga Dei Optimi Maximi bonorum declarare, Decimis jam dictis possessionum etiam Ipp, et Récese universas Decimas, utpote vini, tritici, siliginis, hordei, avenae, speltarum, millii, canabis, lini, aliorumque blandorum e terra nascentium. Item porcorum, apum, agnellorum, ac aliarum, quarumlibet rerum decimari solitarum omnino in praescripto Comitatu Krasz-nensi existentium super addere benigne volumus, ita, ut eae quoque jam dictis decimis superadditae una cum aliis, uti Kémeriensi, Leicsmériensi et Balyogiensi aequaliter divisae sacerdotibus tam Romano-Catholicis, quam Reformatae-Religionis ministris saepe fati oppidi *Somlyó* cedant. Hocquoque per expressum addito, quod si successivis temporibus a sacerdotibus Romano-Catholicis Decimae eae possessionum Ipp, et Récese a quibuspiam adimerentur, eo in casu antiquae Decimae Kémeriensis et Leicsmériensis integre iis restituantur, easque absque omni impedimento, et difficultate percipere possint, et valeant. E contrario, si quispiam successu temporis medietatem saepius dictarum Decimarum Kémeriensis et Leicsmériensis a ministris Reformatae Orthodoxae Religionis aliquis adimeret, eo etiam in casu ipsis Orthodoxae Religionis Ministris Decimae supra dictarum possessionum Bályog, Ipp et Récese integrae maneant, iisque utendi, et fruendi plenariam habeant facultatem. Prout haec omnia rata esse volentes, successores etiam nostros Transsilvaniae principes, et eos quorum intererit, ad hoc observandum obstrictos et obligatos esse volumus, hancque ordinationem et fundationem et perpetuam collationem nostram Praesentibus literis nostris insertam, manusque nostrae subscriptione et sigilli usualis impressione munitam partibus utrisque benigne dandam duximus atque concedendam quas nos in forma privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum in civitate nostra *Colosvár* die vigesima tertia mensis Aprilis Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigésimo.

(A szilágy-somlyói egyház levéltárából).

Nos *Michael Tasnádi* Minister Ecclesiae Enyedinae et Superattendens Ministrorum verbi Dei Orthodoxorum in Transsilvania, Thomas Barbaci, Stephanus Telegdi, Joannes Batizi, Andreas Baczoni, Petrus Torjai, pastores ecclesiarum et seniores certorum

Districtuum omnibus piis Christi fidelibus spiritualibus et secularibus, Praelatis, reliquisque universis hasce literas nostras visuris et lectoris salutem cum benedictione divina precamur, nostraque officia parata, quibus par est, semper deferimus, significantes, quibus expedit universis. Quod cum nos Anno 1606 die 6-a Januarii Udvarhelyini Siculorum in Generali nostra Synodo ad administranda et ventillanda Jura Ecclesiastica consedissemus, venerunt in praesentiam nostram parte ab una cives possessionis Oroszhegy in Sede Siculicali Udvarhely existentis, parte ab altera cives possessionis Sz. Király in praedicta sede Udvarhely existentis. Illi quidem querulose significantes se a communi ipsorum pastore saepius negligi, cum tamen regulariter ab ipsis eidem administretur stipendium annuum. Postulaverunt igitur a nobis, ut negotium istud inter ipsos, puta Oroszhegyienses et Szent-Királyienses legitime componeretur. Nos itaque cum ratione officii nostri nulli jus et aequum denegare debemus, attenta simul et considerata justa ipsorum petitione, praesertim cum Oroszhegyienses numero et stipendii solutione vincant ipsos Szent-Királyienses, deliberavimus, ut Pastor ipsorum communis per vices opere ministerii fungatur in utraque parochia ita, ut uno die festo matutinam concionem instituat in Matre Ecclesia Szent-Király, altero autem in Filia Oroszhegy ordine continuato cum festis tum profestis diebus. In cujus rei firmitus testimonium dedimus eisdem Oroszhegyiensibus velut Actoribus hasce literas nostras communi Ecclesiae sigillo roboratas. Datum Udvarhelyini Siculorum Die et Anno

Supranotatis

(L. S.)

Iidem qui supra.

Has praesentes in vigore reliqui

Nicolaus Fejér,

Vicarius Generalis.

(Ez okirat hiteles párja, mind az oroszhegyi, mind a szent-királyi plébánia levéltárában található.)

3. FERENCZI GYÖRGY. (lásd a 118-ik lap).

4. SZÁLINAY ISTVÁN.

Georgius R á k ó c z y Dei gratia Princeps Transsilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Fidelibus nostris universis et singulis, Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis, Nobilibus, Comitibus. Vice-Comitibus, et Judium quorumcunq. Comitatus. Capitaneis, Praefectis Provisoribus, Castel-

lanis Arcium, et aliorum quorumvis locorum Officialibus, Tricesimatoribus, Teloniatoribus, pontium, passuum, vadorum, viarumque Custodibus, Prudentibus item et circumspectis Magistris Civium, Regio- et Sedio- Judicibus, Villicis et juratis civibus, quarumcunque Sedium, Civitatum, Oppidorum aut Villarum: cunctis etiam aliis cujuscunque Status, Ordinis, Conditionis, honoris, dignitatis, officii et praeeminentiae hominibus ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus praesentes visuris salutem et gratiam nostram. Cum ex humili instantia fidelis nobis sincere dilecti Spectabilis et Magnifici Stephani Kovácsoczi de Körtvélyfája Comitatus Tordensis ac sedis siculicalis Marus Capitanei Supremi nec non Consilarii et Cancellarii intelligamus Patrem *Stephanum de Salinis* Ordinis Minorum Regularis observantiae una cum sociis suis jam ab aliquo temporis spatio ex Regno Bosniae et ditionibus potentissimi Turcarum imperatoris in Regnum hocce nostrum venisse causa Catholicae Romanae religionis hominum, quibus operam suam in exercendo suae professionis instituto locare vellent. Cum autem communi Statuum et Ordinum Regni nostrae Transsilvaniae decreto Ejusdem Romanae religionis usus receptus siti ideo dictum Patrem Stephanum una cum sociis suis in benignam protectionem nostram recipientes Vobis et vestrum singulis firmiter committimus et mandamus, ut eosdem dictos Patres ubique locorum libere, pacifice et citra quodlibet impedimentum stare, commorari et residere, ac si aliquo in ditionibus nostris Regni Tranniae pro suae paupertatis instituto piorum eleemosynas quaerendo proficisci cupiunt, securum et pacificum illis iter permittere modis omnibus debeatis ac teneamini, neque ulla molestia vel impedimento aliquali afficere illos praesumatis, secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Civitate nostra Alba Julia, Die decima mensis Junii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo secundo.

G. Rákóczy.

Stephanus Kovácsoczy,
Cancellarius.

(Ex Arch. Alb. Miscell. Cista 3. fasc. 5. n. 5. 1632.)

Fr. Stephanus de Salinis Vicarius Generalis Romano-Catholicorum in Transsilvan. omnibus et singulis salutem et pacem Christianam in Domino precor.

Akarván többi között az Udvarhelyszékben, Udvarhely vá-

rosában lakó katolikus atyafiakra is tisztem és hivatalom szerint provideálni, látván sok dolgokban való fogyatkozásokat; azért ugyan közönségesen magok is akaratjokból és tetszésekből Udvarhelyt az felső nagy templom mellett az parochialis házban létemben ez jelenvaló 1646 die 6 Maji tők ilyen rendelést ő kegyelmek között: Hogy 12 ember ő kegyelmek közül választassék, kik az több katolikus uraim képiben disponálhassanak hasznós és jó dolgokat, s papot, deákot azok fogadjanak és szentegyházfiakat is ezek tegyenek és köteleességek szerint gondot viseljenek és a szentegyházfiak is ezektől függjenek, kik a szentegyház bírái intésére és hagyására figyelmezzenek, és szovakat is fogadják az szentegyházfiainak az több közönséges emberek. Az bér feligazítására az tizenkét emberek praefigáljanak napot és a szentegyházfiat azt meghirdetvén tartozzanak a közönséges emberekkel az praefigált napra egy font viasz birság alatt az bért bészolgáltatni az hová meghirdettetik, tudniillik: buzát, zabot, a kinek vagyon, a kinek penig nincsen, tehát ugyanazon praefigált napra a pénzt szolgáltatassa be. Ha arra az első napra nem praestálják az meghagyás szerint, másodszor két font viasz legyen birsága, és ha akkor is nem praestáltatik, tehát egy forint legyen az birsága. Melyet az tizenkét választott emberek erejekkel megvehessenek a szentegyházfiak, ha magok elegek nem lennének. Ha valaki contumaciter valami illetlen dolgot cselekednék az szentegyházfiain, citáltassék az tizenkét választott emberek eleiben és azok . . . pronunciáltassanak és el is igazítják; ha pedig az dolog fölöttébb súlyos, előmbe bocsássák appellatióban. Ugyanezen 12 választott emberek vegyenek számot az szentegyházfiaitól az templomnak mindennemű jövedelméről, mely jövedelemből az Istennek templomára szorgalmatos gondviselések legyen az tizenkét választott embereknek.

Az mikor papot, deákot fogadni akarnak az tizenkét választott emberek az bethlenfalvi uraimékkal egyetértésnek, és mint eddiglen, ezután is harmadára az pap és deák felszolgáljon Bethlenfalvára a szokás szerint. Az tizenkét emberek közül, ha kit az Isten kiszólít ez árnyékvilágból a helyett szorgalmatosan válasszszanak mást, igen jó és értelmes ájtatos embert. Mostan azért az tizenkét választott emberek ezek: 1. Kertész András. 2. Lakatos Márton. 3. Barabás Márton. 4. Kovács György. 5. Kovács István. 6. Péter János. 7. Csiki György. 8. Szász Lénart.

9. Borbély István. 10. Lakatos János. 11. Szopos Tamás. 12. Róka István. Borbély János. Dobay István. Csáni Mihály.

Ezeket a fenn megírt személyeket ugyan ő kegyelmekkel az udvarhelyi katolikus uraimmal egyező értelemből rendeltem ő kegyelmek között jövődöbéli erősségnek okáért az fen megírt napon és helyen és esztendőben ezen Udvarhelyszékben Udvarhely városában.

(L.S.) Fr. Stephanus idem qui supra.

Perlecta coram tota parochia nemine contradicente.

(Ex Arch. Eccl. Udvarhely.)

Nos *Georgius Rákóczi* Dei Gratia Princeps Transsilvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum Fidei-
lium Dominorum Consiliariorum nostrorum, signanter *Catholicae Romanae Ecclesiae religionis* singularem intercessionem; tum vero crebris popularium accusationibus contra quosdam praesertim in Sicilia varie excedentes limen verae conversationis, commoti, ut et nostrae vocationi in administranda parte Juris ad nos pertinente, nemini querulantium deesse, libertatemque Ecclesiasticam in quavis Religione libera, Principali nostro officio potius promovere videremur, inducti virtutibus, morum ac vitae probitatae, et in Sacra Theologia singulari promptitudine, Venerabilis ac Reverendi Patris Stephani de Salinis, Ordinis Minorum S. Francisci de observantia, quibus ipsum ab Altissimo insignitum, et condecoratum esse cognovimus, non solummodo ad alienum testimonium, sed propriam experientiam: Eundem igitur tanquam Personam idoneam, et de hoc Regno nostro Transsilvaniae benemeritam, Ecclesiasticaque functione dignam, ad officium *Generalis Vicariatus et Archidiaconatus Ecclesiarum Romanae Religionis in Transsilvania, singulis Sedibus Siculicalibus*, in spiritualibus vita ipsius durante, eligendum et instituendum duximus, cum omnibus emolumentis, et commodis ad idem officium spectantibus et pertinere debentibus, imo eligimus et instituimus, mittimus, destinamus, et confirmamus Praesentium per vigorem, dantes et concedentes eidem plenariam et omnimodam potestatem Jurisdictionis Ecclesiarum Catholicae Religionis Romanae, Causarum praecipue *Spirituale Forum* concernentium, per viam citationis, Inquisitionis, Denunciationis, accusationis et

simplicis querelae, prout causae et causarum natura requisiverit etiam de simplici et plano audiendi, cognoscendi et fine debito determinandi (nisi fuerit legitima aliqua interposita Appellatio) etiam executioni demandandi, excessivos corrigendi et poena condigna feriendi, ministeriisque et officiis in praescriptis Catholicae Romanae Religionis Ecclesiis invigilandi, generaliter vero omnia et singula ea faciendi, agendi, gerendi, et exercendi, quae alias Generales Vicarii et Archidiaconi in spiritualibus accedente limitatione S. Concilii Tridentini agere et exercere consueverant. Quocirca cujuscunque conditionis et utriusque sexus hominibus committimus et mandamus firmiter, quatenus praefatum Patrem Stephanum de Salinis pro Generali Vicario et Archidiacono in spiritualibus per nos constitutum agnoscere, debitam Reverentiam et Honorem eidem exhibere, in omnibus licitis, honestis, et consuetis obtemperare, monitis et exhortationibus ipsius acquiescere et quae ad Jurisdictionem hanc pertinent, Dispositionibus suis, Mandatis, Ordinationibus et Decretis effective parere debeatis et teneamini, secus non facturi. Praesentibus perlectis, Exhibenti restitutis. Datum in Civitate nostra Alba Julia Die vigesima Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo.

G. Rákóczius mp.

Joannes Szalárdy,
Vice-Secretarius. mp.

A következő okmány szerint, mely a többször idézett udvarhelyesperesti jegyzőkönyvben olvasható, még 1651-ben is *István* vala a Vicarius:

Praefatas omnes constitutiones et ordinationes, Archidiaconatum, Licentiatorum et scholae magistrorum statum, atque etiam processum Juridicum concernentes, seria consideratione relegimus, relectas diligenti ratione quoad omnes particulas ponderavimus: ponderatas judicamus esse justissimas, optimas et laudabiles, tamquam Ecclesiastico nostro statui, et Sanctae Romano-Catholicae religioni congruentissimas. Quas proinde et nos Auctoritate, et Vicarii Generalis potestate ratificamus, confirmamus, proque talibus et ab omnibus inviolabiliter ad amussim observari singulas praecipimus ac demandamus. — Et praesertim illud pro Vicariatus nostri potestate serio jubemus sub poena absolute amissionis officii, ut quivis Licentiatorum (spectato totius Eccle-

siae praecepto de annua confessione) conetur omni studio semel ad minus, si non pluries, Parochianis suis prospicere de bono Confessario, a quo Sacramentaliter absolvantur post peccatorum suorum confessionem, ac tandem etiam sacratissimo Christi corpore ex altari reficiantur, unaque licentiatu ipse et Magister sub eodem poena: paratusque esse debeat conatum hujusmodi legitimis testibus comprobare. Id quod iterato, serioque confirmamus, statuimus, praecipimus, ac demandamus. Actum in Arce Fejéregyház Spectabilis ac Magnifici Domini Dni *Stephani Haller* de Hallerkő die 7-a Februarii Anni 1651.

Fr. Stephanus de Salinis Vicarius Galis m.p. subscripsi.
Paulus Olosz, Archid. Cath. Sedis Udvarhely.

5. SÜKÖSD JÁNOS.

Tempore Generalis visitationis R. D. P. *Joannis Sükösd* in Sz. Tamás A. 1656. A Sz. Szék Procuratora, ugymint *Olosz István Zetelaki scholamester* praecedente citatione proclamálta Udvarhelyszékben Kadicsfalván lakó nemzetes *Török Ferencz* uramat azért, hogy ő kegyelme tilalmazta s fenyegette is a sz. Tamási mater Ecclesiába lévő és lakó egyház biráit sz. egyház fiait, s egész Sz. Tamás megyejét a Kadicsfalvi határba lévő és a megnevezett sz. Tamási Mater Ecclesiához legáltatott erdőben való menetelekért, és onnan a sz. Tamási templomhoz épületre való fa hozásokért, mely dolgan Kadicsfalvának nagyobb része is consentiála is, contradicente tamen minori parte, mely cselekedetekért a sz. szék procuratora kíváná az I-t singillatim minor injuriákon convincáltatni. Melyre az. I. azt mondá: én nem azért foglaltam, hogy magamnak vagy falunak foglaljam, hanem azért, hogy a Kadicsfalvi kápolnához foglaljuk, mert ezután a Sz. Tamási Ecclesiát nem akarjuk mater Ecclesiánknak agnoscalni, hanem a Kadicsfalvit. Melyre az A. eképpen replicála cum solemnī protestatione, én instanti kész vagyok mind vivis testibus s mint pediglen pecsét alatt kelt levelemmel megbizonyítani, hogy a memoria hominum, a Sz. Tamási templomhoz volt az az erdő legálva több szántó földel s kaszáló füvel is, a melyeknek hasznokat mindeddig pacifice ide birtuk, most azért több complices potentiarius társaiddal akarod onnét elfoglalni, azért csak azt kívánom, hogy a fent megírt poenákön convincáltassál. Melyre az I. én azért semmin nem vagyok, mert nem magamnak, hanem a kápolnának foglaltam. — *Deliberatum.* Mivel, hogy ennekelőtte a memoria hominum a Ka-

dicsfalvi kápolna (melyet nem is régen csináltak) soha sem volt Mater Ecclesia s a Sententiából is világosan kitetszik, hogy a Sz. Thamási Mater Ecclesiához hagyattatott s birattatott mint eddig, így most is oda hagyattatik, hogy pedig arceálta és fenyegette az I. a Sz. Tamás megyeibéli egyházfiakat és megyebírákat s el is foglalta evel az arcealó fenyegetéssel a Szt. Tamási Mater Ecclesiától való elszakadásnak boszontó beszédével, major Injuriau úgy mint két száz forinton vagyon érte complicesével együtt. Datum in possessione Sz. Thamás die 18-a Januarii Anno 1656 in Generali scilicet visitatione Joannes Sükösd V. G. cum suis Juratis Assessoribus.

(E Protocollo antiquo Udvarhelyiensti).

Joannes Sükösd Reverendissimi per Transsilvaniam Episcopi Generalis Vicarius.

Az 1656 esztendőbeli generalis visitatioban visitálván az udvarhelyi katholika Ecclesiát, találtam neminemű fogytakozásokat, mind az templum körül, s mind penig az megye háza körül. Hagyom és parancsolom azért igen serio az katholika és apostolica ecclesiától adatott, és az mi kegyelmes Urunktól confirmáltatott hatalommal következő dolgokat végben vinni:

1-mo. Az szentegyház és cinterem körül való fogytakozásokat, mennél hamarább megépítsék.

2-o. Az megye háza körül való kerteket megcsináltassák, fedél alá vegyék és az kaput jól helyben állattassák.

3-o. Az templom és torony között való épületet igen serio parancsolom, hogy tovább ne hagyják úgy félbe, hanem mentől hamarabb lehet fedél alá vévén integre megépíttessék, sub poena fl. 200.

4-o. Az bérnek pedig megadása így legyen: valakinek huszonhárom kalangya buzája leszen, hármot tartozzék adni az papnak és mesternek, az husza maradjon magának, idem az zabból is cselekedjenek akár pénzen, s akár maga marháján szántson s szántasson valaki, s ha penig valakinek annyi buzája s zabja nem volna, adjon annyi pénzt, a mennyit akkor az buza tenne. Ha kinek sem buzája, sem zabja nem volna annyira tehetsége lévén adjon 60 pénzt.

5-o. Az fa-bért mentől hamarabb adják meg. Az felyül megnevezett buza, zab és pénzbért két nap alatt, midőn annak üdeje leszen, tartozzanak megadni sub poena in articulis contenta.

6-o. Az tizenkét eskütt emberek segítségül legyenek az egyház birájának, minden egyházi dolgokban és szükségekben s törvény szolgáltatásában, úgy mint ezek:

Kertész András uram.	Barabás Márton ur.
Lenárt István ur.	Borbély János ur.
Péter János ur.	Szopos István ur.
Basa János ur.	Szopos Tamás ur.
Roka István ur.	Kovács György ur.
Szász Lénárt ur.	Csiki Miklós ur.

Borbély István ur.

Megengedtem a szentegyház birájának, hogy az megnevezett személyeket az törvény szolgáltatására és egyéb egyházi rendelkezésekre ez levelen való pecsétemmel citálhassa, és citáltathassa, ha jó akaratjok szerint nem akarnának segíteni az igazításban, hasonlóképpen másokat, az kiket kellek, azon pecsétemmel citálhassa. Actum in Oroszhegy Anno 1656. 26. Januarii.

Idem qui supra.

7-o. Mikor halott leszen, ilyen rendtartás légyen az harangozásban, hogy három nap alatt, míg az halottat el nem temetik, minden nap háromszor harangozzanak, ha ki többször akar harangoztatni, minden vonástól adjon hat hat pénzt, az az pénz penig legyen az egyházé.

Anno Dni. 1665. Die 11. Mensis Februarii in oppido Udvarhely tempore visitationis sub officio Rdi. Patris László moderni vicarii conclusum. Ha az Udvarhely szentegyházbirája egy épületének effectualására compellálja s contumacia ducti nem akarnák az munkát supportálni, primo 12 pénzre büntettesse, 2-do húsz pénzre, 3-o. flor. 1. ha jó okát nem adhatják contumaciájoknak. Reliquis idem consentientibus ut supra.

Dnus Vicarius visitatiojáról és rendelésiről

(L. S.) Joannes László V. Glis.

Fr. Casimirus Domokos,

Vicarius Glis Apostolicus.

(L. S.)

Conclusum tempore visitationis A. R. Dni Vicarii Joannis László de oppido Udvarhely.

6. LÁSZLÓ JÁNOS.

Anno 1659. 12. Augusti. In praesentia Adm. R. Patris Joannis László Vicarii generalis in oppido Udvarhely tempore scilicet scissio-

nis Kadicsfalva a Szent-Tamás. Szent-Tamás megyebéliek egész Szent-Tamás megyéje képében protestálának solenniter, hogy a modo Kadicsfalvi rész Szent-Tamáson lévő semminémű épületekre, sem templom, cinterem, schola, pap háza, kerti, sem egyéb némű épületekre gondot nem viselnek, hanem csak az magok részekre, visitationak idején is azokért való büntetést nem subeálják. Kadicsfalvának penig tőlök, ugymint szent-tamásiaktól való elválásoknak, Udvarhelyhez állásoknak és minden velek való alkalmoknak solenniter contradicálának; ugymint Tiboldi Tamás, Ilkei Ferencz, Ferencz Bálint és Czyender Péter.

(A tökéletes elválás 1667-ben történt; ekkor tehát csak megindittatott).

P o s t u l a t a

Sacrae Sedis Catholicae Udvarhelyiensis proposita Adm. R. Patri *Joanni László* Vicario Generali autoritate Archiepiscopali confirmato ipsa die praesentatae confirmationis ab eodem Adm. R. Patre praesentibus A. R. Archidiacono *Paulo Olosz* nec non S. Sedis Assessoribus liberali consensu roborata.

1. Libertas et usus hujus Sedis (non contrarius Deo, fidei catholicae, ac bonis moribus) tam in visitationibus, quam in iuribus celebrandis suum vigorem antiquum retinebit.

2. Visitatio ab Archidiacono hujus Sedis solita fieri, pro arbitrio ipsius, ac suorum Assessorum manebit.

3. Visitationem D. Vicarius facturus in hac Sede, cum hujus sedis Archidiacono et Assessoribus (non aliunde aliis adscitis, nisi ita S. Sede volente) obibit.

4. Si ad D. Vicarium Generalem aliqui, vel aliquis sacerdos, aut Licentiat, vel Magister, aut quaecunque persona ecclesiastica, aut alicujus parochiae aeditui, alique curatores Ecclesiarum recurrerint, illis sine petita informatione ab Archidiacono hujus sedis, aut sede ipsa, resolutionem non dabit.

5. Si accidat aliquis casus in hoc regno toti ecclesiae, et universaliter fidei catholicae noxius, ad eum remediandum consilio utetur etiam hujus sedis. Similiter si qua facultas, casusve daretur, quo generaliter Ecclesiae catholicae, eiusdemque fidei emolumentum promoveri posset, hanc etiam sedem eiusdem facultatis participem faciet.

6. Cum sedes haec a primis suis temporibus quoad forum externum siveulare, semper hactenus primaria habita sit an-

te alias sedes siculicales, idemque respectus ac honor antiquitus vignerit respectu sedis Ecclesiasticae, ac juris spiritualis: deinceps etiam vigorem suum retinebit, nec ceteris posthabebitur.

7. Constitutiones hujus sedis, quae hactenus in usu fuerunt ratas habebit. Jamque si generalis congregatio habenda erit in tempore Archidiaconum, et sedem admonebit.

Joannes László, Vic. Glis. m.p.

7. DOMOKOS KÁZMÉR.

Leopoldus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae Rex, etc.

Illustrissime Princeps Nobis Honorande! Cum alias ex fide digna complurium fidelium nostrorum; tum vero demissa Praesentium Exhibitoris Religiosi *Fratri Casimiri Domokos Ord. S. Francisci Reformatorum* relatione sufficienter intelleximus Sinceritatem Vram boni affectus, propensionisque Declarationibus erga ipsum, praefatumque Ordinem, animum perquam addictum contestari; Proinde non inconvenienter nos facturos existimamus, si hanc sinceritatis Vestrae Benevolentiam grata mente recognoscamus. Quod sane facimus non minus libenter, quam diligenter, daturi operam, ut eandem Benevolentiam bene se locasse experiatur, admodum cupientes, faventerque de super sinceritatem Vram requirentes: quatenus praedictum *Fratrem Casimirum Domokos* suosque *Religiosos Fratres* universos jugiter Deo famulantes, uti hactenus; ita imposterum quoque sibi commendatos habere, eosque nostri etiam causa suo complecti velit patrocinio, certo sibi persuadens, quod nullatenus intermissuri simus, quin vel ex eo Caesaream, ac Regiam Gratiam et Clementiam Nostram Sinceritati Vestrae quovis tempore propensam in occurrentibus rebus, negotiisque suis, erga Eandem affatim declaremus.

Cui de reliquo firmam valetudinem, et prospera quaeque animitus comprecamur. Datum in Civitate Nostra Vienna Die 15 Augusti Anno 1668.

Leopoldus mp.

Franciscus Szegedi Epis. Vaciensis mp.

Stephanus Orbán mp.

Clemens Papa P. P. IX. Dilecte Fili Salutem et Apostolicam benedictionem! Apostolatus Officium meritis licet imparibus Nobis ex alto commissum, quo Ecclesiarum omnium regi-

mini Divina dispositione praesidemus, fideliter exequi coadjuvante Domino cupientes, solliciti corde reddimur, et solertes, ut cum de Ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in Pastores praeficere studeamus, qui populum suae curae creditum, Sciant non solum doctrina verbi; sed etiam exemplo boni operis informare, commissasque sibi Ecclesias in statu pacifico et tranquillo velint et valeant salubriter regere, et prospere gubernare. Sane *Ecclesia Coronensis*, quae in partibus Infidelium consistit ad praesens certo; quem etiam si ex illo quaevis generalis reservatio, etiam in Corpore Juris clausa resultet, Praesentibus pro expresso haberi volumus, *modo Pastoris solatio destituta*; nos ad felicem ejusdem Ecclesiae provisionem Paternis et sollicitis studiis intendentes, ad Te ordinis *Fratrum Minorum S. Francisci* de observantia Reformatorum nuncupatorum Professore ex legitimo Matrimonio procreatum, ac in legitima aetate, et Sacro Praesbyteratus ordine constitutum, atque omnia requisita habentem, cui apud nos de Literarum scientia, Fidei catholicae zelo, vitae munditia, honestate morum, Spiritualium Prudentia et temporalium circumspeditione, aliisque multiplicium virtutum donis fide digna testimonia perhibentur, direximus oculos Nostrae mentis. Quibus omnibus debita meditatione pensatis, Te a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, Censuris et poenis a Jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum Praesentium duntaxat consequendum harum serie absolventes, et absolutum fore censentes, praefatae *Ecclesiae Coronensis de Persona* tua nobis ob tuorum exigentiam meritorum accepta, Apostolica autoritate providemus, Teque illi in *Episcopum* praeficimus et Pastorem, curam, regimen, et administrationem ipsius *Ecclesiae Coronensis* Tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo: in illo, qui dat gratias et largitur praemia confidentes, quod dirigente Domino actus tuos, praefata Ecclesia Coronensis sub Tuo felici regimine regetur utiliter, et prospere dirigetur, ac gratia in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Jugum igitur Domini Tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens, curam et administrationem praefatam sic exercere studeas, sollicite, fideliter, et prudenter, ut Ecclesia ipsa Coronensis Gubernatori provideo, et fructuoso Administratori gaudeat se commissam, Tuque praeter

æternæ retributionis præmium, nostram et Apostolicæ Sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Caeterum Tibi, ut donec dicta Ecclesia Coronensis ab infidelibus detinebitur, ad eandem accedere, et apud illam personaliter residere minime tenearis eadem autoritate indulgemus; non obstantibus Apostolicis, ac in universalibus Provincialibusque Conciliis editis generalibus et Specialibus Constitutionibus, et Ordinationibus, nec non quatenus Opus sit dictæ Ecclesiæ Coronensi etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis alta firmitate roboratis statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, et Literis Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illor. tenoris præsentibus pro plene et sufficienter expressis, et ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad præmissorum effectum, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus. Caeteris contrariis quibuscunque. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris Die XII Junii MDCLXVIII Pontificatus Nostri Anno Primo.

I. G. Husius.

Clemens Papa IX. Venerabilis Frater Salutem et Apostolicam benedictionem Sollicitudo Pastoralis Officii, quo Ecclesiæ Catholice per Universum Orbem diffusæ regimini Divina dispositione præsidemus, nos admonet, ut omnium Ecclesiarum, præsertim earum, quæ Pastoribus destitutæ majoribus periculis expositæ sunt, statui atque utilitati, quantum nobis ex alto conceditur, jugiter consulere studeamus. Cum itaque (sicut accepimus) Ecclesia Albae Juliae in Provincia Tranniae Pastoris solatio jam dudum destituta reperiatur: Nos ipsius Ecclesiæ statui, et Spiritualibus Catholicorum dictæ Provinciae necessitatibus, quantum cum Domino possumus providere volentes, ac de Tua, qui in minoribus constitutus habitum per *Fratres Minores Ordin. S. Francisci* Strictioris Observantiae nuncupatos gestari solitum suscepisti, et professionem per eosdem emitti consuetam expresse emisisti regularem, ac *Missionarium in illis partibus multis Annis egisti*, fide, probitate, prudentia, doctrina, vigilantia charitate, et catholice Religionis Zelo, plurimum in Domino confisi de Venerabilium Fratrum nostrorum S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalium negotiis propagandæ fidei Præpositorum Consilio, Te *Ecclesiæ ac Civitatis et Diocesis Albae Juliae et Provinciae Transsilvaniae*

praedictarum *Vicarium Apostolicum* cum facultate ibidem munia *Episcopalia exercendi* aliisque facultatibus solitis et consuetis, donec per Sedem Apostolicam eidem Ecclesiae de idoneo Pastore provisum, vel alias dispositum fuerit, autoritate Apostolica tenore Praesentium constituimus et deputamus. Non obstantibus Apostolicis, ac in Universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, nec non quatenus opus sit dictae Ecclesiae Albae Juliae, aliisque quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis Statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis, et Literis Apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum tenores Praesentibus *pro plene et sufficienter expressis et ad verbum insertis habentes*, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus; caeteris contrariis quibuscunque. Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub Annullo Piscatoris Die XVII. Junii MDCLXVIII. Pontificatus Nostri Anno Primo.

J. G. Husius.

Innocentius PP. XI. Venerabilis Frater Salutem et Apostolicam benedictionem! Dudum felicitis Recordationis Clemens Papa IX. Praedecessor Noster Te *Ecclesiae Albae Juliae* in Provincia Tranniae Pastoris solatio jam dudum destitutae, ac Civitatis et Dioecesis Albae Juliae et Provinciae Tranniae hujusmodi *Vicarium Apostolicum* cum facultate ibidem munia *Episcopalia* exercendi, aliisque facultatibus solitis, et consuetis, donec per Sedem Apostolicam eidem Ecclesiae de idoneo Pastore provisum, vel alias dispositum fuisset, autoritate Apostolica disposuit, et deputavit, et alias prout in ipsius Clementis Praedecessoris Literis desuper in simili forma Brevis Die XVIII. Junii MDCLXVIII. expeditis, quarum tenorem Praesentibus pro plene, et sufficienter expresso et inserto haberi volumus, uberius continetur. Hunc autem nos animarum Christi Fidelium dictae Provinciae periculis, quae siquid sibi jam seni, et senectutis incommodis obnoxio humanitus contingeret, exoriri possent; Apostolica providentia mature occurrere cupientes, aliisque justis ex causis adducti, ac de Tua, et dilecti Filii Joannis Kajonis expresse professi *Fratris Ord. Fratrum Minorum S. Francisci* strictioris observantiae

nuncupatorum fide, probitate, prudentia doctrina, vigilantia, charitate, et Catholicae Religionis Zelo, plurimum in Domino confisi, et Vestrum singulares Personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et Interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, et poenis a Jure vel ab homine, quavis occasione vel causa latis, siquibus quomodolibet innodatae existunt; ad effectum Praesentium duntaxat consequendum harum serie absolventes, et absolutas fore censentes, de Venerabilium Fratrum nostrorum S. Romanae Ecclesiae Cardinalium negotiis propagandae Fidei praepositorum consilio, Tibi Joannem praedictum in coadjutorem tuum in exercitio Vicariatus Apostolici, Tibi sicut praemittitur demandati, cum futura ad ejus favorem ineundum Vicariatum Apostolicum successione, ac cum facultatibus Tibi ratione Vicariatus Apostolici, hujusmodi quomodolibet concessis; citra tamen facultatem exercendi Pontificalia, Nisi postquam ipse Joannes Episcopali dignitate insignitus fuerit, ita, ut idem Joannes Te quidem vivente de Tuo consensu; defuncto autem etiam absque alia hujus S. Sedis deputatione Vicariatum Apostolicum praedictum, donec dictae Ecclesiae Albae Juliae de idoneo Pastore per eandem Sedem provisum, vel alias dispositum fuerit, exercere libere et licite exercere possit et valeat, autoritate nostra Apostolica eligendi et assummendi quamcunque necessariam et opportunam facultatem eadem autoritate tenore praesentium tribuimus et impertimur; Salva tamen in praemissis semper autoritate Congregationis eorundem Cardinalium. Non obstantibus Apostolicis ac in Universalibus, Provincialibusque, et Synodalibus Conciliis editis generalibus vel Specialibus Constitutionibus et ordinationibus, nec non quatenus opus sit dictae Ecclesiae Albae Juliae, aliisque quibusvis etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alias roboratis Statutis, et consuetudinibus privilegiis quoque, indultis et Literis Apostolicis, in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis illorum tenores Praesentibus pro plene et sufficienter expressis, et ad verbum insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris ad praemissorum effectum hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscunque Datum Romae apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris Die XIII. Januarii MDCLXXVII. Pontificatus nostri Anno Primo.

J. G. Husius.

8. Szebelébi Bertalan. Nos Michael Apafi Dei Gratia Princeps Transsilvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibus, Supremis et Vice-Comitibus, Judlium quorumcunque comitatum, signanter Alben. Transsilvaniae, Colosien. et Szilágy, item Capitaneis Supr. et Vice-Judicibus Regiis sedium Siculicalium Udvarhely, Sepsi, Kézdi et Orbai, nec non Csik, Gyergyó, Kászán et Maros, Reverendis. item Honorabilibus Archidiaconis, Notar. Senioribus, Sacerdotibus, Scholarum Rectoribus, Ecclesiarum Judicibus et templi aedituis, ubivis in hoc regno nostro Transilvaniae, notanter autem in praedictis Comitatibus et Sedibus siculic. constitutis et commoran. modernis sic et futuris quocunque pro tempore constituen. cunctisque etiam aliis cujuscunque status, conditionis, gradus, honoris, officii, dignitatis et praeeminentiae hominibus, quorum videlicet interest, sive intererit, praesentis visuris, lecturis, vel legi auditoris salutem cum favore. —

Az római recepta catholica religion lévő Tekintetes, Nemzetes, Uri fő és nemes Romano Catholicus statusban álló Hivcink alázatos jelentésekből kegyelmesen értjük, hogy boldog emlékeztető Tiszteletes *Pater Casimirus Domokos* halála után magok ő kegyelmek közönséges akarattól és ecclesiájokbéli Tiszteletes Paterek megegyezett értelemről választották a kézdiszentléleki parochiust tiszteletes Szebelébi Bertalan Patert ő kegyelmét erdélyi vicáriusnak, kinek is ebbéli tiszteletes hivataljának és Canonok aauthoritása szerint tisztiben bátorságosan való prédikálására boldog emlékeztető Méltóságos Erdélyi Praedecessor Fejedelmektől confirmáltatott jurisdictiont mű is kegyelmesen intacte helybenhagyjuk és azon megemlített Tekintetes Romano Catholica religionkbéli hiveink alázatos instantiájokra kegyelmesen confirmáljuk, sőt praesens. per testimonium assecuráljuk, hogy mind ő kegyelme tisztit az ecclesiákban illető authoritásában Canonok szerint megtartjuk, sőt kegyelmesen is parancsoljuk minden romano catholica religion lévő hiveinknek legitimus Vicariusnak agnoscálván, ahoz illendő obedientiáját praestálja, illendő becsületit megadja, és azon hivataljához tartozó minden dolgaiban procedálni, Ecclesiájokban lévő fogyatkozásokat helyben állítani, parochialis házakat, azokhoz tartozandó épületekkel restauráltatni,

az vétkeseket és abban perseveráló, egyházi és egyéb secularis rendeket juxta ritus et canones eorum törvény szerént, méltó büntetéssel büntetni megengedjék, sőt ha az egyházi személyek vagy secularis rendek közül valamelyik opponálni kezdenék magokat ellene, secularis tiszt híveink requiráltatván ez levelünkkel, absque ulla mora, dilatione vel procrastinatione sub poena in talibus expressa tartozzanak elegendő brachiumot adni melléje, az refractariusok ellen legyenek minden segítséggel és securussá tesszük, hogyha casuquo authoritása, és legitima executioit impedialó mandatumok, protectioiok akár kitől is extrahaltatnának, azokat invigorosusoknak agnoscálván, tisztí és authoritása szerént mindenütt libere és legitime procedáljon Canonoknak continentiaja szerént, secus non factur. Praesen. perlect. exhiben. restitut. Datum die decima mensis Junii, Anno Domini *Millesimo sexcentesimo septuagesimo octavo.*

Michael Apafi mp.

Wolfgangus Bethlen,

Cancellarius mp.

(A károlyfejérvári püspöki levéltárból.)

*Szebelébi Bertalan végrendelete. *)*

O. A. M. D. G. B. M. V. Coelitumque omnium honorem et animae meae salutem.

Atyának, és Fiunak, és Szent-Léleknek nevében.

Én *Szebelébi Bertalan* erdélyi róm. katolikusok méltatlan vicariusá mostan kézdiszéki altorjai Szent-Miklós püspök ecclesiájának parochusa látom és testemnek keserves fájdalmat tapasztalom, hogy az halálra kell mennem, a hol ház készítettett minden élő embernek; nincsen is élő ember, az ki az halált meg nem kostolná. Én is azért bűnös ember lévén, örömet engedek az én kegyelmes Istenem akaratjának, a ki régtől fogva zörget sok külömb külömbféle nyavalyákkal és kegyesen jelenti az végső órámot, hogy meg kell halnom, és az Isten ítéleti eleiben kell lépnem: Azokáért nagy hálaadással és örvendezéssel hallom a mik mondatnak nékem: *mert az Ur házában megyek.* Ajánlom azért magamot, lelkemet, testemet Istenemnek, igaz hittel hiszem, hogy valamim vagyon, az én Istenemtől érdemem felett adattak nékem: Azért én is nagy örömet és fiúi szeretettel, nagy hála-

*) Kézdi-szentléleki egyház levéltárából ugyanazon helység lelkes plebanosa Györffy Lajos ur közlé a Kiadóval.

adással az én szerelmes Istenemnek visszaadom. Ő szent Felsége kezéből vöttem, ő szent Felsége kezébe nyújtom lelkemet, testemet és mindenemet. És mostan noha beteges testtel, de épp elmével tészek ilyen dispositiot és testamentomot, Isten és kegyelmek előtt, kik magok kéziíráásával és pecséttel bizonyágim vagytok ez dologban. Resignálok azért mindeneket, és igaz keresztényen hitem szerint in verbo sacerdotis, et in pura conscientia inviolabiliter sub poena excommunicationis, et anathematis, et interminatione irae Divinae, et gravis Iudicii Dei senki, quocunque ex praetextu, aut avaritiae motu, ezen Testamentomot ne merészelje háborgatni, in toto, vel in parte; elkezdem ez szerint Isten akaratjából.

1-o A Szent Héromság Istennek, a ki Atya, Fiu, Szent-Lélek, és lelkemnek üdvösségére hagyok Háromezzer magyar forintot, melyeket Isten kegyelméből már életemben elocáltam is a kolosvári Pater Jesuiták kezében, hogy annak intereséből holtam után (sex per centum) Erdély számára, és lelkek szolgálatjára két Alumnust, az az: vulgo Petreita interteneáljanak, és tanítsanak. A kapitalis summa pedig intacte maradjon. Erre Curatoroknak rendelem, az erdélyi utánam következő Rom. Catholicus legitimus, és approbatus vicariust, és a csiki, háromszéki és Udvarhelyszéki Esperesteket, hogy capitulo vacante unitis consiliis curálják ut supra: Ha pedig a Catholica Ecclesia boldogittatnék, és legitimum Capitulum florealna, szálljon a Capitulumra a curatio, cum hac tamen declaratione, hogy más ususra ne fordíttassék, sem a summa sem az interes, ha nem, ha communibus votis Episcopi, et Capituli nagyobb leiki jót, és hasznót itélnének sancta conscientia annak változtatásában.

2-o. Teszek olyan dispositiot a szegény romlott hazámnak Szebelébb várossának (mely vagyon in Comitatu Hontensi, inter Levam et Carponam) minthogy abban keresztséget vettem, hagyok kétszáz magyar forintot, a hova szükségesebb fordítsák a templomra. Ezt bízom a kolosvári Pater Jesuitákra, per cambium szolgáltatassák fel, mivel Selymecz városához és Bozokhoz közel vagyon.

3-o. A fejevári templomra, mely a Pater Jesuiták curája alatt vagyon, minthogy ott kezdettem első papi szolgálatomat hagyok száz forintot, fordítsák a mire szükségesebb Isten dicsőségére. A kolozsvári Pater Jesuiták curája alatt lévő templomra

similiter hagyok száz magyar forintokat. Item a kolozsvári két congregatioba ötven magyar forintokat. Az udvarhelyi congregatioba huszonöt magyar forintokat.

4-o. A Pater Franciscanusok Strictior. observ. számára p. tiszteletes Pater custos dispositioja alá cum obligatione sacrificiorum hagyok hatodfélszáz magyar forintokat, Csikba két százat, Mikházára két százat, Szárhegyre ötvent, Esztelnekre ötvent, Udvarhelyi residentiára ötvent. Ez actu vagyon a Csiki conventben ő kgylmek custodiája alatt, egy kalamáris ládában vagyon nyolczszáz forint 1707-ben vitték fel levél extál felőle.

5-o. A kézdi sz. léleki templomra hagyok száz magyar forintokat, melyeket elocáljanak, a Dominus Parochus a megye bírájával perpetualiter sex per centum, annak az interessének két része az az: négy forint cedáljon a Dominus Parochusnak, hogy annuatim négy kántorokon négy énekes misét celebráljon a szegény bűnös lelkemért, és halottimért, két forint legyen a templom szükségére. Az altorjai templomra (hol de praesenti lakom) hagyok száz magyar forintokat, in omnibus eodem modo, et cum eadem obligatione, ut in Sz. Lélek. A Csik-Somlyai Sz. Péter s Sz. Pál templomára hagyok száz forintokat, eodem modo, et cum eadem obligatione, ut in Sz. Lélek et Altorja. A summát pedig semmiképpen egyik helyre is fel ne vehessék átok alatt hagyom, hanem perpetualiter foljon annak interesse. Ez a háromszáz forint actu vagyon köhalomszéki Kaczafalván contractus extál felőle.

6-o. A háromszéki szegény és romlottabb templomok szükségére hagyok száz magyar forintokat, melyekből adassék a bereczki templomra tiz, Osdolára tiz, Petőfalvára tiz, Futásfalvára tiz, Hatolykára tiz. Polyánba tiz, Esztelnekre tiz, Lemhénybe tiz, Mártonosba öt, Haraljba öt, Szárazpatakra tiz forint.

7-o. A csiki szegény romlott templomokra hagyok száz forintokat, Kászon-Ujfaluban tizet, Menaságra tizet, Sz. Lélekre tizet, Sz. Miklósrá tizet, Sz. Domokosra tizet, Mindszentre tizet, Sz. Tamásra tizet, Sz. Simonra tizet, Kisasszonyra tizet, Kászonba tizet.

8-o. Udvarhelyszéki legszegényebb templomokra hagyok ötven forintokat, az ott való esperesteknek dispositiojára, hová legszükségesebbnek itili, oda rendelje öt templomokra, melyre obligalom ő kegyelmeket in conscientia.

9-o. A kantay Paterek számára hagyok ötven forintokat,

fordítsák Isten tiszteletére, a mire szükségesebb, a Baróti templomra hagyok tíz forintot. Marosszéki Selyei kápolnára tizet. Szováti templomra tizet. Ezt bizom a marosszéki esperest hűségére.

10. A szegény zárárdokoknak és ajlatos koldusoknak ruházatjára hagyok harmincz forintot, melyet bizok a Dnus dispositorok hűségére, hogy lábokbélit és ruházatra valót vegyenek, cum discretionē, marad még fenn egy néhány száz forint, in suspensio maradjon, mivel tudom az adóságok felvételiben még sok difficultások lesznek, hadd jusson ezekben a szegény fáradozóknak valami jutalom; és a feljebb való legátomokban, valami fogyatkozás ne essék. Hagyom pedig mindezeket oly formában, hogy ha még Isten éltevéen el nem találom költeni. A fenn meglrt pénzben adósság sok vagyon hajtsák fel fideliter a Dnus dispositorok.

A b u z á r ó l é s g a b o n á r ó l.

A csiki klastromhoz hagyok 25 köből búzát, a gyergyói residentiába 12. Esztelnekibe 12, Mikházára 12, a Cantába 12, Udvarhelyre 12, a residentiába. Az oláhfalvi és udvarhelyszéki szegény papoknak 12. A szegény házi embereknek, a kik koldulni szégyenlik hagyok 15 köből búzát, a Dnus dispositorok discretionioja szerint. Ezt pedig kiváltképpen a torjai sz. léleki és futásfalvi szegényeknek udvarhelyi pápista seminaristák számára 20 köből búzát, a Dnus Supplensnek 20 köből búzát és minden bérnek harmadát. *Tót Györgynek* feleségestől 15 köből búzát, 10 köből árpát, 15 ft, ha halálig fideliter perseverál mellettem. A mely buza megmarad és egyéb gabona szabad etc. A Dnus dispositorok osszszák szegény templomokra, cum discretionē. Háromszékre, Csikba, Udvarhelyszékre, eladatván a búzát, az árát applicálják ut supra a templomokra. A futásfalvi kereszt mellett való vetésemet hagyom *Tót Györgynek*, a több ott való vetésemet az ottvaló templomok számára. Torján, a sendeljes kereszt mellett való vetésemet hagyom a Dnus suppienseknek. A Bodó keresztfájánál való vetésemet a torjai templomra, *Benkő János* gondviselése alá.

D e e q u i s e t c u r r i b u s.

A hintót és két lovat a jobbik farhámokkal együtt (mivel oda is akarok temetkezni) hagyom a csiki klastromba, mely hintó áll 135 frtba, egyik jobb lovamot hagyom pater *Stephanus Antal*fi uramnak, az ketteit pater *Úlkey Gergelynek*, két kancza vagyon Ditróban Pater *Jánosi* uramnál, egyik legyen a gyergyói

klastromé, a másik az udvarhelyi új klastromé, a vasas kocsit hagyom Pater *Stephanus Antalfinak*. A nagy hordó-szekeket hagyom *Miklós* deáknak. A kismalomba járó szekerecskét hagyom *Tót Györgynek*. két hámmal együtt, Pater *Stephanus Antalfinak* is két hámmal együtt, vagyon négy vonó marha, maradjon in dispositione Dnor. Dispositorum; tehény-barmok is vannak, egyiket adják *Thót Györgynének* bornyustól, *Katának* is egy ünbörnnyut. A sertéseket disponálják a Dnus Dispositorok.

Az eresztő kádat régen ígértem vala *Nagy Péternek* ha él adják oda. A többi kádokról és hordókról tegyenek dispositiot a Dnus dispositorok. A kalamáris ládát, mely vagyon a Csiki Clastromban üressen hagyom Gróf *Gyulaffy Sófia* asszonynak. Egyik ládát, a zöldet, hagyom *Tót Györgynének*, egyik maradjon a templom számára *Torján*. Egyik Pr. *Stephanus Antalfi* számára, a Szentléleki templom számára is egy, a Futásfalvi templomnak is egy, a többi maradjon Pr. Ülkei dispositiojára.

A Brassai ládában vagyon egy öreg ezüst pohár, hagyom a Kolozsvári Congregationnak de Agone Christi, két kisebb vagyon, hagyom az Udvarhelyi Congregationnak de Agonia Christi mind a kettőt. Három ezüst kalán vagyon Pr. *Stephanus Antalfi* egyiket válassza, a másik legyen Pr. Ülkei *Gergelyé*, a harmadik *Benkő János* uramé. Vagyon három ón kanna, a nagyobbikat hagyom Pr. *Lenkesnek*, a másikat Pr. *Cseh Mihálynak*, a harmadik legyen Pr. *Lukács Andrásé*. Hat ón tányér vagyon, azokat szántam templomokra ámpolnáknak, kettőt *Torjára*, a Szentléleki templomra egyiket, *Polyánba* egyiket, esztelneki templomba egyet, Szt. *Mihályhoz* egyet. Két réz gyertyatartó vagyon, egyiket hagyom a *Torjai* templomnak, egyiket a *Szenlélekinek*.

Öt ón tál vagyon, maradjanak in arbitrio DD. Dispositorum, az mint a réz tálak is, hat vagy hét, a konyhára való eszközökkel együtt, a több fatálakkal és tányérokkal. *Jusson Györgynének* is benne juxta arbitrium Dispositorum. A Bokályok közül a fedelest hagyom *Apor Péterné* asszonynak. A kék közül egyik *Mihálcz Miklósnéé*, egyik *Bodó Gergelynéé*, egyik *Benkő Bálintnéé*. A fejeért vegye vissza *György*, a többiről disponáljanak a Dnus Dispositorok. Az asztal, padok, almáriomok etc. maradjanak a ház szükségire, inscribáltassanak az ágygyal együtt.

Az égett borfőző üstöt hagyom a szolgálónak *Katának*, egy derekalyt, két párnát, két lepedővel azon kívül a derekalyon ki-

vül, melyet Pr. Eberski hagyott hogy holtom után neki hagyjam; a brassai derekalyt hagyom az gazdaasszonynak Brassóban. A successornak hagyok egy derekalyt, egy párnát, két lepedőt, a több derekalyról, párnákról tegyenek dispositiot a DD. Dispositorok, mint a fejér ruházatról és kendőkről etc. melyeket osszanak ki a jó erkölcsű szegény árva leányoknak, és a cselédeknek cum discretione. A mely gyolcs ingeim vannak itt és Brassóban, osszák fel a Dnus Dispositorok. Egy uj paplan vagyon, cum aestimatione vegye el valamelyik a Dispositorok közül, és a pénzt osszák el a szegényeknek a lelkemért. A csergét hagyom Pr. Ülkeinek, a nagyobb bőr párnát Pater Bálintnak. A mely adósságom vagyon Tót Györgynél, elengedem neki similiter Kovács Györgynek is, a más hitván paplan maradjon Györgynének.

A k ö n t ö s i m r ö l.

A téli mentémet hagyom Pr. Antalffy Istvánnak, a nyárit hagyom Pr. Ülkeinek cum obligatione, ut orent pro anima mea. A szőr atlas Paledránámot hagyom Pr. Antalffy Istvánnak, a mást hagyom Pr. Ülkeinek, ha mellettem perseverál, ha nem, legyen akkori mellettem lévő Pateré. A bársony süvegemet hagyom Pr. Antalffy Istvánnak, a nestest Pr. Ülkeinek. A selyem övemet hagyom Pr. Ülkeynek. A virágos kamoka dolmányt, mivel az ujjja rossz, terítsék a koporsóra. A selyem palástomat antipendiumnak hagyom a D. Dispositorok disponálják, ha kettő leszen belőle, egyik legyen Szentlélekre, a másik Torjára. A téli dolmányomat adják Pr. Ülkeynek, a selyem dolmányomat, ha itélik a D. Dispositorok, temessék rajtam, ha pedig nem itélik, hogy rajtam temessék, hagyom az Esztelneki barátok residentiájába Szent Györgyhez Antipendiumnak redemptibiliter ha valaki fel akarja váltani és el akarják adni. Adós Pr. Demeter úr harminczkilencz forinttal, ezt per totum elengedem és nem obligálok, hogy pénzzel fizessen, ha éltemben rá nem szorulok, hanem obligálok arra, hogy miséket szolgáljon egy forintra, vagy szolgáltatson egy forintra két misét in conscientia de Requiem. A kis veres mentémet hagyom Ivánics Mártonnak Csiki Sz. Mártoni Parochusnak.

D e l i b r i s.

Gróf Kálnoki Sámuel uramnak vagyon három könyve nálam, ugymint Augustinus, de civitate Dei, Augustinus de tempore és Homiliae S. Gregorii in Evangelia, azok ő Ngának restituáltas-

sanak, vagy a fiának Ádámnak sub onere. Vagyon egy *Sylva Fabri* a Kolozsvári Prek ad usum adták vala régen. Vagyon egy *Sermones de Dnicis, et Festis Vilhelmi Molitoris Residentiae Udvarhelyiensis restituáltassanak.* A magyar Bibliát (mely most is a Kantai Patereknél vagyon) oda hagyom. *Summam Theologiae S. Tomae,* hagyom a Kolozsvári Academiának, et *Mendosam in libros Regum.* A több könyvekről egyéb dispositiot nem teszek, hanem a DD. Dispositorok Istenesen, et conscientiose az Egyházi emberek között, kiváltképpen, a kiknek nincsen, cum aestimatione mediocri, et onere satisfaciendi, et orandi pro anima mea osszák fel a mennyit érnek, tartozzanak minden forintra két két misével. A könyveknek száma pedig extal a Regestrumból, vagyon egy vagy két *Pázmány,* melyet *Illyés István* uram küldött, adják olyan Parochiákra, a hol igen szükséges. Brassóban lévő könyveket hagyom az Udvarhelyi Pr. Jesuiták curája alá, osszák ki a hová szükségesebb pro usu cum onere orandi. Az Dominium maradjon az Udvarhelyi Paterék mellett, kiknek tartozzanak restituálni, mikor kívántalík. Az Udvarhelyi barátok számára is adjanak benne perpetualiter.

A nyakba való órát hagyom Pater *Antalffi János* Csiki Esperest uramnak cum onere orandi, a más mutató óra legyen a successoré. Egy crucifixus vagyon, hagyom a Kézdi Szent-Léleki B. Asszony oltárára, a kit én csináltattam. Egy missale vagyon öreg cum Festis Franciscanorum, hagyom az Esztelneki Barátoknak ad Sanctum Georgium. A másik Missalet hagyom a Csik-Somlyai Sz. Péter és Sz. Pál templomába. A kelyhet patenástól hagyom a Sz. Királyon alól való Szent Bertalan kápolnájában Csikban sub gravissima poena, conscientiaeque onere, hogy ne abalienalódják, ne is fordítsák más ususra, hogy imitt amott hordozzák, hanem a Sz. Királyi templomba usuálhatják, hol is álljon perpetualiter, tokostól hagyom pedig. Az Albátot temessék rajtam, a Casulát is rám tévén, de azután elvévén cedáljon a Futásfalvi templomnak. A zöld antipendiumot egy keszkenyével hagyom a Sz. Léleki B. Asszony oltárára. A Kászon-Ujfalvi templomra hagyok egy tisztességes oltárra való keszkenőt, egy volummal, mely a scatulában vagyon csöppögetett rojtos végű. Vagyon egy más fátyol velum, Szűz Mária képe rajta, hagyom az Udvarhelyi congregationnak de Agonia. A más velumot, melynek zöld atlasz egyik fele egy egy fejer tisztességes bursával együtt (mely

a ládában vagyon) hagyom a Kézdi Sz. Léleki templomnak. Több apróság keszkenőkről, képekről etc. disponáljanak a DD. Dispositorok. Vannak keszkenők, osszák fel egymás között. A fejér ruházatról, a mint fennebb megmondottam úgy disponáljanak.

Vagyon három pinczetok, a boros pinczetok, a nagyobbik maradjon Pr. *Antalffi Istvánnak*, a második 8. szögű Pater Bálintnak; egy kis égettboros Pinczetok, a mellettem lévő Cáplányé legyen. Egy kis ezüst csésze vagyon és egy gyűrű Pater Antalffi Istváné, hogy jól forgolódjék testem és temetésem körül, és egy tisztességes pár kés. A csapott hegyű gyöngyházás kés legyen Pr. *Antalffi János* uramé. A négyes gyöngyházás kés legyen Pr. *Demjén* uramé, egy más pár kés legyen Pr. *Ülkey Gergelyé*. A konyhára való eszközöket úgy hagyom, a kisebb üstöt adják Katának, a nagyobb üstöt és a több eszközöket is, serpenyőket, nyársakat, rostélt, felfogót, vágó késeket etc. aestimálják meg és a melyik le akarja tenni az árát vegye el, az árából vegyenek viaszat a Torjai oltár előtt való oszlopokra, csináltassanak olyan vastag gyertyákat, a mint most vannak in honorem venerabilis Sacramenti. Officium Gyulafianum hagyom Péter Deáknak, mostani Torjai tanítónak, a többi könyvekből tegyék részesé a mestereket is. Illyés István uram Cationaleját hagyom Barabás Deáknak.

Vagyon két medve-bőr, a szebbik legyen Pater Antalffi Istváné, a második Pr. *Ülkeyé*, a Czipelyüsimet hagyom Pr. *Henternek*. A Pantofliát Pr. *Antalffi Istvánnak*, a Nadrágotat Tót Györgynek. A Bér restantiáimat a Torjai és Futásfalvi templomok épületére, vegyék fel istenesen és irgalmason, a kik adóssok, interest többet ne vegyenek, hanem sex per centum, ha valamely gonosz lelkiüsméretű ember tagadná az adósságot, bó ne vegyék a hűtit, mert én jó lelkiismeretem szerént vallom, hogy a kik fel vannak írva a lajstromban, úgy vannak, nagyobb része meg is vagyon corámozva, reá emlékezhetik Miklós Deák, Péter Deák, és Kósa István Deák, megtetszik, ha felforgatják a lajstromot, mindazonáltal, ha valakinek bizonyága volna, supersedeáljanak. A cselédimnek tisztességesen megfizessenek, ha szintén casu quo ob mortem meam esztendejek ki nem telnék is. Én úgy emlékezem, hogy adós nem vagyok hanem felebaráti szeretettel. A nagyobbik réz mozsár legyen Pr. *Antalffi Istváné*, a kisebbik Pr. *Ülkey Gergelyé*. A Torjai Chorus és torony építésére hagyok

hús köből búzát, hús köből árpát, hús köből szaladot. A Kézdi Szent-Léleki Boldog Asszony kis oltárára tiz köből búzát, tiz köből szaladot a Dnus Parochus dispositioja alá.

Az eddig legált pénz felett a mi megmarad fordittassék temetésemre illendőképpen, a mint tudniillik böcsüleles papot és tisztet illik temetni, és ha a klastromba temettetem, ott is tisztességes provisio legyen, temetésemre ne költsenek a barátok. Ha pedig quo casu (*Quod non facile fiat*) máshová temettetném, a hintó és a két lónak az árra fordittassék arra a templomra. A mely böcsületes Paterek temetésemre jelen lesznek, rendelék mindeniknek két két forintot, a mestereknek egyet egyet. A Dnus Oratornak két aranyat, a Concionatoroknak egy egy aranyat, a búcsuzatóknak egy egy tallért. A koporsót bévonván, szegeekkel tisztességesen megverjék. Szemfedélnek vagyon gyolcs. Viaszat bőven vegyenek. *Morvay János* az öcseivel együtt, mivel halálomig volt köteles azután senki rajtok ne kapdosan hanem egyéb szabad ember Privilegiumával éljenek sub poena excommunicationis. A Breviariumot in partibus hagyom P. Antalfi Istvánnak. A három sing virágosgyolcsat hagyom az kézdi szentléleki templomnak Boldogasszony oltárára, és három forintot, mellyel veres perémet vegyenek rája. Vagyon egy török ingből csinált széljes ujjú csipkés Alba, hagyom a szentléleki templomra. A nádpálczámot hagyom P. Antalfi János Csiki esperesnek. *Nagy Péternek* több adósságát elengedem hozzám való igaz solgálatjáért — a huszonkilencz forintot fizesse meg. A háromszéki, csiki és udvarhelyszéki és marosszéki esperest uraméknak legálok egy-egy aranyat.

Ezen dispositiot tettem Isten és kegyelmetek előtt, kiket e dologban specialiter Testamentarius bíráimnak választottam és vallok de praesenti igaz keresztény hitem és conscientiam szerént és statuálok is legitimus Executoroknak és Dispositoroknak az adósság felől és e Testamentumnak dispositiom szerént való kiszolgáltatására, a hova kit, mit rendeltem, úgy mint: kegyelmeteket tiszteletes P. *Antalfi János*, mostan csiki érdemes esperest T. Pater *Demjén Lőrincz* háromszéki rom. kath. esperest, gelenczei Parochus T. P. *Antalfi István* p. t. kézdi szentléleki Parochus, P. *Ülkey Gergely* p. t. mellettem lévő adjutor, nemes és nemzetes torjai *Benkő János* uram érdemes megyebíró uramékat, fáradságokért pediglen rendelék száz magyar forintokat osza

fel kgyltek. Ezzel pedig obligáлом kgylmket ad fidelem cooperationem unitis consiliis in bona et pura conscientia, melyről pro majori futura cautela et testimonio kezem beadásával bírálom kgylmket; és kgylmk is ezen Testamentomot corroborálja kézi-írással és pecsétinek erejével Actum et Datum in Sede Siculicali Kézdi-Altörja in Domo Parochiali coram vobis ut infra. Anno millesimo septingentesimo septimo die 30 Septembris.

Bartholomaeus Szebelébi V. G. T. mp. (L. S.)

Mely Testamentaria dispositio mi előttünk fennt megnevezett bírák és dispositorok előtt, így menvén végben, mi is pro futuro Testimonio adtuk ez mi kezünkírást fide nostra mediante, és szokott pecsétünkkel corroboráltuk, Anno, loco, die ut supra.

Pater *Joannes Antalffi* utriusque Csik,
Gyergyó et Kászón Archidiaconus nec

Pater *Laurentius Demjén*, non Csik Sz. Györgyensis Plebanus mp.
Eccl. Rom. Cath. Háromszék- Pater *Stephanus Antalffi*, Paroehus
kens. Archidiac. nec non p. t. Kézdi Sz. Lélekensis mp.
p. t. Pleb. Gelenczensis mp. *Benkő János*, törjai megyebíró mp.

9. ANTALFFI JÁNOS.

Reverendissimi et Admodum R. R. D. D., Filii in Christo
Dilectissimi salutem in Domino et Episcopalem Benedictionem.

Literas praetitulatarum Dominationum vestrarum Anno 1708 die 28-a Novembris in Csik-Somlyó emanatas magna cum animi consolatione accepi Anno 1709 die 8-a Februarii, et quod meum benignum, super electione Vicarii Generalis Transsilvaniae mandatum adimpleverint (turbulentissimo etiam hoc tempore) laudo zelum ecclesiasticum pro gloria Dei Dominationum Vestrarum. Proinde cum in locum Reverendissimi Domini *Bartholomaei Szebelébi*, pie in Domino defuncti, quondam Vicarii mei dignissimi, Admodum R. ac Doctissimum Dominum *Joannem Antalffi* Archidiaconum utriusque Csik, Gyergyó et Kászón, Plebanum Csik-szentgyörgyiensem, plurimis calculis reliquos secum nominatos superantem elegerint: accepto, confirmoque canonicam illam electionem, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Itaque universum Venerabilem Clerum, et Inclytum Statum Catholicum, omnes denique Christi fideles serio admoneo, et autoritate episcopali, qua (quamvis immeritus) per Gratiam Dei, a Sacrosancta Apostolica insignitus sum, praecipio omnibus, et singulis supra

memoratis Christi sanguine redemptis hominibus utriusque sexus: quatenus Reverendissimum D. *Joannem Antalffi* legitimum Vicarium meum in spiritualibus et causarum Auditorem Generalem agnoscant, venerentur, eidemque omnibus in rebus, ad gloriam Dei, et salutem animarum spectantibus, debitam praestent obedientiam. Dabam Tyrnaviae in Hungaria, Anno ut supra die 22-a Februarii.

Praetitulatarum Dnum
Vestrarum

Servus et Parens in Christo
Andreas Illyés Episc.
Transsilvaniae mp.

Csikkarczfalvi *Mártonffi György* 1713-ki februar 18-án erdélyi püspökké kineveztetvén, az 1715-ki december 11-én kelt fejedelmi rendelet által a püspökség és káptalan újból alapittatván és így a püspöki hatóság is föléledvén, a generalis vicariusok eddigi hatásköre megszűnt.

Megjegyzendő még az is, hogy noha az erdélyi püspökség mindig a kalocsai érsekség alá tartozott, ennek hatósága — mint-hogy maga is a török foglalás következtében az erdélyinek sorára jutott — 1556 és 1715 között Erdélyben megszüntetve lévén, azt a primási szék gyakorlá. Ennek bizonyítására álljon itt a következő okmány:

Nos *Georgius Szelepchény* Miseratione Divina Archiepiscopus Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique ac comitatus ejusdem Comes perpetuus, Primas Hungariae, Legatus natus, summus et Secretarius, Cancellarius ac Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis intimus Consiliarius etc. Universis et singulis, praesentium notitiam habituris salutem et paternam in Domino benedictionem. Tibi Reverende in Christo Patri *Michaeli Szárhegy*, Sacrae romanae, et universalis Ecclesiae nostrae Strigoniensis Diaecesis Sacerdoti legitimo et indubitato, nulloque prorsus Canonicae suspensionis aut quocunque tandem obstaculo praepedito facultates et Jurisdictiones infra notatas, nobis a Sacra Sede Apostolica eatenus atributas, in ejusdem licentiae et Autoritatis nostrae juxta et legati nati, qua pleno jure fungimur, ad biennium, aut si necessitas ultro expostulaverit duraturas benigne concessimus. *Primo* Jurisdictionem per totam Transsilvaniam aut quo te, pro curanda animarum salute excurrere contigerit, sacramenta omnia administrandi ac etiam Matrimoniis assistendi, ubi videlicet proprius loci Parochus non fuerit. Se-

cundo celebrandi bis de die causa ex rationali, festivis utpote, ac Dominicis, vel ipsis ferialibus quoque diebus, sacrum Missae officium, etiam extra Ecclesiam, in domibus scilicet ac aliis non Sacris quibusdam (decentibus tamen locis, et honestis) ac super Portatili consveto: ita nihilominus, ut in primo a sumptione ~~abs-~~olutionis abstinere noveris. *Tertio* Audiendi Confessiones sine superpelicio et stola, sive in templo sive alio convenienti loco. *Quarto* ab haeresi absolvendi Apostasia a fide, ac schismate, quosunque etiam Ecclesiasticos tam saeculares quam regulares, aut etiam relapsos in foro Conscientiae tantum, et in quibusvis demum Episcopo reservatis casibus enodandi. *Quinto* tenendi et legendi libros prohibitos, et Haereticos, ad effectum eos impugnandi praeter opera *Caroli Molini* et *Nicolai Machiavelli*. *Sexto* dispensandi in jejuniis et cibis vetitis, prout et in quadragesima esum carniarum indigis, citra scandalum aliorum exceptis videlicet quarta et sexta feriis, ac Sabatho vigiliisque S. S. et tota hebdomada sancta et concedendi. *Septimo* dispensandi de debito inter Conjuges ex occultis, aliquo crimine impedito, in foro Conscientiae. *Octavo* apparamenta Ecclesiastica benedicendi, et consecrandi. *Ultimo* denique has omnes, et eorum singulas facultates, et jurisdictiones gratis per Te, et sine ulla mercede administrari, et exerceri volumus ac iubemus. Prouti concedimus et indulgemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Viennae Austriae Die decima tertia mensis Augusti. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto.

Georgius Szelepcsény,

Archieppus Strigon. mp. (L.S.)

Székelýföldnek Esperestjei

a hitujitáson innen.)*

Székelýföldön a hitujítás előtt, mint ezt a romai vaticani könyvtárban létező *Registrum* azon részéből, melynek czime: „*Rationes decimae sexennalis collectae in Hungaria et Transilvania ab Anno 1332 ad 1337. a collectoribus apostolicis*“ kivehetni, két főesperestség létezett: a *thelegdi* és a *kézdi*; amaz

*) Fancsalai Dániel hátrahagyott írományai, a megyei névkönyvek- (Schematismus) és az illető esperestségek jegyzőkönyveinek nyomán összeállítá a K.

a *marosi*, *erdőlaki* és *csiki* kerületekre, vagy a mostani szőlés-mód szerint, alesperestségekre vala felosztva, a *kézdi* ugy látszik két kerületet foglalt magában, az egyiket majd *Gebusy*-, majd *Gybásynak*, a másikat pedig *Sebegynek* mondja a regisrum. Mit jelenthettek e rontott nevek, bajosan meghatározhatni. *)

A hitujítás után több esperestség keletkezett a Székelyföldön, melyekben következő esperestek voltak:

A marosi esperestségben;

1. *Boldisár István* 1657. (1646 körül Romában neveltetett, azután hodosi vagy köszvényesi plébános).
2. *Szentmiklósi Nagy Mihály* köszvényesi plébános. 1664.
3. *Egerszegi András* köszv. pl. 1665.
4. *Fülöp Tamás*, szentferenci. 1668.
5. *Szentmiklósi Nagy Mihály*, köszv. pl. 1672.
6. *Szentkirályi Pál*, hodosi pl. 1677.
7. *László János*, köszv. pl. 1685.
8. *Bakó András*, hodosi pl. 1688.
9. *Imre Péter*, köszv. pl. 1690.
10. *Máró Mihály*, hodosi pléb. 1695.
11. *Imre Péter*, köszv. pl. 1700—1710, melynek novembere 18-kán meghalt.
12. *Bors Ferencz*, 1701-től fogva Romában, az appollinare collegiumban neveltetett, köszvényesi plébános, 1710—1716 esperest, a mikor éneklő kanonok lett.
13. *Csikszentgyörgyi Csedő András*, hodosi pl. 1720—1728.
14. *Kósa Mihály*. köszv. pl. 1730—1735.
15. *Kövesdi Boér Imre*, hodosi pl. 1740—1755-ki nov. végig, ekkor fejezérvári kanonok lett.
16. *Albert István*, hodosi pl. 1755—1762, meghalt ez évben febr. 13-án.
17. *Csikszentmihályi Sándor Ferencz*, hod. pl. 1762—1770-ki május 20-áig, a mikor meghalt.
18. *Béla József*, hodosi pl. 1770—1784.
19. *Burján Mihály*, káli pl. 1788—1791.

*) A milkoviai püspökségről, melyhez különböző időkben Erdélynek különböző részei tartoztak, majd a jövőben. K.

20. Medeséri *Ferenczi András*, marosvásárhelyi pl. 1792—1795.
21. Nagyajtai *Cserei József*, m.-vás. pl. 1797 — 1809-ki oct. 24-ig, a mikor megholt.
22. Nagyajtai *Cserei Imre*, az előbbinek testvérbátyja 1810.
23. Felsőbükki *Horváth Pál*, marosvásárhelyi pl. 1810—1860. (E három utolsó egyszersmint meszesi szent Margitról czimzett apát.)
24. *Hoppe Ferencz*, 1860—.

Udvarhelyiek.

1. *Forró Tamás* 1614.
2. Csikszentléleki *Forró Péter*, udvarhelyi pl. 1626.
3. Máréfalvi *Olosz Pál*, 1651—1653.
4. *Csikszenttamási Gergely*, udv. sz. tamási pl. 1654—1656.
5. *Bucsányi György*, jezsuita, udv. pl. 1657—1659.
6. Ujból *Olosz Pál* 1660—1662.
7. *Gyergyói Török Benedek*, udv. pl. 1662—1666.
8. Ujfalvi *Nagy János*, jez. udv. pl. 1666—1668.
9. *Olosz Pál*, 1668.
10. *Szárhegyi Mihály*, jéz. más néven *Almdsi Pál*, 1669—1676 *)
11. Szentgyörgyujfalvi *Nagy János*, udv. pl. 1677—1680.
12. *Mocsonoki Pál*, zetelaki pl. 1690—1701.
13. *Adorján János*, zet. pl. 1707.
14. Gyergyóalfalvi *László András*, udv. sz. tamási plebános 1709—1710.
15. *Gergelyfi Ferencz*, zet. pl. 1711—1719 † pestisben.
16. *Kari Miklós*, szentléleki pl. 1720—1726. 1722-től zet. pl.
17. *Mihályfi János*, zetelaki pl. 1727—1731-ig alesperes, innen 1746-ig esperes.
18. Malomfalvi *Lakatos Ferencz*, szentléleki pl. 1747—1766 † april. 26.
19. Gyergyószentmiklósi *Lukács György*, lövétei, majd orosz-hegyi és végül zetelaki pl. 1766—1792.
20. Kadicsfalvi *Török Ferencz*, udv. pl. 1792—1804.
21. *Vizi Ferencz*, udvarhelyi pl. 1804—1816.
22. *Zsombori József*, udv. pl. 1816—1822. **)

*) A 18-ik század elején Fejérvárt halt meg.

**) Életrajzát lásd *Ferenczi Jakab* „Magyar írók“ czimű munkájában.

23. *Fancsali Fancsali Dániel*, udv. pl. 1822—1830. *)
24. Csikszentdomokosi *Kedves István* udv. pl. 1830—1831.
(Ez évtől fogva kolozsvári apát és plébános.)
25. *Jánosi Elek*, udv. pl. 1831—1833.
26. *Raymond János*, udv. pl. 1833—1852.
27. *Ferenczy József*, udvarh. pl. 1854—1858 végeig, ekkor
Fejérvárra kanonoknak neveztetett ki.
28. *Csató József*, udv. pl. 1859 —

A csiki esperestségben:

1. *Gálffi Pál*. Ez hivatalát, minthogy nem választás, hanem — mint feljebb látók — kinevezés útján lett esperest, valószínűleg élete végeig tartotta meg. Kineveztetése alkalmával csik-kozmási plébános volt, 1613-ban mint oláhfalvi plébános fordul elő az udvarh jegyzőkönyvben.
2. *Sükösd János*. Ezt esztergomi primás *Lippai György* nem csak esperestnek nevezte ki 1652-ben, hanem *Ferenczy György* után erdélyi vicariusnak is; mint gyergyószentmiklósi plébános halt el 1659-ben.
3. Csikdelnei *Kánya Balázs*, 1659.
4. *Boldisár István*, kozmási pl. 1665.
5. *Csikszenttamási Gergely*, nagyboldogasszonyi pl. 1669.
6. *Kánya Balázs* 1674. 1684-ben nagykászoni plébános; később Háromszékre költözött.
7. Gyergyószentmiklósi *Kari Péter*, 1686. 1702 körül csikszentmiklósi pl.
8. Radnóthi *Lakatos István*, igazi nevén *Balogh*, kozmási pléb. 1703—1706.
9. Csikszentmártoni *Antalffi János*, csikszentgyörgyi plébános 1706—1708, mely évben vicarius lett.
10. Altorjai *Szabó Mihály*, szentimrei pl. 1709—1716, a mikor Kolozsvárra ment plébánosnak.
11. *Antalffi János*, 1716—1718. Noha 1716-ban nagyprépostnak neveztetett ki és mint ilyen be is igtattatott; de mivel Fejérváron lakása nem volt, ide csak 1718-ban költözött. 1724—1728-ig erdélyi püspök.

*) Honi és egyháztörténelmünk e szorgalmas buvárának életrajzával közelebbről szolgálandunk. K.

12. Csikszentgyörgyi Mártonfi István, 1718-ban Kászonból Szentgyörgyre költözött, hol 1719-b. pestisben megholt.
13. Lukács Mihály, kozmási pl. 1719—1721.
14. Nagy Pál, ditraiból somlyói pl. 1721—1735. Az esperestséget azután is, hogy 1725-ben kanonoknak nevezték ki, megtartá.
15. Kastal János, fejevári örkanonok, az eldőde által fegyelmi tekintetből megtartott volt esperestséget 1736-ban vette át és Andrási István s Barabás Márton alesperestségek mellett 1742-ig vitte.
16. Csikszépvízi Barabás Márton, rákosi pl. 1743-ban esperest és tiszteletbéli kanonok lett: az esperestséget vitte 1744-ki augusztus 8-káig, a mikor a csiki esperestség két esperestségre úgy osztatott föl, hogy Fel-Csik és Gyergyó egy, Al-Csik és Kászon más esperestséget képeztenek.

Felcsiki és gyergyói esperestségben:

1. Barabás Márton. 1759-ig, mely évnek januarius 15-én a gyergyói elválasztatott a felcsikitől. Ebben Barabás Mártont még 1765-ben történt halála előtt követte.
2. Szász János 1766-ig.
3. Bodor István somlyai pl. 1766—1780; ekkor kanonoknak ment.
4. Hilibi Gál Féter, rákosi plébános 1780—1785; ekkor kolozsvári plébános lett.
5. Kovács János, azelőtt somlyói pl. — 1788.
6. Altorjai Apor József báró, rákosi pl. 1788—1790; ekkor Brassóba ment plébánosnak.
7. Burján Mihály, rákosi pl. 1790—1794.
8. Némethi József, nagyboldogasszonyi pl. 1797—1803.
9. Ferenczi Péter, somlyói pl. 1803—1805.
10. Gál József, rákosi pl. 1805—1817.
11. Rác István, somlyói pl. 1817—1830; ekkor alfalvi pl. és gyergyói esperest lett.
12. Potyó Ferencz, n. boldogasszonyi pl. 1835. —
13. Eránosz János, rákosi pl. 1854-től fogva eldődjének előregedése miatt hivataloskodó esperest.

Gyergyói esperességekben :

1. Gyergyónak Felcsiktől 1759-ki jan. 15-én történt elküldönitése után első gyergyói esperes :
Sikó József, sz. miklósi pl. 1759—1775.
2. Farkaslaki *Balintfi Gergely*, sz. miklósi pl. 1775—1807.
3. *Fancsali Dániel*, sz. miklósi pl. 1807—1813. Ki 1811-i júniusban püspöki korlátnoknak ment ugyan : de az esperességet 1813-ig vitte.
4. *László Mihály*, 1813—1825.
5. *Kedves István*, 1825—1830 ; ekkor Udvarhelyre ment.
6. *Rácz István*, 1830—1844.
7. *Mészáros Antal*, sz. miklósi pl. 1845 —

Alcsik- és Kászonban :

A csiki esperességeknek fel- és alcsikira 1744-ki aug. 8-án történt felosztása után :

1. *Mihályfi János*, sz. györgyi pl. 1744—1752. ekkor kanonok lett Fejérvárrt.
2. Csikmindszenti *Czikó József*, sz. györgyi pl. egyszersmint tiszteletbéli kanonok 1752—1765.
3. *Bocskor Mihály*, sz. györgyi pl. 1765—1766.
4. *Török Ferencz*, udvarhelyi pl. kanonok és boromaei sz. Károlyról czimzett Vicarius *) 1766—1792.
5. *Becze István*, sz. mártoni pl. 1792—1800.

- *) *Batthyáni Ignác*z, a megyét 1786-ban négy vidéki vicariatusra felosztván, az esperességek ezek voltak :
- a) *Szent Józsefről czimzett vicariatusban* voltak :
Fejérvári esperesség, fejérvári és zalathnai kerületekkel.
Hunyadi „
Erzsébetvárosi és
Küküllői esperesség.
Szebeni dekánság.
- b) *Szent Leoról czimzett vicariatusban* :
Dobóközi és *kolosi* esperesség, fel- és alkolosi kerületekkel.
Szamosujvár-szolnoki „
Marosi „ a nyárádi kerülettel.
Tordai „
Aranyosi „
- c) *Boromaei szent Károlyról czimzett vicariatusban* :
Udvarhelyi esperesség a küküllői, kis-küküllői fejrnyikói és homoródi kerületekkel.

6. Gyergyóalfalvi *Lászlófi Antal*, *) nagykászoni pl. és kánonok, 1802—1804.
7. *Pap János*, sz. györgyi pl. és kanonok 1804—1824.
8. *Tankó Albert*, sz. györgyi pl. 1825—1852.
9. *Ferenczi József*, „ „ 1852—1854.
10. *Csató József*, „ „ 1854—1859.
11. *Nagy Lajos*, „ „ 1859—

A háromszéki esperestségben:

E szék Székelyföldnek belső székei közül legtöbbet szenvedett a hitujtás folytán. Erdővidéken egyedül *Barróth*, a sepsiszékekben egy helység sem, kézdi- és orbai-székekben csak a határfaluk maradtak meg a katolikus hitben, melyeket a 17-ik század elején életbe léptetett vicariatusnak és *Nagy Mózes* buzgolkodásának sikerült megtartani. Ez apostoli férfiú, ki — miként a kantai zárda jegyzőkönyvében olvashatni — Esztelneken született és a törökök által elfoglalt *Kanizsán*, Magyarországon, hat évig mint missionarius apostolkodott. De meghallván, hogy szülőföldjén mily veszélyben forognak hitrokonai, hazája és vallása iránti szeretetétől ösztönözve Erdélybe jött, Eszteleken a plébános kötelességeit teljesítendő. Buzgóságáról tanuskodik ama jegyzőkönyv, melyben olvashatni, hogy *Nagy* ugyanazon időben kilencz

Alcsiki esperestség.

Felcsiki „ fel- és alködi kerületekkel.

Gyergyói „

d) *Szálézi szent Ferenczről czimzett vicariatusban:*

Háromszéki esperestség felső és alsó háromszéki kerületekkel.

Miklósvári esperestség, melyhez már 1780-ban a brassói dékánság is csatoltatott.

Nagykászoni esperestség.

Márfi József 1801-ben a vidéki vicariatusokat eltörölvén, a kászoni esperestséget az alcsikivel, az alsó háromszékit sepsi név alatt a brassói dékánsághoz az aranyosít a thordaihoz csatolván, megyénk mostani felosztását alapította meg.

*) 1769-től fogva — ennél régebbi névkönyvet nem sikerült kapnom — 1800-ig *Lászlófi Antal* mint kászoni esperest fordul elő; de *Becze István* halála után alcsiki esperestnek is kinevezetvén, azóta Kászoni esperestsége újból egyesült az alcsikival.

elárvult plébániát látott el le Zágónig, melyeket a hitben meg is tartott.

Háromszéknek ez időszakaszban és azután le napjainkig, menynyire a meglevő jegyzőkönyvekből és más okmányokból kivehetni, következő esperestjei voltak:

1. *Kis Márton*. Ezt *Rákóczi Zsigmond* fejedelem, Fejérvárt 1607-ki május 18-án kelt rendeletében nevezé ki.
2. *Felföldi Ferencz*, gelenczei pl. 1628.
3. *Kozma Péter*, gel. pl. 1637.
4. *Kászoni Miklós*, gel. pl. 1642.
5. *Vásárhelyi István*, gel. pl. 1646. *Rákóczi György* Munácscon 1646-ki augusztus 31-én kelt rendeletének nyomán.
6. *Gyergyai János*, futásfalvi pl. 1648.
7. *Tusa Mihály*, szentléleki pl. 1659.
8. *Philipsovich Pál*, szentkatolnai pl. 1664.
9. *Tusa Mihály*, 1666.
10. *Szászfalvi István*, 1668.
11. *Zsolnai Miklós*, gel. pl. 1673.
12. *Szebelébi Bertalan*, szentléleki pl. 1675.
13. *Révi Ferencz*, gel. pl. 1678.
14. *Szászfalvi István*, torjai pl. 1681.
15. *Berzeviczi Lajos*, gel. pl. 1687.
16. *Kis András*, szentkatolnai pl. 1689.
17. *Szászfalvi István*, 1693.
18. *Demeter Márton*, szentléleki pl. 1702. (1706-on tul megye nélkül maradván 1716-ban fejérvári kánonoknak neveztetett ki.)
19. *Demjén Lőrincz*, gel. pl. 1706. *)
20. *Lukács András*, lemhényi pléb. 1726.
21. *Tamási György*, torjai pléb. 1749. **)

*) *Szeredai Antal* többször idézett munkájának 201 lapja szarént *Demjén Lőrincz* és *Lukács András* között *Cseh Mihály*, torjai plébanos, vala háromszéki esperes.

**) „In territorio Háromszékiensi dispersi sunt quidam pagi ex comitatu Albensi superiori, ex his vero binae parochiae, Szárazpatakiensis nimirum et Kantensis inde ab immemorabili tempore subjectae erant Archidiaconis Háromszékiensibus, sed sub *Georgio Tamási* anno 1749 per Rmum D. Vicarium Generalem *Mathiam Szálbek* consentiente E-

22. *Simon András*, polyáni pl. 1763.
23. *Kun Mihály*, polyáni pl. 1771. (Miklósvárszék 1780-ban a brassói dékánsággal egybekapcsolatott. *Kun Mihály* 1786-on tul Szálézi szent Ferenczről czimzett vidéki helynök is volt).
24. *Volykul József*, gel. pl. 1798.
25. *Kovács Péter*, sz. léleki pl. 1819.
26. *Léczfalvi Gyárfás Miklós*, sz. léleki pl. 1835.
27. *Kelemen György*, lemhényi pl. 1846.
28. *Kádár Antal*, lemhényi pl. 1848.
29. *Elekes István*, gelenczei, jelenleg polyáni pl. —

A miklósvári kerület 1780-ban, a sepsi 1802-ben választatván el a háromszéki esperestségtől és ugyanazon időkbén kapcsolatván egybe a brassói dékánsággal, ide írjuk amazoknak esperestjeit is, kik így következnek:

Béldi János, brassói pl. 1780—1790.

Apor József báró, kanonok 1790—1793.

— — —
Vizi Ferencs, brassói pl. 1793. — 1804.

Lamásch József, „ „ 1804. — 1835.

Kovács Antal, „ „ 1835. — 1857.

Möller Ede, „ „ 1859. — —

piscopo pro comitatensibus catholicis Archidiaconus nominatus fuit *Andreas Simon*; hic sedem celebrabat *Kantae* adhibitibus, in penuria sacerdotum, etiam Patribus Conventus et ludimagistris peritioribus. Sed *Georgio Tamási* pro actuali canonico Albam evocato, Archidiaconatus comitatensis de-nuo Háromszékiensi subjectus est.“ *Volkuly József* jegyzése.

Vegyestartalmu okmányok.

a)

Bocskai a fejevári nagy templomot a reformatusoknak átadatja.

Stephanus Bocskay de Kys Maria Divina Miseratione Transsilvaniae Princeps, partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc. Adjuk emlékezetül minden rendbeli hiveinknek, hogy megtekintvén, és kegyelmesen előnkben vévén az mű hiveinknek Gyulafejevárat lakóknak méltó könyörgéseket azon

Gyulafejevárván belső vár előtt való öreg templom felől, melyet ennek előtte való esztendőekben az Fejérváriaktól ország törvénye kívül vettenek volt el. Annak felette az Istenben elnyugott jó emlékezetű Asszonyunk Báthori Kristófné akkorbéli Fejedelemsasszony nekünk szerelmes atyánkfianak teste temetve ott vagyon: sőt mikor az nagy Isten bennünket Erdélyben Országunkban beviszen, legyen hol a keresztényi gyülekezettel együtt igazán az mi Istenünket tisztelnünk, dicsérnünk, megengedtük, hogy azon városbéliék azt az megnevezett öreg templomot a Jesuiták és Pápista Papok kezeiből kifoglalhassák és az igaz Isteni tiszteletet abban celebrálhassák, birhassák, és naponként Isten igéjét abban hallgathassanak; sőt annak felette szabadságok legyen azon városbélieknek, hogy az mi benne megromlott épülettel helyére állathassák, építhessék, úgy szintén mint annak előtte, mikor város számára volt: megépülvén ennek utánna is örökösön az igaz való lason levő városbéliék számára birhassák. Az kisebbik templomban az Jesuitáknak békét hagyjanak. Nec secus faciant. Praesentibus perfectis exhiben. restitutis. Datum ex arce Zerench die 6-a Mensis Aprilis Anno Domini *Millesimo sexcentesimo quinto*.

Stephanus Bocskay m.p. (L. S.)

Simon Pécechy, Secretarius.

(Ex Archivo Alb. Centuria D. n. 51.)

b)

Bocskai a Jesuitákat az országból kiparancsolja.

Reverendi et honorabiles, nobis dilecti salutem et favorem nostrum. Significandum vobis per praesentes duximus certas quasdam et occultas machinationes, quibus publicam Patriae quietem haud mediocriter turbare niteremini, manibus vestris esse deprehensas, propter quas verendum est, ne ob vehementem Regnicolarum, quos vestra in quietudine ab initio multoties infensissimos vobis reddidistis, indignationem etiam nobis insciis et invitis certa clades vos maneat: Volentes benigne vitae ac permansioni vestrae consulere, ne forte pernicioei, si contingeret, causa minus justa Xnis Principibus nobis inureretur. Devotiones vestras serio praemonendas esse voluimus, ut spatio quindecim dierum ab exhibitione praesentium computando universos et singulos vestrae sectae, ordinisque Jesuitici socios, publicae vel privatim eam factionem tenentes, sive sub privatis, sive sub publicis Patronis constituti fuerint, undecunque intra ambitum Regni Transsilvaniae e-

xistentes, signanter autem Alba-Julia, Oppido Udvarhely et castello Gerend, aliisque locis omnibus ad illud, quo nunc degitis Claustrum Colos-Monostra beatae Mariae Virginis publico edicto convocetis, et ut intra limites ejusdem se pacifice contineant, nomine nostro omnibus injungatis, scientes, si qui eo ex mandato nostro contulerint, secure resolutionem nostram et Dominorum Regnicolarum de conditione vestra expectaturos. Aliis vero id praestare negligentibus, si quid sinistri post praefixum terminum evenerit, immunes nos et innoxios ab eorum molestia, damnificatione et sanguine futuros. Post praescriptum autem diem quindecimum et congregationem sociorum vestrorum procuratam, vos ambo Reverendi Argente, et Georgi Káldy ad nos huc Cassoviam conferetis, quod ut securius faciatis, literas nostras Salvi Conductus cum praesentibus simul accipietis, ac de tuta comitiva per Dominum Gubernatorem sedulo vobis ubique providebitur. Coram ubi adveneritis certius de vestra conditione statuentes et consulentes. Secus sub praemissa cautela nullo modo facturi. Datum ex libera Civitate nostra Cassoviensi *die 7. . . . Anno 1606.*

(Ex Arch. Alb. Lib. 1. Regio Christophori Báthori pag. 69.)

c.)
ISTVÁN, moldvai vajda görög n. e. püspököt ajánl.

Illustrissime Princeps ac domine amice et vicine nobis ob-servandissime, Salutem et servitiorum nostrorum commenda-tionem.

Adjuk értésére Nagyságodnak, hogy találának meg minket az Maramorosi görög hitönkön levő keresztiének könyörgések által, hogy ő nekiek bocsátanánk oda Maramorosba egy püspököt innét országunkból, mivel hogy ennek előtte való bódog emlékezetű fejedelmek ideiben innét országunkból vittének volna oda ki püspököket, kiknek igaz könyörgéseket meghallgatván, bocsátánk oda Maramorosba egy jámboréletű embert, hogy legyen az ott való keresztiényeknek igazgatójak, vezérőjek és tanítójak, tudván pedig azt, hogy az az tartomány is Nagyságod birodalma alatt vagyon, szükségesnek itéltük lenni, hogy Nagyságodat levélünk által megtaláljuk ez dolog felől, kérvén arra Nagyságodat, mint jó szomszéd urunkat, barátunkat, hogy Nagyságod adjon oly levelet annak az püspöknek az mi tekintetünkért, mivel magát ott azban az tartományban oltalmazhassa minden háborgatók ellen, annak felette állhatatos és megmaradandó legyen, tisz-

tessiget és becsületet adjanak mindenek nekie, és az minémű jövedelem ahoz az püspökséghez vagyon, senki abból ne háboritassa, se magát ne elegyitse, hanem csak az Püspök viselje gondját, az mint annak előtte való időben is szokások és rendtartások volt, azonkívül Nagyságod mutassa hozzája oly kegyelmes-ségét is, kiért életében nagyságodért Istennek imádkozhassék, melyet ha nagyságod megcselekszik (melyben nincs is kétségünk) Istentől veszi nagyságod érdemét, minket is valaminémű dolgaiba megtalál nagyságod, azon igyekezünk, hogy semmibe meg ne fogyatkozzék nagyságod, hanem mindenekbe nagyságodnak kívánságodnak szerént kedveskedjünk. Tartsa meg Isten Nagyságodat sok időig jó egészségben és békességbe. Datum in Civitate nostra Jassiensis 30. Augusti Anno Domini 1608.

Illustrissimae Dtionis vrae

Amicus syncerus et ad serviendum paratus
Constantinus Princeps m.p.

Stephanus m.p.

Külső czime: Ilrimo Principi ac domino dno Gabrieli Báthori
Dei gratia Principi Tranniae partium regni Hungariae Dno,
Siculor. Comiti etc. Domino, amico, vicinoque nobis obser-
vandissimo.

Trannia ./ Cibinii.

Boyer Péter.

(Kolosmonostori Convent. Alben. C. nro. 10. —*)

*) A levél hátán: „1608. Moldvay István vayda levele. Ohlá püspök mellett, kit küldött be, hogy recipiáljak, irta. —

v.

AZ

UDVARHELYI PLÉBÁNIA.

Az udvarhelyi plébánia. *)

Fancsali Dániel jegyzeteinek és a plébánia eredeti okleveleinek nyomán összeállítá SZABÓ KÁROLY.

A székely-udvarhelyi plébániának eredetéről, adatok hiányában, egész bizonyossággal igen keveset: a hozzávetés némi valószínűségével pedig mégis lehet valamit felhozni. Ugyanis a történet azt mondja, hogy midőn az ifjabb *Gyula Szent-István* győztes fegyvere elött meghajolni kényszerült: egész Erdély s vele a hunnok utódai is, a Székelyek, fölvtették a keresztény hitet. Hogy pedig a kereszténység e helyeni elterjedésével el nem mellőztethetett a plébánia fölállítása, ezt a legnagyobb bizonyossággal állithatni; mert hogy *Thelegd*, — mely néven az egész udvarhelyi vidék nevezetett, — mind a székely ispánok lakása, mind pedig az egész nemzet összejövedele helyeül tüzetett vala ki, az kétséget nem szenved; már pedig ily nevezetes helyet lelkészi állomás nélkül gondolni sem lehet. Ezt bizonyítják az 1276-ról szóló hiteles régi okmányok is, melyeknek értelmében a thelegdi esperestek saját jogi körökbe számították *Maros, Csik, Kászon, Gyergyó és Udvarhelyszékeket*. Ezen esperestség három kerületet foglalta magában, mint azt az 1332-ről szóló pápai tized gyűjtésének Regestruma kijelöli; u. m. a *marosszékit, erdeulakit és a csikit*.

Az erdeulaki kerületnek jeleni kath. plébániái, épp úgy a tőlünk elszakadottakéi is följegyezvék a 35-dik szám alatt; melyek közt, a harmadik helyen előforduló Udvarhelynek *István* nevű lelkészéről az áll, hogy hét régi bannálist fizetett. E szerint a lelkészi állomás fölállításának régiségét az idézett Regestrum, a mint vélem, bebizonyítja.

*) Az udvarhelyi egyház eredeti okleveleit főt. *Csató József* ur volt szíves közölni a

Azonban a *Luthertől* Németországban elkezdett és követői által tovább terjesztett vallásujítás lassankint Erdély belsejébe is behatolván, 1570 után Udvarhelyszékben is terjedni kezdett; mert ugyanis a fejedelem már 1568-ban az odaindult nem-katolikus hitszónokokat pártfogása alá vette, miről a fejérvári országos levéltár (Cista Ugocsa, fasc. I. num. 11.) okmánya nyilván tanuskodik; azonban miként és minő eszközök segítségével haladt elő a hitujítás? az okiratok hiányában nem lehet tüzetesen kimutatni. Ha bogárdfalvi *Gellért Máté* 70 éves aggastyánnak 1630-ban*) eskü alatt letett vallomásának eme szavaiból: „Tudom, mikor *Luther Márton* ide békjőve, kihordák a templom ékességeit, egy *Kovács Jakab* nevű ember gyujtá meg, úgy égeték el.“ — következtetni lehet, úgy az tűnik ki, hogy először a Lutheranismus — talán a többi szász város példájára, az e helyeni Domonkosok elkergetésével vagy azoknak házasságra való lépésekkel, — hozatott legyen bé; de hogy nem sokáig maradtak lutheranusoknak, hanem hogy 1570 után Kálvin tanaira tértek, kitetszik ugyanazon nyomozásból. Ugyanis *Drága Farkas*, 65 éves, udvarhelyi polgár 1630-ban ezt mondja: „Tudom régen Kálvinista papok, diákok laknak vala itt, azok tanítottak engemet is, ezután *Mindszenti* idejében lőnek pápisták.“ Ennek, valamint a többi 1630-ban megesketett tanuk vallomásaiból kinyilvánul, miszerint ezen mezőváros polgárainak nagyobb része *Mindszenti Benedek* működése folytán, elhagyván Kálvin tanát, 1592 és 1600 között az ősi kath. vallásra tért vissza; de melyik évben? határozottan ki nem jelölhetni.

Mindszenti Benedek születésére híres családból származott kath. férfi; hivatalára várkapitán és Udvarhelyszék főkirálybirája; 1600 után pedig Dobokavármegye főispánja volt.

Hogy ezidétt mindkét templom, — az is t. i., mely a várban vala, a sz. miklóshegyi is, melynek helyén a mai épüle föl; — a katolikusok birtokában volt, bizonyos; mindazáltal úgy, hogy az egyiknek, és való-

*) Ez évben t. i. történt ama fejedelmileg megparancsolt esketés, melynek folytán nyerték meg az udvarhelyi katolikusok mint nagyobb számuk a régi templomot.

szintűleg a várbelinek, a reformátusok használására is kellett szolgálnia. Idővel azonban a katolikusoktól, kik a várbeli templom használatával ismeretlen okból lassan-lassan fölhagytak és a sz. *Miklós* tiszteletére fölszenteltbe jártak, a reformátusok a kath. istentisztelettel-
 nesfejedelmek kedvezésétől támogatva e templomot 1612-ben *Nyirő Ferencz* és *Bacsoni Endre* által ablakhoz illesztett létrák segítségével elfoglalták s *Némethi Gergely* Belső-Szolnok főispánjának, Udvarhelyszék kapitányának és a lugosi kerület bánjának segítségével letartóztatták. (I).

Miután így az Isten házáat, azoknak, kik az ügyek vezetésével valának megbízva, kedvezése és tekintélye által támogatott, más felekezetűek elfoglalták; a katolikusoknak — jóllehet még 1630-ban is sokkal nagyobb számúaknak — ügye oda jutott: hogy a mezővárosban mind a templom, mind a lelkipásztortól megfosztatva, Bethlenfalvára kelle menniök, hogy ott az isteni szolgálaton jelen lehessenek, miután a kath. áldozárnak még közöki megjelenése is egészen tiltva volt. *Bethlen Gábor* fejedelem 1614-ben elfoglalván fejedelmi székrét, kijelenté ugyan, hogy az udvarhelyi katolikusok a Bethlenfalvára való járásban ne akadályoztassanak (II) és később, hogy a várbeli romlott templomot fölépíthetik; de a katolikusok ne hogy a honi törvények ellen elfoglalt és letartóztatott templomhozi jogukról, e tény által, lemondani látszassanak, a fejedelem ez engedélyével nem élve, inkább akartak az erőszaknak engedni, mint jogukról lemondani. Minekutána pedig még a szomszéd Bethlenfalván tartandó istentiszteleten való megjelenhetési joguktól is megfosztattak és a superintendensek, seniorok, fő- és vice-kapitányok által szorongattattak, a fejedelemhez az iránt intéztek kérelmet: hogy a Bethlenfalván tartandó istentiszteleten megjelenhessenek, az odavaló áldozár a mezővárosba is jöhessen, mit egy, magukhoz a protestans papokhoz és világi hivatalnokokhoz 1624-ben menesztett engedély nyomán meg is nyertek (III); azonban a fejedelem e parancsa vagy merő külszínből adatva, vagy pedig azok által, kiknek kötelemök lett volna azt alkalom adtán életbeléptetni, félretételve: a katolikusok 1628-ban ismét folyamodtak, hogy a mezővárosban a szabad

vallásgyakorlat és a kath. áldozárnak megjelenése, megengedtessek; de *Bethlen Gábor* fejedelem, a kapitányokhoz és a nemes szék biráihoz utalt engedményében, a szent mise, Isten igéjének hirdetése, a házasság és a bűnbánat szentségei kiszolgáltatásának nyilvános megtiltásával és kivételével, csak a keresztelest és temetést vélte, mint mondja, *legkegyelmesebben megengedhetőnek* (IV). Az udvarhelyi hivek jogos igényeinek ezzel éppen nem lévén elég téve: azok egyenesen az országgyűléshez folyamodtak, minek következtében *Katalin* fejedelem aszszony ez ügy elintézésére *Apafi György*, *Szentpáli János*, *Lázár István*, *Sükhösd György*, *Dávid Deák* és *Gorgias András* urakat nevezé ki biztosokul (V). Ezek azonban az ügyet el nem intézhetvén, azt eldöntés végett a fejedelem és a főtörvényszék elé terjeszték. De a *Quasi modo* vasárnapra, mint az országgyűlés által kitűzött határidőre megjelent felek között a tökéletes kibékülés itt sem sikerülvén: a fejedelemnő azt rendelé, hogy a város temploma addig, míg a kisebbségnek számára közösön építendő templom elkészülne, zárva maradjon és mindkét fél isteni szolgálatának gyakorlására a várban egy-egy palotát foglaljon el (VI. VII.). Elkészülvén (VIII. IX. X.) a templom és a többi épületek, *Rákóczi György*, erdélyi fejedelem 1633-k. június 23-án kelt rendeletében a templomokat, t. i. a régit a katolikusoknak, az újat a reformátusoknak átadatni parancsolja (XI), mi a kiküldött biztosok által ugyanazon évi június 27-én a katolikusokra nézt eléggé megszorító föltételek mellett meg is történt (XII. XIII.).

1654-ben újabb kellemetlenségeknek lőnek kitéve az udvarhelyi hivek; ugyanis azért, hogy a hozzájuk a primás vagy a választott erdélyi püspök által küldött (XIV) *Zsámbár Mátyás* atyát lelki szükségéik kielégítésére elfogadni merték, az egész község a közelebbről megtartandó országgyűlés elé idéztetett. (XV).

Barcsai Ákosnak azon 1659-k. martius 10-én kelt rendeletét, melyben az udvarhelyi katolikus egyházfiat is a katonáskodás alól fölmenti (XVI), valamint a hiveknek Magyarország primásához intézett kérelmét, melyben templomi szükségéik fedezésére segítségért folyamodnak, itt csak megérintvén (XVII), áttérünk a plébánia története utolsó vonásainak rajzára.

A katolikusok ugyanis a főnemlített egyezmény több pontjainak meg nem tartásáról vádoltattak (XVIII); mily alaposon, mutatja a katolikusoknak e vádra tett felelete (XIX). A főhatalom egyébiránt ezt az ügyet is egy új egyezmény által tartá kiegyenlítendőnek; itt is azt a szint adván a dolognak, mintha a katolikusok lettek volna a hibások (XX).

Ez vala, az annyira feldicsért reformatio és a lelkiismeretek visszahelyezett szabadságának korszakában a katolikusok sorsa. Ezek emlékei ama szomorú eseményeknek, melyeket a hitujítás ugyan megszült, de melyeknek nagyobb részét az idő eltörülte, és a gondviselés, nehogy jelenleg azokon elbámuljunk, szemeink elől elrejtett. Azon innen jobb kor állott bé a bévett vallások egymás iránti viszonyára nézt; melyet tagadhatlanul nagy részben az 1744-ki országgyűlés alapított meg (XXI). — Amaz idők nyomása alatt is, vallásunk ügyében az isteni gondviselés hiveiről itt is gondoskodott; mert ha az akkor működött lelkipásztorok neveit, személyöket és viselt hivataluk idejét az ítéset minden kíváncsainak tökéletesen megfelelőleg nem is közölhetjük; mégis arról, hogy éltek és léteztek, tanuszkodhatunk.

Első volt: Szentléleki Forró Péter, 1613—1636.

2. Csik-Pálfalvi Péter, 1642.

3. Zsámbár Mátyás, Jézus társas., valószínűleg 1647—1649-ig.

*4. Máréfalvi Olasz Pál, 1651—53. *)*

5. Buczáni György, valószínűleg Jézustársaságabeli tag, 1657—58.

6. Gyergyai Török Benedek atya, 1660—64.

7. Ujfalvi Nagy János atya, 1665 és 66.

8. Nárai Péter, valószínűleg Jézustársasági, 1667—68.

9. Szárhegyi Mihály atya, jézuita, 1669—74 mely utóbbi évben vagy a következő 75-en máshová tételt.

10. Nagy János atya, 1676—80. 1686-an társa volt Szárhegyi Mihály atya.

11. Szárhegyi Mihály, jézustársasági atya 1682—1690.

Társa volt: Wályi György atya 1684.

Szárhegyi Mihály atya 1689-en kezdette el az ud-

*) 1654-ben újból Zsámbár Mátyás volt.

varhelyi gymnasium jegyzőkönyvét társával: *Zinder András* atyával; a melyben, mint főnök és lelkész fordul elő 1690 végeig; a következő év elején Gyula-Fehérvárra tétetett át. Ezen jámbor férfiúról, *Bzenszky Rudolf* atya, jézustársasági tábori hithirdető (Ms. Bibl. Battyán. Sylogimaea Eccl. Transsil.) eme rövid dicsőítést hagyta át az emlékezetnek: „A. 1700. 4-a Maii mortuus hic est (Alb. Juliae) omnibus sacramentis munitus Missionarius S. Jesu *Michaël Szárhegyi*, qui ut lateret tutius tum vestem, tum nomen *Pauli Almási* immutatum habuit, vixit annos centum sex, e Parocho factus jesuita vir magnae virtutis, ac in laboribus indefessus, qui usque ad ultimas vitae hebdomadas, in curam animarum, et conciones incumbibat; adeo etiam haereticis aestimatus ut omnes Calvinianorum Ministri et Professores A. Juliae, motu proprio funus, et comitivam ad sepulchrum adauxerint.“ Vajha a föndicsért író, családját és születése helyét is följegyezte volna e jeles férfiúnak.

12. *Zinder András* atya, társa *Káldi György*, 1691—94.

13. *Káldi György* atya, lelkész és főnök, társa: *Rokoncz Pál*, 1695—1700. Ezen férfit nem kell össze-zavarni a sz. könyvek magyarítójával, ki majdnem egy századdal előbb élt.

14. *Szentkereszti Ferencz* atya, jézustársasági Főnök és lelkész, társa: *Tállyán Miklós*, 1701.

15. *Lencsovics Endre* atya, sup. és lelkész, társa: *Menyhárt Endre* atya 1702—3.

16. *Bajnóczi Gábor* atya, jézuit. Főnök és lelkész, társa: *Kupcsai Mátyás* atya 1704. 5. 6. 1707. egyszer-smind esp. 1708—10. mindkettő pestisben halt el.

17. *Gyulafehérvárról* 1710. sz. *András* havában *Persics János* atya tétetett elüljárónak és lelkésznek; társa volt: *Pogány Endre* 1711—1715.

18. *Dirner Tobias* atya, Főnök és lelkész, társa: *Zsombori Márk* atya 1716.

19. *Ujhelyi Ádám* atya, Főnök és lelkész; társa: *Zsombori Márk* atya 1717—19.

20. *Bakai Gábor* atya, Főnök és lelkész; társai voltak: *Taar László* és *Pogány András* atyák, 1720—21.

21. *Rudolff Ferencz* atya, Főnök és lelkész; társa: *Pogány András*, 1722—24.

22. *Gyalogi János* atya, Főnök és lelkész; társa: Hunyadi György atya, 1725.

23. *Horváth Boldizsár* atya, Főnök és lelkész; társa: Lipsics Mihály atya, 1726.

24. *Csernovics Ferencz* atya, Főnök és lelkész; társa: Lipsics Mihály atya 1727. 28. 29.

25. *Rewiczki Ignác* atya, Főnök és lelkész; társa: Nádasi László atya 1730—34.

26. *Patai András* atya, Főnök és lelkész; társa: Katics Mihály atya, 1735—1737.

27. *Gyalogi János* atya, Főnök és lelkész; társa: Zichi László atya, 1738—40.

28. *Bednári István* atya, Főnök és lelkész; társai: Ördögvári Ferencz, Schmernicz Ádám és Némaj József atyák, 1741—42.

29. *Berzewiczi János* atya, Főnök és lelkész; társa: Bednári István, 1743—4.

30. *Wass Imre* atya, Főnök és lelkész; társai: Bednári István és Schmernicz Ádám, 1745—48.

31. *Salbeck Mihály* atya, társai: Placzer Antal, Salbeck Ferencz és Andrási Ferencz Atyák, 1749—52.

32. *Pallovics Imre* atya, társai: Andrási Ferencz, Horváth Ádám, Fekete József, Riberics János atyák, 1753—58.

33. *Hedri Antal* atya; társai: Fekete József és Ebergényi József atyák, 1759—60.

34. *Nagy Ker. János* atya; társai: Dobra László és Léstyán Mózes atyák, 1761.

35. *Haller József* atya; társai: Nagy János, Fekete József, Balog Endre és Szikora Endre atyák, 1762—1765.

36. *Sárosi Sándor* atya, ki 1766. Mária hó 26-án meghalálozván, jun. 19-én lelkésszé lett

37. *Lestyán Mózes*, atya, társai: Balog András, Jósza János, Mihálcz István, Somogyi Ádám atyák, 1766—1774-ig. Lestyán Mózes atya, mint világi áldozár az 1774-ik évet elkezdette; de febr. 1-én Szebenben meghalt. Helyébe kolozsvári hittani tanár

38. *Kadicstálvi Török Ferencz* jött mint lelkész-helyettes 1781-ig, mely évben valóságos lelkésszé, és 1783-an czimzetes kanonokká lett.

39. A most érintett lelkész halála után 1805-ben

Wizi Xav. Ferencz, lett lelkészszé. Ez 1816-ban meghalálózván, lelkésztársa

40. *Zsombori József*, *) ki Zetelakán született, vette át 1816-ban a hivek lelki kormányzását. — Ezt követte 1822.

41. *Fancsali Daniel*, 1830-ig.

42. *Kedves István*, 1830.

43. *Jánosi Elek*, 1831—1833.

44. *Raymond János*, 1833—1854.

45. *Ferenczy József*, 1854—1858.

46. *Csató József*, 1859—

A templom.

Az udvarhelyi rom. k. lelkészszé, sz. Miklós püspök védnöksége alatti egyháza a mezőváros fölötti délre néző dombon, alkalmas és tüztől eléggé biztos helyen épült a vallási alapból, a lakosok is hozzájárulván a munkához, kadicsfalvi *Török Ferencz*, Károlyfeh. sz. egyh. kanonok, esperes és helybeli (Udvarh.) lelkész gondozása alatt. 1788 év aprilhó 25-én az alapkő 20 öl h. és 10 öl sz. területre letétetvén, öt év leforgása alatt befejeztetett és 1793-ban maj. 27-én boldog emlékü Batthyán Ignác gróf, erdélyi püspök által fölszenteltetett. — Sirboltja nincs ezen egyháznak; még is ezen istenilak ernyedetlen szorgalmu előmozdítójának teteme, a hivek háládatosságából, az egyház hajójában tétetett le. Az egyház körzete, mely deszkák- és tölgyfakarókból készült, kényelmes és elég tág térrel bir; a templom mellett senki, de egy, az egyháztól távolabbi téren, ezen egyház két lelkésze, és más egyházi és világi férfiak nyugosznak.

Kápolnák.

Ezen lelkészszé és fiokegyházainak kiterjedésében nincs egy magán. imoda (oratorium) is. Hanem a mezőváros területén Boldogasszonyfalva felé fönáll Jézus imolája (Sacellum Jesu); hová hajdan keresztjáró héten, Urnapja vigélyében, Jézus szive és a 7. fájd. sz. Szűz ünnepén körmenetileg mentek: és a főpásztorok szakadatlan engedélyével mind akkor, mind más alkalmakkal

*) Életrajzát lásd *Ferenczi Jakab* „Magyar írók életrajza” czimü művében. —

ugy az imola bensejében, mint ennek közelében sátor alatt a vérnélküli áldozat bemutatott; ma már igen ritkán muttattuk be e vérnélküli áldozat hordozható oltáron (ara portatili) és a szükséges kiegészítések odavitelével. Van még egy imola nepom. sz. János szobrával, melyet Szeles Márton városi polgár, az esti órákban imázás végett oda sereglendő gyermekek számára, emelt; hová a sz. vértanu ünnepén, boldog emléktű Mártonfi József erdélyi püspök adta és utódai megerősítette kiváltság következtében tartatni szokott isteni tiszteletre körmenetileg seregesítette a buzgóság a hiveket, az utóbbinak csak helye van meg. A most rajzolt két imolaház csatolhatók a mezőváros területén álló tisztességgel emelt — a fölfeszített Jézus, és fájdalmas Anyja képeivel ékített keresztek.

A lelkészi lak.

Hol volt hajdan a lelkészi lak? bizonytalan, valamint a Jézustársaságabeli atyák első letelepedésének meghatározása is nehézségekkel küzd. Én úgy vélekedem, miszerint ezeknek egyike és pedig Zsámbár Mátyás a fejedelmek korában, áldozári öltönyben, ide jött, mint hithirdető, a lelkészi állomást elfoglalta és magát külsőleg is lelkésznek adta ki. Hogy a lelkészi lak a régi egyház közelében lett legyen, némely irományok igen homályosan mutogatják. A mostani lelkészi lak éjszaki része kövekből és téglákból van erősen fölépítve és kétség kívül a Jézuiták által; mert hogy ily épületet a hivek emelhetek volna alig gondolhatni. Azonban mikor épült? nem tudhatni; a délnek kinyuló szárnyról áll, hogy 1727 után építettett. Minekutánna t. i. Antalffy János püspök kötleve mellett a lelkészséget át adta a *Jézuitáknak*, úgy látszott, hogy biztosabban működhetnek a Társulat javára; annál is inkább, mert a kötlevekből kirí, hogy reményök volt az egész mezővárost megtéríthetni, és ekkor új egyház és lelkészi épületek emelhetésére segély ígértetett volt a Társulat részéről. Ugyanis, nem tudták mily sors várakozik rájuk.

A lelkészi lak mellett dél felé fekszik a gyümölcsös, ezen túl, a szénatermelésre alkalmas kert. Mi kertelését (cinctura) és az épületek föntartását illeti: a vallási forradalmat megelőző időkből, ugy szintén a honi és nem

kath. fejedelmek alatti állapotról, úgy vélem, alaposan bizonyost sem mondhatni; hogy a kebelbeli hívek a szentegyház és lelkészi épületek föntartásában közreműködtek a bethlenfalviakkal együtt: és a többi székely községekkel hason kötelezettséggel szorítva voltak az építésre, némely okmánymaradványok jelentgetik; de miután a Jézuiták, a lelkészséget átvéve, ennek javait, más általok szerzetiekkel, összeolvasztották, elcserélték és ők eltöröltettek: ma a javak is összezavarvák, úgy annyira, hogy szigoruan nem jelölhetni ki, mit bir a lelkészség régi, mit Jézus társága jogánál fogva. E rend eltörlésével, a fejedelmekre szállt javak *mintegy* királyi védnökséget öltöttek magokra; a kebelbeli népre pedig az úgy nevezett kepének adásán kívül mi egyéb tartozás sem szállott át. — A jezsuiták ingó javai elárvereztetvén, a lelkészi lak tulajdon tőkéi elvétetvén, az oda rendelt administratornak, a lelkészség gondviselése Szombathf., Kadics, és Bethlenfalva fiókegyházakkal; a lelkészi lak épületeivel, kertjei-, szántó- és széna-földjeivel, minden a földmivelésre szükséges fölszerelés nélkül, adattak át: hogy az isteni szolgálatot végezze ugyan, a szántóföldeket mívelje, és saját testi munkájából éljen. Az épületek föntartására, a magas kir. kormány (gubernium) tanácsosaiból és titkáraiból álló kath. bizottság (commissio), mely a kormány nevében a védnökséget gyakorolja, évi 100 Rftot utalványozott. —

Zárda.

Ezen lelkészség területén belül fekszik az ugynevezett „Ord. Min. S. Francisci Str. Obs. Ref. Provinciae S. Stephani Reg. Apost.“ lak- és szentegyháza.

A mi valamely szerzetes rend zárdáinak és egyházainak romjait, nyomait illeti: a fön érintett rend tartományi főnöke Györfi Pál „Ortus et progressus Provinciae Transs. Ord. S. Franc. Str. Observ. tituli S. Stephani Regis Hung.“ czimü művében a 2. 39. 47. l. azt állítja: hogy a reformatio előtti időkben a már megnevezett rend egy zárda- és szentegyházzal birt magában a romlott várban, ezt állítják társai is. Azonban sem Györfi sem társai történeti hitelességü okmányt nem hoznak föl; azért én hajlandóbb vagyok azt hinni: hogy

az egyház és zárda, melyek a mezővárosban nem messze a Küküllő folyótól, a város éjszaki és keleti szegleteinek között léteztek, a Domonkosoké volt. E meggyőződésre engem a következők vezetnek. Hogy a mezővárosban két egyház volt, egyik sz. Miklós hegyén, a másik azon helyen hol az összedült vár fekszik, ezen egyház okmányaiból világosan kitűnik, hogy több egyház lett volna itten sem az emlékezet, sem valami rom nem gyaníttatja. Hogy a várbeli egyház a zárdával együtt valamely szerzetes rendé volt, megint bizonyos. *Szabó Ferencz* *) ki az 1562-en támasztott székely lázadásról írván, tárgyunkra vonatkozólag, ezeket mondja: „1562-en a székelyek feltámadának nyári időben. — A király ekkoron nagy haddal készült vala a székelyeknek megrontására, úgy mint 20,000 emberrel. Minden hadával azért király szálla Segesvárra és ott nagy gyűlést tétete, és oda az erdélyi Urakat mind elhivatá hitelenség alatt: hogy megérthesse, kik legyenek a székelyek feltámadásainak okai. És a sors esék a székely urak közül, Lázár Istvánra, Kornis Mihályra, Farkas Pálra, Lázár Jánosra és Bernárd Ferenczre: kiket ekkor mind megfogdosának: kik közül némelyeknek a fogságban lön halála. De azon kívül ismét egy néhányat találának, kik abban részesek voltak, úgy mint Benedek Geréb, Kaczai Ferencz, Kaczai György, és Andrási Márton: kiket nagy erős fogságban tartata a király Görgényben és Gyalu várában. Így töretének és rontatának meg a támadásokért akkor a székelyek a királyfiától. Nem sok idő el mulván, a király népet küldte Udvarhelyre, kiknek kapitányok vala a vitézlő Pekri Gábor; és a *Barátok klastromából* csináltának egy várat, kit nevezének *Székelytámadá váranak*: és ahoz mindgyárást elfoglalák a székelyeknek szabadságokat; a mi lön a székelyeknek igen nagy romlására, és igen nagy károkra.“ Kitétszik tehát, hogy Udvarhely mezővárosában, azon helyen, hol ma a rombadült vár maradványai láthatók, valamely szerzetes rend zárdával birt. Ezen általános magyar kifejezés „Barát“ szerzetes rendet jelent ugyan, de hogy a zárda a többször említett sz. Ferenczieké lett volna még nem bizonyítja; ha az

*) MS. Bibl. Batthyán. —

öltöny minősége szerinti megkülönböztető jelzőt, például fehér, szürke, vagy cseri Barát, hozzá csatolná — a vitát bevégzettnek tekinthetnék; most, mivel a dolog kétes, bizonyosabb adatokhoz kell folyamodnunk.

Hogy az Udvarhely mezővárosában *Sz. Miklós* hegyén létezett egyház valamely szerzetes rendhez, nem pedig a főnemlített városi lelkészséghez tartozott volna, azt ki sem állította, ki sem erősítette; ellenben hogy a várbeli egyház valamely szerzetes rendé volt, kétségkívül; ez pedig, úgy látszik a Domonkosok szerzete volt; mert jöllehet ezt sem a hagyomány, sem valamely róm nem mutatja, mégis hogy *Sz. Domonkos* rendének itt zárdája volt, a következő okmányból kiviláglik.

Epi János a domonkosok tartományi főnöke Magyarországon 1497. sz. Márton p. ünnepén Pesten tartott tartományi gyűlésben, a szerzetes rendeket megillető koldulás határait kijelölván így ír: „Ut autem charitates vestras, terminari in mendicando singulis conventibus deputati, non lateant, ordinatum est: quod Conventus Colosvariensis cum Bistriciensi omnino concurrant, demto eo: quod Bistricienses ultra *Kyszamos* *) mendicando non accedant, in quibus terminis Albenses cum Colosváriensibus concurrunt. — Item Cibinienses in omnibus terminis cum Segesvariensibus, eo excepto: quod Cibinienses non intrent sedem Chios; (Kizd) pro qua Sede Cibinienses habebunt Homlás, Kleinschelken, et quatuor villas Abbatiae. — Item Myllewmbaccenses concurrant in omnibus cum Albensibus: demto eo, quod Albenses non intrent Homlás, Klenschelken, et quatuor villas Abbatiae, in quibus cum Myllewbaccensibus conveniunt Cibinienses. Sunt autem hi termini Myllewmbaccensium: a willa Hamlos, Schaporchá Transsylvaniae usque ad Hungariam in Winz videlicet, et terminis eius: in Eniedino, et terminis eius usque ad Thordam inclusive, et inter duo flumina Kykullew usque ad Bogosdorf inclusive, item Klenschelk cum quatuor villis Abbatiae sunt termini eius. Item Conventus Coronensis habebit pro se totam Burciam, qua nullus alius Conventuum habet mendicandi potestatem; conveniunt etiam cum Udvar-

*) Kis-Szamos.

hellensibus in duabus Sedibus Siculorum videlicet Sepsii, et Kyzdii. *Item Udvarhellenses habebunt pro se totam Siculiam usque ad Regen inclusive, cum quibus concurrunt Coronenses ut supra!* Et Segeswarienses etiam in tribus Sedibus, videlicet, Maros, Keresztur, et Udwarhel. Et Bistricienses concurrant cum supradictis Udvarhellensibus in Regen, et in omnibus terminis eius, in cuius rei testimonium, et efficaciam duxi praesens mandatum sigillo nostro Provincialatus roborandum, loco, die et anno ut supra.“¹⁾ A felhozott okmányok összevetéséből következtethetni, úgy hiszem, hogy inkább a Domonkosok, mint a szent Ferencziek, bírták a várbeli egyházat és zárdát.

A mostani szentferencziek zárdája alapítását lásd a XXII. okmányban. —

Aggház.

A fönemlitett városban, kath. v. szegény nők számára, létezik egy aggház, sz. Erzsébet, II-ik Endre magyar király lányának védnöksége alatt. Első kezdeményezte ezt Bainóczi Gábor Jézustársaságabeli atya és lelkészi-helyettes (Administrator): ki 1703. a kath. országnagyoktól (magnates) koldulva összegyűjtött 130. magy. for. Ezen összegecskéből a hajlék nélküli szegény nők számára megvett egy telket a rajta épült faházacskaival együtt, és az eleve kicsiny ájtatos-intézet, egy század leforgása alatt, oda emelkedett hogy a tetten nem szűkség bánkodni.

E szegények háza nem messze a szentegyháztól sz. Miklós hegye aljában az úgy nevezett „templom-utczá”-ban épült polgári telken, az érintett módon; megvértetvén a szomszédságokban részint a lelkészi majorba vezető ut-, részint egykori Szabó Bálint utódai birtokából egy 25 öl h. és 13 1/2 öl szél. telket.

Udvarhely katholikuskai nem sokára még egy más jótékony intézetnek is fognak örvendeni. Értem a főt. *Csató József* és mélt. *Henter János* urak által kezdeményezett nőneveldét. —

¹⁾ Biblioth. Batthyán. Ms. Tabular. Albens. P. 2. p. 276.

I.

Gabriel Dei gratia etc. Fidelibus nostris Generosis, Egregiis, Nobilibus, Agilibus, Capitaneo, Vice-Capitano, Judicibus etc. etc. salutem et gratiam nostram. Adák értésünkre alázatos könyörgések által Udvarhelyszékben Udvarhely városunkban lakó római religion lévő hiveink, hogy ők ott az helyben sokkal nagyobb számosan is lévén, hogy sem mint más religion lévőök, és hogy annak előtte is magok hűlin lévő papot tartottanak volna, könyörögvén azon, hogy ezután is megengednők hűtökön való papot tarthatnának: értvén igazságokat azért, és a dolog így lévén, kívánságokat megengedtük. Hagyjuk azért és serio parancsoljuk, kgték ezután is, az megmondott hiveinknek hűtökön való papot hagyjon tartani ez levelünk erejével, és minden háborgatók ellen mind papjokat, mind magokat, mind személyekben, jószágokban és marhájokban megoltalmazza és megis tartassa, az mű személy secus non factur. Praesen. perlectis restitutis. Datum in civitate nostra Cibirien. die decima mensis Aprilis, Anno Domini Millesimo, sexcentesimo decimo tertio.

Gabriel Princeps. (L. S.)

(Ex originali Eccl. Udvarhely.)

II.

Gabriel Bethlen Dei Gratia Princeps Transsilv. etc. etc. Fidelibus nostris Generosis, Egregiis, Nobilibus et Agilibus, Capitaneo, Vice-Capitano, Judici, Vice-Judicibusque Regiis Sedis Sicul. Udvarhely, modernis scilicet et futuris etc. salutem et favorem!

Udvarhelyszékben, Udvarhely városunkban lakó római religion lévő hiveink találának meg minket könyörgésekkel, hogy ott Udvarhelyszékben Bethlenfalván, holott mind az egész falu azon religion vagyon, a templomban való szokott hűtök szerént való exercitiумoktól megtiltván mind őket, s mind az falubelieket: annak felette, az elmúlt napokban, ugyan Bethlenfalván az Barátra is hatalmasul reá menvén és megfogván minden törvény nélkül, kétszáz forint kezesség alatt bocsátotta volna el, felfogatván vele, hogy többé abban az helyben nem prédikállana: könyörögvén azon mi nekünk, hogy efféle hatalmaskodást rajtok nem engedvén exercealni, kegyelmes ótalmunk és gondviselésünk alá vennők. Mivel hogy azért mi minden rendeket hűtökben nem csak megtartani, de oltalmazni is igyekezzük és semminémű ha-

talmoskodást birodalmunkban szenvedni nem akarunk. A dolog így lévén, hagyjuk kegyelmeteknek és parancsoljuk serio, ez le-
velünk látván, ez exponenseket religiojokban megtartván, a Ba-
rátot, avagy más hűtökön lévő papot Bethlenfalván a régi mód
és szokás szerint tartani, békességesen lakni, és minden recepta
religiojok szerint való exercitiumokat templomokkal szabadosan
hagyván minden bántás nélkül peragalni megengedje és azokk
gyakorlásától senkit meg nem tiltván, azért se személyekben se
marhájakban se semminémű javokban megkárosítani vagy hábo-
ritani ne merészelje, sőt minden illegit. háborgatók ellen autho-
ritate nra oltalmazza, ha az Bethlenfalviak éppen falustól egy
akaratból kívánják. A jövőendő ország generalis gyűlésére pedig
mind az romai religion valók, s mind a velek ellenkező fél reá
tartozván, törvény szerint decidáltassék, melyik hűtön lévő pap-
nak kellessék s tartozza. Datum in civitate nra Colosvár die 12
Maii 1614. Gabriel Bethlen.

(Ex orig. Eccl. Udvarhely.)

III.

*Gabriel, Dei gratia sacri Romani Imperii et Transsilvaniae
Princeps, partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac
Oppuliae, Ratiboriaeque Dux etc. Fidelibus nostris Reverendis et
Honorabilibus Superintendenti, Senioribus, ceterisque Ecclesiarum
orthodoxae Religionis Ministris. Item Capitaneo, Vice-Capitaneo,
Judici, Vice-Judicibusque Regiis Sedis Siculicalis Udvarhely: cir-
cumspectis quoque Judici, juratisque civibus et inhabitatoribus
oppidi nostri Udvarhely: cunctis etiam aliis, quorum interest, seu
intererit, praesentium notitiam habituris ubivis in ditione nostra
Transsilvanica constitutis, et commorantibus nobis dilectis salu-
tem et gratiam nostram.*

Mivel az udvarhelyi római hiten levő hiveinknek kegyel-
mesen megengedtük volt, hogy ugyanazon udvarhelyi várban az
templomot magok számokra megépítsék: de azt nem akarván
megépíteni, annakutána a bethlenfalviakkal úgy alkuttak meg,
hogy oda járjanak: és ezen közbe akarván Udvarhelyt egy ká-
polnát magoknak fundamentumból rakatni, azt meg nem enged-
hettük. Abban ellen nem tartunk, sőt kegyelmesen annuálunk,
hogy a magok egyszeri alkuvások szerint mind az megnevezett
helyre Bethlenfalvára járjanak s mind pedig az pap is hozzájok
oda bémelessen. Hagyjuk annakokáért és parancsoljuk is hiv-

ségteknek serio, hogy ez mi kegyelmes annuntiánk ellen nem tusakodván ez megnevezett hiveinket szokott rendtartásokban megtartsa és mind ő magokat Bethlenfalvára, s mind penig a papjokat Udvarhelyre bejárni ne ellenzze, hanem a kinek lelke min megnyugszik, azt békeségesen és minden háborgatás nélkül engedje követni hívségtek. Secus itaque non facturi. Praesentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Alba-Julia die decima septima Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo quarto.

Gabriel mp. (L. S.)

Gregorius Ormankeozi mp.

IV.

Gabriel, Dei gratia S. Romani Imperii et Transsilvaniae Princeps etc. Udvarhely városunkban lakozó, pápista valláson levő hiveink találának meg bennünket alázatosan könyörögvén minekünk azon, hogy mivel ők felesen volnának, kegyelmesen engednők meg nekik, és annuálnánk, hogy az régi szokás szerint az pápista papnak az ő czeremoniájok s rendtartások szerint való keresztelésre, temetésre, praedicállásra sat. Udvarhely városunkban ennekutána is lehetno szabados bemenetete: Mi azért ebbéli alázatos esedezéseket kegyelmes szemeink eleiben vévén, megengedtük, s annuáltunk kegyelmesen, hogy ennekutána az ő ritusok, szokások szerint kereszteni és temetni szabadon bémehessenek az pápista papok Udvarhely városunkban; de misézni, praedicálni, copulálni és gyóntatni ne menjenek. Hűségteknek annakokáért hagyjuk és serio parancsoljuk, hogy ez levelünket látván, valamidőn megmondott hiveink keresztelésre vagy temetésre az pápista papokat béhíják s beviszik ebbéli kegyelmes annuntiánk és indultumunk ellen őket semmiképpen ne bántsa s ne háborgassa, sőt az egyházi szolgálótól, avagy egyebektől is megháborgattatni ne engedje hűségtek. Secus non facturi. Praesentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum in possessione Rákos, die ultima Mensis Januarii Anno Domini Millesimo sexcentesimo vigesimo octavo.

Gabriel mp. (L. S.)

Gregorius Ormánkeozi mp.

V.

Catharina Dei gratia nata Marchionissa Brandeburgica, Sacri Rom. Imperii et Transsilvaniae Princeps, partium Regni Hun-

gariae Domina, Siculorum Comes, ac Borussiae, Juliae, Cliviae, Montium Ducissa etc. Fidelibus nostris *Georgio Apafi* de Apagyfalva, Comiti Comitatus de Kikellő — *Joanni Zentpáli* de eadem, ipso autem forte infirmante *Stephano Lázár* de Zárhegy Sedium Sicul. Czík, Gyergyó et Kászón Judici Regio, — *Georgio Sükösd* de Héwiz, — Prudenti ac circumspecto *Davidi Literato*, Judici Regio oppidi et Sedis Saxonicalis Köhalom, ac etiam ipso adversam valetudinem habente, *Andraeae Georgia*, Judici Willico comitatus terrae Brassó nobis sincere gratis salutem, et favorem. Országunknak mostan celebráltatott gyűlése alatt, a mint némely hiveinknek megtalálásokra ígértük volt kegyelmesen, hogy udvarhelyi várunknak dolgai ellen való praetensiokot, és a templomok dolgában való contraversiokot, kik azon Udvarhelyszéken és Háromszéken is fenn vannak, bizonyos Comisariusok által eligazittatjuk, mostan arra a Commissiora kegyelmeteket választottuk kibocsátani, megnyugodva mind a dolognak igazítására való elégségiben, mind hozzánk való hűségiben: Instructionkat küldvén annak okáért a dologban kellő processus felől, kegyelmeteknek hagyjuk és parancsoljuk is, e levelünket Instructionkkal elvévén semmit ne késsék, egymást róla certificálni és mingyarást egybegyűlvén Udvarhelyre, a hová azután kívántatik is mehessen el, és kiadatott instructionk szerént complanáljon ugy igazsággal mindeneket, hogy felőlök való jó várakozásunknak eleget tegyen. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Alba-Julia die nona mensis Martii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Tricesimo.

VI.

Nos Catharina Dei gratia nata Marchionissa Brandenburgica, Sacri Romani Imperii et Transsilvaniae Princeps, partium regni Hungariae Domina, Siculorum Comes ac Borussiae, Juliae, Cliviae, Montium etc. Ducissa etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quod cum a fidelibus nostris oppidi Udvarhely incolis Romano-Catholicam religionem profitentibus de libero eorundem religionis exercitio, templique eorum restitutione communiter requisiti, certos etiam Commissarios nostros non ita pridem ad dirimendum inter eos, et reformatae Religionis ejusdem oppidi incolas negotium benigne ablegatos voluissemus; reque ibidem in facie loci agitata, cum in praesentiam nostram, Consiliariorumque nostrorum ab iisdem Commissariis certis de causis ea rejecta fuisset, ambaeque partes

per sufficientes delegatos suos in hac civitate nostra sub praesenti hoc termino a Statibus et Ordinibus Regni nostri ad dominicam, *Quasimodo*, indicto comparuissent, atque in praesentia nostra, Consiliariorumque nostrorum, et Tabulae Judiciariae Assessorum utraeque allegationes suas exposuissent; Tandem re maturo iudicio, a nobis, Consiliariisque nostris, et Tabulae Judiciariae Assessoribus ponderata, ad tollendas et sopiendas omnes inter eos simultates et controversias, talem unionis et concordiae perpetuo duraturae modum iisdem statuendum benigne volumus. Quod etsi a Venerabili Superintendente Ecclesiarum nostrarum Reformatarum, quemdam contractum inter eos et Catholicos ejus oppidi incolas intercessisse, allegatum fuisset, cujus rei antequam finis de vigore ipso juris decidi potuisset: ut eo magis mutuae charitatis et concordiae vinculum inter ambas partes, dicti nempe Oppidi incolas coalescere posset; Visum est nobis unanimi Consiliariorum nostrorum, Tabulaeque Judiciariae Assessorum consensu, voluntateque accedente, quod utraeque partes ab usu templi moderni in oppido existentis abstineant, quod templum clausum, obseratumque maneat, excepta domo Parochiali, et schola, in quibus modernus verbi Divini Minister, ludique moderator residendi habeat facultatem; Interim autem liceat etiam Sacerdoti Romano Catholico liberum exercitium suae religionis in oppido habere, ibique tuto et absque ullius molestia et impedimento habitare, atque in arce nostra Udvarhely palatium unum eisdem Romano-Catholicis conveniens et idoneum pro libero suae religionis officio, ceremoniisque solitis exercendis adsignetur, uti etiam reformatae nostrae religionis ministro et civibus similiter in eadem arce nostra sufficiens, et commodum Palatium pro usu verbi Divini tradatur, atque haec nostra ordinatio eousque duret, dum novum ab iisdem civibus et incolis saepe fati oppidi nostri templum communibus omnium utriusque religionis Civium expensis et laboribus erigetur, quod etiam inchoare quamprimum teneantur; cujus templi partis interioris longitudo decem ulnarum. latitudo autem quatuor et dimidii sit, uti quoque domus Parochialis et Schola sufficiens ab iisdem aedificetur. Quibus perlectis, juxta statutum Dominorum Statuum et Ordinum Regni nostri in Generalibus eorum Comitibus antiqui Templi possessio potiori parti tradatur: noviter autem exaedificati minori parti adsignetur mox et de facto. Usus autem campanae interim utrique parti licitus

sit eousque dum Templum exaedicari poterit, quo perfecto campana minor communibus expensis restaurata parti minori cedat. Templum autem hoc loco idoneo in medio fori ejusdem oppidi, uti et domus Parochialis atque schola coaequalis modernae in loco convenienti, et spatioso erigatur. Prata quoque et terrae arabiles, atque omnia ad templum antiquum pertinentia in duas aequales et medias partes dividantur, et utriusque religionis Sacerdotibus et Ministris pro usu Templorum adsignentur. Quam quidem ordinationem nostram hoc modo factam, pro majore rei firmitate praesentibus litteris nostris insertam, manusque nostrae subscriptione et sigilli impressione munitam partibus utrisque benigne dandum duximus, et concedendam. Datum in civitate nostra Colosvár die decima octava mensis Aprilis, Anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo.

Catharina mp. (L. S.)

Stephanus Kováczocy,
Cancellar mp.

VII.

Mi *Apaffi György* de Apanagyfalva, Küküllő vármegyének Fő Ispánnya, *Dávid Deák* Köhalmi, azon Köhalomszéknek és városának Fő Királybírája. Adjuk tudtára mindeneknek, a kiknek illik; hogy in anno praesenti 1630 die mensis May, mikor a mi Kegyelmes Asszonyunk ő Felsége parancsolatjából Udvarhely városában a Catholica és Orthodoxa avagy Reformata religiokon lévő két fél atyafiak között moveáltatott és Kolosvárt legitime eligazittatott törvénynek Templum, parochialis és scholai házak felől való deliberatioknak dirimálására, executiora bocsátattunk volna: abban minek előtte az ő felsége kegyelmes instructioja szerint procedáltunk volna, utrinque personaliter minket megbíráván s annakutánna arbitrive interponálván magunkot, elsőbben a templom állapotja felől így alkuttatók meg ő kegyelmeket, hogy a templommal és annak helyével, a melyet a pápista atyafiak építeni kezdettek volt a piaczon, contentusok lennének az orthodoxa religion lévő atyafiak: ilyen conditioval: hogy azon templom végében legyen építve a torony hasonló ahoz a mely a pápista atyfiaknak maradt: azon templom pedig építtessék communibus et aequalibus sumtibus utrinque: úgy, hogy meszet, fát, téglát, követ, valamint eddig szerzettek a reformata religion valók mind ezeket közre bocsássák. Ezután pedig fogjanak utrinque két em-

bert, egyiket egyik részről, másikat másról és azokat testimonia-
lissal exmittálják, és valamint mind pápista főrendektől, s mind
a reformata religion lévő atyafiaktól kérhetnek alamizsnát, azt
aequaliter költsék azon templom építésire, ha pedig abban mi
megmarad, osszák aequaliter annakutánna. Azonképpen ugyan e-
zen Udvarhely városában *Kandó Péterné* örökségét a Parochialis
két házhelyeknek egymás akaratjából megvén, arra personali-
ter aequaliter contribuáljanak és mennél hamarább azokat meg-
építvén illendő képpen, annak utánna papok és deákok tartozza-
nak alá költözni és dominiumában a pápista atyafiaknak az ő ré-
gi parochialis házakot hagyni: azonképpen a templom is megké-
szülvén egy más segítségével, annakutánna resignálják a szent-
tentia tartása szerént a templomot a catholicusoknak. A harang-
ból pedig ha mi jussok volt volna, azt is posthabeálák a refor-
mata religion lévő atyafiak és oda engedék. Annak felette így
conveniáltattuk ő kegyelmeket, azon templom körül építsenek
egy aequalis költséggel egy kerítést is, ki legyen a föld színén
kívül egy ember magasságyira, temérdeksége két arasznyi, szé-
lessége három ölnyi. Az építésben pedig ilyen módot tartsanak
ő kegyelnek, hogy a pápista atyafiak két seriesben állatván ma-
gokot, két rendben is dolgozzanak: ezt pedig így observálják,
hogy valamelyik félnek száma minuálódik, annak terviselése azon
religion lévő atyafiakra szálljon, mind dolgoztatókból, mind con-
tributióból. Ezt pedig a registrumokból comperiálják utrinque.
Mely dolgot mind két fél között egy más jó akaratjából modo
praemisso limitalván köztök; ennek megállására vetettünk közik-
be öt száz arany forint kötelelet; úgy hogy valamelyik fél közön-
gésen violálja vel in toto, vel in aliqua parte, ex tunc pars vio-
lans praemissam compositionem non observans, a felül megírt
öt száz arany forintot convincáltassék: kinek két része a bír-
ké, harmada a megálló félé legyen. Melyet vigore praesentis ex
mandato suae Serenitatis exclusis omnibus juridicis remediis, no-
vo iudicio, inhibitione, repulsione, contradictione a megálló fél a
meg nem álló félén megvehessen. In cujus fidem et testimonium
adtuk pecsétes compositionalis levelünket fide nostra mediante.
Datum in oppido Siculicali Udvarhely die 26. May A. 1630.

Judices iidem qui supra. mp.

VIII.

Magnifici, Generosi, Egregii, Prudentes, Circumspecti etc. Amplissimi Domini Amici nobis observandissimi, cujuscunque status, ordinis officii, dignitatis aut praeeminentiae homines fuerint. Salutem et nostrorum officiorum paratissimam semper commendationem.

Emlékezhetik és nyilván tudhatja Nagyságtok és tü Kegyelmetek minémü nagy egyenellenség és controversia volt Udvarhelyt az két religion lévő atyafiak között, tudni illik az pápista és calvinista atyafiak között, melyeknek megegyeztetésére munket az mi kegyelmes asszonyunk ő Felsége egy néhány uttal közikben bocsátott, melyet mi elsőben végben nem vihettünk, hanem az ő Felsége táblájára bocsátottuk volt, és ott törvények levén ujabban ő Felsége nekünk demandalt volt, hogy közikben mennénk, templom, pap és scholaházakat elrendelnők illendő helyre; azért sok munkánk és fáradságunkkal az mint mi tudhattuk Isten szerént megalkuttuk őket. Kérjük azért annakokáért kegyelmeteket, minden religion levőket, mivel láttuk mind az két félnek fogyatkozott állapotjokat legelsőben az Isten tisztességét Nagyságtok és tü kegyelmek szeme előtt viselvén legyen, segítséggel nekik, hogy templomokat építhessék, kiért Isten sok jót ad kegyelmeknek. Ceterum Magnificas, Generosas, Prudentes et circumspectas vestras Dominationes Deo Optimo Maximo commendare volumus. Datum ex Berethalom 29. die Mensis May Anno 1630.

P. S. Kegyelmetek ha valamit akar adni adja signaturába

Georgius Apaffi mp.
(L. S.)

Magnificarum, Generos. Pruden. et circumspectar. vestrar. Dominationum amici benevoli

David Litterati Regius
Judex Sedis Köhalom mp.
(L. S.)

IX.

Generosi ac Egregii Domini, Domini nobis semper observandissimi, salutem ac servitiorum nostrorum semper paratissimam commendationem.

Isten ő Felsége uraságtokat kedves ideiglen való étellel szerencsésen és boldogul látogassa, hosszabbítsa. Uraságtokat alázatos könyörgése által találta meg az szegény Udvarhely vá-

rosában lakó katolikus atyafiak. Nyilván lehet uraságtoknál, miképpen providentia divina uraságtok és az nemes ország díjdicallata az katolikusoknak az nagyobb résznek az templomot, az minor pars, az reformata religion levőknek egy auditoriumot; melynek végbevitelére Commissarius urak küldettenek. Az dolog köztünk eligazulván, az adversa parsnak auditoriumát ambarum consensu kezdtünk építeni. Tudja azt uraságtok, nem szükség specificálnunk, hogy sok ideje már, hogy mind lelkünkben, mind testünkben sokszor bántattunk reménytelenek és elégtelenek vagyunk az mi részünknek megépítésére, ha uraságtok hozzá nem segély valami kevés alamizsnálkodásával. Asszonyuk ő Felsége, Gubernator urunk bizonyos számú pénzzel megsegítették az adversariusokat, hogy mentől hamarabb az ő reájok néző részt végben vihessék. Látván ezt az reformata religion lévő atyafiak, hogy minékünk mind eddig is sehonnan semmi segítségünk nem lehetett (magunknak is tehetetlenek vagyunk az építésre) sokkal inkább kényszergetnek az építésre, hogy mivelünk okot adhatnának, ilyen szókkal illetnek is, hogy rajtunk mulik el az építés, panaszt tesznek az országnak avagy Commissariusoknak. Annakokáért nagy lelki buzgó szeretetből, és bizodalommal alázatosan folyamodunk uraságtokhoz, könyörögvén azon, hogy elsőben az Istent tekintvén, és annakutánna, hogy mi is az uraságtok szárnyai és kegyes gondviselési alatt igaz hitünkben gyarapodhassunk, uraságtok ne hagyjon ilyen szükségünkben, hanem legyen valami kevés segítséggel, hogy így mi is mentől hamarabb az mi régi őstől maradott templomunkba bészabadulhatnánk, kit sok időtől fogva éhezünk és szomjuhoztunk, szélyel bujdosván az mi lelki kenyerünkért. Ezeknek utánna Istennek áldását, szentséges malsasztját kívánjuk Nagyságtoknak. Datum in Udvarhely 2. die Julii Anno 1630. Uraságtok ha mi segítséggel leszen, adja signaturába az mi embereinknek.

Uraságtoknak alázatos szolgálatjokat ajánljuk
Udvarhely városában lakó Catholikus
atyafiak.

*Külső czim: Humillima supplicatio catholicae religionis op-
pidi Udvarhely ad Generosum ac Egregium Dominum Stephanum
Erdélyi de Somkerék, et ad Generosum ac Egregium Dominum
Joannem Szentpáli de Nonay, nec non ad Generosum et Egre-
gium Dominum Georgium Horváth de Komlód.*

X.

Nos *Georgius Csulai* in Comitatu Albensi Enyedinum commorans, *Franciscus Kuti* in Comitatu Küküllő in Bonyha commorans, et *Petrus Orbán* in sede siculicali in Lengyelfalva commorans omnes nobiles.

Damus pro memoria omnibus, quibus expedit, quod in hoc anno praesenti 1631 die 27 mensis Martii Udvarhelyszékben, Udvarhely városában létünkben az nemes *Szócs Ferencz* házánál, jövének mi előnkben ab una az Calvinista és Catholica religion levő atyafiak, kik közül némelyek nemes rendek, némelyek adófizelő rendek, ab alia vero *Kando Péterné*, *Pap Kata* asszony, város szerében lakó, mind Udvarhelyszékben és Udvarhely városában lakók; jelenték minekünk, hogy az mint ennek előtte az elmúlt 1630 esztendőben az commissarius urak őket convincáltatták volt az domus parochialis felől, miérthogy az régi templum cum domo parochiali az Catholikusoknak maradott, unanimi consensu vennék meg *Kandó Péternétől* az házat cum suis pertinentiis, mely ház lévén az Calvinista atyafiak pap- és deákháza. Annakokáért *Kandó Péterné* az házat áruban vetvén megalkuvának, és adá száz huszonöt forinton az házat cum omnibus suis pertinentiis az atyafiaknak tali conditione, hogy az megirt summa pénzt ez jelen való 1631 esztendőbeli pünkösöd napjára in paratis megadják, ha penig meg nem adnák két száz forint vinculumon maradjanak az atyafiak, insuper az háztól is üresen maradjanak. Hasonlóképpen *Kandó Péterné* is ha el nem venné az pénzt és az vásárt, avagy — — — felbontaná, és az mi előttünk végben ment dolgot vel in toto, vel in parte violáiná, ő is az két száz forint vinculumon maradjon, és az háztól is üres legyen és elmaradjon; az ház vagyon in sede Udvarhely et in ejusdem oppido Udvarhely az Drabant utczában, cuius vicinus ab una *Kassai György* háza örökségi, ab alia *Csiszár András* és *Mátyás* házok örökségek, omnino in sede Udvarhely et in eiusdem oppido Udvarhely. Erről penig minekünk mind az két felek kezeket beadák, minket megbírálván, kiről vetettük az feljúl specificált kétszáz forint és háztól elmaradás vinculumot közikben. Ez ellen penig semminémű remedium ne accedálhasson és állhasson inhibito, repulsio, novum iudicium, sőt még Urunk gratiajával is ne obstálhasson, hanem az violans pars ezen mi attunk levelünknek vigorával az meg nem állásért convincáltassék és exequáltassék

az megálló féltől. In cujus rei testimonium dedimus has nostras
praesentes litteras, fide nostra mediante sigillisque confirmatis.
Datum in oppido Udvarhely in Anno, die et loco supra notatis.

Idem qui supra.

(L.S.)

(L.S.)

(L.S.)

Georgius Csulai, minister
Verbi Dei apud Enyedienses m.p.

Franciscus Kuti, minister
verbi Dei apud Bonyhaienses.

Petrus Orbán de Lengyelfalva
nobilis m.p.

XI.

Georgius Rákóczi Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium
Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Fidelibus no-
stris Egregiis et Nobilibus, Prudentibus item ac circumspicientibus
universis et singulis Incolis, Civibus et Inhabitantibus Oppidi
nostri Udvarhely, cunctis etiam aliis cujuscunque status et con-
ditionis, ordinis et praeeminentiae hominibus, cunctis etiam aliis,
quorum interest seu intererit, praesentes visuris Salutem et gra-
tiam nostram. Az miképpen ennekelőtte országunknak közönséges
végezéséből bizonyos Commissariusok voltak rendelve mindenik
recepta religioból, a kik Udvarhelyi városunkban az templum dol-
gát az Orthodoxus és Romano-catholicus renden valók között
eligazítsák és annak utána lött deliberatio szerént, új templumot
kelletvén az reformatus orthodoxus rendek számára communi
sumptu et laboribus építeni, úgy hogy interim az régi templum
is pécsét alatt lévén, egyik rend is abban az isteni szolgálatra
ne járna. Imnár Isten kegyelmességéből elkészülvén az új templum
és mind azt az Orthodoxusoknak, mind az másikat a Romanoca-
atholicusoknak akarván assignáltatni, hogy mind méltóságosban,
mind emlékezetesben és jövőndőre bizonyosabban lehessen az
resignatio, rendeltük arra commissariusul nemzetes, nemes, vitézlő,
tiszteletes hiveinket *Apafi György* uramat, Tanácsunkat, Küküllő
vármegyének főispánját, *Pethi Farkast* csiki vice-kapitánt, *Far-
kas Ferenczet* udvarhelyszéki vice-kapitánt és *Dávid Deákat* kö-
halmi királyhirót, avagy in ejus absentia *Gorgias Andrást* brassai
főbirót. Azért kegyelmesen hadjuk és parancsoljuk hűségteknek,
ezen hiveinket az templum resignatiojára tőlünk rendeltetett com-
missariusinknak esmérvén, az mint szónkkal elejekben adnak az

közönséges aequabilitással egyező dolgokban mindenekben ahoz alkalmaztassa magát. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhib. restitutis. Datum in Civitate nra Alba Julia die 23 Junii A. D. 1633.

G. R á k ó c z i mp. (L.S.)

(appressi.)

Martinus Márkosfalvi, secret. mp.

(Gróf Kemény József gyűjteményéből.)

XII.

Mi *Apaffi György* az erdélyi fejedelemnek egyik tanácsa és Küküllő vármegyének főispánja, *Dávid Deák* Köhalomszéknek királybírája, *Gorgias András* brassai főbíró, *Farkas Ferencz* udvarhelyszéknek vicekapitánya ugymint az ide alá megirt és specificált dologra az erdélyi fejedelemtől ő Nagyságától *Rákóczi Györgytől* Commrssariusok. Adjuk emlékezetére mindeneknek, az kiknek illik ez levelünknek rendiben, mivel ennekelőtte az orthodoxa és Catholicus religion lévő atyafiak között voltanak némű némű controversiák, kiváltképpen az templomnak állapotja felől, melyet ennekelőtte való esztendőekben eligazítottunk vala nagyobb részére, de az mi még hátra maradt volt, annak eligazítására és complánálására az mi kegyelmes Úrunk Fejedelmünk ez jelen való 1633 esztendőben huszonhetedik napján juniusnak ide Udvarhely városába ad faciem loci bocsátott és legáft volt bennünköt. Azért ilyen conditioiok alatt az megirt esztendőben, napon és helyen az köztök álló controversiát complanaltuk és igazítottuk el. Első conditio. Minthogy immár itt az Udvarhely városában lévő orthodoxa religion lévő atyfiaknak és az Catholicusoknak külön lészen ezután templomok, ez ökon mivel egyik az másik templomoknak építésekben mindenik fél communiter munkálkodtanak, tehát ennekutánna egyik fél is a másiknak templomához soha semmi uton módon semmi praetensiokat fen ne tarissanak se magok se pedig posteritások, hanem minden közököt, ha mi lehetett volna, in summa mindenik fél mi előttünk kivéve, mind az parochiával, az az: praedicator és scholamester házával egyetemben, és ha valaha successu temporis valami tyrannus fejedelem avagy ur birodalmában (quod absit) esnének, azt is semmi uton módon ennek az compositionnak violálására ne indítsák, moveálják, sőt az mi rajtok áll benne szóval ellenzzék. Ha ugyan valamelyik fél megkevesednék is, de ugyan affelől ezen libertások legyen akár

melyik félnek az templom felől, melynek megállására mindenik fél egyaránt kötelezők magokat. Második conditio. Az templomokhoz és parochiákhoz lévő földeket akár mi névvel neveztesse, tehát az orthodoxa religion lévő atyafiaknak felét, az más részt pedig az Catholicusoknak adassanak. Harmadik. Az épületben az mi hátra vagyon az előbbeni compositio szerint mindeket praestálni ígérének az catholicusok. Negyedik. Valami székeket az orthodoxa religion lévő atyafiak építtetnek, melyek ekkediglen az catholicusok templomában állottanak és voltak, most immár mint sajátjokat az más templomban hozhassanak onnét. Ötödik. Az harangozás felől az fejezévi modalitás observáltassék. Így tudniillik, hogy első az innepnapokon az orthodoxa religion lévő atyafiak legyenek az harangozásban, de ha azoknak innepek nem lenne, tehát az catholicusok is olyankor szabadoson harangozhassanak az mikor akarnak. Ha pedig halottjok történnék, tehát az melyik fél elsőbben kezd a harangozáshoz, az másik addig reá ne kezdje, az míg el nem végeződik. Hasonlóképpen mivel egy temető kertjek leszen, egyik az másikra ne vigye halottját, hanem ha egyik eltemeti, úgy vigye az másik bé. Hatodik. Az béradás felől, se az orthodoxa religion lévő atyafiak ne kívánjanak, sőt ne is vegyenek az catholicusoktól, se e contra az Catholicusok az orthodoxa religion lévő atyafiaktól, semmi just abból is egyik az másikhoz ne praetendáljanak se magok se pedig másokat ennek violálására és megvételeire ne indítsanak, ne moveáljanak egyik fél is, hanem mindenik fél az ő religioján valóval contentus legyen. Hetedik. Ha valami uton ez megirt specificált conditio ellen akár melyik religion lévő vagy privata persona csak maga személyében, vagy per ignorantiam, vagy egyéb más uton vétne, ez dolog megbizonyosodván, hogy nem egy consensusból esett az cselekedet, tehát csak az az egy személy nem az communitas comperta rei veritate, az két religion lévő atyafiak unanimi consensu egy értelemből az mit érdemel, az szerint büntetessék. Nyolczadik. Tizenkét forint bírság alatt legyen tilalmas, hogy egyik fél is az másiknak templomára ne hajigáljanak se kiáltanak; ha pedig comperiáltatnék valamelyik felen csak egy emberséges emberrel megbizonyosodván, mindjárt ez megirt poenát az meg nem álló felen exequálhassák, ha városi ember leszen, az bíró erejével, ha pedig zászló alá való leszen, az tiszt erejével. Ha hol pedig valami gyermek leszen, azt igen

jól megpiricskeljék. Ezeket mi előttünk így elvégezzék, melynek nagyobb erősségére és jövődöbéli bizonyoson megállására kezek beadása után vetettünk közikben ötszáz arany forint kötelelet, melyet ha valamelyik fél vel in toto vel in parte violálna, tehát az megálló fél csak ezen levelünknek erejével az meg nem álló felem megvehessen. Mely executio ellen se inhibitioval, se contradictioval, se novummal, se repulsioval, se penig fejedelem gratiájával ne obstatl hassanak, hanem *mox et de facto executio admittáltasék*. Datum Udvarhelyini Anno et die supra notatis. Ezeket penig hitünk szerént irattuk. Az kötélnék két része az bíraké, az harmada az megálló féle.

Correcta per eodem.

(L.S.)

(L.S.)

Georgius Apaffi mp. Fran. Farkas mp.

(L.S.)

(L.S.)

David Litterati, Ju- And. Gorgias,
dex regius Köhalm. mp. Judex Coronen. mp.

XIII.

Georgius Rákóczi Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes.

Circumspecti, fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Mivel az özvegy fejedelem asszony idejében hűségtek városában lakozó, orthodoxa religion lévőkkal az templom felől való controversiának eligazítására egyik commissarius böcsületes Apaffi György uram hívünk és tanácsunk volt, mely controversiát eligazítván oly conditioval, hogy míg az orthodoxa religion lévőknek közönségesen új templomot építene, addig az régi templomot bépecsételnek; mivel azért immár Isten engedelmeből az ily templum elkészült, bocsátottuk oda az több commissariusokkal együtt megnevezett hívünket, hogy az elpecsételt templomot felnyissák és szabadítsák, hogy az pápisták is szokott religiojokat és ceremonijokat szabadosan exerceálhassák. Hadgyuk azért és serio parancsoljuk is ez levelünket vévén, Apafi György hívünket becsületesen excipiálja, és az előbbi pápista templomhoz való minden földeket, réteket megmutogatván, az tertialitást szabadon engedje és hagyja kivenni és szakasztani az földekből oda bocsátott commissariusinknak, és az új templomhoz örökösön applicálni és foglalni se ennekutána penig azokhoz valami color

és praetextus alatt semmi júsát ne praetendálja hűségtek, secus non facturi. Datum Albae-Juliae die 26-a Junii Anno Domini 1633.

G. R á k ó c z i mp.

XIV.

Patentes P. Mathiae Sámbar 1653. die 16. Dec.

Quia hactenus parochiam Udvarhelyinensem Dioecesis Transilvaniensis fideliter, ut decuit, ex nostra voluntate administrasti, volumus ut eam deinceps, donec a nobis aliter fuerit dispositum, pari studio et sedulitate administres. Quem in finem tibi *Mathiae Sámbar* Sacerdoti catholico Missionario nostro confirmamus, et in quantum necesse est, etiam denuo conferimus omnem spiritualem Jurisdictionem et facultates, quae ad munus hujus parochiae rite obeundum de jure vel consuetudine legitime spectare debent et solent. Inhibentes districte sub poenis in Sacris Canonibus constitutis, ne ullus communionis catholicae audeat te in tuo officio turbare, aut impedire. Hortantes nihilominus omnes parochianos tuos, tamquam filios in Christo, ut nostrae huic confirmationi aequiescant, sibi omnino persuadentes spiritualia ipsorum nobis curae esse et fore. His eundem benevalere cupientes. Posonii 1653. die 16. Decembris. —

(Ex arch. Eccl. Udvarhely.)

XV.

Illustrissime ac Celsissime Princeps, Domine, Domine nobis semper Clementissime, Servitiorum nostrorum paratissimam debitamque semper commendationem.

Vestra Clementia nosse dignetur Illustrissima Celsitudo: nos literas Ejusdem Illustrissimae Celsitudinis Vestrae ammonitorias pariter et certificatorias pro parte et in persona Generosi *Martini Sárpataki* de eadem Sárpatak causarum Celsitudinis vestrae fiscalium in Transsilvania Directoris confectas et emanatas, nobisque inter reliquos Celsitudinis vestrae humiles, fideles, perpetuosque servitores litteris in eisdem nominanter conscriptos peremptorie sonantes et directas summo quò decuit honore et obedientia recepisse in haec verba:

„*Georgius Rákóczi* Dei Gratia etc. Fidelibus nostris Egregiis et nobilibus Michaeli Szöllösi, Stephano Bíró, Petro Vásárhelyi, Georgio Sárosi, Stephano Görgényi, Joanni Torboszlai, Gabrieli Simjén, Jacobo Brassai, Stephano Donáth, et Georgio Boldvai tabulae nostrae judicariae Scribis ac juratis notariis, e Curia nostra

per nos ad specificatos exmissis; item Vice-Judicibus Regiis ac ceteris juratis Assessoribus et notario Sedis siculicalis Udvarhely, nobis dilectis, Salutem et gratiam nostram. Exponitur nobis in persona fidelis nostri Generosi *Martini Sárpataki* de eadem Casarum nostrarum fiscalium in Transsilvania Directoris nostri. Qualiter licet annis superioribus a praedecessoribus regni nostrae reminiscendae Principibus, universisque Statibus et Ordinibus regni nostri Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, imo etiam a nobis et eisdem Statibus et ordinibus regni nostri in anno praesenti Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo tertio *) in generali eorum Statuum et Ordinum dicti regni nostri proxime praeterita dieta serio interdictum fuisset, ne quisquam regnicolarum nostrorum fautor seu patronus Jesuitarum, eosdem scilicet alendo seu fovendo tamquam publicis Regni nostri constitutionibus proscriptorum existeret, Egregii, nobiles, et Agiles, strenui ac circumspecti incolae et inhabitatores oppidi nostri Udvarhely in sede siculicali Udvarhely degentes et commorantes romano-catholicae religionis in contemptum et vilipendium constitutionum scienter *Mathiam Zsámbár* Patrem Jesuitici ordinis in Ecclesiam suam receperunt, eundem beneficiis suis fovissent, aluissent, docentemque in publica eorum constitutione audivissent, nescitur unde moti, quave temeritate ad id inducti fautorem seu patronum eorundem se constituendo certis beneficiis eundem aluissent seu fovissent poenam in generalibus regni nostri constitutionibus superinde editam incurrere non formidantes. Vellet ob hoc idem Director noster praefatos universos incolas seu inhabitatores romano-catholicae religionis confitentes, ratione praevia coram latius declaranda nostri ac universorum statuum et ordinum regni nostri Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in praesentiam, in proximo affuturam Dietam primum post harum emanationem de edicto nostro ubivis in Ditione nostra Transsilvanica celebrandam in causam convenire, ac ex parte ejusdem a nobis praefatisque Statibus et Ordinibus Regni nostri iudicium et justitiam habere: Jure regni admittente. Proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus acceptis praesentibus vos statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias

*) Világos tehát, hogy 1653-ban is országgyűlés tartatott, és ebben a jezsuitákat kiutasító határozatok megújítottak. Lásd a 262-dik és következő lapokon idézett okmányokat, melyek ez országgyűlésre vonatkoznak. K.

in talibus observari solitis erga praefatos universos incolas seu inhabitatores Romano-catholicae religionis confitentes cum praesentibus accedentes, qui si personaliter reperiri poterint ibidem personaliter, alioquin de domibus habitationis, sive solitis residentiis, vel de bonis et juribus ipsorum portionibusque possessionum, unde videlicet praesens ammonitio vestra ad scitum eorundem commode devenire poterit, ammoneat is eosdem ibidem, dicatisq. et committatis eisdem verbo nostro principali ut ipsi primo et aliis subsequentibus diebus praescriptae generalis Dominorum regnicolarum Dietae ubivis in ditione nostra Transsilvania, primitus post harum emanationem celebrandae coram nobis dictisque Statibus et Ordinibus regni nostri Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ad praemissam praefati Directoris nostri actionem et acquisitionem de jure responsuri ac exinde a nobis iisdemque Statibus et ordinibus regni iudicium et justitiam recepturi personaliter et non per procuratorem ipsorum comparere debeant et teneantur. Certificantes nihilominus eosdem ibidem, quod sive ipsi termino in praescripto modo praedecclarato coram nobis praefatisque statibus et ordinibus regni compareant, sive non, nos tamen partis ad comparentis instantiam iidemque Status et Ordines regni id faciemus in praemissis, quod juris erit ordo. Et post haec vos seriem hujusmodi ammonitionis et certificationis vestrae prout per vos fuerit expedienda nobis suo modo iisdemque Statibus et Ordinibus regni nostri terminum ad praedictum fide vestra mediante referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in possessione Gyalakuta die vigesima sexta mensis Decembris Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio." Et subscriptum erat: Lecta. m.p. Erantque sigillo judiciati super cera rubra in inferiori earundem margine in medio patenter communitae et roboratae.

Quibus receptis nos mandatis Illustrissimae Celsitudinis semper et in omnibus, uti tenemur, obedire et satisfacere volentes in hoc anno praesente millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto die vero prima mensis Januarii cum praescriptis litteris Celsitudinis vestrae ammonitoriis et certificatoriis erga circumspectos Andream Kertész, Stephanum Lénárt, Thomam Szopos, Martinum similiter Szopos, Stephanum Fazakas, Michaëlem Szász, Joannem Csiszár, Georgium Fazakas, Franciscum Czikmántori,

Petrum Kovács, Georgium Roka, Joannem Basa, Petrum Halmágyi, Georgium Csiki alias Pap, Georgium Nagy alias Csiki, Joannem Bartos, Joannem Nagy, Thomam Pap, Joannem Borbély, Franciscum Szöcs alias Kis, Martinum et Petrum Nagy, Stephanum Szász, Martinum Nagy, Georgium Pap juniorem, Georgium Fazakas, Stephanum Róka, Michaellem Kis alias Szász, Andream Czindes jobbagyionem Generosi Francisci Farkas de Bögöz, Joannem Ágotha, Petrum Nyerges, Stephanum Oláh, Blasium Széles, Joannem Veres, Georgium et Stephanum Pap, Nicolaum Csiki, Joannem Magyari, Georgium Szabó, Michaellem Bernád, Joannem Szász, Joannem et Stephanum Szopos, Petrum Szász, Stephanum Csizmadia, Michaellem Kovács, Georgium Nagy, Stephanum Oláh, Petrum Molduvai, Stephanum Vida, Petrum Kelemen; item nobiles Joannem Lakatos, Stephanum Bartok, Martinum Olosz, Petrum Borbély, Martinum Lakatos, Michaellem Csáni, Stephanum Szász juniorem, Andream Basa, Martinum Soproni, Nicolaum Kandó, Stephanum Csiszár, Georgium Csizmadia, Stephanum, Andream et Joannem Kézdi, Stephanum Varga, Joannem Birtalan, Joannem et Martinum Péter, Stephanum Oláh alias Kovács, Stephanum, Georgium, Petrum et Martinum Kovács, Franciscum Hajdu, Martinum Czikmántori, Georgium Szabó, Stephanum Borbély, Andream et Petrum Fazakas, Georgium et Joannem Barabás, Joannem Czikmántori, Franciscum et Joannem Kovács, Stephanum Gyulai, Stephanum Dobai, Martinum et Stephanum Barabás incolas seu inhabitatores romano-catholicae religionis confitentes in oppido Celsitudinis Vestrae Udvarhely degentes et commorantes accedentes, eosdemque in eodem oppido Udvarhely consequenteque domo circumpecti Petri Máthé jur. Judicis saepefacti oppidi Udvarhely in platea vulgo Botos-utca dicta exstructa et sede siculicali Udvarhely existente et adjacente habita personaliter repertos, eosdemque ibidem personaliter ac medio eorum reliquos etiam incolas seu inhabitatores romano-catholicae religionis confitentes in eodem oppido Udvarhely degentes, quos videlicet personaliter minime reperimus, ammonuimus, diximusque et commisimus, eisdem verbo Celsitudinis Vestrae principali, ut ipsi primo et aliis subsequentibus diebus in praescripta generali Dominorum regnicolarum Dieta ubivis in Ditione Celsitudinis Vestrae Transsylvanica primitus post harum exhibitionem celebrandae coram Celsitudine vestra, dictisque Statibus et Ordinibus regni Celsitudinis Vestrae Trans-

silvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ad praemissam praefati Directoris Celsitudinis Vestrae actionem et acquisitionem de jure responsuri ac exinde a nobis eisdemque Statibus et ordinibus regni judicium et justitiam recepturi, personaliter et non per procuratorem ipsorum comparere debeant et teneantur. Certificavimus nihilominus eosdem ibidem personaliter ac medio eorum praefatos reliquos etiam incolas seu inhabitatores ejusdem oppidi Udvarhely, quos personaliter minime reperimus, quod sive ipsi termino in praescripto modo praedecarato coram Celsitudine Vestra ac praefatis Statibus et Ordinibus regni compareant, sive non, vestra tamen Illustrissima Celsitudo partis ad comparentis instantiam iidemque Status et Ordines regni id facient in praemissis, quod juris erit Ordo. Cujus quidem ammonitionis et certificationis totiusque nostrae executionis seriem prout per nos fuit expedita, eidem Illustrissimae Celsitudini Vestrae ac praefatis Statibus et Ordinibus regni ejusdem Celsitudinis Vestrae suo modo terminum ad praedictum fide nostra mediante rescripsimus. Eandem Illustr. Celsitudinem Vestram, quam diutissime feliciter vivere, valere et regnare desideramus. Datum in oppido Udvarhely die 1 mensis Januarii Anno Dni 1654.

Ejusdem Illmæ Celsitudinis

humiles, fideles, perpetuique servitores

Correcta per eosdem

Stephanus Biró mp.

et

Stephanus Görgényi mp.

Celsitudinis Vestrae tabulae judiciariae Scribae ac jurati notarii in curia ejusdem per eam ad praemissa peragenda specialiter exmissi. —

XVI.

Acatius Barcsai Dei gratia Princeps Transsilvaniae Partium Regni Hung. Dominus et Sicularum Comes. Fidelibus nostris etc.

Udvarhely városában lévő római catholica ecclesiabeli hiteink, alázatos könyörgések által adják értésünkre, hogy jóllehet városokbeli orthodoxa reformata ecclesiának egyházbirái és egyházfiai az hadi expeditiotól immunisok volnának, mindazáltal az ő ecclesiájoknak egyházbirái és egyházfiai ekkedigien azzal az immunitással nem éltenek, könyörögvén azon: hogy azokat is az hadi expeditiotól hasonlóképpen immunitálnok, kiknek könyörgésekre kegyelmes tekintetünk lévén, ha eleitől fogva szokás volt

hogy nemes emberek is legyenek egyházbirái és egyházfiai, annualtunk kegyelmesen, hogy az szerént, mint az orthodoxa reformatata ecclesiában lévő egyházbirái és egyházfiai az hadi expeditiotul immunisok azon udvarhelyi catholica ecclesiabéli egyházbirái és egyházfiai is abból exemptusok legyenek successivis semper temporibus, kihez képest kegyelmesen parancsoljuk kegyelmeteknek ebbéli kegyelmes annuentiánkat értvén megirt udvarhelyi catholica ecclesiában lévő egyházbiráit és egyházfiaiit is azon immunitásba tartsa, mint az orthodoxa reformatata ecclesiában lévőket, és semminémü hadi expeditiora őket ne kényszeritse és annak nem praestálásaért se személyekben, se javakban meg ne háborítsa vagy károsítsa successivis semper temporibus. Secus non facturi praesentibus perlectis exhiben. restitutis. Datum in civitate nostra Bisztriciensi die Decima Mensis Martii Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Nono.

Achatius Barcsai mp. (L. S.)

Kivül: Exhibitae et praesentatae coram me Simone Kemény Supremo Capitano Sedis Siculicalis Udvarhely.

Simon Kemény mp.

(Hasonló kiváltsággal látta el a katolikus egyházfiaiit *Apafi Mihály* is Segesvárt 1663-ki april 11-dikén kelt rendeletében, melynek hátára a következő sorok irvák: „Helytelen s igazságtalan dolognak látjuk, hogy mind nemes emberek legyenek az egyház birái és fiai, olyan értelemmel az mi kegyelmes urunk is nem adta az exemptiot, hogy *annyi hadba szolgáló ember vonódjék el az zászló alól*; azért nemes ember legyen egy, városi rendből ha tiz leszen is, nem bánom.

Musna 3 Maii 1670.

Bethlen Miklós mp.“)

XVII.

Celsissime ac Illustrissime Princeps Salutem et tranquillitatem, omnemque a Deo felicitatem Illustrissimae Celsitudini Tuae vovemus.

Perspectissima nobis licet longe dissitis Illustrissime Princeps Illustrissimae Celsitudinis Tuae in subjectas Ecclesias paterna sollicitudo tua et affectus; qua stimulante Celsitudo Tua collabentium ruinas templorum erigit, loca templis destituta novis sacrarum aedium aedificiis exornat, ob inimicorum assultus desolatas restaurat Ecclesias, egenis copiosam liberali manu elargitur

opem. Nos etiam Celsissime Princeps inimicam barbarorum tyrannidem experti, bonis fere omnibus expoliati sumus, pluraque templa Catholicae sedis nostrae Udvarhelyensis non solum paramentis ecclesiasticis exhausta sed et exusta et incinerata sunt: in quorum restauratione quantum operae potuimus expendimus: nec impendere desistimus; sed quia inopia nostra obicem operi conatuique nostro ponit: idcirco ad Illustrissimae Celsitudinis clementiam confugere cogimur, paternumque respectum Illustrissimae Celsitudinis praestolamur. Magno defectu Casularum, Missalium, Ritualium, Evangeliorum, Postillarum laboramus, adeo, ut divinis servitiis debita cum reverentia obeundis vix pares esse possimus. Obnixè igitur oramus Illmam Celsitudinem Tuam, quatenus nobis aliquam pro casulis materiam suppeditare, librorumque supra memoratorum inopiam eorum submissione tollere Illma Celsitudo Tua dignetur. Ut nos etiam Illmae Celsitudinis Tuae munificentiam experti. divina commodius peragere et pro Illma Celsitudine Tua ferventiore zelo Deum precari possimus. His Illmam Celsitudinem tuam divinae protectioni commendamus, et in annos quam plurimos incolumem servari animitus optamus. Datum Udvarhelyini in Transsilvania die 16 Martii. Anno 1665.

Illustrissimae Celsitudinis Tuae

Tota Communitas Catholicorum Sedis Udvarhelyensis
in Transsilvania.

XVIII.

Michael A p a fi Dei gratia Princeps Transsilvaniae partium Regni Hungariae Dominus et Sicularum Comes.

Reverendi fideles nobis dilecti Salutem et gratiam nostram. Az udvarhelyi orthodoxa Ecclesiának alázatos könyörgéséből értjük az mint előbbi boldog emlékezetű fejedelmek ideiben azon városban lévő orthodoxa és Romano-Catholica Religioikon való ecclesiák bizonyos contractus által szép egyességre hozattak volt, annak az említett contractusnak az kegyelmek hallgatói nem volnának követői; sőt világosan az ellen cselekednének. Mivel az temető helyekre való utjokat elfoglalták, az harangozásnak is előbbi szokott ideit követni és tartani nem akarják. De az mi ezeknél is nagyobb, midőn az orthodoxa religion lévő hiveink isteni tiszteletben foglalatoskodnának, az hűségtek hallgatói amazoknak templomok előtt lövöldöznek, melyek ha így vannak, hogy javalhassuk avagy patialjuk, fejedelmi hivatalunk nem engedi.

Tudjuk azt, közönséges igazsággal tartozunk mind magunk religiónján lévőknek s mind kegyelmekeknek, ha azért az más féltől injuriáltatik, csak bennünket találjon meg illendőképpen, megorvosolni készek leszünk; de az feljebb megirt difficultásokat kegyelmekek is megorvosolja, egyébaránt tudtára legyen oly igazításban vétetjük, hogy az megbántódott igazságos fél szabaduljon az erőszakitétel elől, örömes pediglen kedveskedni akarnánk kegyelmekeknek, csak hallgatóit tartaná fenytékben, nem alkalmatlankodnánk. Quibus sic facturis gratiose propensi manemus. Datum in Castro nostro Radnóth die 30 Julii Anno 1665.

A p a f i m p.

Külső czím: Reverendis Romanae Catholicae Ecclesiae Udvarhelyianae Patribus et Fidelibus nobis dilectis.

XIX.

Illustrissime ac Celsissime Princeps, et Domine Domine nobis naturaliter Clementissime!

Az szent Isten Nagyságodat minden üdvösséges jókkal és jó szerencsés hosszú étellel megáldja és minden dolgait maga méltóságos szent nevének dicséretére promoteálja és boidogitsa.

Kegyelmes urunk, méltóságos Fejedelmünk! Az Nagyságod kegyelmes parancsolatját nagy böcsülettel és engedelmes submissionnal elvettem, melyben mit parancsoljon Nagyságod megérttettem. Ha kegyelmes uram meg nem tudnám azt gondolni, hogy nem böcsületes dolog minden apróságért urunkat busitanunk, Isten látja énnékem s az én religiomon lévő atyafiaknak lehetne több materiajok az panaszkodásra; de azok usque ad tempus legyenek silentiumban. Minémü contractusunk lett az orthodoxa religion lévő atyafiakkal, még az Nagyságod boldog emlékezetü atyjának idejében az napfényre jöven kitészik: mik vagyunk-e az vétkezek, vagy ő kegyelmek? Elsőbben is, kegyelmes uram, az mint az Nagyságod méltóságos levelében látom lenni, condemnáltak azzal, hogy magok temetőjekben járó utjokat elfoglaltuk, de nem igazán informáltak Nagyságodat; mert ez mai napig is azon állapottal vagyon, az mint arról egymással concludáltunk, semmi occupatit nem pátráltunk; sőt conclusumunknak idején az mely bejáró rostélyos kaput csináltak, annak is az kulcsa az ő kegyelmek szentegyházfioknál állott s áll maig is, ha ők elhették pusztulni, magok vétsége. Második querelát instituáltak az harangozásnak mivoltáru; recepta religionk lévén cum libero

exercitio, abban is mi oneráltatunk derekasban, mivel sok innepünk lévén és vasárnapokon is az harangozást nem perághálhatjuk annak módja szerint, kihezképest az fejevári gyűlésben is végzett az nemes ország; mert az nyolcz óra sokszor transmigrál, míg ő kegyelmek vagy harangoztatnak, avagy nem; még is ezt is ez ideig patienter toleráltuk. Harmadik querulájokat instituálták azon, hogy templomokban isteni szolgálatban lévén foglaltosok, hallgatóink templomok előtt lövöldöznének; soha nem cselekedtük, nem is cselekeszük, mik is keresztyének lévén igen igen nagy vétkeknek tartanók, ha azt mi vagy rancorból, avagy ő kegyelmeknek interurbatiojokra cselekednők; hanem kegyelmes uram, mivel az mi romano-catholica religionkban régi bévölt szokás az volt, hogy mik az három sátoros (feljül kijavítva: karácsoni és husvéti) innepeknek éjszakáin hajnalig miseszolgálatban foglaljuk magunkat, akkoron az ifjuság szokott lövöldözni, affelett az is régi bévölt törvényünk volt, hogy minden husvét napján határt kerülnek, olyankor lehetett az, hogy az mieink az határkerülésből későbbben találván haza jöni, ő kegyelmek bémehettek magok templomokban, s olyan frequentiankban eshetnek lövöldözések: de ezek is nem in eum finem, hogy vel in rancorem, vel in offensionem ipsorum cselekednék, hanem csak in exercitium nostrae religionis, et frequentationis continui usus nostri.

Nagyságodat alázatosan kérem mint kegyelmes urunkat, nagyságod is istenes consideratioban vévén ezeket az difficultásokat, ő kegyelmeknek is imponálja, legyenek csendességben, ne busítsák nagyságodat is; mert az mint feljebb is íráim, nekünk volna több materiánk az panaszra, melyeket suo tempore megmutogatunk, ha ez dolog eléb megyen; de pacificationis ergo csak türünk, szenvedüük.

Responsio ad mandatum Illmi Principis circa viam funebrem.

XX.

Mű Hallérköi *Hallér János*, Bethleni *Bethlen Elek*, belső Szolnok vármegyének, Losonczi *Bánfi György* Dobokavármegyének főispánja, *Frank Bálint*, szebeni királybíró, mind négyen az erdélyi méltóságos fejedelem kegyelmes urnak ő nagysága tanácsai, Rátoti *Gyulafi László* udvari és mezei hadaknak és Marosszékeknek főkapitánya, Kis-Buni *Bethlen Miklos*, Gyerővásárhelyi *Gyerőfi György* Kolosvármegyének főispánja s az mű kegyelmes

urunk ő nagysága méltóságos törvényes táblájának hites Assessorai Borbereki *Alvinczi Péter*, Kis-sárosi *Sárosi János* ketten Erdély országának ítélő mesterei, Alsó-torjai *Apor István*, Csik, Gergyó, Kászonszékeeknek főkirálybírája, Köröspataki *Kálnoki Farkas* említett kegyelmes urunk ő nagysága táblájának hites assessorai és Körtvélyfáji Bálinti Zsigmond, kik az udvarhelyszéki udvarhelyi reformata orthodoxa és romano-catholica Ecclesiák között oriáltatott controversiáknak complánálásában, a mi kegyelmes urunktól ő nagyságától az említett két religiokon lévő s ezen országgyűlésére confluált rendektől közbíráknak delegáltattunk. Adjuk tudtára mindeneknek az kiknek illik e levelünk által, quod in hoc anno Dni 1687 die vero octava mensis Augusti Küküllő-vármegyében Radnoton, a mi kegyelmes urunk ő nagysága kastélyában az ebédülő palotában, az nemes ország generalis gyűlésének alkalmatosságával együtt létünkben, a mi kegyelmes urunk ő nagysága és az ő nagysága méltóságos tanácsi s az előbb említett két religiokon lévő ezen gyűlésre confluált rendeknek meggyezett tetszéséből és értelmekből az megírt udvarhelyi reformata orthodoxa és romano-catholica ecclesiák között eddiglen oriáltatott controversiák felett lön ilyen örökös mindkét féltől megtartandó complanatio mi előttünk, mely renddel így következik

1. Hogyha mi bántodási ez ideig lehettenek az orthodoxa reformata religion lévő udvarhelyi atyafiaknak a romano-catholicusoktól ő kegyelmektől, azok az ő kegyelmeknek alázatos instantiájokra a mi kegyelmes urunktól ő nagyságától amnestiában vétetődnek; ennekutána az ezen ezer hatszáz 33 és 1666 esztendőbeli contractusok ez mostani conclusumban ment punctumok iránt is intacte megtartassanak azokban lévő modalitással és poena alatt minden continentiajára nézve, mely contractusokat ez mostani contractusban is jövőendőbeli emlékezetnek és megtartásnak okáért szóról szóra alább megíratnunk szükségesnek és méltónak ítéljük.

2. Hogy a romano-catholicusok ő kegyelmek semmi processio járásoknak alkalmatosságával ennekutána a reformata orthodoxa religion lévőek közül senkit is kicsintől fogva nagyig az ő kegyelmek ceremoniájok és sacramentumok elől való geniculiora, avagy annak süveg levétellel, vagy egyébképpen való tisztességtételre, sem magok, sem mások által, sem közönségesen sem privatim nem kényszeritenek, nem cselekedésért őket nem

szidják, gyalázzák, sem személyekben, sem vallásokban, annál inkább nem verik és gyalázzák.

3. A scholabéliek mindkét részről ha vagy egymás ellen, vagy a praedikátorok, Paterok és mesterek ellen akár a parochiához való pertinentiák, akár pedig egyéb dolgok felett véténének, vagy egyik fél a másikat csufszággal, becstelenséggel illetné, egyik fél is a maga hatalmával magának igazat ne tegyen és bosszút ne álljon, hanem mindkét részről a ki vét, attól a kitől dependentiája vagyon büntetessék érdeme szerint, ide értvén az praedikátorok és Paterok ő kegyelmeket is; úgy hogy egy más ellen vétvén a praedikátorokat Püspök, a Patereket Vicarius uramék ő kegyelmek büntessék tapasztalhatóképpen a megbántódott félnek requisitiojára, comperta rei veritate.

4. A Romano-Catholicusok ő kegyelmek az husvétli hátkerülésbéli processiojokat végezzék el jó ideén, míg tudniillik a reformata orthodoxa religion lévők közönséges isteni szolgálathoz nem kezdenek. Az urnapi processiohoz pedig, úgy egyébkorhoz is ne kezdjenek, míg a reformata orthodoxa religion lévők az isteni szolgálatot a templomban el nem végzik, observálván mind az által praedicátor uramék is isteni szolgálatra való harangoztatásoknak szokott óráját. Az urnapi procession kívül pedig semminémű processiot a piaczi templom és schola között való utcán ne járjanak, hanem a más tágas utcán. Ha mikor pedig temetési alkalmatossággal, vagy oly egyéb elkerülhetetlen casusban a piaczi templomban való isteni szolgálatnak idején találatnak is a romano-catholicusok ő kegyelmek azon utcára menni, akkoron is lemenőben a város kutyánál, a *Borbély János* háza előtt a templomon feljül, alá az Huszár házaig, felmenőben az Huszár házatól fogva a specificált kútig minden énekléseket dobolásokat, lövöldözéseket és kiáltásokat szüntessenek meg.

5. A mindkét iskolabéli mestereknek, deákoknak és scholasticus nemeseknek is mindkét részről a városon fegyvert, buzogánt hordozniok, se másokkal magok után szabad ne legyen. A nemeseknek mindazáltal recreationak idején a városon kívül nem interdicáltatik jó fenyték és vigyázás alatt, hogy exorbitantia abból is ne következék.

6. Egymásra való alkalmatlan és böcsfelen izengetésekkel egymás vallásának, vagy annak követőinek szidalmazásával s becsletenítésével egymást ő kegyelmek ne illessék.

7. Az néhai *Borbély István* fundusa felett melyhez tizenegy forintig praetendálnak a paterék ő kegyelmek, a reformata orthodoxa schola végiben, azt dispositis disponendis a reformata orthodoxa scholához engedjék propter jus vicinitatis ejusdem, hogy annál is inkább ő kegyelmek között a jó egyesség terjedjen.

A felsebb említett 1633 esztendőbeli contractus pedig, melyben egyéb megtartásra való dolgok között a contractus violationának poenája is, cum executionis modalitate determinálva vagyon és ez mostani contractus violationja is helyben hagyatott szóról szóra így következik: (mint a XII. okmányban).

Haller János, Bethlen Elek, Bánfi György, Frank Bálint, Gyulafi László, Bethlen Miklós, Alvinczi Péter, Sárosi János, Apor István, Kálnoki Farkas.

XXI.

(Az 1744-k 7-ik törvényczikk).

Considerantes porro nihil pro bono patriae exoptatius evenire posse, quam ut sublato penitus partium studio, omnis discordiae, et querimoniarum ansa eradicetur equum proinde putavimus, ut sicuti in praecedenti sexto articulo trium nationum, et receptorum hic quatuor religionum, in generali prospectum est, tresque a Romano-Catholica religione diversae plena et omnimoda libertate, nullisque circumscriptae legibus essent, ita non disputatur aetate nostra, nec disputabitur successivis quibusvis posteritatum quoque nostrarum temporibus, Episcopatus Romano-Catholici, et Capituli, Canonicorumque restitutio, juxta resolutiones hactenus emanatas cum illi assensu statuum, et ordinum sunt introducti, et acceptati. Ordo vero patrum Societatis Jesu, Episcopatus Fogarasiensis Graeci ritus religioni Romano-Catholicae vere Unitorum*), realiter admissi, in fundorum bonorum, et beneficiorum, quae habent, possessione confirmati vivant, deletis illis, qui in contrarium seu generaliter, seu specialiter, vel particulariter faciunt, articulis approbatis, vel compillatis constitutionibus insertis, aut alibi existentibus, in quantum religioni Romano-Catholicae absque laesione aliarum religionum praejudicant, Episcopum excludunt, Canonicos a cura, et custodia Archi-

* Az 1848—9-iki törvényczikk által a nemegyesült görögszertartásnak is a törvényesen bevett vallásfelekezetek közé számították.

vorum Albensis videlicet, et Kolos-Monostrensis arcent, Ecclesias, Collegia, Monasteria, et Residentias religiosorum actu in hac patria existentium, ad certa duntaxat loca restringuat, liberum exercitium vetant, et immunitati Ecclesiasticae quoquo modo adversantur; pariter articulos Societatem Jesu proscribentes, fautores eorum notae infidelitatis subjicientes, pro abrogatis declaramus, in reliquo legibus, et atriculis, in quantum securitatem, jura ac privilegia sacra, et civilia trium etiam aliarum a Catholica diversarum religionum receptarum continent, salvis semper manentibus et haec omnia sensu diplomatum, et subsequatarum resolutionum Caesareo-Regiarum intelligantur.

XXII.

Mű Pater *Mathaeus Jánosi* sacerdos catholicus non pridem juratus Notarius sacrae sedis judicariae Csik utriusque, nunc ejusdem Assessor ordinarius, et Ecclesiae B. V. assumptae in Csik superiori Plebanus; *Michael Sándor* de Szt. Mihály sedis siculicalis Csik superioris iuratus Assessor: et *Michael Bors* de Szt. Király sedis siculicalis Csik inferioris juratus Notarius omnes nobiles. Adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez jelen való levelünknek rendiben mind jelenvalóknak és következőknek, hogy in hoc Anno praesenti 1705. die 25. Mensis Octobris, mikoron volnánk a Szt. Ferencz szerzetinek (ki strictioris observantiae nevezetetik) Csik Somlyai klastromában jövének mi előnkbe ilyen tisztelendő személyek ugymint: egyfelől Rmus Dnus Pater *Stephanus Lakatos* de oppido Udvarhely Archidiaconus sedium siculicalium Csik, Gyergyó et Kászon supremus ac pro tempore Ecclesiae Koszmásiensis in Al-Csik Plebanus, nobilis persona; másfelől pedig Ser. Szt. Ferencz szerzetiben lévő böcsületesPaternek, kik is a megnevezett somlyai conventből valók, ugymint: P. Frater *Antonius Varczánczki* eiusdem ordinis Pater Custodiae, és P. Frater *Ludovicus Moldvai* praefati Conventus Somlyóensis P. Gvardianus, azon Szt. szerzetnek actualis provincialis custosa (ki is P. Frater *Modestus Sigray*) képében, és minket fenn megirt személyeket ez alább megirt dologból kézbeadással mind két részről megbírálván, az megnevezett P. *Lakatos István* ur ő kegyelme tön ilyen örökös dispositiot Udvarhelyszékben Székely-Udvarhely városában lévő belső fundus jószágáról és örökségéről mi előttünk a mint következő: Én P. *Stephanus Lakatos* de oppido Udvarhely sacerdos catholicus Sanctae Romanae Ecclesiae

nunc autem Archidiaconus sedium Csik utriusque, Gyergyó et Kászon supremus, ac Plebanus Ecclesiae Kozmásiensis in Al-Csik. Adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik, hogy világi életemnek romlandóságáról és a jövődő életnek boldogságáról, melyre kell czéloznunk, gyakorta gondolkodván, és hogy elmulik e világ ábrázattya. Vigyázván mindenek felett az Istennek legnagyobb dicsőségére, Istenben elnyugodt szülöimnek, édes Atyámnak és édes anyámnak, és magamnak is Istenes suffragiumára, e mellett a dicsőséges Seraphicus Szt. Ferencz strictioris observantiae szt. szerzetének előmenetelére és virágzására édes hazámban is, hagyom és adom még most életemben az én szabad jóakaratomból, senkitől nem kényszerítettván, hanem az Istenhez való buzgóságomtól és szeretettől viseltetván, azokból a jókból, melyeket Isten ő szt. Felsége ingyen való kegyelméből kezemben hagyott és bizott volt érdemem felett, de csak sáfárnak: az én belső fundus örökségemet, jószágomat, házaival, épületivel, gyümölcsös, veteményes és szénafüves kerteivel együtt: hagyom és adom Isten kedvéért az Istennek legnagyobb dicsőségére Residentiául, vagy kalastromul, a Seraphin Szt. Ferenc szerzetének, mely strictioris observantiae neveztetik, hogy ezen Szt. Ferencz szerzete el se adhassa se pénzért, se egyéb tiulussal, hanem ott lakjék ésbirja in perpetuum, perpetuo jure, ott a szent szerzetnek rendi és regulái szerint Istennek szolgáljon és légyen mű nekünk úgy mint nekem, és Istenben elnyugodt szülöimnek, úgy testvér atyámfiaiinak Istenes suffragiumára, vigasztalásunkra, holtunk után való segítségünkre; és sok szegény szűkölködő lelkeknek üdvösségére: úgy mint azon által hogy én holtomig ott lakhassam: és tisztelendő Vicarius uram is *Bartholomeus Szebelébi* maga holtig ott lakhassék mint magam, úgy mint fogadott öcsém uram; mely jószág és örökség sem atyáfiat, sem mást valakit nem illet, része benne senkinek nincsen, hanem egyedül, úgy mint magamnak részszerént, többire édes szülöimnek, Istenben elnyugodt nagyobb *Lakatos* alias *Csizmadia Jánosnak*, mint édes atyámnak és *Basa Susánna Asszonynak*, mint édes Anyámnak, kisebb *Lakatos* alias *Csizmadia Jánosnak* mint tatárok rabságára maradott és megholt egy testvér Bátyámnak, kinek semmi maradványa nincsen, igaz keresményünk, nem östől maradott, kiben sem helyiben, sem épületiben semminémű atyámfiaiinak egy pénze és jussa sincsen, melyben is én szület-

tem legelőször, midőn minden fundamentumából építették az édes Atyám és édes Anyám, és engemet hagytanak örökösnek, örökös dispositornak benne, tudniillik: az atyám halálakor, az anyám halála előtt jó egészségben, végképpen való testamnnntumában irrevocabiliter meghihatatlan, és megmásolhatatlan képpen, úgy hogy az ellen való dispositioja, testamentuma, ha lenne is, ne lehessen és meg ne álljon: és maradtam is utolszor egyedül ab Anno 1666. ez jelen való 1705-ik esztendeig magam birván és tartván dispositiomban, kezembe pacifice, senkitől semmi háborgatást nem szenvedvén, ugymint tulajdonomat és igazságomat. Mely jószágból magam tulajdon költségemmel, gondviselésemmel, tisztességesen mind édes atyámat s mind édes anyámat én temettem, mint igaz fia mellették lévén minden lelki vigasztalással temető helyéig, és reájok való gondviseléssel lévén mint éltekben mint holtok után. Mely megnevezett belső fundus, örökség vagyon Székely Udvarhely városában a piacra nyíló ablakával, kapujával, és Küküllő tulsó viz partjáig (azon küljel, hogy a széna füves kertünk között és a Küküllő vize között csak egy uttya vagyon a városnak a szénafüves kertünk mellett mindyyárt mindenütt a Küküllő hidjáig) melynek vicinussa egyfelől a híd-ra menő országutja, más felől Tekintetes Nemzeles *Balog Ferencz* öcsém uram Nemes személy ház helye öröksége közkertivel; és a megnevezett belső fundus örökség (melyre most a német nemzet égetése után magam építettem magam költségemmel, két ereszivel, vagy pitvarjával, négy házzal, egy kamarájával és egy szénházával, pinczéivel együtt, a kőházat penig boltjával kápolnának) külön való attól, melyet eladtunk volt, a megirt *Balog Ferencz* ur néhai édes Atyjának megirt Udvarhelyi *Balog Laktos Jánosnak* nemes személynek. És ez a megnevezett jószág hat jószágból álló, mind igaz pénzel vett jószágunk, nem östől maradott egyik is. Az első a kő ház helye emptum fl. 72. erre építtette volt az édes atyám fundamentumából a kő házat, a másik előtte való ó ház örökség épülettel együtt emptum fl. 50. az harmadik a viz köz viz mart, város örökös adománya; a negyedik a viz mellett való örökség *Szőcs Pál Györgytől* vett fl. 150. épületivel együtt, az ötödik Gáspáréktól vett és meghozott *Fazakas Tamás* és *Szász Mihály* része fl. 43. az hatodik *Magyari Mihálytól* emptum fl. 58. az ötödik és hatodik magam pénzzel vett keresményem, és ennek felette a mostani épületem

is a német nemzet égetése után a csűr végiben lévő kis házzal in summa teszen fl. — melyről mind testamentum leveleink, mind egyéb kötés és emptionalis leveleink extálnak és vannak minden igazságunknak bizonyosságára. Ez dispositiomat és adományomat hogy senki ne háborgassa és ne ellenze, hagyom örök átok alatt. Ha penig quoquo spiritu motus az ország és ország ura cum tempore nem engedné hogy birja és manuteneálja a szt. *Ferencz szerzete* (a melyet nem gondolok) átok. alatt tartozzanak azon jószágot bizonyos summa pénzben a miben áll, és a rajta lévő mindenféle épületeknek is igaz válorát lefordítani azok, a kiknek couferáltatik, avagy birni akarják a megnevezett szent szerzetnek, mely summa pénzt a szt. szerzet is a megirt intentiora fordítsanak kötelelességek szerént. Ez megnevezett Adm. Rev. Dnus P. *Stephanus Lakatos* dispositioját és adományát a megirt *Seraphicus Szt. Ferencz szerzete* és feljebb említett azon szerzetben lévő Tiszteletes személyek Paterék értvén és hallván acceptálák, igérvén magukat a felyebb megirt jó intentioknak végbevitelére. Melynek nagyobb megállására, erősségére és jövődöbéli örökös megmaradására mű is fenmegirt kézen fogott birák adtuk ez tulajdon kezünk írása alatt költ levelünköt a mi igaz hitünk szerént futura pro cautela, hogy ugy löttének meg az elébb megirt dolgok, melyet szokott pecsétünkkel meg is erősítettünk és a Disponens Rmus Dnus P. *Stephanus Lakatos* ő kegyelme is maga tulajdon keze írásával és szokott pecsétivel is a dolognak nagyobb bizonyosságára megerősített. Datum Anno, die, loco, sedequa supra notatis. Judices iidem qui supra. Lecta correcta per nos

Pater Stephanus Lakatos m.

(L. S.)

Pater Mathaeus János m.

(L. S.)

Michael Sándor m.

(L. S.)

Michael Bors m.

(L. S.)

Bartholomaeus Szebelébi, Illmi ac Reverendissimi Domini Domini Andreae Ilyés Episcopi Transsilvaniae etc. Vicarius Generalis per Regnum Transsilvaniae autoritate episcopali mihi facta ab eodem Illmo Dno piam et salubrem hanc dispositionem approbo, in vigore relinquo, et confirmo propriae manus subscriptione, sigilloque solito muniens, qui supra mp.

(L. S.)

Az udvarhelyi plébánia némely fiók-egyházairól.

I.

Joannes Sükösd Sacerdos Catholicus et per Regnum Transsilvaniae Romano-Catholicorum Vicarius Generalis etc. Do pro memoria universis, quorum interest aut intererit, harum serie, quatenus ego cum meis Sacerdotibus ad id ex Sedtbus Csik, Gyergyó et Udyrhely assumptis.

Anno praesenti 1655 die 10 et 11 Januarii ortam interparochianos catholicos oppidi Udvarhely et Szent-Tamás dissensionem nutu et assensu partium dissidentium Deo adiutore composuerim. Nam praedictae parochiae oppidi Udvarhely a memoria hominum incorporatus pagus Bethlenfalva levibus quibusdam de causis motus posthabito omni jure canonico se abscindere et pagus Kadicsfalva dicto, parochiae Szent-Tamás incorporato a memoria similiter hominum, ut lucide compertum est adjungere temerario ductu contendebat: quod ubi ad me perlatum est mox et de facto partes illas tantum utrique parochiae malum machinantes convocatas in domo parochiali Udvarhely volui. intervenientibusque salutaribus monitis hac conditione posita composui, ut dum et quando vel in comitiis publicis, vel in alio conventu receptis quatuor religionibus et regnicolis visum ita fuerit, ut se se et hi et alii talia tentatores cujuscunque tandem religionis forent libere abscindere seu abstrahere a corpore possint, contraire tali decreto publico neque ego praesumerem. Contenti igitur praedicti duo pagi hac mea conditione se se ad praefixum usque tempus sponte majori parti et parochiis adjunxerunt, quae de re firmum hoc meum testimonium dedi et dedimus Anno, die ut supra.

(L. S.) Idem qui supra mp.

Paulus Olosz Archid. mp.

Stephanus Boldizsár Vice-Archidiaec. Gyergyóensis.

Georgius Bucsáni paroch. Sz. Lélek.

Paulus Ambrus paroch. Alfalu in Gyergyó.

II.

Joannes Sükösd Reverendissimi per Transsilvaniam Catholicæ Episcopi Vicarius Generalis. Damus pro memoria, quibus expedit universis: Hogy a Catholica és Apostolica universalis romai ecclesiától nekem adatott, és a mi kegyehnes urunktól

fejedelmüktől ő nagyságától confirmáltatott vicariusi hivatalom és tisztem szerint ez jelen való 1656 esztendőben visitálván generaliter az udvarhelyszéki Catholica Religion lévő Ecclesiákat és megyéket, citáltattam volt per Dominum *Stephanum Olasz* juratum procuratorem Sedis Ecclesiae Catholicae Udvarhelyszékben, Udvarhely városában és Bethlenfalván lakó Catholica Religion lévő uraimot atyámfiat, mind communitásul ad diem 23 Januarii Zetelakára, azért mivel hogy bethlenfalvi uramék vádolták az udvarhelyi uraimékat atyámfiat, hogy ők adtak volna okot a Bethlenfalviaknak az Udvarhely régi mater Ecclesiától való elszakadásra: akartam azért a Sessionak okait és Auctorit tudni, törvény szerint corrigálni és az egyeneltenséget componálni: holott udvarhelyi uraimék comparealvan mentették magokat a szent székek színe elől, hogy a scissiora semmi okot nem adtak a Bethlenfalviaknak. A Bethlenfalvi uramék is pedig compareáltak ugyan a citatoria, néminemű protestatioval de csak kűn magam személye előtt és non in facie sedis, a proclamatiot ottan spiritualis subjectiot, törvényt tisztem szerint való igazgatást posthabalván és csak megmutatván magokat elmenének. Én annak okáért mellettem lévő becsületes hitős Assessorokkal törvény szerint absolváltuk Udvarhelyi uraimékat a Bethlenfalviak accusatioi ellen. A Bethlenfalviak pedig méltatlan accusationak poenáján maradván (ugy mint tizenharmadfél forinton) a törvénynek ítélete szerint decernáltuk, hogy tartoznak redeálni minden okvetetlen az Udvarhely régi mater Ecclesiájokhoz az előbbi uniora és egyetérteni az Udvarhelyi mater Ecclesiákkal mind a pap és mester fogadásában, templomi és scholabéli építésben és mindenekben a melyekben azelőtt egyetértettek (illendő egyetérteni, melyet ha meg nem akarnák cselekedni Bethlenfalvi uraimék tudván és értvén ebbeli deliberationkot a szent székek tetszése és törvénye szerint a Catholica Religioiobeli szent szék törvényének legitimum judiciumnak és lata sententiának contemtorinak tartozzanak és annak poenáján maradjanak (fl. 200.) mégis mindazáltal secundum praedictum modum redeálni tartozzanak.

Decrevimus via legitima juris et manu nostra subscripsimus proprioque Sigillo munivimus Anno, mense et die ut supra.

(L.S.) Joannes Sükösd mp. (L.S.) Georgius Bucsaní,
(L.S.) Stephanus Boldizsár mp. t. V. Archidiacon. Udvarh.
V. Archidiaconus Gyergyaensis.

Revisa et in vigore relicta, confirmata a me Bartholomaeo Sebelébi per Transsilvaniam Vicario Generali in visitatione generali in oppido Udvarhely.

(L.S.) die 24. Febr. 1683. mp.

III.

Tudva vagyon a sz. széknél s az egész országnál, miképpen Bethlenfalvi filialis Ecclesia a memoria hominum mindenkor Udvarhelyi Catholica Religio lévő mater Ecclesiának membruma volt, annak tartotta magát az mint hitökkel és pecsétekkel confirmáltatott levelekből is kitetszik, s mi is annak tartottuk s most is még annak tartjuk, valamig a mi akaratunkból és a közönséges keresztény anyaszentegyháznak törvénye szerint (melynek mi eddig engedelmes hivei lévén töle halgattunk) el nem válik. Azért mivel az Bethlenfalvi Filialis Ecclesiának lakosi uraimék először 1655 in Decembri et Januario csak magoktól s nem mi akaratunkból, sem Vicarius uram és az anyaszentegyház akaratjából, az melyből kellett volna lenni, töllünk elkezdettek szakadni, az mely szakadást azután nyilván és nem alattomba promoveáltak is, mi arról emlékeztetjük a sz. széket, hogy nem mi akaratunkból lett, sem okot reá nem adtunk volt, sőt ellenállottunk és békéltetésre vettük az szakadást, Vicarius uram előtt és hat misemondó Paterék előtt más külső főemberek is jelen lévén, a mint nyilván constál arról Vicarius uram is több becsületes Paterék kiadott pecsétetes leveléből 1655 die 10. et 11. Januarii. A.

Mintthogy pedig Vicarius uram azután 1656. die 22-a Januarii kegyelmes urunk parancsolatjával citáltatott volt, mind minket, s mind a Bethlenfalvi uraiméket, Zetelakára, s törvényhez hívott mind két parst, minket hogy ha okot adtunk volna a szakadásra, hogy reánk törvény szerint pénát láttasson, s ő kegyelmekre is, ha ok nélkül elszakadtak volna. Ő kegyelmek törvényt nem állottak, mi megállottuk, sőt absolváltattunk mind péna nélkül. Azért a szent szék előtt protestálunk, hogy akkor is sem szabadságot, sem okot a szakadásra nem adtunk, az mint visitationban Vicarius uram és a hűtös visitatorok és assessorok pecsétetes levelekből és sententiájokból kitetszik 1656 die 23. Januarii. B.

Itt sem állván meg mi, hogy minden ok nélkül el ne szakadjanak Bethlenfalvi uraimék, az elmúlt 1656 in Mense Majo, mikor kadicsfalvi uraiméket kegyelmes urunk parancsolatja által

kénszerítette, hogy a régi usushoz tartsák magokat, akkor Vicarius uram előtt meg akartunk ő kegyelmekkel békélleni; az mint-hogy die 10. Maji azon esztendőben Sz. Tamáson Vicarius uram előtt békességre ajánlották volt is magokat ő kegyelmek néme-lyek, s kezeket is beadták volt arról a becsületes P. Vicarius uramnak és több patereknek; nevezet szerint ezek: *Tamás* deák uram, *István Lőrincz* u. *Ambrus Márton* u. *Kádár István*, *Ambrus Miklós* uram és többen. Mely ő kegyelmek akkorbeli akaratokra uézve, mi Vicarius uramot városba megyeházunkhoz bé-híván, s ő kegyelmeket is a békességre megvárván die 11. Maji *Farkas Ferencz* uramat, *Tiboldi Tamás* u. és *Szombatfalvi István* uramot ugyan Udvarhelyszéki nemzetes főembereket meg-bíráltuk volt, azért hogy a mit ő kegyelmek conscientiose ítél-nek mind egy, mind más parsnak a békesség megszerzésében, hogy annak acquiescáljunk, s úgy legyen erősebb egység köz-tünk; de ő kegyelmek, a kik az előtt ajánlották volt is mago-kat, békességre, semmiképpen nem akartak; mondván, hogy ő kegyelmeknek emberek vagyunk kegyes urunkhoz, s a val elme-nének, s azután akaratunk ellen praedikátort és mestert fogad-tak külön magoknak. Azért protestálunk itt is, hogy ő kegyel-mek nem akarták a békességet nem mi. Most is *mikor papot a-kartunk fogadni erre az esztendőre* küldöttük ő kegyelmekhez emberünket *Csáni Tamás* u. die 26. Decembris ő kegyelmekhez intvén ő kegyelmeket, hogy egyet értsenek velünk a pap- és mester-fogadásban, ő kegyelmek semmi oly választ nem adtak, hogy együtt akarnak fogadni a mint a relatoriából constál. C.

Mindezek úgy lévén a sz. szék előtt protestálunk, hogy mivel ennyi ő kegyelmek után való járásaink semmit nem használtak, ha ő kegyelmek előbbi egyezésre nem redeálnak, item protestálunk, hogy mi valamit küldtünk az ő kegyelmek öszlől maradott scholájok s egyebek építésre s valamint küldöttünk eddig s ez után is kell küldeni mi módunk és alkalmatosságunk lévén törvény szerint megláttatjuk, hogy nem jó móddal s ok-kal elszakadtak ő kegyelmek s elhagyták öszlől maradott helyeket pusztaságra, hogy ő kegyelmek tartozzanak mind eddig való költ-séginket refundálni, ezután redeálni és magok gondot reá viselni.

Azt az protestatiot kívánjuk a sz. széktől, hogy hűtös no-tarius által protocollumba béirassa.

Az protestatiot recipiálta a sz. szék.

IV.

Tisztelendő édes Paterem ez új esztendőben minden üdvösséges lelki jókat kívánok kegyelmednek Istentől megadatni.

Ezt akartam kegyelmednek értésére adni, hogy mivel papok és mesterek fogadásának ideje vagyok: nekem vigyázásom lévén, hogy valahol ne legyen az Ecclesiáknak praejudiciumja és szabadsága ellen az papnak és mesternek fogadása. Azért ha kegyelmedet megtalálják az Bethlenfalva és Kadicsfalva lakosi (régi Mater ecclesiájoktól még el nem választott és az apostolica s katholika ecclesiának Canoni szerint még külön nem rendeltetett megyebéliek) ha mondom ezek megtalálják kegyelmedet az pap fogadásából. abban úgy viselje kegyelmed magát, az mint az religionk és Ecclesiánk canoni dictálnak, hogy kegyelmed ne ártson senkinek szakadásnak confirmálásával. Én *Sükösd János* Generalis Vicarius sem egyszer sem másszor nem engedtem magam szabad akaratomból, hogy sem Kadicsfalva Szent-Tamástul, sem Bethlenfalva Udvarhelytől elszakadjon, és hogy magokat egybekapcsolván egy megye legyenek, Mert lelkem ismereti ellen azt nem cselekedhettem az mater ecclesiák akarátja ellen, az mint constál processusokbul és relatoriákbul. Hanem mivelhogy ők az fejedelemtől, az én vicariusi tisztem és jurisdictionom ellen commissiot extraháltak magoknak (az anyaszentegyháznak adandó engedelmet hátrahagyván) engemet avval kényszerítettek, hogy engedjek fogadni vagy adjak papot. Én kényszerítettvén, fejedelmi parancsolatul, nem szabad akaratom szerint megengedtem s most is engedek, hogy ne láttassam kegyelmes urunk parancsolatját megvetni. Azért ha megtalálják kegyelmedet, úgy engedjen kegyelmed az mint én, hogy fogadjanak bár külön magoknak papot és mestert, de olyat, az kit én látván, próbálván és hasonlóképpen az udvarhelyszéki sacra sedes lássa és approbálja s megengedje: hogy valami szökött, s nem az ajton bejött, vagy concubinarius, avagy depositus és gyalázatos életű ne legyen. Mindazáltal ezzel az engedelemmel semmit nem praetendálok (hogy az anyaszentegyház átkában ne essem) az udvarhelyi és szenttamási mater ecclesiáknak praejudiciumokra, hanem ő kegyelmek előbb is jusokat rajtok tarthatják. Mert noha az nagyszombati generalis Synodusnak Cónoni szerint valamit ugyan ebben az dologban cselekedhettem volna; de mivelhogy ők mind az Synodust mind

az püspököt, annak vicariusát ebben hátrahagyták s az helyett secularis brachiumhoz folyamodtak: én velek együtt egyet nem érthetek. Először azért, édes Paterem, kegyelmed integesse, mind bethlenfalvi uraimékok s mind kadicfalviakat, hogy redeáljanak, hogy ugy könnyebben és szabadabban papot fogadjanak és tarthassanak: mert félő, hogy sem egy sem más, papot nem kephat s nem tarthat, s az két szék között mind ketten földön marad. Ha nem akarnak redealni; megértesse kegyelmed, ő kegyelmekkel mi módon engedünk külön papot tartani ő kegyelmeknek, hogy ugy se conscientiánkot ne violáljuk se az mater ecclesiak szabadságát meg ne sértsük: hanem hogy azok szabadon és cum vigore protestálhassanak s juris ordine ellenek procedálhassanak. Ezekután kegyelmedet, minden kegyelmed jó akaróival egyetemben Istennek kegyes gondviselése alá ajánlom, hogy az kegyelmed Ecclesiánkban való gondviselése lehessen Istennek tisztességére és sok lelkeknek épületére. Irtam Gyergyó-Szent-Miklóson Anno 1657 die 13 Junii.

(L S.) Joannes Sükösd,
per Transsylv. Vic. Gener. m.p.

V.

Mi ez levelünkben megirt dologban fogott Birák kik. vagyunk ugymint Udvarhelyszékben nagyobbik *Szombatfalvi István* Nemes Udvarhelyszéknek hités Assessora, item *Szombatfalvi Gálffi György* uram és *Zeteloki Gergely Deák* udvarhelyszéki nemes Emberek. Adgyuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, ez írásunk rendiben feljegyzett dolgot. Miképpen tudni illik az 1659 esztendőben die 17 augusti elhiván bennünket az Udvarhelyi Catholica religion lévő Communitás kiváltképpen annak elei, scilicet: nagyobbik *Lakatos János* alias *Csizmadia, Borbély István, Szász Lénárt, Barabás György*, nemes Emberek. Item *Kertész András. Lénárt István*, város Polgári, eskütt Emberek minnyájan Udvarhelyi Catholica Ecclesiának hütös gondviselői, Udvarhelyre, Udvarhelyi Catholicum templumba bírálának meg minket. Ugyanott az itt alatt megirt Compositioban: az melyben jelen lévén az Erdélyi Catholicusok méltóságos vicariususa Adm. Rndus Dnus P. *Joannes László* Csiki Kis-asszonyi Parochussal, P. *Szent-Simoni János* Urammal, és Csiki Sz. Györgyi Parochussal P. *Boldisár István* urammal, és Csiki Sz. Mártoni Parochussal P. *Kászoni Márton* urammal. Item az udvarhelyszéki Catholicu-

sok Archidiaconussával, R. P. *Olasz Pál* Urammal, és ugyan Udvarhelyi Catholicusok Parochussával P. *Bucsáni György* Urammal és ex praeposito azon következő Compositiot Vicarius Uram eö kegyelme ex parte officii sui authoritatis ac jurisdictionis Spiritualis, az megnevezett egyházi személyekkel Componálta és Componáltatta; mikor az megnevezett Udvarhelyi Catholica communitas, és Bethlenfalvi és Kadicsfalvi Uraimékból álló Communitas között való dissensiot tollálni akarván minket arbitereknek ő kegyelme Vicarius Uram Udvarhelyi Communitással constituált az Kadicsfalvi és Bethlenfalvi Uraimék is Consentiálván a dolognak eligazításában való judiciumunkot helyben hagyták. Mivel ez előtt egynehány esztendővel az Bethlenfalva az Udvarhelyi Mater Ecclesiától és Kadicsfalva a Sz. Thamási Mater Ecclesiától bizonytalan micsoda okokból elszakadtanak volt és egyben kapcsolván magokat az két falu, külön akartak tartani Papot, de mivel az mind Sz. Thamási mind pedig az két falunak, s mind Udvarhelynek külön külön mindeniknek nagy lelki kárára láttatott lenni (noha ugyan Udvarhelynek mind eddig illendő Mise-mondó Papja volt) annak eltávoztatására, és üdvösséges békességnak és nagyobb lelki haszonnak, és közöttök való religionak megerősítésének okáért az fő lelki tiszt nobis Judicibus et Cooperatoribus, azt az meghasonlítást Compositiora vétette. Az mely Compositionnak következő modalitása és Conditiokkal végben vitétt az két fél között. Mindeneknek előtte az Isteni szolgálatot praemitáltatván az megnevezett városban és Templomban esztendőben és napon, Vicarius Uram, és becsületes Paterek előtt lévén mi Birák elő jöven az Udvarhelyi megnevezett Egyház Birája az esküdtivel együtt, más felől Bethlenfalvi és Kadicsfalvi Uraimék is felesen és Sz. Thamási megyéből *Thiboldi Thamás* uram, *Ülkei Ferencz* ugyanazon megye hűtös birája *Menyhárt Ferencz* és többen, az kik jelen lévén Vicarius Uram eö kglme tiszti szerént R. P. Sz. Simoni alias *Benkes János* uram által proloquiumot tétetvén, mert tudni illik kellett egybe gyűjteni az megnevezett Communitásokat, admonealtatta Bethlenfalvi Uraiméket, hogy az Udvarhelyi Mater Ecclesiához redeáljanak és az régi usushoz tartsák magokat, hasonlóképpen az kadicsfalvi uraimékat megintette, hogy ők is az ő régi Sz. Thamási Mater Ecclesiához redeáljanak, a mely redeálásokat

ugyan a Sz. Thamási megyétől elbocsátott Emberek is urgeáltak (protestálván ha nem akarnának redeálni az scissiojok ellen). De az két falubéliek tanácsra kimenvén és ismét bájöven az redeálásnak nem annuáltak okát adván (a többi között) hogy ők az két falubéliek erős kötést tettek volna egymásközött két száz forintig valót, hogy ki ki személye szerént annyira büntetődjék, ha ki az rédeálásnak annuálna (mert kötésnek noha in jure Canonico et hoc negotio Vigora nincsen), azért az redeáláshoz nem lehetne kedvek. Látván azért Vicarius Uram ellenkező akarattyokat, és megátalkodott keménységeket, hogy sem Bethlenfalva magán Udvarhelyhez, sem Kadicsfalva magán Szent Thamáshoz redeálni nem akar, észébe vévén mind háromnak külön külön következő kárát és romlását, hogy sem Kadicsfalva Sz. Thamás nélkül, sem Bethlenfalva Kadicsfalvával külön tisztességesen Consecrálattott Papot nem tarthatnak, Ecclesiát nem építhetnek, sem a Catholica keresztyén hűt dolgaiban elő nem mehetnek, sem az Udvarhelyi ugyan magán, úgy mint unita Ecclesia cum filiali az ő dolgaiban erős nem lehet, azért Vicarius Uram (nem akarván megengedni hogy Ecclesia törvénye ellen az két falubéli Uraimék magoknak szakadgyanak) nagyobb kárnak eltávoztatásáért megkináltatta, hogy mind a két falusiak eggyezzenek meg azont hogy vagy Szent Thamási Mater Ecclesiához mind a két falu kapcsolja magát és azzal együtt Papot fogadgyon s tartson, Templomot építsen; s annak az Ecclesiának örökös membrumja legyen, avagy ha az nem tetszik mind a két falu uníálja magát az Udvarhelyi Mater Ecclesiával, azzal együtt Papot fogadgyon, Mater Ecclesiát építsen, egyet értsen véle, örökös membrumja legyen. Mely optio adást megértvén a két falubéli uraimék és tanácsra kimenvén megegyezének azon, hogy Udvarhelyi Mater Ecclesiával inkább uníállják magokat ilyen Conditioik alatt:

1. Noha Udvarhelyi Ecclesia ugyan Mater lészen és principalis, de azért Udvarhelyi Uraimék hírek nélkül Papot nem fogadnak az Bethlenfalviaknak és Kadicsfalviaknak- hanem az Udvarhelyi Ecclesiának fő Birája idején értésére adgya az Bethlenfalvi egyház Birájának, és ugyan az Kadicsfalvinak mikor Papot akarnak fogadni és a kin megegygyeznek vagy minnyájon egyenlő akaratból, vagy nagyobb rész, azt tarttyák Papjoknak, bért adván néki és megböcsülvén.

2. Noha az Bethlen- és Kadicsfalvi Uraimék minden szolgálatnak félért kívánták, kíváltképpen vasárnapokon, és innepnapokon, és hogy valamely sátoros első innepnapon Bethlenfalván legyen az Isteni szolgálat. De annak Vicarius Uram az Paterekkal nem Consentiál, hanem hogy minden harmad vasárnap és harmad innepnap Bethlenfalván legyen mind reggeli mind vécsernyéi Isteni szolgálat. Az sátoros másod innepnapokon is Bethlenfalván legyen, mivel első napokra sok fő Emberek és község is felesen jő Udvarhelyre tágasabb is az Templum, annak Consentiáltak minnyájan, s ha valamikor elmulik az szolgálat, hogy székségesképpen vagy temetések miatt vagy más okbul, abból háboruság ne legyen.

3. Az Bethlen- és Kadicsfalvi Uraimék mestert magoknak külön főgađnak, a kít szeretnek, de ugy, hogy az Udvarhelyi Parochus approbálja ha arra való leszen, ő töle hallgasson.

4. Bethlen- és Kadicsfalván Udvarhelyi Pater mint az városban betegeknek és a kiknek kívántatik Sacramentumokat administrál mikor hivattatik, temet s tisztiben eljár, ha valamikor elmulik illendő okokbul, abbul háboruság ne következze.

5. A székek dolga felől Templomokban ugy rendeltetett Udvarhelyi Templomban az hol az Férfiak szoktak ülni Bethlen- és Kadicsfalvi Uraimék üres székekbe bizvást béülhetnek. Udvarhelyi Uraimék is örömet helyt adnak eő kegyelmeknek, azont kell érteni az Asszonyokról is. Hasonloképpen Bethlenfalvi kápolnában Bethlenfalvi Uraimék helyt adnak az székekben *Udvarhelyi Uraiméknak, az asszonyok az asszonyoknak.*

6. Rendeltetett, hogy az eddig való vizsszálást egymásnak szemére ne hánnyák, ha valaki valamely felől adna okot veszekedésre, ellenkezésre, szóval vagy székekben való taszigálással, az egyház Birák előtt panaszt tégyen, injuriata persona és az injuriáns törvény szerént büntetődgyék meg.

7. Ezután senki sem egyfelől, sem másfelől okot ne adgyon az szakadásra sem tanácsal, sem irással, sem magán, sem másod vagy harmad személy által, sem occulte sem aperte, sem Filialisban levők Communiter, sem Mater Communitásban levő Communiter; ha ki vagy személye szerént vagy valamelyik fél Communiter nyilván vagy alatomban szakadást inditana, az Vicarius Generalis avagy az helyett, ha az nem volna, Catholicusok ez székbéli Esperestye szakadásnak causánsit személyek

szerént két száz forintig törvény szerént büntethesse. Mind azáltal az Compositio helyben maradjon.

8. Az Udvarhelyi scholát Bethlenfalvi uraimék kiváltképpen építtik, az mint az előtt: az Templomot is tehetségek szerént segítik építeni, mivel ez Mater Ecclesia. Az Bethlenfalva Visitatio alatt nem leszen.

Az Bethlenfalvi, és Kadicsfalvi Uraimék Compositioja, az Udvarhelyi Ecclesiával.

VI.*)

Szombatfalvának lakósi Udvarhelyhez állának ilyen conditioval, hogy ha annyira épülhetnek szaporodhatnak a Szombatfalviak, hogy magoktól predikátort tarthatnak, akár mikor szabadosok legyenek Udvarhelytől elállaniok, az alatt pedig mig Udvarhelyhez lesznek incorporatusok az Udvarhelyi paterék betegeknek gyontatásokra, öreg embereknek temetésekre és egyéb Ecclesiái exercitiomokra is a melyekre, és mikor érkezhetnek tartozzanak Szombatfalvára kimenni. Bért ők is ugy adjanak a mint, és a minémüt akkor adtak, mikor magok predikátort, mestert tartottak, mindenekben. A templomhoz biratott földek pedig, melyeket arendába szoktak birni legyenek a paterék dispositiojokban, megkínálván elsőbben a patereket a Szombatfalviak velle, ha arendába colálni akarják, ő kegyelmek nem akarván colálni, azután a sz. egyház birái, fiai azok is nem, más idegeneknek is eladathassanak hasonlóképpen a pap deák házokhoz való helyek, szántóföldek, szénaffüvek is. A patereknek néha az templomhoz Isten kedviért kiválképpen mise mondásnak okáért által menjenek a Szombatfalvi templomhoz. Hites Egyházfiai lévén pediglen continue, a templomhoz való jövedelemből ugymint földeknek arendáiból és egyéb ahoz való haszonból, az templom illendőképpen építtessék, ne romoljon el, és a templom jövedelméről a szentegyházfiaiól esztendőnként számvetessék. A mikor pediglen a Szombatfal-

*) Szombathfalva, fél órányi távolságra fekszik Udvarhelytől. Ez hajdan anyaegyház volt, hozzátartozván főkegyház gyanánt a mostan már parochia-vá emelt Lengyelfalva. A honi fejedelmek korában, midőn egész Udvarhelyszékben csak 3 és 4 áldozár volt csak Licentiatust tartott, és 1667. főkegyházkép az udvarhelyi parochiához csatoltatott.

A templom eleve a falun kívül volt, most a falu közepén 1796-ban elég kellemes és alkalmas helyen kemény anyagból, kegyes adakozás és gazdálkodás útján gyűjtött költségen tks Szombatfalvi János alkirálybíró gondja és működése folytán épült.

Udvarhelytől el akarnak állani, hogy magoknak tartsanak predicátort, szabadosson elállhassanak mind azokkal a földekkel, szénafüvekkel, a melyekkel oda állottak, úgy mint pap, deák házához biratott helyekkel. Mi ez fenn megirt dolgokban fogott közbirák *Ferencz Bálint* Sz. Tamási, *Szász István* Ilykei, *Menyhart Imre* Sz. Tamási nemes emberek. Erről mi nekünk kezét is adának *Szombatfalvi Pál*, *Berkeczy István*, *Kandó Mihály*.

Datum in Udvarhely die 17. Apr. 1658.

(A püspöki levéltárban létező régi udvarhelyi esperesti jegyzőkönyvből.)

Z A R S Z Ó.

Az okmányok pusztá felsorolása csak is a szorosb értelemben vett szakembert érdekelhetvén, ez I. kötet szerkesztésében oda irányult törekvésem, hogy Székelyföldnek a fölvett korszakbani egyházéletéről minél teljesb képet állítsak az olvasó szeme eleibe. Sikerült-e e törekvésem, annak megítélését a kezdet nehézségeit méltányló olvasóra kell bíznom. Én fáradságom némi jutalmát már azon megelőző pártolásban is találtam, melylyel tisztelt paptársaim e vállalat zsengejének életbeléptetését anyagilag biztosítani siettek. De hálával tartozom főt. *Mészáros Antal*, gyergyói esperest és gyergyószentmiklósi plébános urnak is, ki a gyergyószentmiklósi regestrumot, valamint nt. *Sántha Imre* csikszentmiklósi plébános urnak, ki a régi vicariusi és esperesti jegyzőkönyvet velem közölni sziveskedtek. Főtiszt. *Csató József* és nt. *Györfy Lajos* urakról már a maga helyén emlékezvén, nincs egyéb hátra, mint újból is ohajtanom, bár sikerülne e kezdeményt életteltjes vállalattá érlelni és szilárdítani. —

T a r t a l o m.

	lap.
Előszó	7.
<i>Bors Márton</i> által egybegyűjtött megyei végzések	11.
A gyergyószentmiklósi egyház regestruma	115.
Erdélynek a XVI és XVII században országgyűlésileg hozott, , vallást tárgyazó törvényczikkei	159.
A medgyesi 1588-ki országgyűlésnek a jézustársaságiak ellen hozott határozata	190.
Utóhangok	275.
<i>Okmánytár :</i>	
Paphivás és papmarasztás	279.
Egy kép az udvarhelyszéki katolikusok külső egyházéletéből	283.
Egyházi törvénykezés a Székelyföldön a 17-ik században	293.
Házaspapok a Székelyföldön	301.
Erdélynek vicariusi	332
Szebelébi Bertalan végrendelete	356
Székelyföldnek esperestjei	367
Vegyestartalmu okmányok	375
Az udvarhelyi plébánia	381
Az udv. plébánia némely fíokegyházairól	424
Zárszó	435